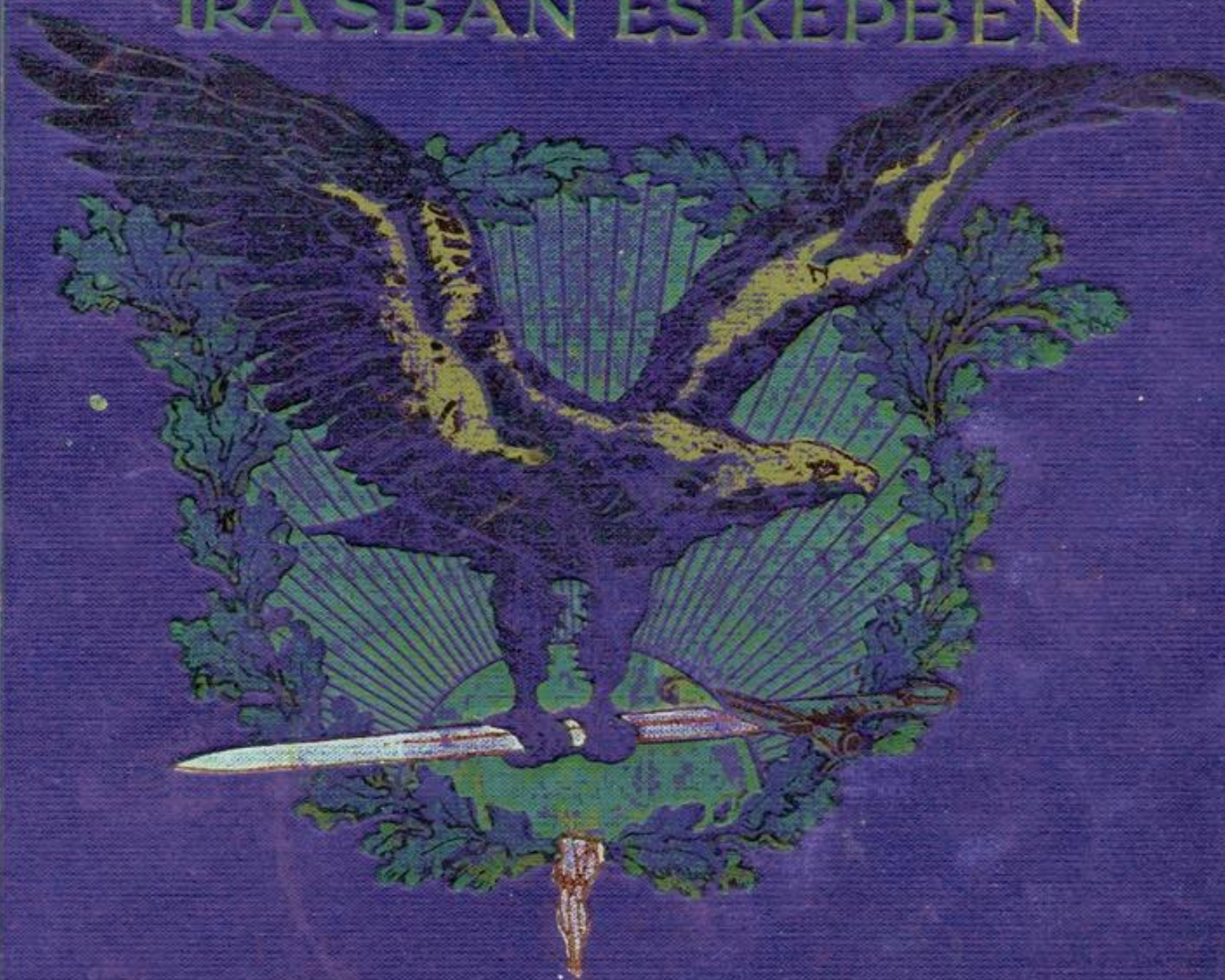

A
NAGY
HÁBORÚ
IRÁSBAN ÉS KÉPBE

ÉSZAKON ÉS DÉLEN

AZ ATHENAEUM RT.
KIADÁSA.

A NAGY HÁBORÚ

ÍRÁSBAN ÉS KÉPBN

SZERKESZTETTE

LÁNDOR TIVADAR

BEVEZETÉSEL ELLÁTTA

BÁRÓ HAZAI SAMU

ELSŐ RÉSZ

ÉSZAKON ÉS DÉLEN

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST, 1916. AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA

Minden jog fenntartva.

Ő felsége meghallgatja trónörökösünk jelentését
a harctéri helyzetről.

Koch L. festménye.

Az Athenaeum háromszínnyomása.

ÉSZAKON ÉS DÉLEN

MÁSODIK KÖTET

ÍRTÁK

OLYSÓI GABÁNYI JÁNOS, HUEBER VIKTOR, KÚN
VILMOS, LÁNDOR TIVADAR, MASSOW VILMOS,
PAP-SZABÓ KÁROLY, PISKÁRKOSI DR SZILÁGYI
LAJOS

10 SZÍNNYOMATÚ, 1 MÉLYNYOMÁSÚ, 33 EGYSZÍNŰ
MŰMELLÉKLETTEL, 2 TÉRKÉPMELLÉKLETTEL,
442 SZÖVEGKÉPPEL ÉS 43 TÉRKÉPVÁZLATTAL

BUDAPEST, 1916. AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA

A MŰMELLÉKLETEK JEGYZÉKE

Oldal

1. Ófelsége meghallgatja trónörökösünk jelentését a harcéri helyzetről. Színyomat.....	Cimkép
2. Osztrák-magyar hadihajók bombázzák a Lovcsen-hegyet. Színyomat.....	19
3. Osztrák-magyar tüzérség tarackokból bombázza a szerbek megerősített kulistei hadállásait.....	39
4. Elhagyott szerb fedezék a Sabáctól Valjevó felé vezető úton. Színyomat.....	43
5. Szenusszi mollah kihirdeti a szent háborút	103
6. A török flotta Szabasztopot bombázza 1914 október 30-án.....	119
7. Török lovasság megsemmisít egy orosz csapatot a Kaukázus hegyszorosáiban...	125
8. Török gépfegyverosztag áthatol a Kaukázus hóborította szorosain	129
9. A mezopotámiai harcokból: Török önkéntes lovasság meglepő támadással foglyul ejt egy angol felderítő lovasőrjáratot. Színyomat.....	133
10. A törökök győzelmes támadása Katabánál	139
11. Szedd-il-Bahr és Kum-Kaleh erődök lövetése a Dardanellák bejáratánál.....	147
12. Az angol-francia hajóraj támadása 1915 március 18-án a Dardanellák ellen. Az Anatoli Hamidijeh, Rumeli és Csimelik erődök visszaverik a támadást	153
13. Súlyosan megsérült angol páncélos hajót a Dardanelláktól elvonatnak	155
14. Török ütegállítás a gallipolii ütközet alatt	161
15. Osztrák-magyar csapatok éjjeli rohama Novo-Radomszokban, 1914 december 16-án	191
16. Osztrák-magyar és német lovasság Varsótól nyugatra orosz lovashadtestet ver vissza, amely Szohacseven át akart előnyomulni	197
17. Az oroszok üldözésére siető németek a diadalmas mazuri téli csata után	213
18. Lovasütközet a Kárpátokban. Színyomat	219
19. Csermák Mihály ezredes a telefonfülkében. Színyomat	225
20. Az oroszok hatos rajvonalba való támadása a Dukla-szorosnál, 1915 február elején.....	227
21. Az oroszok visszavert rohama a Kasztelik-magaslat ellen a Dukla-szorosnál	229
22. Küzdelem a befagyott Latorcza-folyón. Színyomat.....	231
23. Osztrák-magyar és német csapatok Viszkoznál a Kárpátokban megtámadják az orosz állásokat.....	235
24. Kirlibaba visszafoglalása 1915 január 22-én	247
25. Kolomea visszafoglalása 1915 február 18-án	255
26. Orosz csapatok sikertelen támadása osztrák-magyar csapatok hadállása ellen délkeleti Galiciában a Kárpátokban	257
27. Cserkesz-hadosztály támadása a Keleti-Beszkidékben, amelyet a debreczeni gyalogezred 1915 március 22-én győzelmesen visszavert.....	261
28. Visszavert orosz támadás a Kárpátokban. Színyomat.....	265
29. Osztrák-magyar és német tüzérség támadása a Kobila-hegy ellen a husvéti kárpáti harcokban, 1915 április 4-én	267
30. Telefon a harcokban, a kárpáti téli csata idejében.....	269
31. Órszem a Kárpátokban. Színyomat	271
32. A német déli hadsereg csapatai elfoglalják a Zvinint 1915 április 10-én	273
33. Magyar népfölkelők támadása orosz lovasjárőr ellen Mezőlaborcznál	275
34. Szuronyharc a Dubissza-folyóban a németek kurlandi előnyomulása alkalmával	283
35. Hadállásaink a gorlicei áttöréstől Przemysl visszafoglalásáig.....	289
36. A tarnovi áttörés 1915 május 6-án	301
37. Jaroszlau elfoglalása	315
38. Egő naftaforrások Boriszlavban, Galiciában. Mélynyomat	317
39. Szalvátor-huszárok üldözik a Szan mellett vívott győzelmes ütközet után a galíciai Nienovicze községen át menekülő oroszokat, 1915 május 27-én.....	321
40. Győzelmes átkelésünk a Szan-folyón Radimnó mellett, 1915 május 25-én.....	323
41. Sztrij visszafoglalása 1915 május 31-én	325
42. A szövetséges magyar—osztrák—német csapatok benyomulása Przemysl várába. Színyomat	327
43. A 23. és 24. honvédgyalozezred győzelmes rohama a rudai erdőben 1915 június 2-án	329
44. Hadállásaink az orosz váróvezet elleni offenzívánk megindulásától Varsó és Ivangorod elfoglalásáig	341
45. Az 50. számú erdélyi gyalogezred rohammal elfoglalja Ivangorod várának lépészetes előművét	363
46. Novo-Georgievszk várának behódolása 1915 augusztus 19-én	373

TARTALOM

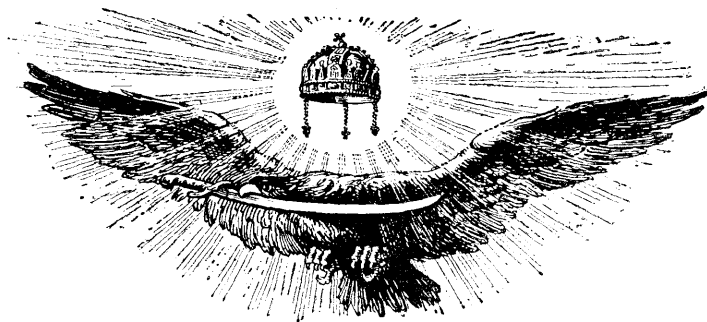
	Oldal
MÁSODIK TÁMADÓ HADJÁRATUNK SZERBIÁBAN. Írta <i>piskárkosi dr. Szilágyi Lajos</i> cs. és kir. kamarás, vezérkarhoz beosztott százados	1
Támadásunk a Drina felől. — Szerb-montenegrói előnyomulás Szerajevó ellen. — Újabb betörés a Szerémségbe. — Támadások Cattaro ellen.	
MACSÓ ELFOGLALÁSA. Írta <i>Lándor Tivadar</i>	22
Átkelés a Száván. — Harc a Parasnicáért. — A mitrovicai előretörés. — A ravnjei áttörés. — Sabác második elfoglalása.	
ÁLTALÁNOS TÁMADÁSUNK SZERBIÁBAN. Írta <i>Lándor Tivadar</i>	35
A Lesnica—lozsnicai vonal. — Harcok a Gucevó-hegységben. — A Krupanj—valjevói csata. — Belgrád elfoglalása.	
AZ ARANGYELOVÁC—GÖRNIMILANOVÁCI ÜTKÖZET. Írta <i>Lándor Tivadar</i>	51
Átkelés a Kolubarán. — A döntő ütközet.	
ÁLTALÁNOS VISSZAVONULÁS SZERBIÁBÓL. Írta <i>Lándor Tivadar</i>	57
A visszavonulás hatása. — A visszavonulás okai. — Második balkáni hadjáratunk hatása.	
TÖRÖKORSZÁG BELÉPÉSE A HÁBORÚBA. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados	65
A Dardanellák története.	
A TÖRÖK HADSZÍNTEREK. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados.....	70
A Dardanellák. — A Szezi-csatorna. — A Kaukázus. — Perzsia szerepe. — Mezopotámia és a Perzsa-öböl.	
A TÖRÖK HADSEREG ÉS A FLOTTA. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados.....	85
A haderő újjászervezése. — A haderő szervezete.	
A TÖRÖKORSZÁGI ESEMÉNYEK A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉTŐL A TÖRÖK HADÜZENETIG. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados	94
Fegyveres semlegesség. — Orosz-angol sértések Törökország ellen. — A kapitulációk eltörlése. — A Dardanellák elzárása. — Összeütközés a Fekete-tengeren. — Szakítás az ántánttal.	
A SZENT HÁBORÚ. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados.....	103
HADITERVEK, HADMŰVELETI CÉLOK. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados ...	109
A FEKETE-TENGERI ESEMÉNYEK 1915 FEBRUÁR VÉGÉIG. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados	117
Török támadás orosz kikötők ellen. — Törökország fölénye a Fekete-tengeren.	

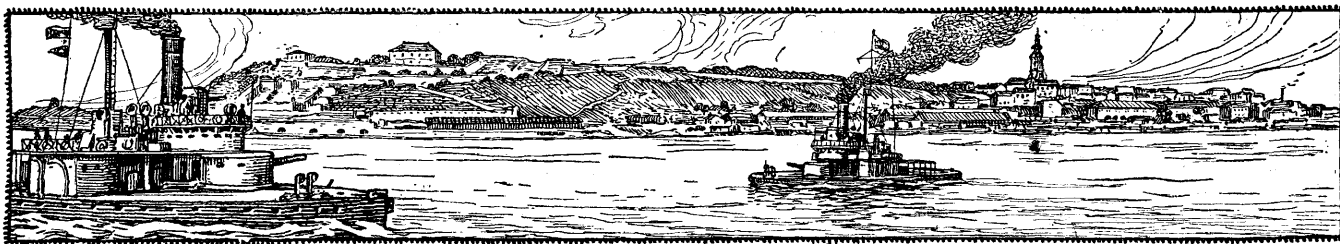

	Oldal
AZ ELSŐ KAUKÁZUSI HADJÁRAT. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados,	123
Az első orosz offenzíva. — A török ellentámadás sikere. — A törökök további előnyomulása. — Az első kaukázusi hadjárat mérlege. — Észak-Perzsia felszabadítása.	
A PERZSA-ÖBÖLBEN LEFOLYT HARCOK 1915 FEBRUÁRIG. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados	131
A SZUEZI-CSATORNA ELLENI ELSŐ HADMŰVELETEK. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados	135
A DARDANELLÁK ELLENI ELSŐ HADMŰVELETEK. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados	144
DARDANELLÁK: ELŐKÉSZÜLETEK A SZÁRAZFÖLDI HADMŰVELETEKRE. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados	155
A DARDANELLÁK ELLENI SZÁRAZFÖLDI HARCOK. PARTRASZÁLLÁS ÉS ELSŐ MEGROHANÁS. Írta <i>Kún Vilmos</i> százados... Partraszállás Kum-Kalehnál. — Partraszállások a Gallipoli-félszigeten. — További harcok a Gallipoli-félszigeten.	161
HADIHELYZETÜNK AZ ÉSZAKI HARCTÉREN 1914—1915 FORDULÓJÁN. Írta <i>Lándor Tivadar</i>	185
AZ OROSZOK ÁLTALÁNOS VISSZAVONULÁSA 1914 VÉGÉN. Írta <i>Pap-Szabó Károly</i> vezérk. százados..... Az oroszok üldözése.	189
ÁLLÓHARCOK AZ OROSZ HARCTÉREN. Írta <i>Pap-Szabó Károly</i> vezérk. százados	198
A Dunajec és a Nida mentén. — Harcok a Pilica-Ravka-Bzura-Szucha-szakaszon az átkelésért.	
A MAZURI TÉLI CSATA. Írta <i>Massow Vilmos</i> német birod. százados A keletporoszországi helyzet 1915 elején. — A nagy csata. — Az oroszok üldözése Szuvalki tartomány belsejéig. — Orosz ellentámadások. — A támadások visszaverése. — A memeli betörés.	205
TÉLI HADJÁRAT A KÁRPÁTOKBAN. Írta <i>olysói Gabányi János</i> vezérk. beosztott őrnagy	219
A kárpáti küzdelmek színtere. — Helyzetünk a kárpáti téli hadjárat kezdetén.	
ESEMÉNYEK A KÁRPÁTOKBAN PRZEMYSL ELESTÉIG. (1915 JANUÁR MÁSODIK FELETŐL MÁRCIUS 22-IG.) Írta <i>olysói Gabányi János</i> vezérk. beosztott őrnagy	225
PRZEMYSL MÁSODIK OSTROMA ÉS ELESTE. (1914 NOVEMBER 12-TŐL 1915 MÁRCIUS 22-IG.) Írta <i>olysói Gabányi János</i> vezérk. beosztott őrnagy	237
A második körülvétel. — A védősereg kirohanásai. — A vár állapota a második ostrom alatt. — Az utolsó kirohanás. — A vár szétrombolása. — Przemysl feladása. — Przemysl elestének hatása és jelentősége.	
BUKOVINA VISSZAFOGLALÁSA. 1915 JANUÁR KÖZEPÉTŐL ÁPRILIS ELEJÉIG. Írta <i>olysói Gabányi János</i> vezérkarhoz beosztott őrnagy	247

	Oldal
TAVASZI KÜZDELMEK A KÁRPÁTOKBAN. 1915 MÁRCIUS 20-TÓL ÁPRILIS VÉGÉIG. Írta <i>olysói Gabányi János</i> vezérk. beo. őrnagy A husvétii csata. — Az oroszok támadó erejének megtörése.	261
A LENGYELORSZÁGI ÉS A KELETPOROSZORSZÁGI HARCOK A KÁRPÁTI TÉLI CSATA IDEJÉBEN. Írta <i>Pap-Szabó Károly</i> vezérk. százados	276
Harcok Nyugat-Galiciában és Lengyelországban 1915 január közepétől május végéig. — Az északlengyelországi és keletporoszoszországi harcok. — Német előretörés Litvániába és Kurlandba.	
AZ OSZTRÁK-MAGYAR ÉS NÉMET OFFENZÍVA OROSZORSZÁG ELLEN. Írta <i>Hueber Viktor</i> cs. és kir. őrnagy	285
Az offenzíva első időszaka. — A Szan- és a Dnyeszter-vonal áttörése. — Przemysl visszafoglalása.	
OFFENZÍVÁNK FOLYTATÁSA KELET FELÉ. BEVONULÁSUNK LEMBERGBE. Írta <i>Hueber Viktor</i> cs. és kir. őrnagy.....	329
Újabb áttörés. — Lemberg visszafoglalása.	
TÁMADÁSUNK A NAGY OROSZ ERŐDITÉSI TERÜLET ELLEN: IVANGORODIG ÉS VARSÓIG. Írta <i>Hueber Viktor</i> cs. és kir. őrnagy	339
Az orosz visszavonulás útjai. — Az oroszok nagy erődvonala. — Az orosz fővezér bukása. — További általános előnyomulásunk. — Az orosz Visztula- és Bug-seregek szétszakítása. Az új krasz-niki csata. — »Stratégiai nyugvópont.« — Előnyomulásunk a Narev- és a Nyemen-vonalon. Az orosz seregek összeszorítása. — Előnyomulásunk Varsó és Ivangorod felé. — A Narev-vonal áttörése. — Lublin elfoglalása. — Ivangorod és Varsó elfoglalása.	
OFFENZÍVÁNK A KÖZÉPSŐ-BUG ELLEN. BRESZT-LITOVSK EL-ESTE ÉS AZ OROSZ FRONT KETTÉSZAKÍTÁSA. Írta <i>Hueber Viktor</i> cs. és kir. őrnagy	367
Kovno és Novo-Georgievszk várának elfoglalása. — Breszt-Litovszk elfoglalása. — Összefoglalás.	

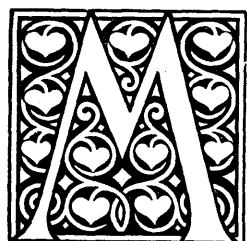

Monitoraink Belgrád előtt.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

MÁSODIK TÁMADÓ HADJÁRATUNK SZERBIÁBAN.

Mikor Oroszország túlereje és teljes készenléte, mozgósításának befejezett volta mindjárt a háború első hónapjában nyilvánvalóvá lett, Szerbia minden veszedelmessége mellett is mellékharctérré vált, ahonnan benyomult csapatainkat visszavontuk. Közülök a Böhm-Ermolli-féle második hadsereg 1914 augusztus második felében az északi harctérré vonult, míg a *Potiorek* tábornok vezette hatodik hadsereg és *Frank Liborius* tábornok ötödik hadserege délen maradtak Bosznia és Hercegovina és Dalmácia, valamint a déli magyar határok védelmére. Az események e fordulata mellett is azonban éles szemmel kellett figyelni a déli harctereket. Hisz az első összütközés folyamán kapott csapások ellenére is a szerb haderő nemcsak számánál, hanem még inkább emberanyagának elszántságánál és harci módjának ravaszságánál, álnokságánál fogva igen számbaveendő ellenfél maradt. Ehhez járult Montenegrónak és seregének reánk nézve hátrányos helyzete határaink földrajzi alakulatánál fogva. A déli harctéren tehát résen kellett állanunk kivált akkor, mikor az Adriai-tengeren megjelent Angolország és Franciaország egyesült földközítengeri hajóhada s ott tüntető műveleteket végzett. E hajóhad működésének nyilvánvalóan nem annyira katonai, mint inkább politikai célja volt. Hisz azt bizonyára nem gondolták ellenfeleink táborában, hogy a mi hajóhadunk harcba bocsátkozik a nálánál négyszer is számosabb angol-francia tengeri erővel. Azt sem hihet-

ték, hogy ennek a hajóhadnak sikerülhet valami komoly és eredményes hadműveletet végrehajtani a mi partvidékünkön. Így tehát e hajóhadak megjelenése, *Cattaró* néhány alkalommal való bombázása, mind csak arra való volt, hogy a világnak e hajóhad létezését és készenállását megmutassa. Tényleges gyakorlati hatása e hajóhadnak annyiban mutatkozott meg, hogy adriaitengeri forgalmunkat teljesen megbenitotta, *Montenegrót* pedig a tenger felől való elzárástól megszabadította. Ez fontos volt azért is, mert a fekete hegyek országát jórészt a tengerpart felől kellett élelemmel és lőszerrel ellátni. De fontos volt annál a szerepnél fogva is, amelyet a kis Montenegrónak szántak ellenségeink. Bosznia és Hercegovina déli részének nyugtalanításán kívül az lett volna a hivatása, hogy déli Dalmáciát is megtámadja s mindenekelőtt *Cattaró* erődjait és nagyszerű hadikikötőjét, monarchiánk e legdélibb tengerészeti bázisát, a szárazföld felől, a *Lovcsenhegyről* megtámadja és elfoglalja. Hogy erre képessé tegyék, fel kellett őket szerelni megfelelő nehéz tüzérséggel, hozzávaló tisztekkel és legénységgel, mindezt pedig szintén csak a tenger felől lehetett Montenegróba szállítani. Mivel-hogy ugyanekkor Oroszország is rábírta Szerbiát a monarchia ellen való támadó fellépésre, kétségtelen volt, hogy az ántánt nemcsak befolyásolta, hanem valósággal irányította a balkáni hadműveleteket. Célja nemcsak az volt, hogy közvetlen katonai veszélyt idézzen fel déli határainkra, nemcsak haderőink pótlásának egy részét akarta ezzel az egyre nehezebbé váló északi orosz harctérről elvonni: sokkal messzebbmenő tervei voltak.

Második szerbiai támadó hadjáratunk terepe.

Bálint János eredeti rajza.

A világháború kitörése forrongásba hozta az összes népeket. Különösen a Balkán államai foglalkoztak önként is, meg mesterséges izgatás révén is a legkülönbféle tervekkel. A rendkívüli idők szabadjára eresztették a politikai ábrándok mohó falkáját. Minden országnak, minden népnek vannak nyílt és titkos vágyakozásai a maga nemzeti nagysága, területi gya-

rapodása, hatalommá válása tekintetében. Ezeket a vágyakat kellett csak számításba venni ellenségeinknek és könnyen ellenünk uszították a semleges országokat, vagy visszariaszították a hozzánk hajlandókat. Az ántánt balkáni és adriai fellépésének kétségtelen célja ez volt. Ha sikerül kimutatni a monarchia tehetetlenségét az Adrián, mozdulatlanságát a

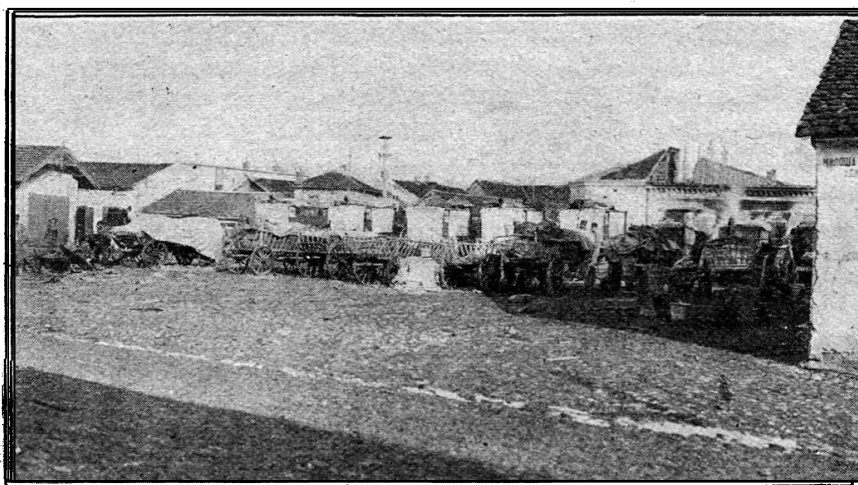
Balkánon, akkor Olaszország, mely titokban máris az ántánt felé hajlott, még jobban eltávolodik a központi hatalmaktól, Románia és Görögország még kezeesebbé válik ellenségeink céljai számára, Bulgária és Törökország ellenben, amelyek sérelmeiknél, vágyaiknál és érdekeiknél fogva semlegességük mellett is közelebb állottak a központi hatalmakhoz, ugyancsak nem próbálhatnak meg állást foglalni a két nagyhatalmi érdekcsoport között.

Minden érdekünk azt kívánta tehát, hogy ellenségeinknek ezt a számítását halomra dönt-

sük, megbénító terveit keresztülhúzzuk s erőnket, katonai följenyünket, ha nem is számbeli-
leg, megmutassuk s ezzel az ántánt tervezte hatásnak épp az ellenkezőjét váltsuk ki. Ezt a hatást csak támadó fellépéssel érhattük el, valamint csak ezúton háríthattuk el a szerb erők felvonulását és rendszeres offenzíváját Dél-Magyarország ellen is, amelyre előbb-utóbb feltétlenül sor került volna. Hisz Szerbia, mi-helyt mi az ő területén támadunk, kénytelen a maga biztonsága okából is lemondani az olyan nagyszabású hadműveletről, aminő a Magyarország elleni offenzíva.

A Cattarói-öböl.

Loznica főtere bevonulásunk után.

Bálint J. felv.

Mind e célok elérésére elsősorban az volt szükséges, hogy a déli harctéren maradt két hadsereg állománya kiegészítették, az első offenzíva idején szenvedett veszteségei és hiányai pótoltságának s hogy mindenekelőtt felszabadítsák e két hadsereg harcos-létszámát a másodrendű határvédelmi, hadtápvonal-biztosítási feladatoktól s a hadműveleti terület mögött szükségesnek mutakozó egyéb hadrendőri teendőktől. Csak így lehetett a két sereget aránylagos támadó erővel felruházni a számban túlnyomó szerb haderőkkel szemben. Mozgósításunk gyors haladása révén már augusztus havában jelentékeny számú másodrendű népfőlkelő- és hadtápalakulat állott a hadvezetőség rendelkezésére. Ezeknek egy részét irányították tehát a déli harctérré, elhelyezték őket helyőrségekben s a határok mentén s így az elsőrendű rendes csapatokat, amelyek a tényleges és tartalékos léghénységből állottak, magára az offenzív feladatra tartották készen. Ezenfelül még egy intézkedés történt. Míg ugyanis az első szerbiai támadás idején az ott működő három hadsereg közvetlenül az összes fegyveres erő főparancsnoksága alatt állott, addig most külön déli harctéri parancsnokságot létesítettek, amely ugyan szintén alá volt rendelve az északi harctéren székelő főparancsnokságnak, de bizonyos vonatkozásban az egyszerű

hadseregparancsnokságénál nagyobb hatáskört s önállóbb rendelkezési jogot kapott. Az ötödik és hatodik hadsereget tehát a »balkáni haderők főparancsnoksága« alá helyezték s e nagyfelelősségű állásra Potiorek tábornagyot, Bosznia katonai kormányzóját, eladdig a hatodik hadsereg parancsnokát nevezték ki.

Az ilyképpen megszervezett balkáni haderő azután nem egészen három héttel a szerbiai első támadó hadjárat megszakítása után, szeptember 8-ikán, parancsot kapott a szerb területen való támadó előnyomu-

lásra. A támadás természetesen ugyanazon stratégiai alap gondolat szerint történt mint az első alkalommal: két oldalról való közrefogó előnyomulás egyrészt a Drinán, másrészt a Száván át. Mind a két hadművelet egyidőben kezdődött meg olyformán, hogy az ötödik hadsereg egy része a Száván, másik kisebbik része és a hatodik hadsereg a Drinán át kezdte meg hadműveleteit.

TÁMADÁSUNK A DRINA FELŐL.

A nyugatról, a *Drina* felől való előnyomulásra kedvező alapot teremtett hadvezetőségünknek az az előrelátása, hogy az augusztusi visszavonulás alkalmával a seregek zömét ugyan saját területünkre vonta vissza, egy megfelelő erejű csapattesttel azonban megszállva tar-

Katonáink által széllölt szerb földözékek a loznica—zvorniki szakaszon.

Tüzérségünk a Crni Vrh 890 m. magas gerince elleni támadásban.

Neumann F. rajza.

totta és jól megerősítette a *Gucevo*-hegyhátat, amely *Lozsnica*tól délre, *Koviljaca* község közelében, közvetlenül a *Drina* mentén emelkedik. Ezt a hegyhátat a szerbiai hadműveletek szünetelése alatt előretolt csapatunk szilárdan tartotta. Ilyformán az újabb hadműveletek megkezdésekor legalábbazegyik támadási ponton hídfő állott seregeink rendelkezésére a *Drinán* való átkelésnél. Az első csapatok a szeptember 8-ikáról 9-ikére virradó éjjel haladtak át a *Drinán*. A közvetlen hadműveleti cél itt elsősorban az a hegyvonulat volt, amely *Lozsnica* és a tőle dél felé levő *Zvornik* városka között a *Drina* keleti partján húzódik végig s amelynek legmagasabb gerincevonala a *Drina* partjától 20—30 kilométernyire húzódik. Ez a hegyvonulat úgy-szólván természetes erődrendszert alkot *Krupanj* városka körül, mely a *Valjevó* felé vezet útrendszernek kulcsa. A hegyvonulat három főszakaszból áll: a *Boranja planinából*, mely észak-déli irányban zárja el a Szerbia belsejébe vivő utat *Lozsnica* és *Zvornik* kö-

zött; a *Jagodina planinából*, mely az előbbinek közvetlen folytatásaképpen délkelet felé hajlik s átvezet a *Sokolska planinába*, amelynek magaslatai dél felől védik *Krupanj*t. Az egész hegység erdős karsztvidék tele dolinákkal, mély horpadásokkal, amelyek miatt a tájékozódás és haladás ezen a területen föltöbb nehéz. Igaz, hogy csapataink egyszer már, az első offenzíva idején megszállták ezt a vidéket s így ismerték annak nehézségeit. Viszont azonban a szerbek is tisztában lehettek vele, hogy újabb támadásunk ismét ez oldalról fog kezdődni s ezért a helyenkint 700—900 méternyire emelkedő hegyeket még jobban megerősítették, mint első támadó hadjáratunk idejében. A hegyvidék lábánál mocsaras, zsombékos sűpedék, majd áthatolhatatlan bozót és sűrű erdőség volt csapataink akadályá, melyet a szerbek dróthálózattal még járhatatlanabbá tettek. Fenn az uralkodó gerinceken pedig kitűnően kiépített, helyenként betonfedezékekben erős szerb védőcsapatok állottak.

Ám mindez a nehézség nem riasztotta meg csapatainkat. Mikor szeptember 10-ikén este hadvezetőségünk azt jelentette, hogy újra átkeltünk a Drinán, akkor csapataink egy része már néhány fontos magaslati állás birtokában volt, mialatt állandóan újabb csapatok keltek át a Drinán számos hadihídon, amelyeket a Zvornik és Loznica valamint az ettől délre Lyubovijáig húzódó szakaszon vertek hidászaink. Az átkelési művelet olyan titokban volt előkészítve, olyan gyorsan és meglepetésszerűen végrehajtva, egyes csapataink a hídverést be sem várva olyan hirtelen gázoltak át a Drina sekélyebb pontjain, hogy a szerbek képtelenek voltak helytállani s mindjárt az első napokban magaslati állásaikra szorultak vissza.

Az átkelési harcok jellegéről rövid, érdekes képet adott egyik tisztünk, aki ott harcolt a drinamenti tűzvonalban.

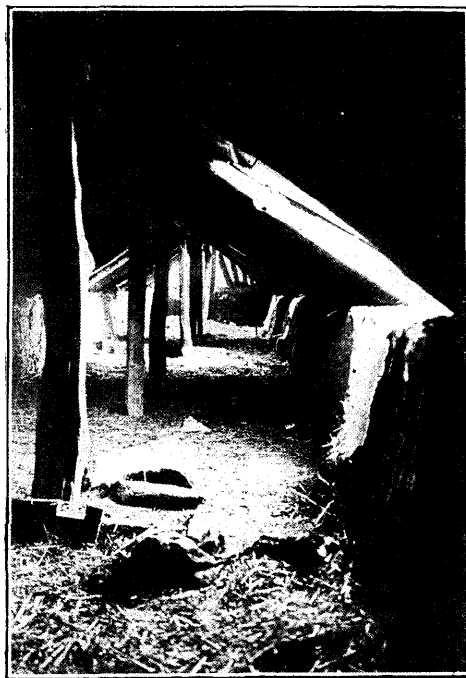
»A Drina völgye még sűrű ködben volt, mikor csapataink a rögtönzött hídon, amelyet egy utászszázad egy Drina-szigetnek a szerb partra támaszkodó pontján vert, megkezdtek az átkelést. Bent a völgyben élénk puskatűz ropogása hallatszott, amibe nemsokára beleszólt a szerb tüzéség is. Mikor a köd eloszlott, láttam csapatainkat teljes kifejlődésben Lajaca nevű szerb falu ellen vonulni. Alig volt annyi világosság, amelynél célozni lehet, tüzéségünk mégis srápnelzáporral borította el az ellenséges tüzéséget. Egy szerb kólostort, mely az ellenségnek főtámpontul szolgált, ütegünk hamarosan rommá lőtt. Majd a gyalogsági állásokra került a sor: tüzeink jól irányzott lövései tizedelték a szerbeket, mialatt gyalogságunk vonalai egyre előbbrenyomultak. Dél felé megingott az egész szerb harc vonal: az ellenséges tüzéség gyorsan visszavonult a hegyek közé, hátrahagyva egy szétlőtt ágyút; majd menekülésszerűen követte példáját a gyalogság, úgy hogy délután öt órakor nemcsak Lajaca falu, hanem a Drina egész keleti partvidéke a kezünkben volt. Csapataink égő szerb falvak között kergették tovább az ellenséget maguk előtt. A Drinán való átkelés ezúttal csak jelentéktelen veszteségbe került nekünk.«

Nem csoda, ha a szerb hadvezetőség ebben az időben kiadott jelentéseiben arról panaszkodott, hogy az osztrák-magyar csapatok »alattomos megrohanással« lepték meg őket. Holott nem történt egyéb, mint hogy a mi hadvezetőségünk egyesítette erőit a támadásra, míg a szerbek szétforgácsolták erőiket. Hisz a második drinai átkelésnek idejére esnek a Száván és Dunán át való szerb betörések, amelyekkel a szerb hadsereg erőit maga osztotta meg. És ugyanakkor, amikor csapataink a krupanji hegyekben szorongatták a szerbeket, a Száva mentén két és fél szerb hadosztály semmisült meg a szónak majdnem teljes értelmében.

A szerb erők szétforgácsolása mellett csapataink hamarosan birtokba vették a közvetlen hadműveleti célul kijelölt magaslati állásokat, miután a szerb védősereg ellentállását több napon át való kemény harcban megtörték. Harevonalunk akkor a Krupanj körüli hegyvidék főcsoportjának a *Jagodínának*, a *Biljeknek* és a *Crni Vrhnek* összes uralkodó magaslatait magában foglalta s megadta az alapot a támadás továbbvitelére.

A szerb hadvezetőség azonban nem nyugodhatott bele a drinamenti határhegységnek, ennek a hatalmas védőbástyának elvesztésébe. A visszavonult szerb csapatokat nagy gyorsasággal rendbeszedték. Megérkeztek a mindenfelől odairányított szerb tartalékok is s az ilyképpen hat hadosztálynyira emelkedett, tehát mintegy százezernyi szerb haderő *ellentámadást* kezdett, hogy az elvesztett magaslati állásokat visszafoglalja. Párját ritkító hevességgel rohantak a szerbek állásaink ellen. Számbeli fölényüket vad elszántságuk még megsokszorozta.

Ezt a vad harci szenvedélyt még fokozták azok az eszközök, amelyeket a szerb hadvezetőség a katonák felcsigázására alkalmazott. Elfogott szerb katonák vallomása szerint *Sándor* trónörökös az ellentámadás megkezdésekor napiparancsban hirdette ki a katonáknak, hogy ha ezeket a hegyeket vissza nem foglalják, Szerbia elveszett. Máskor az volt a lelke-

Lesnica. Földalatti lakás, amelyben hónapokat lőttöltek a szerb katonák.

Osztrák-magyar gyalogság szállítása a Drinán.

A Leipziger Presse-Büro felv.

sitőszer, hogy félmillió orosz áll Bécs előtt. Végül mikor az sem használt, megtizedeléssel fenyegette meg a saját csapatait. Szerb katonák és tisztjeik valóban bámulatos dolgokat műveltek akkor. Hat napon és hat éjszakán át úgyszólván szünet nélkül támadták állásainkat, különösen déli szárnyunk ellen intéztek rohamot roham után. Százezernyi kézigránát, naphosszat tartó tüzérségi tűz előzte meg és kísérte ezeket a rohamokat s volt olyan nap, hogy csapatainknak tizenhat szuronyrohamot kellett visszaverniök.

A szerbeknek azonban nemcsak elszánt-sága, hanem alattomosága is sok gondot okozott a mi parancsnokainknak. Bámulatos leleményesek voltak megengedett és meg nem engedett hadicselek kieselésében s csapatainkat nem egyszer csak a mi parancsnokló tisztjeinknek előrelátása és óvatossága mentette meg végzetes kelepccéktől. A szerbek például rohamot fújtak az est sötétjében a balszárnyon s azalatt nesztelenül kúsztak előre a mi jobbszárnyunk ellen. Máskor meg osztrák-magyar katonai parancsőtiszt jelent meg egyik szárnyunkon, a mi főparancsnokunknak azt az utasítását hozva, hogy minden nélkülözhető csapat vonuljon azonnal a másik szárnyra. Persze kiderült, hogy a kifogástalan németséggel beszélő parancsőtiszt a mi egyenruhánkba bujt szerb volt.

Vitézség és furfang épp úgy hasztalan volt, mint a királyi család tagjainak buzdítása és hősiesség példaadása. *György herceg*, a volt trónörökös, a legtöbb rohamban előljárt mindaddig, amíg szeptember 20-án súlyosan megsebesült, úgy hogy el kellett szállítani a harcterről. Mintha csak a herceg megsebesülésével lelkét vesztette volna a szerb sereg, hét napi hasztalan rohamozás után, amelyben a szerbek igen nagy veszteségeket szenvedtek s tizennégy ágyút és számos gépfegyvert hagytak csapatainknak zsákmányul, a szerb ellentámadás megszűnt s a benne résztvevő csapatok visszavonultak.

Tizennégy napi elkeseredett küzdelem után íme ilyen győzelmet értek el balkáni haderőink a Drinától keletre szerb területen s vele megteremtették a további támadó előnyomulás alapját.

Két körülmény azonban megakadályozta ennek a sikernek azonnal való kiaknázását s a megkezdett támadó hadjárat továbbvitelét. Az egyik akadályozó körülmény a Száva-szögletben való helyzetünk, a másik pedig szerb és montenegrói erőknek Boszniába való újabb betörése volt.

Említettük már, hogy a Drinán át való támadással egyidőben csapataink a *Drina—Száva-szöglet* csúcsánál és a Száva délre kanyarodó

szárán át megkezdték az előnyomulást szerb földre. A szerbek azonban okulva első szerbiai hadjáratunk tapasztalatain, a lövészárkok és védőtöltések egész rendszerét húzták keresztül-kasul ezen a vidéken, úgy hogy bárha csapatainknak a folyóhatárokon való átkelés sikerült s lábukat a szerb földön meg is vethették, mégis a jól előkészített állásokban levő jelentékeny, öt hadosztálynyi, II. szerb sereg ellenében csak lassan, hosszadalmas álló- és árkásharcok útján juthattak előbbre. Mivelhogy ez a hadműveletünk, amelyről a maga egészében később lesz szó, ez időtájt még nem jutott közvetlen kapcsolatba a drinamenti hadműveletekkel, szüneteltetni kellett ez utóbbi hadműveleteket is, hogy itt küzdő csapatainkat további előnyomulás által kockázatos helyzetbe ne hozzuk. Ez ellen pedig csak akkor lehetünk biztosak, ha a Drina—Száva-szöglet, az úgynevezett *Macsva* elfoglalásával a szerb erőket itt is hátraszorítottuk s közvetlen összeköttetést teremtettünk drinai és szávai haderőink között.

A másik ok támadásunk szüneteltetésére Bosznia déli részének veszedelme volt, amelynek elhárításáról csak gyors csapateltolással lehetett segíteni. A drinai harc vonal közelsége folytán a megfelelő erőket innen lehetett leggyorsabban Dél-Boszniába vetni. Igaz, hogy ez szerbiai támadó haderőnk ideiglenes meggyengítésével járt, de balkáni főparancsnokságunk inkább elhalasztotta a további támadást és fedezte politikailag is fontos szempontból az annektált tartományok területét. Ezt annyival inkább meg kellett tenni, mert a Dél-Boszniába betört erők legészakibb, Szrebrenica felé nyomuló oszlopa alig 30—40 kilométernyire járt drinai seregünk déli szárnyának oldalában s így annak esetleg hátába kerülhetett volna.

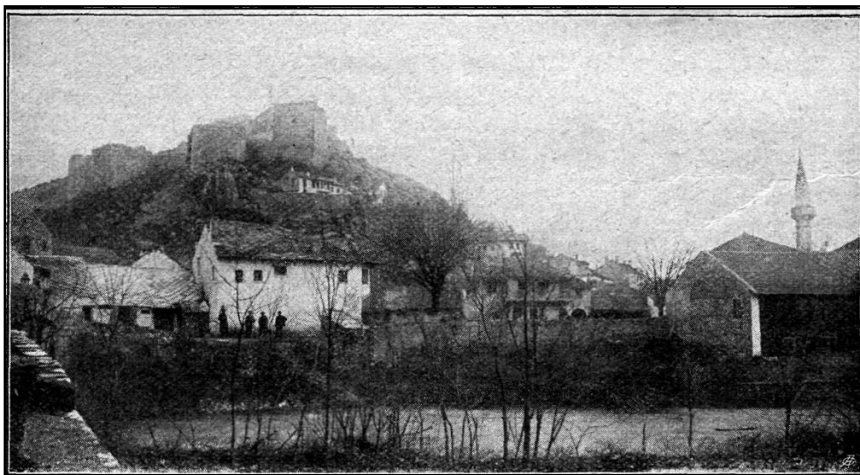
SZERB—MONTENEGRÓI ELŐNYOMULÁS SZERAJEVÓ ELLEN.

Mint a Szerémségbe és a Bánátba való betöréseknek, a monarchiai legdélibb részén a Boszniába való szerb-montenegrói betöréseknek is az esetleges offenzív siker mellett az volt a céljuk, hogy a déli harctéren maradt seregeinket a támadástól visszatartsák, saját területünk védelmére kényszerítsék és ezzel őket egymástól messzeeső területekre gosszák. Épp ezért a Dunán, a Száván, a Drina legdélibb szakaszán és a montenegrói bosnyák és dalmát határon ezek a betörések körülbelül egyidőben indultak meg.

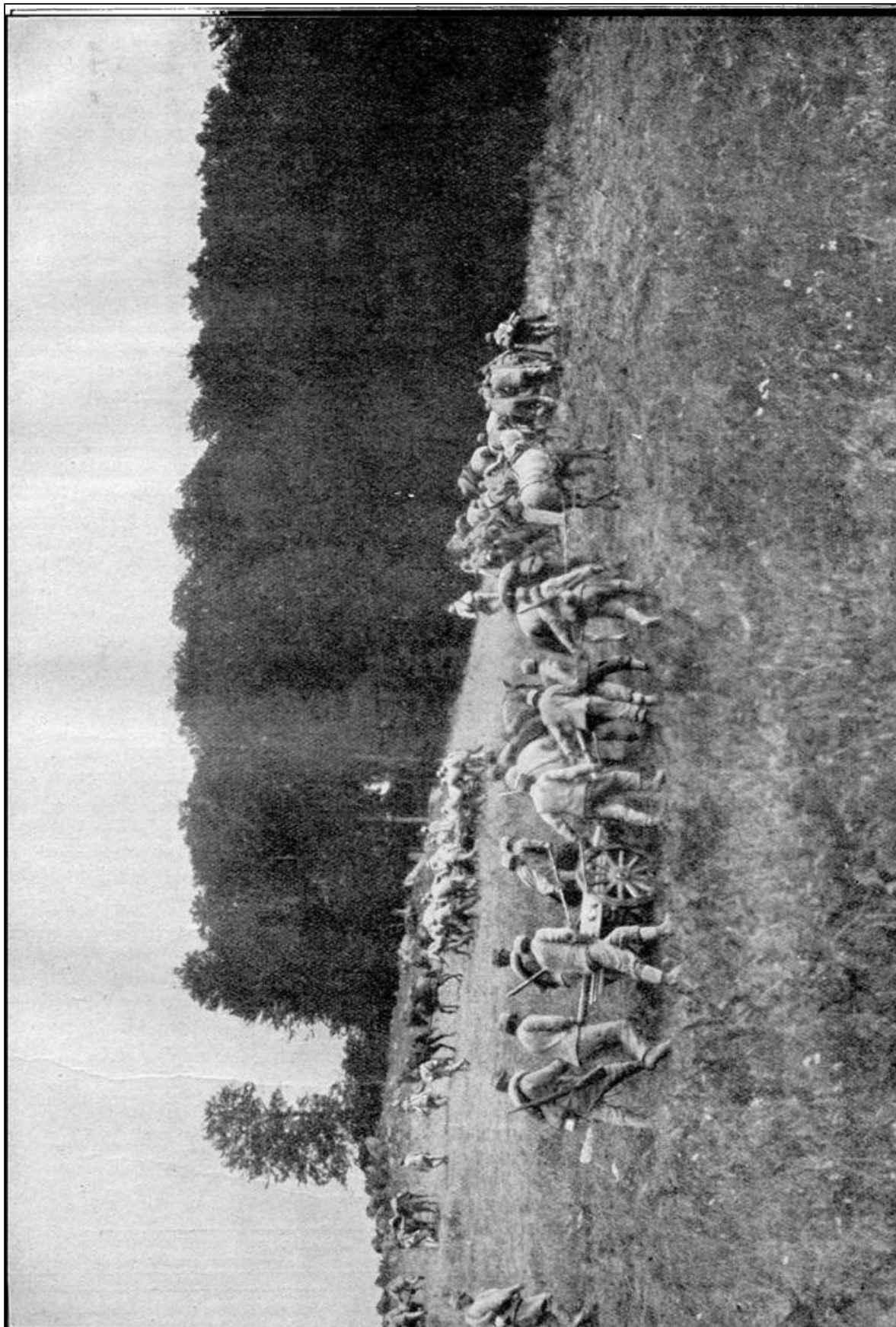
A sort a montenegróiak kezdték meg, felhasználva déli seregeinknek augusztus vége felé elrendelt általános visszavonulását. Csapataink akkoriban az ellenség területéről mindenütt visszatértek határainkhoz. Mivel pedig ránk nézve Bosznia északi része és a magyar-szlavón határterület volt elsősorban megvédendő, természetes, hogy déli haderőnknek azokat a jelentékeny részeit, amelyek augusztusban Bosznia legdélibb csúcsán verték meg a szerbeket Visegrádnál, hadvezetőségünk nagyrészt Észak-Boszniába irányította, a Drina középső folyásához. Hisz itt, a majdnem kizárólag szerbek lakta tuzlai kerületben válhatott valóban veszedelmessé a szerbek benyomulása politikai és stratégiai szempontból egyaránt. A védelmi célzaton azonban túl belejátszott ebbe az intézkedésbe az újabb szerbiai offenzíva terve. Ugyanekkor visszavontuk a Szandzsákba, tehát montenegrói területre messze benyomult csapatainkat is. A monarchia legdélibb határain csak határmegfigyelő csendőrörsök és a legszükségesebb mértékre leszállított védőcsapatok

maradtak. Ezenfelül egyes nagyobb boszniai és hercegovinai városokban és helységekben levő, gyengén fegyverzett hadtápalakulatok álltak rendelkezésre.

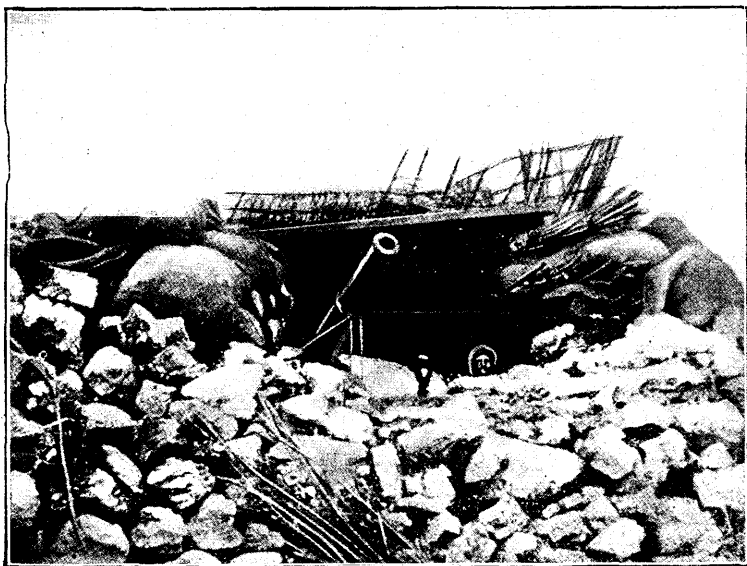
Ezt a helyzetet használták fel ellenségeink terveink megzavarására, déli biztonságunk veszélyeztetésére. Megkönnyítette feladatukat a délboszniai határvidéknek zeg-zugos, szakadékos, nehezen áttekinthető és ezért nehezen megfigyelhető terepalakulata. Eleinte csak elszigetelt bandák jelentek meg mindjárt szeptember közepe tá-

Visegrád város Dél-Boszniában.

Katonáink a szerbekről elfoglalt magaslatra ágyúkat vontatnak fel.

Montenegrói ágyú a sziklák között.

Francia eredeti után.

ján. Mivel a bandák inkább fosztogattak, harcászati célok szolgálatában állani nem látszóttak s számuk is kevés volt, szeptember 22-ig hadvezetőségünk nem igen vetett ügyet ezekre a betörésekre s a Dél-Boszniában álló határőrsegekre bízta a betörések ellátását.

Szeptember második felében azonban egyre élenkebbé vált ezeknek a bandáknak működése olyannyira, hogy már-már rendszeres offenzív benyomulásra kellett gondolni. Bárha eddigelé csak a Szandzsák határterületén mutatkoztak ezek az ellenséges csoportok, mégis már az első szerbiai hadjárat tapasztalataiból kiindulva készülni kellett arra, hogy a szerbek és a montenegróiak meg fogják ismételni azt a kísérletet, mely első haditervükben is olyan nagy szerepet játszott, hogy előnyomulnak Szerajevó ellen. Épp ezért balkáni haderőnk főparancsnoka már szeptember vége felé minden intézkedést megtett Dél-Bosznia határterületeinek nemcsak védelmére, hanem megtisztítására is. Szüntette a drinamenti hadműveleteket s az ott álló seregekből megfelelő erőket különített ki Szerajevó irányában.

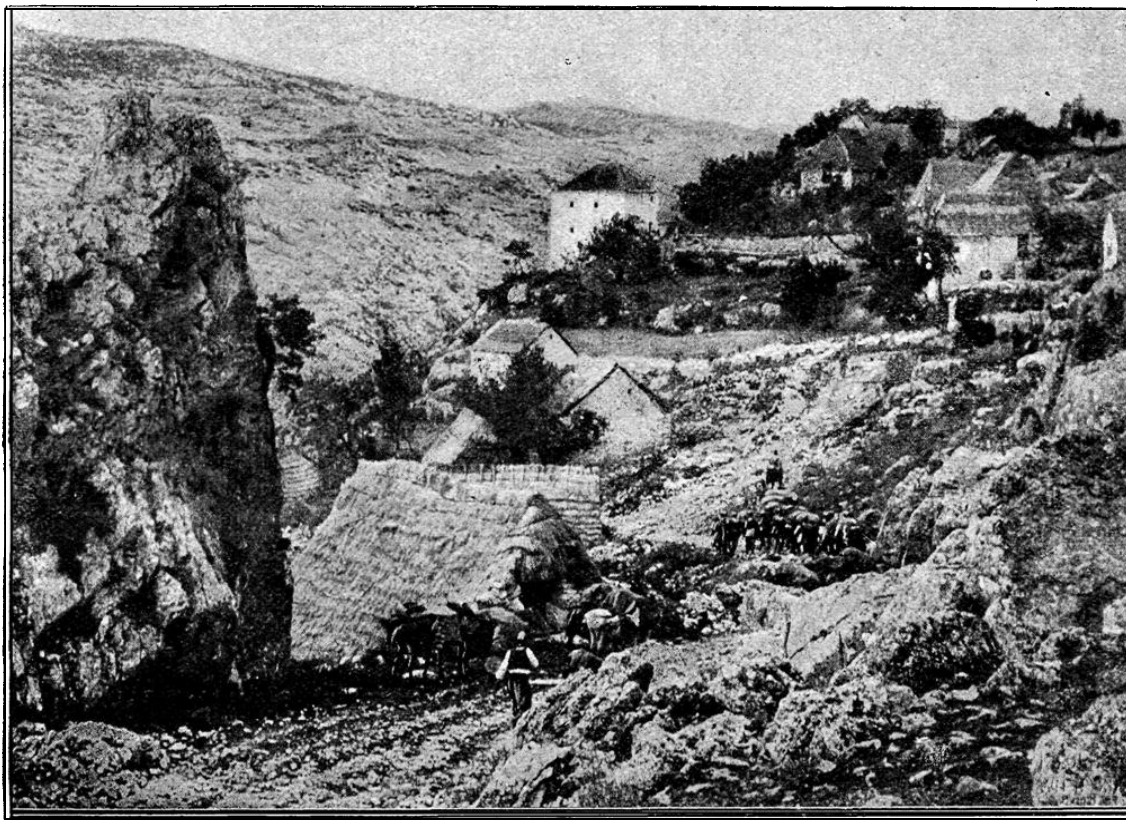
Ez az előrelátás fölöttébb üdvösnek bizonyult. A háborúnak ebben a szakában ugyanis a szerbek és a montenegróiak már teljes összeköttetésben voltak és a szerb vezérkar tervei szerint egységesen működtek a legdélibb balkáni határainkon. Az eleinte alárendelt számú ellenséges erők, bárha határőrseink legtöbbjüket véresen visszaverték, itt-ott mégis bejutottak a mi területünkre s úttörőivé váltak nagyobb irreguláris csapatoknak, valamint rendes szerb és montenegrói katonaságnak. Még mielőtt a

Drinától kiküldött nagyobb csapatteink megérkeztek volna, a határvédők több sikert értek el ezen a vidéken. Egyik őrhajózatunk Focsától északra rajtaütött egy százötven főnyi montenegrói csapaton s azt széjjelszórta. Ugyanez időben egy másik elpusztított montenegrói csapat soraiban az egykori albániai, úgynevezett skutarii francia különítmény katonái is együtt szenvedtek vereséget a montenegróiakkal. Ám hiába mind e siker, hiába fogtunk el ugyancsak szeptember végén két nagy montenegrói bandát, az egyre számosabb ellenséges erők mind beljebb jutottak Bosznia területére. Nagy félkörben, Szrebrenica vidékétől a délboszniai határ mentén Focsáig nyomultak előre a támadó sereg oszlopoi. A betörési kapu ugyanaz volt,

mint az augusztusi szerb offenzíva idejében. A montenegrói erők Montenegró legészakibb csúcsánál, Focsa város és a Metalka-nyereg felől nyomultak előre s a támadó sereg balszárnyát alkották, míg a szerb csapatok Bozanovic Milos tábornok, volt szerb hadügyminiszter vezetése alatt három oszlopban hatoltak át a Drinán. Északi oszlopuk Uzsice felől Bajinabasta és Rogacsica határhelységeken át Szrebrenica felé vonult. Hivatása nyilvánvalóan az volt, hogy fedezze a szerb főerők északi jobbszárnyát a Szrebrenica vidékétől alig 30—40 kilométernyire Zvornik és Lyubovija között álló drinamenti csapataink ellen s a szükséghez képest vagy a Szerajevó elleni támadáshoz csatlakozzék, vagy drinai arcvonalunk déli jobbszárnyát kapja hátba. A szer-

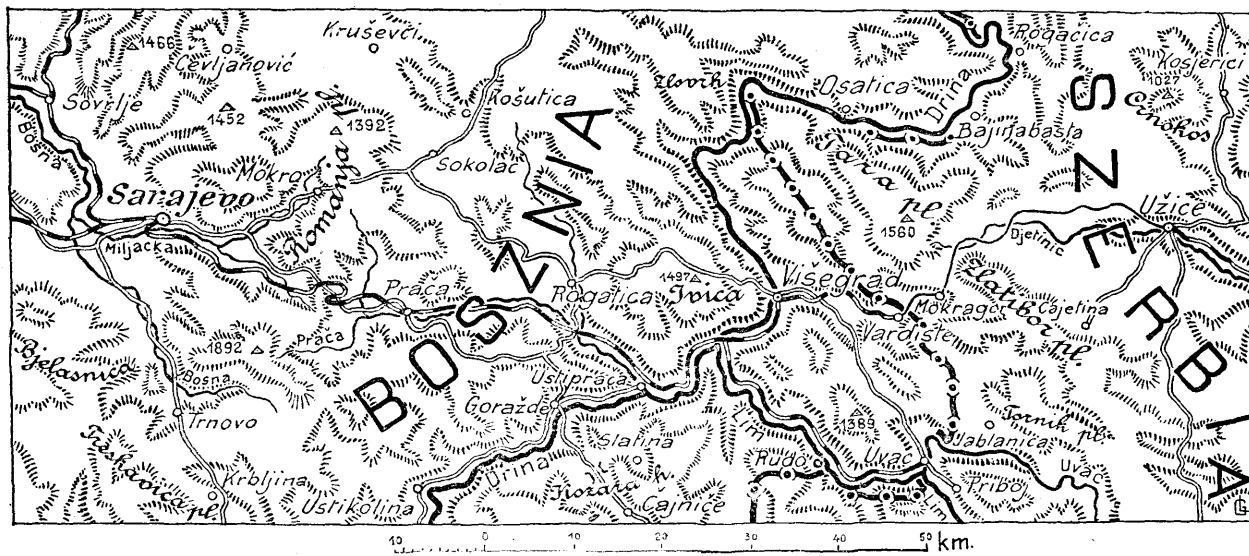
A boszniai, a szerb és a montenegrói határ találkozási helyén.

Hegyi tüzérség Kluzban.

Osztrák-magyar hegyi tüzérség harca a montenegróiak ellen.

A Szerajevó felé irányuló szerb-montenegrói betörés terepe.

A Nagy Háború eredeti rajza.

bek tulajdonképpeni főereje Rudo, Uvac és Vardiste vasúti határállomásokon keresztül Visegrád-Rogatica irányában a vasútvonal mindkét oldalán húzódó műutakon nyomult a határtól alig hetven kilométernyire eső Romanja planina, tehát Szerajevó közvetlen környéke felé.

Mindezeknek az erőknél sikerült szeptember közepe után elég mélyen benyomulniok boszniai területre. Egyes bandák már egészen Szerajevó hegyvidékén jártak s egy részüknek sikerült Vrkracsánál, amely a Romanja planinától délre mintegy 10, Szerajevótól pedig 20 kilométernyire fekszik, kisszámú védőcsapatainkat visszaszorítani. A szerajevói várparancsnokság biztonság okából szigorította az ostromállapotot. A betörés iránya, dél és kelet felé elzárta a várost s errefelé senkinek sem volt szabad távozni a városból. Ezenfelül a városban állomásozó hadtápszázlőaljakat küldötte ki a Romanja planinán, vagyis a várostól délre és keletre eső hegyvidékben való portyázásra. Ezeknek a hadtápszázlőaljaknak azonban vajmi kevés dolguk akadt. Csak itt-ott kerültek össze egy-egy komitácsibandával, amelyek hadtápkatonáink elöl csakhamar kerek oldottak.

Oka ennek az volt, hogy időközben egyre érezhetőbbé vált Észak-Boszniából iderendelt erőinknek közeledése. A szerbek romanjaplaninai offenzívája azonnal megakadt, mihelyt rendes csapataink megérkeztek. Az első csapás október elsején érte őket, amikor Szrebrenicánál egy teljes szerb zászlőaljat bekerítettünk és elfogtunk. A haditett jelentőségét növelte az a körülmény, hogy az elfogatást fél zászlő-

aljunk, tehát a szerbek erejéhez képest félannyi ember végezte el.

Ugyanekkor súlyos csapást mértünk a montenegróiakra is, akiknek két dandára, a Spuzka-dandár, Vukovics tábornok és a Zecska-dandár, Rajevics tábornok vezetése alatt dél felől Gorazda irányában nyomult előre s élével már közeledett a vasútvonalhoz. A két dandárt csapataink megállították, mire a montenegróiak igen előnyös magaslati állásban elsáncolták magukat. Itt működő csapataink a mintegy 10 zászlőaljni montenegróit a bileki győzelemről híres Pongrácz vezérőrnagy vezetése alatt megtámadták. Tüzérségünk bámulatos szabatosága, gyorságunk elszánt rohamai csakhamar meghozták az eredményt: két napig tartó heves harcban megvertük és olyan lendülettel szorongattuk őket, hogy pánikszerűen menekültek vissza Focsán át Montenegroba s emberben való nagy veszteségükön kívül összes tréncsapatukat, magukkal hozott és Boszniában zsákmányolt készleteiket is kezeink között hagyták. A támadó szerb-montenegrói sereg szélső balszárnya meg volt verve.

Nemsokára azután még súlyosabb csapás érte a szerb-montenegrói seregeket. Északi oszlopuk, azaz jobbszárnyuk október első hetében Szrebrenica mellett súlyos vereséget szenvedett s elvesztette egész élelem- és lőszeroszlopát. Mialatt ott álló erőink a szerbek jobbszárnyát üldözve visszaszorították Bajinabastán át Szerbiába, többi csapataink megtámadták a szerbek főerejét a Romanja planina magaslatain és két napig tartó csatában, kétoldali átkaroló támadással, megverték. A már-már befejezett teljes beke-

Hegyi vontatászlopunk táborhelye Bresgje mellett.

A Képfelirat felvétele.

Hegyi ütegek lőállásban a Drina hegyvidékén.

ritéstől s ezzel egész seregének elfogatásától csak gyors futás által menekült meg Bozanovics tábornok. A megvert szerb sereg Visegrád és Rogatica irányában vonult vissza a Drina felé, amelynek felső szakaszán át betört.

A mi csapataink a Romanja planinán, Szerajevótól 30 kilométernyire sikeresen megkezdett harcot most már ellentámadással toldották meg. Az október 8-ikán elért győzelmet egyelőre üldözési harcok követték, amelyek az ilyen szaggatott hegyvidéken nem lehetnek egységesek, nem egyetlen összefüggő hadműveletbe foglalódnak össze, hanem egymástól különvált kisebb különítmények portyázó előnyomulásának alakjában folynak le. Az ellenség zöme a Romanja planináról a határ felé vivő mokro—rogaticai országúton, Kulán át menekült, miközben utóvédjei állandóan súlyos vereséget szenvedtek. Így a 40-ik honvédhadosztály egyes részei október 12-ikén szétverték négy szerb zászlóalját és sok emberüket elfogták.

A menekülő szerb sereg azonban saját hazájának határaihoz közeledve némi erősítéseket kapott s a pár napos visszavonulás közben megkísérelte, hogy Gosni-Poljenál fel-

tartóztassa utánanyomuló seregünket. Csapataink, melyek egy részének annyi kemény hegyi harc és menetelés után néhány napi pihenőt adtak, október 18-ikán megtámadták ezt az ugyancsak erős hegyi hadállást. Október 19-ikén általánossá vált a harc, amely azután három napon át tartott. Mindkét részről nagy elkeseredéssel és hevességgel küzdöttek. Csapatainknak hegyet hegy után, állást állás után kellett rohammal elfoglalniok, mert a szerbek itt a betörés kedvezőtlen lefolyásának eshetőségére gondolva, még benyomulásuk idején megerősítették a vidéket, hogy úgynevezett felvevő, befogadó hadállásuk legyen visszavonulásuk közben. Harmadnapra azonban vitéz katonáink és tüzérségünk fölénye, melyhez a vezetés kiválósága csatlakozott (itt is két oldalról fenyegettük átkarolással a szerbeket), végre október 21-én ismét gyors visszavonulásra kényszerítette a szerbeket. Ez a 21-iki döntő mérkőzés volt az általában *rogaticai csata* néven ismert diadalmas ütközet, déli harcaink egyik legkiemelkedőbb eseménye. Egy katonatiszt, aki résztvett ezekben a csatákban, ezt írja róla:

»Az osztrák-magyar csapatok, amelyek a rossz terepviszonyoktól s az időjárás viszontag-

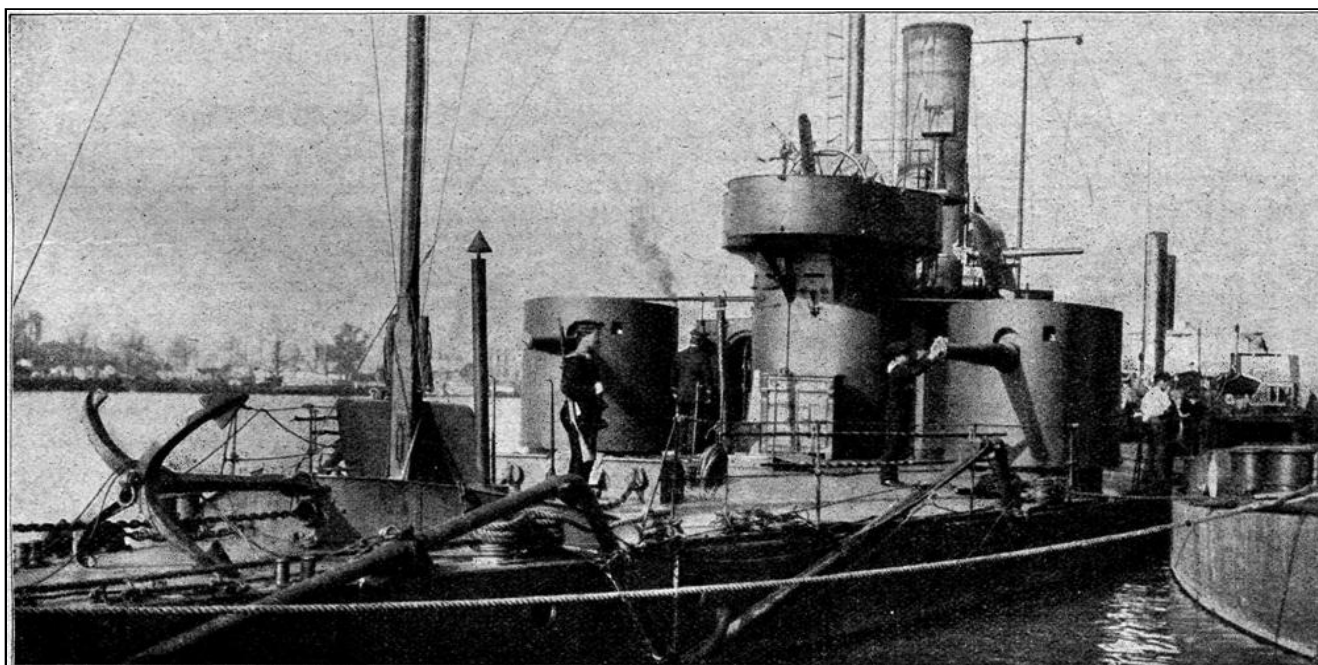
ságaitól egyaránt sokat szenvedtek, bámulatos dolgokat műveltek. Az ütközet napjáig három napon és éjjelen át szakadatlanul zuhogott az eső. Bőrig átáztunk, s mivelhogy az élelmezési oszlopok két nap óta nem bírtak bennünket elérni, nem is voltunk eléggé jóllakva. Hogy mindezek a körülmények csapataink támadó szellemét meg nem bénították, azt bebizonyította október 21-ike. A küzdelem a kora reggeli órákban kezdődött el. Csurgett az eső, mikor az erdőborította és meredek hegyeken golyózápor ellenére feltartóztathatatlanul nyomultunk föl-felé. Szuronnal foglaltuk el a magaslatokat, amelyek közül a legalacsonyabb is 1000 méteren felül volt. Késő éjjelre az ellenség döntően meg volt verve. Az ellenség irtózatosan sok embert veszített, de mi is számos bajtársunkat gyászolhattuk. Foglyok, ágyúk, sebesültek nagy összevisszaságban. Most pihenünk s én írom ezt a jelentést.»

Bozanovics szerb tábornok ennél a második menekülésnél már képtelen volt összetartani seregét. Csapatainak egyik része, a montenegróiak, elvált tőle és Gorazdtól déli irányba futott, másik része pedig ugyancsak több részre szakadva Megjegja—Uszti-pracsán és Visegrádon át menekült. A Drina medrénél azonban megtorlódtak a menekülő hadoszlopok. Csapataink, amelyek négy napon át szakadatlanul üldözték az ellenséget, itt erős utóvédekre akadtak, amelyekkel Bozanovics tábornok a Drinán való átkelést

akarta fedezni. Velikobrdo és Vlasenica magaslati vonalában álló ez utóvédeket október 25-ikén végleg megvertük, a szerbeket és a montenegróiakat minden irányban átkergettük a Drinán, tehát saját területükre szorítottuk vissza.

Nem egészen egy hónap alatt be volt fejezve a győzelmes hadművelet, amellyel fenyegetett déli tartományainkat végleg megtisztítottuk az ellenségtől. A szerbeket, akik már Szerajevó közvetlen környékéig jutottak el, még pedig jelentékeny erővel, itt éppen olyan súlyos vereség érte, mint szerémségi betöréseik során. Embert, ágyút, gépfegyvert, mindenféle hadianyagot annyit veszített ez a *negyedik hadsereg*, hogy kereteit joggal szétromboltaknak vehetjük. S ez a győzelem annyiban jelentősebb a szerémségiéknél, hogy míg ott aránylag szervezetlen betöréssel volt dolgunk, addig itt teljes hadsereggel véghezvitt, komoly stratégiai célzatú, kellemetlen következményekkel fenyegető rendszeres támadást hárítottunk el s hosszú időre lehetetlenné tettük ennek a Szerajevó elleni offenzívának újabb kísérletét.

Egyszerre elhallgattak a szerb vezérkar győzelmi hírei. Néhány nappal előbb még egész hadosztályunk megsemmisítésével kérkedtek, október 26-ikán mégis világszerte olvasták azt a kommunikét, amely Montenegrót okolta a délboszniai véres kudarcért, mondván: »Noha csapataink győztek, mégis kénytelenek

A »Bodrog« monitor.

voltak visszavonulni, mert a montenegróiak vereséget szenvedtek.

Pár napon belül mekkorát változott a szerb hivatalos híradás, mely október 16-ikán még Bozanovics tábornok romanjaplaninai győzelmét kürtölte világgá. Mennyivel bcsületesebb volt a montenegrói jelentés, amely nem a szövetségesét vádolta, hanem az ellenség »túlerejére« hivatkozva elismerte, hogy az »osztrák seregek a szerb-montenegrói sereget tervszerűen bekerítették s ezek csak igen nagy veszteségek árán tudtak menekülni a teljes megsemmisítéstől«. Pétervárra pedig az a jelentés érkezett Cettinjéből, hogy »Boszniába a déli oldalon nem lehet betörni«.

A hírt az orosz kormány pétervári lapjai is közölték, sőt *Mihajlovszky* orosz katonai szakíró a »Russkoje Slovo«-ban fejtegetésével még élesebben rávilágított a délboszniai kudarcra. »A szerbek azt a manővert, hogy a Drinától délre vetettek erős csapatokat, csak későn vették észre — írja a többi között — s a szerb főhadiszállás jelentése szerint csak igen súlyos veszteségek árán tudtak az osztrák seregek szorítójából kiszabadulni, bár az osztrákok még most is üldözik őket.«

Csapataink természetesen nem követték a szerbeket a Drinán túlra, mint az első, az augusztusi hadjárat idején. A kítűzött feladatot megoldották, tovább menniök, Szerbiába behatolniök nem lehetett. Ilyetén rendelkezés szétforgácsolta volna viszonylag gyenge balkáni haderőnket. Hisz Szerbia még e sikerek idején is mellékharctér volt, szemben az északi harctér óriási hadműveleteivel, s a délboszniai szöglet ennek a mellékharctérnek is melléktere volt. A győzelmes csapatokat tehát azonnal visszarendelték Észak-Boszniába, ahol ezenközben úgy a Drina, mint a Száva mentén új nagy események indultak meg.

ÚJABB BETÖRÉS A SZERÉMSÉGBE.

A drinamenti és macsvai támadó hadműveleteink ellensúlyozására a szerbek — miután itt eredményt elérni nem bírtak — régi szokásuk szerint megtévesztésre szánt műveletekkel próbálkoztak meg. Szinte azt lehetne mondani, hogy mellékvágányra akarták terelni a mi balkáni vezérletünket a betöréseknek ezzel a rendszerével, azzal a kezdetleges számítással, hátha sikerül elvonni osztrák-magyar csapatokat a Drina—Száva-szöglet főharctéréről. A délboszniai támadáson kívül szeptember végén újabb betörést rendeztek a

Szerémségbe, még pedig közvetlenül Zimony alatt.

Miközben ugyanis második offenzívánk megkezdődött, Belgrádnál mind a két fél arra igyekezett, hogy a másiknak figyelmét lekösse. Alig mult el nap a két part között való apró csatározások s az ágyúk súlyos párbeszéde nélkül. Ám szeptember közepe óta, amikor olyan csúfosan kivertük őket a Zimonytól Mitrovicáig húzódó Száva-vonalon át, a szerbek semmifele komolyabb akciót nem kezdtek. A mi részünkről ellenben állandóan igen élénk tevékenység folyt, hogy Belgrádnak és környékének védőit folytonos nyugtalanságban tartsa. Monitoraink állandóan lőtték a belgrádi állásokat, megjelentek mindenütt a belgrádi Dunaszakaszon. Sőt szárazföldi csapataink is nem egyszer hajtottak végre olyan műveleteket, amelyek a szerb hadvezetőséget aggodalomban tarthatták Belgrád miatt s így meglehetősen erőket köthettek le annak védelmére. Ilyen művelet volt például szeptember 19-ikén egy gyalogsapatunknak a Dunán való színlelt átkelése Pancsovánál. A gőzhajót útjában előbb »Bodrog«, majd »Szamos« nevű monitorunk védte állandó ágyú- és gépfegyvertűz alatt tartva. A csapat természetesen visszatért Pancsovára, hisz a műveletnek a többször bombázott Pancsova némi mentesítésére csak tüntetés volt a célja. Ezt el is érte.

Ilyetén csetepaték sorát szakította meg hirtelen a szerbek nagyobb vállalkozása. Szeptember 29-ikén éjfélután a zimonyi híd alatt, valamint a Zimonytól nyugatra fekvő Bezanije és Szurcsin községeknél, tehát három oszlopban váratlanul szerb csapatok keltek át a Száván. Egyrésztük behatolt Zimonyba, más részük a várostól nyugatra elsáncolta magát és gyorsan lövőárkokat ásott. Csapataink ismét az első betörés idején annyira bevált módszert követték. Kitértek a szerbek elől s mihelyt a megfelelő segítőcsapatok megérkeztek, rajtukütöttek s rövidesen visszakergették őket a Száván.

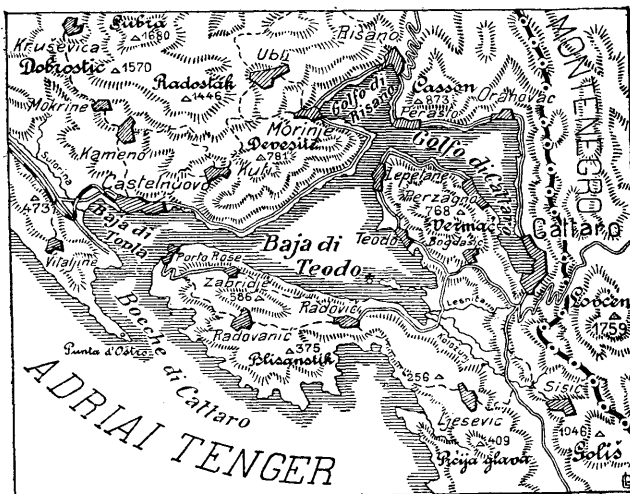
A szerbek ezúttal is aránylag sokat vesztek fogolyban és sebesültben. Különösen a Zimonyban garázdálkodókat érte meglepően támadásunk; olyan hirtelen kellett menekülniök, hogy nemcsak a rablott holmit, dohányt, sőt és kenyeret, hanem saját felszerelésüket is eldobálták s fejükvesztve menekültek vissza a Cigányszigetre. A város utcái október elsején még tele voltak a szerb futás ilyen emlékeivel. »Zimony megszállása« másodízben is csak ábránd maradt Szerbia számára.

TÁMADÁSOK CATTARÓ ELLEN.

A harcászati szempontból teljesen lényegtelen, kizárólag tüntetés és nyugtalanítás céljából, valamint politikai érdekből véghezvitt hadműveletek csoportjába tartoznak azok a támadások is, amelyeket ellenségeink Dalmácia déli vidéke, főképpen Cattaró ellen rendeztek. A tartomány legdélibb csúcsát, a Budua vidékétől a Spizzai-öbölhöz terjedő keskeny s teljesen védhetetlen tengerparti földszívet már a háború kitörésekor kiürítettük, úgy hogy a montenegróiak akadálytalanul megszállhatták azt. Az egyesült angol-francia hajóhad augusztusi megjelenésének a montenegrói vizeken megvolt a jelentősége: megszabadította Montenegrot az általunk kihirdetett tényleges blokádtól. Volt célja annak a támadásnak is, amelyet a francia hajóhad szeptember 1-én intézett a Cattaró kikötőjét fedező erődök ellen. Hisz azonfelül, hogy a hajóhad tüntetően megmutatta jelenlétét s ezzel a mi sokkal gyengébb tengeri erőnköt óvatosságra kényszerítette, esetleg súlyosabb kárt is okozhat s felderítő sikert is érhet el rejtett ütegeink helyének megállapításával. Hogy azonban a szeptember elsején megkísérelt támadás minden irányban való kudarca után újból meg újból megismételték kísérletüket, rendszerint a montenegrói Lovcsen-hegy felől való ágyúzással egyidőben, az katonai szempontból céltalan vállalkozás volt. Igazolják ezt az események is.

Castelnuovo látképe.

Mérték: 0 2 4 6 8 10 km.

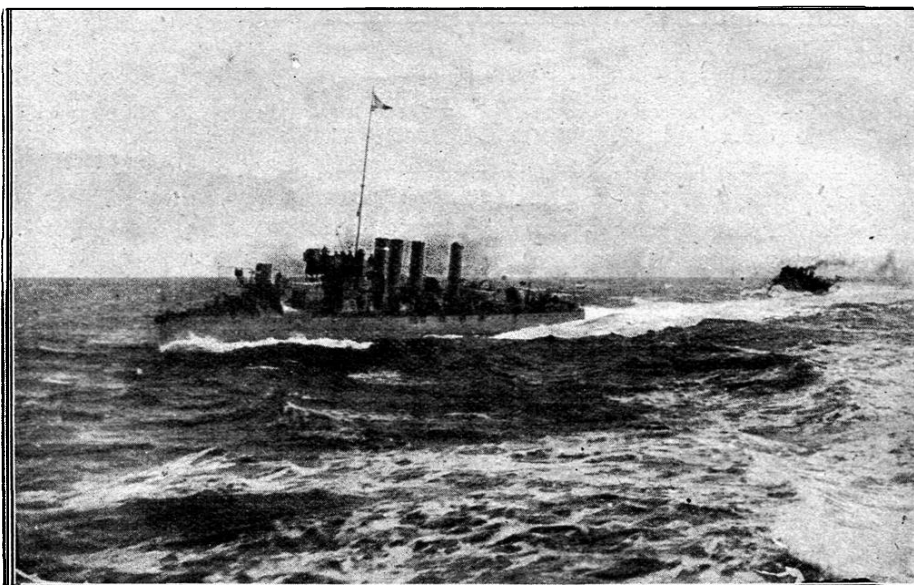
Cattaró és vidékének térképe.

Cattarónak természetalkotta nagyszerű hadikikötője tulajdonképpen három egymásbanyúló külön öbölből áll: egy külső öbölből, amelyet a T alakban kiszélesedő belső öböllel két keskeny szoros köt össze. A szorosok, illetve a két szélső öböl között a víz kiszélesedik, mélyen beszögell a szárazföldre s a Teodói-öblöt alkotja. A külső szűk öböl megközelítését megakadályozza három erőd és több rejtett üteg, melyek között legfontosabb az Ostrofokon levő. Védi a kikötőhöz vezető utat a közeli Castelnuovo város Spagennola nevű erődje is, mert ágyúinak tűzvonalába esik. A tenger felől tehát ez a hadikikötőnk úgyszólván megközelíthetetlen, annyival inkább, mert a belső öböl s a város az öböl bejáratától légvonalban 37—40 kilométernyire fekszik s így az ismert legjobb hajóágyúklövedékei sem érhetik el, még ha sikerülne is az ellenséges hajóknak az öbölbejáratig jutniok. A tenger felől való támadást csak nagy áldozatok árán lehet megköcskázni.

Könnyebb a támadás a szárazföld felől, ahol a város háta mögött meredeken emelkedik a Lovcsen-hegy óriási tömbje, fenyegetően hajolva szikláival a város fölé. Ez oldalról a várost a San Giovanni erődön

kívül több sziklaerődítés védi. Ellenségeink számításait a Lovcsen-hegynék az egész tájékon uralkodó fekvésére, valamint a városnak a montenegrói területbe való beékelte helyzetére alapították. Éppen ezért, mihamarabon megszabadult a montenegrói partvidék a mi hajóhadunk záróvonalától, ellenségeink megkezdték a montenegróiak felszerelését a Cattaró elleni támadásra. Mindenfajta ágyút, köztük 155 milliméteres francia lövegeket, tömegtelen löszert (mindjárt kezdetben 400 tonnányit), repülőgépeket szállítottak partra Antiváriában, Montenegró kikötőjében s azt egyenesen a Lovcsenre továbbították. A szállítások fedezésére szeptember 19-ikén újra bombázták Cattaró külső erődjait, ismét olyan eredménnyel, hogy mindössze egy tüzérünk sebesült meg.

Közben a montenegróiak is megpróbálkoztak ágyúikkal a Lovcsen-hegy felől. Tüzelésük hatástalannak bizonyult. Ellenben a mi ágyúink nem egyszer hallgattatták el a Lovcsen ütegeit. Különösen kellemetlenek voltak nekik a mi repülőgépeink, illetve hidroplánjaink, amelyek gyakran vetettek bombát nemcsak a Lovcsenen levő montenegrói állásokra, hanem Cetinjére,

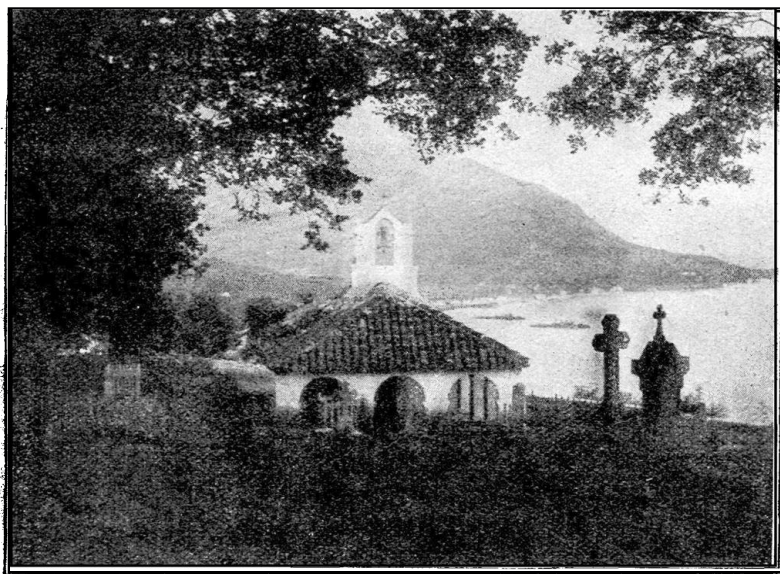

Torpedónaszádjaink visszatérnek Antivári bombázásától. Dr. Kardos Ferenc felvétele.

a fővárosra is. A csatározások közül legnevezetesebb az október 4-iki volt, amikor cattarói külső erődeink a francia hajóhad két cirkálóját eltalálták, úgy hogy súlyos sérüléssel menekülniök kellett, többi erődünk és ütegünk pedig az öbölben állomásozó hadihajókkal együtt a Lovcsenhegyi állásokat bombázta. Ágyúzásunk sikerét maga a francia hivatalos ügynökség, az Agence Havas adta hírül a világnak.

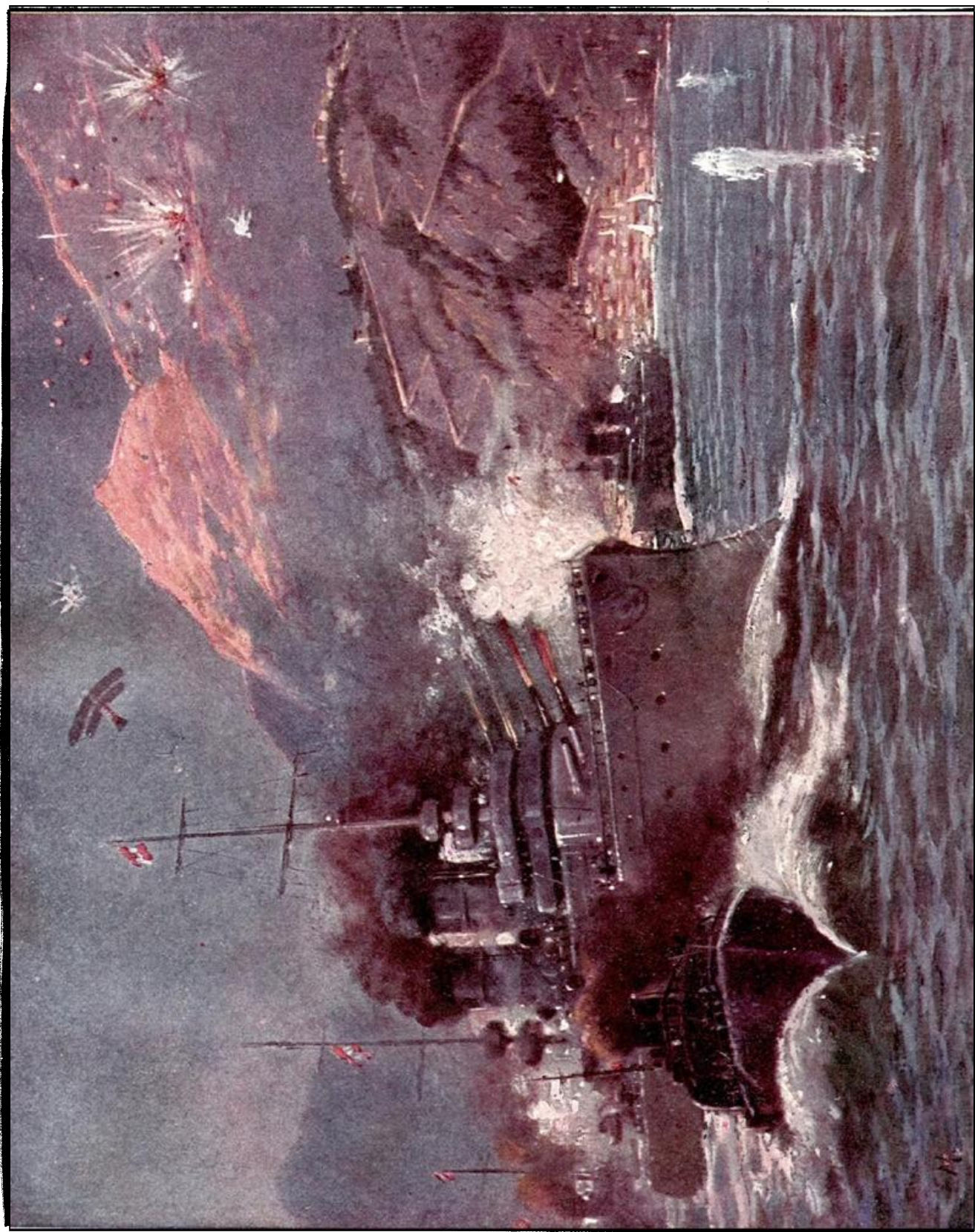
Megisméltódott ez a harc október 10-ikén még nagyobb eredménnyel, mert az erődök és hajók tüzelését ekkor egyik repülőgépünk irányította, mely harc közben állandóan a Lovcsen fölött lebegett s jelezte a találatokat. Sőt gépfegyverével maga is beleszólt a harcba, sok veszteséget okozva a montenegróiaknak.

Mind e tapasztalatok, valamint egy tengeralattjárónk megjelenése a Cattarói-öbölben arra bírta a francia hajóhad parancsnokát, hogy a tenger felől való támadásokat egy időre szüneteltesse. Am éber tengerészetünk azonnal kiaknázta az új helyzetet. Október 17-ikén éjjel egy vakmerő torpedónaszádrajunk behatolt Antivári kikötőjébe és összelötte azokat a készleteket, amelyeket a franciák ott felhalmoztak s részben előző nap raktak ki szállítóhajóikról. A mi torpedónaszádjaink fényszórók világítása mellett összelöttek a raktárakat, a kirakott tüzérségi felszerelést, repülőgépeket és élelmiszereket,

18 Hadihajóink a cattarói belső öbölben.

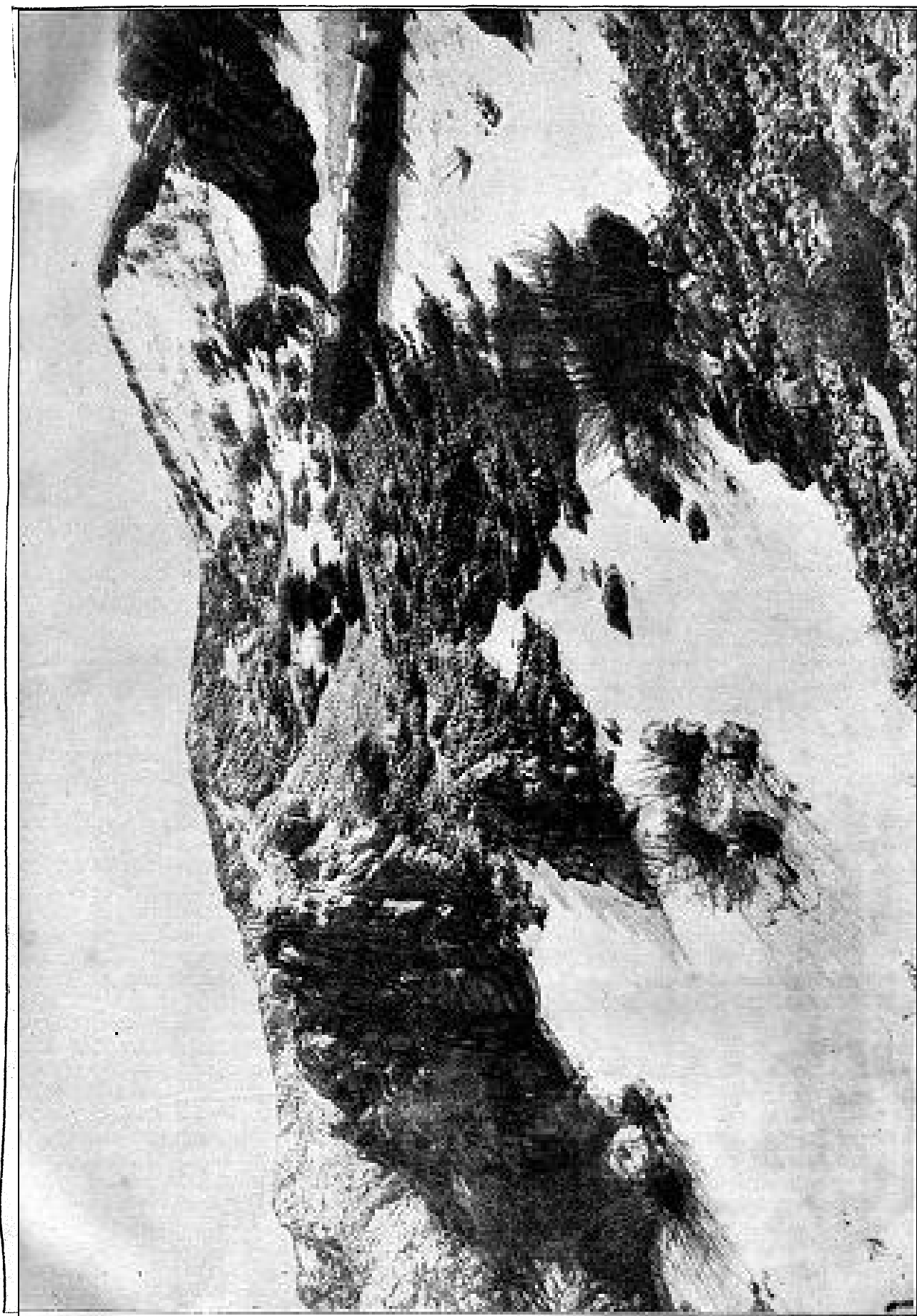
Dr. Kardos Ferenc felvétele.

Minden jog fenntartva.

Osztrák-magyar hadihajók bombázzák a Lovcsen-hegyet.

Az Athenaeum négyszáznegyvenedik száma.

A Lovcsen-hegy. Jobbról a Cattaróból Cettinjébe vezető hegyi műút látható.

Cattaró észak felől nézve.

majd elpusztították az új dróttalan táviróállomást. Mire azután a segítségül hívott francia hajóhad megérkezett, a mieink már visszatértek Cattaróba. Antivári megrohanása teljesen sikerült.

Hasonló ügyességgel használta ki a francia flotta rövid távollétét »Radetzky« nevű csatahajónk, amely október vége felé váratlanul megérkezett Pólából s befutva a Teodói-öbölbe hatalmas ágyúival azonnal megkezdte a tüzelést a Lovcsen ellen. Hogy milyen eredményel, arról érdekesen számol be a »Corriere della Sera« tudósítója, Gino Berri, a harcnak egyetlen idegen tanuja.

»A »Radetzky« — írja — mintegy 13 kilométernyire állott meg a Lovcsen-hegytől, amelynek ágyúi csak 11 kilométernyire hordtak s így a hajót el nem érhatték. A cattarói erődök megfigyelései és a francia lőpor fekete füstgomolyai nyomán azonnal megkezdte a tüzelést, mellyel szemben a hegyen álló montenegróiak és franciák tehetetlenek voltak. A hajó nem tüzelt egyfolytában. Két-három napon át tíz-tizenöt lövést adott le reggelenként s ugyanannyit estefelé. És mégis: milyen eredményt ért el ezzel a kevés lövéssel. Gránátjai

sohasem robbantak hiába. Mindjárt az első reggel a csatahajónak hat-hét lövése szétrombolt egy ütegfedezéket, amelynek elkészítésén hetekig dolgoztak, két lövéssel felrobbantotta a legnagyobb francia ágyúk egyikét, elpusztított egy kisebb löveget, megölt több tüzért s igen sokat megsebesített. Este is nagy károkat okozott a Lovcsen erődítéseiben s ugyanilyen sikerrel folytatta munkáját másnap reggel. A csatahajó egy csapásra ura lett a helyzetnek: teljesen uralkodott a hatalmas Lovcsen-hegyen. A hajótüzérség fölénye a francia ágyúk felett döntő volt és elvitázhatatlan. Válaszul a franciák a hajó helyett Vermác erődjét lövöldözték. Az ellenség erre félelmes választ adott, de a francia parancsnok mégis folytatta a tüzelést, míg azután Nikita király határozott parancsára abba kellett hagynia. Az osztrákok tehát alacsony állásaikból elhallgattatták ellenségeiket s rákényszerítették, hogy Cattaró bombázását a maga előnyös helyéről — talán egyszersmindenkorra — megszüntesse. A nagy vesződséggel elvégzett erődítési munkálatok, az összes erők megfeszítésével odaszállított s a magas sziklákra hurcolt ágyúk, az összes ter-

vek és remények mind füstbe mentek, meg vannak semmisítve.»

Igy ír az olasz újságíró, aki mint hazájának egész közvéleménye, éppen adriai sikereinkre volt féltékeny. Tapasztalatait később megerősítette a »Daily Mail« tudósítója is, aki Grellier francia őrnagy vezetésével járt a Lovcsenen s az ottani ütegeket elpusztítva találta.

Közben a montenegróiak több ízben próbáltak hozzáférkőzni Cattaró városához s az öböl vidékének többi helységéhez, kivált Teodóhoz, a szárazföld felől való gyalogsági támadás útján is. Végül október 20-ika után annyira előnyomultak a város körül levő lövészárkaink ellen, hogy szuronyharcra került a sor, amely elől a montenegróiak s a velük levő franciák vad futással menekültek. Védőcsapataink erre ellentámadást kezdtek s végleg kiszorították az ellenséget a mi területünkről. A cattarói mérkőzés ilyetén kimenetele nagy elkeseredést

keltett Montenegroban s általános csalódást az ántánt köreiben. A Balkánon pedig alaposan megcsappantotta a francia segítség iránti bizalmat, valamint a reménykedést. Hisz a kudarc éppen olyan nagy volt, mint a szárazföldi betörő seregek veresége: a Lovcsenhegy, a legendás sziklaóriás, le volt győzve, a francia hajóhad tehetetlensége kétségtelen volt. A diadalt vártüzerségünk és haditengerészetünk vívta ki olyan mélyreható módon, hogy Cattarót ezentúl megvíthatatlannak tartották az egész világon. Az ántánt tehát épp az ellenkezőjét érte el annak, amit tervezett: a semlegesek megfélemlítése helyett maga vesztett tekintélyéből előttük, főképpen a Balkánon. S ha volt állam, mely ellenségeinkkel akart tartani — ilyen volt elsősorban Olaszország —, annak egyelőre elment a kedve az ántánthoz való csatlakozástól.

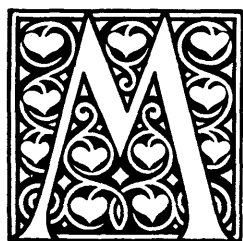

Radetzky nevű csatahajónk bombázza a Lovcsent.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

MACSÓ ELFOGLALÁSA.

Második szerbiai támadó hadjáratunk bevezető harcait, amelyek a Közép-Drina menti hegyvidékért Loznica és Zvornik között folytak le, szükségképp ki kellett egészítenie egy másik támadó hadműveletnek is, amely északnyugat és észak felől fenyegette a nyugati Szerbiában gyülekezett szerb haderőket. Mint szerbiai első támadó hadjáratunk során, ezúttal is a Száva—Drina-szögletből kellett kiindulni, amelynek területe a Szávának északra betüremkedő félíve mentén mélyen belenyúlik a magyar birodalom területébe. Ez a mintegy ezer négyzetkilométer területű földdarab valószínűleg éket ver Szlavónia testébe s mindenemű ellenséges betörésnek igen előnyös kiindulópontul szolgálhat. Szerbia ellen tehát — mint ezt az augusztusi offenzíváról szóló fejezetben is kimutattuk — semmiféle nagyobb hadművelet mindaddig nem hajtható végre eredményesen, amíg a Száva—Drina-szöglet, az úgynevezett Macsva, szerb haderő birtokában van. Hisz az itt álló szerb sereg elsősorban is saját területünkre való betöréssel kellemetlenkedhetne, sőt súlyosabb zavarokat is okozhatna, amennyiben elvághatná a monarchia és Bosznia között való összeköttetések egy részét. Ám nemcsak ennek a stratégiai szempontból érzékeny pontnak biztonsága kívánja meg Macsva elfoglalását és megtisztítását, hanem az esetleg más irányból működő seregeink biztonsága is, amelyeket egy ilyen macsvai szerb sereg sikeres előnyomulásuk esetén hátulról veszélyeztetne.

Mikor tehát hadvezetőségünk a szerbiai második offenzívát elhatározta, a Drina felől való támadással egyidőben 1914 szeptember 8-ikán csapataink a Drina—Száva-szögletben is támadást kezdtek: átkeltek a Száván. A támadó előnyomulást és az átkelést megkönnyítette a Timok-hadosztálynak szeptember 7-én való pusztulása, amely a Száva-vonalnak legalább egy részét majdnem védtelenül hagyta. Megkönnyítette továbbá Macsva egész fekvése, mert a drinamenti Lesnicától a Drina és Száva kanyarulatai mentén egészen a Száva-ív keleti végén fekvő Sabácig az egész terület a mi országainktól van körülvéve, úgy hogy egyszerre több oldalról indulhattunk meg ellene.

Ámde ami könnyebbséget ez a földrajzi fekvés s a pillanatnyi harctéri helyzet adott, azt kiegyenlítette, sőt elenyésztette az az okulás, amelyet a szerbek a mi augusztusi offenzívánkból merítettek. Bár Macsvát már akkor is erős csapatokkal szállották meg és védték, bár már akkor is volt lövészárkuk és mindenféle fedezékük, mégis augusztus 20-ikától kezdve, amikor csapataink első támadó hadjáratukat megszakították, egészen szeptember 8-ikáig lehetetlen erőfeszítéssel új védőműveket létesítettek Macsva egész területén. Bámulatosan értettek hozzá, miként kell Macsvának, a régi magyar Macsónak sajátos terepét a maguk hadicéljaira felhasználni. Az egész Macsó mélyen fekvő sík terület, amelyből csak itt-ott emelkedik ki egy-egy halom, egyébként, különösen a két határfolyó mentén, csupa mocsár és zsombék, amelyet számos apró folyócska és ér szel át és táplál állandóan vízzel. Ahol a mocsár megszűnik, ott annyira agyagos a talaj,

hogy minden esőzés után süppedékessé, járhatatlanná válik. Ez okból Macsó általában alig járható, hadseregnek a maga nagy készleteivel egyáltalán járhatatlan terület, kivéve azt a néhány műutat, amely a mocsaras és agyagos területen átvezet. Ezek a műutak néha sok kilométer hosszúságban több méter magas töltésen húzódnak végig. Ezek a töltések kész védelmi vonalat nyújtottak a szerbeknek, annyival inkább, mert nagyjából a Száva és a Drina mentét követik s csak itt-ott, ahol a folyók túlságosan elkanyarodnak, távolodnak el tőlük.

Ahol nem találtak ilyen kész mesterséges vagy természetes védőállásokat, ott megteremtették nagy gyorsasággal és csodálatraméltó leleménnyel. A talaj agyagja, az erdőkből és gyümölcsösökből kivágott fatörzsek, összehordott ágak, rözse, deszka, kiaszott kukoricaszárak roppant tömege mind-mind anyag volt nekik nagyszerű hadiépítkezésükhöz, amely nagyjából teljesen fedett, legtöbbször két méter mélységű lövészárkokból állott, amelyeknek egy-másfél méter vastagságú agyagmellvédjén két lőrészor volt: egyik a mellvéd felső részén, másik a mellvéd tövében. Amellett az egyes lövőárkok-csoportok úgy voltak elrendezve, hogy három oldalra nyújtottak kilövést, tehát védhetőek voltak a kétoldali átkaroló támadással szemben is. Az egyes fedezékcsoportok egymást külön-külön is támogathatták.

Mindegyik lőrész mellett földbevéjt kis üreg volt a lövész számára való nagymennyiségű lőszerrel és kézibombákkal. A lövőárkok előtt legtöbb helyütt sűrűdrót-akadály, mögötte 50—100 lépésnyi távolságban újabb lövőárkok, amelyet az előbbivel futóárkok kötöttek össze. Mindehhez földalatti tágasabb kamrák a tiszték, az irodák és még mélyebb árkok az ágyúk és mocsarak számára.

Ilyetén védőművekkel hálózta be a szerbek mindazokat a pontokat, ahol csapataink támadásától tartottak, kivált a Száva mentén. Igazi éleslátással keresték ki azokat a helyeket, ahol csapatainkat akár hónapokig is feltartóztat-

hatták, anélkül hogy hozzájuk lehetett volna férkőzni. Ilyen támaszpontot szerveztek a Drina és a Száva egybefolyásánál, Rácsa—Crnabara községek vidékén; így szállották meg a Parasnica nevű alig egy kilométer széles földnyelvet, amely mutatójuként nyúlik be Szlavónia és Bosznia közé, védve mind a két oldalán a Száva elég széles medre által; így erősítették meg a Klyucs Bosut nevű széles, téglányalakú félszigetet, amelyet szintén a Száva egyik szélső beszögellése alkot s amely előállása volt a Ravnje falu körül létesített főtámaszpontnak. Ezek védték Macsó területét a Boszniából és nyugati Szlavóniából való támadás ellen. A Szerémség felől Mitrovicával szemben, továbbá Sabác körül voltak különösen erős védelmi vonalaik, amelyeket a szerbek augusztusi offenzívánk tanulságain okulva, nagy előrelátással választottak ki, kivált a folyóparton.

Am mindezzel nem érték be. Épp így meg erősítették minden hátrább eső mocsárszakaszt, úttöltést, kihasználták a terep minden védelemre alkalmas alakulatát, úgy hogy Macsó területe át meg át volt szöve védőművekkel. Hogy milyen arányú volt a szerbek fölkészültsége, legjobban mutatja az az adat, hogy a mintegy 40 kilométer mélységű macsói területen a szerbek kiűzése után 36 egymásután következő védelmi állást találtak csapataink. El lehet mondani, hogy egész Macsó egyetlen óriási földerőd volt, a természet és az emberi ész mindenféle akadályával ellátva s a modern technika minden öldöklő szerszámával felszerelve. Nem csoda, hogy Macsó ellen való második

Elhagyott szerb állások a macsói Glušcinál.

A »Kilophot« Wien felvétele.

Katonáink Racsánál tábori vasutat építenek.

offenzívánk során mindegyik ilyen védőmű, kivált a folyók mentén, külön-külön harctéri szakasszá vált, amelyek mindegyikét egyenként kellett lebírni, mielőtt a macsói hadműveletben résztvevő csapatok egybekapcsolódhattak egymással és a Drinánál harcoló seregeinkkel s a bevezető hadműveletekből kialakulhatott az általános főtámadás Szerbia belseje felé. Nem csoda, hogy volt olyan szakasz, amelynek elfoglalásáért (Parasnica, Ravnje) 48 napig kellett harcolnunk, míg magának Macsó egész területének elfoglalása csak 53 napon át való állandó, véres küzdelem után sikerült.

ÁTKELÉS A SZÁVÁN.

A Macsó ellen való támadás tudvalevően szeptember 8-án kezdődött, amikor Szlavóniában és részben Bosznia északi csücskében, a Posavina-síkságon álló csapataink megkezdtek az átkelést a Száván. A hadművelet a Szávafolyónak számos pontján egyszerre indult meg részben sikeresen lerakott pontonhidakon, részben bárkákon. Csapataink tehát nyugat, észak és kelet felől koncentrikusan nyomultak itt szerb területre, természetesen nem mindenütt egyenlő sikerrel és eredménnyel. A szerbek kitűnően megválasztott védelmi szakaszai több helyütt szinte leküzdhetetlen akadályt állítottak csapataink útjába, mindenkifelett pedig lehetetlenné tették, hogy különböző irányból támadó csapataink egyesülhessenek s egységes arcvonalban folytathassák a harcot. Ezzel szem-

ben a szerbeknek megvolt a belső vonal előnye: csapataik egy kör középpontja körül csoportosultak s rövidebb idő alatt juthattak el a körvonal bármely pontjára, mint a mieink. Növelte ezt az előnyt a sabác—lesnicai vasútvonal, mely haránt szeli át Macsó alsó részét. Ennek, valamint több keskenyvágányú rögtönzött tábori vasútnak segítségével gyorsan szállíthatták csapataikat ide-oda, a leginkább fenyegetett pontokra s mindenesetre tarthatták kiváló védelmi állásaikat

addig, amíg megérkezett oda a Macsó védelmére rendelt II. szerb hadsereg, *Stepanovics* Stepa tábornok vezérlete alatt.

Teljesen úgyszólván csak *Kraus* altábornagy csoportjának sikerült az átkelés és azonnal való térfoglalás. Ez a csoport, mely a szerémségi szerb betöréseket diadalmasan leverte, felhasználva a Száva partján beállott pillanatnyi hely-

Első segély a földalatti lövészárokban.

zetet, a Száva-ív délre hajló szárán, Jarak és Hrtkovci tájékán több oszlopban hatolt szerb földre, még pedig két főirányból: észak és kelet felől s a szerbek ellentállását leküzdve, már szeptember 17-én elfoglalta Drenovác száva menti községet. Ennek a csoportnak közvetlen hadműveleti célja *Sabác* volt. Előnyomulását tehát igen kedvező helyzetben folytathatta, mert balszárnyával a Szávára támaszkodhatott, amely azt minden meglepetés ellen a maga medrével megóvta. E kedvező körülményt kiaknázva, a csoport erős centrummal és jobbszárnyal dolgozhatott. Arcélét nemcsak dél, hanem nyugat felé, a macsói terület belseje felé is fordíthatta, oldalról fenyegetvén a Mitrovicától délre álló szerbeket. A Kraus-csoport aránylag gyorsan hódított teret s befejezvé az átkelést, szeptember 17-én, 18-ikán és 19-ikén vívott harcokban elfoglalta Drenováctól nyugatra Sevarice és Uzvecse, délre pedig Pricsinovics helységet, úgy hogy Sabáctól mintegy 15 kilométernyire, a Szávánál kezdődő és Uzvecseig húzódó vonalon uralkodott.

Sikeres előnyomulását azonban nem folytathatta, mert a Száva egyéb szakaszain átkelt csapatainknak az átkelés is csak hosszabb harcok árán sikerült, mikor pedig már szerb területen állottak, akkor olyan ellenséges hadállásokkal kerültek szembe, melyekkel szemben csak *állóharc*cal boldogulhattak. Ezeknek a csapatoknak helyzete sokkal kedvezőtlenebb volt, mint a Kraus-csoporté: szárnyukat nem fedezte a folyó s szinte lehetetlen talajon kellett előnyomulniok. Ezenfelül valamennyi csapatunknak szörnyűséges nehézségeket okozott a hosszantartó esős időszak, mely szeptember táján közel két héten át Közép-Európára szakadt s mely tudvalevően lebergi visszavonulásunkat is annyira megnehezítette. Macsó területén, ezen az agyagvidéken, még végzetesebbnek bizonyult ez az általános esőzés, mint Galicia homokságain. Minden út felázott, feneketlen sártengerré vált, amelyben lehetetlen volt mindenféle

közlekedés. Az az egy-két műút, amelyen csapataink haladhattak volna, éppen csak a menetelésre adott volna helyet, de nem a harcszerű kifejlődésre, mert a műutak töltéseinek mind a két oldalán mocsár és mélyen süppedő agyagterület vonult. Ezenfelül a szerbek éppen ezeket a műutakat szállották meg és védték a legnagyobb erővel s tartották állandó ágyútűz alatt.

Katonáink a rossz utakat javítják.

Frankl E. Berlin foto.

Mindez okokból nem bírtunk előrehaladni sem Mitrovica vidékén, sem Ravnjenél, sem a Klyucs Bosutban, sem a Parasicában. Mind-egyik területen — a mitrovicai szakaszt kivéve — éppen csak az átkelést sikerült kieroszakolni s azután megkezdődött a lövőárharc mély fedezékekkel, lassú, fáradságos haladással, mely néha napokon át alig volt nagyobb 100—150 méternél. Amellett a lövőárkok megteltek vízzel s katonáinknak valóban elképzelhetetlen fáradságokat és viszontagságokat kellett kiállaniok a világháborúnak ebben az első állóharcában, melybe tüzéségünk ütegei a kis távolságoknál fogva nem is az ellenség, hanem a saját területünkön állva szóltak bele.

A Kraus-féle csoportnak mindaddig nem lehetett előnyomulnia, amíg a többi, tőle nyugatra működő sereg annyira előbbre nem jut, hogy együttműködhet vele. Enélkül azt kockáztatta volna, hogy a szerbek teljesen elvágják, oldalt, hátba és szembe támadják, tehát három tűz közé fogják.

Változást ebbe a helyzetbe csak szeptember vége hozott, amikor két monitorunknak, a

»Temes«-nek és a B. őrnaszádnak *Wulff Olaf* sorhajóhadnagy parancsnoksága alatt sikerült Belgrád alatt áthatolnia a Szávát elzáró aknasoron s ezernyi veszély között, parti ütegek s úszóaknák mellett elhaladva, eljutnia a Száva macsói szakaszába, ahol jelentékeny tényező voltak további sikereinkben, elsősorban újabb csapataink szerencsés átkelésében. Szeptember 28-án már jelenthette *Potiorek* tábornoszernagy, hogy »összes csapataink szerb területen vannak és a véres harcokban kivívott pozíciókban állják a folytonos makacs támadásokat, amelyek mindig az ellenség jelentékeny veszteségeivel végződnek«. A jelentésnek ez a része vonatkozik a macsói harcokra is, ahol közben minden tartalékkal felvonult a mintegy öt hadosztálynyi szerb II. hadsereg s ellentámadásokkal igyekezett kiszorítani csapatainkat arról a keskeny, helyenként alig egy kilométernyi földszávról, melyet csapataink a Száva mentén szerb területtől megszállva tartottak. Ez ellentámadások visszaverése után macsói haderőnk újból támadásba ment át, persze kisszerű, elaprózott támadásba, amilyent az állóharc megenged.

HARC A PARASNICÁÉRT.

Macsói csapataink közül legnehezebben azok jutottak előre, amelyek nyugat felől, a Száva és a Drina egybetorkollásának vidékén, különösen a Parasnicán át nyomultak Szerbiába. Ez a Parasnica öt kilométer hosszú és átlag egy kilométer széles földnyelv, amely közvetlenül a Drinának a Szávába való ömlése

fölött, attól északra nyúlik be nyugati irányban Bosznia és Szlavónia közé. Három oldalról a Száva-folyó határolja. A szerb föld irányában kiszélesedik, úgy hogy Szerb-Rácsa község és Omerov-csardak között mintegy 3—6 kilométer a szélessége. A földnyelvet kelet és délkelet felől, éppen ebben a legnagyobb szélességben lezárja a Száva mentén Ravnjeből Crnabarába vezető műút, mely egészen sajátos vidéket határol el. A Parasnica valósággal úttalan bozót, melynek alig néhány négyzetkilométernyi területét cserjések és tölgyfák borítják. A keskeny területet a szerbek keresztül-kasulhúzták lövőárkaikkal, amelyek a Száva két karja között futottak s valósággal elfoglalhatatlanná tették. Egyik dandárunk, mely a 11-ik és a 73-ik ausztriai gyalogezredekéből alakult, szeptember 8-ikán kelt át először a Száván, de csak 10-ikén bírt magának állandó pozíciót biztosítani a szerb területen. Ennél tovább azután hosszú ideig nem jutottak. Ezt az eredményt is csak úgy érték el, hogy azokon a pontokon, ahol a műút nagy töltése majdnem egészen a Száva partján, attól két-háromszáz méternyire húzódott, mindjárt a parttól földalatti utakon hatoltak néhány méternyire előre s csak azután bukkantak fel, föld alól ásva meg a nyitott lövőárkot. Szeptember 10-ikétől kezdve így rejtőztek egymással szemben az ellenséges csapatok, amelyeknek sokszor még arra sem jutott alkalmuk, hogy egymásra lőjenek, annyira meghúzódtak a föld alatt. Hiába volt itt minden cselvetés, csak a tüzéség működhett eredményesen. Eleinte természetesen a szerb tüzéség, amely minden talpalatnyi földet ismert, s még éjjel is biztosan lőtt állásainkra. Csakhamar azonban a mi tüzéségünk is kiismerte az egész terepet, s kivált nehezebb ütegeink igen eredményes munkát végeztek. Közben a gyalogság lassan, ásóval küzdötte magát előre. Verejtékes, gyötrelmes munka volt, amíg 40—50, sőt helyenként 20 méternyire is megközelítették katonáink az ellenség hadállását árkokkal és aknákkal. Azután megint szünet következett: a

testi munkának szünete, de helyette annál fárasztóbb volt a lelki feszültség, amellyel figyelni kellett az ellenséget. A közelség hasznos is lehetett, veszedelmes is. Ha az ellenség éberebb, rajtunk tör, mielőtt kárt tehetnénk benne és egyszerre vége annyi nap munkájának: az új árkot elveszítjük. Szerencsére a mi katonáink ébersége bizonyult állandóbbnak és vállalkozó kedve nagyobbak: akárhány ponton hirtelen kiugrottak árkaikból, szuronnyal csaptak a szerbekre s így nyertek pár perc alatt annyi méternyi területet, amennyit kétannyi óra alatt sem bírtak volna ásással megszerezni.

Az ilyen hirtelen rajtaütések ellen a szerbek azzal védekeztek, hogy éjszaka állandóan lövöldöztek. Katonáink ennek az ellenszerét is megtalálták. Az éjjeli sötétségben, felhasználva a lövöldözés pár pillanatnyi szüneteit, két-három katona előreugrott s a saját fedezékeinktől néhány lépésnyire földre hasalva, gyorsan gödröt ásott magának. Mihelyt lehetett, újra előbbre ugrott néhány lépést s ismét beásta magát, mialatt az előbbi gödörbe egy másik bajtárs ugrott be a fedezék mögül. Így, ugrásszerűen haladtak előre katonáink, lehetőleg csöndben és észrevétlenül mindaddig, amíg végre egész szakaszok így, gödörrel haladva, észrevétlenül az ellenséges fedezék közelébe jutottak. Ott aztán megisméltődött a váratlan szuronytámadás, rendszerint a mieink győzelmével. Így folyt ez a harc egész szeptemberen és októberen át, ez utóbbi hónap 26-ikáig, amikor nagy nehezen elfoglaltuk az öt kilométer hosszú, tehát legfeljebb egy órajárásnyi terület legnagyobb részét, hátraszorítva a szerbeket egészen a nagy úttöltésig, vagy mint hivatalosan jelentéseink nevezik, a crnabarai gátútig. A parasznikai szerb csapatoknak példátlanul szívós ellentállása itt bizonyára ismét súlyos harcokat idézett volna fel, a macsói szöglet e kulcsáért, ha közbe nem jön a *ravnjei áttörés*, mellyel az egész macsói hadjárat döntő fordulathoz jutott.

A MITROVICAI ELŐRETÖRÉS.

Mielőtt azonban erre a döntő hadműveltre sor kerülhetett, előbb ki kellett egyenlíteni harcvonalkat, mely a mitrovicai szaka-

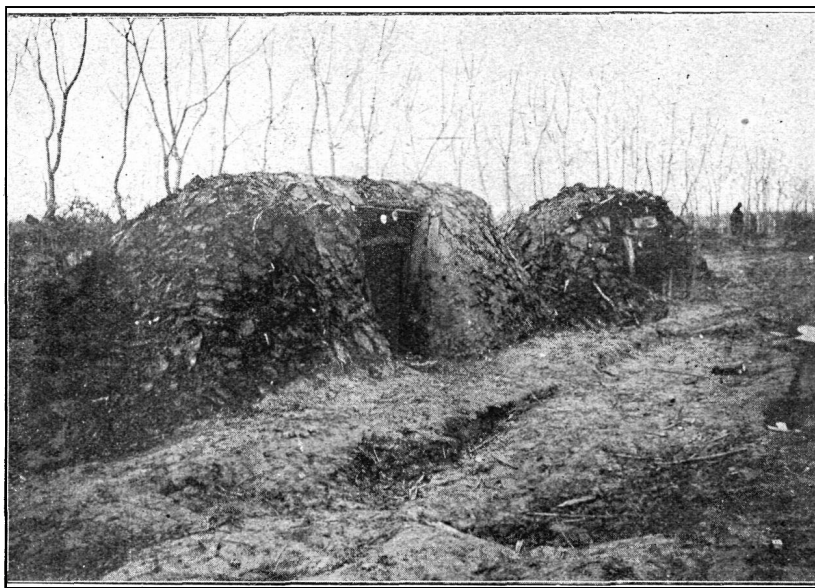
Ravnje környékének repülőgépről készült fényképe.

szon egészen a Szávához volt szorulva s hosszú ideig képtelen volt tért nyerni déli irányban. Már pedig ennek a gróf Salis tábornok parancsnoksága alatt álló csoportnak előbbrejutása nélkül a többi szakaszon álló csapataink sem boldogulhattak, vagy legalább is nem nyomulhattak előre nagy kockázat nélkül. Ezenfelül ennek a csoportnak volt feladata, hogy összekötőtag legyen a Sabác ellen működő és a Ravnjenél álló csoportok között, azokat oldalról támogassa és csatlakozó szárnyukkal együttműködjék.

A Salis-csoport sikeres előnyomulásához fűződő nagy érdek folytán a hadseregparancsnokság újabb erősítéseket irányított ide, amelyek Mitrovicától nyugatra átkeltek a Száván és egyszerre lendületet adtak az egész arcvonalnak. A csoport, melynek arcvonala Mitrovicától nyugatra 10—12 kilométernyire terjedt, makacs harc után kivette a Mitrovicánál erős fedezékekben álló szerb erőt állásaikból, mialatt a jobbszárny elfoglalta Gorna-Zasavica községet. A csoport zöme czalatt tovább nyomult a Mitrovicától délre eső Nocsajszi-község ellen, az országút mentén szuronyrohammal kiverte a szerbeket állásaikból s olyan veszteségeket okozott a szerbeknek, hogy azok *Nocsajt* is kiürítették s mintegy 10 kilométernyire, egészen Glusci községig vonultak vissza dél felé.

A csoportnak Gorna-Zasavicán át támadó jobbszárnya azonnal tovább nyomult nyugat felé és oldalba fogta a Ravnjenél húzódó, eddig bevethetetlen szerb hadállást. Ezzel az

ütközettel, mely a szerbeknek három heti ellentállását törte meg e ponton, a macsói terület egész északi része hatalmunkba került, a félkör, amelyet a macsói szerb haderők körül vontunk, teljessé lett és szűkebbre szorult a mitrovicai csoport győzelmes előretörésével. Még egy nevezetes eredménye volt ennek a sikernek: a gróf Salis csoportja jobbszárnyával immáron néhány kilométernyire jutván Ravnjetől végre beleszólhatott az ott régóta folyó nehéz harcba.

Tiszti fedezékek Szerbiában a urbováci mocsarakkal szemben. Révész és Btró felv.

De megtalálta a csoport a Kraus-féle csoporttal való rég szükséges kapcsolatot is, mihelyt Nocsaj elérése után tovább nyomult dél felé, hogy a Glusci felé visszavonuló szerbeket lélekzethez jutni ne engedje. Az úton, mely itt a Bitva mocsárvidéken vezet keresztül, nyolc híd vezet át a Bitván és mellékvízein. Mindegyikért külön harcot kellett vívni a mi katonáinknak, mialatt a szerbek Gluscinál megszállották rég elkészített hadállásaikat. Ám itt sem állhattak meg sokáig. A községtől keletre, mintegy órajárásnnyira fekvő Uzvecse községben már Kraus altábornagy jobbszárnyának csapatai álltak, amelyek oldalról támadtak Glusci ellen, úgy hogy a szerbek csakhamar kénytelenek voltak két oszlopban ismét dél felé, a Metkovics és Bogatic felé vivő országúton visszavonulni. E két községtől északra terül el a Kitog nevű mély rétség, amelyen a szerbeket ugyancsak előkészített fedezékek várták.

Katonáink gyors iramban és nehéz harcok között tették meg ezt az utat Macsó belsejébe,

miközben át kellett vergődniök a macsói északi mocsárvidéken is. Szinte kívánatos volt nekik tehát az a pihenő, amelyet Metkovics előtt való megállásunk juttatott nekik s csak egy részüket foglaltak el fedezékekből való állócsatározással. Az előnyomulás megakasztását a harcvonal e szakaszán szükségessé tette a macsói harctér nyugati részén mutatkozó helyzet. Míg ugyanis macsói harcvonalunk közepe és keleti szárnya már átlag 15—20 kilométernyire állott szerb területen, addig a Drina—Száva-tájékon alig 1—2 kilométernyire, helyenként még ennyire sem jutottunk beljebb a határtól. A csapataink által megszállott vonal ekkor a Jerez-folyó vidékétől Gluscin át Nocsaj és Radenkovics között, Zasavicáig s onnan Ravnjeig haladt. Elsősorban tehát macsói harcvonalunknak messze hátramaradt nyugati jobbszárnyát kellett előbbre juttatni, csak azután lehetett gondolni a további előnyomulásra.

A RAVNJEI ÁTTÖRÉS.

Macsó északnyugati sarkában fekszik Ravnje falu, a Száva egyik fölöttébb szeszélyes kanyarulatánál. Dél felé a drinamenti szerb vidékkel és kelet felé a Száva mentén Mitrovicával Szerbia egyik legnevezete-

sebb műútja köti össze, amelyet a szerbek már 1908-ban kezdtek építeni, az annexiós válság idejében, amikor először vált fenyegetővé a helyzet a monarchia és Szerbia között. A hatalmas munka a világháború kitörésekor már készen volt s nemcsak közlekedési, hanem hadicélokra is kellőképp ki volt képezve. Az útvonalnak közepén van Ravnje község, mely a szerbek védelmi és támadó terveiben egyaránt nagy szerepet játszott: földsáncainak, mély fedezékeinek az volt a feladata, hogy háború esetén állandó ék legyen az északnyugatról, Boszniából és Nyugat-Szlavóniából, valamint északról, a Szerémségből előretörő osztrák-magyar seregek között. Ennek a hivatásának a ravnjei támaszpont macsói offenzívánk idején meg is felelt: legtovább tartóztatta fel csapatainkat.

A szeptember 8-iki általános átkelés alkalmával csapataink két oldalról törekedtek e község felé. Az egyik nyugat felől a Klyucs-Bosut nevű félszigeten át, a másik északról Pusta Klestevica és a Száva kelet felé futó

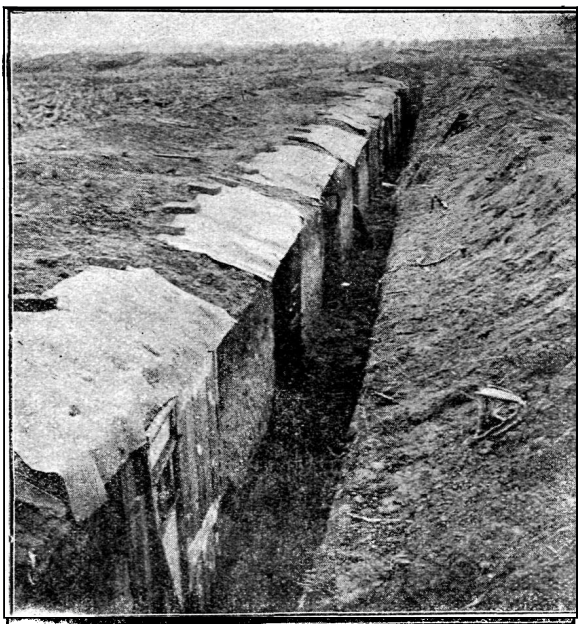

Csapataink elkeseredett küzdelmei a szerbekkel Ravnje körül 1914 október 19-én.

Matejko Th. rajza.

szakaszán át. Maga az átkelés sikerült. Csapataink mindenütt átjutottak a folyón, de a bámulatos szerb fedezékekkel szemben, amelyek itt talán még tökéletesebbek voltak, mint Macsó többi védelmi szakaszán, nekik is be kellett magukat ásniok a földbe s emberanyagunk kímélése okából meg kellett kezdeniök az emésztő, lassú, de óvatos és kevesebb kockázattal járó pozícióharcot. Heteken át való fáradozás után fokónként jutottak előbbre egy-egy kilométerrel, hogy azután a szerbek ellentámadásával szemben makacs védelem után újra feladják. Egyenes támadással ezt a hadállást elfoglalni nem lehetett. Csak jelentékeny tüzérség és oldalt és hátba való támadás szoríthatta ki a szerbeket állásaikból, amelyek olyan mesterien voltak készítve, hogy hosszú időn át ütegeinknek is ellentállottak. Amellett a szerbek itt jelentékeny erőket vontak össze, úgy hogy két hónapon át minden erőfeszítésünk hasztalan volt: e ponton az egész macsói hadjárat megakadt.

Végre fordult a helyzet a mitrovicai előretöréssel. Salis gróf csoportjának jobbszárnya Gorna-Zasavica elfoglalása után előnyomult a Ravnje felé vivő műút mentén s oldalt fenyegette a szerbek Ravnje körüli hadállását, melynek nagy részét és főképp hátát a vrbováci mocsár jórészt fedezte gyalogságunk ellen, ámde nem nyújtott védelmet a mi tüzérségünk ellen, amely a zasavicai siker után azonnal munkához látott. Mialatt ütegeink a Száva

Osztrák-magyar tiszti fedezékek Szerbiában a vrbováci mocsarakkal szemben. Révész és Biró felv.

nyugati szakaszán, főképpen egy Pusta Klestevicánál álló rejtett üteg teljesen magára vonta a szerbek figyelmét, egyik tarackütegünk Zasavicától nyugatra egy alacsonyabb dombon olyan szerencsésen megválasztott rejtett állásba vonult, olyan mélyen beásta magát, hogy a szerbek minden kutatás és kémkedés dacára nem bírták felfedezni, holott majdnem két héten át ontotta rájuk gyilkos lövedékeit mindössze négy kilométer távolságból. Egy katonai szakíró, aki látta ezt az ütegállást, ezt írja róla:

»A maga nemében elsőrendű mestermű, melyhez foghatót eddig sem az északi, sem a déli harctéren nem láttam. Egy kukoricaföld kellős közepében, úgy hogy 50 lépésről nyomát sem lehet látni, egész földalatti városka épült. Minden rendelkezésre álló anyagot, követ, deszkát, nádat, üres konzervdobozokat (ezeknek összetolásával csináltak kürtöket) a legnagyobb leleménnyel használtak fel. A parancsnoknak és minden tisztnek megvolt a külön »szobája«, a legénységnek kettesével a külön hálófülkéje. Minden földalatti helyiség simára gyalult deszkával van bélelve. A futóárkokból kényelmes lépcsők vezetnek ki. Az egész valami sajátos csinosság, sőt lakályosság érzését kelti a szemlélőben.«

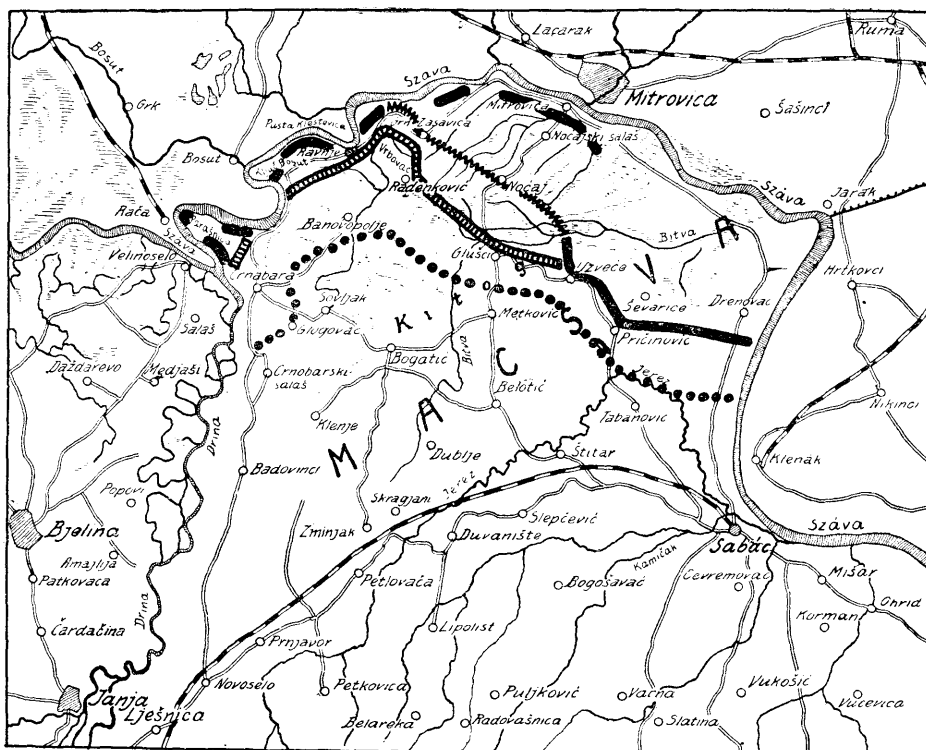
Ezt a képet Roda-Roda, a kiváló haditudósító, így egészíti ki a maga leírásával:

»Az ütegállás felőtli láthatatlanságával tűnik ki. Ámbár egész város van a földbe ásva, sehol semmi nyoma a talaj feltúrásának. A földmunkának ez a gondossága olyan tökéletes, hogy négy méternyiről sem veszi észre az ember, amikor odaér. Ezt semmiféle kém vagy felderítő fel nem fedezheti. A tarackok mélyen a földben állnak, mintha tornyokba volnának falazva, szájadékuk még lövéskor sem éri el a föld szintjét. A földalatti helyiségek mindegyikében rendes ajtó, ablak, fekvőhely, asztal, szék, melyeket talán valamiféle, az üteghez sodródott asztalos készített. Hetekre, hónapokra, sőt szemlátomást minden eshetőségre gondolva, az egész télre berendezkedtek itt.«

Ez a taracküteg, mely a szerbek állásait keletről állandóan lőtte, először rendítette meg a szerbek ravnjei vonalát. A szerb vezérkar hivatalos jelentése már október 20-ikán így panaszkodik:

»A Száva-folyó mentén, Mitrovicánál, az osztrák és magyar csapatoknak szerencsés tüzérségi pozícióból sikerült gyilkos ágyútűz alá fogni a Zasavicától nyugatra, a prijeiki úton felállított szerb csapatokat.«

Mialatt a ravnjei szerb hadállás keleti szárnyán ezek történtek, nyugat felől a Klyucs Bosutban beasott csapataink árkász-munkával és aknákkal egyre közelebb férkőztek a műút mentén mintegy tíz kilométernyi vonalban húzódó szerb hadálláshoz. Ilyképpen október harmadának elején egyre szűkebbre szorult csapataink félköre a ravnjei támaszpont körül. Megjelent a Száván két sekélyjárású monitorunk s egész közelből lőtte a szerb hadállásokat. Október 27-én azután egészen váratlanul jelenthette Potiorek tábornagy, hogy a délboszniai győzelemmel egy napon, október 25-ikén csapataink Ravnje közelében két erősített ellenséges állást rohammal bevették s e közben négy gépfegyvert, hatszáz puskát, bombákat zsákmányoltak és számos foglyot ejtettek. Az első sikert mitrovicai seregünknek jobbszárnya aratta kelet felől. Az itt álló szerb csapatok a vrbováci mocsarasba húzódtak vissza, maga a győztes csapat pedig egészen Ravnje falu keleti határáig nyomult előre s ott újból a földbe ásta magát. Ezzel a szerb hadállás jobbszárnya hátra volt

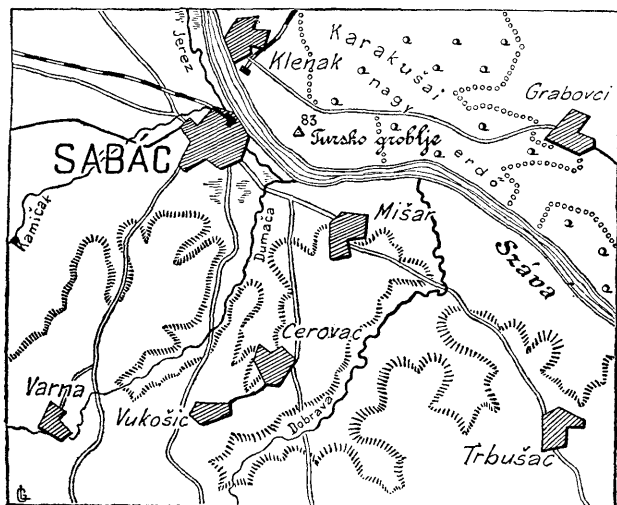
Hadállásunk: ■■■■ 1914. szept. 29. ■■■■■■ okt. 20. ■■■■■■ okt. 28. ●●●● okt. 29-én.

Macsói hadállásaink 1914. szeptember 10-től október 29-ig. *A Nagy Háború* eredeti rajza.

nyomva, az egész állás megrendült, a döntésnek hamar el kellett következnie. Október 27-én történt az a nevezetes ütközet, melynek folyamán csapataink elfoglalták Ravnje helységet s a körülötte levő összes hadállásokat, majd a győzelem lendületében szuronyrohammal verték ki a visszavonuló szerbeket a műút hatalmas töltése mögött elfoglalt második védelmi állásból. Magyar népfelkelők, különösen a nagyváradi 37-es ezred katonái négyszer intéztek szuronyrohamot a műút ellen, míg végre 2 órai harc után a szerbek elmenekültek tarthatatlanná vált pozíciójukból. Hatszáz szerb katona holttestét találtuk a lövészárokokban s igen sok sebesült szerbet fogtunk el. Ezenfelül négy ágyú, nyolc gépfegyver jutott a kezünkbe, öt tiszt és ötszáz sebesületlen szerb a fogságunkba.

A ravnjei állás elfoglalásával döntően törtük át a szerbek vonalát. A nevezetes áttörés művelete egy haditudósító leírása szerint, aki az adatokat ott a helyszínen katonai forrásból kapta, így folyt le:

»Egy reggel — 1914 október 27-ének reggelén — hajnali 4 órakor megdőrdültek az osztrák-magyar tarackok és szóltak olyan rettenetesen, céloztak olyan biztosan, hogy lövedékeik megsemmisülést vittek a szerb fedezékekbe. Rémület szállta meg a szerbeket, gyalogságunk, mely

Sabac környékének térképe. *A Nagy Háború* eredeti rajza.

alig pár száz méternyire volt a szerbektől, jól láthatta, mint ugráltak ki a szerbek rémült kiáltozással földalatti üregeikből, mint tépték le ruháikat s emelgették karjaikat az égnek... így folyt ez három órán át. Egyik találat a másikat érte, a nehéz gránátok robbanásai a földalatti fedezékek nem egy részletét összedöntötték, alátemetve védőiket is. De egyszerre — pontosan reggel hét órakor — elhallgat az egész tüzérség, elhallgatnak a szárazföldi ütegek és eltűnnek a monitorok, amelyek eddig a Száva felől irgalmatlanul vettek részt a harcban. A nagy csendben egy akna robban fel kábító dörrenéssel. Tizenkilenc éves fiatal hadnagy robbantotta fel, jeladás gyanánt. És erre a hatalmas jelre egyszerre megelevenedik a harcmező. Minden sánc, minden lövészárk csak úgy ontja a gyalogságot, mely hatalmas ugrásokkal ront a szerb állások felé, bele azoknak kellős közepébe. A szerbek részén senki sem gondolt erre a vakmerőségre. Ott senki sem gondolta, hogy ezek a szuronnal előretörő katonák nem törődnek sem gépfegyverrel, sem kézigránáttal, hanem pár pillanat alatt elárasztják a szerbek sáncait. Az egész dolog olyan meglepő volt, hogy a szerbeket megdermesztette. A szerb fedezékek mélyén berohanó katonáink tisztákat találtak, akik éppen mosakodtak, vagy a tükör előtt borotválkoztak. Teljes lett a rémület, a kétségbeesett védekezés kísérlete rövid és hiábavaló. Aki nem adta meg magát, akit le nem vágtek, esze nélkül futott. Pár perc csak: s a szerbek valamennyi fedezéke üres volt... aki szerb még életben maradt, déli irányba futott... Ez volt a ravnjei reggeli támadás, mely azután háromnapos további harc és üldözés után az összes szerb erőket Szerbia belseje felé vetette vissza.»

Jellemző, hogy ebben az ütközetben hat-száz szerb halottra négy osztrák és magyar halott jutott.

A ravnjei áttörés eldöntötte macsói hadjáratunk sorsát. Csapataink megszállották a műutat, melynek töltése két hónapig feltartóztatta őket. Megjelenésünk visszavonulásra kényszerítette a parasznici szakaszon álló szerbeket is, akik Crnabara község felé vonultak vissza, míg a Ravnjenél megvert szerbek Banovopolje községnél, Ravnjetől délre foglaltak állást. Ám a mieink nem hagyták a szerbeket pihenőhöz jutni. Utánuk nyomultak és sorban foglalták el Szerb-Rácsa, Crnabara, Sovljak és Glogovac községeket a parasznici csapatok, Banovopoljet a ravnjei csapatok, Radenkovicot a zasavici csapatok, amelyek a vrbováci mocsarasból és kiverték az odahúzódtott ellen-

séges csapatokat. A szerbek ellentállása meg volt törve. Harcoltak még ugyan, próbáltak helytállani egyes előkészített hadállásokban, de lábukat a Macsóban többé megvetni nem tudták. Csapataink egysége és összeköttetése helyre volt állítva. Valamennyi haderőnk hatalmas félkörben szorította a szerbeket, akiknek minden hadállását ez a koncentrikusan előnyomuló osztrák-magyar hadsereg átkarolással, sőt bekerítéssel fenyegette. Stepanovics tábornok második hadserege csak úgy menekülhetett meg az elfogatástól, hogy egyik állást a másik után kiürítve, rohamosan vonult visszafelé. Potiorek tábornok november 2-ikán már ezt jelenthette:

»A Macsvában elért sikerünk csak most tekinthető át teljesen. Stepanovics tábornoknak ott harcban volt 4—5 hadosztályból álló II. számú szerb hadserege csak úgy menekülhetett fenyegetett helyzetéből, hogy hanyatt-homlok visszavonult és mindennemű készletét, tréningjét hátrahagyta, miközben számos foglyot is ejtettünk. Az ellenség, anélkül hogy előre elkészített hátulso állásaiból újabb ellenállást fejtett volna ki, egyfolytában a Sabáctól délre elterülő dombvidékre hátrált és szívos, de hiábavaló ellenállást csak még Sabácnál fejtett ki, mely várost vitéz csapataink a november 1-ről 2-ára virradó éjjelen rohammal bevették.«

Mindezt a nagy sikert a ravnjei áttörés után úgyszólván vér nélkül, elenyésző veszteségekkel, kizárólag a kitűnően megvalósított haditervvel és a fölényes operatív vezetéssel értük el.

Négy nappal a ravnjei áttörés után csapataink átlépték a sabác—lesnicai vasútvonalat s ezzel elérkeztek Macsó határára, mely a Cer-Planina tövében s a Dumácsa mentén Sabác alatt húzódik.

SABÁC MÁSODIK ELFOGLALÁSA.

Mialatt lovasságunk Macsó határán túl üldözte a visszavonuló szerb második hadsereg zömét és balszárnyát, Kraus altábornagy csoportja hozzáfogott közvetlen hadműveleti céljának eléréséhez, Sabác elfoglalásához. A csoport balszárnya már a ravnjei áttörés napján előredolgozta magát a Sabáctól északra mintegy tíz kilométernyire fekvő Tabánovicig. Október 31-én a Kraus-csoport balszárnya megindult a Száva mentén Sabác felé. Vele együtt haladt két monitorunk a Száva vizén, ahonnan állandóan oldalról lőtte a Száva

vonására merőlegesen futó szerb lövészárkokat. Monitorok és a szárazföldi rajvonalak így nyomultak mindjobban Sabác közelébe egyre hátrábbszorítva az elkeseredetten védekező szerbeket. A sikeresen előnyomuló balszárnynak azonban meg kellett állni, hogy a Kraus-csoport zöme egy vonalba juthasson vele. Tanácsos volt ez azért is, mert felderítő repülőink jelentése szerint a szerbek Sabác nagyszerűen megerősített hadállásainak védelmére nagy erőt, 24—28 zászlóaljtot vontak össze.

November elsején azután a monitorok, valamint a Klenáknál saját területünkön felállított ütegeink órákon át lötték a szerbek állásait, valamint a város megszállott részeit, úgy hogy a szerbek végre kénytelenek voltak tüzérségünk pusztítása elől kivonulni. Gyalogsági rohamra csupán Sabác északi szegélyén került a sor, ahol november elsejéről másodikára virradó éjjel csapataink benyomultak az akkor már csak utóvédektől megszállott városba. Maga a város úgyszólván romhalmaz volt. A templom s a főbb középületek összelöve, a házak pedig, amelyek az augusztusi ostrom idejéből megmaradtak, tűz által elpusztítva. Az utcákon elesett szerb katonák holttesteit szerte-széjjel. Így találták a várost csapataink, amelyek minden fontosabb pontot azonnal megszállottak. A szerb haderő Sabácból déli irányban vonult vissza, hogy csatlakozzék és együtt működhessen a valjevói medence körül álló első és harmadik szerb sereggel. Kelet felé már azért sem vonulhatott, mert az országút itt a Száva mentén vonul, ahol monitoraink, szerémségi partvédő csapataink és ütegeink tüzelése irtotta volna soraikat.

Visszatérő szerb menekültek.

nek ne szolgálhasson, csak hogy az ellenség minden segélyforrás nélkül maradjon. Járhatatlan utak, elpusztult, felegett, kifosztott, elhagyott falvak jelezték a megvert Stepanovits-sereg visszavonulásának útját. Jellemzi a szerbeknek ezt az országirtó módszerét, hogy visszavonulásuk közben Macsónak eléggé kiterjedt gyümölcsöseit nagyobb részben kivágták, csak hogy táplálékkal ne szolgálhassanak az osztrák-magyar katonáknak.

Amde harcoló csapataink nyomában csakhamar megjelentek az osztrák-magyar hadtápszázlójak és munkáscsapatok, s azonnal hozzáláttak a munkához, az utak kijavításához, a romok eltakarításához, a hadianyagok hulladékainak gyűjtéséhez és kiválogatásához, tábori vasutak építéséhez stb. Óriási halmokban hordták össze a harctereken talált töltényhüvelyeket, srappel- és gránátdarabokat, fegyveralkatrészeket, konzervdobozokat s más effélet, egyáltalán minden használati tárgyat, fajtánként szekerekre rakták s a rombadólt házak téglatörmelékéből feltöltött utakon átszállították a Száván, ahonnan aztán a hadtápterület vasútjai minden anyagot a maga helyére, a megfelelő gyárba vagy műhelybe szállítottak újabb felhasználás, fe dolgozás végett. Megjelentek Ma-

Az elfogott komitácikat bekísérik csendőreink.

csóban csendőreink is és megtisztították területét a kóbor komitácsiktól és egyéb gyanus elemektől. Macsó területe a monarchia közigazgatása alá került, mely a déli hadsereg főparancsnokságának, illetve a déli főparancsnokság mellett működő délvidéki kormánybiztosságnak ellenőrzése alatt állott.

A macsói győzelem együtt a délboszniai győzelmekkel új helyzetet teremtett a szerbiai

harctéren. Ez a győzelem nemcsak azt jelentette, hogy eggyel több szerb sereget vertünk meg, nemcsak azt, hogy Macsó területről határainkat többé nem fenyegeti közvetlen veszély, hanem jelentette a bevezető hadműveletek győzelmes befejezését, tehát azt, hogy végre az egész szerbiai harcvonalon áttérhetünk a döntő, általános támadásra.

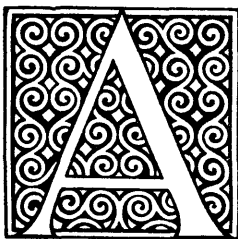

Helbing Ferenc eredeti rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

ÁLTALÁNOS TÁMADÁSUNK SZERBIÁBAN.

z október végén beállott helyzet a nyugatszerbiai harc-téren meghozta balkáni had-seregünk számára az egye-sülés és az együttes had-műveletek lehetőségét. Míg seregeink a második szerbiai támadó hadjárat kezdetén

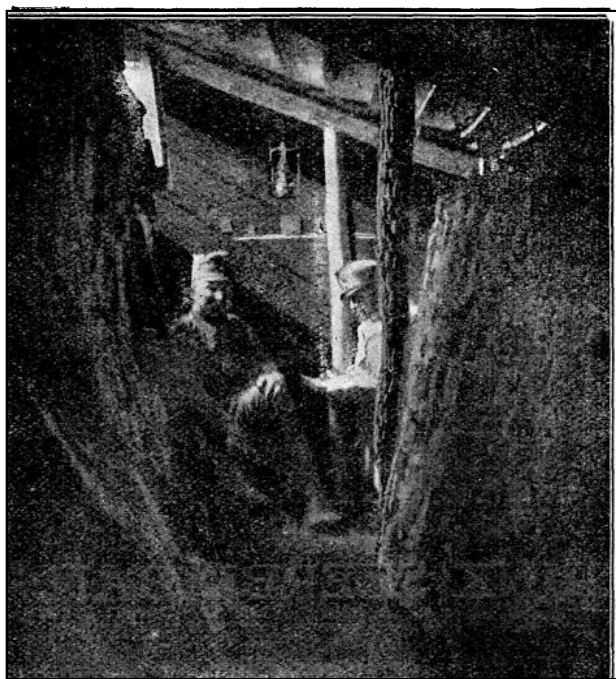
részekre voltak tagolva s a délboszniai betörés folytán még jobban feldarabolódtak, addig e betörés visszaverése és Macsó meghódítása után összes csapataink szerb földön állva, úgy-szólván egységes harcvonalat alkottak. A macsói hadsereg a sabác—lesnicai vasútvonal átlé-pése után megszállotta a két város között a vasútvonallal párhuzamosan futó nevezetes or-szágutat is s ezzel északról fenyegette, oldalba fogta a Valjevó—Krupanj-medencében álló szerb haderőt. Dél felől Lyubovija és Zvornik drinamenti helységek irányából előretolt csapa-taink, megerősödvé a Dél-Boszniából vissza-tért csapatokkal, immáron elég mélyen benn-álltak szerb területen és félkörben fogták körül a szerbek krupanji hadállását. Csak az egész hadállásnak centruma, amely Lesni-cától Lozsnicáig, illetve attól délre a Gucsevó-hegyhátig terjedt, volt hátramaradva.

A LESNICA—LOZSNICAI VONAL.

Harcvonalunknak ez a része offenzívánk megkezdése óta úgy-szólván változatlan maradt. A támadó hadműveletek kezdetén, szeptember-ben, ennek a szakasznak kizárólag lekötő, védelmi hivatása volt. Előretörésünk ezen

a szakaszon nemcsak nagy véráldozattal járt volna — hisz a szerbek első offenzívánk tapasztalataiból kiindulva, itt nagy ellentál-lásra készültek —, hanem kockázatos lett volna annyiban is, hogy az itt előretört csapatok a macsói és a Krupanj vidékén levő szerb erők által részben oldalba, részben hátba lettek volna támadhatók, mihelyt beljebb vonultak Szerbia földjére. Épp ezért balkáni hadveze-tőségünk, mint az eddigiekből is látszik, igen helyesen, a két szárnyon, észak és dél felől igyekezett a szerbek harcvonalatát megrendíteni s csak miután azt úgy északon, mint délen a szerbek súlyos veszteségei között benyomta, ment előre a centrummal is, felhasználva azt az előnyt, hogy a szerbek kétoldali, úgy-szól-ván átkarolt stratégiai helyzetük folytán had-állásuk középső részén sem állhattak sokáig ellent.

Erre azonban csak két hónappal a támadó hadjárat megkezdése után kerülhetett a sor. Addig e szakaszon való harcvonalkunk csak itt-ott vonult szerb területen közvetlenül a folyó partján, egyebütt harcvonalkunk a saját területünkön húzódott végig. E mozdulatlan-ság dacára nem volt nyugalom ezen a harc-téren sem. A délboszniai ellentámadáson kívül a szerbek egész szeptemberben és októberben folytonos támadásokat intéztek a lesnica—lozsnica—gucsevói hátramaradt szakasz el-len. Céljuk nyilvánvalóan az volt, hogy harc-vonalunknak ezen a gyengébb szakaszán át-törve *Tuzla* irányában benyomuljanak Bosz-niába és e támadás sikerének egyéb hatásán felül végleg két részre szakítsák szerbiai had-

Földalatti legénységi lakás Szerbiában.

erőnk: egy északi és egy déli részre. A vezetés óvatossága és csapataink vitézsége folytán ezek a szerb áttörő támadások mind kudarcot vallottak. A védőcsapatok két hónapon át rendületlenül helytállottak. Másfél hónapi harc után ugyan elterjedt Európában egy szerb hivatalos jelentés, amely a szerbeknek két győzelmét kürtölte világgá ezen a szakaszon, ámde mind a két győzelmi jelentés teljességgel hamisnak bizonyult. Az egyik arról szólt, hogy a szerb csapatoknak sikerült hosszú harcok árán elfoglalni a *kurjacsicai* hídfőt. Kurjacsica helység a Drina partján Lesnica és Loznica között, amelyek mindegyikétől majdnem egyenlő távolságra, körülbelül tíz kilométernyire esik. Az itt létesített Drina-hídfőnek nemcsak védelmi, hanem későbbi offenzív szempontokból is nagy volt a jelentősége. Csapataink, amelyek a hídfőt a szeptemberi támadó hadjárat kezdete óta megszállva tartották, jól elkészített és megerősített fedezékekben, mély lövőárkokban állották a szerbek támadásait. Csak októberben, amikor a hetekig tartó nagy esőzések folytán ezek a mély lövőárkok megteltek vízzel, voltak kénytelenek csapataink az elemek szorongatása elől egy valamivel hátrább levő állásba vonulni, anélkül hogy erre a szerbek támadása kényszerítette volna őket. A szerbek csak a kiürített, vízzel telt hídfőállásokat találhatták meg, de

36

éppen vízzel való teltségük folytán ott nem

fészkelhették meg magukat. Ám a szerb hivatalos jelentésnek éppen a szóban levő szakasz stratégiai jelentőségénél fogva volt hatása különösen a semleges államokban. Épp ezért külügyminiszterünk, gróf Berchtold, jónak látta, hogy a hazug győzelmi jelentést hitelesen megcáfolja. Ami a külföldi diplomáciai képviselőinkhez küldött következő távirattal történt meg: »Az a hír, amelyet a szerb távirati iroda a kurjacsicai és gucsevói szerb győzelemről közlést, minden alapot nélkülöz. Ezt bizonyítja Potiorek tábornagynak már október 20-án kiadott jelentése is.«

Potiorek tábornagynak az a jelentése, amelyre külügyminiszterünknek ez a cáfoló távirata vonatkozik, október 19-én kelt és így szól:

»A szerb sajtó a legutóbbi napokban a győzelmi hírek egész sorát terjeszti, amelyek talán óhajaiknak megfelelnek, de amelyek a tényleges állapotokkal teljes ellentétben állnak s amelyek a következőkre redukálандók:

1. A kurjacsicai állítólagos győzelem egy víz alá került kis hídfőnek kiürítése volt, amelyet a Drina áradása okozott, nem pedig a szerb támadás kényszerített ki és amely hídfőnek magában véve semmiféle különösebb jelentősége nem volt. A kiürítés a legnagyobb rendben történt, sőt az ellenfél meg se zavarta, minélfogva a számos fogolyról szóló híradás egyáltalában nem helytálló.

2. A Gucevó-hegyháton az ottani harc-vonal nagy közelsége következtében csaknem naponta harcok folynak, amelyekben majd a szerb csapatok, majd saját csapataink a támadók. Különös jelentőséggel e harcok nem bírnak, ezért a gucevói hegyháton elért nagy sikerekről szóló hírek is csak a tényeknek elferdítései. Elhallgatja azonban az ellenfél azt, hogy ugyanazon a napon, amelyen a szerbek állítólag fényes győzelmet arattak, a túlsó hegyháton tovább — délre — egy sokkal komolyabb, tüzérsggel is támogatott szerb támadást véresen visszavertünk.«

HARCOK A GUCSEVÓ-HEGYSÉGBEN.

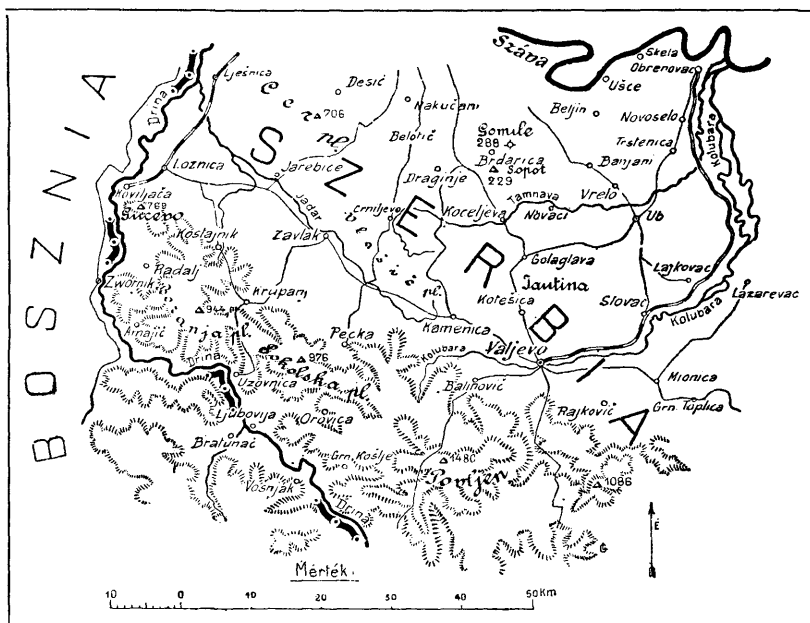
Mint ezekből a hivatalos nyilatkozatokból is kitűnik, harcvonalunk középső szakaszán támadásunk októberi szünete alatt igen erős harcok folytak a Gucevó-hegyháton is. Ez a hegyhát, amely Loznicától délre mintegy nyolc kilométerre kezdődik, számos oldalágazattal húzódik délkeleti és déli irányban és csatlakozik a Boranja planinához, vagyis kiegészítő része

annak a félkör alakú hegyrendszernek, amely a krupanj—valjevói medencét bástyaszerűen körülveszi. Tudjuk, hogy csapataink egy része az augusztusi offenzíva félbeszakítása után megszállotta ezt a hegyhátat s míg hadseregeink Boszniába vonultak vissza, ez a vegyes különítmény helyén maradt, szerb területen, s a szerbek minden ellentámadásával szemben megvédte ezt a fontos hadállást későbbi hadműveletek céljára. Érdekes jelenség, hogy az az előrelátó gondoskodás, mely a balkáni hadvezetőség rendelkezésében megnyilvánult, a legkevésbé hozta meg a kívánt eredményt, amennyiben előnyomulásunk, mely az egész Drina-vonal mentén mindenütt sikeres volt, éppen csak a Gucsevó-hegységben akadt meg s mindaddig nem is jött folyamatba, amíg a harc vonal más részein a szerbeket hátra nem szorítottuk.

Hadállásunk a Gucsevó-hegyháton augusztus óta hátával a Drina felé fordulva, ollónyílás alakjában fordult a szerbek felé. Az ollónyílás között emelkedett a 708. számú magaslat, amelyet csapataink nem szállottak meg, nyilván abból kiindulva, hogy tőle alig kétezer lépésnyire emelkedett a Gucsevónak 769. számú Crni vrh nevű csúcsa, amely magasabb voltánál fogva uralkodott a közeli 708-as magaslaton is. Különben is ez a magaslat a mi vonalaink által két oldalról közre lévén fogva, alig látszott védhetőnek esetleges támadásunk ellen. Ám a szerbek ennek ellenére is megszállták ezt a magaslatot, mesterien megerősítették, felhasználva a vidék sziklás alakulatát is, és ebben a megerősített állásban csapataink előnyomulását két hónapon át feltartóztatták. Sőt nem egyszer igen erős ellentámadásokat intéztek ellenünk úgy itt, mint az ettől mintegy három kilométernyire emelkedő, ugyancsak 708. számú, úgynevezett *kulistyei* magaslatról, mely hasonlóképpen meg volt erősítve. A szerbek egyetlen ellentámadása sem sikerült. Gucsevói szilárd vonalunkat sehol sem bírták megingatni. Ellenben a mi támadásaink is mindvégig hasztalanok voltak a 708. számú magaslat ellen. Oka ennek főleg az volt, hogy a 708-as magaslattal szemben való kétoldali átkaroló állásunkat nem használhattuk ki kellőképpen. Harcvonalaink ugyanis olyan közel voltak a szerbek lövészárkaihoz, hogy tüzéségünk

nem vehette tüzelés alá a szerbeket: attól kellett tartania, hogy lövedékei a mi hadállásainkban tesznek kárt.

Holott ennek a pontnak elfoglalása döntő jelentőségű volt összes további hadműveleteinkre. A szerbek itt be voltak ékelődve a mi gucsevói és boranjaplaninai hadállásaink közé. Jelenlétük nemcsak zavarta a két csoport összeköttetését, hanem lehetetlenné tette, hogy azok tovább nyomuljanak Krupanj felé. Épp ezért a szerbek nemcsak arra törekedtek, hogy ezt az állást feltétlenül megtartsák, hanem mindent elkövettek, hogy itt álló csapatainkat elfoglalt állásaikból kiverjék. Mennél súlyosabbá vált a Dél-Boszniába betört szerbek helyzete, annál nagyobb erőfeszítést végeztek a szerbek itt, hogy bennünket hegyi állásainkból kivesenek és a Drinán át Zvornik és Loznica között visszaszorítsanak. Annak rendje és módja szerint való áttörési kísérlet volt ez is, mint a Lesnica—Loznica közötti erőlködés. Különösen hevesekké váltak a szerb ellentámadások október utolsó harmadában. A szerbek tudták, hogy délboszniai seregeik legyőzése után az odarendelt osztrák-magyar haderők a legnagyobb gyorsasággal vissza fognak térni a drinai harcvonalra s ott aztán újra megkezdődik a mi hadseregünk diadalmas támadása. Október 23-tól november elejéig folytak ezek a véres támadások, anélkül hogy a szerbeknek bármilyen eredményt hoztak volna. Katonáink az önfeláldozás és a hősiesség csodáit művelték, amikor ezeket a túlerős, vad szerb támadásokat visszaverték.

A valjevói harci terület térképe.

Bevonulás Loznicába.

A szerbeknek e harcokban való nagy veszteségei természetesen ellentámadásra készítették a mieinket. Ámde a visszaözönlő szerbek üldözése bármennyire sikerült is, magát a két magaslatot elfoglalni nem bírtuk.

Végre november elején sikerült csapatainknak a gusevói szakasznak mind a két 708.számú magaslatát taktikai ügyességük révén váratlan rajtaütéssel elfoglalni. Mind a két nagyszerű támadást magyarországi csapatok hajtották végre. Az egyik 708-as magaslat elfoglalásának tervében és végrehajtásában oroszánrész illeti meg az észéki 78. gyalogezred egyik kapitányát, két főhadnagyát és két zászlósát, akik ezredüknek kétszáz önként jelentkezett katonájával hajtották végre a nevezetes hadicsínyt. November első napjainak egyikén a sűrű hajnali köd védelme alatt három tábori és két hegyi ágyút vontattak fel észrevétlenül arra a hegycsúcsra, mely a 708-assal szemben van és amelyen beásott csapataink tüzértség hiányában hetek óta nem tudtak sikert elérni, bárha csak mintegy százötven lépésnyire voltak légvonalban az ellenségtől. Hiába próbálkoztak meg ezek a csapatok földalatti aknaharccal is, árokkal és aknával sem boldogulhattak a talaj köves volta és a talajban lévő sűrű gyökérhálózat miatt. Tüzérseget pedig az ellenség ébersége folytán eddig a hegycsúcsra felvinni nem lehetett. Az öt ágyú észrevétlen felvontatásával a kérdésnek ez a része meg volt oldva. Ám az ágyúk jelenlétét nem volt szabad elárulni, meglepetésül kellett tartogatni a döntő támadásra. November 6-án az éj sötétjében a kétszáz önként jelent-

kező tisztjei vezetésével előreküszött az ellenséges arcvonal felé. Éjjel két órakor aztán egyszerre működni kezdett az öt magyar ágyú, két óra hosszat lőtte a szerbek állását. Hajnali négy órakor egyszerre elhallgattak az ágyúk, gépfegyvereink és gyalogságunk erős tüzelésbe kezdett, de nem az ellenségre, hanem felfelé lőtt. A szerbek, abban a hitben, hogy fedezékeik gyorstűz alatt állnak, mélyen behúzódtak lövőárkaikba. Ezt a pillanatot ragadta meg a bátor kis csapat. Rohamlépésben tört fel a 708-as magaslatra s mielőtt a szerbek észbekaphattak volna, behatoltak a fedezékekbe s szurronnyal támadtak ellenük. A

szuronyharc nem sokáig tartott, mert alig pár perc múlva többi csapatunk is előretört s a szerbeket megadásra kényszerítette. Azok a szerbek, akik menekülni próbáltak, katonáink golyóitól pusztultak el. Valamelyes véráldozatba csak egy a hegycsúcson elhelyezett szerb akna felrobbanása került, ám a 708-as számú magaslat s vele 520 szerb katona, 3 ágyú és 3 gépfegyver a kezünkbe jutott.

A szerbek állásának másik sarkpontját, a *kulistyei* 708-as magaslatot, magyar csapatok foglalták el ugyanezen a napon, hasonló taktikai ügyességgel és vitézséggel. A *kulistyei* magaslat elfoglalásáról egy honvédtüzérfőhadnagy, aki résztvett a csatában, a következő leírást adta »Az Est« harctéri tudósítójának, két nappal az ütközet után:

»A hegyvidék hangos volt a magyar szótól. Magyar bakák, magyar népfölkelők és honvéd-

Szerb földalatti fedezékek bejárata.

Osztrák-magyar tüzérség tarackokból bombázza a szerbek erősen megerősített kulistei hadállásait.

Mejer A. rajza.

A Krupanjéért folyó küzdelmekben a szerbek Kuliste mellett a sziklák között beállták magukat. Az osztrák-magyar tüzérség három napig, 1914 november 3-tól 6-ig tarackokból bombázta a szerbek hadállásait. Az árkászok végül a magaslat egy részét ekrazítással felrobbantották, mire a szerbek súlyos veszteségekkel vonultak vissza a kostainki hevékbe.

tüzérek álltak ébren őrt, nehogy a szerbek a mi magaslati állásunkat hatalmukba tudják keríteni. A 708-as kulistyei magaslat olyan közel volt mihozzánk, hogy a hanghullámokat tisztán meg lehetett hallani. November 3-ikán kaptuk a parancsot, hogy kezdjük meg a hadműveleteket. A szerbek természetesen láthatták, hogy offenzívára készülünk és ellenoffenzív támadással próbálták bennünket nagyon erős pozícióinkból kiverni. Három napon keresztül, éjjel-nappal álltuk a legerősebb ostromukat, szakadatlanul szóltak az ágyúk mindkét részen. Három napig egy másodpercenyi szünet nem volt. Három nap se nem ettünk, se nem aludtunk. De senki sem panaszkodott. Jól tudta mindenki, hogy elhatározó ütközet folyik, s ha a 708-as kulistyei magaslat ormára felhúzzhatjuk a mi nehéz ágyúinkat, úgy Krupanj városa egy-kettőre a mi kezünkben lesz. A szerbek három napi ellenostroma teljes vereséggel végződött és mi a kifárasztott és óriási veszteségekkel visszavonult ellenséget üldöztük. Tarackjaink a kulistyei sziklafedezékeket pusztították. Szabad szemmel is lehetett látni, mint válnak le a nehéz sziklatömbök. Minden ágyúnk bömbölt. Fűlsiketítőbb lármát még sohasem hallottam. Egy éjszaka tartott a pusztító tüzelés és reggelre egetverő robaj reszkettette meg a levegőt: sikerült hős árkaszainknak a kulistyei magaslat jó részét nagymennyiségű ekrazittal felrobbantani.

A robbanás nyomán a légnyomás olyan nagy volt, hogy mindnyájan földre vágódtunk és pár percig senki sem tudta mi történt. A felhőkig felnyúló füst minden tájékozódást lehetlenné tett. Az ágyúk is elcsöndesültek. Hideg verejték ült ki mindegyik homlokán. Pár perc múlva eloszlott a füstfelhő és tisztán láttuk, hogy a hegy jórésze és sziklatömbök gurulnak le a mélységbe. Tüzérségünk kihasználva a kitűnő helyzetet, újból megnyitotta a tüzet, gyalogságunk pedig előretört és a már szinte csak gépies öntudatlansággal védekező ellenséget háromszoros hősi szuronyroham után a kulistyei sziklabarlangokból teljesen kiverte. Az ellenség futva menekült a kosztajniki hegyekbe és mi győztesen, friss erővel, a fáradtság minden jele nélkül értük el a kulistyei csúcsot.

Hatodikán azután pihenő volt. Megérdemelték hőseink. Pompás ebédet kaptunk. A légénység is négy tál ételt evett és dupla porció bort és pálinkát.

Tarackjaink munkáját csak akkor értékelhettük, amikor a kulistyei hegyre felértünk. Nem maradt kő kövön. Azt mondják a szerb tüzérség világhírű. Nos, hát a miénk ezerszer különb. Egy-két lövés után a harmadiknál

Szerb hadifoglyok az ütközet után.

Bálint János felvétele.

már sortűz jött, ami azt jelenti, hogy be vagyunk lőve. Ez pedig az ellenségnek pusztulást jelent.

Négyszáz katona és tizenöt pár ökör húzta fel a Crni vrhre a mi szétszedett tarackjainkat. Külön vonszolták fel ennyien a csövet, külön mindegyik nehéz lafettát.

A kulistyei hegyoldalon szerb holttestek garmadával heverték és mi a szerbek veszteségeit 2000 halottra és 3—4000 sebesültre becsüljük. A nagy halálozási arányt gyilkos ágyútüzelésünknek tudjuk be. Hatodikán estig 1200 szerb holttestet temettünk el.

A mi veszteségeink hála a jó Istennek, alig jöhetnek figyelembe. A fedezékeink briliánsak voltak, az ostromnál pedig az ellenség annyira ki volt merülve, hogy érzékeny kárt nem tudott nekünk okozni.

Ennek a két magaslati állásnak éppen két hónapi harc után való elfoglalásával döntő fordulat állott be a Krupanj körüli csatatéren. Megnyílt az út Kostajnik felé, amely helység Kulistyétől csak mintegy 15 kilométernyi járásra esik, ahonnan viszont Krupanj városa már alig néhány kilométernyire van. Megnyílt nem-

csak gucsevói csapataink számára, hanem Lesnica és Lozsnica között álló összes csapataink számára, amelyek most már, miután sem északról, sem délről nem fenyegette őket az oldalbatámadás veszedelme, előretörhettek s immáron ők ékelődhettek be a Macsva felől dél felé

erősített állásait a gucsevói sikerekkel egy napon, november 6-án elfoglaltuk. A mizári magaslatokért vívott harcokban ismét kitüntették magukat monitoraink, melyek közül három, a Kőrös, a Maros és a Lajta végigkísérte a Száván előnyomuló csapatainkat s állandó félelmes oldaltűz alatt tartotta a szerbek harcvonalaait. A monitorok ezenfelül rendkívüli éberségükkel igen nagy szolgálásokat tettek fondorlatos szerb megkerülési és rajtaütési kísérletekkel szemben. Több ízben megtörtént, hogy monitoraink órálló legénysége vette észre a Száváról kínálkozó szabad kilátás révén a szerbeknek nem egy meglepő támadó kísérletét s gépfegyverek tüzevel, valamint srappelvek záporával meggyújtotta azt legtöbbször, mielőtt még fedezékekben álló gyalogságunknak alkalma lett volna a harcba beavatkozni. Itt történt meg az a párfajta ritkító eset is, hogy »Maros« monitorunk pusztán ágyútüzelésével elfogott egy szárazföldi hadállásainkra nézve igen kényes ponton felvonult szerb gyalogsági osztagot. A megriadt szerb csapatot őrnaszádok szállították a hajóba. Monitoraink nagyszerű teljesítménye annál bámolatraméltóbb, mert állandóan a legnagyobb veszélyek között mozoghattak csak a Száván, melyek vize mindenütt, ahol a partvidék még a szerbek birtokában volt, úszó és egyéb aknákkal volt eltorlaszolva. Óvakodniok kellett, hogy ne jussonak »Temes« monitorunk sorsára, amely éppen a Szávának ezen a szakaszán két hónapon át való nagyszerű haditettek után, október 23-ikán aknára futott és felrobbant.

*Magyar vitézek
Gyertek át hozzánk, úgy bánunk
velitek mint hősökkel. Russok
már Budapesten vannak és
Breslauben. Sarajevó mienk
Srbija győz! Minek kinlöttök-e
tovább?
6 kr. srb. gyalogságról*

Ilyen leveleket küldtek a szerbek a harcok szünete közben a mi lövészárkainkba, hogy katonáinkat befolyásolják.

Fényképfelvétel az eredetiről.

vonuló s a Krupanj körül álló szerb seregek közé.

A gucsevói sikereknek döntő hatása csakhamar meg is mutatkozott: a szerb hadsereg ellentállása összeomlott, előnyomulásunk egyre gyorsabbá vált, győzelmeink egymást követték.

A KRUPANJ—VALJEVÓI CSATA.

Nyugatszerbiai harcvonatalunk hátramaradt szakaszának ezzel az előretörésével alkalmassá vált a helyzet a döntő csata megvívására annyival inkább, mert egész harcvonatalunknak északi és déli szárnyán ugyanekkor nevezetes sikereket értünk el. Északi szárnyunk, amely Sabáctól Lesnicáig, tehát a Szávától a Drináig terjedt, mindjárt Sabác elfoglalása után legyezőalakban széjjeláradt a szerb síkságon. Egyik oszlopa a Száva mentén Sabácból kelet felé nyomult előre a mizári magaslatok ellen, másik oszlopa egyenesen dél felé haladt Sabácból, többi oszlopai a rendelkezésre álló útvonalakon széles vonalban szorították a szerbeket a valjevói medence felé egészen a Cser planina nevű hegyvonalig, ahol a szerbeknek megint már régóta előkészített igen erős hadállásaik voltak. Balszárnyunk lendületes előnyomulása itt megakadt. Amde Mizárnál a szerbek meg-

vel elfogott egy szárazföldi hadállásainkra nézve igen kényes ponton felvonult szerb gyalogsági osztagot. A megriadt szerb csapatot őrnaszádok szállították a hajóba. Monitoraink nagyszerű teljesítménye annál bámolatraméltóbb, mert állandóan a legnagyobb veszélyek között mozoghattak csak a Száván, melyek vize mindenütt, ahol a partvidék még a szerbek birtokában volt, úszó és egyéb aknákkal volt eltorlaszolva. Óvakodniok kellett, hogy ne jussonak »Temes« monitorunk sorsára, amely éppen a Szávának ezen a szakaszán két hónapon át való nagyszerű haditettek után, október 23-ikán aknára futott és felrobbant.

Ezen a veszteségen okulva monitoraink még fokozottabb óvatossággal jártak el, úgy hogy dunai flottillánknak sikerült is minden további nagyobb veszteséget elkerülni.

A szávai szárnyalegyidőben előretört végre centrumunknak az a szakasza is, amely Lesnica és Lozsnica között állott eddig. E szakasz lesnicai része részben oldalról fenyegette a szerbeknek cserplaninai védelmi vonalát, lozsnicai része pedig alkalmas volt arra, hogy a Zavlakán át Valjevó felé kanyarodó országút mentén előnyomulva közbeékelődjék a cserplaninai és a krupanji szerb seregeknek s ezzel mind a kettőt oldalról is fenyegetse. Hadvezetőségünk fel is

használta a kínálkozó helyzetet s csapataink már november első napjaiban, áthaladván a szerbek által teljesen kifosztott és elpusztított Lozsnicán, előnyomultak Zavlaka felé. Így hát a szerbeknek cserplaninai hadállása nagy félkörben több oldalról volt fenyegetve.

Ugyanez állott a Krupanj körül levő szerb seregekre is, amelyeket november elején délről is szorongatni kezdtek azok a csapataink, amelyek Lyubovija felől nyomultak északkelet felé és megszállták a Sokolska planina magaslati vonalát.

Ez volt az általános hadihelyzet, amikor Potiorek tábornagya kiadta a döntő támadást bejelentő emlékezetes hadiparancsát:

»A balkáni haderő cs. és kir. főparancsnoksága.

V. és VI. Hadsereg Katonái!

Ismét megjött a pillanat, hogy a szemben álló ellenséget egyesült erővel megtámadva, eddig elért eredményeinket egy döntő támadással koronázzuk és ezzel a háború célját: az ellenség teljes letiprását elérjük.

Friss erőben, kitűnő szellemtől áthatva, testben és lélekben egy majd három havi hadjárat után edzve, egy kimerült ellenséggel állunk szemben, aki már rég megbánta könnyelműségét, mellyel arra kényszerített, hogy kardot rántsunk! Törjük immár meg az ellenség utolsó erejét és *fejezzük be még a tél beállta előtt ezt a hadjáratot*, amely reátok oly súlyos következményeket ró.

Katonák! Legfelsőbb Hadurunk által oly sok ízben elismert vitézségtetek biztosít, hogy ez alkalommal is mindannyian az esküt és a katonai kötelességeket szem előtt tartva, a csatatéren elesett Hőseink példájához híven, az ellenség legyőzésére mindent el fogtok követni — életet és vért áldozva — Istennel: Császárért, Királyéért és Hazáért!

Kelt . . . 1914. évi november hó 5-én. *Potiorek s. k., tábornagya.*

És valóban, a hadiparancsot nyomon követték a győzelmes eredmények. A mindenfelől szorongatott három szerb hadsereg ugyan még igen kemény ellentállást próbált meg, de vitézsége, fufangja dacára sem volt képes csapatainkat feltartóztatni. A gucevóhegyi sikerek után csapataink három oldalról egye-

nesen Krupanj irányában nyomultak előre. A szerbek visszavonulásuk közben a Kosztajnik körüli magaslatokon próbáltak ellentállani. Ám csapataink olyan lendülettel üldözték őket, olyan bámulatos meneteléssel érték el a szerbeknek ezt a vonalát, hogy a szerbeknek alig volt

Српски војници!

Преко десет хиљада ваше браће налазе се као војни заробљеници у аустрији. Даномце се предају целе чете нашој војски, јер виде, да им је даљња борба немогућа и без успјеха! бадава губите главу и гинете дуго! Ми видимо, да сте изморени и измучени и да вас ваши официри сабљом и револвером тјерају напред, ко што се марва тјера на кланицу

Краљ ваш је побјегао из Србије, јер тамо није сигуран живота, а вас је оставио на милост Божју.

Предајте се драговољно

зајамчује вам се слобода и поштен живот, а после рата пустит ће вас се вашим кућама и дати потпуна слобода!

Ilyen cédulákat szórtak a mi repülőink a szerbek közé, megadásra szólítva fel őket.

Fényképfelvétel az eredetiről.

idejük az előkészített hadállást kellőképpen felszerelni. Utóvédjeik a 693. számú magaslatot próbálták tartani, ám a Biljeg tarajáról előnyomult csapataink többszöri roham után kiverték őket onnan s tovább nyomultak Kosztajnik felé, amelynek 768. számú bevehetetlennek tartott támaszpontját november 8-án reggeli 5 órakor négyszeres roham után bevették. Lehetetlen leírni a vitézségnek és önfeláldozásnak azokat a tetteit, amelyeket katonáink, gyalogságunk és tüzérségünk ezekben a harcokban véghezvittek. Tüzérségünk a Gorniborinán állt fel nehéz ágyúival és nagyszerű tüzelésével olyan pusztítást végzett a szerbek védőműveiben, hogy a bevehetetlennek vélt hadállások többé nem voltak képesek ellentállni gyalogságunk nagyszerű rohamának. A kosztajniki magaslat elfoglalásával megingott a szerbeknek Krupanj körül egész harcvonala és megnyílt az út ebbe a fontos városba annnyival inkább, mert ugyanekkor Lozsnica felől előretört csapataink elfoglalták Kosztajniktól északra Zavlaka községet és a tőle keletre húzódó hegyvonalat, a Vlasics planinát. Ezzel kezünkbe került a Valjevó felé vivő főútvonalak két kulcspontja: Krupanj és Zavlaka. A szerbek krupanji hadállása tarthatatlanná vált annyival inkább, mert déli szárnyunk a

Sokolska planinán elérte ennek a hegységnek legmagasabb taraját s ezzel a krupanji hadállás mögé került délkelet felől. Három napi harc után a Sturm Pál tábornok vezette harmadik és a Bojovics tábornok vezette első, összesen hat hadosztálynyi, tehát százhuszezer emberből álló szerb hadsereg kénytelen volt számos fogoly, ágyú és hadianyag hátrahagyásával Valjevó felé menekülni. Így is visszavonulási útját csapataink több oldalról fenyegették. A szerbek visszavonulása számára különben is aránylag kevés út állt rendelkezésre, úgy hogy a két szerb hadsereg csak részben vonulhatott vissza Valjevó irányában, egy része kénytelen volt Valjevótól észak felé kitérni.

Csapataink a visszavonuló ellenséget a Vlasics planinától egész a Sokolska planináig terjedő egész vonalon szakadatlan előnyomulással üldözték. Elfoglalták Krupanj városát és nagy félkört formálva, öt oszlopban nyomultak Valjevó felé. A szerb hadsereg, hogy visszavonulását biztosítsa, erős utóvédeket állított ellenünk, valósággal feláldozva azokat. Az öt oszlop közül három észak és északnyugat felől nyomult Valjevó felé, két oszlop pedig délről és délnyugat felől a Sokolska planina és a Govljen közötti hegyvidéken nagy terepnehézségekkel küzdve ütött rajt a Valjevót ez oldalról fedező szerb vonalakon.

Ugyanekkor döntő esemény történt északi, szávamenti szárnyunkon is. Csapataink a mizári magaslatok déli lejtőin lévő szerb hadállásokat négy napi súlyos harc után elfoglalták, azonnal tovább nyomultak a Száva mentén Ohrid faluig, ahonnan egyenesen délre kanyarodva, keletről is oldaltámadást intéztek a szerbeknek a Cser planina és a Száva közt húzódó eddig megingathatatlan harcvonala ellen. A szerb harc vonal jobbszárnya benyomatván, ellenségeinket Ohrid felől majdnem teljes körülkarolás fenyegette, miért is a szerbek kénytelenek voltak ezt a harcvonalukat kiüríteni. Stefanovics tábornok az első szerb sereggel megkezdte visszavonulását a Kolubara felé. Seregének fő részével Kocseljevó és Ub irányába hátrált, míg kis része mint bal oldalvéd nagyban-egészben a Száva mentét követte Obrenovac felé. Stepanovics tábornoknak kényszerűen keresnie kellett a Valjevó és Kocseljevó között hátráló másik két szerb sereggel való egyesülést, ami azonban azzal a hátránnyal járt, hogy a három szerb sereg egyre szűkebb területre és egyre kevesebb útvonalra szorult össze. Ez számukra annál súlyosabb helyzetet teremtett, mert csapataink immáron három oldalról szinte ellenállhatatlan

erővel szorították a szerbeket a Kolubara felé. Az utóvédharcok, amelyekkel a visszavonuló szerb erők magukat fedezni akarták, csak még súlyosabb veszteségeket okoztak nekik. November 12-én tehát, hat nappal az újabb támadó hadjárat megkezdése után csapataink már nagy utat tettek meg Szerbia belseje felé. Harcvonalunk ekkor a Száva melletti Novoszelo

Potiorek Oszkár tábornokszernagy.

Pietzner C. Wien, felv.

községtől kiindulva a Sabáctól délre mintegy harmincöt kilométernyire fekvő Nakucsáni községig haladt nyugat felé s azután majdnem derékszög alatt dél felé fordulva, Osecsina községtől keletre Valjevó mellett húzódott el a Sokolska planináig, ahol megint félkörben kanyarodott délkelet felé Valjevó alatt. A mi csapataink magaslati állásairól jól lehetett látni a szerb seregek visszavonulási útjának egy-egy útszakaszát, amelyet ezer meg ezernyi hadiszerrrel és élelemmel megrakott szekér torlasztott el.

Ugyanilyen zavart jelentettek repülőgépeink a Valjevón és Kocseljevón túl keleti irányban húzódó útvonalokról is, amiből nyilvánvaló volt, hogy a szerb főerők nem állanak meg a valjevó—kocseljevói vonalban, hanem tovább hátrálnak kelet felé a Kolubarán túlra.

Valóban így is történt. Jelentékenyebb utóvédharcra csak Valjevónál került a sor, ahol a szerbek nagyobb erőket összpontosítottak. Öt előnyomult oszlopunk, bárha e napokban

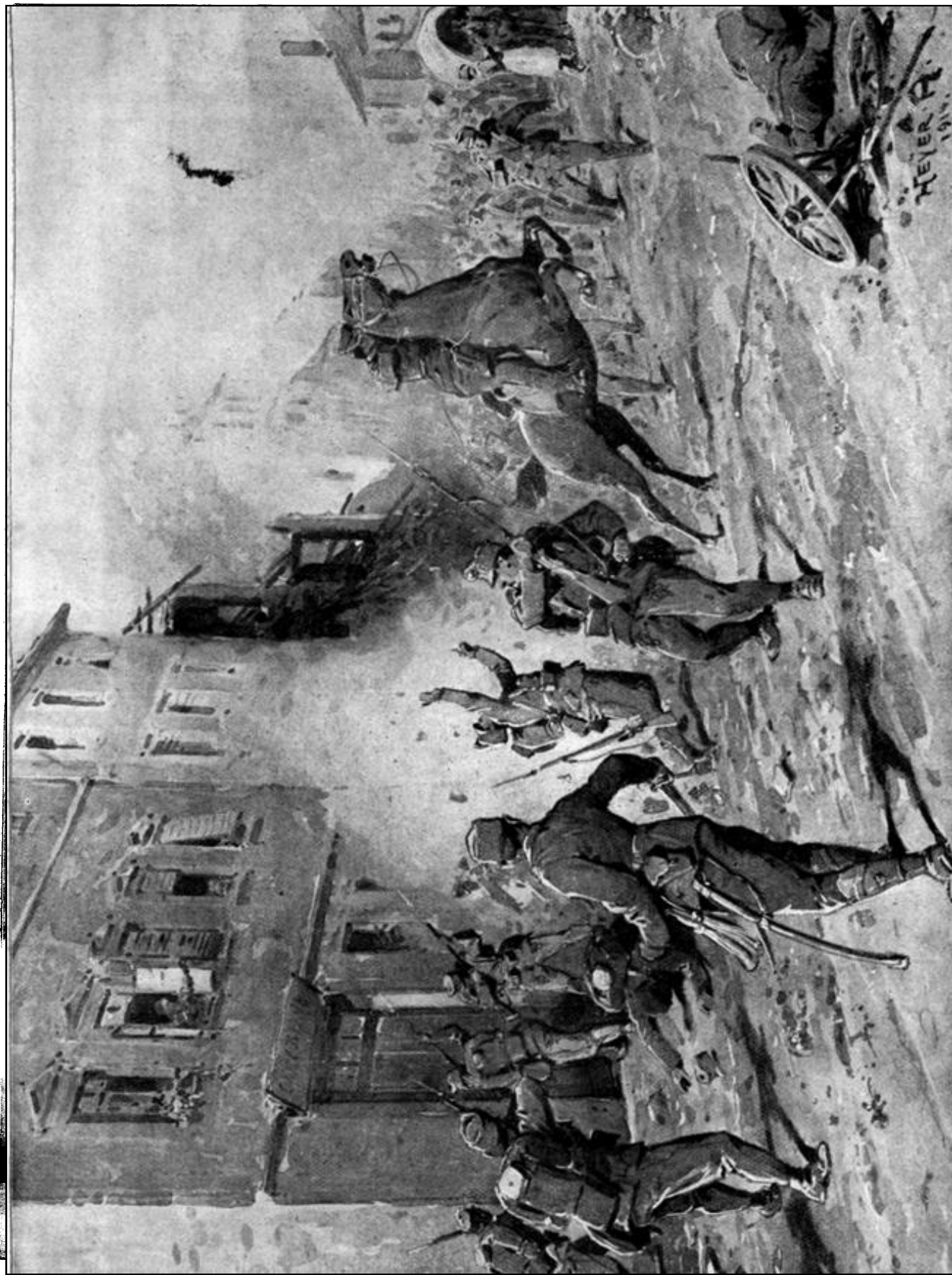

Minden jog fenntartva.

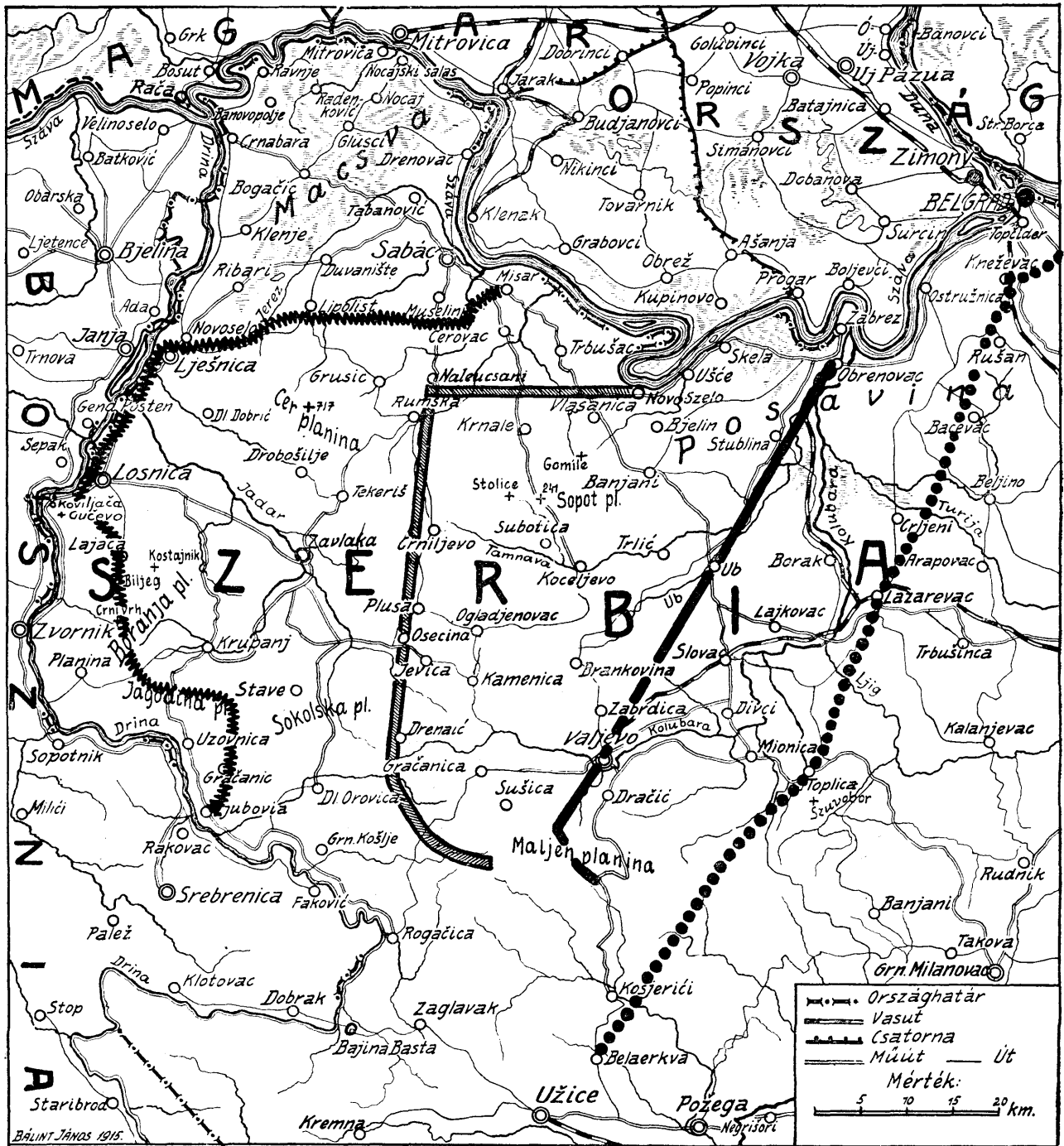
Elhagyott szerb fedezékek a Sabácból Valjevó felé vezető úton.

Köves hadnagy eredeti festménye.

Az Athenaeum színyomása.

A lakosság orvítamadása csapataink ellen Valjevóban, a város elfoglalása alkalmával 1914 november 15-én. Hejger A. rajza.

Hadállásunk: 1914. nov. elején. nov. 12-én. nov. 15-ikén dec. 2-ikán.

Hadállásaink Szerbiában novembertől decemberig.

44 az eső s a hó feneketlenné változtatta Szerbia agyagos talaját, mégis feltartóztathatatlanul nyomult előre s november 14-én elfoglalta a Valjevótól alig tíz kilométernyire levő kamenicai magaslatokat. Tüzérségünk lőtávolságba jutott Valjevó városához, mely körül csapataink immár teljes félkörbe állottak. Másnap, november 15-én délelőtt 11 órakor kezdődött

meg a harc Valjevó városáért. Az ütközet rövid volt. Az osztrák-magyar csapatok dél felől átkarolták a szerbek balszárnyát és azt benyomták. Ugyanekkor északról Kamenica irányából a Kolubaráig terjedő átkarolás fenyegette a szerbek jobbszárnyát. Így hát a Valjevót védő szerb seregeknek hat órai harc után nem maradt más hátra, mint hogy kiürítse az évek óta meg-

erősített várost és futva meneküljön Szerbia belseje felé, hátrahagyva ágyúút és hadianyagának legnagyobb részét. Csapataink bevonultak Nyugat-Szerbia legnevezetesebb városába, mely a monarchia déli határai ellen való állandó szerb fenyegetésnek középpontja volt. Míg Krupanj városát, épp úgy mind addig az összes szerb helységeket, kifosztva, elpusztítva, elnéptelenedve találták, addig Valjevó nagybanegészen nem sokat szenvedett a saját nemzeti hadseregtől. Ám a lakosság igazi szerb módon fogadta bevonuló seregeinket: virágot szórt útjukba, de az elhaladó csapatokra kerítés mögül, házak ablakából sortűzet adott és kézigránátot dobált.

Amily felháborító volt ez az álnok orv-támadás, mégis feledtették azt a diadalmas események. Mert mialatt déli szárnyunk Valjevót foglalta el, azalatt északi szárnyunk a Száva mentén Szkelán át eljutott Obrenováciig, ahol a Kolubara a Szávába torkollik, és elfoglalta azt. Ugyanakkor centrumunk elérte a Kolubara félkörének közepében álló Ub helységet s továbbnyomult a folyó medre felé. November 16-án valamennyi csapatunk elérte a Kolubara-folyót s megszállotta annak vonalát torkolatától egészen a forrásáig. Ezzel nyugati Szerbia meg volt hódítva. Harcvonalunk a Szávától, Obrenováctól, egészen a drinamenti Rogacsica irányában körülbelül 80—90 kilométernyire terjedt és fenyegette Belső-Szerbiát, Ó-Szerbiának azt a részét, amelyet nyugatról a Kolubara, délről a Nyugati-Morava, keletről a Nagy-Morava vagy Keleti-Morava határol. Az elért nagyszerű eredményt Potiorek tábornagy, balkáni haderőnk főparancsnoka, újabb hadiparancsban közölte csapataival, mondván a többi között:

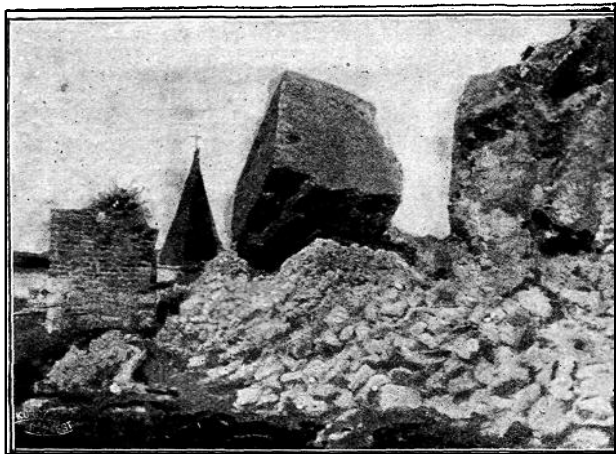
Bombavető komitácsi: Palackbombáját a mellette álló magyar baka tartja.

Bálint János felvétele.

»Kilencnapos heves harcok után, amelyeket konok, számra nézve túlsúlyban levő, szinte leküzdhetetlen megerősített pozíciókban védekező ellenféllel vívtunk meg, kilencnapos menetelések után úttalan hegyvidékeken és feneketlen mocsarakon át esőben, hóban, fagyban elérték az ötödik és hatodik hadsereg bátor csapatai a Kolubarát és menekülésre kényszerítették az ellenséget. E harcokban 8000-nél több foglyot ejtettünk és 42 ágyút, 31 gépfegyvert és bőséges hadiszert zsákmányoltunk.«

BELGRÁD ELFOGLALÁSA.

Mihelyt csapataink elérték a Kolubara-vonalat, a déli harctéren való helyzetünk megérett arra, hogy most már támadást kezdjünk a belgrádi határszakasz ellen is, hogy így ez oldalról is szorongassuk a szerbeket újabb északi oldaltámadással, nyomást gyakoroljunk kolubarai harcvonalukra, megakadályozzuk, hogy a Belgrád körüli szakaszon gyülekezett erők segítséget küldhessenek a kolubarai szerb seregeknek, viszont a kolubarai csapatokból erősítéseket küldhessen a szerb hadvezetőség északra, a belgrádi szakasz fokozottabb védelmére. Ezért november közepén a Frank Liborius gyalogsági tábornok vezetése alatt álló 5-ik hadsereg részei megkezdték az általános támadást a

Belgrád vára a bombázás után.

Francia eredeti után.

Belgrád—Obrenovac között elterülő Száva-szakasz ellen. Vasárnap, 14-én, Obrenovac elfoglalásának napján indult meg az általános támadás a Zimonytól Obrenovácig terjedő mintegy harminc kilométeres szávai szakaszon. Nehéz tarackjaink és monitoraink a Száva szerémségi partjáról és a folyóról állandóan lötték a szerbek partmenti hadállásait, valamint a belgrádi Kalimegdán várát. A hadművelet sikere iránt nem lehetett kétség. Hisz a belgrádi határszakaszt védő szerb csapatokat a szem-

köztitámadáson felül hátbatámadásifenyegette, amennyiben Obrenovácot megszálló csapataink könnyűszerrel előnyomulhattak az alig 30 kilométernyi úton Belgrád mögé s ezzel könnyen elvághatták Belgrád védőseregének visszavonulási útját. Valószínű volt tehát, hogy a szerbek fővárosukat még a közvetlen támadás előtt ki fogják üríteni s így Belgrád vérontás nélkül jut a birtokunkba. Hadvezetőségünk el is határozta, hogy Belgrádot nem rohammal, hanem manővrozással fogja kézrekeríteni, hogy a drága embervért ezzel is kímélje. Megkönnyítette ezt az operatív tervet az a körülmény, hogy az *obrenováci erők* előnyomulási útja Belgrád felé a Száva mentén vonult, a Gorica-magaslat vonalon át úgy, hogy Száván inneni csapataink és ütegeink, valamint a monitorok állandóan együtt működhettek szerb területen előnyomult csapatainkkal.

Valóban obrenováci csapataink a Belgrád ellen északról való támadással egyidőben megkezdték az előnyomulást az obrenovac—belgrádi országúton. A Száva magyar partjáról ezalatt ágyúink irtózatos tűz

A 42. gy.-ezr. 1914 december 3-án bevonul Belgrádba.

vonulásra kényszerítettek. Ilyenformán délről és délnyugatról a Maros, a Körös és a Lajta monitorok segítségével annyira megközelítették Belgrádot, hogy alig 15 kilométernyire állottak már tőle délre. Mialatt ez a három monitor a Száván támogatta szárazföldi csapataink előrenyomulását, Zimonynál elhelyezett tüzérségünk állandó tűz alatt tartotta a Belgrádtól 5—6 kilométerre levő Banovohegyen elhelyezett szerb tüzérségi állásokat. A veszedelembé jutott szerb főváros lakossága, mint azt repülőink megállapították,

tömegesen hagyta el a várost, melyben irtózatos zavar uralkodott. Ezekben a harcokban különösen a szolnoki 68-ik gyalogezred és a debreceni népfelkelőezred katonái tűntek ki.

Egyre szűkebbre szorult a félkör a szerb főváros körül, melynek környékén és falai között mind tarthatatlanabbá vált a helyzet november utolsó harmadában. Belgrád egész környéke három oldalról ágyúink tüzeiben állott, a szerb védősereg egyre összehúzórt. Elvonulása számára egyedül a délkelet felé, az Avala-

Csapataink élén egy honvédhuszár-főhadnagy zászlóval bevonul Belgrádba 1914 december 3-ikán.

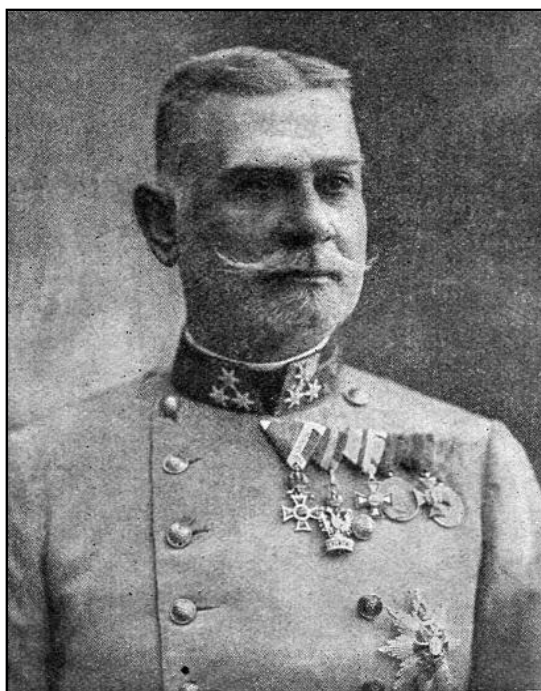

Köves Tivadar hadnagy eredeti rajza.

*Szerb komitácsi Valjevóban a cs. és kir. állomásparancsnokságnak
Belgrád elestéről szóló hirdetményét olvassa.*

hegyen át vezető út volt nyitva. Ha sokáig késlekednek, akkor a Kolubáran át előretolt csapataink végleg elvághatják visszavonulási útjukat. A helyzet annyira világos volt, hogy hadvezetőségünk számolt is Belgrádnak a szerbek részéről való kiürítésével. Hogy ezt a folyamatot meggyorsítsa, állandóan folytatta, sőt november utolsó napjaiban fokozta a szerb fővárosnak és környékének tűzértséggel való lövetését, úgy hogy november 30-ikán és december 1-én úgyszólván egy pillanatra sem szűnt meg az ágyúdörej. Közben gyalogságunk átkelt a Száván a Cigányszigetre, amely valójában magyar terület, de amelyet a háború elején katonai okokból kiürítettünk. Akkoriban a szerbek itt alapos védőműveket készítettek. Ezekből verte ki őket az átkelő csapatok egy része, míg a másik rész a Száva túlsó partjára jutva elűzte onnan a Drina-hadosztálynak a partot védő részeit s nyugatról nyomult a város felé.

A veszélyes helyzet, valamint a kolubári harcsterről érkező rossz hírek végre arra kényszerítették a szerbeket, hogy Belgrádot végleg feladják. A november 30-ikán megkezdett kivonulást december 1-jén befejezték a szerbek. Csapataink idejekorán észrevették ezt abból a körülményből, hogy Belgrádban egyre gyöngült a szerb tűzértség tüzelése s végre egészen elhallgatott. Kiküldött őrzőegységeink ekkor egy elfogott szerb altiszt közlése nyomán hírül hozták a szerb védősereg elvonulását, mire a seregarancsnokság egy félszakasz önként jelentkező katonát küldött még elsején éjjel egy tiszt vezetésével a szerb fővárosba. Míhelyt megérkezett e szakasz jelentése, hogy valóban szabad az út, csapataink minden oldalról örömrivalgás között vonultak be Belgrádba. Egyrészt csónakon és kompon, másrészt a régi robbantás által megrokkant vasúti hidon tódult át a folyón s kora délelőtt Frank Liborius gyalogsági tábornok örömtől túlaradó táviratban jelenthette a királynak, hogy megszálltuk Belgrádot, annyi bűnnek fészket, a monarchia ellen tervezett

Frank Liborius gy. tábornok. Schöfer E. Wien felv.

átvizsgálásának feladatát végezte el, addig egyéb csapataink megállás nélkül továbbnyomultak dél felé, elfoglalták a délre elterülő magaslatokat, megtámadták az elvonuló szerb helyőrségnek délkeleti irányban elsáncolt utóvédjeit. Magának a városnak védőművei, amelyek részben beton fedett lövészárkokból, részben jól leplezett tűzértségi fedezékekből állottak s félkörben húzódtak a város körül, északnak, tehát Magyarország felé irányított arccal, szét voltak rombolva. Részben a mi ágyúink tüze pusztította el őket, részben maguk a szerbek robbantották széjjel.

Belgrád eleste nemcsak a bevonult csapatok körében keltett nagy lelkesedést, hanem nagy hatással volt a monarchia egész közvéleményére, sőt, lehet mondani, egész Európára. Valósággal jelképe volt ez Szerbia teljes vereségének, legfeljebb, szinte látványos eredménye a Kolubara-folyó vonaláig gyors egymásután kivívott nagyszerű győzelmeinknek. Közvéleményünk joggal esett valóságos örömmámorba. Hisz egész Európában megpecsételtnek tartották Szerbia sorsát. A velünk rokonszenvező országokban, mint Törökországban és Bulgáriában, örömmel, a leplezetlenül ellenséges érzületű Olaszországban megdöbbenéssel fogadták a szerbiai nagy eredmények híreit s az olasz sajtóban nyíltan kifejezést nyert az a nézet, hogy Szerbia teljes leveretése immáron csak rövid idő kérdése. Az olasz

minden merényletnek, összeesküvésnek melegágyát.

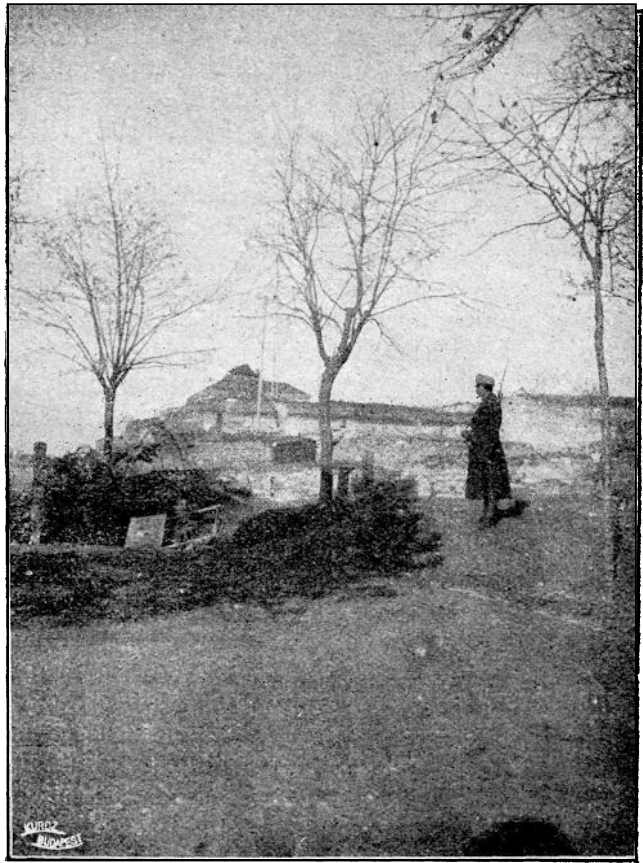
A megszállás természetesen a legnagyobb óvatossággal történt. Csapataink okultak a sabáci és valjevói tapasztalatokon s előbb alaposan átkutatták a várost, hogy bevonuló katonáinkat orvttámadás ne érhesse.

A város, bárha nagyobb középületeiben és katonai telepeiben sok kárt tettek ágyúlövedékeink, aránylag nem sokat szenvedett. Ámde lakosságának nagy része elmenekült, úgy hogy mindössze 15.000, nagyjából szegénysorsú ember maradt csak a városban.

Míg bevonult csapataink egy része a város

kormány, mely ekkorra már megszállotta az albániai Valona kikötőjét, új kompenzációs követeléseken törte fejét.

Az Olaszországról szóló második teljes olasz Vöröskönyv tanúsága szerint, Olaszország bécsi nagykövete december 11-én, három hónappal második szerbiai hadjáratunk s négy hónappal a háború megkezdése után kormánya nevében szemrehányást tett külügyminiszterünknek, amiért hadseregünk a szerb határt a római kormány tudta nélkül átlépte. Az olasz kormány nem engedheti meg Szerbia elnyomását, hanem annak teljes integritásához, politikai és gazdasági függetlenségéhez ragaszkodik. Miután csapataink időlegesen megszállták Szerbia területét, Olaszország a hármasszövetségi szerződés VII. cikke szerint ellenértéket követel. Berchtold gróf külügyminiszterünk kellő tapintattal utasította vissza ezt a jogosulatlan követelést s utalt Olaszországnak arra a háború elején tett ígéretére, hogy nem fogja katonai műveletünket Szerbiában megzavarni. Ellenértékről nemcsak ez okból, hanem már azért sem tárgyalhat, mert Szerbia nem időlegesen megszállott, hanem csak hadművelési terület, s a monarchia egyelőre még mindig azon az állásponton van, hogy hódításra nem törekszik. Ha e felfogásunkban változás állana be, akkor a monarchia azonnal értesítené erről Olaszországot. A német külügyi kormány Olaszországnak ebben a fellépésében fenyegetést látott a monarchia ellen s kétségtelennek tartotta velünk együtt, hogy itt Sonnino bárónak, az új olasz külügy-

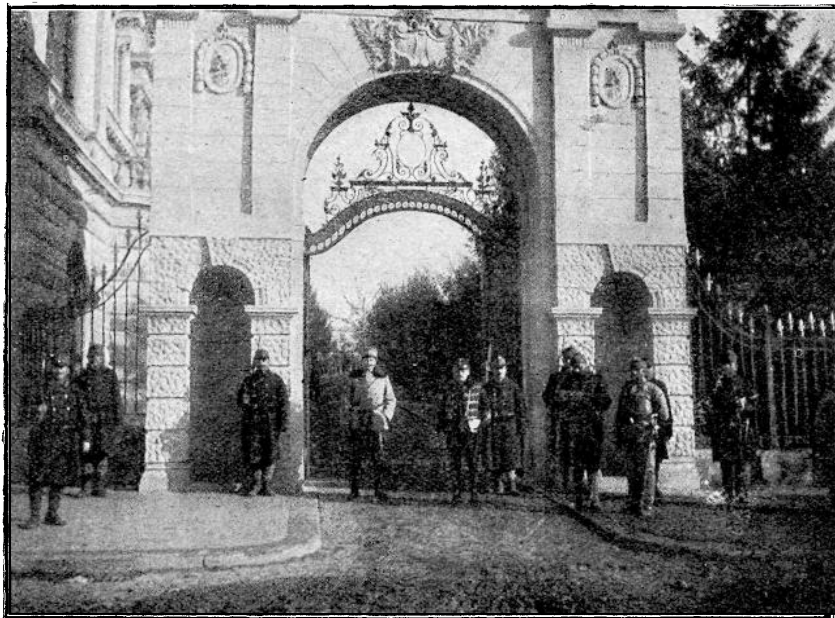

Magyar baka a Kalimegdánon.

Bálint János felvétele.

miniszternek Trentino kizsárolására irányuló tervei nyilatkoznak meg először, egyelőre még csak burkolt formában. Így akarta Olaszország a balkáni egyensúly és Szerbia védelmének hamis örvé alatt kihasználni a mi győzelmeinket.

Magán Szerbián ez az olasz fellépés természetesen nem segített, bárha az ántánt úgy itt, mint Romániában, Bulgáriában és Görögországban minden követ megmozgatott, hogy Szerbia javára valami beavatkozást tudjon kierőszakolni. Bulgáriáról e tekintetben szó sem lehetett. Hisz neki ősi ellensége volt a szerb. Görögország Szerbiával való szövetségi szerződése értelmében csak bolgár támadás esetén volt segítségre kötelezve. Románia a meglehetősen erős oroszbarát párt agitációja ellenére semleges maradt s mint Görögország, csak annyiban segítette Szerbiát, hogy tűrte orosz lőszer-

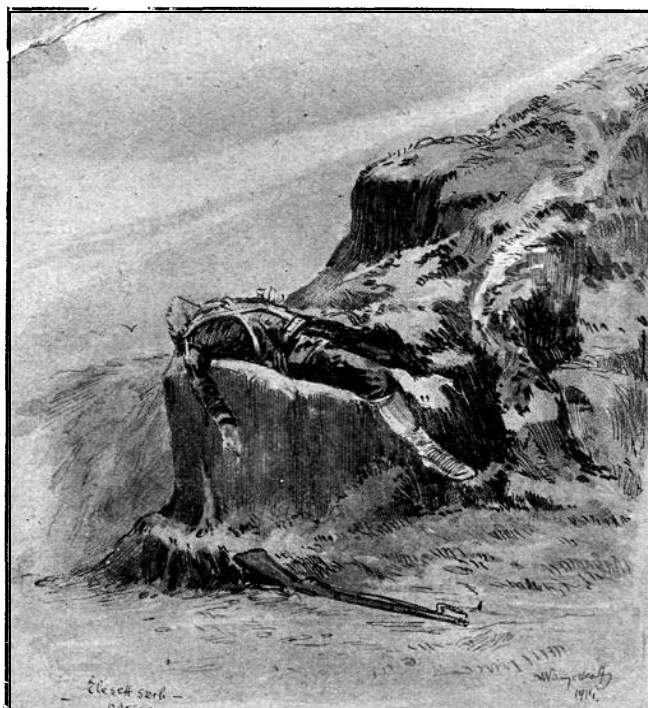
Katonáink a belgrádi konak előtt.

nek s fegyverszállítmányoknak, valamint kisebb csapatoknak az Aldunán át való szállítását Szerbiába. Magában Szerbiában lesújtó volt a nagy vereségeknek s különösen Belgrád elestének hatása. Karagyorgyevics Péter király, fiai, Sándor trónörökös és György herceg, valamint Pasics és pártfelei kétségbeeséssel látták uralmuk összeomlását. Amerre néztek, mindenütt veszély és zavar fenyegette őket. Állandóan rettegtek Bulgária jogos bosszújától. Védekezniök kellett a nemrég megnyert Új-Szerbiában a macedónok és az albánok fegyveres zendülése ellen. Azokhoz az óriási veszteségeikhez, melyek a harctéren érték őket, járványok pusztítása járult. Ebben a helyzetben Péter király betegsége elhagyva, kétségbeesetten járta végig a vert csapatokat s külön-külön könyörgött nekik, hogy védjék meg országát és trónját.

Az igazság egyszerre nyilvánvalóvá lett egész Szerbiában, melyet addig győzelmi hírekkel, az oroszok feltartóztatatlan előrenyomulásának csalétkével ámítottak. Egyszerre elröppent az ábránd, mely a szerbek között hónapokon át élt, hogy az oroszok Budapesthez és Bécshez közelednek s mihamarabb benyomulnak a Dunán át Szerbiába, hogy megszabadítsák a szerb testvéreket Potiorek szorongatásától.

Ám az oroszokat ugyanebben az időben súlyos csapások érték a messze északi harctéren Lodznál, Lovicsnál, Przedborznál, Lapanovnál, Limanovánál stb. Az északi győzelmek,

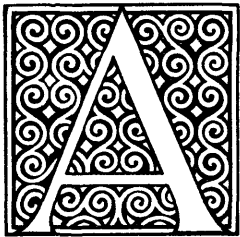
amelyeket hatalmasan egészített ki nagy balkáni győzelmünk, egész nagyságában mutatták meg a központi hatalmaknak s külön a monarchiának is rendkívüli erejét és harcratermettségét a minden oldalról támadó túlerővel szemben. Fokozta a világszerte támadt mély benyomást az a tény, hogy ez a balkáni győzelem tulajdonképpen egy kisebbség győzelme volt egy erősen védekező túlerővel szemben, amennyiben Potiorek tábornok mindössze körülbelül százötvenezer emberrel vívta ki ezt a győzelmet legalább száznyolcvan-százkilencvenezer főnyi szerb sereggel szemben. Nyilvánvaló volt, hogy a balkáni mellékharctér e nagy eredményeit megint csak katonáink mindenre elszánt vitézsége és a vezetés operatív, taktikai fölénye érte el. Nyílt harcban a különben vitéz szerb katona legtöbbször nem tudott helytállani a mi derék katonáinknak. A taktikai vezetés pedig az emberélet aránylagos kímélésével, tisztán a megfelelő előnyomulási vonalak, támadási pontok kitűnő megválasztásával, valamint a különböző irányokban előnyomuló oszlopok váltakozó együttműködésének helyes irányításával nyűgözte le és ejtette zavarba a szerb vezéreket. Balkáni hadjáratunk eddig az időpontig valóssággal példaképe volt a stratégiai és taktikai vezetésnek. Vezére Potiorek meg is kapta érte a méltó ismerést: az újonnan alapított I. osztályú katonai érdemkereszt először az ő mellét díszítette.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ARANGYELOVÁC–GORNI MILANOVÁCI ÜTKÖZET.

z obrenovác—valjevói vonalban megvert szerb haderő tudvalevően rendetlen futásban menekült Szerbia belseje felé, a Kolubara és Morava közébe. Három szerb hadsereget ért itt döntő vereség. Különösen sokat szenvedett a Sturm Pál vezette első szerb hadsereg,

melynek kötelékei csapataink üldözése közben úgyszólván teljesen felbomlottak. Bojovics tábornok serege Valjevótól délkeleti és déli irányban vonult vissza, a Kolubara és a Morava vízválasztó hegyei közé, Csacsak és Gorni Milanovác irányába. Sturm Pál útja a középső Kolubarán át a Gorni Milanovác—Arangyelovác közötti vidékre vezetett. A visszavonulást nagyobb részint Stepanovics tábornoknak a Macsvából kivert és sokat szenvedett serege fedezte, úgy ahogy, keserves utóharcok közepett. Ám csapatainkat fel nem tartóztathatta. Szilaj lendülettel nyomultak előre és alig hogy a Kolubarát elérték, elővédjeikkel már november 16-án át is keltek rajta. Nem akartak időt engedni a szerbeknek arra, hogy a Kragujevác előtti belső védelmi vonalon újból rendbe szedjék csapataikat.

Szerbiának azonban nemcsak katonai helyzete, hanem belső állapota is válságosra fordult. A menekültek százezrei árasztották el Ó-Szerbia még megmaradt részének városait és falvait, rohamosan előnyomuló hadseregünk közeledtének hírére azonban innen is menekülniök kellett. Egyetlen rendelkezésre álló vasuti vonaluk a veszedelemben forgó hadsereg számára volt lefoglalva. A zordon téli időjárás, mely néha napokon át hirtelen ol-

vadással váltakozott, járhatatlanná tette a különben is hírhedten rossz szerbiai utakat, elárasztotta a folyó- és a patak völgyeket. Elemi szükségletek hiánya, lövészerük fogyta, mindenféle járványok pusztítása kétségbeejtővé tette Szerbia katonai és polgári népességének helyzetét. A főhadiszállás Nisből délre menekült. A Pasics-kormány helyzete válságossá vált.

Ilyen körülmények között kezdődött meg a Kolubara és Morava közötti nagy ütközet.

ÁTKELÉS A KOLUBARÁN.

Az ütközet bevezető harcai a Kolubara-folyón való átkelésért folytak és rövid két nap alatt döntő eredményre vezettek. Csapataink november 17-én már nagyobb részét a Kolubara keleti partján voltak, bárha az ellenség a folyó összes átjáróit szétrombolta s az átkelést minden erővel megakadályozni igyekezett. A folyó túlsó partján azonban csapataink újabb kemény ellentállásra találtak. Mindazonkon az átkelési pontokon ugyanis, ahonnan járható utak vezettek az ország belseje, különösen Kragujevác és Kraljevó felé, ahol a szerbeknek rég előkészített belső védelmi vonala húzódott, a szerbek mindenféle igen erős védőállásokat építettek. Az arangyelováci útvonalon Lazarevác község és dombvidéke voltak különösen megerősítve, míg a Kraljevó, illetve Gorni Milanovác felé vezető úton természetalkotta járhatatlan hegyvidék adott a szerbeknek igen erős védőműveket. A mi harcvonalunk ekkor tulajdonképpen két főszakaszra oszlott; az egyik a Kolubara középső szakaszán kelet felé fordult arcélével, körülbelül a folyóval párhuz-

mosan. A másik Valjevó központtal délkeleti és déli irányba néző arcéllal nyomult előre, bárha az előbbi seregrésztől a Rudnik-hegység magaslatai választották el. A természet és a szerbek védelmi, erősítési ügyessége ismét

seregünknek ez a déli része három főoszlopban nyomult előre. Az egyik egyenesen délnek, Kosjerici helységen át Uzšice felé; a másik Planincán át Csacsak felé, a Kamenica-folyócska keleti oldalán; a harmadik Gornitopicán, illetve Moravcsin át délkeleti irányban Gorni Milanovác felé.

Zsákmányolt szerb fegyverek.

Ám a szerbek ellentállása egyre kétségbeesettebbé vált. Szerbiának ekkor még voltak érintetlen haderői. Az egyik hadsereg, az úgynevezett Morava-sereg eddigelé tétlenül állott a Morava völgyében azzal a feladattal, hogy Szerbia keleti határát biztosítsa egy minden pillanatban bekövetkező bolgár támadással szemben, másik része pedig arra volt hivatva, hogy a Morava völgyének északi, a Duna felől való bejáratát fedezze egy Szemendria felől vár-

rendkívüli akadályokat állított csapataink elé, amelyeket azonban körülbelül tíznapos, nehéz harcokban leküzdöttek. November 16-tól 25-ig folytak ezek a harcok, amelyek végül teljes sikerre vezettek. Egyik oszlopunk, miután naponta súlyos veszteségeket okozott az ellenségnek, elfoglalta a 300—400 méternyi magaslatokból álló lazareváci hadállást. A siker annál jelentősebb volt, mert a folyóparttól a szerbek hadállásáig csapatainknak teljesen fedetlen sík területen kellett előretörniök, ahol a szerbek nemcsak áttekinthették a mi vonalainkat, nemcsak megfigyelhették minden mozgulatunkat, hanem magaslati állásukból gyakorlatsági fegyvereikkel, géppuskáikkal és tüzérségükkel feltétlenül uralkodhattak az egész területen.

Ugyanekkor másik, délfelé szomszédos csapatunk Ljig helységnél és a hasonló nevű folyónál aratott győzelmet: elfoglalta a folyótól keletre fekvő magaslatokat. Valjevóból kiindult déli és délnyugati oszlopaink nehéz harcok között átkeltek a Maljen és a Szubovor hóborította szakadékain, amelyek helyenként ezer méternél is magasabbra emelkednek. Balkáni had-

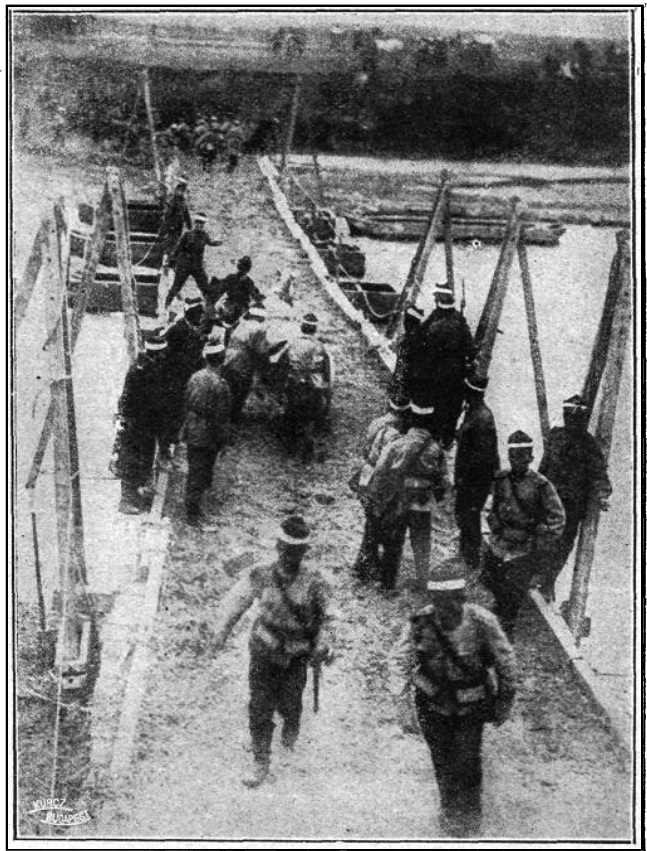
ható esetleges osztrák-magyar támadással szemben. A szerbek másik hadserege Nistól délre, Uj-Szerbiában állott, nagyobb részével ugyancsak a bolgár határon, kisebb részével pedig Macedónia nyugati részében és a Balkán-háború idején megnyert albán területen, hogy fenntartsa a rendet a nehezen lebírható ellenséges érzületű macedó-bolgár és albán lakosság között. Már november 21-én jelentette Szófiából a bolgár hivatalos távirati iroda, hogy a szerbek a Macedóniában állomásozó csapatokat sürgősen Ó-Szerbiába rendelték, alkalmasint abból a célból, hogy a harcban álló hadseregben beállott nagy hiányokat pótolják s az előretörő osztrák-magyar haderőket új csapatokkal feltartóztatni megpróbálják.

A szerb tartalékok megérkezése már november 24-én érezhetővé vált. Csapatainknak igen erős ellentámadásokat kellett visszavereniök. Ám a szerbek nagy erőfeszítése nem sikerült: elfoglalt állásaikból egyetlen csapatunkat sem tudták kiszorítani. Nem használt az sem, hogy a természet is szinte segítségére jött a szerbeknek a rendkívül kedvezőtlen idő-

járásban. Katonáinkat ez sem tartotta vissza. Megnehezítette harcaikat, növelte fáradalmait, de nem csökkentette elszántságukat és győzelmi akaratukat. November utolsó napjaiban ismét jelentékenyen tért nyertünk és a szerbek megújult ellentámadásait, amelyekben legtöbb helyütt egész a szuronyrohamig mentek el, súlyos veszteségeik között visszavertük.

Mind e sikerek között is meg lehet állapítani, hogy az Arangyelovác körüli hadműveletek lassabban haladtak előre, mint a Valjevótól délre folyó ütközetek. Itt november 27-én elfoglaltuk Uzšice városát, Szerbia nyugati határvasútjának végpontját, ahonnan annyiszor fenyegette veszély Dél-Bosznia biztonságát és nyugalmát. Két nappal utóbb a Csacsak városát védő Szubovor-hegységnek legmagasabb pontját foglalták el csapataink rohammal. Ez a két győzelem súlyos csapás volt a szerbekre, mert megfosztotta őket egyetlen transzverzális vasútjuk egy részétől, amely vasút az utánpótlások, a lőszer- és élelemszállítás tekintetében döntő fontosságú volt.

December elsején az arangyelovác—gornimilanováci előnyomulásért vívott harc győzelmesen be volt fejezve, s hadvezetőségünk jelenthette, hogy a szerbek legmakacsabb ellentállása meg van törve, támadásai mind kudarcot vallottak s az ellenség mindenütt megkezdte a visszavonulást. Csapataink nyomon követték a hátráló ellenséget és erélyesen üldözték Arangyelovác, Gorni Milanovác és Csacsak irányában.

Pontonhíd a Kolubarán.

Bálint János felvétele.

A DÖNTŐ ÜTKÖZET.

December első napjaiban csapataink folyamatos harcok között való előnyomulással elértek a szerbek második fővédelmi vonaláig, amely-

nek a november második felében elfoglalt pontok csak előállásai voltak. A szerbeknek ez a védővonala *Arangyelovác-tól* nagy homorú félkörben húzódott *Gorni Milanovác*on és *Csacsak* vidékén át az *Uzsicetől* délkeletre eső területig s fedezte a *Kragujevác* és *Kraljevó* városokon át *Nisbe*, a szerbek második fővárosába vezető utat. A *Kolubara-* és *Morava-*folyók közötti területnek szinte közepén végighúzódo szerb arevonalat a *Duna* felől a *Belgrádból* kivonult helyőrség fedezte oldaltámadás és átkarolás

Szerb foglyok elszállítás előtt.

Bálint János felvétele.

ellen. Ezzel szemben a mi harcvonalunk domború félköralakot öltött szemben a szerbek állásaival. Harcvonalunk hossza a megszakításokkal együtt mintegy 150—160 kilométer volt, amikor a szerbek hátrálásukban egyszerre megállottak, s az eddig egyre gyengülő ellenállás helyett az egész vonalon erélyes harcot kezdtek. Ez a fordulat december 3-ikán következett be, s nyilván annak volt a következménye, hogy Szerbia végső kétségbeesett helyzetében minden még rendelkezésre álló erejét a harcvonalba vetette, s inkább kockáztatta, hogy Bulgária felé eső határai, valamint az albán és macedón területek védősereg és helyőrség nélkül maradnak. Ezenkívül megjelentek a harctéren azok az új csapatok is, amelyeket, mint Szerbia utolsó tartalékát, november elején soroztak be, s amelyek az arangyelovác—milanováci ütközet idején kiképzésüknek még csak kezdetén voltak. A vesztett ügy kétségbeesése hatotta át a szerb királyi családot, a katonai és politikai vezetőket, különben nem kockáztathatták volna meg összes határaiknak védtelenül hagyását. Ez a kétségbeesés átragadt az egész szerb hadseregre, sőt az egész ellenséges közvéleményre is. Oroszországnak és Franciaországnak sikerült kieroszakolnia, hogy Görögország Szalonikin át, Románia a Dunán át eltúrte nagymennyiségű lőszernek, ágyúnak és fegyvernek Szerbiába való szállítását. A hadieszközök tömege éppen jókor érkezett meg a nagy döntő ütközethez.

Először Arangyelovác előtt akadt meg a mi előnyomulásunk, amelytől nyugatra és dél-nyugatra, a jasenikai magaslatokon, egyszerre

pihent ellenséges csapatok jelentek meg, heves ellentámadást kezdve a mi csapataink ellen. Csakhamar nehezzé vált a helyzet délibb oszlopainknál is. A Gorni Milanovác—Csacsak—Uzsice közötti szakaszon igen nagy szerb tartalék lépett fel és a nehezen áttekinthető hegyi terepen mindenfelől szorongatni kezdte ezeket a csoportokat. A szerbek támadása egyre hevesebbé vált. Potiorek tábornagy már december 5-én kénytelen volt azt jelenteni, hogy »a harcok rendkívül makacsok és veszteségteljesek«.

Az ütközet még nem dőlt el, de már ekkor tele volt veszélyekkel a mi csapatainkra, amelyeket ebben a nehéz ütközetben váratlan körülmények súlyos helyzetbe hoztak. A Kolu-barán túl való előnyomulást elsősorban az tette lehetővé, hogy november közepén igen erős korai tél állott be nagy hóeséssel és fagyokkal. Amennyire hátrányos az ilyen időjárás egyébként, amennyire megnehezíti a csapatok mozgását, növeli az egyes ember fáradalmait, ugyanannyira előnyös volt a szerbiai harctéren, amelynek agyagos, süppedékes területét a nagy hideg keményre fagyasztotta, járhatóvá tette. November utolsó napján azonban egyszerre nagyot fordult az időjárás. A korai tél hirtelen megszűnt, enyhe, a fagypont fölött álló hőmérséklet következett, mely egész Közép-Európában, de különösen a Balkánon állandó hőemelkedésbe ment át. A megfagyott agyagvidék fölengedett, s kemény tusában álló hadseregünk alatt és mögött a vidék sártengerré változott. Az utak járhatatlanokká váltak: a vonatoszlopok, amelyek lőszer, élelmet s minden egyéb utánpótlást szállítottak a harcoló hadsereghez, elakadtak a feneketlen sárban s csapataink éppen akkor maradtak élelem és lőszer, sok helyütt ágyú nélkül, amikor éppen a legnagyobb szükségük lett volna rája. Különösen nehezebb lövedékeink mozgása vált nehezzé, helyenkint lehetetlenné, s hiányuk hamarosan érezhetővé vált a nagy ütközet nem egy pontján, jelentékenyen befolyásolva ezzel csapataink harci készségét is.

54 Csendőrök rohamra komitácsik ellen Szerbiában.

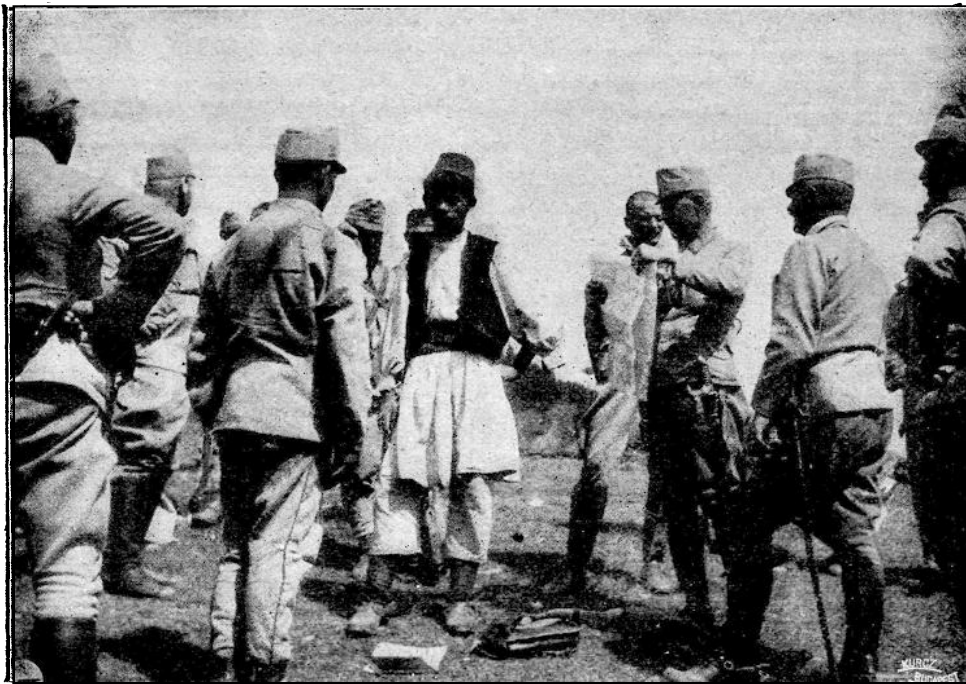
Bálint János felvétele.

A szerbek ellenben, közel állva a maguk hadművelialapjához, könnyen pótolhatták az ütközet közben beállott készlethiányokat annyival inkább, mert a pótlás munkájára felhasználhatták, hadimunkára rendelhették a harc vonal mögötti vidék egész lakosságát, nőket, gyermekeket is.

Ilyen súlyos körülmények között a mi, öthetesszakadatlan előnyomulásban és harcban kifáradt csapataink csak nehezen állhattak helyt a pihent és számban is túlerős szerb tartalékokkal szemben. Ám ennek ellenére is az arangyelovác — gornimilanováci

ütközet még négy napon át húzódott el, december 3-ikától december 6-ikáig: csapataink eddig állották a szerb túlerő folytonos rohamát s igen nagy veszteségeket okoztak az ellenségnek. Végérvényes döntés még mindig nem volt; a csata állása a Belgrádtól délre eső szakaszon kedvező, az Arangyelovác körüli terepen nehéz volt, de nem válságos. Ebben a helyzetben váratlan esemény következett be harc vonalunk déli szélső szárnyán, a csacsak—uzsicei szakaszon. A szerbek december 6-ikán ismét erős támadást kezdtek, amely elől ez a szárnyunk, amelyet egy Bosznia déli csúcsa felől előnyomult nagyobb montenegrói oszlop is fenyegetett, kénytelen volt visszavonulni. Ennek a szárnynak visszavonulása nehéz helyzetbe hozta a Gorni Milanovác előtt álló seregrészünket, amelynek oldala és részben háta is teljesen védtelenül maradt. A visszavonult csacsak—uzsicei szárnyat a szerbek nem követték azonnal, úgy hogy üldöző harcokra csak december 8-ikán került a sor Valjevónál és Uzsicenél.

Potiorek tábornoszernagy ez esemény hatása alatt elrendelte balkáni haderőnk átcsoportosítását, amit a Belgrád bevétele folytán beállott új harc téri helyzettel okolt meg. Valóban, Belgrád elfoglalása, mely ha magában áll, stratégiai szempontból nem jelentős, a Kolubara-vonal meghódításával igen előnyös frontváltoztatásra adott alkalmat. Belgrád vidékéről

*Katonáink szerb kémeket hallgatnak ki.
A képen látható a térkép, amelyet a kémnél találtak.*

ugyanis az ott álló haderők északról oldalazzák a Kolubara-folyó mentét, úgy hogy innen egyrészt déli irányban a Kolubara völgyére, másrészt délkeleti irányban a Morava völgye felé fejthettek ki nekünk igen előnyös, a szerbekre nézve igen veszedelmes átkaroló tevékenységet, amely aztán eldöntötte volna az arangyelováci ütközetet. Ezzel szemben a déli szárny visszavonása nemcsak az ellenséges túlerők, hanem a szárny kényes helyzete miatt is kívánatos volt.

Mialatt tehát harc vonalunk északi és középső szakaszán helytállottunk, sőt sikereket is értünk el — foglyokat ejtettünk és 20 ágyút zsákmányoltunk —, a déli szárny visszavonásával s a csapatok egy részének az arangyelováci és belgrádvidéki harc vonalra vetésével akarta Potiorek a nekünk kedvező döntést elérni. A tények azonban halomra döntötték a vezér számítását. A szélső déli szárny gyors visszavonulásával fedezetlenül maradt gornimilanováci seregünk válságos helyzetbe jutott: a szerbek átkarolással fenyegették, mely elől ez a csoport is gyors visszavonulással volt kénytelen menekülni. A lőszerhiány lehetetlenné tette, hogy kellőképpen erélyes utóvédharcokkal fedezzék ezt a műveletet, a felázott, feneketlen talaj megakadályozta a hátráló mozgulat gyors, fegyelmezett végrehajtását, úgy hogy végre is zavar állott be ennek a csoportunknak visszavonulásában. Déli harc vonalunk

Gorni Milanovác előtt teljesen behorpadt, úgy hogy most már Arangyelovác előtti hadállásunkat fenyegette dél felől az átkarolás veszedeleme. Kraus altábornagy itt harcoló hadtestét nagy szerb erők támadták napokon át eredménytelenül: a hadtest minden támadást diadalmasan vert vissza. Ám az általános helyzetet nem változtathatta már meg.

Ezek az események olyan gyorsan játszódtak le, hogy nem volt mód és idő ellen-

súlyozásukra, lehetetlen volt megakadályozni, hogy azok szerbiai harcvonalkunk többi, szilárd szakaszára is ki ne hassanak. December 11-ikén még az átcsoportosítás folytatásáról beszélt Potiorek hivatalos jelentése, december 14-ikén azonban kénytelen volt közhírré tenni, hogy lemondott az átcsoportosításról, le az offenzíva folytatásáról s seregét, bár annak nagy része kimerült, de veretlen volt, »messzebbre« vonja vissza.

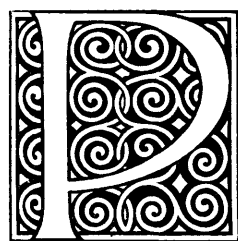
Menetelés Szerbiában.

A Killophot, Wien felvétele.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

ÁLTALÁNOS VISSZAVONULÁS SZERBIÁBÓL.

Potiorek tábornagy tehát elrendelte a balkáni haderő általános visszavonulását. A rendelet természetesen csak az Arangyelovácnál és Belgrádtól délre helytálló csapatoknak szólhatott: az uzsicei és gornimilanováci csoportok amúgy is gyors iramban hátráltak saját határaink felé, miközben helyenként emberben és anyagban elég jelentékeny veszteség érte őket. Valjevót rohamosan kiürítették, otthagynak néhány tábori kórházat több ezer sebesülttel. A vidék, amelyet olyan bámulatos lendülettel hódítottak meg diadalmas katonáink, most egyszerre futni látta a hősokeket. Még szerencse volt, hogy a szerbek itt aránylag lassan nyomultak csapataink nyomába. Annál válságosabb volt a Gorni Milanováctól hátráló csoport helyzete s valóban ezt érték a legnagyobb veszteségek is.

Amily súlyos volt a helyzet déli szárnyunkon, olyan nyugodtan és rendben folyt le visszavonulásunk Arangyelovác alól. Ezek a csapatok ugyanazon az úton tértek vissza, amelyen a Kolubarán túlra előnyomultak: tehát a Száva-vidék és Mácso irányában. Ahol a szerbek követték őket, ott nehéz

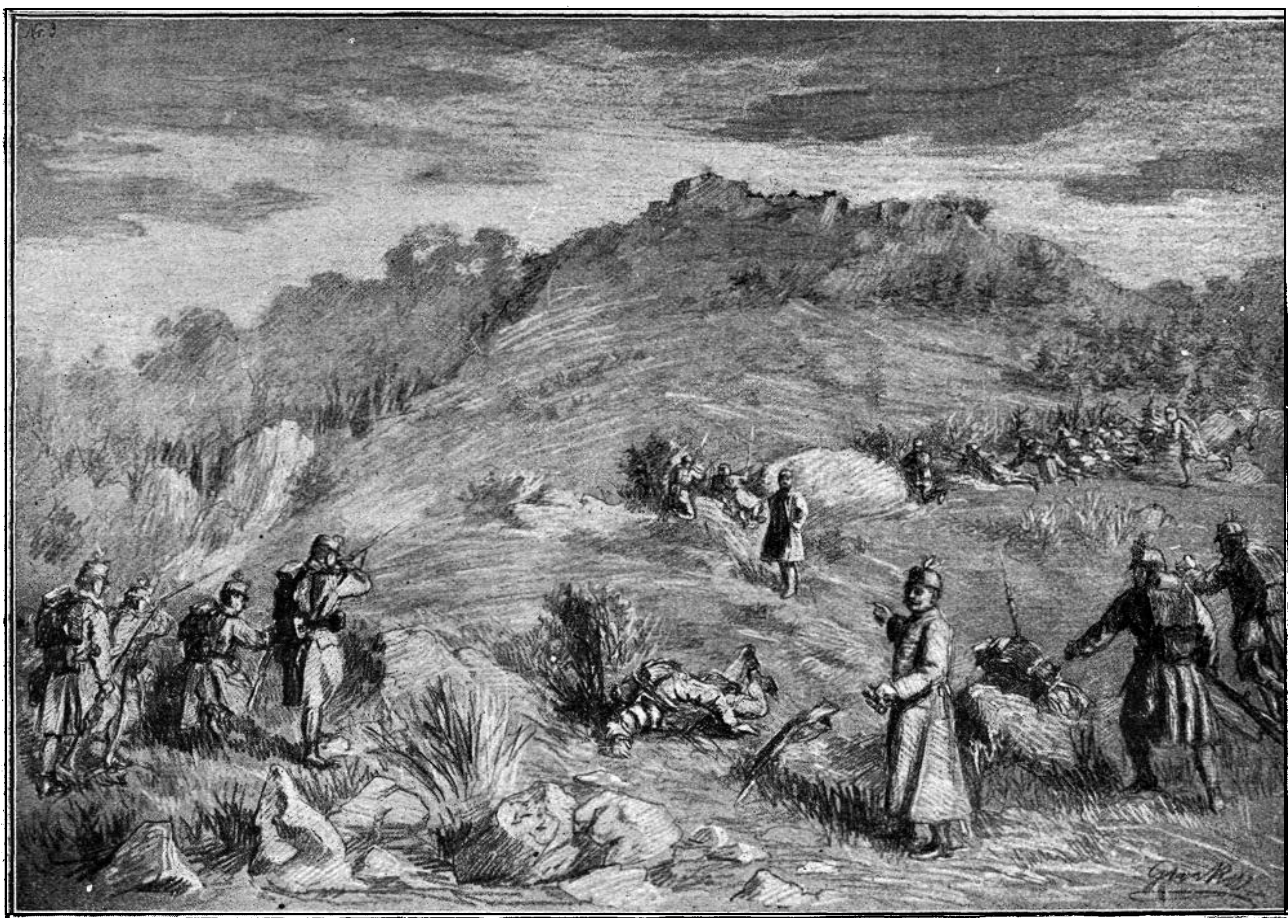
helyzetük, lőszerhiányuk mellett is sikeres utóvédharcokat vívtak.

Ezzel a visszavonulással természetesen a Belgrádtól délre harcoló Frank Liboriusz-féle seregrésznek is fel kellett adnia a küzdelmet s visszavonulnia Belgrád felé. Potiorek és Frank tábornokok eleinte úgy tervezték, hogy Belgrádot az általános visszavonulás közepette is megtartják. Ám csakhamar be kellett látniok, hogy az általános helyzetben ez csak szörnyű áldozatokkal, vagy talán még úgy sem volna lehetséges. A katonáknak teljes kimerültségük folytán pihenőre volt szükségük, nem lehetett kiszolgáltatni őket azoknak a súlyos harcoknak,

Kimerült katona Szerbiában.

Bálint János felvétele.

A 38. gyalogezred 1. zászlóaljának támadása a Malován-hegy ellen, 1914 december 9-én. A sikerült támadás alkalmával 8 ágyút zsákmányoltunk.

Glock Tivadar százados rajza.

amelyeket a Belgrád visszafoglalására mindenfelől tóduló szerbekkel kétségtelenül meg kellett volna vívniok. Ezért tehát a hadvezetőség rendelkezésére csapataink harc nélkül kiürítették Belgrádot, miután az utánuk nyomuló szerbekkel Belgrádtól délre még győzelmes harcokat vívtak. Egy orvos, aki a 21. vadászzászlóaljat kísérte, ezt írja egy berlini újságban:

»A csapatok még nem tudtak déli hadseregünk visszavonulásáról. A 38. és 68. gyalogezredeknek és a 21-es vadászoknak még sikerült a Malován-hegyet rohammal elfoglalniok s ott 10 ágyút zsákmányolniok. Egyszerre azonban oldaltámadás ért bennünket s megkezdődött a visszavonulás. Még két ízben szállottunk szembe az ellenséggel, utoljára közvetlenül Belgrád alatt, ahol még két gépfegyvert zsákmányoltunk és 42 szerbet elfogtunk. Ebben az állásban kitarítottunk, amíg az utolsó ágyú és tréncoksi is áthaladt a hídon, amelyet a mi csapatunk mögött azután felrobbantottak. 46 órai folytonos harc és menetelés után érkezünk Zimonyba.«

Az orvos megrajzolta képet kiegészítik a visszavonult balkáni sereg számos katonájának és tisztjének elbeszélései, melyek szerint a csapatainkat követő szerbeket még közvetlen a hátfolyók mentén súlyos veszteségek érték, különösen tüzéségünk részéről, mely mindenütt szilárd magatartással fedezte visszavonulásunkat. Ily módon a Belgrád és Arangyelovac körül harcoló csapataink úgyszólván egészen, a déli csoportoknak is jelentékeny része szerencsésen elérte határainkat s biztonságba került a hazai területen. A visszavonuló hadsereg hátrálása közben bár mindenképpen jelentős, de a harctéri helyzethez és a rossz időjáráshoz képest nem túlnagy veszteséget szenvedett. Ami zsákmány — kivált ágyú — az ellenség kezébe jutott, azt nem harcolva vették el tőlünk, az ott rekedt elmozdíthatlanul a szerbiai hírhedt kátyúvilágban.

Csapataink, alig hogy hazai területre értek, állást foglaltak a határok mentén, hogy ha kell a szerbek utánnomulását itt megállítsák. Erre azonban itt nem került a sor: csak jelen-

téktelen csatározás folyt itt-ott a határok mentén. A szerb hadsereg pyrrhusi eredményt ért el: kitértünk ugyan előle, de borzasztó állapotban, megtizedelve, összeroppanva hagytuk ott a balkáni csatatéren.

Am mindez nem változtatott a valóságon, hogy három hónapi bámulatos, önfeláldozó, páratlan diadalokkal teljes küzdelemnek minden gyümölcse rövid egy hét alatt odaveszett: a meghódított nagy darab szerb terület, a leigázott ellenséges főváros visszakerült az eddig legyőzöttek kezébe, és Sándor szerb trónörökös csapatai élén újra bevonulhatott Belgrádba.

A VISSZAVONULÁS HATÁSA.

Amilyen nagy volt az öröm balkáni seregünk diadalainálunk, amilyen nagy volt a megdöbbenés Szerbia összeomlásán ellenségeinknél, olyan rendkívüli volt a visszavonulás hatása mindenfelé. Pár nappal előbb az egész világ, még az orosz katonai szakértők is, elismerték katonáink és hadműveleteink kiválóságát, melyet, mint mondták, nem számbeli fölénnyel, hanem a stratégiai vezetés és a vitézség erejével érték el. Pár nappal előbb még Szerbia összeomlásáról beszélt az ántánt egész sajtója, s most egyszerre Szerbia »hallatlan« győzelmétől lett hangos ellenségeink táborá. Nem volt kisebb a hatás a semlegesek, kivált a balkáni kis államok népei körében sem. Romában, hol győzelmes előnyomulásunk megerősítette s újabb határozott megnyilatkozásra készítette a semleges irányzatot november végén, Szerbiából való kivonulásunk nyomán egyszerre újult erővel indult meg az oroszbarát-mozgalom.

Maga Szerbia, mely eddig nyomott helyzetben volt Bulgáriával szemben, egyszerre merészebb lett, s most már végleg és ridegen elzárkózott azok elől a bolgár követelések elől, amelyek tárgyalására néhány nap előtt még hajlandónak látszott. E kedvezőtlen mellékhatásokon felül nem hozta meg visszavonulásunk azt az egyetlen jó következményt, amelyre gondolni lehetett: Olaszország eddigi követelődésének megszűnését. Az olasz kormány tudvalevően szerbiai sikereink és terfoglalásuk jogán követelt kompenzációkat nemcsak a Balkánon, hanem burkoltan Dél-Tirolban is. Mikor tehát, ez a térhódításunk megszűnt, az olasz követelésnek tulajdonképpen magától el kellett esnie. Am Olaszország, bárha Sonnino külügyminiszter római nagykövetségünk előtt elismerte azt, hogy a régi ki-

indulópont, »vagyis Szerbia bizonyos részeinek a cs. és kir. csapatok által történt megszállása — persze — elesett«, mégis hozzátette, »hogy most más a kiindulópont«, s ezért fontosnak tartaná a kompenzáció kérdését »már most megvitatni«. Egyben Olaszország nem érte be az albániai Valona kikötőjének biztosításával, hanem a város forrongásának ürügye alatt magát a várost is megszállotta csapataival.

Hogy a szerbiai kudarc milyen vakmerővé tette szövetségünket, bizonyoság rá Sonnino és Giolitti nyilatkozata, amelyet Bülow herceg, Németország római nagykövete előtt tettek. »Ausztria-Magyarország — mondták — belviszonyai folytán nem viselhet háborút s a megsemmisülésnek néz elébe.« Nyíltan bejelentették, hogy Olaszországnak területi előnyökre van szüksége a háborúból, s ez okból fegyverkezni kénytelen. Egyben Trentinót jelölték meg kompenzáció gyanánt.

Ezzel a hűtlen szövetséges először nyilatkozott meg kíméletlen őszinteséggel. Az osztrák területre éhes »szent önzés« felvetette a súlyos kérdést, amely többé le sem került a napi-rendről s annyi válságnak vált forrásává, okozván elsőben is gróf Berchtold távozását a külügyminiszteri székből. A külügyminiszter-változás, mely 1915 január 13-ikán történt, báró Burián Istvánt állította a monarchia külpolitikájának élére s a személyvel együtt változást hozott az Olaszországgal való tárgyalások menetébe is. Ez azonban a nagy háborúnak más fejezetébe tartozik. Itt egyelőre csak annyit kell megállapítani, hogy Olaszország nekibátorodásában része volt a szerbiai eseményeknek.

Magyarország és Ausztria közvéleménye e nemzetközi hatásokkal nem tudott akkor foglalkozni. Balkáni seregünk visszavonulása sokkal súlyosabban és közelebről érintette, semhogy ezek a távoli hatások felötlöttek volna. Általános megdöbbenés, levertség fogta el az itthonmaradt lakosságot. Egy pillanatra — először a világháborúban — a közlélek megrendülésétől kellett tartani. Riasztó hírek terjedtek el veszteségeink nagyságáról, amelyeket tápláltak a semleges országokon át hozánk eljutó szerb győzelmi jelentések és az ántánt terjesztette álhírek, amelyek természetesen többszörösre túlozták veszteségeinket. Soha, a háború eddigi legnehezebb napjaiban sem nyilatkozott meg ilyen hangulat; sem Lemberg eleste, sem a kárpáti betörések, e két legsúlyosabb esemény után sem. Hisz a

szerbek elleni háborút a magyar közvélemény is a saját háborújának fogta fel, a szégyenérzet és elkeseredés tehát érthető volt. Fokozta az általános levertséget a történekről való tájékozatlanság, valamint az a körülmény, hogy Szerbiában nagyobbára magyarországi közös-, honvéd- és népfelkelő-csapatok harcoltak, a veszteségek tehát jelentékeny részben nemzetünket érték.

Am mindez valóban rövid ideig tartott: nemzetünk lelkiereje győzedelmeskedett ezen a nagy megrendülésen is, a nyugalom és szilárdság visszatért a lelkekbe és csodálatot érdemlő magatartásra képesítette népünket. Befolyással volt erre az a körülmény is, hogy királyunk a sok nagyszerű győzelem váratlan semmivé válásának ügyében sürgős vizsgálatot rendelt el s azzal egy közvetlen környezetéhez tartozó tábornokot bízott meg. A vizsgálat eredményeképpen azután Potiorek tábornagyot és Frank Liboriusz gyalogsági tábornokot rövidesen nyugdíjazták, a határok mentén álló balkáni haderő parancsnokságát pedig *Jenő főherceg* lovassági tábornok vette át, vezérkari főnökéül *Kraus* Alfréd altábornagyot választva, aki annyira kitűnt képességeivel és sikereivel a szomorú véget ért balkáni hadjáratban.

Magának a vizsgálatnak részletes adatai nem jutottak nyilvánosságra, csak általános megnyugtató magyarázatképp bocsátották közre az alábbi hivatalos közleményt:

»Szerbiai győzelmes előnyomulásunk után haderőinknek visszavonása mindenféle, részben teljesen alaptalan híresztelést váltott ki.

Ezért tehát íme a felvilágosítás annak a vizsgálatnak alapján, melyet egy magas katonai bizalmi személy legfelsőbb parancsra ott a helyszínén haladéktalanul végezett.

A szerb harctéren kivívott sikerek után Balkán-haderőnk főparancsnoksága az ellenséges haderő teljes leverését vette tervbe. A megvalósítás közben azonban váratlan nehézségekkel találkozott. Az időjárás mostohasága folytán a csekélyszámú és zordon területen át vezető utánszállítási vonalak olyan állapotba jutottak, hogy a szükséges élelmiszer- és lőszerkészletek odaszállítása lehetetlenné vált. Mivel pedig az ellenség egyidejűleg új erőket gyűjtött és támadásba ment át, offenzívánkat kénytelenek voltunk megszakítani és az okosság parancsolta, hogy a hadsereg kedvezőtlen viszonyok között döntő harcba ne bocsátkozzék. Szerbiába benyomult haderőnk a hátrányos viszonyokkal számolva visszavonult, de meg

nem verték. Meg nem tört bátorsággal néz a jövő harcoknak elébe.

Aki a mi derék csapatainkat fáradtságos visszavonulásuk után látta, annak fel kell ismernie, hogy milyen nagy erkölcsi érték lakozik azokban. Elkerülhetetlen volt, hogy e visszavonulás alkalmával emberben és anyagban erzkény veszteséget ne szenvedjünk. De megállapítandó, hogy a veszteségeink mérvéről elterjesztett hírek a való tényeket messze túlhaladják.

A legjobb szellemtől áthatott csapataink napok óta jó szállásokban vannak, amelyeket mindennel elláttunk, ami szükséges. Várják további rendeltetésüket.

Eddigélé csak a határokon folytak le kisebb előörsi csatározások. A szerb hadsereg újabban semmiféle tevékenységet nem fejtett ki s a montenegróiak is csak jelentéktelen haderőkkel léptek fel Trebinje körzetében, de vereséget szenvedtek. Ennek dacára az elmúlt héten igen fontos és nagyjelentőségű változások történtek a déli hadszíntéren.

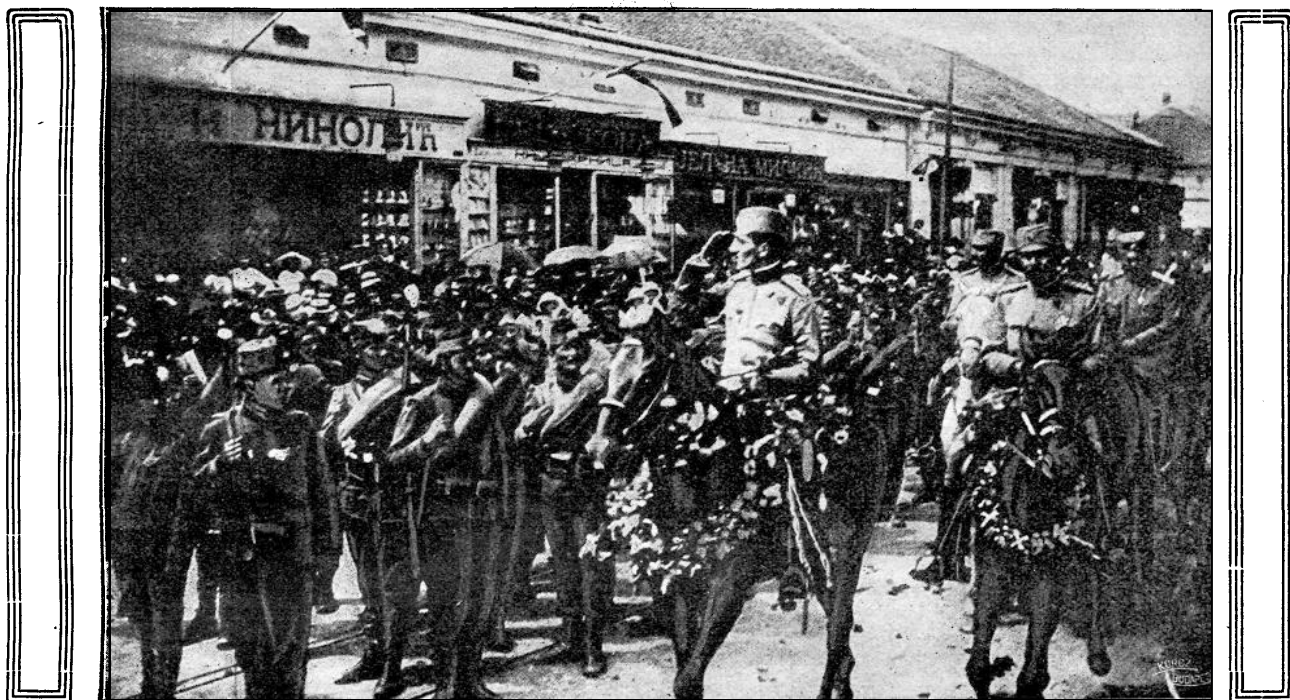
Ez a közlemény megnyugvást hozott ugyan, de nem elégítette ki kellőképpen a közvéleménynek a kellő tájékoztatásra való jogos igényét, valamint nem foglalta magában a kudarcért felelős tényezőknek nyílt elítélését sem. E tekintetben az első, fenntartás nélküli, bátor szót *Tisza* István gróf találta meg, aki újévi beszédében »a méltatlankodás egész keserűségével« bélyegezte meg a vétkeseket, mondván:

»Fáj az én lelkem, ha azt látom, hogy egy hadsereg, amely egy minden tekintetben kiváló ellenséggel szemben számbeli túlsúllyal is megküzdött, óriási terepnehézségek között, hosszú hetek és hónapok hősie harcaival a legmesébb önfeláldozással és hősiességgel babérokkal övezte homlokát: ezt az egész dicsőséget a nagyvilág szemei előtt újból elveszti, csak azért, mert emberfelettit kívántak tőle.«

A VISSZAVONULÁS OKAI.

Hogy mi volt ez az emberfeletti, micsoda számítási és vezetési hibák juttatták nagy-sikerű második balkáni támadásunkat a szégyenletes végre, arra nézve nem egy magyarázat jelent meg közvetlenül a kudarcot követő időben. Valamennyi közül leginkább közelíti meg a valóságot, bárcsak általános nagy vonásokat ad, Aage Madelung, a németek svéd nemzetiségű kiváló írója, aki december 18-ikán a következőket állapította meg:

»Sok túlzott híresztelés tolakszik előtérbe a hivatalos, szűkszavú jelentés mellett. De az

Sándor szerb trónörökös bevonulása Belgrádba 1914 december 15-én.

Angol folyóirat nyomán.

általános helyzetről csakhamar tiszta képet alkothat az ember, mert az igazságot sok ezer apróságról fel lehet ismerni: minden arcról leolvasható és minden nyelven szól. Nagyon nehéz hadjárat a szerbiai. Az utak fedezetlenek és a kunyhók százalmas szállást adnak a katonáknak. A támadó fél folyton hegynek felfelé megy, ahol a védelem mindig feljebb és feljebb vonul állásokba, amelyeket népe már előre elkészít. A nap állása is a szerbeknek kedvez, mert sokkal tisztábban lehet nyugat felé nézni, ha a nap mögöttünk van. Könnyebb így a fegyvert kezelni.

Mindennek ellenére is az osztrák-magyar csapatok nagy eréllyel, minden nehézséget legyőzve törtek előre körülbelül Kragujeváig. Hegycsúcsokat vettek be, amelyeken szerb halottak ezerszámra feküdtek egymás mellett. A fogoly szerbek csaknem mind foszlánnyá tépett uniformist hordanak, azok pedig, akiket utoljára hoztak, közönséges parasztruhában harcoltak már. Fáradtak a háborútól, munició- és élelemhiányról beszélnek és a szerb sereg kimerülése tükröződik bennük.

De azáltal, hogy a támadó frontot egészen Belgrádig szélesítették ki, az osztrák-magyar felvonuló seregben hézagok támadtak, amelyet a szerbek a kétségbeesés utolsó rohamával támadtak meg. Minden erejüket összehozták Macedóniából, a bolgár határról és

Belgrád alól, ahonnan jobbszárnyukat vonták be. Harcba állították a tizenöt éves fiúkból álló harmadik népfelkelő korosztályt, újra sorozták az ifjakat húsz éven alól, mindent a nyugati frontra dobtak, hogy az osztrák-magyar sereg jobbszárnyát benyomják.

Ilyen körülmények között következett be Szerbia kiürítése, nehéz utóvédharcok közepe, de minden valóban súlyos veszteség nélkül, bár a szerbek erről beszélnek. Szerbia sorsáért Lengyelországban harcolnak. A szerb harctérre csak éppen olyan sereget küldtek, amely elég ahhoz, hogy éreztesse, hogy a monarchiának, bár a keleti fronton óriási háborút vív, még a szerbiai harctérre is akad serege.»

Ez az előadás azonban csak két általános stratégiai okot sorol fel. Egyet, mint hibát a mi részünkről, egyet, mint előnyt a szerbek részére. Holott az elkövetett hibáknak egész halmozata éppen az utolsó, a döntő pillanatban ragadta ki kezünkől a teljes győzelmet. Valósággal lélektani rejtély, miképpen történhetett, hogy az a vezér, aki három hónapon keresztül éppen előrelátásával, mesteri számítású műveleteivel, aránylag kis haderejének kímélésével tünt ki, s aki ezeknek a diadaloknak olyan rendkívüli, dicsőséges eredményeket köszönhetett, ilyen módon egy csapásra kockára vetette balkáni haderőnk minden eddigi győzel-

mének gyümölcsét. Bizonyos, hogy Potiorek tábornagy joggal számolhatott a szerb hadsereg megrokkolásával. Hisz Szerbia, mely a balkáni két háborúban mintegy négyszázezer főnyi seregéből hetvenezer embert veszített és 1914-ben mintegy háromszázötvenezer főnyi fegyverképes ember fölött rendelkezett, ennek a hadseregnek körülbelül egyharmadát veszítette el a háború első négy hónapjában. Jelentékeny volt vesztesége a mi első, augusztusi offenzívánk idejében is. A megheiusult betörési kísérletek ismét mintegy másfél hadosztályt kitevő emberanyagot fosztották meg. Végül a Potiorek-féle harmadik offenzíva hétről-hétre, sőt napról-napra ezekkel fogyasztotta meg a szerb hadsereg állományát. Hogy milyen méretekben folyt a szerb hadsereg pusztulása, arra következtetni lehet a nap-nap után ejtett foglyok számából, amennyiben a Kolubara-folyóig való előnyomulásunk közben mintegy húszezer foglyot ejtettünk. A véres ütközetek nagyszámú sebesültjein és halottain kívül, rendkívüli veszteségeket okozott a szerbek soraiban az a sokféle járvány, amely Szerbia területén dühöngött. A számbelileg kétharmadára lefogyott, erkölcsileg annyi ütközetben megrendített, vad menekülésszerű visszavonulásban lévő szerb sereggel szemben, mely az akkori helyzetben kellő mennyiségű hadianyaggal sem rendelkezett, bizonyára joggal vélte Potiorek helyesnek az előnyomulás kíméletlen folytatását. Ám nem vette számításba saját katonáink emberi teljesítő képességét, hadseregének folytonos számbeli fogyatkozását, nem számolt másnemű váratlan eshetőségekkel. Ami a katonák teljesítő képességét illeti, az a három hónapon át való folytonos harcban, az úgyszólván állandóan kedvezőtlen időjárás közepett s a nagyszabású erőltetett menetelés által még akkor is teljesen ki lett volna használva, ha a csapatok megfelelő ellátása állandóan lehető lett volna. Katonáinknak azonban a fáradságon, veszedelmeken, az álnok lakosság között való állandó idegfeszítő éberségen felül igen gyakran nélkülözéseket is kellett kiállaniuk. A szerbek minden visszavonulásukon elkergették a lakosságot s elpusztítottak mindent, amit az ellenség a maga hasznára fordíthatott. Előnyomulásuk közben csapataink tehát magában az ellenséges országban úgyszólván semmit sem találtak s kizárólag saját ételmező szervezetünkre voltak utalva. Hogy ez mit jelentett olyan országban, amilyen Szerbia és olyan időjárás mellett, amilyen második offenzívánk legnagyobb része alatt, de kivált vége felé, a Bal-

kánon uralkodott, azt külön kiemelni nem szükséges.

De nemcsak élelemben, hiányt láttak katonáink a legegységesebb ruházati cikkekben is. Támadásunk irama olyan heves volt, a csapatok olyan rohamosan foglaltak terepet Szerbiában, hogy a ruházati cikkek utánpótlása majdnem lehetetlenné vált, annyival inkább, mert hisz a folytonos harcokhoz szükséges nagymennyiségű lövészer utánszállítása volt az elsőrendű, a legsürgősebb feladat, s ez is csak nagy nehézségek között történhetett meg. Mikor csapataink a Kolubara-folyóhoz és a Valjevótól délre húzódó hegyláncokhoz értek, ruházatuk valóban a legsiralmasabb állapotban volt. Katonáink valóságosan le voltak rongyolódva, a lábbei a három hónapos állandó gyaloglástól ekkor már szinte lefoszlott lábaikról úgy, hogy a Potiorek seregének sok tízezer embere teljességgel meztelb menett és harcolt már november végén. Ebben az időben csapott le hosszútűró csapatainkra a korai tél. Ám a lelkesedés, a folytonos győzelem mámore még a fagy okozta szenvedéseket is feledtette a mi vitéz katonáinkkal, akiknek igénytelensége, lelki és testi teherviselőképessége ebben az időben minden korok bámulatát megérdemli.

De ismét fordult az idő, a fagyot enyhe meleg követte s az általános olvadás vízbe, sárba fullasztotta a vidéket. A nedvesség, az emberi szervezetnek ez a legártalmasabb ellensége, hihetetlen szenvedéseket okozott rosszul öltözött, védtelen tagokkal küzdő katonáinknak. Úgy lehet, még ezt is kibírták volna, ha az időjárás változásának egyéb következményei nem lettek volna. Az ételmezési vonatok elakadtak, nem érték el a harcvonalat. Az eddigi roppant nagy szenvedésekhez az éhség gyötrelme is járult. Elmaradtak sok helyütt az ágyúk is, amelyeknek hatalmas szava olyan félelmesen hangzott harcközben az ellenség, s olyan biztatóan, megnyugtatóan a mi katonáink fülébe. Ráadásul a sok szakaszon kellő tűzerőségi támogatás nélkül maradt gyalogság a maga fegyverére sem támaszkodhatott, mert kifogyott a lőszerből anélkül, hogy a pótlás megérkezett volna. Ennyi csapás, ennyi hiány és mulasztás összeroppantja a legnagyobb lelkiert is. Azok a katonák, akiknek csodálatos erkölcsi tulajdonságai nem egyszer lehetetlennek látszó helyzetekben is helytállottak és diadalmaskodtak, a harc elemi eszközeinek és szükségleteinek híján, tehetetlenül állottak szemben az ellenséggel. S a tehetetlenség érzése minden energiának megölője. Az egyé-

nenként való ez elgyengüléshez járult a csapattestenként való meggyengülés is. Csak természetes volt, hogy azok a csapatok, amelyek három hónap óta harcban állottak, a harci veszteségek és a betegség általi fogyaték révén, létszámukban jelentékenyen megcsökkentek. Voltak ezredek, amelyeknek állománya ezerkétszáz-ezerhatszázra csökkent le. Az utánpótlás e téren is csak nagyon szerény lehetett, nemcsak a forgalmi nehézségeknél fogva, hanem az általános hadihelyzet okából is. Németország és a monarchia ugyanis éppen a szerbiai döntő harcok idejében folytatta nagy hadjáratát a november-decemberi általános orosz támadás ellen. Ekkor folytak a döntő nagy csaták Észak- és Dél-Lengyelországban, ekkor indult meg a nagy orosz támadás Nyugat-Galiciában, Krakó ellen, és a Kárpátokban, Magyarország felé. Ami elindítható tartalékcsoport a monarchia területén állott, azt majdnem mind északra kellett vetni. A szerbiai hadműveletek számára bizony alig jutott belőle. Hiába, a Balkán minden fontossága, érzésünkhöz és érdekeinkhez való közelállása, s a Potiorek-féle aratta nagy győzelmek mellett is csak mellékharctér lehetett akkor, amikor északonsok milliós hadseregek sorsdöntő csatákat vívtak.

A csapatoknak ilyen szám- és minőségbeli meggyengülése mellett s kellő tartalékok reménye nélkül is, Potiorek tábornagy folytatta az offenzívát. Sőt nemcsak folytatta, hanem ki is terjesztette azt. Míg a Kolubara előtti harcokban csapatainknak hetven-kilencven kilométeres harcfrontot kellett befogniok, addig a Kolubarán túl jutva, ez a harcfront rohamosan százötven kilométernyire szélesedett ki. A haderő száma kisebb, a védendő vagy támadólag elfoglalandó terület mérete nagyobb lett, majdnem megkét-szereződött. Csak természetes, hogy ilyen körülmények között a roppant harcfrontot nem lehetett minden szakaszán a biztonságunk megkívánta mértékben megszállni. Előretörő oszlopaink között rések támadtak, melyek az előnyomulási irányok szétágazódásánál fogva egyre nagyobbodtak. Ennek nemcsak az volt a következménye, hogy az egyes oszlopok mind távolabb kerültek egymástól s így egymást kölcsönösen nem támogathatták, hanem az is, hogy a szerbek, akiknek saját földjüknek és terepének ismerete különben is nagy előnnyel szolgált, ezeken a réseken könnyen beékelődhetek a mi egyes hadoszlopaink közé.

Ha mindehhez a hátrányhoz hozzávesszük a szerbek végső kétségbeesésében rejlő nagy erőtenyező, előnyüket, hogy közelebb jutottak

visszavonulásukkal országuk belső segélyforrásaihoz, tehát saját hadműveleti alapjukhoz, hozzávesszük a szerbeknek már egy előző szakaszban ismertetett utolsó erőfeszítéseit, kétségtelen, hogy a pihenés nélkül való további előnyomulás és támadó fellépés erőszakolásának csak végzetes következményei lehettek.

A diadalmas vezért cserben hagyta eddig mutatott előrelátása, mindenre gondoló számvetőképessége. Potiorek tábornagy az utólagosan jól látható lehetetlen körülmények között is erőszakolta az előnyomulást. Mintha valóra akarta volna váltani november 5-iki hadparancsának szavait s még a tél beállta előtt be akarta volna fejezni mindenáron a balkáni hadjáratot. Ennek a túlzott, mindent kockáztató határidőhöz kötött téves győzelmi akarata volt következménye az a vakság, mely elhomályosította a kiváló vezér addigi éleslátását s minden addigi nagy sikerünknek egyszeriben való összeomlásához vezetett. Valóban nem lehet ezt mással jellemezni, mint ismét Tisza István grófnak azzal a szavával, amelyet egyik cikkében mondott ki, hogy ez a keserves, felháborító csapás a vezetés megbocsáthatatlan könnyelműsége folytán érte nemzetünket.

MÁSODIK BALKÁNI HADJÁRATUNK HATÁSA.

Am minden vád mellett, amellyel joggal illethetjük második balkáni hadjáratunk vezetőit, Potiorek tábornagy mellett, néhányak kivételével, számos más tábornokot, különösen Frank Liboriuszt is, meg kell állapítani, hogy annak a csúfos vég mellett is igen jelentős hatása volt a világháború további menetére. Célját, Szerbia teljes leigázását ugyan el nem érte, sőt a visszavonulásban megnyilvánuló kudarc révén egy pillanatra kedvezőtlenül befolyásolta a nemzetközi helyzetet is. De kétségtelen, hogy a kudarc első benyomásainak multával az egész hadjárat emlékeképpen megmaradt a nagyvilág tudatában Ausztria és Magyarország rendkívüli erejének az elismerése. Még ellenségeink sem titkolták el maguk előtt, hogy ez a három hónapos balkáni akció a maga bámulatraméltó diadalaival, döntő erőpróba volt annak a monarchiának részéről, amely északon élet-halálharcot vívott a háromszoros orosz túlerővel, s amellet egyéb határait, különösen az Olaszország felé esőt is, kénytelen volt teljes értékű csapatokkal megszállva tartani, hogy magát minden meglepetés ellen megóvja. Ez erőpróbanak hatóerejét jelentékenyen növelte, hogy azt

harcban edzett, mindenre elszánt vitéz és a támadást végző haderőinknél jóval számszerű ellenséggel szemben hajtott végre.

Ezen az erkölcsi eredményen felül egy döntő következménye mégis volt ennek a hadjáratnak. A három hónapig tartó nagy-szerű küzdelemben ötödik és hatodik hadseregünk megőrlötte Szerbia erejét, a roppant veszteségek révén, amelyek a szerbeket ezekben a küzdelmekben érték. Azt a jelentékeny katonai pozíciót, amelyet Szerbia a balkáni háborúknak elért, a Potiorek-féle offenzíva megsemmisítette s ezzel kiküszöbölte a Balkánról a ránk nézve legveszedelmesebb tényezőt. Hogy ez valóban így van, azt bebizonyították a visszavonulásunkra következő idők. Szerbia, ha valóban győzött volna, ha a mi visszavonulásunkat a saját erejéből s nem a magunk rossz helyzete révén érte volna el, kétségtelesen üldözötte volna visszavonuló seregeinket. Az erre való akaratban s az akaratot felfokozó gyűlöletben a szerbeknél bizonyára nem volt hiány. Ezenfelül, ha valósággal maga-kívívta győzelem lett volna az aranyelovác—gornimilanováci eredmény, Szerbia kétségtelesen rendelkezett volna offenzív erővel határaink veszélyeztetésére. Hisz azokat csak a balkáni hadjáratban kimerült csapatok védték. Ám, Szerbia — az ezután következő idők bizonyítják — szemlátomást elvesztette támadó erejét. Nemcsak hogy nem üldözötte kellőképpen visszavonuló seregeinket, hanem az állítólagos győzelmet teljesen kiaknázatlanul hagyva, tíz hónapon keresztül tétlenül maradt déli határainkon. Hogy mennyire erejét veszítette a szerb katonai hatalom, legjobban mutatja az az intézkedés, amellyel mindjárt visszavonulásunk után Szerbia legtöbb részében megkezdtek az ötven-hatvan éves férfiak besorozását, Nyilván újra kellett szervezni a megrokkant szerbhadsereget, talpra kellett állítani sok egészen elpusztult keretet. Ilyformán Szerbia hadereje második balkáni hadjáratunk következményeképpen kiküszöbölődött a világháború lényeges katonai tényezői közül. Csetepaté, csatározás a határokon azért fordult elő, de lényeges, számbavehető katonai akciót Szerbia többé nem kezdett. Amit vezérkarunk jelentéseinek ez az úgyszólván állandóan visszatérő mondata bizonyít: »a balkáni hadszíntéren semmi sem történt«. Ez a refrén csak egyszer maradt el, amikor az eddigi harcokban ugyancsak súlyosan megviselt Montenegró fejtett ki némi tevékenységet. Trebinje, Bilek, Cattaro, Focsa, Visegrád és a többi voltak

azok a határpontok, ahol szerb komitácsi-bandák és kisebb montenegrói erők nyugtalanítást kíséreltek meg, anélkül hogy eredményt értek volna el. Összes sikerük hosszú hónapokon keresztül csak néhány jelentéktelen határresz megszállásából állott, Bosznia, Hercegovina és Dalmácia legdélibb vidékein. Ám a mi hadseregünk nem maradt tétlen. Az adott helyzetnek megfelelően a balkáni mellékharctérre csak annyira vetett ügyet, hogy gondoskodott déli határainknak megfelelő védelméről. Lövészárkokat, fedezékeket ástak mindenfelé a határok mentén s azokat a háború eddigi tapasztalatai alapján felszerelték a modern védelem minden eszközével. A Duna, a Száva és a Drina mentén többszörös drótkadály húzódott s olyan ellentállóképességet adott a határvédő műveknek, hogy teljes biztonságban érezhettük magunkat s nyugodtan bízhattuk déli határainkat elenyészően kicsiny csapatokra. A védőintézkedések éppen legjobbkor történtek meg. Északon ekkor volt kialakulóban a kárpáti téli nagy csata, amelyben a monarchiának minden erejére, az egykori balkáni haderő nagy részére is szüksége volt. Jelentékeny részét valóban északra is szállították. Déli haderőnk parancsnoksága pedig állandó megfigyelő és felderítő szolgálattal gondoskodott arról, hogy meglepetés bennünket ne érhesse. A határőrségeken felül állandó felderítő járőrök működtek, repülőgépeink pedig gyakran szállottak el Szerbia fölött, le egész Kragujeváciig, Montenegró fölött Cettinjéig, ahol nemcsak bombavetésükkel emlékeztették ellenségeinket a mi erőnkre, hanem megfigyelték, nem készül-e újra valami ellenünk a Balkánon.

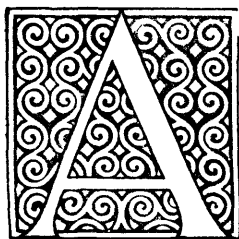
Déli határainknak ez a biztonsága fontos volt nemzetközi vonatkozásban is. Újabb veszedelem a Balkán felől, kivált az 1915. év első négy hónapjában, a kárpáti csata idejében, válságossá lehetett volna reánk. Így azonban délről való teljes zavartalanságunk állandó intőjel maradt a Balkán összes államai számára, intőjel, hogy a monarchia még kudarcában is milyen súlyos csapásokkal tud lesújtani ellenségeinkre; intőjel, hogy a sokmillió hadsereg irdatlan tömegeinek állandó rohama sem tudja megakadályozni a monarchiát, hogy ha kell, félkézrel gyűrje le hátbatámadó ellenségeit.

És mindenekfölött nagy megnyugtató volt ez *Törökországnak*, amely második balkáni hadjáratunk sikeres kezdetein szállott harcba a mi oldalunkon, s amelyet a balkáni helyzetnek ellenséges irányú alakulása a kedvező körülmények nélkül válságos helyzetbe sodort volna.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

TÖRÖKORSZÁG BELÉPÉSE A HÁBORÚBA.

Az európai háború kitörésekor nyilvánvaló volt, hogy a fegyveres mérkőzés nem korlátozódik majd azokra a hatalmi csoportokra, amelyek a világpolitikában szembenállottak egymással: a hármasszövetségre és a hármas

ántántra. A két hatalmi csoport érdekkörei és érdekellentétei ugyanis magukba foglalták a világpolitikának úgyszólván összes kényes, függő kérdéseit, mindenkifölött azokat a nagy problémákat, amelyek körül az emberiség története és harcai évszázadok, sőt évezredek óta forogtak. Valamennyi ilyen kérdés között ősi problémája az emberiségnek a

Földközi-tengeren való szabad forgalom, vagy hatalmi ősúlykérdése, amely nem egyéb mint az Ázsia dúsgazdag vidékeire vezető út szabadságának kérdése. Ennek az útnak két kapuja van. Az egyik a Szuezi-csatornán, tehát Egyiptomon keresztül viszen a tengeren; a másik Konstantinápolyon és Kis-Ázsián keresztül a szárazföldön. Miután a tengeri utat Angolország kerítette hatalmába Egyiptom megszállásával s ezzel teljessé tette a Földközi-tengeren

való hegemóniáját, azoknak a hatalmaknak, amelyek akár politikai, akár gazdasági érdekből joggal törekedtek kelet felé, nem maradt más választásuk, mint a szárazföldi út, amelyet a török birodalom tartott a kezében. Innen van, hogy Angolország mindennemű ellenséges törekvéssel szemben több mint egy századon át feltétlen barátja és védelmezője volt Törökországnak és nemcsak fegyveres hatalmával, hanem nemzetközi szerződésekkel is távoltartott tőle minden hódító, támadó törekvést. Ez szülte a hagyományos nagy érdekellentétet Anglia és Oroszország között s ez kényszerítette Oroszországot arra, hogy a Konstantinápolyhoz vezető egyenes út elkerülésével a Balkánon keresztül igyekezzék Konstantinápoly meghódítására.

Oroszország számára ugyanis a török birodalom fővárosának birtoka azt jelentette volna, hogy ő tartja erős kezében az Ázsiába vivő szárazföldi út kulcsát s míg így elzárja az európai hatalmakat Ázsia felől, maga utat nyer a Földközi-tengerre, amelyen a tenger medencéje körül érdekelt hatalmaknak a maga roppant tömegeivel és eszközeivel félelmes vetélytársa lett volna.

Oroszországnak ez a törekvése hosszú időközön

V. Mohamed török szultán.

át döntő tényező volt a nagyhatalmak magatartásának irányításában. Szándékai a Balkánt illetőleg összeütközésbe hozták őt monarchiákkal és közvetve annak szövetségesével, Németországgal. Ellentétet idéztek fel Franciaországgal, amelynek mint a keleti katolikusok elismert védelmezőjének nagy befolyása volt a török birodalomban. Ilyenformán Oroszország a Balkánra és Konstantinápolyra vonatkozó törekvéseiben hosszú időn át szemben találta magával egész Európát. Ez a helyzet csak az utolsó évtizedben változott meg, amikor az orosz és az angol diplomáciának sikerült a központi hatalmakkal való egyéb érdekellentétek előtérbe tolásával megbontani Európának ezt az egyöntetűségét a keleti kérdés terén. Németország gazdasági fellendülése, terjeszkedőképessége aggasztotta nemcsak Oroszországot, de még inkább Angliát. Az ettől való félelem szüntette meg az egykori francia-angol és orosz-angol ellentéteket és hozta létre a brit birodalom ez ősrégi ellenségeivel a britek szövetségét. A hatalmi csoportok egyensúlyának ez az eltolódása első nagy hatását a Balkánon éreztette, ahol az ántánt ösztökélése és fedezete alatt létrejött balkáni szövetség az 1912. évi váratlanul kitört balkáni háborúban leverte a török birodalmat s azt kis terület híján kiszorította európai birtokaiból, a Balkán területéről.

Törökország, amely eddigelé a központi hatalmakhoz való minden barátsága mellett is angol és francia pórázon járt s gazdaságilag, sőt jórészen katonailag is teljesen függő helyzetben volt e két nemzettel szemben, a balkáni háború és az azt követő békekötés alkalmával tudatára ébredt annak, hogy egykori védelmezői immáron legveszedelmesebb ellenségének, Oroszországnak érdekeit szolgálják. Így történt, hogy a török birodalom vezetőférfiai mindjárt a balkáni háború után jelentékenyen közeledtek a központi hatalmakhoz s elsősorban hadseregük újjászervezését bízták Németországra. Nyilvánvaló volt már ekkor, hogy Törökország a balkáni háborúhoz hasonló veszedelem megismétlődésétől tartva, a központi hatalmak oldalán keresi a védelmet s hatalmának esetleges megújítását.

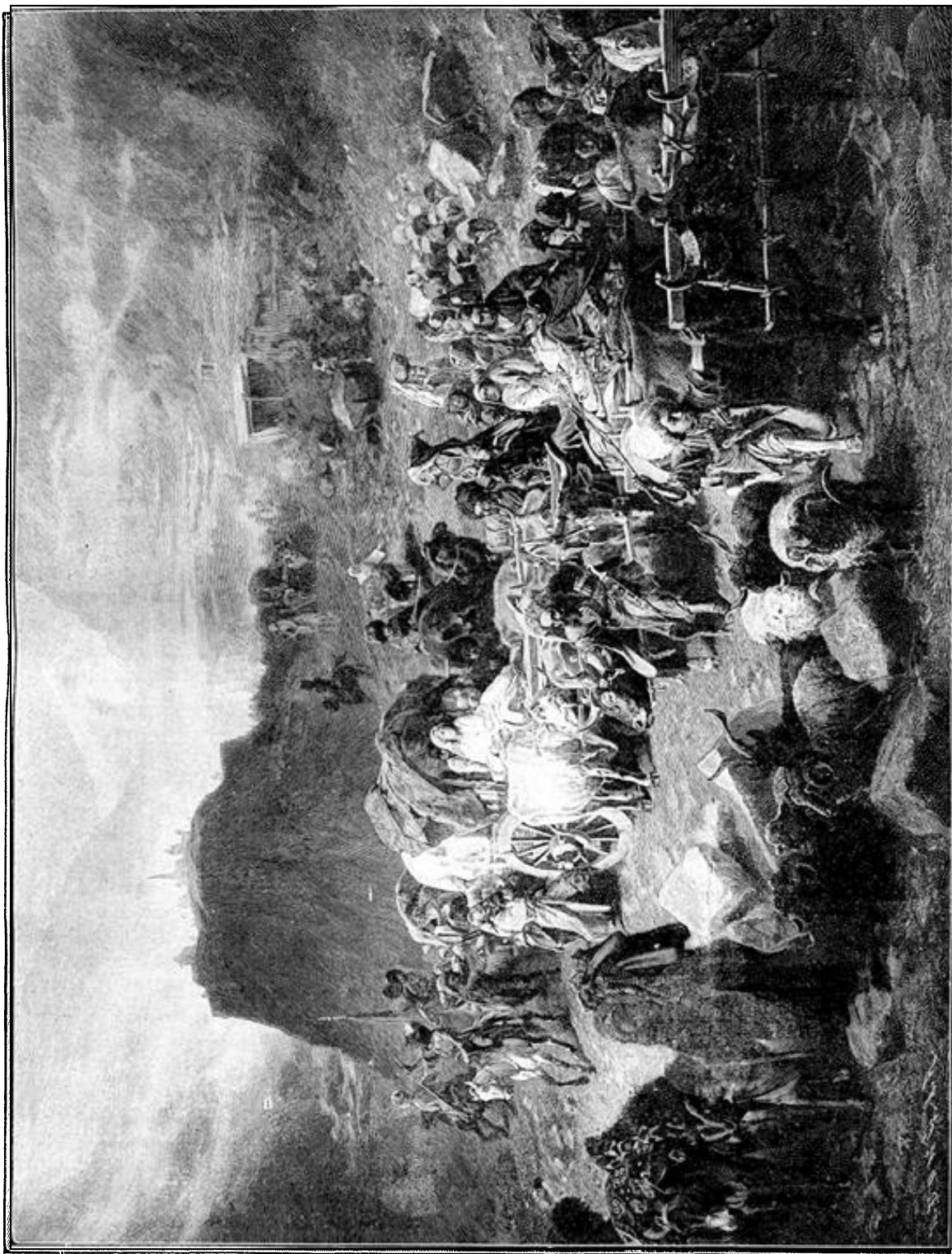
Az európai háborúban Törökország tehát előreláthatóan nem maradhatott közömbös. Hisz a sok világtéma között elsősorban a balkáni és a Dardanella-kérdésről volt szó, amelynek mindegyike a török birodalom fennállását érintette. De nem maradhatott Törökország közömbös azért sem, mert az ántánt győzelme nyilvánvalóan szabad kezet adott volna

nemcsak a kis balkáni államoknak, hanem Oroszországnak is a török birodalom károsítására. Kétségtelen volt, hogy előbb-utóbb Törökország részesévé válik a nagy háborúnak, ha nem a saját jószántából felkészülve, akkor Oroszország által váratlanul megrohanva, készületlenül. Az első esetben Törökország csekély részt vehetett a népek nagy mérközésében, a második esetben csak szenvedő osztályosa lehetett a háború minden nyomorúságának. A helyzet tehát adva volt Törökország számára. Csak idő és alkalom kellett, hogy az érdekek és érzületek egy irányba való hajlásából kisarjadzék a tett: Törökország beavatkozása a világháborúba. Az alkalmat meghozta csakhamar a világháború harmadik hónapjának végén Oroszországnak az a terve, hogy meglepő csínnel rajtaüssön a gyanutlannak és védtelennek vélt Törökországon s így kezébe kaparintsa a Boszporust, Konstantinápolyt és a Dardanellákat. A törökök azonban készen álltak minden meglepetés ellen, a csínyt határozott, merész fegyveres fellépésükkel megakadályozták s ezzel magukra vonták az ántánt összes tagjainak: Oroszországnak, Angliának, Franciaországnak, Szerbiának és Montenegrónak hadüzenetét.

A DARDANELLÁK TÖRTÉNETE.

Mint az előzőkből látjuk, a törökök megtámadásának fő indító oka a Dardanellák és Boszporus szabaddá tétele volt. Mindennek mozgató rugója a főrendező, az intrikus, a hidegen számító angol volt, aki minden más cél fölé helyezi a saját kereskedelmi érdekét. Az orosz, mint az angolok bérence, szintén tisztán gazdasági háborút folytatott. A Dardanellák kérdése mellett szinte észrevétlen kiesinységűvé zsugorodik össze a háború másik oka: az ortodox egyháznak a mohamedánsággal való küzdelme a hegemoniáért. Pedig ez a küzdelem is régi eredetű és mélyen gyökerezik.

Törökország és Oroszország azok az államok, hol a vallási hatalom nemcsak a lelkekre terjed ki, hanem politikailag és katonailag is nyílt hatalmi tényező. Mindkét országban az államfő egyúttal a vallás legfőbb feje is. Az Oroszország déli vidékein élő több milliónyi mohamedán legfőbb ura és parancsolója a cár, — de csak világi dolgokban. Lelke máshová köti az orosz járom alatt nyögő hithű mohamedánt, az ő igazi ura, parancsolója Konstantinápolyban ül a fényes portában, melyet a szegény, koldus muzulmán már a paradicsom előszobájának képzel. Ha ez a fényes úr ki-

Kaukázusiak menekülése az oroszok elől.

bontja a szent zászlót, akkor a hithű muzulmánoknak — bárhol legyen is a világon — kötelessége fegyvert ragadni az izlám védelmére. Rettenetes, végtelen hatalma volt régi idők óta a török szultánnak a mohamedán lelkek fölött. Ez a hatalom és befolyás azonban lassanként mindinkább vesztett jelentőségéből. A törökök belső bajai aláásták az ország erejét, a régi világi hatalom egyre jobban pislákoló mécs lett. A világ mohamedánjai kezdték elveszteni azt a babonás tiszteletet és félelmet, mellyel a török szultán, mint egyházi fejük, eltöltötte lelküket. Hiszen látták, hogy a szultán nem győzhetetlen úr, s a világi hatalom csökkenése a lelki hatalom szárnyait is megnyirbálta. Az összes még megmaradó hatalom, az összes tekintély Sztambulhoz maradt kötve. Ha ez elvész, akkor a szultánok nemcsak világi, hanem egyházi hatalmának is vége. Ezért nem akart Törökország semmiképpen beleegyezni abba, hogy a Dardanellákat megnyissa a harcoló felek számára. Ezért őrizte oly féltékenyen Konstantinápolyt, hisz az a mohamedán világ szentélye. Inkább fegyvert ragadott tehát, semhogy ez a szentély veszedelembbe kerüljön.

Az orosz cár viszont a legfőbb egyházi feje a világ összes ortodox vallású népeinek. Hatalmas fegyvere ez a cárnak; ez tette lehetővé az ortodox Balkán-államok feletti hatalmát is. A függetlenségére annyira féltékeny, nemzeti öntudatában szinte nevetésgélesen elbizakodott Szerbia sohasem lett volna Oroszországnak annyira vak, mindenre használható eszköze, ha a cár nem volna egyúttal a szerb egyház legfőbb hatalma is. Nem a politikus, hivatalos szerb felfogás szolgátságát értjük ezen, hanem a nép türelmét, fanatizmusát, amely elviseltetett velük minden szenvedést, mely még a legtudatlanabb szerb paraszt előtt is kívánatosná tette az orosz uralmat.

Az orosz cárizmus ily mindenható hatalmát azonban nagyon megnyirbálta a török szultán egyházi hatalma. A mohamedán orosz, szerb és egyéb alattvalók nem voltak a cárnak oly föltétlen rabszolgái s így a szultán nagy lelki hatalma a cárizmusra nézve állandó veszedelmet jelentett. Ennek letörése tehát az orosz egyházi politikának egyik vezércsillaga lett.

Ebben a háborúban a két egyház küzdelme már nem domborodott ki oly határozottan, hogy mint a háború indító okát lehetne említeni. Ez csak az eredendő ok, aminek része volt abban, hogy az oroszok figyelme Konstantinápoly felé fordult s így a Dardanella-kérdést színre hozva, mindennek szülőanyja lett. Az

egyházi küzdelem már inkább csak az örmény kérdésben csúcsosodott ki.

Oroszország a törökországi keresztény örmények felszabadítója akart lenni, hogy ezen a réven beavatkozva, a Fekete-tenger déli partvidékét elfoglalhassa. Egyébként az egyházi harc lassanként mindinkább háttérbe szorult, s tisztán gazdasági, hatalmi érdekek voltak azok, melyek az oroszokat a Dardanellák megszerzésére irányuló küzdelmekre ösztönözték.

A Dardanellák bejáratának megerősítését 1658-ban IV. Mohamed szultán kezdette meg, ő építette a máig is fennálló Sed il Bahr és Kum Kāleh erődöket a velenceiek támadásai ellen. Előzőleg a tengerszoros belsejében már II. Mohamed szultán is épített két erődöt, melyeket Kilid Bahrnak és Kale Sultaniének nevezett el. Ezek az erődítések voltak az alapjai a mai megerősített tengerszorosnak.

A szorosért vívott első jelentékenyebb küzdelmek a törökök és velenceiek között folytak le. 1499-ben és 1657-ben a törökök húzták a rövidebbet s majdnem egész flottájukat is elvesztették.

A török életerő azonban még teljes tűzzel égett. A vereséget hamar kiheverték, új flottát építettek, s régi ellenségükkel, a velenceikkel újra szembeszállottak. Ezek ugyanis értesülvén az új török flotta építéséről, azt még elkészülte előtt meg akarták semmisíteni. Elkéstek. A török már készen volt s 1694-ben a büszke velencei flottillát tönkrevverte.

A kölcsön vissza volt adva, ezzel a török megelégedett, s a keleti bölcsek nyugalmával elintézettnek tekintette az ügyet. A velenceiek először győztek, de a Dardanellákat még sem tudták elfoglalni. Most pedig le voltak verve, nem kellett tehát semmitől tartani. Ily jámbor okoskodás következménye volt, hogy a már akkor meglévő erődítéseket teljesen elhanyagolták, azok védelmi berendezését pusztulni engedték. Így történt, hogy 1770-ben egy orosz hajóraj a szorosba hatolt s már-már elérte Konstantinápolyt.

Az eset kissé felrázta nyugalmából a törököket; az erődítéseket megint szépen rendbehozták, állandó őrizet alatt tartották s vártak, — de hiába, ellenség nem mutatkozott. Lassanként az állandó éber figyelem ismét alábbhagyott. Így történt, hogy a Dardanellák erődítését megint csak elhanyagolták, pedig a veszedelem közel volt. Az angol látva a Dardanellák elhanyagolt állapotát, fel akarta használni a kedvező helyzetet. Okot az angol diplomácia mindig talált, ha pedig kellett, maga csinált. 1807-ben egy angol flotta megjelent a Dardanelláknál Duckworth admirális parancs-

Konstantinápoly látképe. A kikötő és a Boszporus.

noksága alatt s nyolc sorhajóval, négy fregattal, több gyújtóhajóval és ágyúnaszáddal minden veszteség nélkül áthaladva a tengerszoroson, váratlanul megjelent Konstantinápoly előtt. Ez volt az első eset, hogy ellenséges flotta Bizánc ősi falait elérte.

Nagyobb baj az esetből nem lett, hiszen ott állottak a többi európai hatalmak, akik féltékenyen nézték az angol machinációt. Az angol sem akart nagyobb konfliktust előidézni, megelégedett hát azzal, hogy ha ő nem veheti el Konstantinápolyt, legalább más se juthasson oda. Megegyezett hát 1809-ben a portával, hogy a Dardanellákba és a Boszporusba török hadihajón kívül más hadijármű ne futhasson be. Ez biztosíték volt Angliának arra, hogy valami más hatalom az ő orra elől el ne csíphesse a zsíros falatot. Ez a többi hatalom megkérdezése nélkül kötött szerződés megerősítést nyert 1841-ben, mikor is a porta és az öt európai nagyhatalom között megegyezés jött létre, hogy a Dardanellákba hadihajó egyáltalában nem futhat be. Ezt a szerződést 1856-ban, a párisi békében újra megerősítették. Okot erre az adott, hogy a krími háború alkalmával az egyesült angol-francia flotta minden szerződés és megállapodás mellett is behajózott a Dardanellákba.

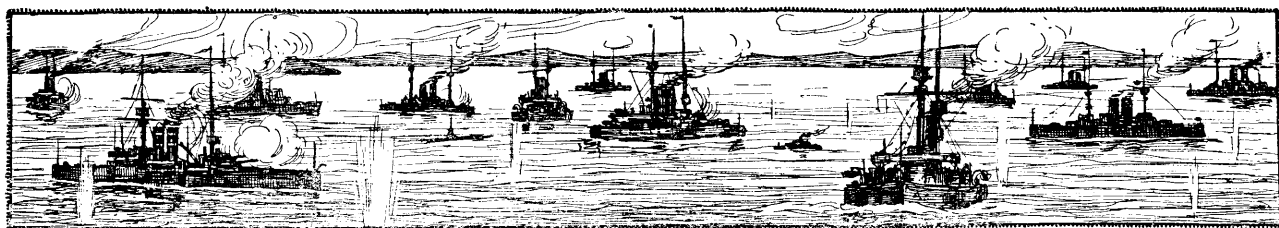
Hosszú ideig a Dardanellák vizét nem érintette idegen hadihajó, a szerződést mind a török, mind a többi hatalmak becsülettel állották. Következett azonban az orosz-török

háború 1877—78-ban, mikor Konstantinápoly komoly veszedelembé jutott. Az angol, mint a szorongatott népek protektora, minden olyan esében, mikor ez az ő érdekeinek is megfelel, azonnal cselekedett. Konstantinápoly védelmének ürügyével rögtön tekintélyes flottát indított el, mely mit sem törődve szerződéssel, megállapodással, keresztülhajózott a Dardanellákon s megjelent a Márvány-tengerben. A török, szegény, nem tiltakozott s nem is tiltakozhatott ez ellen, hiszen a kés a torkán volt. Hála azonban a többi hatalmak féltékenységének, Törökország megmenekült, az orosz kénytelen volt visszavonulni. A berlini kongresszus 1878-ban újól kimondotta a portára a *kötelezettséget*, hogy idegen hadihajót a tengerszorosba be nem bocsát.*) Ez a szerződés azonban nyíltan az orosz ellen irányult.

Fentiekben vázolt rövid történelmi áttekintésből legfontosabb jelenségként az emelkedik ki, hogy az angol volt a kezdeményezője a Dardanellák elzárásának s hogy az angol volt az, aki haderejét vetette latba akkor, mikor az orosz Konstantinápoly kapuját döngette.

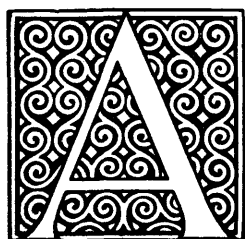
A mostani világháborúban pedig Anglia volt az, aki a Dardanelláknak az orosz számára való megnyitását erőszakolta. Ezt a le nem tagadható három tényt tartjuk emlékezetünkben a hadjárat eseményeinek tárgyalásánál.

*) A tripoliszi háború idején egy olasz hajónak sikerült Nagaráig bejutni.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A TÖRÖK HADSZÍNTEREK.

török háborúeseményei egyes szűk korlátok közé szorított területekre összpontosultak. Míg az orosz és francia hadszíntér a határos területek egész hosszában több száz kilométert kitevő harevonalakat teremtett, a török

hadszíntéren ennek ellenkezőjét látjuk.

Talán a kaukázusi hadszíntér a leghosszabb kiterjedésű, a többi harc úgyszólván egyes pontokon, egy helyben játszódott le, és pedig a Dardanelláknál, a Szezi-csatornánál és a perzsiai öbölben. Egyik hadszíntér távol esik a másiktól; Törökországban a tető négy sarka gyulladt ki. A hadszínterek egymástól oly távol fekszenek, a közlekedési vonalak az országban olyan gyérek, hogy minden egyes harctér eseményeit mint teljesen különálló hadjáratot tekinthetjük. Hiszen az egyes hadseregek közti összeköttetés úgyszólván nullával volt egyenlő, egyik hadsereg előnyomulása vagy hátrálása a másikat nem befolyásolta, egyik hadszíntérről a másikra erők gyors eltolása lehetetlen volt. Itt mindegyik hadsereg teljesen önállóan küzdött végig a maga harcát, a gyors, meglepő események, mint amilyeneket a szorosán vett európai harctereken láttunk, teljesen hiányoznak.

A harctereknek ily szétszórt fekvése nem volt kedvező egyik félre sem. Az ántánt még ott is alig tudott egységet hozni a cselekvésbe, ahol seregei közvetlen egymás mellett állottak, hogy lett volna tehát módjában összhangban működni ily szétszórt, távoleső, nehezen megközelíthető pontokon. Pedig — különösen az

angolokra nézve — ezeken a hadszíntereken volt az egész világháború súlypontja, nem pedig a nyugati vagy az orosz fronton. Anglia itt él és hal, itt forogtak legeminensebb érdekei kockán. Ezért igyekezett az angol Szerbia leveretése után idevonni szövetségesei figyelmét, s viszont azért nem ugrottak be szövetségesei az angol tervekbe, mert nagyon is kilátszott az önző érdek.

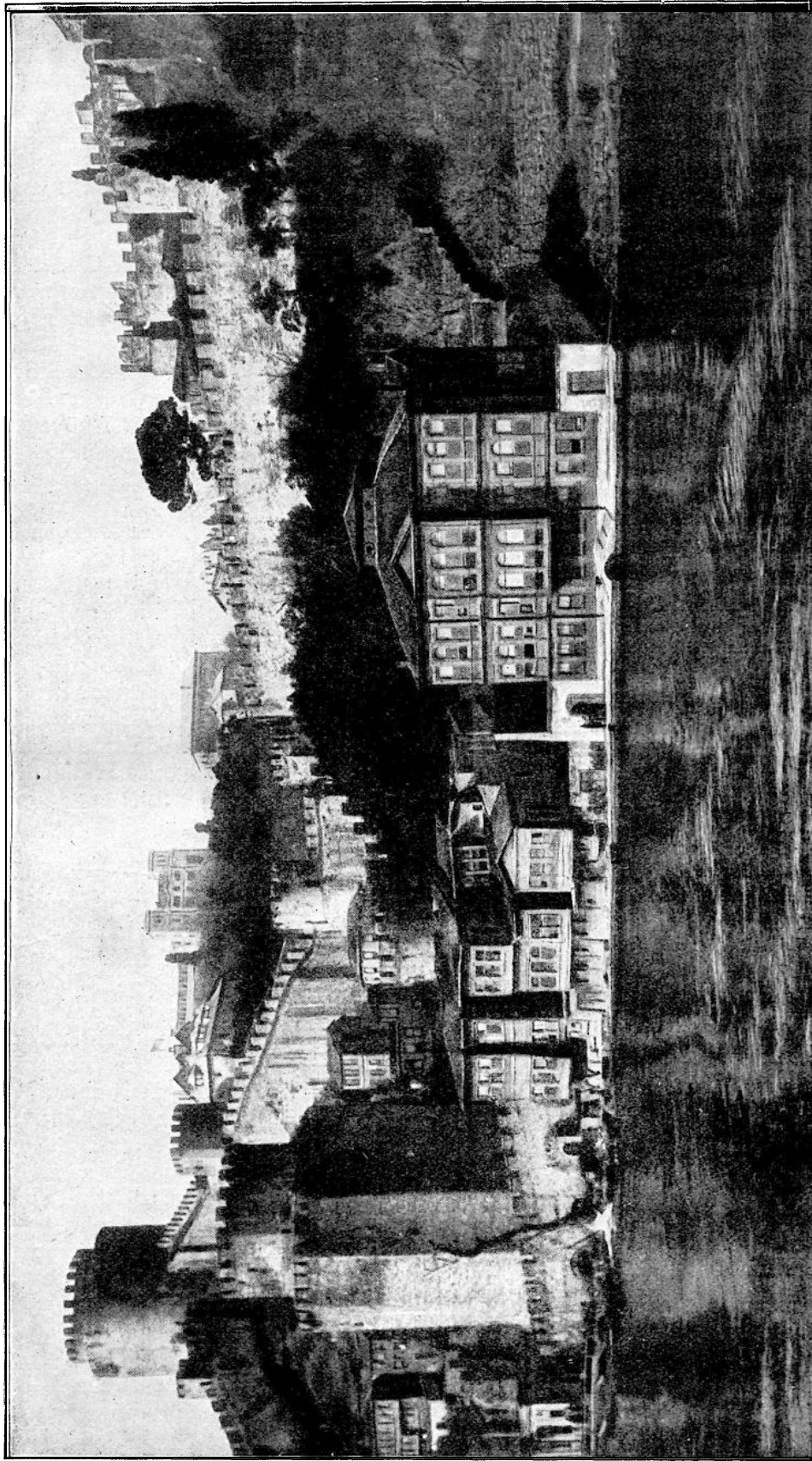
A törökökre nézve a hadszínterek ily távolsága szintén nem volt kedvező. Ha valamelyik hadseregnek erősítésre volt szüksége, ez csak hosszú idő alatt volt keresztülvihető. Az egyik hadszíntérről a másikra esetleg eltolt csapatrészek, tartalékok hetekig útban voltak, más szóval hetekig nélkülözni kellett őket a harcban. Az élelmezést, a vezetést s minden a háborúval összefüggő tevékenységnek összhangba hozatalát a hadsereg széttagoaltsága feltétlenül megnehezítette.

De ha egyik harcoló félnek sem volt kelleme ez a helyzet, hogyan terelődött a harc mégis éppen ezekre az egymástól oly távoleső pontokra? A felelet egyszerű: a törökök elleni háború a *világpolitikai* szempontból legfontosabb pontokon dült.

A DARDANELLÁK.

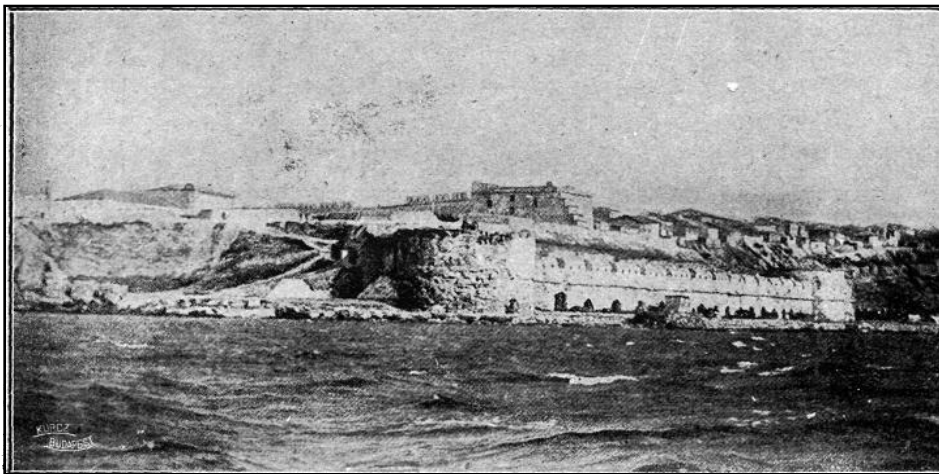
De vegyük sorra a török hadszíntereket:

A *Dardanelláknak* a háborúban való fontossága közismert: az orosz részére kellett volna megnyitni a csatornát, hogy rajta keresztül táplálni, lőszerrel, ágyúkkal, hadianyaggal és szükséges iparcikkkel ellátni lehessen. A megtépázott orosz kolosszus csakis úgy kap-

A Dardanellék bejárata. Sedd-il-Bahr erőd.

hatott ismét erőre, ha minden szükségeset *mihamar* rendelkezésére bocsátanak. Egy új hadsereg felállítására nem volt elég, hogy száz és százezer muzsik élt még Oroszország óriási területén. Egy összeterejt néptömeg — legyen az bármily nagy is — még nem hadsereg; a mai fegyverek mellett a tömeg holt tőke. A vezetésen kívül a felszerelés, ellátás a jelenlegi óriási hadseregek mellett oly döntő fontosságúak, hogy

Sedd-il-Bahr régi erődje a Dardanellák bejáratánál.

enélkül nemcsak győzni, de még védekezni sem lehet.

Az orosz kolosszus léte tehát a Dardanelláktól függött, az angol léte pedig attól, hogy az orosz össze ne roppanjon. Ezért az a csodálatos jelenség, hogy az angol erőszakolta a Dardanellákat az orosz részére, holott — mint az előző fejezetben említettük — még 1878-ban szerződészegéstől sem riadt vissza, csak hogy az orosz elüsse a tengerszorosoktól.

Mert Angliának az érdeke elsősorban, hogy az orosz a tengerszorosok birtokába *ne* juthasson. Az angol világkereskedelem főletere a Földközi-tengeren vezet keresztül. Ennek a tengernek két kapuját: Gibraltárt és Szuezt régi idők óta ő tartotta megszállva, a harmadik kapu kulcsa Törökországban volt. Anglia és Törökország engedélye nélkül más tengeri erő a Földközi-tengeren nem léphetett fel, mint az olasz, osztrák-magyar s a francia flotta egy része. (A többi kisebb tengeri erő itt számításba nem jön.) Az angolnak tehát bármily politikai konstelláció szerint csak aránylag alárendelt erők ellen kellett biztosítani Indiába vezető főközlekedési útját.

Ez a helyzet azonban egy csapással megváltozik, amint az orosz ura a Dardanelláknak.

72 A hatalmas oroszoknak igazán használható tengere

nincs. Elképzelhető tehát, hogy ha egyszer hozzájut a Dardanellákon át a szabad tengerhez, ami az életet, a szabadságot, a hatalmat jelenti, minden erejét, jövődó politikájának minden súlyát tengeri hadereje fejlesztésére fordítaná. Pedig az oroszoknak ereje, pénze rengeteg van, s államrendszere folytán ezt a politikát és a flottafejlesztést oly mértékben kultiválhatná, amint vezető emberei akarják. A nép ott nem sokallhatja a hadihajók építését, a cár rendelkezik kénye-kedve szerint.

A Dardanellák megnyitásának első valószínű következménye az volna tehát, hogy hamarosan óriási orosz flotta jelenne meg a Földközi-tengeren, az angol uralma ezeken a vizeken csak úgy volna fenntartható, ha flottáját óriási mértékben továbbfejlesztene. Ebbe azonban az angol parlamentnek is van beleszólása, s az óriási flottateher már amúgy is

régén nyomta az angol vállakat. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy röviddel a világháború kitörése előtt Anglia egyezséget keresett Németországgal a hajóépítés korlátozására.

Mindez mutatja, hogy az angol csak igazán a kényszerítő szükség behatása alatt határozta el magát a Dardanellák elleni akcióra.

Az angol politika azonban ravasz és mindenre képes. Kényszerülve volt a Dardanellák megnyitásaért komolyan küzdeni, de egyidejűleg előrevetette árnyékát az angol perfidia is. Alig kezdte meg a Dardanellák elleni hadműveleteket, máris megszállotta a kijáratnál fekvő fontosabb szigeteket. Ürügye az volt: hogy bázist, alapot kell teremtenie a hadműveletek számára. A valódi ok azonban félre nem ismerhetően semmi más, mint hogy az esetre, ha a Dardanellák orosz kézre kerülnének s a jövődó békekötéskor a szorosokat nem lehetne oly értelemben »nemzetközivé« tenni, hogy ott a tulajdonképpeni úr az angol legyen, a Dardanellákból való szabad kijárást el legyen az oroszok elől zárva. Hiszen ha a bejáratnál lévő, kedvező stratégiai fekvésű szigetek angol kézben vannak s angol erődökkel vannak ellátva, az angol akarata ellenére egyetlen egy orosz hadihajó sem hagyhatja el a szorost. A szük

kijáraton egyenként kifutó hajókat az angol flotta kénye-kedve szerint elpusztíthatja, nem is szólva a kijáratnak aknákkal való elzárásáról és így az Oroszországelleni blokádnak úgy szólván ideális könnyúséggel volna végrehajtható.

Jellemző mindez az angol ravaszságra, mely még érette vérző szövetségesét is képes volna beugratni, s az orosz vakságra, mely attól a reménytől elvakítva, hogy évszázados célját hatalmas szövetségesek

segítségével elérheti, nem látott és nem hallott. Neki kellett volna elsősorban megdöbbsenni, mikor az angol a szigeteket elfoglalta. De nemcsak az angolnak, hanem a többi ántánthatalmaknak, az olaszoknak és franciának is kellemetlen a Dardanellák felszabadulása s az orosz hajóraj megjelenése a Földközi-tengeren. Mindkettőnek fegyverkezni kellene az új hatalom ellen, új hajókat, új erődöket kellene építenie. Új szomszéd, új ellenség.

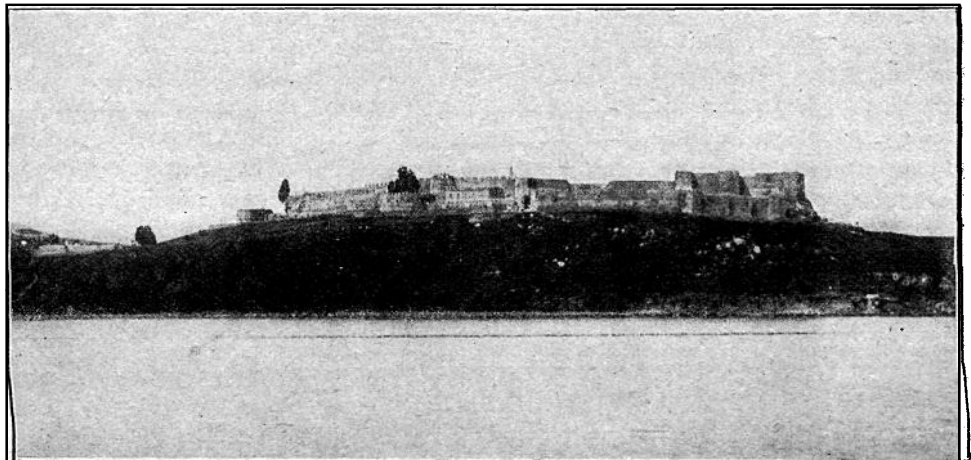
A francia azonban kedve ellenére is húzta az igát, hiszen minden üdve, minden reménye szövetségeseitől függött. Az olasz már másként gondolkozott. Ő nem volt semmiféle veszedelemben, senki nem bántotta őt, ő volt a támadó, a háború súlyát csak oly mértékben érezte, ahogyan maga akarta. Nem volt tehát hajlandó érdeke ellen cselekedni s minden csábítás, minden ígélet mellett is arra törekedett, hogy távollartsa magát a Dardanella-akciótól.

Mindenesetre érdekes azonban az a sok érdekellentét, mely az ántánt államai között mint szakadék tátongott, mert sok minden siker telenségük legjobb magyarázata az összhang hiányában rejlett. De lehet-e összhang ott, ahol mindenkinek más az érdeke, ahol egyik féltékeny a másikra?

A tengerszorosok, melyek Kis-Ázsiát Európától elválasztják, eredetileg folyómedencék voltak, melyek későbbi geológiai folyamatok következtében kiszélesedtek és mélységben is nyertek.

A minden tengerszorosra jellemző áramlás a Dardanellákban fokozottan észlelhető. Óránként 5, helyenként pedig, különösen a szűk helyeken, 10 kilométert is elér az áramlás sebessége.

Tekintettel a szűk térre ez az áramlás különösen a tengeralattjárók működését nehezíti meg. Az aknamezőkön átjutni akaró ellenséges tengeralattjáró csak a legnagyobb óvatossággal haladhat, a lehető legcsendesebb vízben van csak némileg is biztonságban, áramló víz pedig minden pillanatban aknával való összeütközést és megsemmisülést vonhat maga után. Kedvező a védőre nézve az áramlás azért is, mert az

A Dardanellák egyik bejáratni erődje.

A Berl. Illustr. Gesellschaft felvétele.

úszóaknák alkalmazását megkönnyíti. Mivel az áramlás a Dardanellákból az Égei-tenger felé halad, a Dardanellákban szabadon eresztett aknákat a víz egyenesen a bejáratnál harcoló ellenséges hajók felé sodorja.

A Dardanellák északnyugati partjait a Gallipoli-félsziget alkotja, mely egy keskeny, alig pár kilométer széles nyakkal van az európai szárazfölddel összeköttetésben. Az egész félszigeten egyetlen hegygerinc fut végig, melynek legmagasabb pontja a félsziget közepén van.

A Gallipoli-félsziget keskeny alakja magában véve nem kedvező a védőre, amennyiben az ellenséges tüzéség átlöhet a félsziget felett a szorosba. Ezt a hátrányt azonban paralizálja az a körülmény, hogy a félsziget az európai szárazfölddel majdnem párhuzamosan s ahhoz közel húzódik. A közből maradó Sarosi-öböl oly keskeny, hogy oda ellenséges hadihajóknak behatolni nem tanácsos. Kellő tér hiányában az ide behatoló ellenséges hadihajók mozgóképessége nagyon korlátolt, ezzel szemben mind az európai partról, mind a félszigetről tűz alá foghatók. Pedig a hadihajóknak ellenséges partvédő ütegek ellen a legjobb védelmet az nyújtja, ha állandóan a legnagyobb sebességgel száguldhatnak a víz tükrén. Erre azonban hely kell, szabad, nyílt tenger, ahol az esetleg könnyeb-

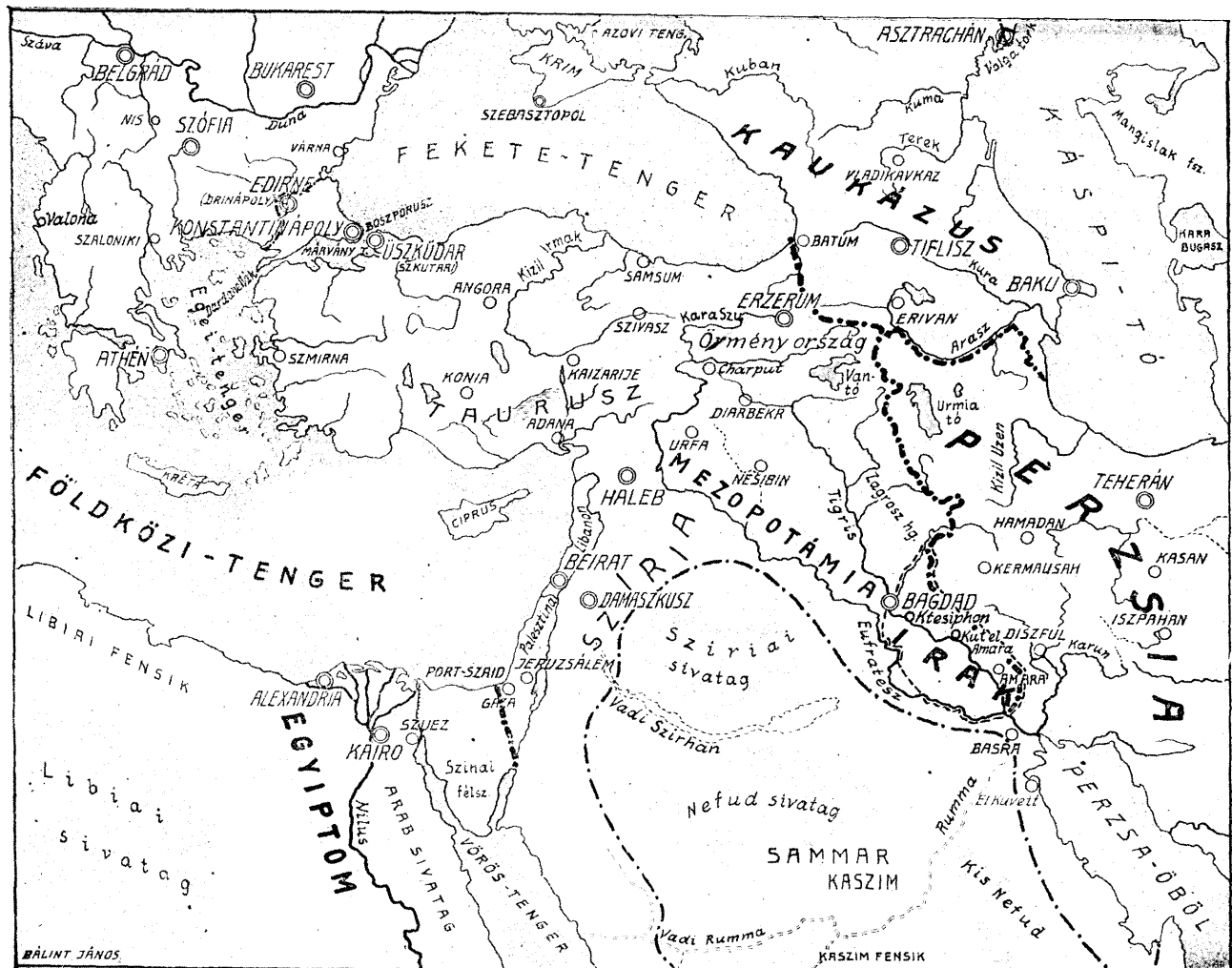
ben megsérült hajók is szabadon távozhatnak a harctérről és megmenekülhetnek a pusztulástól. Amint a mozgási tér korlátozva van s a hajók nem szárgulhatnak szabadon, ahol gyorsaságukat mérsékelni kell, ott a parti ütegek mindinkább előnybe kerülnek a hadihajókkal szemben.

Maga a Gallipoli-félsziget a part mentén nagyjából meredek, kikötésre alkalmatlan. Egyes beugró kisebb öblök vannak csak, melyek részben mocsarasak, részben pálmaerdőkkel vannak borítva. A félsziget belseje inkább kopár, sziklás, a védőnek nagyon kedvező alakulatokkal. Út nagyon kevés és rossz.

A tengerszoros felé forduló belső partok mind a gallipolii, mind a kisázsiai oldalon meredeken esnek a szoros felé s mélyen bevágott keresztvölgyekkel vannak tagolva. Ezek a mély keresztvölgyek különösen alkalmasak, hogy a védő rejtett ütegeket helyezzen el bennük, melyek a szorosba esetleg behatolt ellenséges hajókat váratlan és meglepő tűz alá foghatják.

A víziút hossza 65 kilométer. A legszűkebb rész nem egészen 2 kilométer, a legtágabb 6 kilométer széles, úgy hogy a leggyorsabb hadihajó is csak több mint egy óra alatt tudná az utat megfutni, miközben folytonosan ellenséges tűznek volna kitéve. Ha meg az aknákat is hozzászámítjuk, melyeket a kedvező alakulatnál fogva bizonyára nagy számban alkalmaztak, nyugodtan elmondhatjuk, hogy a szoros áttörése hadihajókkal emberileg majdnem lehetetlen. Már a nagy Moltke megmondotta, hogy a Dardanellák ellen egy önálló flottatámadás lehetetlen vállalkozás, esetleges sikert csak egyidejű szárazföldi hadműveletek hozhatnak.

A kisázsiai partvidéket egy nehezen járható, útszegény hegylánc választja el a belső sík és dombos vidéktől. Az itteni partraszállás már csak azért is nehéz, mert a partraszállott csapat minden oldalról támadásoknak van kitéve. Csak nagy hadseregek volnának képesek erre a műveletre. Nagy hadsereg azonban az ántántnak erre a

célra rendelkezésére nem állott s így az első partraszállási kísérletet Kis-Ázsiában nem is folytatták.

A Dardanellák erősítéseiről pontos képet nem adhatunk, s vázlatunk nagyrészt csak a régi, részben elavult erődöket tünteti fel. Hogy a modern erődök hol fekszenek, arra a dolog természetéből kifolyólag pontos adataink nincsenek. Feltehető azonban, hogy a Dardanellák bejárata, valamint a Kilid-Bahr és Nagara közti szűk útszakaszon voltak a partok legjobban megerősítve. Hozzájárul ehhez még az is, hogy a törökök közvetlenül a háború kitörése előtt okvetlenül teljesen új erődöket, ütegeket és aknamezőket voltak kénytelenek telepíteni. Anglia ugyanis, részint hogy Törökországot kezében tartsa, részint pedig hogy a Dardanellákat állandóan megfigyelhesse, kivitte, hogy Törökország az angol Limpus tengernagyot hívta meg a török hajóraj és a Dardanellavédelem szervezésére, felügyeletére. Limpus admirális feladatának derekasan meg is felelt — angol szempontból. Ahol az angolra nézve kedvező volt, ott erősített, ellenkező pontokon pusztulni engedett mindent. A török hajórajt is oly színvonalon tartotta, hogy egy esetleges orosz támadás esetén kéznél legyen, az angolra nézve azonban veszélyessé sohase válhassék. Csak természetes, hogy Anglia a Dardanellák összes erősítési berendezését a legutolsó részlegig ismerte. Szükségessé vált ennél fogva, hogy Törökország közvetlen a háború kitörése előtt az angolok tervezte erősítéseket részint kiegészítse, részint pedig átalakítsa.

Németország nem nyugodott bele az angol befolyásba s nem engedte a török katonai vezetést kizárólag angol kézre bízni. Nagy súlyával sikerült kivívnia, hogy Törökország szárazföldi hadseregének reformálásához a német Liman-Sanders tábornokot hívta meg, ki a konstantinápolyi hadtest parancsnoka lett. Emiatt 1913-ban majdnem nemzetközi konfliktus támadt, mert Anglia nem akarta a német ellenőrzést megtűrni s tiltakozott Liman tábornok meghívása ellen. Hosszú diplomáciai tárgyalás után az ügy kölcsönös engedményekkel békés elintézését nyert: úgy az angol, mint a német tábornok Törökországban maradt. A német annyi hasznát látta Liman tábornok kiküldetésének, hogy bepillantatható a török hadügyekbe s oly tervet készíthetett, melyek a jelen háborúban, mikor Törökország a központi hatalmakhoz csatlakozott, lehetővé tették a török védelem gyors átszervezését. Hogy mily hasznos és eredményes volt a német munka, a Dardanellák hosszú ellenállása fényesen igazolta.

A SZUEZI-CSATORNA.

A török hadszíntér másik kimagaslóan fontos pontja a *Szuezi-csatorna*. Ennek elköltése, elszakítása Angliára nézve végzetes csapás volna. Anglia gazdagsága, ereje, mérhetetlen anyagforrása régi idők óta fogva India volt. Ehhez a kincshez azonban hosszú út vezetett. Az óriási afrikai kontinens megkerülésével, a Jóreménység-fokának viharos tengerén át lehetett csak Indiához hozzáférni. A vitorlás hajók korszakában hónapokat tett ki a veszélyes út Afrika partjai körül. A gőzhajók korában pedig már nemcsak az óriási idővesztés jött tekintetbe, hanem a rengeteg szén, ami az Afrika körüli útra kellett. A szállítás hosszúsága, az út nagysága megdrágította a nyersterményt, nem lehetett a cikkek olcsóságával korlátlan versenyre kelni más iparúzó államokkal, főleg a német szorgalommal. Mindezt egy csapásra megváltoztatta Lesseps nagy műve, a Szuezi-csatorna. Anglia »három héttel« közelebb jutott Indiához, mely így a gyorsjáratú gőzhajók korában is két héttel közelebb van, mint volt azelőtt. Ennyit vett, illetve vesz ugyanis igénybe Afrika körülhajózása. De más haszna is volt Angliának Szuezből. Minden idegen hajó a csatornán használati díjat fizetett, melynek magassága tonnánként 7, személyenként 10 frank volt. Hogy milyen összegekre rúgott ez a haszon, mutatja az, hogy pl. a német Lloyd legnagyobb gőzösei után 50.000 frankot fizetett *egy* útért! Rengeteg összeg, de azért minden idegen hajó szívesen fizette, mert az idő is pénz, meg nagy tömeg szemet is takarított meg azzal, hogy Afrikát nem kellett körülhajóznia.

Végeredményben tehát az angol megtakarította a szemet a saját hajói után, az idegen hajókkal pedig megfizettette azt az összeget, amit azok Afrika körül elhasználtak volna. A kettős haszon eredménye, hogy az angol szállítás olcsóbb volt, az angol ipar olcsóbban dolgozhatta fel a keletről hozott nyersterményeket, mint a többi állam, vagyis versenyképessége nagyobb volt. Igaz, hogy az angol hajók is fizettek a csatornán átkelési díjat, de ez »a családban maradt«.

De *Szueznek* van katonai fontossága is. India, az angol vagyoni forrása, bármily okból veszedelmbe kerülhet. Bővebb magyarázatra nem szorul, hogy ily esetben nem mindegy, hogy Afrika az anyaország és az égő India között van-e, vagy nincs. A tűzoltók útja sürgős, s minden késedelem katasztrófát okozhat.

Hogy Anglia Szuezt mindenekfölött féltette, csak természetes, s aligha vagyunk túl-

merészek, ha azt állítjuk, hogy Anglia képes lett volna összes szövetségeseit feláldozni Szuezt megtartásáért. Hogy hogyan kell a szövetségeseket feláldozni, annak Anglia már évszázados mestere.

A *Szuezi-csatorna* körüli terep a legsajátosabb és legnehezebb viszonyokat tárja különösen a támadó fél elé. A csatorna részben mocsaras tavak, részben homoksvatagokon át húzódik, melyeken keresztül kelet felé sem út, sem vasút nem vezet, melyek minden segélyforrást abszolúte nélkülöznek. A legnagyobb nehézséget egy előnyomuló hadseregnek mégis a vízhiány okozza.

A 164 kilométer hosszú, 75—100 méter széles, 9 méter mély csatorna Port-Saidnál két hatalmas kőgáttal kezdődik, melyek arra vannak hivatva, hogy a Nilus hordozta iszapot a csatornától távoltartsák. Port-Saidtól a csatorna egyenesen déli irányban vezet a Menzaleh-tó partján. Ez a tó sekélyvizű mocsár — hasonló a mi velencei tavunkhoz — kőcsagok, sirályok, pelikánok és flamingók tizezeivel s a keleti képekről jól ismert sajátosság háromszögű vitorlásbárkák százaival van benépesítve. A csatornát a mocsár felé hatalmas töltések, homokpartok védik az eliszaposodástól, ezenkívül állandóan óriási kotrógépek dolgoznak, hogy a kellő vízmélységet állandóan fenn lehessen tartani.

Keletre a beláthatatlan Tineh-síkság terül el, mely valaha tengerfenék volt s még most is helyenként csillogó sórétteggekkel van bevonva.

El Kantara mellett a csatorna nagyobb emelkedésekre bukkan, melyeken keresztül a Sziriába vezető régi karavánút vezet. Tudósok megállapítása szerint valószínűleg ez volt az a hely, ahol a zsidók az akkor még idáig felnyúló Vörös-tengert átlépték.

A Timsah-tó átlépése után 16 kilométer szélességben a serapeumi sziklák következnek, majd a csatorna a Keserű-tavakba torkollik. Ezek a tavak valószínűleg sós vizükről nyerték elnevezésüket. Tulajdonképpen nem is tavak, hanem a Vörös-tengertől származó szivárgás folytán alakult »fenékvizek«, amit az is bizonyít, hogy felszínük híven követi a Vörös-tenger árapály emelkedését.

A tavak elhagyása után a csatorna egyenes irányban délnek tartva, Szueztől keletre a Vörös-tengerbe torkollik.

Port-Saidból a csatorna hosszában, azzal nagyban párhuzamosan fut a Port Said—Ismaília—Szuezt közti vasút, elágazással Ismaília alól

Hajón a csatornán való átkelés jelenleg 17 órát vesz igénybe a régebbi 48 órával szemben. A forgalom gyorsabb lebonyolítását a kitérőhelyek szaporításával érték el. A csatorna ugyanis oly keskeny, hogy azon már közép-nagyságú hajók sem térhetnek ki egymásnak. A szembe jövő hajók számára bizonyos távolságokra medencék vannak beépítve, melyekben egyes hajók gyakran hosszú ideig kénytelenek várakozni, míg az út szabaddá lesz. A közlekedés tehát nagyon kényes, a legkisebb pontatlanság, nagyobb hajók összeütközése a forgalomnak hosszú időre való megszakítását vonhatja maguk után. Képzeljünk el a Szuezi-csatornában egy elsülyedt hajókolosszust! Minden eszköz híján, távol minden lakott helytől, a hajótest kiemelése, az óriási vastömeg szabaddá tétele majdnem lehetetlen, a kirobbantás pedig a csatornát teszi tönkre. Ebből látszik a csatorna jelzőberendezéseinek kiváló fontossága. Tekintve a nagyrészt ellenséges érületű mohamedán nomád pusztalakókat, a jelzőberendezéseknek állandó és erős őrzésére van szükség. Egy kábel elvágása, egy jelzőkészülék felrobbantása a legmesszebbmenő károkat vonhatja maga után. Az angoloknak tehát viszonylag sok erejét köti le a csatorna őrzése és megfigyelése.

Maga a csatorna *védelme* egy ellenséges támadással szemben már inkább az angoloknak kedvez. Egyrészt a csatorna nyugati partján vezető vasút megkönnyíti az erők eltolását, másrészt a támadónak igen nehéz előnyomulási viszonyokkal kell küzdeni. A csatornát magát azonfelül a képzelhető legjobb erődök: hadihajók védik. Egyes kitérőhelyekre lehorgonyzott hadihajók nehéz ágyúikkal oly erődöket alkotnak, melyek ellen csakis ostromágyúkkal lehet eredményt elérni. Ezek nélkül, tekintettel a messzehordó hajóágyúk rettenetes hatására, a csatornának közelébe sem juthat a támadó. S ezek a modern várak még mozgathatók is, megjelenhetnek ott, ahol a legnagyobb szükség van erődre. Ezzel szemben a támadónak a legnagyobb akadályt, a sivatag rettenetességét kell leküzdeni, míg óriási erőfeszítések után egyáltalában megközelítheti a csatornát. Hogy ezen a vidéken a nehéz lövegek szállítása mily legyőzhetetlen akadályokkal jár, azt elképzelhetjük.

A legközelebbi török vasút, a Hedzsazvasút a csatornától még mindig kb. 300 kilométernyire van. Most vegyük még a védő ellenállását, a lőszer stb. pótlás nehézségeit s tisztában lehetünk azokkal az óriási nehézségek-

kel, melyekbe a Szezei-csatorna megtámadása már csupán földrajzi fekvésénél fogva is ütközik.

A KAUKÁZUS.

A harmadik török hadszíntér a *Kaukázus*.

A harc mindjárt a háború elején ide terelődött. Ennek első és természetes oka, hogy Törökország és az orosz föld csakis a Kaukázus vidékén érintkezik egymással, az egymáshoz szomszoros szárazföldi hadműveletek tehát csakis erre a területre szorítkozhatnak.

Az oroszoknak nem volt elegendő tengeri hadereje arra, hogy a Fekete-tengeren át Törökország partvidékének valamely pontján partraszállhasson, illetve esetleg partraszállított haderejét teljes biztonsággal elláthassa minden szükségességgel. Amint pedig az utánszállítást a törökök megzavarják, kockára lett volna téve a partraszállott orosz hadsereg léte. Segélyforrást sehol nem találhattak volna, más összekötő út pedig Oroszországgal nem volt, mint a Fekete-tenger. Az orosz tehát Törökországot máshol mint a Kaukázuson át nem támadhatta meg. Próbálkozott ugyan mindjárt kezdetben Bulgárián és Románián át Konstantinápoly felé jutni, de ez nem sikerült.

Románia, bár a sajtó és az utca erősen az ántánt hatása alatt állott, nem volt hajlandó semlegességéből kilépni. Még a Balkán-háború idején Románia akkor csapott le Bulgáriára, mikor az száz sebből vérezve a szerb, görög és török haderőktől körülfogva élet-halálharcát vívta. Beavatkozásának eredménye az volt, hogy Bulgária kiejtette fáradt kezéből győzelmes kardját, elbukott abban a hadjáratban, melynek oroszlátnrészt ő végezte s kénytelen volt Románia részére területet átengedni. Románia tehát jól tudta, hogy Bulgária minden alkalmat fel fog használni arra, hogy elégtételt szerezzen magának s ezért nem mert semlegességéből kilépni mindaddig, míg Bulgária magatartása felől biztosítva nem volt.

A Szezei-csatorna Port Saidnál.

A helyzet kulcsa Bulgária kezébe került, Oroszország tehát ezt a kis államot akarta csatlakozásra bírni. Bulgáriában az oroszok iránti tisztelet mély gyökeret vert, hiszen az 1877—1878-iki orosz-török háború szülte a bolgár fejedelemséget, ami Bulgária alapja volt. Szófiában ma is ott áll II. Sándor, a »felszabadító cár« szobra.

Amit azonban II. Sándor cár megalapozott, azt elrontotta II. Miklós. Az előbbi kedvezett Bulgáriának, hogy azt maga mellé édesgetve, az egész Balkán felett a protektor szerepét játszhasssa, s így a Balkán-államok külpolitikáját az orosz érdekek szerint irányíthassa. II. Miklós azonban, ki a második Balkán-háborúban a döntőbíró szerepét kívánta viselni, feláldozta a bolgár érdekeket Szerbia javára s Bulgária elvesztette Macedóniának véres áldozatokkal kiharcolt jókora területét. Ezzel együtt azonban elveszett Bulgária is Oroszország számára s most, mikor az oroszoknak szükséges lett volna a bolgár támogatás, ezek nem ragadtak fegyvert az orosz érdekek támogatására. Ekkor az orosz legalább azt próbálta kiereszokolni, hogy serege bolgár kikötőkben partraszállítva, bolgár területen nyomulhasson Konstantinápoly felé. Ez a kísérlete is kudarcot vallott, sőt mikor mint végső eszközhöz, a fenyegetéshez nyúlt, ezzel az ellenkező hatást érte el, Bulgária fegyvert ragadott a központi hatalmak mellett. Ezzel el is volt végleg vágva a Kon-

stantinápoly felé való szárazföldi támadás lehetősége. Bulgária útban állott.

A Kaukázusban megindított hadműveletek további céljául *Örményország* meghódítása tekinthető, mely a feketetengeri uralmat is biztosítja s egyúttal kapuja a Konstantinápoly felé keleti irányból való előhaladásnak is.

A régi Örményország a Fekete- és Kaspi-tengerek között s attól délre terült el. Évszázadok harcai után Örményország elvesztette önállóságát s darabokra szakadt. Egyik rész Perzsiához, másik Oroszországhoz került, a Fekete-tenger déli partján lévő rész pedig török fenhatóság alá jutott. Orosz- és Törökország között Örményországnak török uralom alatt lévő része nagyban ugyanazt a szerepet játszotta, mint a legutóbbi Balkán-háborúban Macedónia. Amint Macedóniában görög, szerb és bolgár bandák állandóan forrongást, izgalmat szítottak, hogy a látszólagos török zsarnokságról győzzék meg a világot s ok legyen a beavatkozásra, úgy Oroszország is régtől fogva elkövetett mindent, hogy a törökországi örmények között állandó zavarokat idézzon elő. Az orosz kezdeményezte örmény mészárlások mondvacsinált alkalmak voltak, melyek igazolni akarták annak szükségét, hogy az orosz minden más állam beavatkozása nélkül is megtámadhassa Törökországot. A cél mindenkor: Konstantinápoly volt.

A *Kaukázus* a Fekete-tenger és Kaspi-tenger közt csaknem egyenes vonalban húzódó óriási hegyláncolat. Különösen a Fekete-tenger felé eső része óriási glecseres sziklacsúcsok, szakadékok láncolatából áll. Legmagasabb csúcsa az *Elbruz*, mely 5629 méterre nyújtja fel büszke fejét. Mellette a mi Magas-Tátránk, sőt még az Alpések leghatalmasabb csúcsai is eltörpülnek.

A Kaukázusról északra Oroszország legkülönbözőbb, kultúrában meglehetősen szegény néptörzsei laknak, kik leginkább nomád életet élnek, kereskedést nem űznek. Már ebből is következik, hogy az egész vidéken jó és sűrű úthálózat nem fejlődhetett ki. Elképzelhető, milyenek lehetnek a viszonyok a Kaukázus hatalmas bércei közt. Ott igazán csak a sasok laknak, ember, különösen a nyugati részeken, nem igen zavarja a hó és jég birodalmát.

A Kaukázustól délre terül el az örmény fennsík, melynek legnevezetesebb lakóhelye, *Erzerum*, 2000 méternyire fekszik a tenger színe fölött, s téli és nyári hőmérséklete — 29 és + 31 Celsius fok között váltakozik. Ez az óriási hőmérsékkülönbség is érthetővé teszi, hogy mily

viszonyok közt folyhatnak le a Kaukázus és elővidékei között a harcok. A roppant szigorú tél igen hógazdag, az utak alig-alig járhatók. A tavasz beköszöntével pedig az óriási arányú hóolvadás akadályozza a csapatok mozgását, élelmezését, ellátását. A nyáron jelentéktelen kis patakok óriási rohanó folyamokká dagadnak, melyeken legtöbbször még a hídverés is teljességgel lehetetlen. Nagyobb csapatok, melyek összeköttetési vonalaiktól elszakadnak, még ellenséges behatás nélkül is katasztrófától tarthatnak.

A kevés járható út, a meredek sziklafalak a csapatok mozgását meghatározott vonalakra szorítják, melyekről letérni sehová sem lehet. A harchoz való fejlődésre a keskeny völgyekben nincs elég hely, a szomszéd völgyekben előnyomuló többi oszlopokkal összeköttetést, érintkezést tartani lehetetlen, azok egymást a harcban sem támogathatják. Minden elindított csapat tehát teljesen magára van hagyva, önállóan, minden segítség nélkül kell feladatát végrehajtania. Éppen ezért a kaukázusi hadszíntéren oly nagy, egységes hadműveletek, mint amilyeneket pl. a nyugati vagy az északi hadszíntéren látunk, nem is fejlődhetnek ki. Önálló kisebb oszlopok önálló műveleteiben merül ki minden haditevékenység s az események csak apró epizódok mozaikszerű összerakása után adnak némi képet az ellenfelek kölcsönös szándékairól, eredményeiről vagy vereségeiről. Katonai műnyelven szólva az itt folyó harcok a *hegyi háború* jellegét mutatják.

Kis oszlopok ügyes parancsnokok vezetése alatt, a terep ismerete, a pillanat kihasználása mellett óriási eredményeket érhetnek el.

Meg kell még említeni a Kaukázus-hegyvidék népességét, mert ezek az egyik vagy másik félhez csatlakozva az ellenfélnek óriási nehézségeket okozhatnak. A félelmes vidék lakóinak jelleme szülőföldjükhöz alakul. Úgy mint a vad, sziklás Albánia és a Balkán nagy része, a Kaukázus is mindenkor a könnyen gyulladó, örökös parázssal égő harcok tűzfészke volt. A harcias népek és kis néptörzsek közti örökös ellentétet még inkább fokozzák a nyelvbéli különbségek. A Kaukázust joggal nevezik »a száz nyelv hazájá«-nak. A georgiaiak mellett a cserkeszek, kabardinok, hegyi tatárok, oszjetek és csecsenek tarka össze-visszaságban élnek. Faj, külső, életmód, jellem dolgában óriási a különbség az egyes néptörzsek között, közös tulajdonságuk csak a bátorság és harcias, verekedő kedv. Az oroszoknak a kaukázusi vidékek paszifikálása kerek harminc esztendei harc

arán sikerült csak, mikor a híres cserkeszfőnököt, Schamilt 1859. év őszén körülkerítették és megadásra kényszerítették.

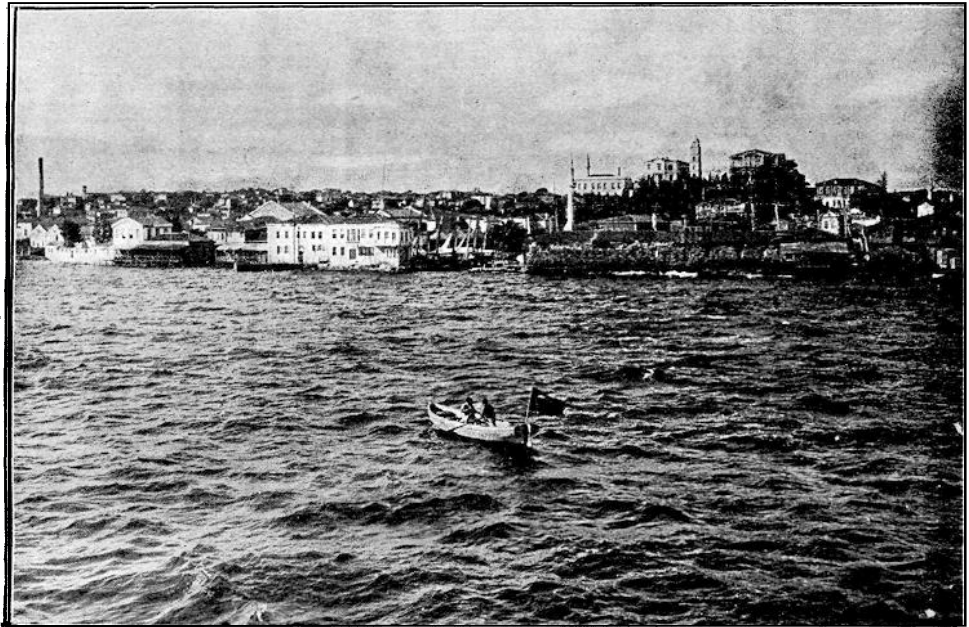
Vallás tekintetében majdnem az összes említett néptörzsek mohamedánok — a georgiaiak kivételével — s így törökbarátok. Az oroszok nagyon csekély támogatásra számíthatnak vad határhegységeik között. Hozzájárul ehhez az a körülmény is, hogy az oroszok a hegyiakok leigázása után kíméletlenül láttak az eloroszításhoz, ami pedig az ily kisebb, szabadságszerető, ősi szokásaihoz, nyelvéhez törhetetlenül ragaszkodó népekben a legádázabb gyűlöletet váltja ki.

Az oroszok hátrányára alakul ki a Kaukázus-hegyvidék földrajzi tagoltsága is. A határ a főgerinctől délre van, a határon küzdő orosz csapatok hátában tehát a járhatatlan, vad fővonulat fekszik. Az ezen keresztülvezető két félig-meddig használható útvonal hemzseg az oly kényes

pontoktól, melyeken egyszerű robbantások, sziklarepesztések, hónapokig tartó közlekedési zavart okozhatnak. Ellenséges érzelmű lakosságtól környezve igen kellemetlen jelenség az elől harcolókra nézve, hiszen egyes merényletek már az egész orosz haderőnek az anyaországgal való összeköttetését s így táplálását hiúsíthatják meg. Ily esetben az egész orosz haderő a fekete- és kaspitengeri utanszállításra volna utalva. Ezek közül az utak közül azonban a Fekete-tengeren elsősorban is el kellene érni az oroszoknak a tengeri uralmat, ami azonban már a háború legelején is nagyon kérdésessé vált. A Kaspi-tengeren való szállítás pedig annyira távol esik, hogy onnan a Fekete-tenger partján küzdő hadsereg élelmezése igen hosszadalmas és nehéz, eltekintve attól, hogy kisebb török előretörések is az összes közlekedést illuzóriussá tehetik.

A határvidéken török területen jelentősebb város nincs. Orosz területen az egyetlen várnak nevezhető Kars mellett a Kaukázus fővárosa, *Tiflis*, a határhoz veszedelmes közelségben fekszik.

A hatalmas petróleumforrások *Batum* és *Baku* közelében az egész Kaukázus legfontosabb helyei, már csak azért is, mert Oroszország innen nyeri összes petróleum- és benzinkészletét s főleg a *masut* nevű földolajat, mely az orosz fekete-tengeri flotta egyedüli tüzelőanyaga. (Az erre berendezett hajókazánok szénnel nem fűthetők s szénfűtésre nem is alakíthatók át, mert akkor a szénraktározás miatt az egész hajó konstruk-

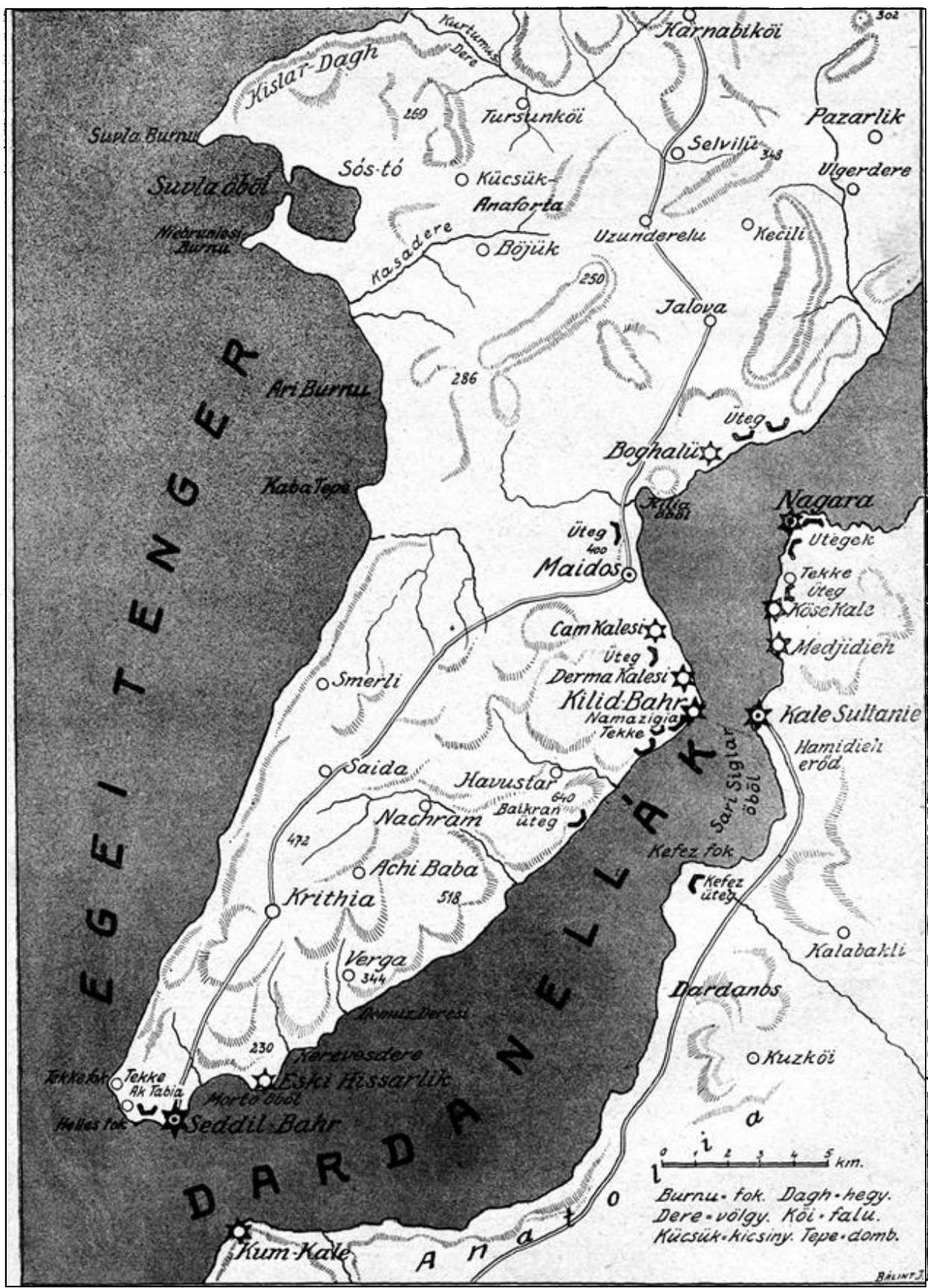
Gallipoli városa.

cióját meg kellene változtatni.) A két petróleumvidéket egy harántvölgy s rajta keresztülvezető vasútvonal köti össze egymással. Oroszország belsejébe csak egyetlen vasúti vonal vezet és pedig Bakuból. Törökország belsejét szintén egy sínpar köti össze a Kaukázus-vidékkel és pedig Erzerum—Konstantinápoly közt.

PERZSIA SZEREPE.

A Kaukázus-vidék délkeleti szélén a mohamedán *Perzsia* határa húzódik. A sok erőszakosság és az ország ügyeibe való jogtalan beavatkozás mind Oroszországot, mind Angliát gyűlöltté tették a perzsák szemében. Ehhez járul az ántánt hátrányára az a körülmény, hogy mind az orosz, mind az angol már régóta éhes Perzsia birtokára. Ennek következménye azután a kölcsönös egymás elleni izgatás.

Az állandóan feszült hangulat még inkább fokozódott a szent háború kihirdetésével. A perzsák, kik szintén mohamedánok, nem ragadtak ugyan fegyvert a szultán hívó szavára, de némi

A Dardanellák térképe.

forrongás, nyugtalankodás mégis azonnal érezhető lett. Az ok, amiért a perzsák nem csatlakoztak a szent zászlóhoz, a mohamedán vallás kettészakadásában keresendő. Mohamed fiai ugyanis a shiita és sunnita szektákra szakadtak. Előbbi — ellentétben az általánosan elterjedt nézettel — a szigorúbb felfogású, hogy úgy mondjuk, az ortodox mohamedán vallás, melyszigorúbban ragaszkodik a Korán betüihez, mint a sunnita árnyalat. A shiiták nem ismerik el a török szultánt mint a próféta utódját s így a szultán lelki hatalma nem terjed ki reájuk.

A shiiták hazája főleg Perzsia és India, s előbbiben a shiitizmust Ismael al Safi perzsa sah államvallássá tette. A sah azonban nem mint a próféta utóda szerepel, mint a sunnitáknál a török szultán, hanem csakis mint a hívők oltalmazóját, védőjét tisztelik.

Perzsia tehát a vallás törvényei szerint a szent háborúban nem tartozik részt venni, s nem is sietett a zöld lobogó alá gyülekezni. A testvérvallás és testvérnemzet iránti rokonszenv azonban tagadhatatlanul már a török háború első évében oly megnyilatkozásokat váltott ki, melyek a szent háborúhoz való csatlakozást minden pillanatban valószínűvé tették. A veszély könnyen elsimítja az ellentéteket s egyesíteni képes azokat, akik kisebb okok miatt békés időkben egymástól elváltak.

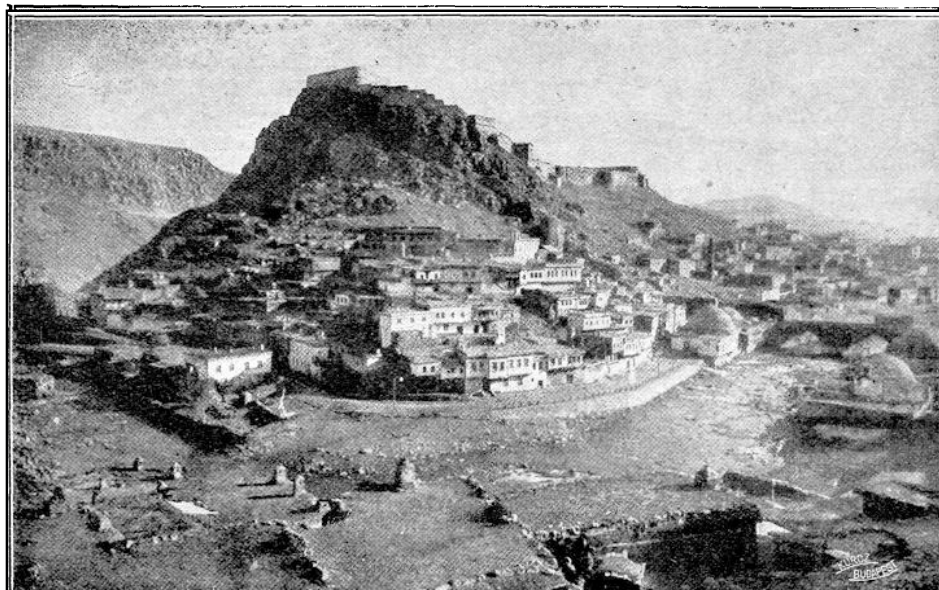
Az indiai mohamedánság aránylag nyugodt magatartása szintén arra vezethető vissza, hogy a nagy számban lévő shiita vallású hinduk a szent háború

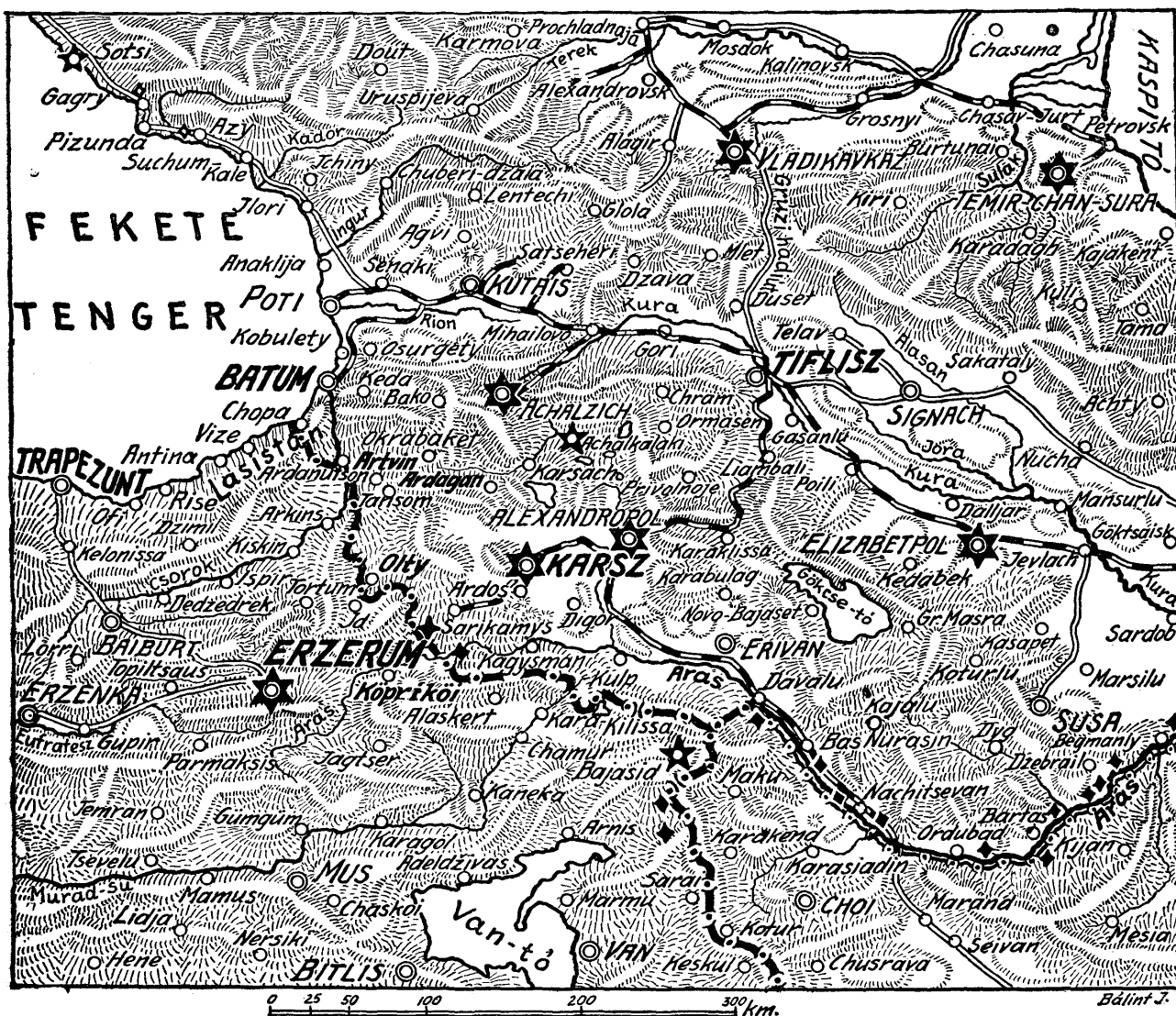
Tiflisz, a Kaukázus fővárosa.

hívó szavát nem tartották magukra nézve kötelezőnek.

Perzsiában óriási érdekek forognak kockán. Az oroszok legkényelmesebb, legrövidebb útja Perzsián vezet az Indiai-óceánhoz, az angoloknak pedig India felé Perzsia a védőbástyája az orosz terjeszkedés ellen. Bármennyire kedves is volt a jelenlegi világháborúban az orosz szövetség, az angol mégsem valami nagyon szeretné őt India mellett szomszédnak

Kars vára.

A kaukázusi hadszíntér.

látni. Az angol oroszán és az orosz medve már sokszor farkasszemet néztek itt s vicsorgatták egymásra a fogukat.

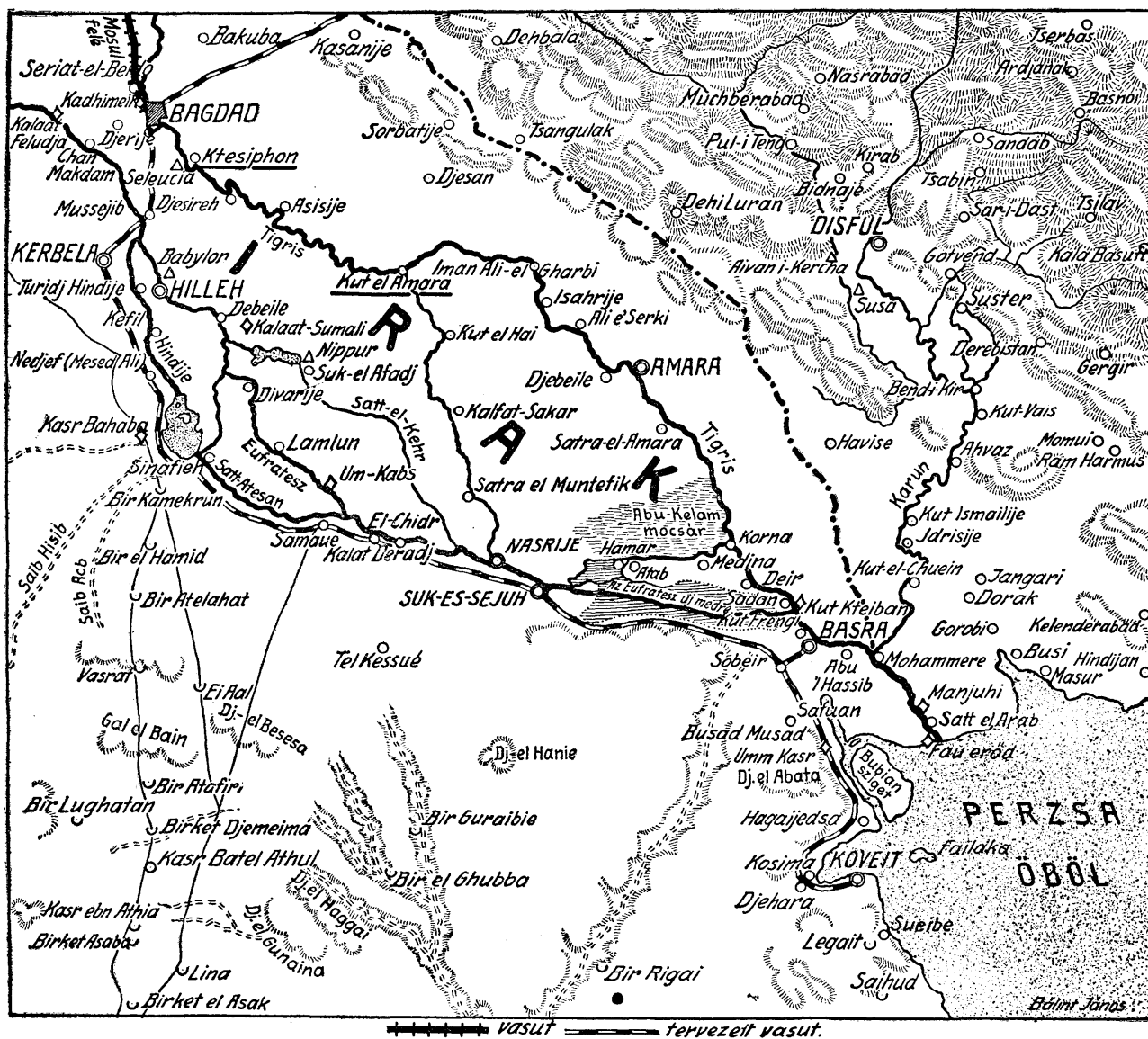
Az érdekelletétek láncolata tehát az ántánt körében még ezen a távol keleten is mutatkozott.

Aligha tévedünk, hogy a Perzsa-öbölben az angol hadműveletek nemcsak a központi hatalmak, hanem legalább részben a »hű orosz szövetséges« ellen irányultak, s a Perzsa-öböl megszállása ugyanolyan szájkosár akart lenni még győzelem esetére is az orosz medve számára, mint a Dardanella előtti szigetek ügyes kihasználása. Ez annál bizonyosabb, mert Oroszországnak a világháború kitörése idején máris igen nagy befolyása volt Perzsiában, különösen annak északi részében.

MEZOPOTAMIA ÉS A PERZSA-ÖBÖL.

Ezzel egyúttal eljutottunk a negyedik török hadszíntérre, a Perzsa-öbölhöz, mely a Tigris- és Eufráth-folyók torkolatánál fekszik. A Perzsa-öböl tulajdonképpen egy zárt tenger, hasonló az Adriához, de annál jóval nagyobb, kijárata ellenben az Indiai-óceán felé nagyon szűk. A kijáratot egyfelől Perzsia, másrésről pedig az arabiai sivatag egy kiugró csúcsa, tehát Törökország őrzi, bár tagadhatatlan, hogy a nagy számító, az angol, pár szigetet már itt is régtől fogva hatalmában tart.

A Tigris- és Eufráth-folyó völgye állítólag az emberiség bölcsője, itt volt a paradicsom. Nyugatról a végtelen arabiai sivatag ontja sorvasztó szelét és finom homokját a völgyek felé,

A mezopotámiai hadszíntér.

keleten pedig mocsarak és kisebb homokpusztaságok szegélyezik.

A folyók közvetlen völgyei termékenyek és elég sűrűn lakottak, a távolabb eső helyek azonban legalább is szomorú képet mutatnak. Legsűrűbben lakott Bagdad vidéke, mely az egész völgy kulcsa is. Itt kétfelől a pusztaságok annyira közel nyomulnak egymáshoz, hogy aki Bagdadban úr, az a továbbvezető utat is kezében tartja s egyúttal abban a helyzetben van, hogy onnan a tengerből felé mindenkor mint parancsoló léphessen fel.

A Tigris és Eufurath közti óriási völgyet mintegy 50.000 négyzetkilométer területen vasúton borítja el a folyók életadó iszapja. A kiszáradt felső homokréteg alatt élet, vagyon

rejtőzik, s pár száz milliónyi befektetés a könnyen keresztülvihető csatornázásra újra elő fogja itt varázsolni az egykori paradicsomot. Pálma, cukornád, gyapot, gabona óriási mennyiségben fog a mai elhagyott országból a világpiacra ömleni, Mezopotámia a világ élelmiszerraktára lehet.

S ez még nem minden, van az elátkozott országnak még egyéb rejtett kincse is. A perzsa határon 700 kilométer hosszú és 70 kilométer széles sávban a világ leggazdagabb *petróleumforrásait* takarja a homok. Csak érte kell menni, csak fel kell idézni a föld alvó szellemét!

Ennek a harctérnek jelentősége a Suezről mondottakkal a legszorosabban összefügg. Képzeljünk el egy Hamburg—Berlin—Wien—Buda-

pest — Szófia — Konstantinápoly — Bagdad — Perzsa-öböl közti vasútvonalat. Csupa olyan szövetséges országokon át, melyek egymásra nem féltékenyek, egymás érdekköreit nem zavarják. Amint az eddig tőlünk távoleső Törökország Bulgárián, tehát egy konszolidált országon át került velünk érintkezésbe, az eddig Törökországra gyakorolt idegen befolyás megszűnt, főleg a perfid angol részéről. Csupa olyan körülmény, mely az akadálytalan, zavartalan és biztos közlekedés lehetőségét nyújtja. Az Északi- és Keleti-tenger tehát biztos vasútvonallal kerülne összeköttetésbe az Indiai-óceánnal, a távol kelettel, s ez az összeköttetés az összes központi hatalmakon keresztülfutna, mindegyik egyformán használhatná. Nem más jelent ez a vasútvonal, mint a Szeuznél álló angol vámsorompó megkerülését. Amennyi vámot az angol pl. a Kínából érkező rizsre, teára eddig rótt, azt ezután a britek a veszteség, mi pedig a nyereség lapjára könyvelhetjük. Az angol kényuraság megszűnik, a világutak szabadsága valóra válik.

Katonailag a Perzsa-öböl és az oda torkolló *Tigris* és *Eufráth* völgye szintén fontosak mind az angol, mind az oroszra nézve. A kettős folyó völgye választja el Törökországot Perzsiától. Amint ezt a völgyet az angol és orosz elfoglalja, Perzsia teljesen izolálva van, szabad prédául az angol vagy orosz számára. Mind-

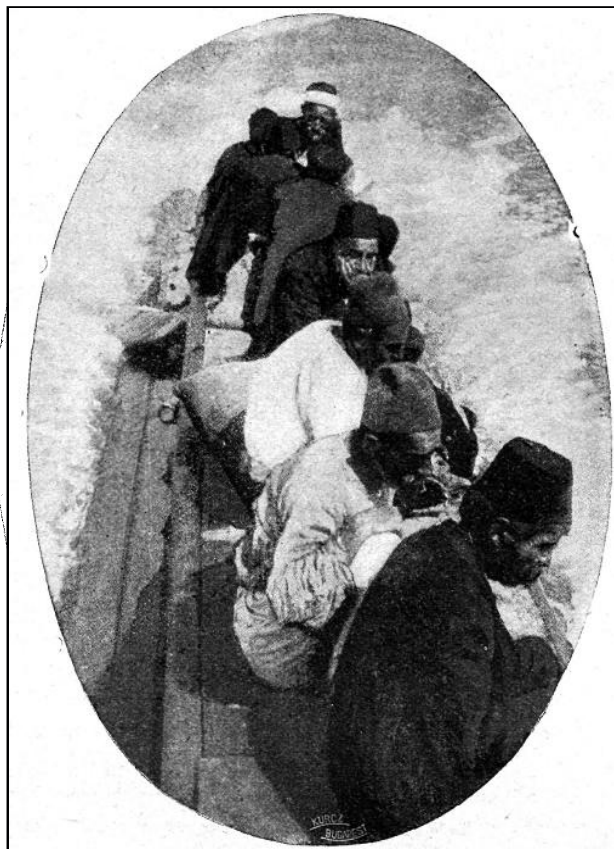
egyik titokban régi idők óta arra számít, hogy ő fogja megütni a perzsa nyereményt.

* * *

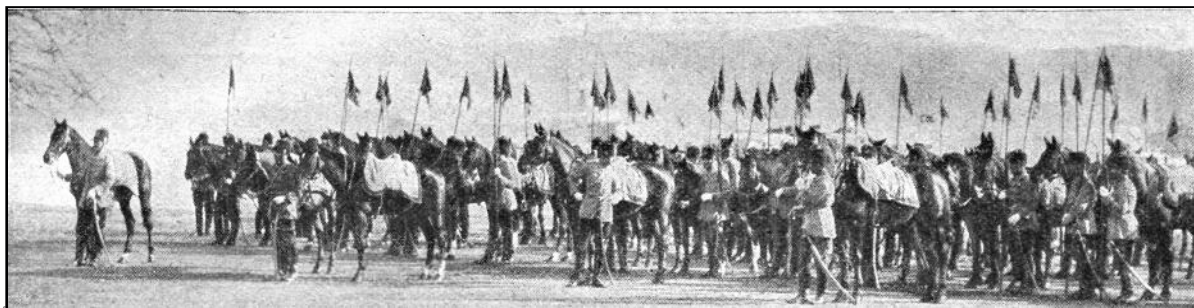
Hogy az említett területeken kívül nem fejlődtek ki máshol is hadműveletek, az könnyen megérthető. Fölös hadereje csak az oroszoknak volt, ő azonban másutt, mint a Kaukázusban nem léphetett fel a már említett okoknál fogva.

Az angol és francia annyira el voltak foglalva másutt, hogy más pontokon sem léphettek fel elegendő haderővel. Próbálták ugyan 1915. év közepén beugratni a görögöt és olaszt holmi kisázsiai expedícióba (Bairuth—Smyrna ellen), de egyikük sem akart kötélnek állani. A görög féltette a maga bőrét, nem adott ki egy embert sem hadseregéből idegen földre, az olasz pedig egyelőre nem tartotta érdekében állónak a török leverését s az orosz kiszabadulását.

Az egész török háború csak az angolok és az oroszok érdekében indult, ők is viselték legfőbb terheit. Franciaország pedig — melynek leggazdagabb ipar- és bányavidéke már a háború elején német kézre jutott — a vízbefuló kétségbeesésével kapaszkodott az orosz és angol után, teljesítette minden kívánságukat, vértett mindenütt, ahol parancsolták, mert tudta, hogy ki van szolgáltatva barátai kényének tán még inkább, mint az ellenségnek.

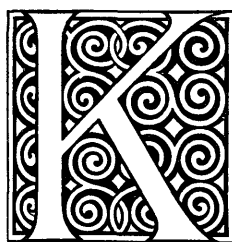
Török katonák egy tengeraltjáró hátsó fedélzetén.

Anatóliai török lovasság.

A Leipz. Presse-Büro felvétele.

A TÖRÖK HADSEREG ÉS A FLOTTA.

Kevés hadsereg van, mely oly régi és dicsőséges multra tekinthet vissza, mint a török. Különösen Magyarország, a keresztény világ pogányok elleni védőbástyája tanulta meg ismerni évszázados harcaiban a török fegyverek súlyát. Az akkori időkhöz viszonyított óriási és jól felszerelt török hadseregek egymásután hömpölyögtek nyugat felé, a janicsárok félelmetes hadát látta Buda és Bécs, s Magyarország nagy része másfél századon át nyögte a török igát. A rokonszarmazású magyar és török a népek túlekedésében akkor még nem értette meg egymást.

A régi török hadseregek ereje a nagy tömegeken kívül a szervezettség és a fegyelem volt. A török hadsereg szervezete tehát már régebben megelőzte a nyugati hadseregeket, s ezenfelül a töröknél a vallás is mint döntő tényező szerepelt és a hadsereg értékét tetemesen növelte. A mohamedán vallás tanai szerint a háborúban elesett katona lelke azonnal a mennyországba vándorol, hol a szent tubafa árnyé-

kában szép hurik várakoznak reá. A mohamedán amúgy is hajlandó a fanatizmusra, könnyen elképzelhető, mit jelentett ez a kecsegtető vallási ígélet a hithű muzulmánoknak. A török katona nemcsak földi hazájáért, hanem túlvilági boldogságáért is harcolt.

Ezek voltak a török hadsereg hatalmas erejének mozgató rúgói . . .

A török flotta a régebbi évszázadokban szintén félelmetes hírű volt. A nagyjából rab-

szolgákkal megrakott evezősgályák uralkodtak a Törökországgal határos vizeken, félelemmel töltötték el a szomszédokat. A velencei hatalmas tengeri hatalom és a török flotta több ízben váltakozó szerencsével mérte össze erejét. A török vízhatalom kiterjedt a Dunára is, hol szintén hatalmas flottát tartottak fenn. Ismeretesek Magyarország történetéből a Nándorfehérvárnál vívott kemény ütközetek, hol a török Duna-flotta is döntő szerepet játszott. Csak Hunyadi János korára kell visszaemlékeznünk, előttünk áll a török vízhatalom is duzzadó erejével.

Mikor Törökország elérte hatalmának tetőpontját, öregedni kezdett. A hatalmi túltengés után

Enver pasa, török hadügyminiszter.

beállott a reakció. Az elbizakodott török hatalmának tudatában átadta magát a nyugalomnak, a hódítások megszűntek. Ezzel szemben a nyugateurópai államok az állandó török veszedelem hatása alatt felocsudtak, tudatára ébredtek mulasztásaiknak és hibáiknak. Ez pedig már fél győzelem. Az öntudatra ébredt állam egyszersmind a fejlődés útjára is lép. Mikor tehát a török támadások megszűntek, s a török kényúr nyugalomra hajtotta a fejét, a nyugati államok lélekzetéhez jutottak s kezdtek dolgozni, szervezkedni. Amint készen voltak, megindult — hogy mai értelemben beszéljünk — az offenzíva.

1683-ban Sobieszki lengyel király mérte a törökre Bécsnél az első halálos csapást, s azután egyik fejszecsapás a másik után hullott a tar török koponyákra. Három évvel később, 1686-ban Budát veszítették el 150 éves uralom után, s lassanként egész Magyarországból kiszorultak. A török hadsereg nem állhatta meg helyét többé a nyugat levegőjében. Fő erőforrása, az egység hiányzott, mert a pasák önálló, korlátlan uralkodásának ez volt az első áldozata. Amint az államegysége kezdett bomlani, vele foszlott a hadsereg egysége is. Állam és hadsereg annyira egy test, hogy az egyik bukása magával rántja okvetlenül a másikat is.

A török lépésről-lépésre húzódtott vissza, végre a Balkánra szorult. Itt azonban új veszedelem támadt reá. A kisebb, leigázott népek látva a török hadsereg tehetetlenségét, a török állam hanyatlását, szintén mozogni kezdtek. Szerb, bolgár, görög, montenegrói egymásután támadtak fel, alakultak külön állammá. A török határ mindjobban Konstantinápoly felé húzódtott.

A török hadsereg vitézsége, páratlan hősiessége még fel-fellobogott, de segíteni az országon már nem tudott. Az 1877/78-iki orosz-török háborúban a plewnai hősök aranybetűkkel vésték bele nevüket a történelembe, a török seregek más pontokon is dicsőségesen küzdöttek, de hiába volt minden áldozat, végül mégis leverettek. A haldokló ország idegen befolyás alá

került, s ez még jobban aláásta életerejét. A török hadsereg folyton hanyatlott. A züllő országban züllött minden. Az utolsó évtizedekben azután Törökország mint katonai hatalom majdnem végképpen megszűnt, s mikor a legutolsó balkáni háborúban hadseregét talpra kellett volna állítania, minden csődöt mondott.

A török hadsereg mozgósítása a hadüzenet után hat héttel lett csak befejezve, de hadseregnek ekkor sem volt mondható, csak összehordott tömegnek. Hiányos fegyverzet, felszerelés, egyes csapatoknál a kiképzés, szervezettség teljes hiánya a hadsereget képtelenné tették a hadműveletekre, a török hadsereg nem volt többé életképes. Támadásra gondolniok sem lehetett, sőt a gyorsan támadó ellenség ellen még a védelem is nehéznék bizonyult. A részenként odadobott szervezetlen seregek úgyszólván minden terv nélkül küzdöttek. A török hazaszeretet, a veszély tudata, az életfenntartás ösztöne és a vallás fanatizmusa volt az utolsó Balkánháborúban az egyetlen, ami egyáltalán képessé tette a züllött török hadsereget a védelemre s ami megakadályozta a teljes szétzüllést. Így is azonban Törökországot csak a nagyhatalmak közbelépése mentette meg attól, hogy végleg el ne bukják s az európai Törökország meg ne szűnjön létezni.

A balkáni háború után a török hadsereg úgyszólván számot nem tévő erővé süllyedt, a flotta alig volt e néven nevezhető.

A HADERŐ ÚJJÁSZERVEZÉSE.

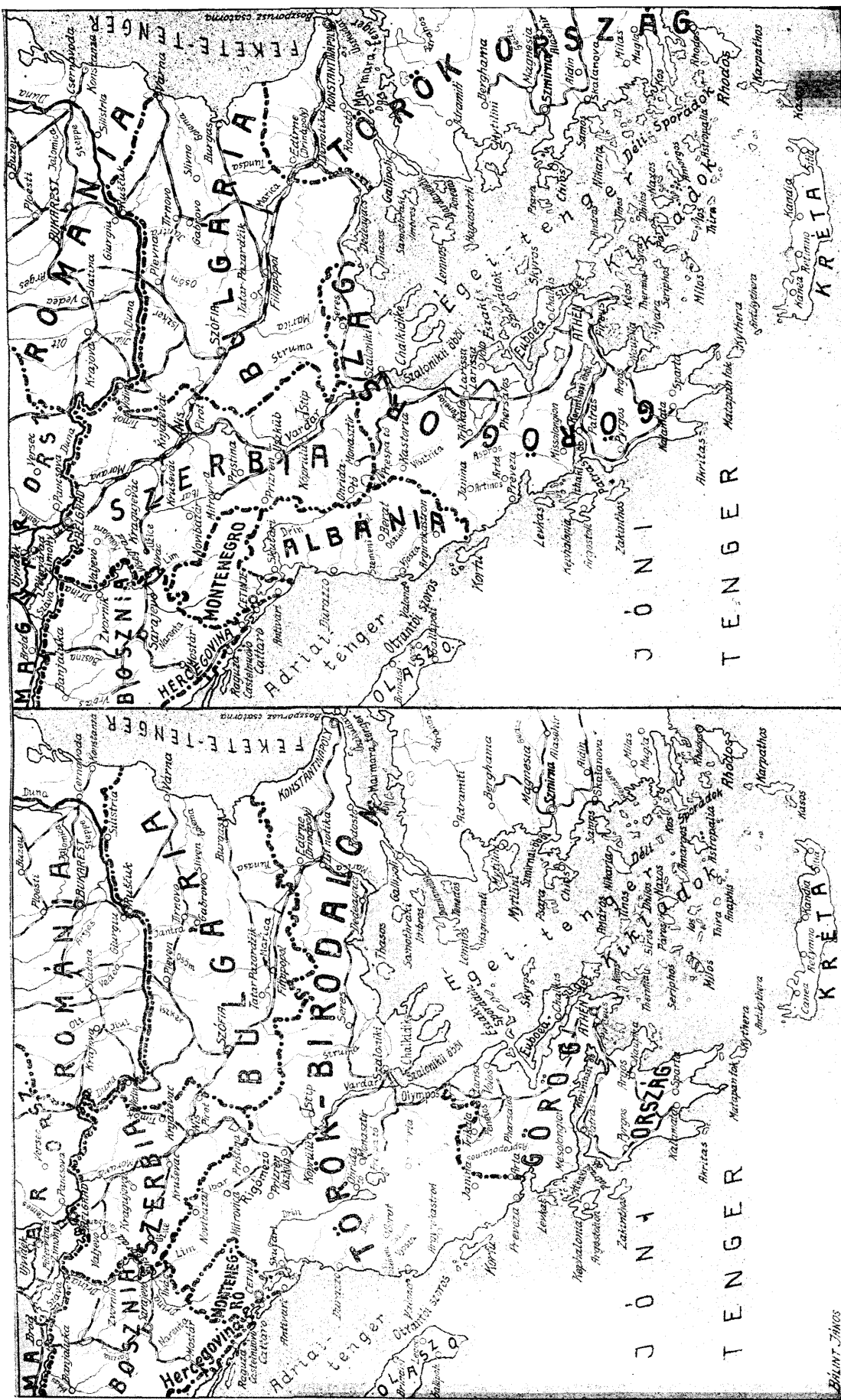
A végső veszedelem közelsége azonban hasznára volt a betegnek. Belátta, hogy a pusztulástól a belső egységen kívül csak az mentheti meg, ha minél előbb erős, jól felszerelt hadsereget szervez. Megindult ismét a munka, az újjászületés.

Első dolga volt a török kormánynak, hogy segítőkét, tanácsadókat keressen. A szárazföldi haderő szervezésére a németeket, a tengerészeti ügyekre az angolokat szemelték ki mint tanító-

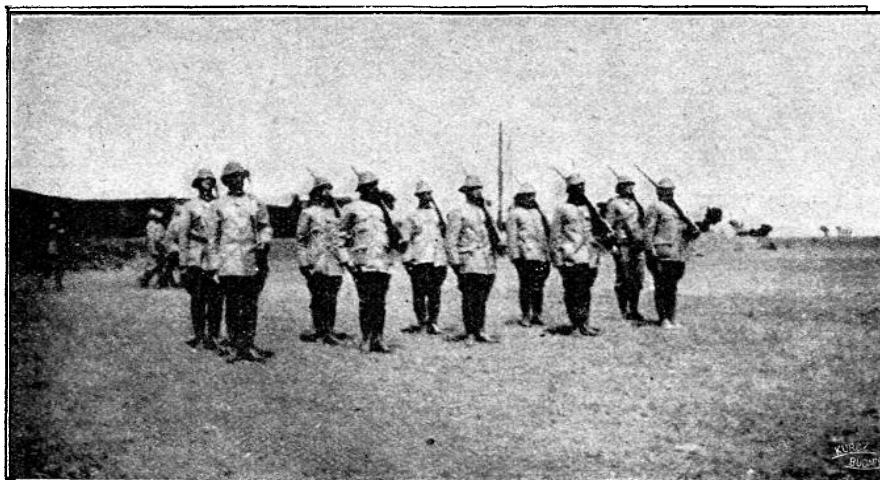
*Liman von Sanders
tábornagy.*

*Benninghoven E. Berlin
felvétele.*

Törökország az 1912/13. évi Balkán-háború előtt és után.

BILINT JÁNOS

Török tisztek gyakorlatozása német tisztek oktatása mellett.

Angol folyóirat nyomán.

mestereket. A két választás közül a német bizonyult szerencsésebbnek. Erős szervezőtehetséggel, önzetlen barátsággal fogott Németország a beteg török felsegítéséhez. A csüggedés helyett ismét öntudat, a szervezetlenség helyett összetartás vette át ismét a török hadseregben a vezető szerepet. A német Liman Sanders pasa és az új-török forradalom óta egyre hatalmasabb egyéniségnek mutakozó Enver pasa, az ő hűségese követője, alig pár év alatt megteremtették az új, modern török hadsereget.

Természetes, hogy évszázadok hibáit ilyen rövid idő alatt teljesen orvosolni az erők legnagyobb megfeszítésével sem lehetett, s így az európai háború kitörésekor a munka még befejezve nem volt, a török teljes erejét még nem tudta latba vetni, s hadserege nem állott még azon fokon, amelyen kellett volna. A védelemre már teljesen fel volt készülve, de egy nagyobb szabásútámadó hadművelet végrehajtására még nem voltak az ifjú hadseregnek elég erős izmai.

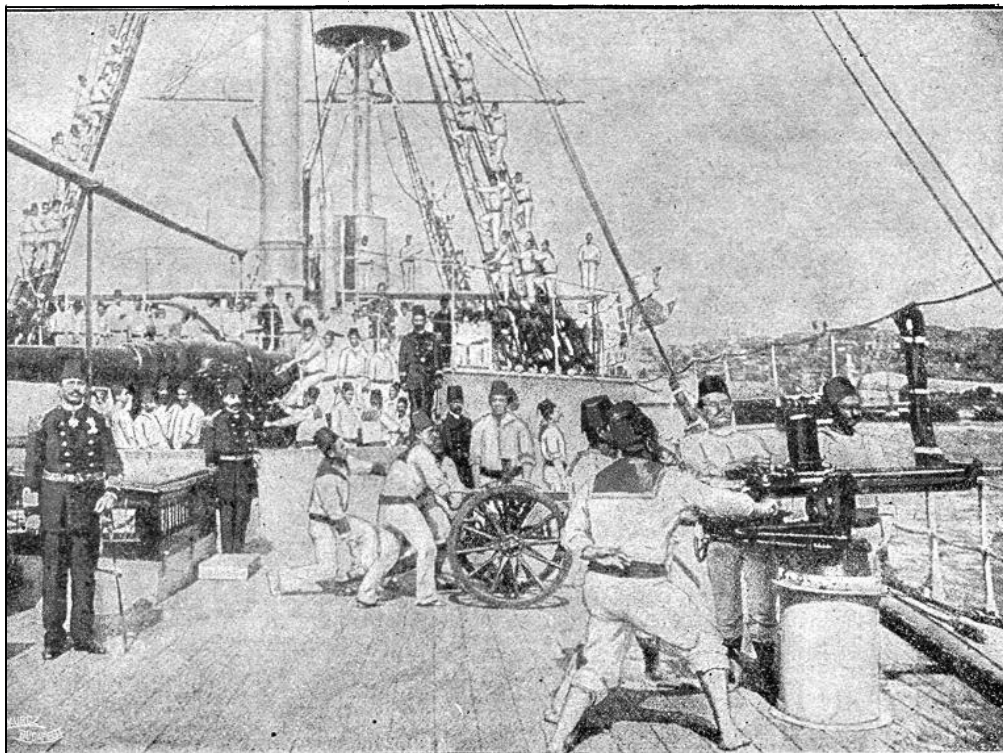
A régi Montecucoli-féle szállóige: »a háborúhoz pénz, pénz és harmadszor is pénz kell«, a mai viszonyok között már nem állhatja meg a helyét, egyéb

hatalmi tényezők is közbeszólnak a hadseregek hatalmassá, önállóvá tételéhez. Ha nincs ipar, mely a hadsereg összes szükségletét az országon belül elő tudja állítani, akkor a hadsereg csak ideig-óráig él azokból a készletekből, melyeket a háború előtt felhalmozott. Ennek elfogyta után szomszédjai önkényének van kiszolgáltatva. Ha ezek megtagadják a lőszer- és egyéb hadiszükséglet ki- vagy átvitelét, a hadsereg elveszti ellenállóképességét és el kell buknia. Ipart pedig pár év alatt még a német sem tudott nekik olyat

teremteni, mely Törökországot hadiszükségletek tekintetében önállóvá tudta volna tenni. Önálló hadiipart még akkor sem lehet pár év alatt teremteni, ha pénz elegendő van. A hadiszer, különösen ágyúk, páncélok stb. előállításához sok évi gyakorlat, tanult munkások kellenek. Idegen munkások elegendő számban való szerződtetése pedig nemcsak nehézségekbe ütközik, hanem a teljes önállóságot is veszélyezteti. Képzelnünk el pl. angol munkásokat a török hadi arsenálokban. Ha most még azt is számításba vesszük, ami nincs, t. i. Törökországban a pénzt, könnyen beláthatjuk, hogy a török

Felvonuló török csapatok Burgasnál a Gallipoli-félszigeten.

Török hadihajó fedélzete.

Dr. Ohnefalsch-Richter
Berlín felv.

hadiipar a fejlettség kellő fokát a világháború kitéréséig nem érte el. Hiányzott különösen nagykaliberű ágyúk és lövedékek készítésére szükséges ipara. Ennek a hiányosságnak a súlyát Törökország 1915. év közepén már kezdte is érezni, mikor azonban Szerbia leveretésével megnyílt a szabad út Törökország felé, ezen a hiányon is segített a központi hatalmakkal visszanyert zavartalan érintkezés.

Másik nagy akadálya volt a török hadsereg szabad működési szabadságának a vasutak hiánya. Úgy a gyors erőltetés, mint tartalékok összehívása, a veszélyes pontokra való szállítása a gyér török vasúti hálózat mellett igen meg volt nehezítve. A török vasúti hálózat javítását ugyan megkezdették, de a Balkán-háború óta megindult fejlődésnek még korlátlan mennyiségű pénz mellett sem lett volna ideje arra, hogy a szükséges vasúthálózatot elővarázsolja. Magas, útnélküli hegyeken, homokszivatokon át évtizedek munkájával lehet csak a síneket lefektetni. Ne vegyünk egyebet, mint egy vasúti vonal vezetését a Suez-csatornához. Nemelég

ben a külföld támogatására szorult.

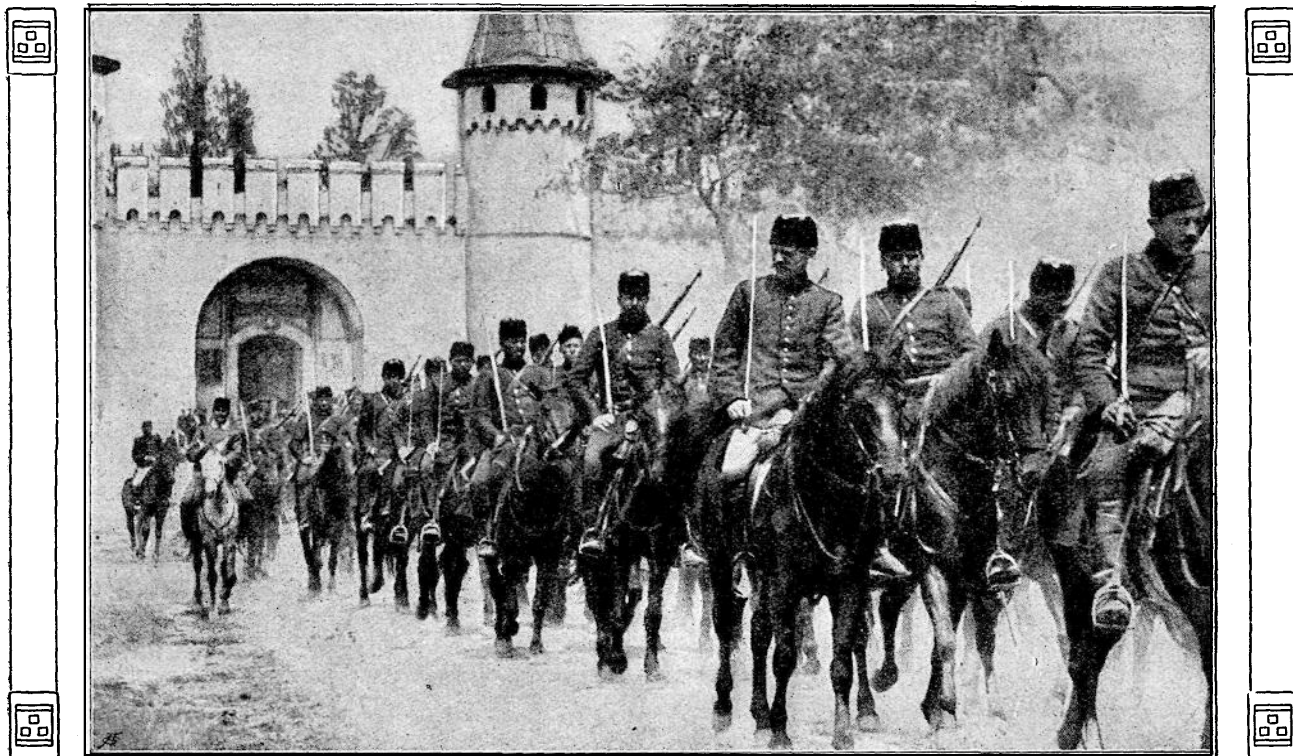
A török flotta szervezése már nem sikerült oly mértékben, mint a szárazföldi hadsereg talpraállítása. Ennek két oka volt. Először is angol kezre bízták a szervezést, az angol pedig egész világtörténelmi szereplése alatt önző politikát folytatott s mindent saját érdekei alá rendelt. Az angolnak pedig nem lehetett érdeke az, hogy erős, vállalatokra kész török flottát teremtsen, neki elég volt a török hajórajt oly

a síneket lerakni, kellenek vízvezetéki berendezések, hogy a gépek kazánjait táplálni lehessen. A homokszivaton át vízvezetékét létesíteni pedig olyan feladat, melyben nemcsak a pénz ő fenése, hanem az idő ő kegyelmessége is helyet kér magának.

A török hadsereg állapotát röviden összefoglalva, arra a végeredményre jutunk, hogy a háború kitérésékor jól szervezett és felszerelt védőhadsereget alkotott, nagyobb támadó hadműveletek keresztülvitelére azonban kellő önállósággal nem bírt, s minden tekintet-

Arab sejkek német és török tisztekkel.

Török lovasság.

fokon tartani, hogy az esetleges önálló orosz vállalkozások elhárítására kellő ereje legyen. A másik ok a török flotta hátramaradottságában a pénzhiány. Ha akart volna is hajókat építtetni, kísérlete hajótörést szenvedett a pénzhiányon. Hitele pedig a szegény Törökországnak nem volt. Mindazonáltal építtetett Angliában két teljesen modern, hatalmas csatahajót, és pedig a 23.400 tonnás »Reschadije«-t és a 28.000 tonnás »Sultan Osman«-t; nagy áldozatokkal ki is fizette a már kész óriásokat, az angol azonban éppen a hajók elszállítása idején, a világháború kítörésére hivatkozva, rátette a kezét mindkét hajóra s azokat saját flottájába bekebelezte.

A HADERŐ SZERVEZETE.

A török hadsereg szervezete a háború kitörésekor nagy vonásokban a következő volt. A hadsereg általános védkötelezettségen alapult, és pedig a 21—45 életévig terjedő, azaz 25 évi szolgálati kötelezettség mellett. (Nálunk csak a 42-ig életévig terjedt az alkotmányszerű szolgálati kötelezettség, mely azonban a háború alatt kiterjesztetett az 50-ik életévig.) A 25 évi szolgálatra kötelezett török katona három évet ténylegesen szolgált (Nizam), 6 évig pedig tartalékos (Ichtiat) viszonyban csak fegyver-

gyakorlatokra volt kötelezve. A következő 16 évet a mi népfölkelésünknek megfelelő viszonyban töltötte el, és pedig 9 évet mint Redif, 7 évet pedig mint Mustafiz (I. és II. oszt. népfölkelés).

Ezzel szolgálati kötelezettsége megszűnt, de csak rendes békeviszonyok között, amennyiben a véderőtörvény kimondotta, hogy: »szükség esetén a 45 évesnél idősebbek is igénybe vehetők«. Érdekes, hogy a felső korhatár nincs megszabva.

A tényleges szolgálat alól nagyon sok felmentési cím szerepelt a török véderőtörvényben. A felmentettek pedig nem — mint nálunk volt — a póttartalékba, hanem egyenesen a népfölkelésbe helyezték át s így kiképzésben egyáltalában nem részesültek.

Megmaradt azonkívül a török hadseregben az úgynevezett *szolgálat alóli megváltás* intézménye. Jogában állott ugyanis mindenkinek magát három havi tényleges szolgálat után 1100 koronával a további szolgálat alól megváltani, s egyenesen a népfölkelésbe áthelyeztetni. Ennek eddig — mely szokás különben régebben majd minden hadseregben dívott — az a káros következménye volt a hadseregnek, hogy éppen a tehetősebb, tehát műveltebb, intelligensebb elem hagyta el a szolgálatot, s a katonáskodás egész terhe a szegény lakosságra nehezedett.

Hogy ezt a káros intézkedést a török véderő-törvényből nem törölték, annak főokát az ország szegénységében, rossz pénzügyi viszonyai-ban kereshetjük. A megváltási kedvezményből befolyó összegre a török hadikincstár nagyon is rászorult.

A keresztények, kik a régebbi időkben a katonáskodásból ki voltak zárva, 1909 óta a hadseregbe szintén beléphettek. Számuk azonban úgy volt korlátozva, hogy egyik csapat-testben sem szolgálhatott 25%-nál több keresztény. Ezenkívül lakóhelyük katonai körletében nem szolgálhattak.

A török hadsereg békeállományához szükségelt évi újonclétszám — tekintetbe véve a hároméves szolgálatot — 155 fő volt, vagyis a lakosság 0.5%-a. Hogy azonban mennyit soroztak be *tényleg* évenként, az a török közigazgatás nem eléggé konszolidált állapota mellett nem állapítható meg pontosan.

A hadsereg békeállománya körülbelül 10.000 tiszt, 230.000 ember, 1500 ágyú és 450 géppuska volt. Ezzel szemben a hadiállomány körülbelül 1,000.000 embert tett ki, melyből azonban fegyveres embert csak mintegy 800.000-et számíthatunk, a többi vonatcsapatra, katonai munkásokra stb. esik.

Ha most vesszük Törökország kereken 20,000.000 főnyi lakosságát, akkor azon feltevéssel, hogy az ország a háború folyamán lakosságának 10%-át vette katonai szol-

gálatra igénybe — mint ezt az utolsó háborúk tapasztalatai mutatják *) —, akkor rendelkezésére állott összesen 2,000.000 fegyverképes férfi. Ebből levonva a már a háború elején beállított 1 millió főt, azt találjuk, hogy a háború folyamán Törökországnak a veszteségek pótlására, új csapatok alakítására kereken még egy millió ember állott rendelkezésére. Hogy ezt a még rendelkezésre álló emberanyagot miért nem állította mindjárt talpra, annak egyszerű magyarázata az, hogy ily nagy embertömeg részére szükséges felszerelés nem volt kéznél, azonkívül a kiképzés, a vezetésre szükséges tisztek sem állottak rendelkezésre, másrészt pedig a veszteségek és fogyatékok pótlására okvetlenül szükséges egy nagyobb embertartalékot visszatartani.

Érdekes és fontos a török hadsereg szervezetében a tisztí és altisztí viszonyokra is rövid pillantást vetni, mert a hadsereg értékére ezek döntő fontossággal bírnak. Minél több képzett és művelt tisztje és altisztje van egy hadseregnek, annak úgy katonai, mint morális értéke, a vezetés, vagyis a hadsereg mozgathatósága, rugékonysága annál nagyobb. Jó és bő tisztí és altisztíkar nélkül egy vitéz hadsereg képes lehet talán a leghősiesebb, legszívósabb védelemre is, de támadó hadműveletre sohasem lesz alkalmas. A német és orosz hadsereg teljesítményei közti különbség a legfényesebb bizonyíték erre. A török hadseregben a tényleges tisztikarnak csak mintegy a fele került ki katonai iskolákból, ezek nevezhetők csak modern értelemben vett tisztikarnak. A másik fele tényleges tisztikaruknak volt altisztiekből vétetett. Hogy ez a mai elméleti követelmények mellett — amit tiszttől meg kell kívánnunk — mily nagy horderejű, annak bővebb fejtegetése felesleges.

Vörös félholdas (török egészségügyi) csapatok kivonulása Haidar-Pasa városából (Kisázsia).†

*) A mostani világháborúban az emberkihasználás a háború hosszú tartama miatt valószínűleg nagyobb lesz, tekintve azonban Törökország részben hiányos közigazgatását, a szétszórt lakosságot, a hiányos anyakönyvezést, 10%-nál többet reálisan itt nem számíthatunk.

Souchon tengernagy, a török flotta parancsnoka, vezérkarával. Sébah és Joaillier felv. Konstantinápoly.

Tartalékos tisztikar a mi viszonyaink értelmében véve Törökországban nem volt. Ennek nagyon is érezhető hiányát a törökök felismerték, s meg is kezdték 1910-ben a tartalékos tisztikar megalapítását. Elsősorban a pillanatnyi szükségén akartak segíteni, mert a rendszeres tartalékos tiszti nevelés csak hosszú évek múlva érlelheti meg gyümölcseit, s elsősorban is sok és kitűnő tényleges tisztet kíván, kik mint vezetők és nevelők szerepelnek. Pedig a tényleges tisztikar sem emelkedett még a kellő színvonalra.

A kényszerítő szükségén segített, egy 1910-ben hozott törvénnyel elrendeltetett, hogy a nyugalmazott tisztek háború esetén tényleges szolgálatra behívhatók. Ez az intézkedés azonban nem volt elegendő. Elsősorban is nyugdíjazott tisztjük sem volt nagy számban, másrészt ezek legnagyobb része törődött, hadiszolgálatra alkalmatlan volt, s így háború esetén is legfeljebb csak kiképzési szolgálatra volt igénybevehető. Szükséges volt más orvosszerhez is folyamodni. Felállítottak tehát Konstantinápolyban egy egyéves tartamú tartalékos tiszti iskolát, hol a főiskolai ifjúság erre alkalmas részét tartalékos tisztté kiképezték. Az egész rendszer nagyban a mi számtalan egyévi önkéntesi iskoláknak felelt meg. A kezdet tehát megvolt, de még csak nagyon is csirájában szunnyadott a tartalékos tisztikérdés a háború kitörésekor, s számbavehető tartalékos tisztikar nem is állt rendelkezésükre.

Ami a vezetőket és a vezérkart illeti, Törökországban sok képzett és tanult tiszt volt, kik a német és a mi hadseregünkben nevelkedve, igen sok modern katonai tudást vittek magukkal haza.

A fegyverzet a gyalogságnál Mauser ismétlőpuska és részben egyestöltésű Henry-Martini-féle régebbi mintájú puskákból állott.

A táborigényű újraszervezését és modern Krupp-féle gyorstüzelő ágyúkkal való felszerelését 1914-ben kezdték meg, de a reformot teljesen végre már nem hajthatták, úgy hogy

Török lüzérség Szíriában.

Konstantinápoly kikötője a Midilli (Breslau) és Hamidie török hadihajókkal.

részben még régi mintájú, de azért igen jó ágyúkkal kezdték meg a harcot. A vártüzérség felszerelése a lehető legtarkább volt. A legrégebb sima csövű várágyúktól kezdve a legmodernebb gyorstüzelő nehéz ágyúig — köztük 24, valamint 30½-es ágyú — minden fajta löveg képviselve volt. A legmodernebb várágyú a Dardanellák erődjeibe voltak beépítve.

Végül pár szót a török *flottáról*.

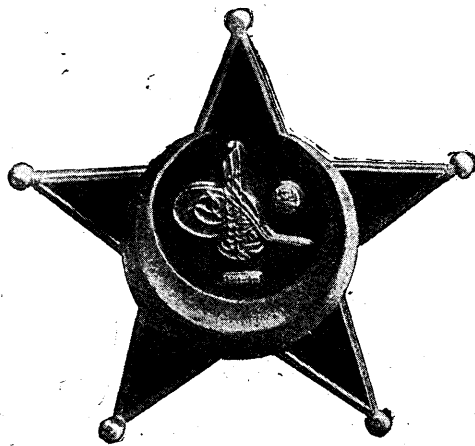
Csatahajójuk mindössze kettő volt, és pedig a 10.000 tonnás Barbarossa Haireddin és a Tur-gud Reiss. Kicsinyek, nem teljesen modernek.

Volt ezenkívül két modern cirkálójuk, a Sultan-Yavuz-Selim (a volt német Goeben) 23.000 tonnával és a 4500 ton-nás Midilli (a volt német Bres-lau). Ezekhez csatlakozott

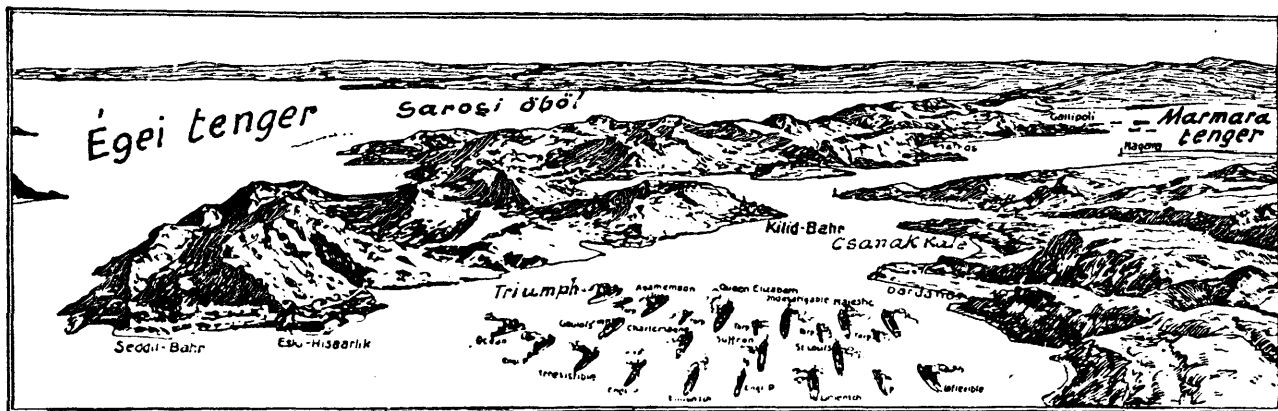
még a tripoliszi háborúban oly nagy hírre vergődött Hamidie kis cirkáló.

Kiegészítette a török hajórajt egy kis partvédő cirkáló, 30 ágyúaszád — melyek körülbelül a mi ismert dunai monitorainknak megfelelő nagyságúak —, 15 torpedóromboló és 9 torpedónaszád. Tengeralattjárójuk nem volt, a németeknek sikerült csak néhányat hozzájuk juttatni.

Ez a török haderő képe. Az éltető szellem, a vezető Enver pasa személyisége, a tengerészetenél a híres »Hamidie« cirkáló hagyománya adták azonban meg a török had-erőnek azt az erőt, melyre bizton számíthattak akkor, mikor a világháború forga-tagába elszántan belevetették magukat.

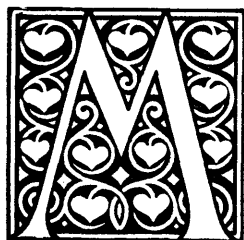

A török vasféhold (vitéségi kitüntetés).

A TÖRÖKORSZÁGI ESEMÉNYEK A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉTŐL A TÖRÖK HADÜZENETIG.

FEGYVERES SEMLEGESSÉG.

Mikor 1914. év július végén a monarchia kimondotta a döntő szót, hogy az orgyilkos szerbek megfenyítésére hadseregének egy részét mozgósította, s mikor röviddel azután egész Európa lángborult, a török sem nézhette tétlenül az eseményeket. Az évezredes ellenség, az orosz nyakig fegyverben állott, s a török jól tudta, hogy az orosz háborúnak nem a szerbek megvédelmezése a célja, hanem a régi álmok megvalósítása, vagyis Konstantinápoly elfoglalása. A veszély még rejtve volt, az események őrjítő forгатagában még nem bontakozott ki a valódi helyzet, de az életöszön megsúgta a töröknek, hogy cselekedni kell, mert minden pillanatban nyakába zúdulhat a veszély. Hogy minden meglepetés ellen legalább is szükségszerűen védve legyen, a padisah elrendelte 1914 augusztus 2-án a török hadsereg részletes mozgósítását. Az indító ok világos volt; a török nem táplált agresszív szándékokat, önvédelemből cselekedett. Mindazonáltal, hogy az elrendelt mozgósítást még a rosszakarat se magyarázhassa félre, sietett nyíltan és becsületesen színt vallani. Augusztus 3-án körtáviratot intézett a török kormány valamennyi hatalomhoz, melyben *semlegességi* nyilatkozatot tett. A körtávirat félre nem érthető nyíltsággal a

következőket jelentette ki: »A birodalom biztonsága érdekében egy császári irádé elrendelte a hadsereg részleges mozgósítását. A porta a szigorú semlegesség alapján az események megfigyelésére fog szorítkozni.«

Erre a lépésre Törökország tényleg kényszerültségből határozta el magát, hiszen a nemzetközileg semlegesnek deklarált Svájc is ugyanezt tette, s csak egészen természetes, hogy ha »jam proximus ardet Ucalegon«, akkor nem lehet ölbetett kezekkel várni a határon dülő tűzvészt. Hogy Törökországot az ántánt félreértette, abban csakis szándékosságot láthatunk, s a francia-angol-orosz részről tapasztalható felindulást a porta sem magyarázhatta másként. Így az első lépésnél nem állhatott meg. Az ellene zúduló ántánt-közvélemény nagyon is világosan mutatta, hogy a veszély közelebb van, mintsem gondolták. Gyors egymásutánban kénytelen volt tehát további intézkedéseket tenni. Augusztus 4-én a porta hivatalosan közzétette, hogy a szigorú semlegesség megóvása céljából a Dardanellákat és a Boszporust idegen hadihajók számára elzárta s hogy az e célból lefektetett aknamezők veszélyeinek elkerülésére kereskedelmi hajók csakis török pilóták vezetése mellett érinthetik a szorosokat. Az intézkedés annál természetesebb, mert hiszen a nagyhatalmak összessége volt az, amely a párisi kongresszuson *köteleességévé* tette a portának, hogy a tengerszorosokat idegen hadihajók elől elzárja.

A török intézkedések az ántánt közvéleményében még nagyobb felháborodást keltettek, az ántánt-sajtó itt-ott nyíltan ellenséges hangokat kezdett pengetni.

Ha Törökország nem akart vágóhídra menni, kénytelen volt védelmi intézkedéseit még jobban fokozni s elrendelni az általános mozgósítást.

Ez történt 1914 augusztus 6-án, mikor a fényes porta a 45 éves korhatárig összes fegyverfogható fiát a zászlók alá hívta. Hogy mennyire nem volt ezzel ellenséges szándéka, mi sem bizonyítja jobban, mint az a császári proklamáció, melyet a szultán augusztus 12-én hadseregéhez intézett :

»Mialatt mi hazánk további fejlesztésén békében munkálkodtunk, Európában óriási háború tört ki. Hogy Allah segítségével jogainkat megvédelmezhessen, hazám fiait fegyverbe kellett szólítanom. Még a mozgósítás első hetében oly sok ifjú erő vonult be a zászló alá, hogy a hadsereg első szükséglete biztosítottak látszik.

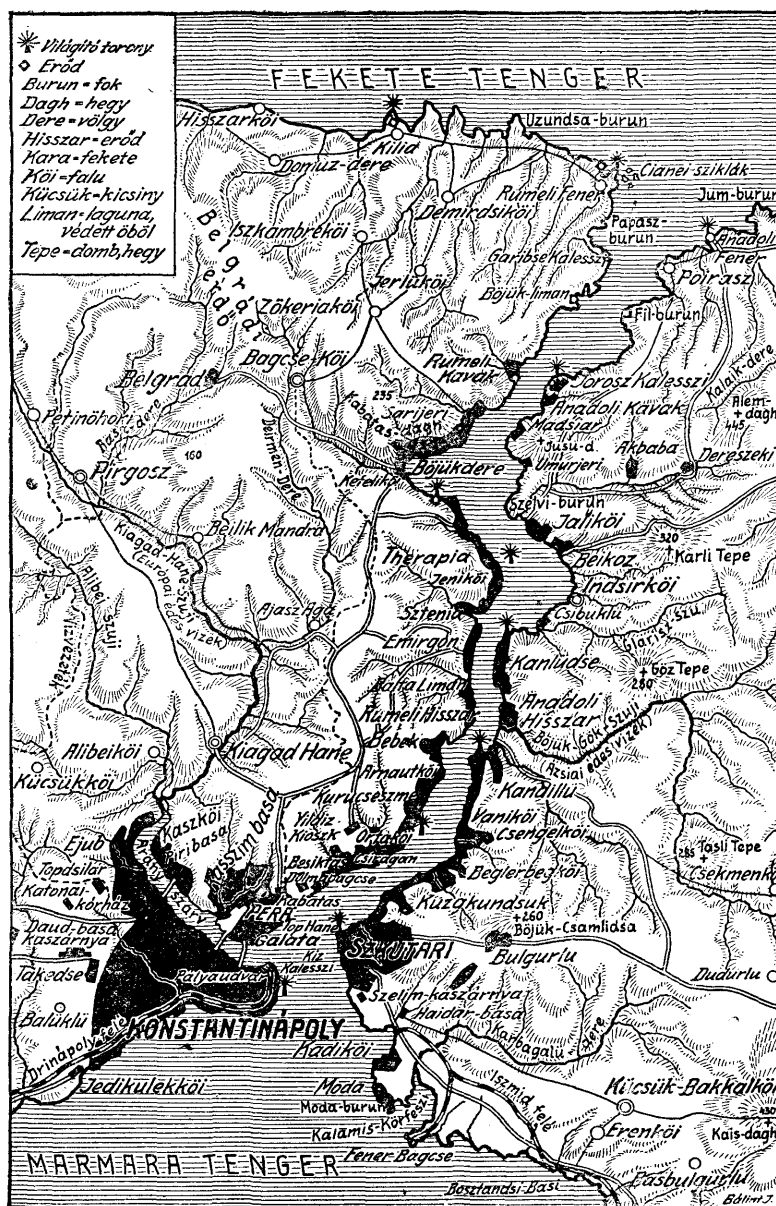
Rendkívül meghatott az a kitarítás és hazafiasság, amit népem tanúsított s ezért elrendelem, hogy a bevonult idősebb katonák közül azok, kik eddig kiképezve nem voltak, jelenleg szabadságoltassanak, míg újból, be nem áll a szüksége annak, hogy fegyver alá szólítsam őket. Azokra, kik most szülőföldjükre visszatérnek, az a munka vár, hogy bevonult bajtársaik földjeit megműveljék. Kormányom a béke további fenntartását kívánja. Allah és az ő prófétájának segítségével bizton remélem, hogy hazánkat és jogainkat minden körülmények között meg tudjuk védeni és oltalmazni. Üdvözetemet küldöm minden gyermekemnek.»

A kiáltvány végül annak az óhajtásnak ad kifejezést, hogy a katonák előljáróiknak mindenben engedelmességedjenek s hogy szükség esetén mint egy ember menjenek a halálba; a szultán reméli, hogy hadserege teljesíteni fogja kötelességét.

A kiáltvány félre nem magyarázható. Egy ország, mely hadseregét mozgósította, a már bevonultak egy részét csak akkor szabadsá-

golhatja, ha ment minden támadó szándéktól. Az a tény tehát, hogy a szultán kiáltványában az ántánt közvéleménye nem a békés védekezés, hanem az agresszív politika tünczeit vélte felfedezni, nem vezethető vissza más okra, mint arra, hogy mindenáron bele akart kötni a portába.

Nekik fel kellett vetni mindenáron a Dardanella-kérdést, hiszen Oroszország csak azért állott oldalukra. Ha ezt nyíltan nem is merte senki említeni, titokban minden francia és angol kénytelen volt bevallani magának, hogy az orosz szövetség egyes-egyedül a Dardanellák remélt megszerzésére vezethető csak vissza.

A Boszporus térképe.

Másik érdekes momentum a szultán proklamációjában az, hogy a török védkötelesek minden jel szerint *várakozáson felül* nagy számban vonultak be. A tömegek megmozdítása ugyanis rengeteg összeget emészt fel, s ezért az a körülmény, hogy a török kormány egyszerre behívta az összes védköteleseket, csak arra enged következtetni, hogy a bevonulás eredményét csak annyira becsülte, hogy abból a szükséges létszám ki fog telni. Ellenkező esetben az idősebb évfolyamokat költségkímélés végett — ami különösen Törökországban döntő tényező — egyelőre be sem hívta volna. Csakis így magyarázható meg, hogy már az általános mozgósítás első hete után az idősebbek szabadságolása rendeltetett el. Mutatja ez a tömeges bevonulás azt is, hogy a török nép felébredt, tudatára jutott a fontos időknek.

Törökország számíthatott fiaira s ez ki is van fejezve a proklamációban, midőn a szultán előre jelzi, hogy szükség esetén hadseregétől a legvégsőket fogja kívánni. A kormány érezte, látta, hogy összeesküvést forralt ellene az ántánt, látta, hogy népe kész minden áldozatra s innen az az öntudatos, eddig szokatlan török hang, mely elárulja előre, hogy szükség esetén kész felvenni a feléje dobott kesztyűt. Az ántánt számára félremagyarázhatatlanul meg volt adva a figyelmeztetés, hogy Törökország sem alku-dozás, sem fenyegetés útján nem lesz rábíráható arra, hogy jogainak csorbítását megengedje.

OROSZ—ANGOL SÉRTÉSEK TÖRÖKORSZÁG ELLEN.

Lehetetlen, hogy az ántánt ezt fel nem ismerte volna. S mégis, röviddel ezután az orosz már burkoltan megkezdte a célzásokat, sőt a fenyegetéseket is. Már augusztus 24-én jelenti a berlini Wolff-ügynökség: »A török állhatatos maradt az orosz és angol fenyegetésekkel szemben. Az a fenyegetés, hogy a Dardanella-átjárókat forszírozni fogják, eltévesztette hatását, mert feleletül a törökök erős új erődítéseket építettek a szorosokban. Az angol- és oroszellenes propaganda Örményországban, Perzsiában és Indiában igen élénkké vált.«

A török tehát már mutatta a foga fehérét. Ez azonban nem fenyegetés volt, hanem csak a tettekre kész elhatározás és az elkeseredettség megnyilatkozása. Törökország ugyanis már előzőleg kapott az ántánt részéről néhány igen érzékeny tűszúrást.

A szegény birodalom nagy áldozatokkal két óriási csatahajót rendelt az angol Vickers Ltd. hajóépítő cégnél s a költségeket előre ki is fizette. Ezek egyikét, a »Sultan Osman« dreadnoughtot az angol kormány már augusztus 7-én lefoglalta. Erről a kíméletlen eljárásról a konstantinápolyi hivatalos jelentés a következőkben számolt be:

»A »Sultan Osman« dreadnoughtot szeptember 30-án kellett volna szállítani. Hála a török kormány fáradásainak, a hajóépítőgyár beleegyezett abba, hogy a hajót már szeptember elsején szállítja, ennek fejében mi lemondottunk a próbajáratok egy részéről és két ágyú felszereléséről. A török zászló kitűzése előtt *fél órával* azonban az angol kormány egy jegyzéket nyújtott át a hajógyárnak, hogy az angol gyárakban építés alatt álló egyetlen hadihajó sem hagyhatja el az angol partokat. Ennek ellenőrzésére, illetve megakadályozására a szükséges intézkedések megtették.

Mivel ezen eljárás ellentmond a népjog

Török tábor.

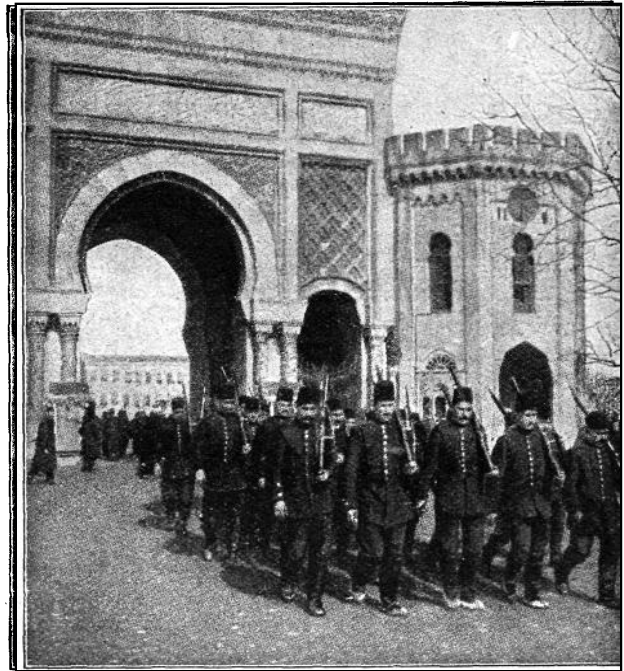
szabályainak, a porta tiltakozást jelentett be az angol kormánynál. Az angol kormány válaszában rámutatott arra, hogy az ország érdekei parancsolták reá az alkalmazott kényszerrendszabályokat, s Anglia kész a befizetett építési összegeket visszatéríteni. A török tengerészeti minisztérium a hajóépítő cégnél is bejelentette tiltakozását.

Még le sem csillapodott Törökországban a »Sultan Osman« lefoglalása miatti izgalom, augusztus 8-án a török kormány kénytelen volt hivatalosan közzétenni, hogy az angolok a »Resadie« nevű, szintén angol gyárban épült török dreadnoughtot is birtokukba vették két nagy torpedórombolóval együtt, melyek eredetileg Chile számára készültek ugyan, de azok megvásárlására nézve a török és chilei kormányok már megegyeztek. A két török dreadnoughtot az angolok »Azincourt« és »Erin« név alatt saját flottájukba osztották be.

Törökország tehát éppen a legválságosabb időben veszítette el két legnagyobb csatahajóját, melyek egyszersmind a török flotta egyedüli igazi modern egységei lettek volna. Az angol eljárás egyszersmind világosan mutatja, hogy Törökországgal eleve nem akartak barátságos viszonyban élni, sőt, már ekkor számítottak arra, hogy a törököt kényszeríteni fogják a Dardanellák megnyitására. Máskülönből annak modern hajóegységeit nem harácsolták volna el, hiszen az óriási angol hajópark mellett oly égető szükségük nem lehetett két csatahajóra, hogy kényszerűségből vetemedtek volna ily népjogellenes cselekedetre.

Az angol kormány ugyan próbálta szépíteni eljárását, de frázisoknál egyebet nem tudott felhozni. Az igazi angol nyilatkozat, melyet az angol követ kormányja megbízásából tett a portánál, kijelenti, hogy a »Sultan Osman« és »Resadie« dreadnoughtok, valamint a torpedórombolók lefoglalása egyedül és kizárólag katonai szempontok kényszerítő hatása alatt történt s hogy Anglia ezen eljárást *a multban is mindig alkalmazta!* Jellemző ez az angol diplomáciai észjárásra. Az angol rengeteg flottája mellett nem nélkülözheti egy kis állam hajóit, holott utóbbi sokkal jobban rá volna szorulva éppen katonai szempontból, másrészt pedig jogellenes cselekedetét azzal próbálja menteni, hogy a multban is így tett. Mintha a mult rendszeres jogtalanságai szentesítették volna ezt az önkényesen alkotott szabályt!

Az angol követ nyilatkozata további folyamán mély sajnálatát fejezte ki afelett, hogy Anglia kénytelen volt Törökország oly nehezen

Török gyalogság.

és annyi áldozattal megszerzett hajóit *visszartartani*, annál is inkább, mert ez az eset a nyilvános ottomán közvéleményben félremagyarázásokra adhatna okot. A félreértések elkerülése végett kijelentette még a követ, hogy azon esetben, ha Anglia a háború folyamán nem fogja a hajókat harcban alkalmazni, a békekötéskor Törökországnak azokat hajlandó visszaadni.

Az ellenmondás klasszikus példája van ezen nyilatkozatba lefektetve. Először a kényszerítő katonai szempontok miatt veszi el a hajókat, azután kijelenti, hogy esetleg nem is fogja azokat alkalmazni. A kényszerítő katonai szempont talán azt jelentette, hogy egy közelgő török-angol háborúban lenne Angliára előnytelen, ha a két hatalmas hajó török kézen lett volna.

A török közvélemény megnyugtatására ez a nyilatkozat természetesen nem lehetett elegendő, sőt olaj volt a tűzre. Most már nemcsak a sajtó tárgyalta megbotránkozással az ügyet, hanem a török kormányhoz egymásután érkeztek a tartományok tiltakozó feliratjai is.

A viszony török és angol között mind feszültebb lett. Jelenleg még a törökök zúgolódtak, az angol látszólag nagyon barátságos arcot mutatott, de nemsokára fordult a kocka. Törökország került felül s az angol volt az, aki tiltakozni volt kénytelen. Az újabb összeütközés oka két német hadihajó, a »Goeben« és »Breslau« cirkáló volt. Augusztus 10-án

12-én jelentette a berlini Wolff-ügynökség, hogy a két német hadihajó áttörve az angol flotta vonalát s Messzina olasz kikötőből kitörve, elérte a nyílt tengert. Pár napra reá pedig — augusztus 18-án — megjelent a török hivatalos közlés, hogy a két német hadihajó a Dardanellákba befutott s hogy a török kormány 85 millió frankért megvásárolva őket, a »Goeben«-t »Sultan Selim«, a »Breslau«-t pedig »Midilli« néven besorolta a török flottába. A török eljárás teljesen jogos volt, hiszen nem adott menedéket idegen hadihajóknak, hanem megvásárolta azokat. Erre pedig feltétlenül joga volt; mint semleges állam megvehetett volna bármely más államtól is korlátlan mennyiségű hadijárművet.

Az angol azonban felbőszülve a felsülésen, hogy a német hajók a körülzároló angol flotta orra elől el tudtak menekülni, tiltakozást jelentett be a portánál a hajók megvásárlása miatt. A választ hamar megkapta reá az egész semleges világ gúnykacaja között. A török válasz oly találó s emellett oly meggyőző erejű volt, hogy az angol szőgyenkezve volt kénytelen visszavonulni. Az igazi történelmi pikantériát képező török válasz lényegében a következő volt: Törökország sajnálja, ha Anglia rossz néven veszi a német hajók megvásárlását, de azok tulajdonáról nem mondhat le, hiszen örülni kell, hogy az angolok által elkobzott két török hadihajót valamiképpen pótolni tudta; neki kényszerítő katonai érdeke, hogy flottáját kiegészítse.

Az angol ezúttal jó leckét kapott, erre a találó válaszra nem tudott mit felelni . . .

A KAPITULÁCIÓK ELTÖRLÉSE.

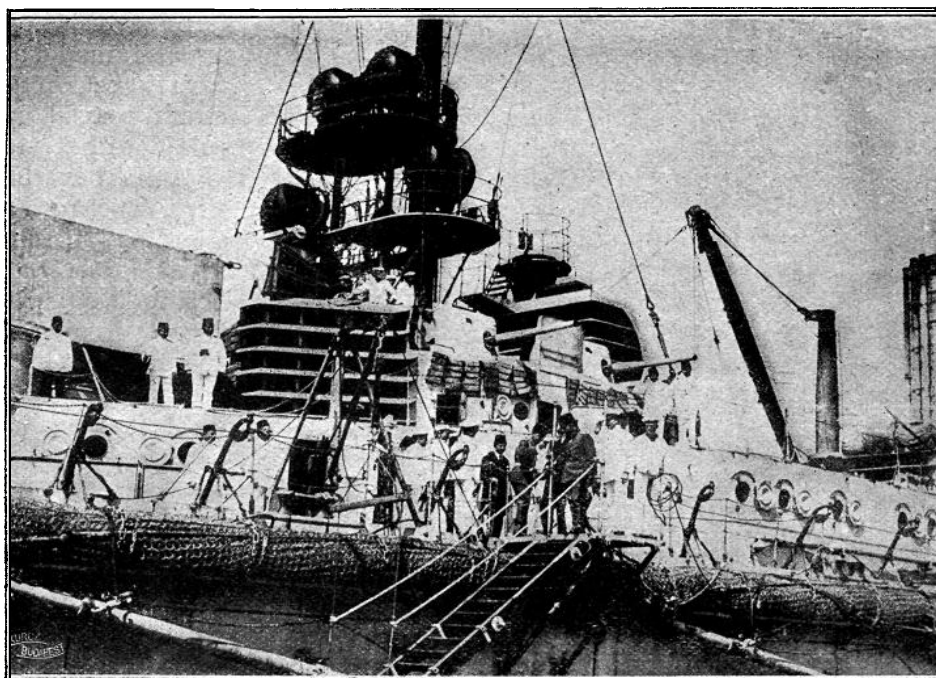
A tengerészeti surlódások látszólag minden komolyabb utóhatás nélkül maradtak, legalább is a nyilvánosság előtt. A török kormány azonban — bár nem ütött nagy lármát — annál határozottabban munkához látott. Felismerte a helyzetet, belátta, hogy az ántánt részéről semmi barátságra nem számíthat, s hajójának jogtalan lefogalása bizonyította előtte, hogy az idő, mely jogainak további csorbítását vonná maga után, már nagyon is közel van. Határozni kellett s a török kormány határozott és pedig hosszú idők óta először erélyesen. Világos volt, hogy államiságát, önálló cselekvési szabadságát mihamarabb vissza kell szereznie, ha nem akar elpusztulni. Ebből kiindulva, 1914 szeptember hó 9-én a török kormány a hatalmaknak a következő jegyzéket nyujtatta át:

»Az ottomán kormány a vendégbarátság és az európaiak iránti jóindulattól vezéreltetve, a kereskedelem számára bizonyos szabályokat alkotott, melyeknek minden, a Keletre utazó idegen kereskedő alá volt vetve. Ezen szabályok alól, melyeket a török kormány saját kezdeményezéséből alkotott főleg az idegen kereskedők védelmére, lassanként egyes kivételek tettek, melyek terjedelemben idők folytán mindinkább növekedve, »kapitulációk« elnevezés alatt napjainkig fennmaradtak. Ezek a kedvezmények és kivételek, melyek a modern jogrend alapjával és a nemzeti szuverenitással össze nem egyeztetelhetők, Törökország haladását és fejlődését nemcsak nagyban akadályozták, hanem az idegen hatalmakkal való viszonyára is ferde világot vetettek, illetve az idegen hatalmakkal való bensőbb érintkezést is gátolták.

Az ottomán birodalom nagy nehézségek leküzdése után haladni kezdett a reformok útján, elsajátította a modern jogszokásokat, hogy a civilizált Európa népcsaládjában elfoglalhassa az őt megillető helyet.

A jogszolgáltatás és törvényhozás terén a kapitulációk a birodalom önállóságát sértik, amit az a tény is bizonyít, hogy nem minden törvény alkalmazható az idegenekre. Ezenkívül az, hogy egy az ország nyugalma veszélyeztető büntényt csak azért nem lehetett megtorolni, mert az azt elkövető egyén külföldi alattvaló, a jogszolgáltatás reformálása terén elháríthatatlan nehézségeket okozott. Végül a kapitulációk alapján a külföldiek az adófizetés alól fel voltak mentve. Ez Törökországot nemcsak abban gátolta meg, hogy a tervezett reformok keresztülvitelére szükséges bevételeket megszerezze, hanem megfosztotta a portát attól a lehetőségtől is, hogy kölcsönök felvétele nélkül rendes kiadásait fedezni tudja. Az indirekt adók emelésének lehetetlen volta miatt *) az egyenes adókat kellett minduntalan emelni, ami az ottomán adófizetők megterhelését vonta maga után. A külföldiek ezen adómentessége tehát megengedhetetlen igazságtalanság volt s a birodalom tekintélyével, függetlenségével ellentétben állott. Midőn az ottomán kormány, dacára minden nehézségnek, el volt határozva a reformok keresztülvitelének folytatására, a világháború kitörése az ország pénzügyi viszonyait még inkább megnehezítette s azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a már megkezdett reformok is eredménytelenek maradnak.

*) A külföldiek egyenes adót nem fizettek, csak indirekt adókat; ezek nagysága pedig a kapitulációkban a minimumra volt redukálva.

A »Sultan Javus Selim« (volt Goeben) fedélzetén Konstantinápolyban.

A porta meg van győződve arról, hogy Törökország haladásának egyedüli útja csak az lehet, ha a megkezdett reformokat minél előbb teljesen végrehajtja s meg van győződve arról is, hogy a nagyhatalmak őt ezen megkezdett úton támogatni fogják. Ezen meggyőződésben határozta el a porta, hogy 1914 október 1-től a kapitulációkat s minden régebben és újabban szerzett előjogokat és vámmentességet — melyek eddig a birodalom haladását gátolták — felfüggeszt s a hatalmakkal való érintkezés terén a nemzetközi jog szokásos alapelveit fogja követni. « Záradékkul a porta még azon reményének ad kifejezést, hogy egy nagyhatalom sem fogja ezen elhatározását barátságtalan cselekedetnek tekinteni, hanem be fogja látni, hogy a török kormány csakis az ország érdekében cselekedett. Végül hozzáfűzi, hogy a népjog alapján hajlandó a külfölddel kereskedelmi szerződéseket kötni.

A proklamáció Törökországban kitörő lelkesedést kelteit; a török lapok szerkesztősegei nagy kivilágítást rendeztek, a hivatalok másnap zárva maradtak, a kapitulációk megszüntetését nemzeti ünnepnek tekintették, hiszen ez a teljes nemzeti függetlenség hajnalhasadását jelentette.

Annál nagyobb megütközést keltett a proklamáció az ántánt körében. Már két nap mulva átnyújtották az ántánt-követek a következő teljesen azonos válaszjegyzéket: »Van

szerencsém elismerni Felsőged folyó hó 9-én kelt iratának átvételét, melyben a császári kormánynak a kapitulációk folyó évi október 1-től való felfüggesztéséről szóló határozatát közölni méltóztatott. Nem fogom elmulasztani, hogy ezen határozatot és annak indokait mielőbb kormányom tudomására hozzam, nem mulasztatom el azonban Felsőged figyelmét már most arra felhívni, hogy ellenében Felsőged expozéjának bevezető soraival a kapituláció-rendszer nem Törökország autonóm berendezése, hanem nemzetközi megegyezések, diplomáciai megállapodások és szerződészerű okiratok eredményeképpen keletkezett. Ezt a rendszert tehát az ottomán kormány sem részeiben nem változtathatja meg, sem fel nem függesztheti a szerződő államok beleegyezése nélkül. Amennyiben kormányom és az ottomán kormány között október 1-ig megfelelő megegyezés az ügyben létre nem jönne, nem lesz módomban a porta egyoldalú elhatározásának kötelező voltát fenti naptól kezdve elfogadni.«

Mindkét jegyzék teljes világossággal tárja fel az állapotokat és az egymással szembenálló államok szándékait. Törökország nem akar továbbra is az idegen járom alatt görnyedni, az ántánt pedig nem akarja megengedni, hogy a beteg ország életerőhöz jusson.

De a török haladt a megkezdett úton. Dacára a tiltakozásnak, 1914 szeptember 18-án a hivatalos lapban közzétette a kapitulációknak október 1-től való felfüggesztését, beleértve az idegen postahivataloknak ezen nappal való megszüntetését is. (Törökországban nekünk is külön postahivatalaink voltak.)

A DARDANELLÁK ELZÁRÁSA.

Ezzel a feszültség a porta és az ántánt között kezdett kritikussá válni. Az angol szeptember 22-én visszahívta a tengerészeti misszió vezetőjét, Limpus admirálist s *Szabasztopolban* az orosz tengerészet rendelkezésére bocsátotta. 99

A támadás, a fenyegető fellépés világosan látszott. Válaszul a porta szeptember 28-án hivatalosan kijelentette, hogy a tengerszorosokat teljesen elzárja, azokat tehát kereskedelmi hajók sem érinthetik. Egy félhivatalos török jelentés okul azt hozta fel, hogy az angol és francia flotta egy idő óta a Dardanellák bejárata előtt cirkált, a kijövő hajókat feltartóztatta, átkutatta, azok légénységét kikérdezte s ezzel a szorosokban való hajózási szabadságot megsértette.

Kijelentette a félhivatalos jelentés azt is, hogy a Dardanellák mindaddig zárva maradnak, míg az erőszakoskodó idegen hadihajók el nem távoznak a török vizekről.

A török álláspontot minden elfogultság nélkül teljesen jogosnak kell elfogadnunk. Hiszen az a tény, hogy hadviselő államokhoz tartozó hadihajók a Dardanellák hajóforgalmát mintegy ellenőrzés alá vették, már magában nem mutatott barátságos érzületre s indokoltá tette azt, hogy a török résen legyen. Ha nem akart meglepetéseknek kitéve lenni, ha saját életérdekeit csak kissé is szem előtt tartotta, feltétlenül meg kellett tenni minden intézkedést egy esetleges támadás elleni védelemre. A Dardanella-erődök teljes kiépítését, a teljes védelemre való berendezkedést tovább halasztani nem lehetett, ütött a tizenkettedik óra. A Dardanellák erődeit az angolok ismerték, feltétlenül szükséges volt tehát új berendezéseket létesíteni, és pedig oly helyeken, hogy az angolok azok létezését meg ne tudják. A titoktartás a Dardanellák sorsát is jelentette, be kellett tehát a szorosokban minden közlekedést szüntetni. Az intézkedés oly

A Dardanellák madártávlalából.

természetes, hogy annak támadó, agresszív szándékot csak a rosszakarat tulajdoníthatott.

Annál kevésbbe lehet Törökország eljárását gáncsolni, mert az ántánt kezdett nagyon is ellenségesen viselkedni. Az egyiptomi csapatszállítások, majd október első felében a feketetengeri orosz kikötők elzárása s a flottának kiadott parancs, hogy a kikötőkbe a zár dacára behatolni akaró hajókra a tüzelést kezdje meg, világosan mutatták a zivatar kitörését. És csakugyan, az óvatosság indokolt volt, a veszély ott leskelődött. Az orosz rövidesen — minden hadüzenet nélkül — az ellenségeskedés terére lépett.

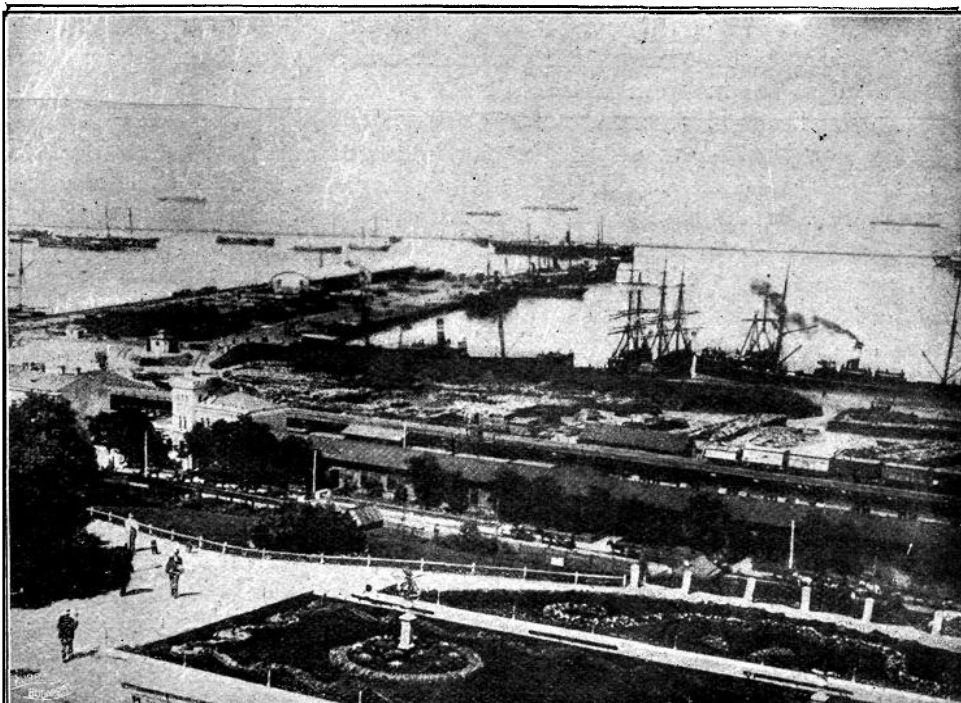
ÖSSZEÜTKÖZÉS A FEKETE-TENGEREN.

Az ottomán ügynökség 1914 október 30-án a következő hivatalos jelentést tette közzé:

»Mialatt folyó hó 27. és 28-án az ottomán flotta egy kis része a Fekete-tengeren gyakorlatozott, az orosz flotta — mely a török hajókat mindenüvé követte és gyakorlataikat akadályozta — 29-én megkezdte az ellenségeskedéseket s az ottomán flottát megtámadta. Az így kifejlődött ütközetben a török flotta az 5000 tonnás »Pruth« nevű aknahajót — fedélzetén 700 aknával — fenékbe fúrta. Egy orosz torpedójármű erősen megsérült, egy szénszállítóhajót elfogtunk. A »Ghairret-i-Millije« török torpedónaszád a »Kubanez« nevű 1100 tonnás orosz ágyúnaszádot torpedólövéssel elsüllyesztette. A »Muavenet-i-Millije« torpedónaszádbomból kilötte másik torpedónk pedig megrongált egy

orosz parti hajót. Az elsülyesztett orosz hajók legénységéből 30 tisztet és 72 tengerészt megmentettünk és elfogtunk. A török császári flotta, Allahnak hála, kárt nem szenvedett. A harc reánk nézve kedvezően még mindig tart. A császári kormány kétségtelenül a legnagyobb eréllyel fog tiltakozni az orosz flotta ellenséges magatartása miatt.»

A jelentésből kiviláglik, hogy a támadást kifejezetten az orosz flotta kezdte meg, pártatlanul ítélve meg azonban az eseményeket, nem tagadhatjuk, hogy egyrészt a török flotta — minden eshetőségre készen — teljesen harcra-kész állapotban végezte gyakorlatait s hogy nem tisztán a védekezésre szorítkozott. Az orosz partörző hajónak török részről való elsülyesztése ugyanis már arra mutat, hogy a törökök megtámadtatván, szintén támadásba mentek át. Ugyanezt olvashatjuk ki a »Frankfurter Zeitung« 1914 október 31-én megjelent következő híréből is: »Egy a Lloydhoz érkezett távirat szerint több — minden valószínűség szerint török — torpedónaszád Odesszát megtámadta és a »Donecz« nevű orosz ágyúnaszádot a kikötő

Odessza kikötője.

bejáratánál elsülyesztette. A legénység egy része a tengerbe fulladt, más része megsebesült; három orosz és egy francia gőzös megrongálódott, néhány lakos megsebesült és meghalt.»

A török kormány a Fekete-tengeren történt eseményeket a legéberebb figyelemmel kísérte, s minél hamarabb tisztán akart látni. A rögtön megejtett vizsgálat már az 1914 október 31-én reggel 8 órakor Konstantinápolyban kiadott hivatalos jelentés szerint a következő tényállást derítette fel, becsületes őszinteséggel a török offenzív lépéseket is beismerve:

Szbasztopol orosz hadikikötő a Fekete-tengeren.

»A foglyul ejtett orosz tengerészek vallomásából, valamint abból a tényből, hogy az orosz flottába egy aknarakóhajó is be volt osztva, kétséget kizáró módon megállapított, hogy az oroszok a Boszporusz bejáratát aknákkal akarták elzárni, hogy így

megakadályozva a gyakorlatozó török flotta egy részének a török vizekre való visszatérését, azt könnyűszerrel megsemmisíthessék.

A török flotta abból a feltevésből kiindulva, hogy ezzel rajtaütés veszélyének van kitéve s különben is minden hadüzenet nélkül megtámadtatott, maga is támadásba ment át, az orosz flottát szétszórta és az üldözést felvette. Flottánk bombázta Szebasztopot, elpusztított Novorosszijszk orosz kikötőben 50 petróleumraktárt, 14 katonai szállítóhajót, több gabonarakart és egy drótnélküli táviróállomást. Flottánk elsüllyesztett továbbá Odessza előtt egy orosz cirkálót, egy másikat erősen megrongált. Utóbbi rövidesen szintén alighanem elsüllyedt. Az orosz önkéntes flotta egy hajója szintén elsüllyedt. Odesszában és Szebasztopolban öt petróleumtartányt ágyútűzzel megsemmisítettünk. »

A következő napon kiadott orosz hivatalos jelentés az eseményekről még további részleteket közölt, melyekből az oroszok támadó szándéka még inkább kiviláglik. Eszerint az elsüllyesztett orosz aknarakó legénységének valomásából kiderült, hogy a hajó parancsnoka és tisztjei azokból került ki, kik éveken át a Konstantinápoly előtt horgonyzó orosz állomáshajón szolgáltak s így a Boszporuszt és környékét a legalaposabban ismerték. Kiderült az is, hogy az orosz flotta csak akkor futott ki a tengerre, mikor az orosz tengerészeti vezetés a török hajóraj-gyakorlatról értesült.

A helyzet immár teljes tisztaságában kibontakozott: a Dardanellák előtt angol és francia hajók cirkáltak, a Fekete-tengeren az orosz támadólag lépett fel. Ha volt még esetleg Törökországban néhány habozó, ezek az események megszüntettek minden további kételkedést, a drámai fordulat elérte csúcspontját, a kibontakozás immár rohamléptekkel és feltartóztatlanul ragadta Törökországot a háború felé.

SZAKÍTÁS AZ ANTÁNTTAL.

A porta megszakította október 30-án Oroszországgal a diplomáciai összeköttetést s kiadta egyszersmind a francia és angol követek útleveléit is.

Az ellenségeskedések egyelőre nem törtek még ki, sőt Törökország még egy utolsó kísérletet is tett a békés megoldásra, bár az eredményre való minden kilátás nélkül. November

1-én nyújtotta át a szentpétervári orosz ügyvivő Szaszonovnak a nagyvezér következő táviratát:

»Fejezze ki Szaszonov külügyminiszter előtt mély sajnálatunkat afelett, hogy a két hatalom közti jó és barátságos viszony az orosz flotta támadó fellépése következtében megszakadt. Biztosíthatja az orosz császári kormányt, hogy a magas porta nem fog semmit elmulasztani ezen kérdés békés elintézésére s hogy mindent el fog követni az ily sajnálatos események megismétlődésének elkerülésére. Kijelentheti a külügyminiszternek, hogy az ottomán kormány megtiltotta, hogy flottája a Fekete-tengerre kifusson, annak reményében, hogy viszont az orosz flotta sem fog a mi partjainkon cirkálni. Szilárdan bízunk benne, hogy a császári orosz kormány épp oly békülekeny szellemtől van áthatva, mint mi s hogy így az ügyet mindkét állam érdekében békésen fogjuk elintézhetni.«

Szaszonov válasza nagyon rövid, de jellemző volt. Elsősorban kétségbevonta annak valódiságát, mintha az orosz flotta kezdte volna a támadást, másrészt kijelentette, hogy tárgyalásokba immár nem bocsátkozik, — erre már későn jött a török ajánlat. Csak akkor volna lehetséges további tárgyalásokról beszélni, ha Törökország a hadseregében és haditengerészetében alkalmazott összes német tisztet azonnal elbocsátaná és az összelődözött orosz kikötőkért kártérítést fizetne.

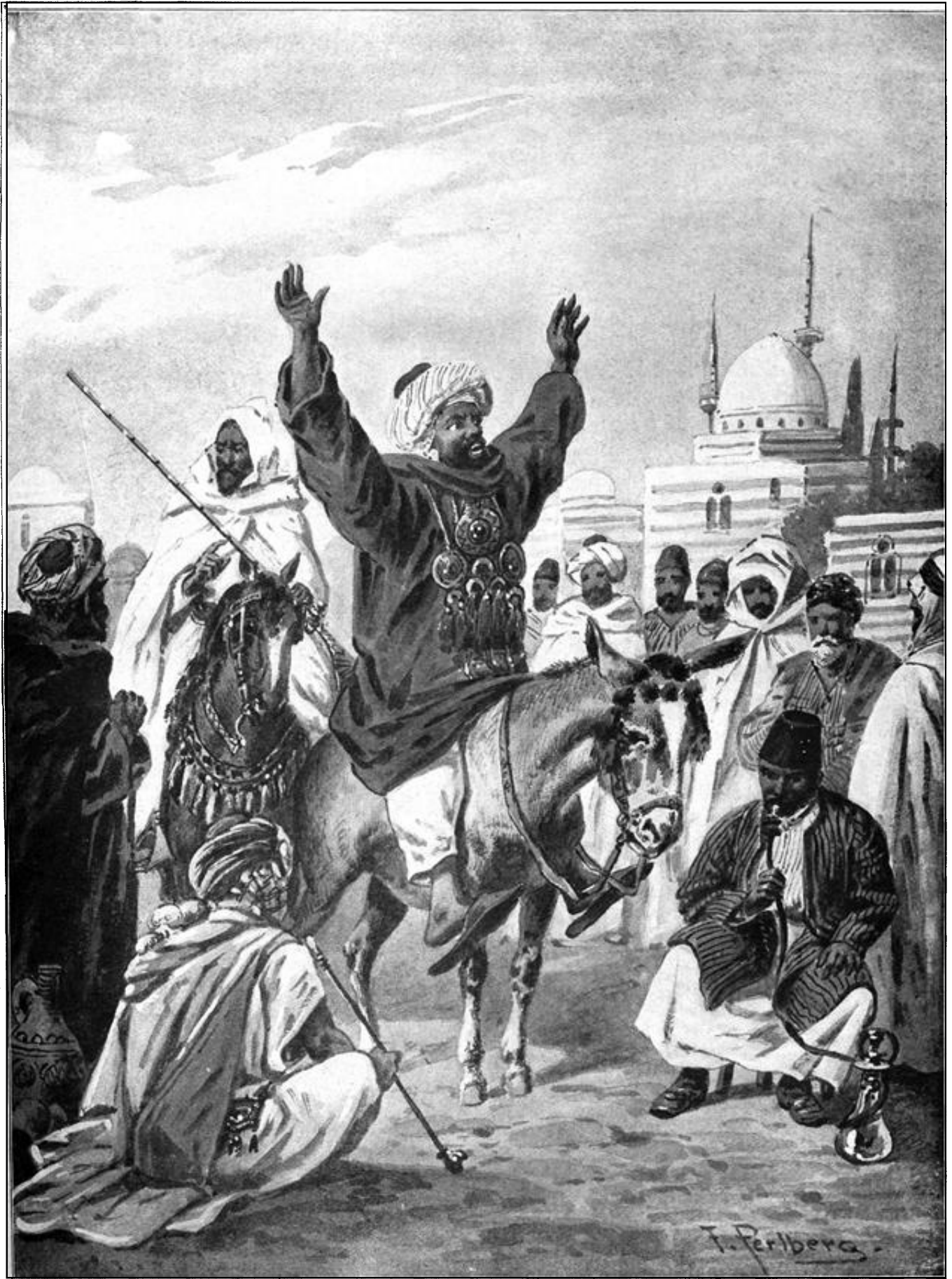
A támadó fél tehát nemcsak a tengeren, hanem a diplomáciai harctéren is az orosz volt, mikor a portának békés tárgyalásokra irányuló ajánlatát ily ridegen elutasította. Törökország további lépéseket már nem tehetett, mert ezzel megalázta volna önmagát.

A diplomáciai viszony Török- és Oroszország között végleg megszakadt s pár napra rá az orosz hadsereg átlépvén a Kaukázusban a török határt, beállott a hadiállapot. Majdnem egyidejűleg az egyesült angol-francia flotta rövid ideig bombázta a Dardanellákat s így az antánt másik két állama és Törökország között is kitört a háború.

November első napjaiban az antánttal szövetséges egyéb államok, mint Szerbia, Montenegró, Belgium és Japán is hadat üzentek az ottomán birodalomnak.

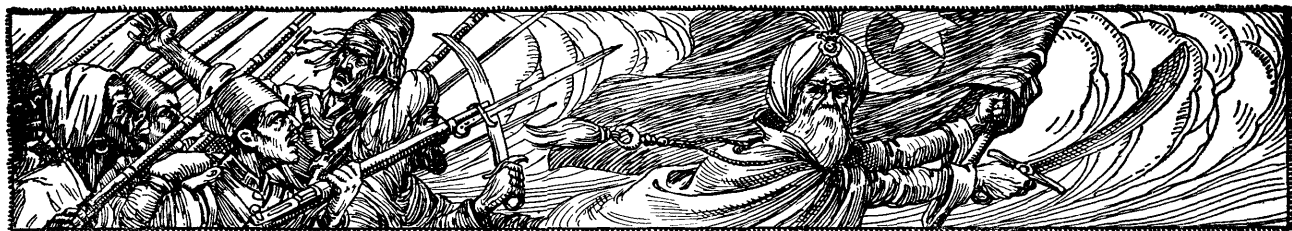
A török császári kormánynak más válasza nem lévén, az események hatása alatt elhatározta a szent háború kihirdetését.

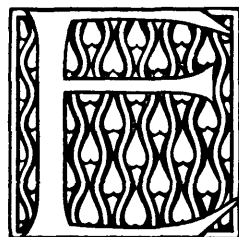
Szenusszi mollah kihirdeti a szent háborút.

Perlberg F. rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A SZENT HÁBORÚ.

erkilencszáztizennégy év november 12-én V. Mohamed Resad szultán a következő manifesztumot bocsátotta ki: »Hadseregemhez és flottámhoz! A nagyhatalmak között kitört háború következtében a zászlók alá hívtalak ben-

neteket, hogy szükség esetén a lesben álló ellenség ellen birodalmunk és hazánk jogait, létét megvédelmezhessem. Hiszen régi idők óta állandóan igazságtalanság volt osztályrészünk, állandóan váratlan megtámadások veszélyének voltunk kitéve. Mialatt mi fegyveres semlegességben éltünk, az orosz flotta kifutott a Fekete-tengerre, hogy a Boszporuszban aknákat helyezzen el a flottánknak tengeren gyakorlatozó egy részét megtámadta. Azt vártuk, hogy Oroszország flottájának ezen népjogellenes cselekedetét jóvá fogja tenni, ehelyett azonban nemcsak ő, hanem szövetségesei: Anglia és Franciaország is megszakították velünk a diplomáciai viszonyt s megbizottaikat visszahívták. Közvetlen ezután az orosz hadsereg átlépte keleti határunkat, az egyesült angol és francia flotta pedig a Dardanellákat, más angol hajók Akabát bombázták.

Ily alattomos támadások folytán kényszerítve voltunk arra, hogy a békét — mit mindenkor őszintén kívántunk — feladjuk s törvényes jogaink védelmére Németország és az osztrák-magyar monarchia oldalán fegyvert ragadjunk.

Három évszázadon át dolgozott ellenünk Oroszország. Fegyverrel, csellel és intrikákkal állandóan azon fáradozott, hogy nemzeti erőnk és nagyságunk emelésére megtett minden igyekezetünket megghiusítsa. Oroszország, Anglia és

Franciaország, melyek a muzulmánok millióit tartják leigázva, mindenkor ellenséges szemmel nézték szent kalifátusunkat, mely a világ muzulmánjait vallásban és érzésben egyesíti; ők voltak minden bajnak és reánk zúduló szerencsétlenségnek okai, megindítóí.

A ma megkezdendő *szent háborúval* Allah segítségével véget vetünk minden ellenünk irányuló további támadásnak s megvédelmezzük kalifátusunk dicsőségét, országunk jogait. Az első csapások, mit Allah segítségével és a próféta támogatásával flottánk a Fekete-tengeren, bátor hadseregünk a Dardanelláknál, Akabánál és a kaukázusi határon mértek az ellenségre, megerősíti bennünk azt a meggyőződést, hogy a jogainkért vívott harcot siker fogja koronázni. Reményeink még szilárdabbak, ha azokra a hatalmas területekre és hadseregekre tekintünk, melyek szövetségeseink erejének súlya alatt görnyednek.

Hős katonák! Legyetek szilárdak és kitartók ebben a szent háborúban, melyet szent vallásunk és drága hazánk megtámadói ellen indítottunk! Mint oroszlánok vessétek magatokat az ellenségre, hiszen nemcsak a mi hazánk, hanem 300 millió muzulmán élete és sorsa függ a ti győzelmetektől! 300 millió ártatlan és elnyomott hívő imádkozik a mecsetekben és a kaabánál (a mohamedánok szent köve) a világok Urához a ti győzelmetekért, az ő jó kívánságaik és imáik kísérnek benneteket a harcra!

A világ összes muzulmánjait szent fetvával felhívtam a csatlakozásra.

Katonák, gyermekeim! Senkit a világ hadseregei közül nem hívtott szentebb kötelesség a harcra, mint titeket. Mutassátok meg,

hogy méltó utódai vagytok annak a dicsőséges ottomán hadseregnek, mely egykor az egész világot megremegtette. Ha megteszitek kötelességeket, akkor nem fogja senki merészlni, hogy jövőben Hedzsah szent földjét, mely az isteni kaabát és a próféta sírját takarja, megsértse, nyugalmát zavarja. Mutassátok meg az ellenségnek, hogy az ottomán hadsereg kész uralkodójáért a halállal dacolni, kész hazáját és fegyvereinek becsületét mindenáron megvédeni. Az igazság és jog a mi részünkön van, igazságtalan és jogtalan ellenfeleink eljárása. Éppen

ségével, a próféta kegyelmével és a császár buzgó imádsága folytán az ellenfelet meg fogja semmisíteni.

Az a hősiesség, mit tisztjeink és bajtársaink már eddig is szárazon és vizen tanusítottak, bizonyossá teszi az ellenség megsemmisítését. Egyetlen tiszt, egyetlen katona ne feledje el, hogy a csatatéren a legnagyobb áldozatokat kívánja. A csatatéren az nyer, aki bátran előremegy, aki nem törődve az ellenség srapeljeivel és golyózaporával rendületlenül kitart.

A történelem bizonyítja, hogy nincs több oly állhatatos, oly áldozatkész hadsereg, mint a török. Nem szabad elfelednünk, hogy felettünk a próféta és a szentek lelkei lebegnek, hogy dicső elődeink figyelemmel kísérik tetteinket. Ha be akarjátok bizonyítani, hogy elődeitek méltó utódai vagytok, ha nem akarjátok, hogy fiaitok majdan átokkal sújtsanak benneteket, akkor előre, kezdjük meg a munkát! 300 millió muzulmán és sok honfitársunk imádkozik győzelmünkért.

A halált senki el nem kerülheti. Mily boldog az, ki mint vértanu halhat meg a hitért, a hazáért! Előre! Dicsőség, név, vértanuság és paradicsom

A szent háborút elrendelő fetva kihirdetése Konstantinápolyban.

ezért kétséget sem szenvedhet, hogy a mindenható kegyelme, a próféta segítsége felénk fordul, hogy ellenségeinket megsemmisíthessük, magunkat megvédhessük. Érzem, hogy ebből a szent háborúból győzelmesen és hatalmasan fogunk kikerülni.

Ne feledjétek el, hogy fegyverbarátságban vagytok a világ két legjelentékenyebb, leg-hatalmasabb hadseregével!

Leendő vértanuink győzelmekről vigyének hírt dicső elődjeiknek, az élők kardja sújtsa rémesen!

A szultán kiáltványát Enver pasa, a török hadügyminiszter a következő proklamációval adta ki a hadseregnek:

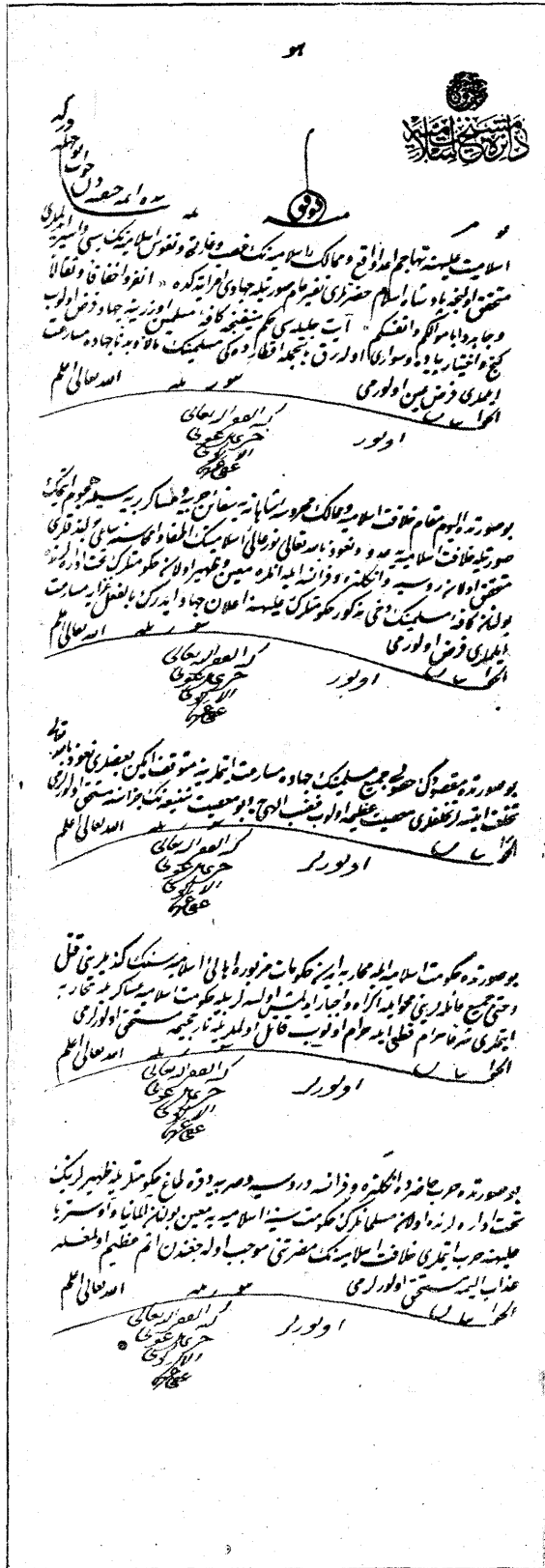
»Bajtársak! Közlöm veletek szeretett főparancsnokunknak, a kalifa Ő felségének, dicső urunknak irádéját. Hadseregünk Allah segít-

vannak előttünk, halál és gyalázat mögöttünk! Éljen a padisah!»

Úgy a szultán, mint Enver pasa kiáltványa csak úgy sugározzák az öntudatot, az erő érzetét. Legérdekesebb azonban mindkét proklamációban az a hang, mely a katonák előtt nem titkolja a háború borzalmait, hanem nyíltan rámutat a veszélyre, a halálra. Ez csak arra mutat, hogy a vezérek bíztak az ősi török ére-nyekben, mely a harctéren való halált »vértanuságnak« nevezi s jutalmul paradicsomot vár. »Előttünk a vértanuság, mögöttünk a halál« — mondta Enver pasa. A közönséges halál és a harctéri halál között a török különbséget tesz, előbbitől fél, utóbbira vágyik. Ez egyik titka a török hősiesség magatartásának, a vallás befolyásának és semmilyen más hadseregnél fel nem található. Más nemzetek fiai csak a dicsőségért

küzdenek, a török katonai túlvilági boldogságáért is. Előbbi felfogást talán ideálisabbnak tekinthetjük, de a török »materialista« felfogást sem ócsárolhatjuk, hiszen évszázados vallás, buzgó hagyományok oltották lelkükbe ezt a nézetet...

A padisah kiáltványában elrendelt szent háborút 1914 november 14-én a templomokban ünnepélyesen és a vallási szertartások szigorú betartásával hirdették ki. Ugyanezen napon a népdühe lerombolta az úgynevezett »Galatariai emlékoszlopot«, melyet az oroszok emeltek annak emlékére, hogy 1878-ban San Stefanóig előnyomultak. Ez az emlék fennállása óta sértette a török nép önérzetét, s a rombolás nem vandalizmusnak, hanem a jogos felháborodás kitörésének tekinthető. De van egyéb jelentősége is ennek a látszólag jelentéktelen eseménynek. A természettől és vallástól egyaránt jámbor török nép a rombolást általában megvetendő cselekménynek, hitű muzulmánhoz nem illőnek tartja. Hogy a béketűrést a legszebb erénynek tartó török népet megszokott nyugalma most annyira elhagyta, az semmi másra nem vezethető vissza, mint arra a mélységes, évszázadok óta elfojtott gyűlöletre, mely az oroszok iránt a török lelkekben szunnyadt. Az indulatnak egyszer ki kellett törnie, s kitört abban a pillanatban, mikor a pártokra szakadt török most mint egy

A szent háborút hirdető fetva fényképe.

ember lázadt fel az alattomos ellenség ellen. A török egység megteremtését, a nemzeti öntudat felébredését, a háború népszerűségét jelentette ez a rombolási vágy. A nemtörődömség megszűnt, az évszázadok óta letargiában fekvő »beteg ember« felébredt, tette-készebben, életerősebben mint valaha. Az új korszak kezdődött az orosz emlék romjain.

A »Neue Freie Presse« konstantinápolyi tudósítója a történelmi jelentőségű eseményekről szóló jelentésében leírja a fetvahirdetés szertartását:

A tömeg a mecsetben lélekzetét visszafojtva figyel. A pap egymásután olvassa fel a fetva kérdéseit s a seik-ül-izlam feleleteit. És a seik-ül-izlam minden kérdésre igennel felelt...

»Ha az izlam ellen több ellenség összefog, ha az izlam országait fosztogatják, ha a muzulmán lakosságot lemészárolják és fogságba hurcolják s ha ebben az esetben az izlam padisahja a Korán szent tanítása szerint kihirdeti a szent háborút, kötelessége-e minden muzulmánnak, öregnek és fiatalnak, gyalogos- és lovaskatonának, minden izlam-országnak a háborúban résztvenni, vérért s vagyonát feláldozni a Dsiddahhoz (háború a hitért) csatlakozni? — Felelet: »igen«.

A második kérdés felolvasása előtt a tömegben izgatottság vesz erőt. Át akarja törni a rendőri kordont. Senki sem akar csak egyetlen szót

is elmulasztani a felolvasott szent igékből. »... Szent kötelesség-e, hogy azok a mohamedánok is, akik az ellenséges országokban s azok szövetségeseinek uralma alatt élnek, szintén kihirdessék a szent háborút s a harcban részt vegyenek?»

A tömeg feszülten várja a feleletet s a pap olvassa: »Igen«. Így megy ez pontról-pontra.

»Megérdemlik-e azok, akik a szent háborúhoz nem csatlakoznak — Allah mentesen meg ilyen árulóktól —, hogy Allah haragja örök büntetéssel sújtsa őket?»
Felelet: »Megérdemlik.«

Majd tovább: »Ha az ellenséges államok kormányai mohamedán alattvalókat fenyegetésekkel akarják elijeszteni a szent háborúban való részvételtől, ha gyermekeik, asszonyaik megöletésével fenyegetőznek, halálos vétket követ-e el az a mohamedán, aki vallásának védelmét félelmében elmulasztja s sújtatik-e ezért a pokol összes kínjaival?» Rövid szünet, a pap mélyet lélekzik, azután a seik-ül-izlam nevében tovább beszél: »Igen, halálos vétket követ el s a pokol összes kínjaival sújtatik.«

Most jön az ötödik, az utolsó kérdés: »Mivel a magas kalifátus érdeke ellen való volna, ha Anglia, Franciaország, Oroszország és a velük szövetséges államok mohamedán alattvalói a kalifátussal szövetségben lévő Németország és Ausztria-Magyarország ellen küzdenének, bünt követ-e el az s a pokol kínjait fogja-e elszenvedni, aki szövetségeseink ellen küzd?» — »Igen.«

A néptömeg elcsendesül, imádkozik a török birodalom és a szövetséges Németország és Ausztria-Magyarország fegyvereinek dicsőségéért. Kiterjesztett kezeiket az ég felé kitérve imádkoznak s tompán morajlik az »Amin« a népsokaság felett.

A leírás két szempontból érdemel figyelmet, és pedig:

A szent háború eredeti, ősrégi formájában s a Korán tanításai szerint tulajdonképpen az izlám világ harca a keresztény világ ellen. Tel-

jesen jogosult csak akkor lehet, ha tisztán a *vallás* védelmére szolgál, ha a vallás kerül veszedelembe. S ekkor *minden mohamedán* harcolni köteles *minden keresztény* ellen; a muzulmánok nem egyes nemzetek ellen harcolnak, hanem hitük védelmében az összes keresztény államok ellen, tekintet nélkül a politikai viszonyokra.

A szentháborúban a Korán tanításai szerint nincs politika, nincs barát és ellenség, csak mohamedán és keresztény. Természetesen akkor, mikor Mohamed megalapította a szent vallást, ez az alapelv politikai célokat szolgált, hiszen akkor a mohamedánság minden más vallással harcban állott, egy különálló, zárt világ volt. Az idők azonban változtak. A mohamedánság egysége megbomlott, a muzulmánok szétszóródtak, külön államokat alkottak, külön államokhoz tartoztak. Sőt egyes mohamedán államok egymás ellen is harcoltak, még a Törökországgal oly szoros viszonyban lévő Egyiptom is többször fegyvert fogott a padisah ellen. A szétágazó politikai érdekek okozták, hogy a szent tanokat is alá kel-

II. Abbas Hilmi egyiptomi khedive.

lett rendelni a változó időknek, bele kellett vinni a vallásba is a politikát, a modern szellemet. Így történt, hogy a jelenlegi szent háborúban a szellem, a lényeg megváltozott. Nem az izlam harcolt a keresztények ellen, hanem Törökország politikai ellenségei ellen, keresztény államokkal szövetségben. A fetvának a szent háború kihirdetésekor ezt tekintetbe kellett venni, különbséget kellett tenni ellenséges és barátságos keresztények között. A vallási törvényekhez szigorúan ragaszkodó mohamedánok előtt azonban a Korán tanításainak ily megváltoztatása nem talált általános helyeslésre. A hithű muzulmán vallásából kifolyólag ellensége kell hogy legyen minden kereszténynek. Így történt, hogy a szent háború kihirdetése nem hozta meg a teljes sikert. A törökországi mohamedánok s mindazok előtt, kiknek az átformált »modern szent háború« egyszersmind a politikai céljait is fedte, a szent háború népszerű volt, lelkesedés-

sel csatlakoztak a kibontott zászló alá. Azok ellenben, kik Törökország háborújában nem látták egyszermind a mohamedán vallás veszedelmét is, nem tartották jogosultnak a csak a keresztények egy része ellen indított háborút.

A siita és szunnita vallás közti — már említett — különbség csak élesztette ezt a nézetet. Végeredmény volt, hogy az egész mohamedán világ feltámadása elmaradt, az ellenséges hadseregekben küzdő mohamedánok pedig hűek maradtak zászlójukhoz.

Igaz, hogy az ántánt mindent elkövetett, hogy a szent háború híre mohamedán katonáik előtt titokban maradjon, nem lehet azonban felteni mégsem, hogy a mai viszonyok mellett ez a leplezés teljesen sikerült. Az egész világ sajtóját bejárta a hír, azt teljesen elnyomni lehetetlen volt. Hiszen Egyiptom mohamedánjai okvetlenül értesültek a kalifa hívó szaváról s indiai csapatok közé is el ne jutott volna a szent háború híre.

A török kormány mindent megtett ugyanis a szent háború kihirdetésének terjesztésére.

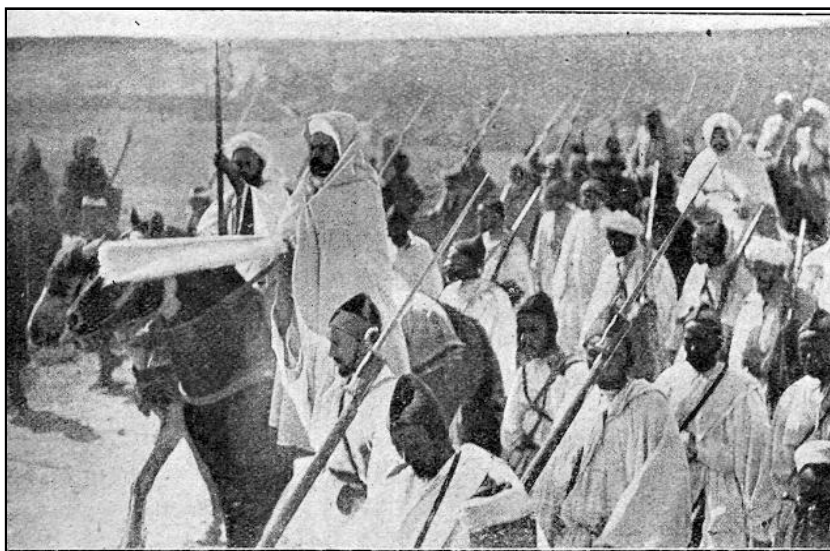
A szenussziak törzsfőnöke (a »Nagy szenüsszi«) kíséretével megérkezik Dzsarabubba (Egyiptom).

A Konstantinápolyban történt kihirdetéssel egyidejűleg a szultán sajátkezű aláírásával a császári kormány egy proklamációt bocsátott ki az egész muzulmán világhoz. A seik-ül-izlam, három elődje és 24 török főpap által ellenjegyzett proklamáció a következő záradékot viselte: »Megparancsolom, hogy jelen felhívás az összes muzulmán országokban terjesztessék.«

A proklamáció maga hosszabb irat, melynek tartalma lényegében a következő:

Oroszország, mely azon fáradozik, hogy a függetlenséget, minden nemzet legfőbb áldását, elnyomja, mely az egész emberiséget leigázni igyekszik s évszázadok óta az emberi jólét esküdt ellensége, mindmáig okozója volt mindazon szerencsétlenségnek és csapásnak, melyek a Keletet érték. A mostani háborúban az angolokkal és franciákkal szövetségben — kik maguk is a muzulmánok millióit tartják leigázva —, hogy önző céljait elérje s hogy a kalifátust, az izlam bástyáját és központját, megdönthesse.

A felbujtóknak ez a csoportja — a hármasság — az utolsó évszázadban India, Közép-

Szenussziak, akik eddig Olaszország ellen harcoltak, átlépik az egyiptomi határt. A Berliner Illustr. Gesellschaft felvétele.

Ázsia és Afrika nagy részének muzulmán lakosságát leigázta, függetlenségüket, szabadságukat elrabolta. Ők az okai évszázadok óta annak, hogy Törökország legértékesebb területeit elvesztette. Ők okozták a Balkán-háborút, melynek következménye a muzulmánok százezreinek elvesztése, asszonyokon elkövetett erőszak, az izlam templomok megszenteltetésének elpusztítása volt. Ők okozták a mostani háborút, melynek legtüzeesebb csóváját a mohamedán lakosság szívébe vetették. Céljük a próféta szent mécsét kioltani.

A kiáltvány kifejti azután, hogy mindazok, kik az izlam vallás ellenségei, előbb-utóbb magukra vonják Allah haragját, s hogy a kalifa a szent Mekka és Medina őrzője, Allah segítségével fegyvert ragadott, hogy az izlamot, a szent helyeket, Jeruzsálemet, Konstantinápolyt, szóval mindazon helyeket, ahol a próféták, szentek és mártírok sírjai vannak, megvédelmezhesse s hogy a fetva szent parancsai szerint az összes muzulmánokat szent háborúra hívta fel.

A kalifátus minden 20—45 éves férfit fegyverbe szólított. A hadsereg és a flotta, az izlam hitoktatók, papok, szóval a haza minden fia a különböző hadszíntereken egyesítettetni fog, s az izlam minden hívője felszólíttatik a szent háborúhoz való csatlakozásra akár fegyverrel, akár pénzbeli segítséggel. Az idegen uralom alatt görnyedő mindazon mohamedánok, kik Krim, Kazán, Turkesztán, Bekhara, Chiva, India, Kína, Afganisztán, Perzsia és Afrika területén laknak, erejükhöz képest csatlakozni tartoznak a szent háborúhoz. (Érdekes, hogy nemcsak a törökkel szövetséges, de a *semleges országok*

nagy részének mohamedánjai nincsenek fel-
említve ebben a taxatív felsorolásban.)

Kiemeli a kiáltvány, hogy az *ellenséges államok muzulmán alattvalói minden áldozatot hozzanak meg*, mindent tőrjenek el inkább, sem hogy oly tragikus sorsnak vessék alá magukat, hogy a muzulmánok ellen fogjanak fegyvert.

A kiáltvány tüzes szavakkal hívja fel végül a muzulmánokat kötelességük teljesítésére, s utal az írásra, mely szerint a háborút túlélőkre boldog élet, azokra pedig, akik a becsület mezején mártírhaltaltnak, a paradicsom gyönyöreire várnak.

A szent háború terjesztésére megtörtént tehát minden. Jámbor utasok, zarándokok, buzgó vándor papok bizonyára az életveszélytől sem riadtak vissza, hanem városról-városra, országról-országra járva, minden tilalom ellenére buzgón terjesztették az eszmét. Egy ország, egy nép száját nem lehet befogni. S az eredmény mégsem váltotta egészen valóra a hozzáfűzött reményeket: a szent háború nem ragadta magával a világ összes mohamedánjait, aminek oka részben a mohamedán népek szerteszórtságában, magának a hírnek lassú terjedésében s a szent-háború elvi alapjának megváltozásában rejlett.

Hatása és pedig ránk nézve jótékony hatása mégis volt a szent háború kihirdetésének, és pedig elsősorban az, hogy legalább Törökország mohamedánjai léptek fanatikus meggyőződéssel a harcba. De mutatkozott hatása a tulajdonképpeni Törökország területén kívül is: így került Egyiptomba és Tripoliszba, bárha itt a hatás kismértékű volt s csak a háború későbbi szakában vezetett valamelyes nagyobb fegyveres mozgalomra.

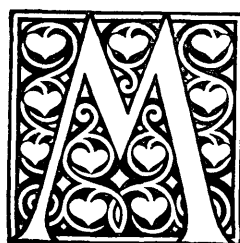

Helbing Ferenc eredeti rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

HADITERVEK, HADMŰVELETI CÉLOK.

Minden hadsereg, mielőtt a hadműveleteket megkezdi, minden szükséges csapatot, intézetet, anyagot, bizonyos előre meghatározott helyen összpontosít. Ezt nevezzük *felvonulásnak*. Természetes, hogy az egész országot megmozgató, az összes rendelkezésre álló vasutakat a teljesítőképesség legszélső határáig igénybevevő felvonulást nem lehet az utolsó órákban szervezni. Hiszen mikor a mozgósítás első napjainak egyikén a polgári forgalom felfüggesztetik és az összes vasutak a katonaság szolgálatába szegődnek, minden kis tévedés, minden forgalmi zavar nemcsak szerencsétlenségekre adhat okot, hanem, ami még nagyobb baj, oly felfordulást okozhat, hogy a tervszerű és ami a fő, a gyors felvonulás szenvedhet késedelmet. Pedig minden perc drága. Minden állam arra igyekszik, hogy a felvonulást hamarabb végezhesse be mint az ellenség, hogy hamarabb rendelkezzen harcrakész tömegekkel, hogy azokkal betörve az ellenséges földre, magához ragadja a kezdeményezés előnyeit s az ellenséget a mozgósítás és felvonulás zavartalan befejezésében gátolja. Klasszikus példája ennek a jelen világháborúban a németek gyors felvonulása, ami azt eredményezte, hogy a német seregek betörhettek Belgiumon át Franciaországba, s már Páris fenyegették, mikor végre a franciák és angolok elkészülve, megállíthatták a német veszedelmet.

Egy teljes katonavonat a legelsőbbrendű pályákon legfeljebb egy zászlóaljat képes befogadni, s egy hadosztály szállításához nem kevesebb, mint 40 teljes katonavonat szükséges.

Pedig egy hadosztály ütközetlétszáma még csak 10—15 ezer ember! A felvonuláskor tehát minden teherkocsi, minden mozdony igénybe van véve, az állomások összes kitérő vágányai le vannak foglalva. Egy állomás eltorlaszolása olyan zavart idéz elő, hogy a pálya egyik irányban sem használható.

Mindebből következik, hogy a felvonulás óriási, szinte emberfeletti munkájának akadálytalan lebonyolítására egy minden részletében kidolgozott tervnek kell már békében lenni. A mozdonyok, a kocsianyag kellő szétosztása, a menetrend percnyi pontosságú megállapítása az egész ország területére a mozgósítás alatt el nem végezhető, ez az úgynevezett mozgósítási előmunkálatok dolga.

Hogy azonban ezek az előmunkálatok megkezdhetők legyenek, arra alap is kell, vagyis tudnunk kell, hogy hol, a mozgósítás melyik napján milyen csapatnak, vonatnak, intézetnek kell beérkezni. Röviden: az állam egész haderejét már békében úgy kell szétosztani, hogy egy háború kitörésekor a hadseregek a kellő elosztásban vonulhassanak fel a határokon.

Az erők ezen elosztása azonban szintén sok minden körülménytől függ. Ezek közül a legfontosabbak: az ellenség körülbelüli hadereje, ami az egyes határrészekén velünk szembekekerülhet, és végül a *cél*, amit elérni akarunk. S ezzel eljuttottunk a háborús tevékenység kezdetéhez. Ha védelem a célunk, a várható ellenséges hadseregnél kisebb erőt is dobhatunk az illető határrészre, ha támadni akarunk, legalább is egyenlő erőket.

A katonai tevékenység tehát nemcsak a háború kitörésekor, hanem már a béke hosszú éveit 109

alatt is egy előre meghatározott cél felé törekszik, ebből indul ki az előkészítésnél, ezt tartja szeme előtt a harcok során, ezért küzd és harcol ereje fogytaig. A cél, az úgynevezett hadműveleti cél a háború alfája és omegája.

A török hadvezetés a háború előtt szintén szem előtt tartotta az elérendő hadműveleti célt, mely e speciális esetben többféle volt, hiszen a török négy ponton viselt háborút. Mindenütt támadni erejét felülmúló feladat lett volna, arra elegendő hadserege nem volt, hiszen mindjárt a háború elején három nagyhatalommal állott szemben. Igaz, hogy ezek a nagyhatalmak csak mellékerőkkel fordulhattak ellene, de az aránytalanság mégis nagy volt, hiszen Törökország lakossága mindössze kerek 20 millió ember, vagyis annyi mint Magyarország. S még ebből a lakosságból sem vonhatta ki a teljes erőt, hiszen évtizedek mulasztásai folytán úgy a pénzügy, mint felszerelés, fegyverzet tekintetében nem állott oly fokon, hogy emberanyagát teljesen igénybevehette volna mint például mi, vagy a németek. S ha a hiányos közigazgatási, anyakönyvvezetési berendezést is hozzávesszük, világosan áll előttünk, hogy a török hadsereg számra nézve csakis korlátolt lehetett.

Ezt az aránylag kis hadsereget kellett Törökországnak ügyes ökonómiával úgy beosztani, hogy mindenhová a kellő számú hadsereget tudja állítani. S ez a korlátolt számú hadsereg utalta őt arra is, hogy a hadműveleti célokat a hadsereg nagyságához, az ország erejéhez mérten válassza meg. A legkisebb könnyelműség

ezen a téren katasztrofális jelentőségű lehet. Csak a higgadt, hideg megfontolás, az ország teljesítőképességének helyes értékelése vezethettek olyan hadműveleti célok felé, melyek a megvalósítást legalább is valószínűvé tehettek. Kishitűség esetleg hiábavaló területi veszteségeket okozhat, elbizakodottság katasztrófát idézhet elő.

Törökország, mint megtámadott fél, azt a szempontot tartotta elsősorban irányadónak, hogy területi épségét megvédelmezze. Viszont azonban nem engedte szem elől téveszteni, hogy egyidejűleg ellenségeinek ott és olyan károkat okozzon, ahol és amilyet tud. Vagyis a török álláspont a támadólagos védelem volt. Más szóval mindazon helyeken, ahol egy támadás az ellenségre nézve fontos területeket érintett, támadólag lépett fel, mert ezzel gyöngítette ellenfeleit ott, ahol Törökország a tiszta védelemre akart szorítkozni. A két eljárás helyes összeegyeztetése adta meg az egész hadműveleti tervet, mely az egyes hadszíntereken a következő volt:

A helyzet kulcsa, Törökország fennállása Konstantinápoly birtokától függött. Ha ez elvesz, akkor egyszersmind az egész további harc feleslegessé vált volna. Másrészt pedig Törökország nagyon jól tudta, hogy ellenfeleinek főcélja Konstantinápoly elfoglalása, s hogy ezek ennél fogva a hadműveletek súlypontját ide fogják helyezni. A földrajzi alakulás, a török tengeri haderő hiánya arra utalták a török hadvezetőséget, hogy Konstantinápolyt illetőleg a tiszta védelem terére szorítkozzanak. A fővárost két irányból fenyegette veszedelem, és pedig a Dardanellák és a Boszporusz felől. A Dardanellák megtámadását nem háríthatta el, hiszen a tengeren az ántánt volt a korlátlan úr. Itt tehát nem maradt más hátra, mint várni, az erődök védelme alatt megakadályozni, hogy az ellenséges flotta a szorosba behatoljon, a partraszállást megakadályozni, ha pedig ez nem sikerülne, akkor az esetleg partraszállott ellenséget az ország belsejétől elzárni. Ez volt a hadműveleti cél, melynek elérésére az egyedüli lehetséges mód a szívós védelem volt.

110 A sziriai vasútról teherhordó állatokra rakják át a municiót.

Frankl E. Berlin felv.

A török katonai parancsnok lelkesítő beszédet intéz a kivonuló csapatokhoz Jaffában. A Leipz. Presse-Büro felvétel.

A Boszporusz felé a helyzet már másképpen alakult. A feketetengeri orosz flotta távolról sem volt olyan veszélyes, mint a Dardanellák előtt álló angol-francia egyesült hajóraj. Itt a szoros kierősakolásától tartani nem kellett. Volt azonban egy másik veszedelem, mely nem kevésbé fenyegette Stambult, és pedig az orosz szárazföldi haderő.

Bulgária még pár évvel ezelőtt Törökország ellenfele volt, mely a lefolyt küzdelemben nem érte el teljesen a célját. Ha Bulgária talán beletnyugodott abba, hogy dicső és győzelmes hadseregét a Csataldzsa-vonatról vissza kellett vonni, a békekötéskor nagy elkedvetlenedéssel látta, hogy az Égei-tengeren nagy áldozatok árán megszerzett tengerpartja úgyszólván hasznavehetetlen volt. Az odavezető vasút Drinápolyval együtt a török kezén maradt, új vasutat építeni a tengerhez a földrajzi viszonyoknál fogva majdnem lehetetlen volt. Az országot a tengertől elválasztó hegységek csak igen költséges, az ország pénzügyi erejét meghaladó vasút építését engedték meg. A bolgár tehát tövissel a szívében kötött csak békét a törökkel. Viszont pedig Bulgáriában a felszaba-

dító cár iránti hála még mindig széles körben élt, s az oroszbarát-áramlat a háború kitörésekor még eléggé tetterős volt.

A török hadvezetésnek ezeket a diplomáciai viszonyokat feltétlenül tekintetbe kellett venni a haditerv megalkotásánál. Hiszen a mondottak alapján egyáltalában nem volt kizárva annak a lehetősége, hogy az orosz bolgár földön partraszállva, szárazföldön nyomul elő Konstantinápoly felé. Ezt pedig mindenáron meg kellett akadályozni. A diplomácia feladata volt Bulgáriát alkudozásokkal, végül a vasútvonal átengedésével megnyerni, a katonai vezetésnek pedig mindettől függetlenül arra kellett törekedni, hogy az orosz a dolgok bármily alakulása mellett se legyen képes a szárazföldön át való támadásra. Ezt pedig csak úgy lehetett elérni, ha a török másutt annyi orosz erőt köt le, hogy Oroszországnak ne maradjon ereje az efajta vállalkozásokra. Az orosz elleni hadműveleti cél tehát az volt, hogy lehetőleg sok erőt kössenek le távol Konstantinápolytól.

A kitzűzött célt védelemmel itt nem lehetett elérni, mert ha a török Oroszországgal szemben tisztán védelmi háborúra határozta volna el

magát, az orosz vele szemben alárendelt erőket alkalmazhatott volna, hogy a török hadszíntérre szánt hadseregének zömét esetleg Bulgárián át irányítsa a rég óhajtott főváros felé.

Oroszországgal szemben tehát minden ok a támadó hadműveletek mellett szólt. S a török ezt is tette. Itt azonban még egy körülmény is szerepet játszik. Ugyanis az Oroszország elleni támadó hadműveletek csakis akkor voltak képesek nagy erőket lekötni, ha ezen hadműveletek földrajzilag értékes területek ellen irányulnak. S ebben a tekintetben Törökországnak kedvezett a szerencse. Az orosz-török határ nem a Kaukázus gerincén húzódott, hanem attól délre, s a tulajdonképpen Kaukázus hegyvonulattól délre a Batum—Baku közti völgy a természeti kincsek oly gazdagságát hordta ölében, hogy az oroszok minden érdeke ezen területek megtartása mellett szólt. Nemesak az orosz hajózásra, a feketetengeri flottára annyira nélkülözhetetlen petróleum bugyogott itt ki a föld mélyéből, hanem a Perzsiára való közvetlen befolyás is ezen terület birtokától függött. Ha a török ezt a területet egyszer elfoglalta volna, akkor megszűnvn a Perzsiával való közvetlen érintkezés, az orosz befolyások is semmivé váltak volna. Pedig ez Oroszország létérdekeit ásta alá.

Törökországnak azt az elhatározását tehát, hogy Oroszország ellen támadó hadműveleteket indít, mindenképpen érhetőnek találhatjuk. A hadművelati cél, a Batum—Baku közti völgyvonulat meghódítása pedig az orosz érdekkör szívének irányított dőfés volt.

Angliával szemben a helyzet némileg hasonlóan alakult. Az angol a legveszélyesebb pont, a Dardanellák ellen indult. Ha itt sikerül partraszállania, Konstantinápoly nagyon közel van, túlnyomó támadó erő ellenében alig lehetett volna helytállani. Valahogyan tehát távol kellett tartani az angolok főerejét ettől a veszélyes ponttól. Ez ismét csak úgy sikerülhetett, ha Törökország támadólag lép fel, és olyan angol területet fenyeget, ami az angolra nézve érzékeny pont. Törökország keresve sem találhatott volna alkalmasabb célt a Szezi-csatornánál. Az ellenség diplomáciai és katonai szándékát teljes bizonyossággal sohasem lehet előrelátni. A bizonyosság azonban ebben a speciális esetben nem szenvedhetett kétséget. Alig lett volna hihető, hogy Anglia eme fontos útját minden lehető eszközzel ne védelmezze akkor, ha azt fenyegetve látja. Sőt teljes joggal lehetett remélni, hogy Angolország a török elleni vállalatában minden más hadműveletet mellékesnek

fog tartani, ha Szezi veszedelemben forog, s minden egyéb célját feláldozza ennek a legfontosabb célnak az érdekében. Törökország számára tehát az egyedüli és leghelyesebb választás volt, ha Anglia ütőerére rátapintva, ezzel igyekezett a Dardanella elleni akció hevesességét csökkenteni. Ha célját, a Szezi-csatorna elfoglalását vagy elrombolását nem is érthette el, mindenesetre nagy angol haderőket volt képes Egyiptom földjéhez láncolni a Szezi elleni hadműveletekkel. Ne felejtjük el, hogy a földrajzi viszonyok az egyiptomi harctéren olyanok, hogy a felderítés csak nagy nehézségek árán vihető keresztül, s még ez esetben sem lehetséges a viszonyokról valódi képet kapni. Ha tehát Törökország csak alárendelt erőket vetett is erre a hadszíntérre, az angol kénytelen volt állandóan tekintélyes erőket ott tartani, hiszen a valódi helyzettel sohasem volt tisztában, minden nap meglepetéseknek lehetett kitéve.

A Szezi elleni támadó hadműveletek még azzal a reménnyel is kecsegtettek, hogy Egyiptom és a környék nagyjából harcias mohamedán lakossága a szent zászló alá fog csatlakozni s így a minden oldalról szorongatott angol kénytelen lesz minden figyelmét, minden rendelkezésre álló erejét ide fordítani.

Hogy ezek a várakozások mennyiben valósultak meg, látni fogjuk. Mindenesetre azonban tény az, hogy a török hadvezetőségnek a haditervek megállapításánál fenti körülményeket számításba kellett venni.

Maradna még a mezopotámiai hadszíntér. Itt a töröknek fontos állami és létérdekei nem voltak. Igaz, hogy az újabb időkben felfedezett nagy petróleumtelepek, a Tigris és Eufráth völgyében szunnyadó és életerő óriási gazdasági kincseket, nagy értéket képviseltek, de ily messzemenő tervekkel, a kincsek kiaknázásával, Törökország csak a nagyon távoli jövőben foglalkozhatott volna. Ezenkívül korlátolt számú hadereje sem engedte volna meg, hogy ily távol eső vidékre nagyobb súlyt helyezzen. Meg kellett elégednie azzal, hogy tisztán védelemre szorított, várva az alkalmat, hogy később, kedvező körülmények között, esetleg másutt felzabaduló erőkkkel offenzívába mehessen át.

Fenti megfontolások alapján állapították meg a haditervet. A következő lépés az erők olyatén szétosztása volt, hogy a kitűzött tervnek és célnak megfelelően mindenütt a kellő számú haderő léphessen akcióba.

A rendelkezésre álló hadsereg szétosztásánál irányadó! szerepelt, hogy melyik hadszínteret tekintették a legfontosabbnak, mert

hisz nyilvánvaló, hogy ide kell a legtöbb erő, a kevésbé fontos helyre pedig kevesebb szükséges.

Bátran állíthatjuk, hogy a legfontosabb hadszíntér a Dardanellák és Gallipoli-félsziget voltak. Hiszen ezek voltak az egyesült ellenség végcéljai, hogy a közvetlen mögöttük levő fővárost elfoglalhassák s ezzel a török európai hatalmát végleg megsemmisítsék, az orosz és az antánt többi állama között a Dardanellák és a Boszporusz tengerszorosán át közvetlen kapcsolatot létesíthessenek.

Másodsorban szerepelt a Kaukázus, hiszen az itteni hadműveletek az orosz határral való közvetlen szomszédság folytán összefüggésben voltak fontos török területek s közvetve a főváros védelmével. Erre a két pontra kellett tehát a török haderő zömét vetni, míg a másik két hadszíntérre csak kisebb erők voltak irányítandók.

Az összes körülmények mérlegelése folytán feltehetjük, hogy

300.000 ember a Dardanellák és a kisázsiai partvidékre ;

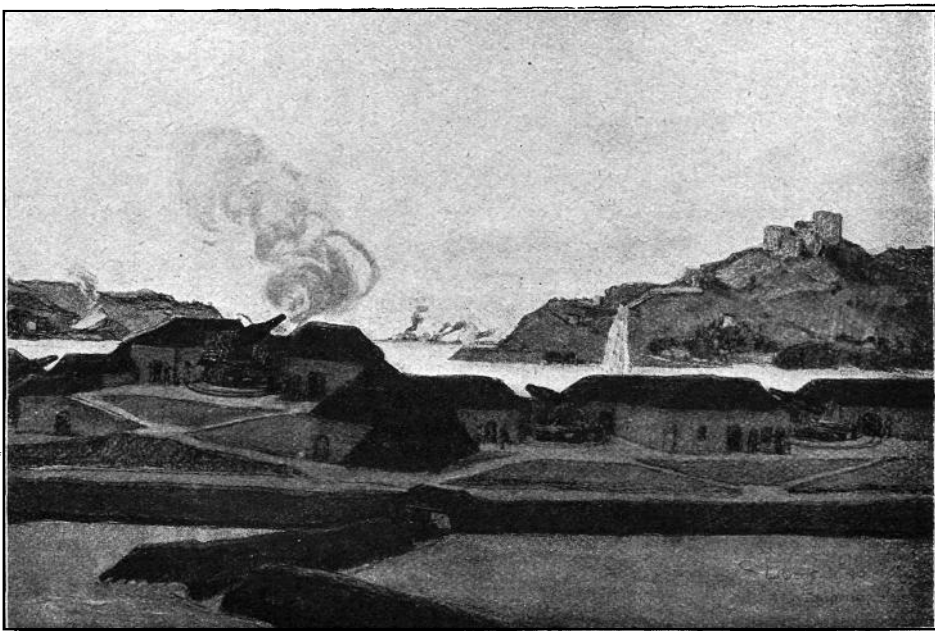
200.000 ember a Kaukázusba és a Fekete-tenger parti vidékére ;

100.000 ember a Suez elleni hadműveletekre ;

50.000 ember a mezopotámiai harctérre vetetett ;

150.000 ember pedig mint fennmaradó rész a főváros környékén mint tartalék, valamint az ország belsejében biztosítási, helyőrségi stb. szolgálatra fordítatott.

Ha azonban fenti számokat mint harcoló csapatokat tekintjük, a hadiesemények tárgyalásánál nagyon téves következtetésekre juthatnánk. Említett számok ugyanis nem a harcoló állományt jelentik, azokba bele vannak számítva a vonatcsapatok, az élelmező-, lőszer-, egészségügyi intézetek, a hadtápalakulások összes személyzete, vagyis mindazon egyének, kik közvetlenül a harcoló hadsereg háta mögött az ellátás fontos munkáját végzik. Ha ezen emberanyag számát csak az összhadsereg egyharmad részére becsüljük, ami inkább kevésnek

Erődművek a Boszporusznál.

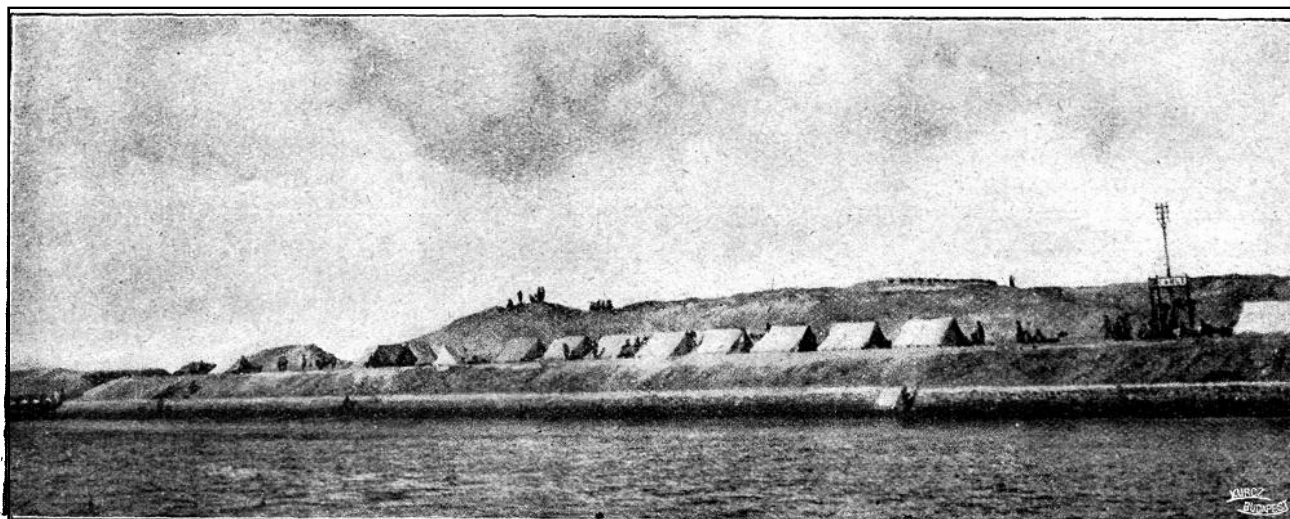
A Leipz. Illustr. Zeitung engedélyével. Lebrecht G. rajza.

mondható, mint soknak, s ha ezenkívül a szorosban vett küzdőtérrel kívül egyes fontosabb parti városok megszálló és biztosító őrségeit is számításba vesszük, a háború elején az egyes hadszíntereken *tényleg harcra vetett hadseregek küzdő létszáma* nem volt nagyobb mint :

a Dardanelláknál	150.000 fő
a kaukázusi fronton	100.000 »
a mezopotámiai harctéren	30.000 »
az egyiptomi harctéren	60.000 »

Összesen kerek 340.000 fő

Vagyis Törökország összhadseregéből valamivel több mint egyharmadrészt vetettek mindjárt a háború elején küzdelembe. Ez pedig csak az első pillanatban tűnik fel úgy, mintha a török hadsereg nem fejtette volna ki a háború elején minden rendelkezésre álló erejét. Kissé gondosabb vizsgálat mellett azonban a török hadvezetőséget nem illetheti ilyen vád. Ha ugyanis meggondoljuk azt, hogy a törökországi rossz közlekedési viszonyok s az egyes harcterek egymástól való nagy távolsága mellett erők gyors eltolása lehetetlen volt, be kell látnunk, hogy az egyszer harcra vetett csapatokat a török hadvezetés már kiadta a kezéből, azokra csak ott számíthatott, ahová az első pillanatban dobta őket. Ha most a török hadvezetőség a még nem eléggé tisztázott helyzet mellett egész hadseregét azonnal a küzdelembe vetette volna, az egész hadjárat sikerét veszélyeztető meglepetéseknek tehetné volna ki magát. Egy esetleges orosz partraszállás a Fekete-tenger déli partvidékén,

Angol sátoortábor a Szezi-csatorna mentén.

Angol folyóirat nyomán.

vagy a hosszú kisázsiai parton angolok és franciák partrattett csapatai minden tervet, minden számítást megghiusíthattak volna. Törökországnak minden fontos pontját tényleg őrizni kellett, ott nem volt elég az egyszerű megfigyelés azon feltevés mellett, hogy minden gyanus jelre csapatok gyors odaküldésével segíthetnek a bajon. A török hadsereg erre nem volt elég mozgékony, a közlekedési berendezések hiánya, az évtizedes mulasztások következménye volt a küzdő hadseregek létszámának aránylagos kicsinysége. Jó tanulság nekik a jövőre, jó példa minden más nemzetnek is, amelyik békében sajnálja a pénzt oly célokra, melyek azonnali hasznót nem nyújtanak ugyan, de amelyeknek elmulasztása egy háború esetén jóvátételten bajokat okoz.

Végül még egy ok. A török hadsereg kiképzése a háború kitörésekor némileg hiányos volt. Az egész kihasználható emberanyag pénzhiány s egyéb már említett okok miatt nem volt oly mértékben kiképezve, hogy az egész talpraállított lakosságot egyszerre harcra lehetett volna vetni. A védőköteleseknél lévő emberek nagy száma most került először igazi kiképzés alá. S Törökország józanságára vall, hogy a félig kiképzett embereket nem dobta mindjárt a harctérre. Kiképzetlen legénység nem fogja tudni soha megállani a helyét, amint komoly harcokra kerül a sor, sőt még a kiképzett csapatokat is magával ragadhatja egy hirtelen kitört pánik. Ez pedig nem eléggé kiképzett, gyakorlatlan, a fegyverek hatását nem ismerő, összehordott, katonailag még nem eléggé fegyelmezett tömegekben mint állandó rém kísért.

114 Helyes volt tehát a török felfogás : inkább keve-

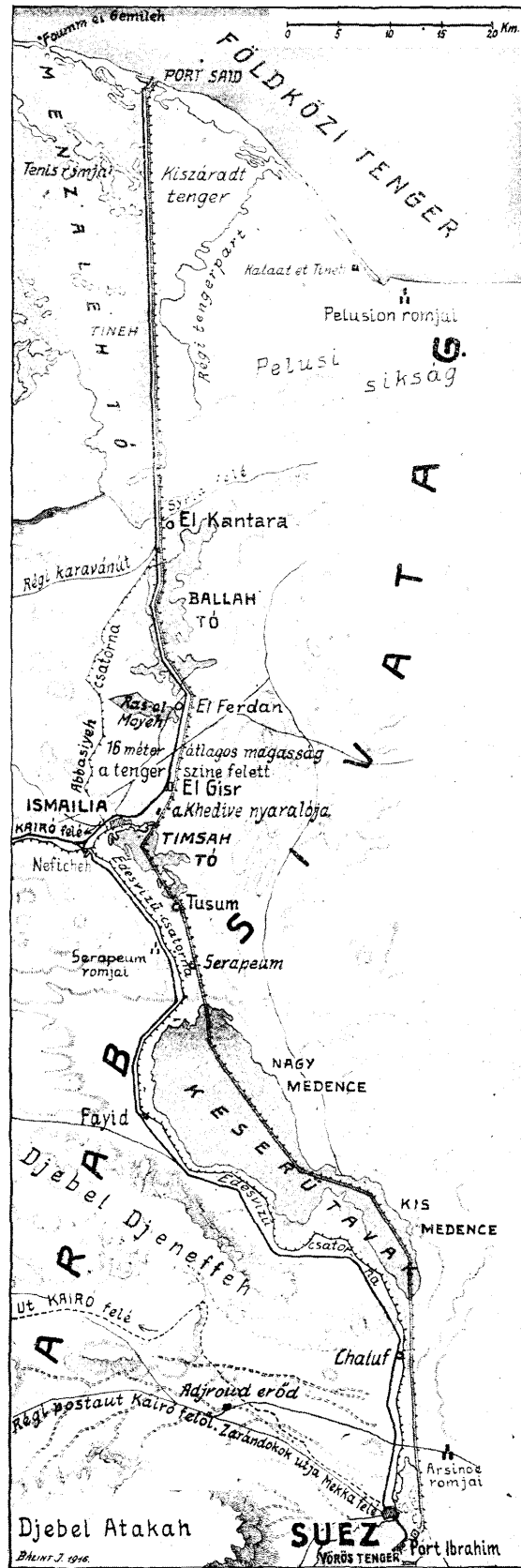
sebb, de jól kiképzett csapatot vetni a harcra, mint nagy tömeg kiképzetlent, s inkább a még meglévő anyag kiképzésére fordítani a hadsereg számottevő részét, hogy a tűzben álló csapatok állandó, jó anyagot kaphassanak fogyaszték pótlására, s a harcok folyamán ne gyengüljenek, hanem inkább erősödjenek.

Az *ántánt* számára Törökország csak mellék-hadszíntér volt s ide csak mellékerőket irányítottak. Mindazonáltal tekintve az *ántánt*-hatalmak összehasonlíthatatlan számbeli túlsúlyát, erre a hadszíntérre is jutott annyi katonájuk, hogy az egyes küzdőtereken mindenütt legalább is egyenlő számú, de a legtöbb helyen túlerőben levő csapatokat vetettek latba. Az a körülmény, hogy az *ántánt* — kivéve Oroszországot — saját földjétől messzeeső vidékeken harcolt, s hadseregeinek összes szükségleteit távol tengeren, ellenséges tengeralattjárók veszélyeztette hajókon kellett utanszállítani, különösebb hátrányt nem jelentett. Az *ántánt* Törökországgal szemben bővelkedett élelmiszerben és hadianyagban, ami ellensúlyozta a szállítás veszélyeit és nehézségeit.

A főhadműveleti cél az *ántánt* részéről Konstantinápoly és a tengerszorosok elfoglalása volt. Természetesen — hódításról lévén szó — csakis támadás jöhetett tekintetbe, és pedig a rendelkezésre álló főerőkkel. A Földközi-tenger felől csakis angol és francia csapatok jöhettek tekintetbe, az orosz el volt zárva a világtól. A földrajzi viszonyokat, a korlátolt kiterjedésű területet tekintve, az egyesült angol-francia hadvezetés a török elleni hadjáratra szánt erejének zömét, mintegy 200.000 embert vetett a Dardanella-hadszíntérre, vagyis aránylag nagy

haderőt. Kiegészítette ezt a hadsereget mintegy 30 modern és nagy csatahajó óriási erejű tüzérsége, cirkálók, tengeralattjárók, ágyúaszádok egész raja. Összehasonlítva ezt az erőt a védelemre állított 150.000 főnyi török hadsereggel, melynek tüzérsége a támadók mögött messze elmaradt, azt találjuk, hogy ezen hadszíntéren az ellenség aránytalan nagy túlerőben volt. Ennek oka abban keresendő, hogy az ántánt — lebecsülve a török hadsereg ellenállóképességét s sarkalva a Dardanellák megnyitásának égető szükségességétől — egy csapásra gyorsan akart célt érni. Azt hitték, hogy túlerő ellen a török egyáltalában nem bírja magát tartani s így az ide küldött haderő nagy része rövidesen felszabadulva, más hadszíntereken lesz újra alkalmazható.

Az orosz, kinek érdeke leginkább sürgette a Dardanellák gyors elését, közvetlenül nem avatkozhatott bele a játékba. A török partokon kikötni, tengeri erjét túlhaladó feladat volt (a török tengerészeti német hadihajókkal és tengeralattjárókkal erősödött meg) mert a partraszállott csapatok ellátását nem tudta volna föltétlen bizonyossággal ellátni. Enélkül pedig a vállalat az egyébként is mindig óvatos orosz előtt nagyon kockázatosnak látszott. Román és bolgár területen áthaladni egyelőre nem volt kilátásba vehető, oda hosszú volt még a diplomáciai út is. A főcélt, a Dardanellák

A Szezi-csatorna térképe.

elestét tehát más úton kellett keresni, és pedig úgy, ha onnan a török hadsereg lehető nagy részét elvonják s így a védelmet meggyöngítik. Ez okoskodás vezetett arra, hogy a Kaukázus vidékén támadólag lépjenek fel. Mint látjuk, török és orosz a Kaukázust illetőleg ugyanegy elhatározásra jutott, mindkettőnek érdeke a támadást parancsolta. De míg a török ide csak 100.000 embert tudott vetni, az orosz bő emberanyagából 150.000-nyi hadsereget, vagyis egyharmaddal többet küldött.

Részben ugyanezt a célt, vagyis a török erő szétforgácsolását célozta az angolok részéről a Perzsa-öbölben indított vállalkozás, mely azonban a közös hadicél mellett itt egy kis mellékjövendelmet is akart szerezni a gazdag petróleum- és termővidékek elfoglalásával, a Perzsa-öböl elzárásával. Sok ereje erre a mellékvállalkozásra az angolnak nem maradt, mindazonáltal két teljes hadosztályt, 30—35.000 harcost több monitorral dobott ide. Vagyis a törökök felett itt is túlsúlyban volt az ántánt. Végül az utolsó hadszíntéren, Egyiptomban az angol tisztán a védelemre szorított. Hogy itt nem igyekezett támadólag fellépve, minél több török csapatot magára vonni, nagyon természetes angol politika. Csak ott ne legyen veszély, ahol angol érdekek forognak kockán. Inkább megtett mindent az angol, hogy a

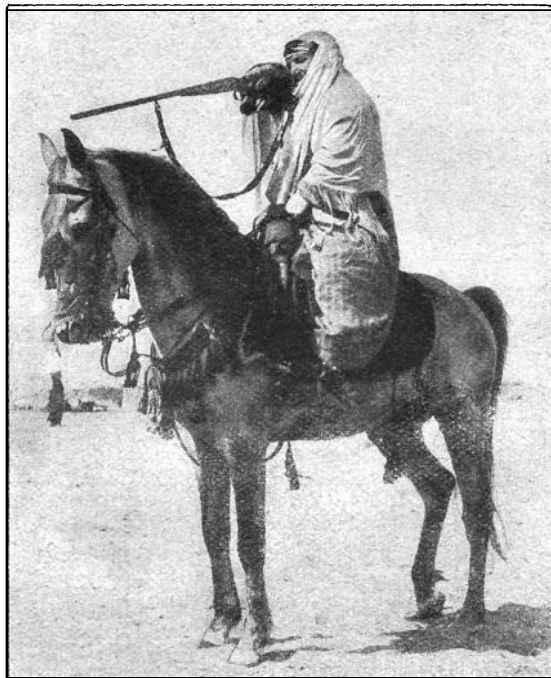
török haderőt máshová kösse le, hogy annak eszébe ne juthasson Szueze ellen fordulni.

De volt más ok is. Egyrészt egy támadó hadművelet a messze pusztaságokon át, minden segélyforrástól távol, nagyon is nehéz feladat lett volna, s értékes területek csak messze távolságban lettek volna elérhetőek, másrészt pedig Egyiptomot csak egyetlen katonával is elhagyni, nem látszott tanácsosnak. Egyiptom mohamedánjait csak a hatalomtól való félelem tudta féken tartani, a környék harcos mohamedán törzsei pedig évek óta csak az alkalomra lestek, hogy az angol egyiptomi uralom ellen fordulhassanak. Amint tehát az angol hadsereg ki-mozdult volna Egyiptomból, kitétte volna magát a minden oldalról jövő támadásoknak, a Szezei-csatorna a legnagyobb veszélybe jutott volna.

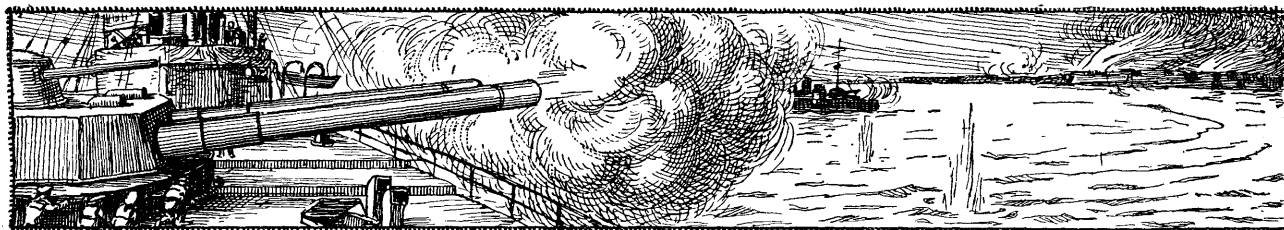
Az angol hadsereg tehát minden más érdek fölé helyezte Egyiptom és a csatorna birtokát, arra nagy erővel ráült s mintegy 100—120.000 emberrel, sok hadihajóval, erőddel ült a féltett kincsen, tisztán védelemre készen. Mint az oroszán a zsákmányt, úgy tartotta maga alatt két talpával erősen megmarkolva a zsíros falatot, s csak fogait vicsorgatta mindenkire, aki csak közeledni mert. Meg volt téve azonkívül minden intézkedés, hogy ha kell, minden a Földközi-tenger mellékén tartózkodó angol csapat Egyiptomba legyen szállítható.

Összefoglalva a mondottakat : a Dardanelláknál angol-francia túlerő állott, Mezopotámiában legalább is egyenlő számú angol támadott a védekező törökre, a Kaukázusban túlerő hömpölygött a támadó ozmán hadsereg felé, Szueze pedig erős túlerő állotta el a turbános hadak útját. Összesen mintegy 500.000 főnyi ellenség állott kerek 350.000 főnyi törökkel szemben.

Később a viszony mindinkább javult a törökök előnyére. Az angol és francia nem volt képes több csapatot otthon nélkülözni, örült ha szenvedett veszteségeit pótolni tudta. Az orosz alig pár hónap múlva válságba jutott, a kárpáti óriási embervesztés, a rövidesen bekövetkezett gorlicei áttörés, a vereségek, óriási veszteségek sorozata lehetetlenné tette a kaukázusi hadsereg további megerősítését. A török viszont új anyag kiképzésével, új alakítások szervezésével folyton szaporította haderejét s fenntartotta magát a tulnyomó ellenség ellen mindaddig, míg Szerbia leverése után végre a lőszerhiányon is segíteni tudott, s még rendelkezésre álló embereit is fel tudta fegyverezni. Helyzete ekkor oly kedvezőre fordult, hogy az ántánt jobbnak látta eltakarodni a Dardanellák környékéről. Ezzel a legfontosabb és nemzetközi szempontból legérzékenyebb harctér megszabadult a veszélyes ellenségtől.

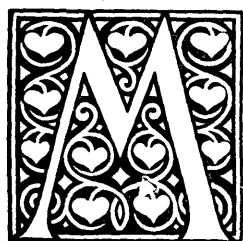

Fegyveres beduin.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A FEKETETENGERI ESEMÉNYEK 1915 FEBRUÁR VÉGÉIG.

Mi időn még a háború kitörése előtt az orosz flotta alattomosan megtámadta a Fekete-tengeren gyakorlatozó török flottát, a fekete vizeken el volt vetve a kocka. A megtámadott török hajóraj dühösen tordult az alattomos ellenség ellen s maga ment át támadásba. Az eredmény fényes volt. Nemcsak az orosz »Pruth« nevű aknakerakóhajó sülyedt el, hanem az egész támadó orosz hajóraj kénytelen volt a lehető leggyorsabban menekülni. A Boszporusz meg volt mentve s vele együtt a feketetengeri szabad hajózás. Az orosz alattomos támadásnak ugyanis mélyreható indokai voltak. Az orosz feketetengeri flotta nem volt elég erős ahhoz, hogy e vizek fölött a feltétlen uralmat biztosíthatta volna. Mindaddig, míg csak egy török hajó is szabadon mozgott a tengeren, az oroszok esetleges vízi csapat- és élelemszállításai a kaukázusi hadsereg számára bizonytalanok voltak. Viszont azonban a törökök mindig képesek voltak a Fekete-tenger keleti partján csapatokat paratenni s így az orosz kaukázusi hadsereget oldalában, illetve hátában fenyegetni. Míg tehát az orosz célja az volt, hogy a török flottát bezárja a Márvány-tengerre, hogy így szabadon garázdálkodhasson a nyílt tengeren, a töröknek minden igyekezetét arra kellett fordítani, hogy a nyílt tengerre való szabad kifutását biztosítsa.

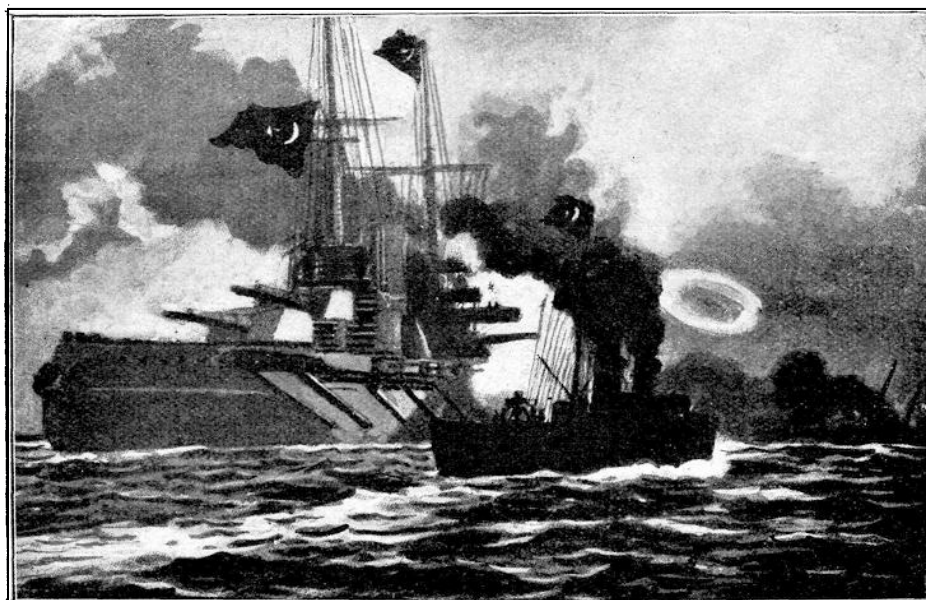
Az 1914 október 28—29-iki alattomos orosz támadás célja volt a Pruth aknakerakóhajónak lehetővé tenni, hogy a harc hevében a Bosz-

porusz bejáratát elérje és aknákkal elzárja. A német vezetés alatt álló török hajóraj azonnal felismerte a helyzetet s ezért ment át maga is azonnal támadásba. A »Pruth«-ot kellett megsemmisíteni, különben bezáródik a Boszporusz-kapu. A feladatot a török oldotta meg, a Pruth aknáival együtt a fenékre került.

TÖRÖK TÁMADÁS OROSZ KIKÖTŐK ELLEN.

Ezzel azonban a török hajóraj nem elégedhetett meg, hiszen az alattomos támadás viszonzására nem elég, ha annak kivédése sikerült. Sőt mihamarabb cselekedni kellett, hiszen az orosz kísérlet — a Boszporusz elzárása — arra mutatott, hogy az orosz félt a török hajóhadtól. Ezt a helyzetet ki kellett aknázni, a támadásra támadással felelni. S a török nem is habozott, útját azonnal az orosz partok felé vette, és pedig a legfontosabb kikötők, Odessza és Szebasztopolnak irányában.

A »Midilli« (azelőtt Breslau) egy német tengerésze következőképpen írta le Odessza megtámadását: »Két torpedónaszáddal hatoltunk be hajnali 3 órakor a kikötőbe és 1 óra 25 percnyi ideig tartózkodtunk ott. Felejthetetlen emlék marad számomra ez a nap. Koromsötét éj, az összes lámpák kioltva, a gépház ajtai bezárva, hogy a legkisebb fény ki ne hatolhasson s észrevétlenül lopózhassunk be a kikötőbe. A befutás alkalmával három hajóval találkoztunk, melyek a kikötőt épp el akarták hagyni. Az utolsó észrevett bennünket, de már későn —

A »Sultan Javus Selim« török páncélos cirkáló és egy török torpedóúzó elsüllyesztik a »Pruth« orosz aknaterakóhajót.

Bahndorf H. rajza.

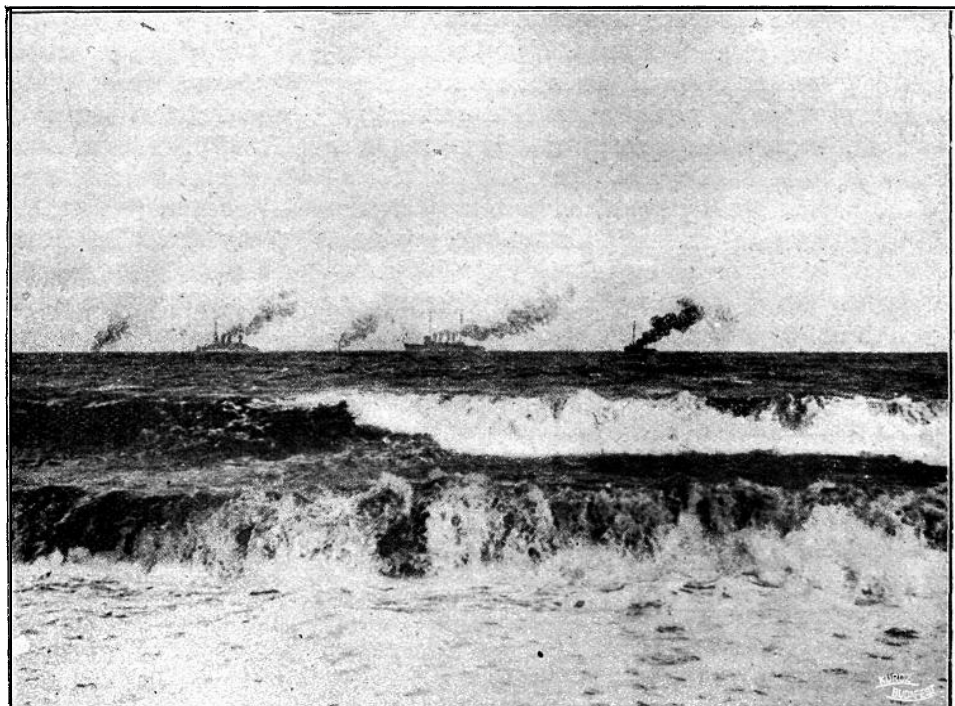
bent voltunk a kikötőben. Előttünk ringott egy nagy ellenséges ágyúnaszád, melynek öre észrevett bennünket és riadót jelzett. Egy torpedó s az ágyúnaszád sorsa meg volt pecsételve. Egy óriási robbanás után emberestül, patkányostul elsüllyedt. A dörrenés azonnal fellármázta egész Odesszát. Megszólaltak a kikötőben veszteglő hajók üvöltő szirénái, a gőzkürtök búgtak, az általunk megtámadott hajók vészharangjai kongtak, a mi két ágyúnk pedig bele-beledördült a hangzavarba. A kikötő megtelt emberekkel, fényszórók cikáztak ide-oda, pokoli zavar és láрма volt... A parti ülegek nem lőhettek ránk, mert könnyen saját hajóikat is találhatták volna.

Amint azonban elhagytuk a kikötőt, a lövedékek záporával árasztottak el bennünket. De hiába, a sötétben szerencsésen elmenekültünk. Zsákmányunk volt egy ágyúnaszád, egy segédcirkáló, három más gőzös (egyik közülök francia),

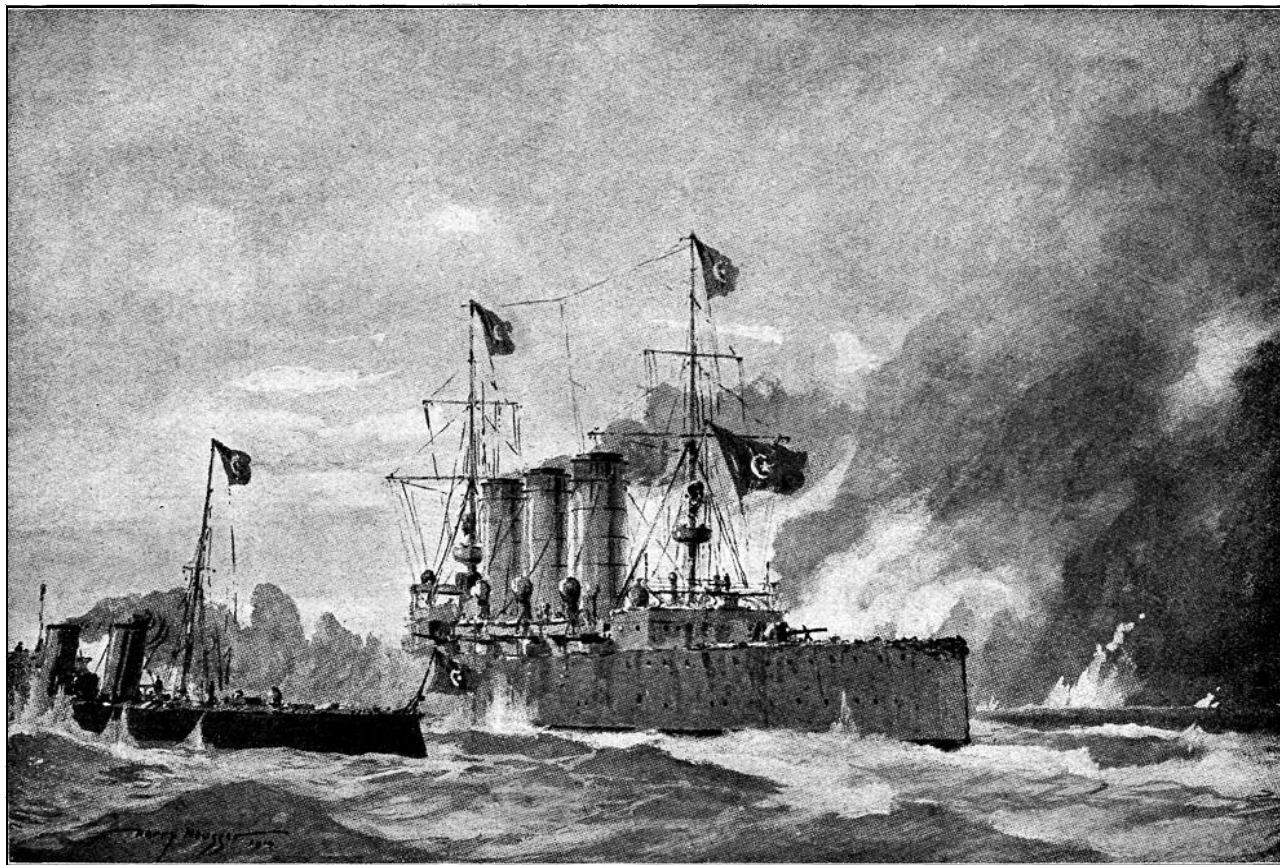
egy partórzóhajó, melyek elsüllyedtek, továbbá három erősen megsérült gőzös. Öt petróleumtartány égett, a villamos-központ szét volt rombolva (Odesszának legalább négy hétig nem volt világítása), a móló megrongálva. S mindezt két kis védtelen torpedónaszád vitte véghez.« (Süddeutsche Monatshefte.)

Ugyanakkor a »Sultan Javus Selim« (azelőtt »Göben«) hatalmas cirkáló nagy dologban volt. A gyakorlatozó török flottára alattomosan támadó ellenség a kifejlődött ütközet után menekülni volt kénytelen.

A »Sultan Javus Selim« egyedül vállalta magára az orosz hajóraj üldözését s azt fényesen meg is oldotta, az ellenség menekült előle, be egészen Szebasztopol megerősített kikötőjébe. A török hajó utána. Már belekerült az erődök tüzébe, de nem tágitott, a bosszút be kellett fejezni. Nem törődve az erődök ágyúival, megszólaltatta hatalmas lövegeit

Az orosz flotta Novorosszjszk előtt.

Török hadihajók bombázzák Novorosszijszk orosz kikötőt és felgyújtják a petróleumtartányokat. Heusser H. rajza.

s egymás után zúdította bombáit a kikötőre. A hadikikötő hajóépítőműhelye, több katonai telep, sok kereskedelmi hajó pusztulásával és súlyos megrongálásával fizetett az alattomos orosz. Az erődök tüze úgyszólván hatástalan maradt.

A szárazföldi háború kitörése után a török flotta feladata volt, hogy a Trapezuntba irányított csapatszállításokat fedezze. A Konstantinápoly—Erzerum közti félig kész vasútvonal nem volt elegendő a felvonulásra, egyéb út pedig a magas és úttalan, vad vidéken nem állott rendelkezésre. Az orosz betört már a kaukázusi határon, a legnagyobb gyorsaságra volt szükség. Ezért a török hadvezetés elhatározta a tengeri út kihasználását s tekintélyes számú csapatot és hadianyagot irányított Trapezuntba. Természetesen az oroszok megkíséreltek mindent, hogy a csapatszállításokat megakadályozzák, de hiába. Néhány csapatszállító hajó ugyan orosz jelentések szerint elsüllyedt, tekintve azonban az akkor uralkodó állandó ködöt s az orosz jelentések nem egészen határozott hangját, bizonyosra ezt nem vehetjük.

A szállítmányokat védő flotta feladatát kétféleképpen oldotta meg. A hajók egy része

közvetlenül kísérte a szállítóhajókat, a másik rész pedig egyes fontos kikötővárosok ellen intézett bátor támadásokat. Ez utóbbi vállalatok célja az volt, hogy az orosz hajóhadat a fontos kikötők védelmére a hazai partokhoz láncolják.

A török flotta bátor támadásai és részben kemény harcairól több érdekes hír érkezett. Így 1914 november hó 16-ikán egy német tengerész levele a következőket mondja :

»Nem tudom, irtam-e már Novorosszijszk bombázásáról. Heves ágyútűz után 50—60 petróleumtartányt lángborítottunk ; az egész környék, hová az égő petróleum kifolyt, lángtengerben állott. Ezután tizennégy nagy szállítóőzős — leginkább olajszállító hajók —, fa-és gabonaraktárak, majd a drótnélküli táviró-állomás kerültek sorra. Még a következő éjjel messze a nyílt tengerre is kivilágított a lángborult égboltozat.

Ugyanakkor a »Sultan Javus Selim« közeli távolságról Szebasztopol erőit bombázta. Az orosz erődök az ágyúlövedékek egész záporát, mintegy 1200 lövést, zúdították a hajóra. Elfogott orosz tisztek beszélték, hogy nem tudják felfogni, hogy menekülhetett ki a bátor hajó az erődök irtózatoss tüzköréből.

Batum orosz hadikikötő a Fekete-tengeren.

Sennecke R. Berlin, felvétele.

Később az orosz Poti kikötő bombázása után a török Ordu helységeinél vetettünk horgonyt.» (Neues Wiener Tageblatt.)

Elmondja még a német tengerész, hogy Orduban milyen szeretetreméltó fogadtatásban részesültek, mennyi ajándékban, ünnepeltetésben volt részük.

Egy másik, a »Berliner Tageblatt«-ban megjelent leírás színesen adja vissza egy Szebasztopol elleni másik vállalat lefolyását: »Teljes gőzzel haladtunk egész éjjel Szebasztopol felé, hogy a Trapezunt felől visszatérőben jelzett orosz hajókat méltóan üdvözölhessük. November 28-ikán délre vártuk a találkozást, de már hajnalhasadtakor megszólalt a riadókiáltás. Jobbról három füstoszlop látszott. Rögtön jött a parancs: Minden ember a helyére, távolharc a jobb-oldalon! Félig megmosdva, de soha nem tűnő jókedvvel rohantunk — éppen felváltás után voltunk az éjjeli szolgálat után — a gépházba és a kazánokhoz, hogy esetleg segítsünk léket tömni, ha a hajó lövést kapna. Vezérhajónk már szorgalmasan küldözgette 28-as bombáit az immár megjelent teljes orosz flottára. A torpedónaszád, melyen mi voltunk, gyorsan fedezéket keresett a vezérhajó páncélteste mögött, lesve az alkalmat egy torpedótámadásra. Mindössze hat orosz sorhajó, két cirkáló és négy torpedónaszád állott velünk, két hajóval, harcban, összes ágyúinak tüzeit a mi vezérhajónkra összpontosítva. A mi hajónk ügyes vezetése mellett azonban az orosz tüzéség munkája eredménytelen volt. Viszont vezérhajónk pokoli

gyorsasággal egyik jól célzott össztüzet a másik után adta le, úgy hogy a levegő izzott, a víz forrott az iszonyú légnyomástól, füsttől és lángtól. Az orosz vezérhajó csakhamar oldalára fordult, mire az orosz hajók feladták a küzdelmet és sietve távoztak.»

A többi kisebb, napirenden lévő ütközet mellett mint érdekes eseményt megemlíthetjük még Batum bombázását 1915. év január havában. Gottberg Ottó német író erről a vállalkozásról a következőket írja:

»1915. év újesztendő napján a »Midilli« és »Hamidije« azt a parancsot kapták, hogy az ellenségnek Batumnál tervezett csapatszállítását akadályozzák meg. Január másodikán a két hajó kifutott a nyílt tengerre, a »Midilli« elöl, utána pár órai távolságra a »Hamidije«. Irány egyenest keletnek. Szinope magasságában, a Fekete-tenger kellős közepén a »Midilli« egy ellenséges cirkáló füstjét veszi észre; csakhamar megjelenik az orosz hajó négy torpedónaszádbombólóval kísérve. A »Midilli« megáll, bevárja társát, azután együttesen megtámadják az ellenséget. Az orosz cirkáló megsérül, egy torpedónaszádbombóló elmerül, a többi három hajó sietve menekül. Közben 4 óra tájban feltűnik keleten az orosz flotta zöme. Hajóink gyorsan elfordulnak, délután 5 órakor, a sötétség beálltával sikerül eltűnniök az üldözők előtt, s ekkor újra irányt változtatva, ismét csak Batum felé vesznek irányt. Batumnál orosz csapatszállításnak semmi nyoma. Olajtartányokat lövünk helyette össze. Január

5-éről 6-ikára virradó éjjel könnyű ködben megindulunk haza. Másnap este hirtelen az orosz flotta kellős közepén találjuk magunkat. Őrült tüzelés kezdődik, gránátok és torpedók egész raja zúdul felénk. A »Hamidije« öreg hodzsájának igen sürgős dolga akad. Ütközet előtt ugyanis az öreg pap végigszalad a lőszerkamrák, páncéltornyok és ágyúk között, mindegyikre ráragaszt egy kis papírlapot, melyen a Korán valamely szent szurája van s imádkozik a török legénységért. A német parancsnok mosolyogva nézi. De Allah mégis segített, különösen ma éjjel.»

TÖRÖKORSZÁG FÖLÉNYE A FEKETE-TENGEREN.

A kis »Midilli« alig menekült ki a bajból, már másnap új vállalkozásba fogott. 1915 január 6-ikán német testvérehez, a hatalmas »Javus Selim«-hez csatlakozva, társul véve néhány kisebb török hajót, megtámadta az orosz hajórajt, mely előző nap és éjjel megkergette. Nem kevesebb mint 17 orosz hadihajó állott szemben. Hosszú küzdelem után a túlerő már-már fenyegető kezdett lenni, a török hajóraj be volt kerítve. Végül! azonban a két német testvére mégis sikerült utat nyitni, a török hajók majdnem sértetlenül távoztak. Az orosz ellenben túlereje dacára sem volt képes a további harcra, az üldözésre. Sok nagy hajóegysége oly súlyos sebeket szenvedett, hogy kénytelen volt Szebaszt

topol erődjei alá menekülni, a kikötőben oltalmat keresni.

A török flotta megszerezte a feketetengeri uralmat, melynek nemsokára a következményei is mutatkozni kezdtek. Dél-Oroszországban és a Krimi-félszigeten gazdasági bajok támadtak, mert az orosz kereskedelmi forgalom teljesen meg volt bénítva.

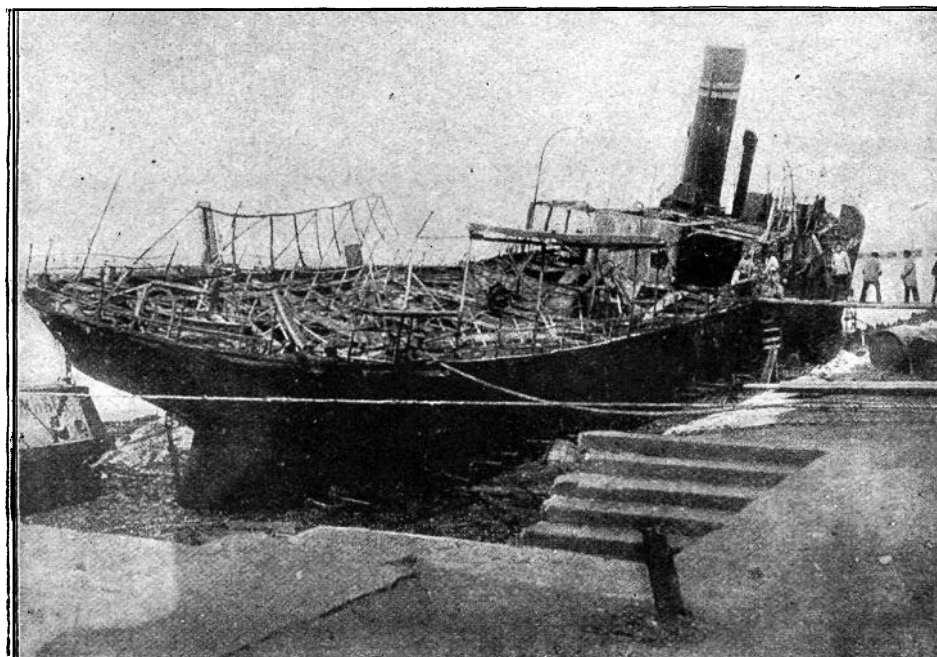
Ezzel szemben Törökország több rézbánya és petróleumraktár elfoglalásával oly gazdasági előnyökhöz jutott, melyek hadseregének ellátására nagy kihatással bírtak.

Ami az orosz flottát illeti, az egész idő alatt számottévő hadműveletet nem végzett. Itt-ott néhány kisebb védtelen város bombázására, kereskedelmi hajók elsüllyesztésére, egyes török hadihajók üldözésére, valamint kikötőinek védelmére szorítkozott. Jelentette ugyan néha az orosz flottavezetőség néhány török hadihajó és szállítóegység elsüllyedését, ezek azonban ellenőrizhetetlenek voltak, sőt némely elsüllyesztettnek jelentett török hadihajó pár napra rá csattanós életjelt adott magáról valamelyik orosz kikötőben.

Az igazság érdekében azonban meg kell jegyeznünk, hogy az orosz flotta a működésre nem is talált annyi teret, mint a török hajóraj. Oroszországnak fontos kikötői: Odessza, Szebasztopol, Batum mintegy csalogatták a török hajókat értékes vállalkozásokra, ezzel szemben az oroszoknak nem volt tulajdonképpeni célja. A Boszporusz elleni támadásra, vagy csak annak

biztos és hathatós blokkolására nem volt elég ereje, hiszen az orosz flotta csak oly erőben volt tartva a Fekete-tengeren, hogy az ismert török, jórészt régi hajók felett legyen túlsúlyban; a két német hajónak a török hajóhadhoz való csatlakozására nem készültek, az megdöntötte összes számításukat. Az arányt kiegyenlíteni pedig utólag nem lehetett, hiszen a Fekete-tenger minden oldalról zárt volt, oda más tengerekről orosz hajókat hozni nem lehetett.

A Fekete-tenger partjának török része nagy-

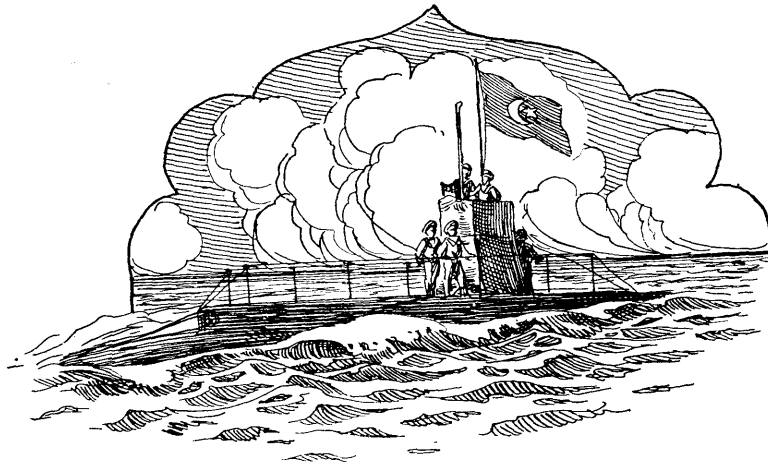

A török flotta által összelőtt orosz hajó Novorosszijszk előtt.

részt magas hegyektől övezett keskeny partvidékén semmi nagyobb város, értékesebb kikötő nem volt, ami megérdemelte volna azt, hogy egy-egy vállalkozásnál esetleg valamelyik orosz hajó elpusztuljon. Az egyetlen tekintélyesebb török kikötő Trapezunt volt, oda el is látogattak néha az oroszok, de sok eredményre itt sem nyílt alkalom. Törökország szegény volt, szegény volt a kikötője is. Az egész város rommálövése nem érte volna meg egy nagyobb orosz csatahajó esetleges pusztulását.

S hozzá a »Sultan Javus Selim«, az ördögös német hajó olyan gyorsjáratú volt, hogy azzal egyetlen orosz hajó sem versenyezhetett, az tehát akadálytalanul kalandozhatott a tengeren, arra vigyázni kellett. Hiszen ha megtámadta túlnyomó erő, egyszerűen elmenekült, hogy váratlanul ismét másutt okozzon valami kárt.

Igazi cél nélkül az orosz feketetengeri hajóhad csak ide-oda barangolt, tehetetlen bosszuját ártatlan, szegény parti lakosságon töltve ki.

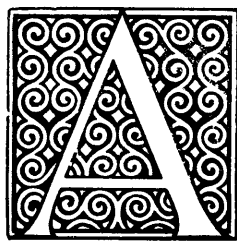

Helbing Ferenc eredeti rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ELSŐ KAUKÁZUSI HADJÁRAT.

Az orosz-török diplomáciai viszony megszakítása után közvetlenül megkezdődtek a Kaukázusban az ellenségeskedések. Oroszország itt is elárulta, hogy Törökországot már kezdettől fogva meg akarta támadni, s hogy az európai háború kitörésekor eltökélt szándéka volt Konstantinápoly felé gravitálni. Míg ugyanis Törökország csak akkor kezdett fegyverkezni, mikor a diplomáciai tárgyalások már nagyon éles fordulatot vettek s így 1914 október végén az orosz határon tett előkészületei csak a kezdet állapotában voltak, Oroszországot teljesen készen érte a szakítás; ő már régen nagy hadsereget vonultatott fel a török határ mentén.

Kezdetben az egész orosz kaukázusi hadsereg 10 hadtestet tett ki, összesen mintegy 400.000 emberrel. Oroszország gyorsan döntő csapást akart mérni a gyanutlan törökre. Szerencsére a német-osztrák-magyar októberi offenzíva a kaukázusi hadsereg tekintélyes részét az északi határterre vonta, mindazonáltal Oroszországnak még mindig maradt mintegy 250.000 emberből álló hadserege (körülbelül 150.000-nyi harcoló állománnyal), mely minden pillanatban készen állott a támadásra. Ezzel szemben Törökországnak a határ mentén mindössze gyenge határmegfigyelő csapatai voltak, a tulajdonképpeni hadsereg felvonulása még csak éppen hogy megkezdődött. S még a megkezdett felvonulás is csak lassan haladt, hisz a töröknek az egyetlen — nem nagy teljesítőképességű, mert nem is egészen kiépített — konstantinápoly—

erzerumi vasútvonalon kívül más közlekedési út nem állott rendelkezésére. Hacsak a feketetengeri nehézkes víziutat nem számítjuk, mely azonban — kivált gyorsaság szempontjából — az első időszakban nem sok előnyvel járt.

AZ ELSŐ OROSZ OFFENZÍVA.

Minden körülmény kedvezett az oroszoknak, hogy a kezdeményezést gyors elhatározással magához ragadja. Oroszország fel is ismerte a helyzetet s tőle nem szokott gyorsasággal cselekedett. Már 1914 november elsején megindultak az orosz tömegek s öt oszlopban haladva, átlépték a török határt, főerővel a megerősített Karsz—Alexandropol-területről a török-örmény főváros, Erzerum felé, másik négy kisebb oszloppal a tengerpart, továbbá a Csorok, illetve Murad-folyók mentén és a Perzsa határ közelében a Van-tó irányában indulva el. Az öt oszlop közül az Erzerum felé vonuló hadsereg volt a legfontosabb, mert ez ígért leggyorsabb eredményt. Csakis itt voltak meg nagyobb erők alkalmazására a szükséges előfeltételek, amennyiben a Karsz—Erzerum közti 150 kilométeres területen hiányzott csak a vasúti összeköttetés, de Erzerumtól részben vasút vezetett Konstantinápoly felé. Csakis itt lehetett tehát remélni, hogy előnyomuló nagyobb haderők számára az utánszállítást, úgy ahogy, biztosítani lehet. Minden más út nehezebb volt.

Törökországot az ellenség nem várt gyors fellépése meglepte. Kénytelen volt határcsapatait harcolva lassan visszavonni. S itt mutatkozik már a német vezetés befolyása. Míg a

Balkán-háborúban a törökök beérkező csapataikat azonnal részenként dobták harcba s így erejüket szétforgácsolva, részletenkénti vereségnek tették ki, a német vezetés másként intézkedett. Ők első feladatnak tekintették, hogy egy teljes hadsereget hozzanak össze, mely teljes harc készségben veheti fel a harcot az ellenséggel. Engedték tehát, hogy az orosz előnyomuljon. Segítségükre volt ebben a kietlen, vad terep és a török határvédő csapatok önfeláldozó vitézsége. A kettő együtt azt eredményezte, hogy az orosz hadsereg csak nagyon lassan tudott előnyomulni. Öt nap alatt az orosz főerő csak Köprikőjig jutott, vagyis 40 kilométerre a határtól, ami megfelel napi 8 kilométer előnyomulásnak. S már itt oly nagy nehézségek toltak az orosz seregek útjába az erős havazás, hideg folytán, hogy a behavazott hegyszorosokon nem tudták az élelmet utánszállítani. Az előnyomulást be kellett szüntetni. Hogy nemcsak pillanatnyi fennakadásról vagy pihe-nésről volt szó, hanem az orosz hadvezetés egyszerűen nem tudott tovább előnyomulni s nem is számított arra, hogy az offenzívát egyhamar folytatni tudja, mutatja az a körülmény, hogy Köprikőj elérése után azonnal megkezdették az elért vonal megerősítését.

Sietniök kellett. A török hadsereg folyton erősödött, a támadást mindennap várni lehetett. Már két nap múlva, november 7-ikén, megjelentek az előnyomuló török hadsereg elővédjei s szívós harcok után visszavetették a Köprikőjből előretolt orosz elővédeket, melyek kénytelenek voltak a megerősített főállásba

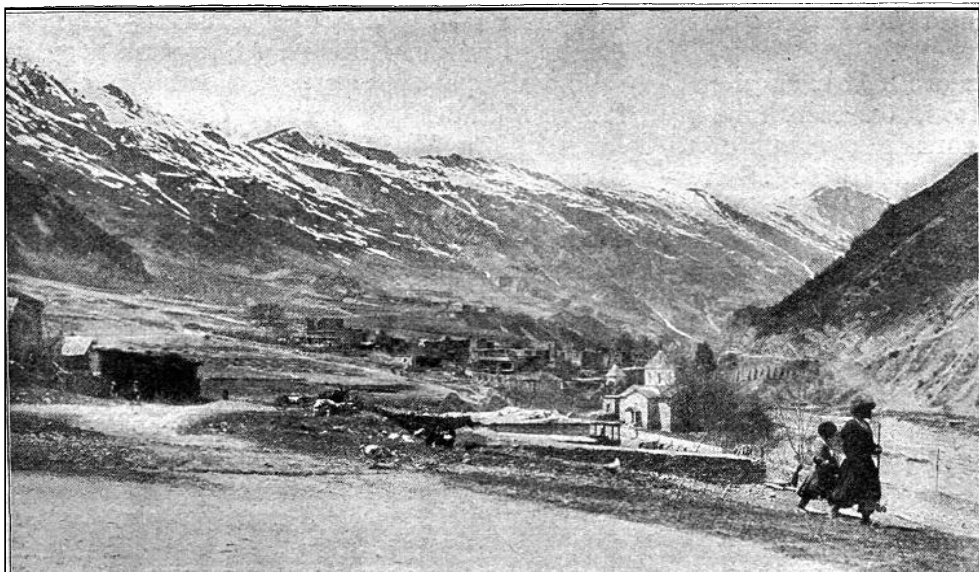
visszavonulni. A török hadsereg pedig feltartóztathatatlanul hömpölygött tovább. November 11. és 12-ikén megtámadta az oroszok fővédelmi állását Köprikőjnél s a cár hadseregére döntő csapást mért. Az oroszok offenzív sikerei tehát még két hétig sem tartottak.

A TÖRÖK ELLENTÁMADÁS SIKERE.

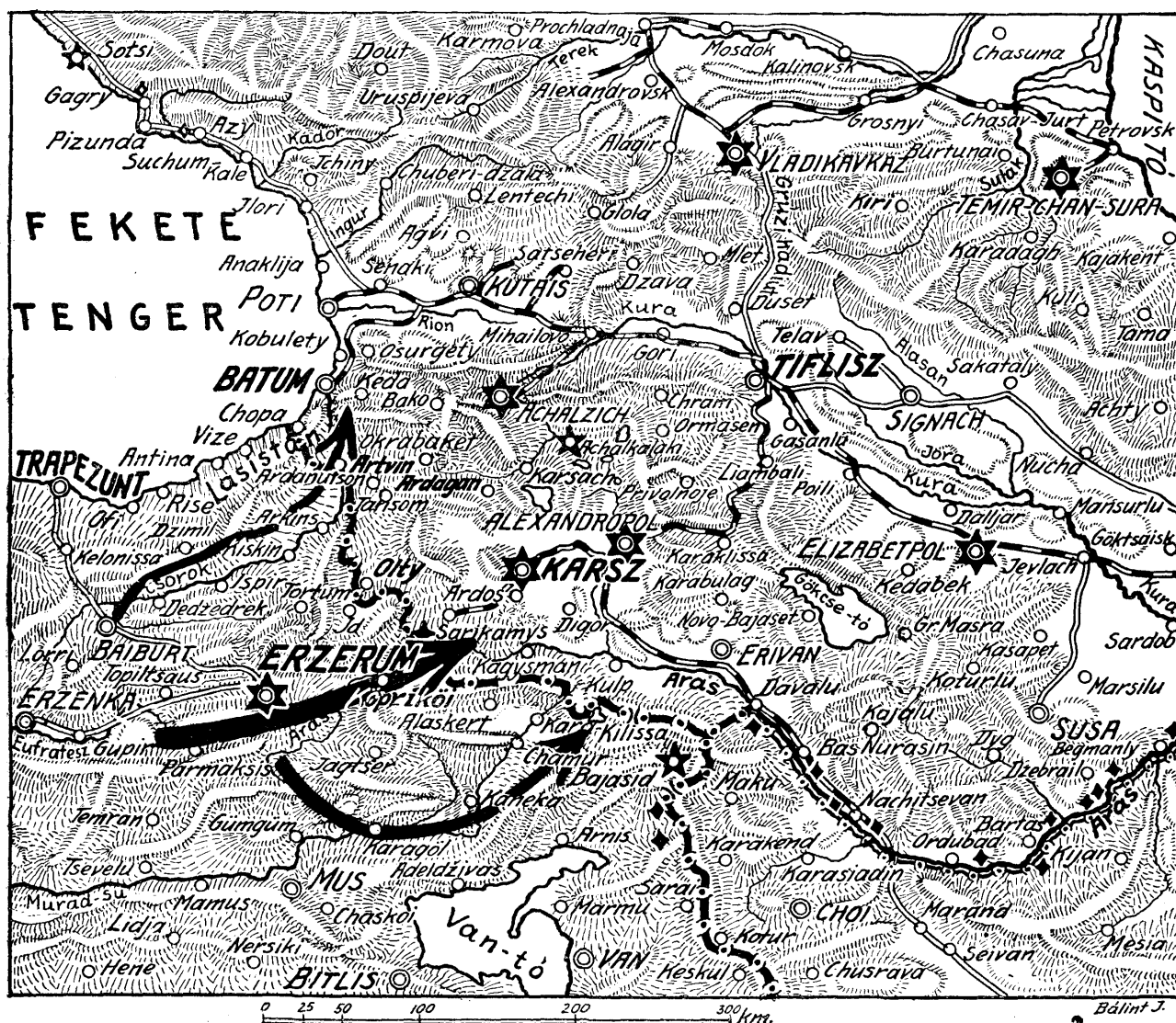
Érdekese s tárgyilagos hűséggel foglalja össze az első összecsapás eredményét a november 12-ikén kiadott török hivatalos jelentés: »Allah segítségével az ellenséget állásának elhagyására kényszerítettük. Az egész vonalon hát-ról, mindenütt üldözzük.

Az oroszok meg akarták ismételni a szárazföldön is a meglepő támadást, mint megkísérelték azt a tengeren is a török flotta ellen. Hadüzenet nélkül 1914 november 1-én öt oszlopban átlépték a kaukázusi határt; minden kétségen felül áll, hogy a hadműveletek ily gyors megkezdését hosszú ideje tartó előkészületek tették csak lehetségessé. Dacára az ellenség előkészületeinek, határcsapataink bátran és ügyesen végezték el a nekik szabott feladatokat. Eleinte igen lassan visszavonultak, miközben az ellenségre erős visszacsapásokat mértek. Az oroszoknak ezzel nagy veszteségeket okoztunk és ezenfelül időt nyertünk ahhoz, hogy a közben beérkezett csapaterősítéseket csoportosítsuk. Előcsapataink szívós ellenállása következtében az ellenségnek minden erőfeszítése dacára sem sikerült a határ átlépése után továbbjutni mint Kolbachie és Köprikőj környékéig.

A kozákok Köprikőj ellen intézett egy támadását egyik lovas-hadosztályunk visszaverte. November 5. és 6-ikán az ellenség beszüntette a további előnyomulást s megkezdte állásainak megerősítését. Hadseregünk tehát megállította a további ellenséges előnyomulást s megkezdte az előkészületeket a támadásra. November hó 7-ikén megkezdtük az offenzívát. Az ellenség Köprikőjtől nyugatra húzódó előkészített állásaiban erős

Mleti állomás a Kaukázusban, a grúz hadiút mellett.

A törökök kaukázusi támadó hadjáratának térképe. A nyílak a törökök előnyomulásának irányját jelzik.

ellenállást fejtett ki, ennek dacára november 8-ikán folytattuk a támadást. A délután folyamán bátor csapataink behatoltak az ellenség sáncaiba s elfoglalták állásait, melyeket négy gyalogezred, egy tüzérezred és egy lovashadosztály védett. (Ezek voltak az orosz előretolt csapatai. — A szerk.) Az ellenség visszavonult s megszállt Köprikőjnél egy második, erősebb állást s oda erősítéseket vont be. November 9-ikén már egy orosz hadosztály és az egész 1. kaukázusi hadtest szemben állott velünk. (Ez volt az orosz főerő. A szerk.) Az ellenséges arcvonalt mintegy 15 kilométer kiterjedésben az Arasz-folyótól északra egészen a hegy gerincéig húzódott, egész hosszában erősen meg volt erősítve, a balszárnyon erős tartalékok állottak. November 10-ikén

hadseregünk előkészületeket tett a további támadásra, mely másnap, 11-ikén általános rohammal kezdődött. Véres kézitusa után délben szuronyrohammal vettük be Köprikőt, az ellenség egyik támaszpontját. Az éj beálltaig az ellenséges állások háromnegyedrésze a kezünkben volt. Éjjel folytattuk a támadást s szuronnal bevettük az 1905-ös magaslatot Köprikőtől keletre s ezzel az ellenség utolsó támaszpontja is a kezünkre jutott. November 12-ikén győzelmünk végleges volt, az összes ellenséges állásokat elfoglaltuk, egy egész orosz hadtestet megvertünk és menekülésre kényszerítettük. Bátor csapataink megkezdték az üldözést. Az ellenséges hadsereg zömének megverése után bizonyosan hamarabb visszavonulásra fogjuk kényszeríteni azokat a gyengébb ellen-

séges oszlopokat is, melyek Tortum és Karaklissza környékén még tartják magukat.

Az ötnapos harc és a hegyvidék okozta fáradalmak dacára csapataink hangulata kitünő. A kezünk közé jutott ellenséges foglyok és szökevények állapota arra enged következtetni, hogy az ellenség erkölcsi ereje megrendült.

A Köprikőj körüli harcok hevességét mutatja, hogy török jelentés szerint az oroszok 4000 halottat, ugyanannyi sebesültet, 500 foglyot veszítettek s a török csapatok 10.000 fogvert és nagymennyiségű lőszert zsákmányoltak.

Ily győzelem után természetesen a legérelmesebb üldözésnek kellett volna következni. Ennek azonban nagy akadálya volt, hogy megkerülő utak — különösen a mély hó miatt is — nem álltak rendelkezésre, a direkt üldözés pedig az aránylag keskeny völgyben alig kecsegtetett nagy eredménnyel. Kisebb ellenséges utóvédek is fel tudták tartóztatni az üldözőket, kik hely hiányában nagyobb erővel nem léphettek fel. Így a győzelmet a terep és időjárás nehézségei folytán nem lehetett teljesen kiaknázni, meg kellett elégedni egyelőre azzal, hogy az ellenség nemcsak megállt, hanem eddig kivívott eredményeinek feladására is kényszerült. Ám a siker még így is jelentékeny volt, hisz az oroszok jól előkészített, meglepetésszerű támadását verte vissza s megismétlését hosszú időre elhárította.

A TÖRÖKÖK TOVÁBBI ELŐNYOMULÁSA.

A további hadieseményeket a szétagolt kaukázusi harctéren *Imhoff pasa* német tábornok 1914 november végén a következőkben ismerteti:

»Lasistanban a törökök három oszlopban nyomultak Batum és a Csorok-vidék felé, megszállták a tengerparthoz közelfekvő Liman várost, majd elfoglalták Kura, Borcsika helységeket, Artvint és hatalmukba kerítették a Csorok-folyó jobbpartján elterülő vidéket. Eltekintve a török offenzíva kedvező lefolyásától, az itt kivívott eredmények a Batumtól immár csak néhány kilométernyire álló ozmán hadseregek számára azért bírtak döntő fontossággal, mert ezekkel a batum—ardahani műút megszakítottatott s vele együtt az orosz centrum és a Batumnál álló orosz erők közvetlen összeköttetése.

Az erzerum—karszi műúton a törökök főereje a köprikőji és egy ettől keletre fekvő második orosz védelmi vonal meghódítása után átlépte az orosz határt és üldözte a Karsz vára felé visszavonuló orosz főerőt.

Tovább délkeletnek a török hadműveletek Bajazid vidéke ellen irányultak. A Karaklisszánál lefolyt sikeres harcok után a Muradvölgyben fekvő Tutak helységnél szintén a török fegyvereknek kedvezett a szerencse.

Mint a leírásból látjuk, a török hadsereg említett hadműveletei mind a Konstantinápoly — Erzerum közti vasútvonalra voltak bázisra s onnan indult ki a három hadsereg Batum—Karsz, illetve Bajazid felé. A három oszlop hadműveleti célja nyilvánvaló. A Batum felé haladó oszlop egyrészt a tengerpartot a batumi kikötőt és vasúti végállomást akarta hatalmába keríteni, a középső és egyszersmind főoszlop az orosz Kaukázus tartomány szíve, Karsz és Tiflisz felé volt irányítva. Végül a legszélsőbb jobb oszlop célja

126 Török málhás tevék a Kaukázusban.

Frankl E. Berlin, felvétele.

volt a perzsa határ mentén Orosz-Kaukázusba betörni s ezzel az orosz főerőket Perzsia határáról elzárni s az ott felvonult orosz erők összeköttetését elvágni.

A hadműveleteket a török Kaukázus-hadsereg főparancsnoka, Posseldt pasa német tábornok vezette, kinek vezérkari főnöke a német katonai küldöttség egy tagja, Lange őrnagy volt. Az előrelátó és erélyes vezetés mellett a bátor, szívós és harcrakész török hadsereg az oroszokat állandó visszavonulásra kényszerítette.

1914. év december hó végén *Imhoff pasa* szerint a hadihelyzet a következő volt :

A török kaukázusi arcvonal balszárnyán a Batum ellen irányított hadoszlopok december hó folyamán is mindenütt eredményesen harcoltak. Az északi szárny elérte a Csorok-folyót, majd azt átlépve, Batum és az Acsra-vidék felé fordult s itt Keda helységet elfoglalta. Az oroszok egy partraszállási kísérletét, melynek az volt a célja, hogy Goime felől a török szélső balszárnyat átkarolhassák, a törökök meggyűlölték; a partraszálló csapatok súlyos veszteségek mellett verettek vissza. Az oroszoknak egy Batumból a Csorok-folyó irányában végrehajtott előretörése meggyűlölt, kénytelenek voltak ismét visszavonulni. Ezzel szemben török csapatzállítmányoknak sikerült a török flotta védelme alatt Trapezunttól keletre partraszállani és a kaukázusi hadsereghez csatlakozni, anélkül hogy az orosz flotta ezt a szállítást képes lett volna megzavarni. Sőt december 24-ikén egy török cirkáló magát Batumot is eredménytelenségrel bombázta s ezzel a szárazföldi hadsereg hadműveleteit elősegítette.

A Batum ellen operáló török hadsereg legkeletibb oszlopa Artvin felé előnyomulóban megszállotta nemcsak ezt a helységet, hanem a körülötte elterülő bányavidéket is és ezzel hatalmába kerítette a Batum—Ardahan közti útsomópontot, melynek Karsz várára nézve nagy jelentősége volt.

Tovább keletre előnyomuló kisebb oszlopok Artvintól és Ardanutochtól délre Olty ellen működtek és 1914 december végén és 1915 január elején orosz területre lépve, megsemmisítettek egy orosz zászlóaljot.

Egy további török csoport az Olty és Id melletti harcokban működött eredménnyel, az oroszokat visszanyomta, úgy hogy az ellenség itt is kénytelen volt a török területeket kiüríteni. A hadcsoport további előnyomulására az Olty—Ardahanon át vezető műút állott rendelkezésre, melyen Karsztól északnyugatra

Ardahan és Achalzik felé nyomult előre, Ardahan elfoglalta s egész Kozorig, illetve Pandjuretig jutott. (Mindkét helység Oltytól keletre fekszik.)

A török hadsereg főereje a Köpriköj—Sarykamis—Karsz műúton előnyomulva, az oroszokat Sarykamisra vetette vissza, majd nagy nehézségek leküzdése után Szoghanly vidékét meghódítva, Karszot fenyegette, végül Ardi és Alagez mellett — kb. 30 kilométerre Köpriköjtől keletre — az ellenséget visszavonulásra kényszerítette.

Az orosz Kaukázus-hadsereg így Batumtól Araszig orosz területre vettették vissza; emellett az egész vonalon a török hadsereg folytatta a további támadásokat. Épp így a Muradvölgyben az ozmán hadsereg az oroszokat az összes még megszállott török területekről saját földjére űzte vissza.

AZ ELSŐ KAUKÁZUSI HADJÁRAT MÉRLEGE.

Az 1914-ik esztendő tehát a törökök kedvező eredménnyel zárták. Nemcsak megtisztították országukat az orosz betöréstől, hanem az arcvonal nagy részén orosz területre nyomultak be s állandó támadásokkal igyekeztek folyton tért nyerni. Az év végéig beszállított orosz foglyok száma 15.400 főt tett ki. Volt azonban más jelentősége is a török sikereknek. A mohamedánok lakta orosz területeken a forrongás komoly jelei kezdtek mutatkozni, némely helyeken fölkelések támadtak, melyek az orosz hadsereget komoly veszedelemmel kezdték fenyegetni. Az orosz a tőle megszokott kegyetlenséggel állott bosszút s megfélemlítéssel igyekezett gátat vetni a forrongás további terjedésének. Visszavonulás közben az orosz hadsereg mintegy 40 falut felperzselt, lakóit részint legyilkolta, részint fogolyként Oroszország belsőjébe hurcolta. A civilizációt kigúnyoló eljárás arra indította az ozmán kormányt, hogy a kaukázusi hadsereg parancsnokának jelentései alapján *hivatalosan* kijelentette, hogy : »az oroszok mint a vadak a népjog és a civilizáció minden törvénye ellen cselekszenek. Visszavonulásuk közben saját mohamedán vallású honfitársaik szemeit kiszúrták, aggodat és védtelen gyermekeket legyilkoltak. Midőn kényszerülve voltak kiüríteni azokat a török területeket, melyekbe a háború elején betörték, a fegyvertelen férfilakosságot összefogdosták, vagyonukat, javaikat és készpénzüket lefoglalták, anélkül hogy a károsultnak legalább egy nyugtát adtak volna

az elharácsoltságokról. Ily gyávákhoz illő cselekedetek mellett megtették az oroszok még azt is, amit egyetlen más civilizált hadsereg nem merne megtenni: megtámadták a tábori kórházakat, a sebesülteket felkoncolták és — ami barbárságukat megkoronázta — vonakodtak a genfi egyezmény által semlegesnek nyilvánított Vörös félholdat elismerni. A török kormány kötelességének tartja ezeket a barbár tetteket a civilizált világ ítélete alá bocsátani.»

1915 január hó végéig a helyzet általában változatlan maradt. Az oroszok ugyan megpróbálkoztak egy áttörési kísérlettel Olty környékén, vállalkozásuk azonban a török hadsereg bátorságán hajótörést szenvedett. Az orosz hadsereg különben sem volt olyan, hogy vereségek után egyhamar offenzívára lett volna képes. A küzdelem majdnem ugyanazon a helyen hülámozott ide-oda, anélkül hogy bármelyik fél is lényeges eredményeket tudott volna elérni. Elmúlt február is, mindkét fél lassanként megszüntette a harcot s a kemény állásait megerősítve igyekezett a minél szívósabb védelemre berendezkedni.

A harc ily elcsendesülésének okai voltak orosz részről a Kárpátokban és Lengyelországban szenvedett óriási veszteségek, török részről pedig a dardanellai események, melyeknek behatása alatt egyik fél sem volt képes a kaukázusi frontra új csapatokat szállítani. Másrészt az igen magas fekvésű területen a mély hó s az 1915. év elején beállott kemény hideg is gátat vetett ezen a kivételesen zordon területen minden további nagyarányú vállalkozásnak.

ÉSZAK-PERZSIA FELSZABADÍTÁSA.

Perzsia északnyugati részében, közvetlenül a török-orosz határ csücskében terül el a perzsa Aszerbeidzsán tartomány, melynek fővárosa Tebrisz. A valóságban csak névleg volt perzsa birtok, mert tulajdonképpen régen orosz uralom alatt nyögött. Törökország a Kaukázusban folytatott hadműveleteivel kapcsolatban elérkezettnek látta az időt arra, hogy az elnyomott mohamedán lakosságú tartományt felszabadítsa. Szükséges volt ez nemcsak érzelmi és politikai okokból, hanem főleg azért, mert a Kaukázus ellen operáló török hadsereg innen állandóan oldalában és hátában volt fenyegetve. A célt csak támadólag lehetett megoldani s Törökország ezért két oszlopban határozta el az előnyomulást és pedig, amit itt különösen hangsúlyoznunk kell, *a perzsa parlament és kormány beleegyezésével*. A török főerő Revandusz irányából

nyomult be Perzsiába, az Urmia-tó gazdag lapályára, míg egy kis mellékoszlop mint a kaukázusi hadsereggel való összeköttetés az Urmia-tó megkerülésével annak partjai mentén haladt. Szaucsbulaknál bukkantak először orosz megszálló csapatokra, ezeket elhatározóan megverték s gyors visszavonulásra kényszerítették. A visszavonuló orosz csapatokat keményen üldözve, mintegy 100 kilométerrel tovább keletnek ismét megállásra kényszerítették s Marhametabad mellett 1914 december 28-án újból megverték.

Egyidejűleg egy kisebb különítmény elvált a főoszloptól s Urmia felé előnyomulva megverte az oroszokat s a velük együtt harcoló megvesztegetett Baghir khán csapatait. Röviddel ezután a megerősített Urmia város is a törökök kezére került. Az elért eredmények katonailag nem jelentettek nagyon sokat, hiszen csak alárendelt erők léptek akcióba perzsa területen s az egész vállalat inkább egy expedíció, mint hadművelet jellegével bírt, annál nagyobb volt azonban a gazdasági és politikai siker. Az Urmia-tó környékének meghódításával Perzsia legtermékenyebb területe jutott a törökök kezére, mely terület a perzsa lakosság mintegy negyed részét látta el élelemmel, azonkívül a török siker jel volt az Urmia-tó környékbeli törzseknek a felkelésre.

Az Urmia várost meghódító török oszlop feltartóztatlanul nyomult tovább észak felé, keresve az összeköttetést azzal a hadoszloppal, mely a török kaukázusi hadsereg szárnyát fedezendő a Van-tó vidékéről az Urmia-tó északi partjai felé haladt s a Sarad és Kotur melletti diadalmas harcok után a perzsa határt átlépve, Choi előtt megjelent s kényszerítette az oroszokat e megerősített hely elhagyására.

A két hadoszlop Diliman környékén egyesült s immár semmi sem állott útjában annak, hogy a törökök Tebrisz, a tartomány fővárosa felé induljanak. A török főoszlop az Urmia-tó keleti partján szintén Tebrisz felé fordult s így a két oldalról a főváros felé közeledő hadoszlopok feltartóztatlanul haladtak előre.

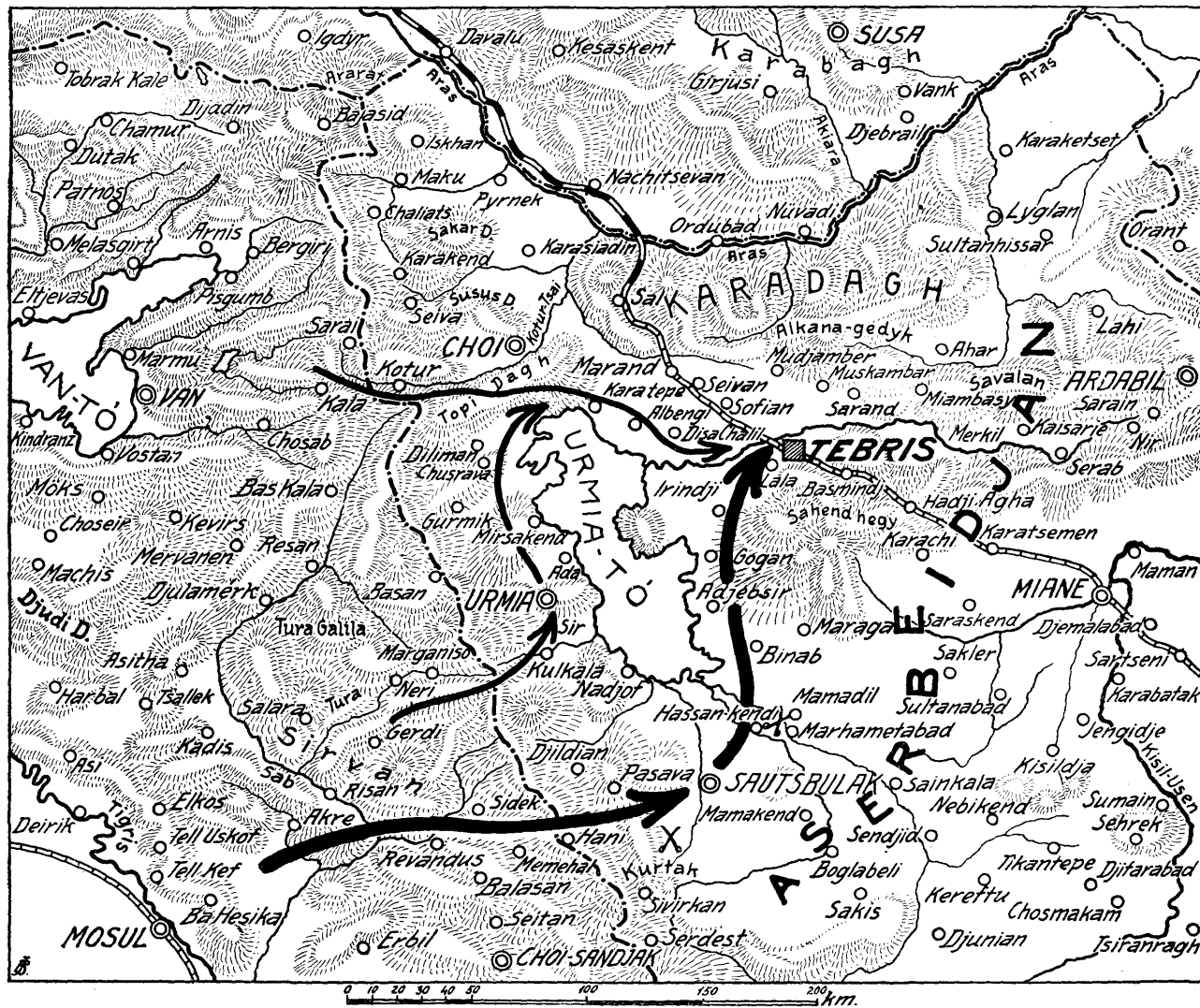
1915 január 13-án a vörös félhold lengett Tebrisz falain; a nagy perzsa kertváros, Aszerbeidzsán fővárosa, mely 1909 óta nyögött az orosz megszálló csapatok uralma alatt, kitörő örömmel fogadta a bevonuló török hadakat.

Tebrisz különben harc nélkül jutott a törökök kezére, ott az orosz uralom már előbb megkapta a halálos döfést. Hachmet Emir ugyanis a szent háború fetváját kihirdette, mire Aszerbeidzsán mohamedán lakossága azon-

Török gépfegyverosztag áthatol a Kaukázus hóborította szorosain.

Kaskeline F. rajza.

A törökök előnyomulása Perzsiában. A nyílak a török csapatok előnyomulásának irányát jelzik.

nal fegyvert ragadott, hogy a szent ügyért feláldozza magát. Pontos adataink a felkelésről nincsenek, megbízható helyekről csak annyi szivárgott ki, hogy Tebriz lakossága, egyesülve a környékbeli vad hegyi törzsekkel a dsiddah parancsától tüzelve, az orosz önkényuralom okozta szenvedéseitől bosszúra ingerelve felázadt, az oroszok között óriási vérfürdőt rendezett, melynek állítólag 2000 orosz esett áldozatul. Mialatt az orosz követ az aszerbeidzsáni események miatt Teheránban erélyes tiltakozást nyújtott be a perzsa kormánynál, az oroszok tebrizsi főkonzulja az odavaló német konzulátuson keresett védelmet s otthonának megoltalmazására német zászlóért könyörgött. A német konzul segített, amennyire lehetett, úgy hogy az oroszok közül néhányan túléltek a tebrizsi vérfürdőt. Mikor azonban megjelentek a török csapatok, a még

visszamaradt orosz lakosság is sietve menekülni kényszerült.

Az orosz hivatalos világ a Perzsiában szenvedett kudarcot szépitgetni igyekezett s hivatalos jelentésében kifejtette, hogy az egyes helyőrségeket nem az ellenség nyomása alatt ürtette ki, hanem az ottani csapatok »tervszerű összpontosításának végrehajtása tette szükségessé egyes városok elhagyását«. Az »átcsoportosítás« minden ellenséges behatás nélkül rendben és tervszerűen folyt le, mindössze egy ütközet volt és pedig Marhametabad mellett, mely azonban »az oroszokra kedvező eredménnyel« végződött.

Ezzel szemben csak emlékeztetnünk kell arra, hogy egyrészt a döntő ütközet az orosz és török csapatok között Szaucbulaknál folyt le s az orosz által említett marhametabadi összecsapás már csak egy üldözés közben kelet-

kezett kényszerítő utóvéd harc volt, másrészt pedig Choi mint megerősített hely került a törökök kezére s így valószínűtlen az, hogy az oroszok egy várat elhagyjanak csak azért, hogy csapataikat másutt összpontosítsák. A vár jellege már magában hordja ama szándék kifejezését, hogy az oroszok e helyet minden eshetőségre tartani akarták.

Végül utalnunk kell még arra is, hogy Perzsia északnyugati csücskének kiürítése az oroszokra azzal a stratégiai hátránnyal is járt, hogy innen a törökök az orosz kaukázusi hadsereg szárnyát fenyegették ; semmi elfogadható ok nem támogatja tehát azt az állítólagos elhatározást, mintha az oroszok önként ürítették volna ki Aszerbeidzsánt.

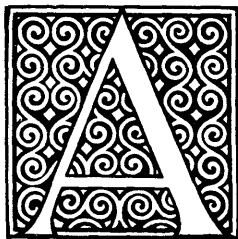

Basra a Tigris-folyó partján.

Angol folyóirat nyomán.

A PERZSA-ÖBÖLBEN LEFOLYT HARCOK 1915 FEBRUÁRIG.

Tigris és Eufráth völgye az összes hadviselő államoktól oly messze fekszik, hogy csak mint mellékhadszíntér szerepelhet s így egyik részről sem vetettek oda nagyobb csapatömegeket. Mindazonáltal ennek a mellékhadszíntérnek óriási fontossága van, mert a Perzsa-öböl a háttérét képező gazdag kincseket rejtgető Mezopotámiával régóta három nagyhatalom titkos céljának végpontja volt. Észak-

ról az orosz befolyás terjeszkedett mindinkább dél felé, Németországot a Bagdadvasút érdekelte, az angol pedig Dél-Perzsiát érdeklőreben állónak jelentette ki. A londoni »Times« szerint »India védelmének sarkalatos feltétele, hogy a Perzsa-öbölhöz egyetlen idegen fegyveres hatalom se férközhessék hozzá.«

Jól jegyezzük meg »egyetlen idegen fegyveres hatalom se«! Pedig nemcsak a német, az orosz is törekedett ide.

Az Angliára mindent jelentő India védelme erre a távoleső pontra is odacsalta a brit haderőket. Már 1914 november hó 7-ikén írja a török hivatalos jelentés, hogy Sott-el-Arabnál egy török

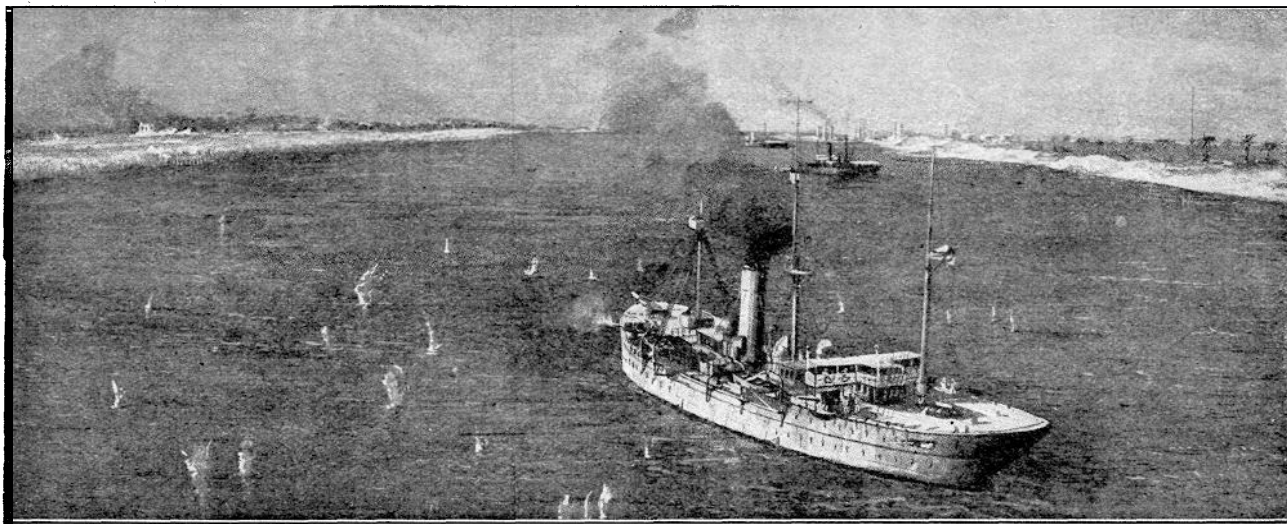
motorcsónak, mely ott őrszolgálatot teljesített, Abadannál egy angol ágyúaszáddal találkozott, vele néhány lövést váltott, minek folytán az ágyúaszádon robbanás történt. Több lövés az Abadannál lévő angol petróleumraktárakat találta s ott tüzet okozott. Egy héttel később Basratól délre, Fao mellett, angol csapatok partraszállottak s őket a törökök megtámadták. Röviddel ezután november 18-án Sott-el-Arabnál már komolyabb harcok voltak a partraszállott angolok és a törökök közt. A harc török jelentés szerint kilenc óra hosszat

tartott s az angolok súlyos veszteségeket szenvedtek. Ebből megállapítható, hogy az angolok Sott-el-Arabban partraszállva, megkezdték a hadműveleteket Mezopotámia ellen.

Törökország hadereje nem engedte meg nagyobb csapatrészeknek a Perzsa-öbölbe való kikülönítését s így a törökök nem is számíthattak arra, hogy a hadihajókkal is támogatott angolok partraszállását megghiúsíthatják. Egyelőre csak annyi állott hatalmukban, hogy az angolokat a további előnyomulásban a lehetőség szerint feltartóztassák s az ellenségnek lehetőleg nagy veszteségeket okozzanak. Erősítéseket küldeni — ezt is csak korlátolt

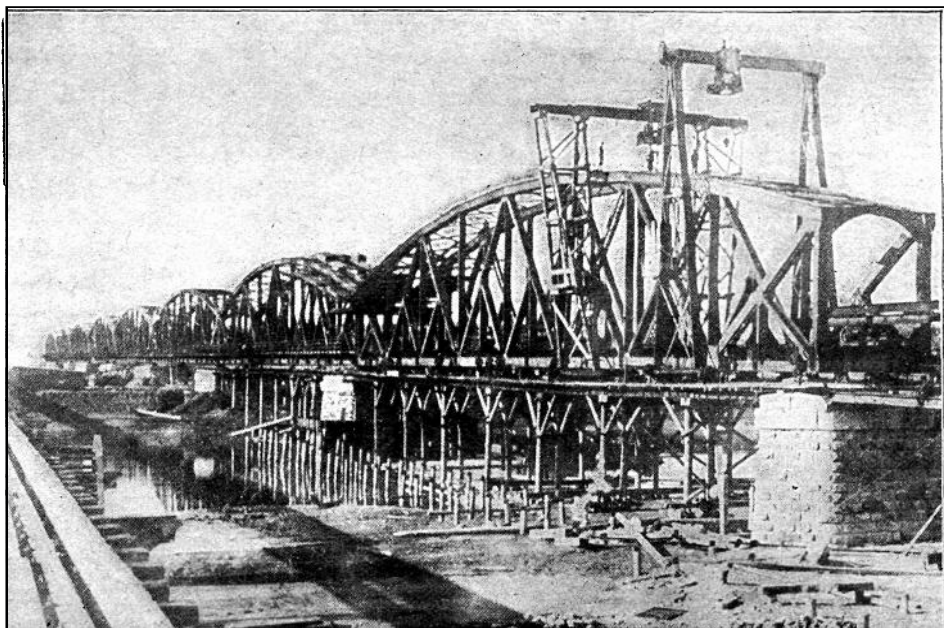
Sir John Nixon angol tábornok, a mezopotámiai hadsereg egyik parancsnoka.

Angol monitorok a Tigris-folyón harcban az előnyomuló török csapatokkal.

számban — egyedül Bagdadból lehetett és pedig minden más közlekedési eszköz hiányában csak gyalogszerrel. Mivel azonban az innen elindított erősítéseknek 400 kilométert kellett volna megtenni az öbölíig, az ellenség legalább is a fele útíig, vagyis 200 kilométerre be tudott hatolni Mezopotámia belsejébe, míg az első komolyabb török ellenállásra talált. Ily körülmények közt az angolok folytonos apró csatározások közepette 1914 december 9-én elérték a fontos Korna városát, mely a Tigris és Eufráth összefolyásánál minden közlekedési vonal csomópontját képezi. Itt azonban az angol előnyomulás megakadt. Az időközben útbaindított török segédc csapatok beérkeztek s szívós ellenállással feltartóztatták az ellenséget. Az angol mindazonáltal nem akart lemondani a további sikerekről. Eddíg aránylag könnyen ment a vállalkozás, az angolok vérmes reményeket tápláltak s azt hitték, hogy csakhamar elérik Bagdadot, Mezopotámia fővárosát s ezzel az egész ország egész meghódítását befejezik. Sietségre ösztönözte őket az is, hogy tudva azt, hogy a törökök mindenáron meg fogják kísérelni a folyóvölgyek felszabadítását,

mihamar minden rendelkezésükre álló erőt ide fognak vetni. Erre az alkalomra pedig Bagdad lett volna a legjobb hely, mert itt két oldalról annyira összeszorulnak a pusztaságok, hogy az aránylag keskeny területet kevés csapattal el lehetett volna zárni, a fennmaradó erővel pedig a hadműveleteket tovább északra lehetett volna vinni. Bagdadból észak felé már vasút vezetett, a tovább előretolt csapatok összeköttetése a fősereggel biztosítottnak látszott. Az angol tehát folytatta energikus támadásait, hogy a török hadsereget megverhesse, mielőtt az nagyon megerősödik. Erölkö-

*Az Eufráth hídja építés alatt.
A híd építése a háború alatt fog befejeződni.*

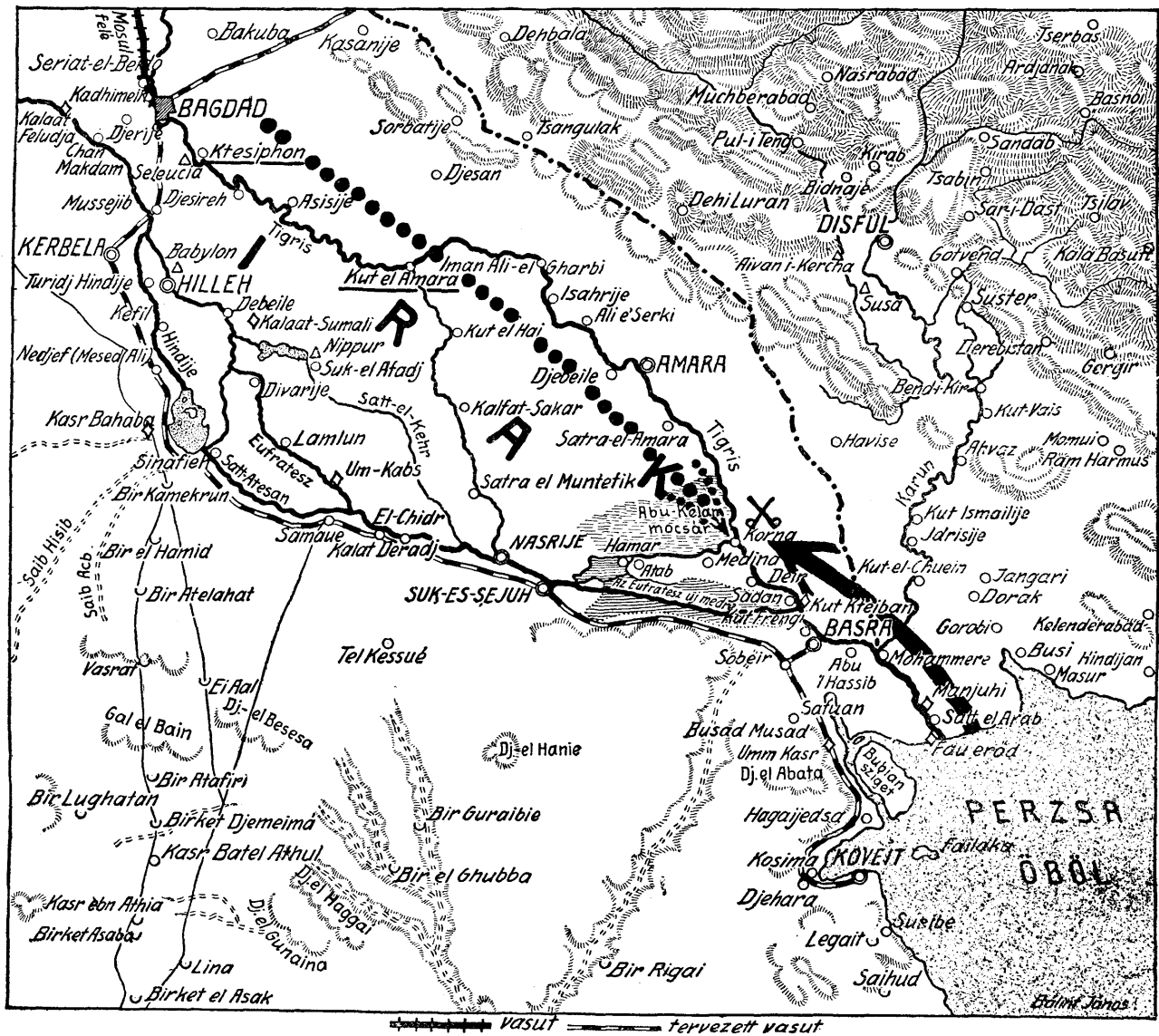
Fuchs R. Berlin, felvétele.

A mezopotámiai harcokból:

Török önkéntes lovasság meglepő támadással foglyul ejt egy angol felderítő lovasörjáratot.

Tilke M. festménye.

Az angolok előnyomulása az Irak-területen Korna-ig. A fekete nyíl az előnyomuló angol hadoszlopot, a pontozott nyíl a török védőcsapatok felvonulását jelzi.

dése azonban hiábavaló volt, a török sziklaszilárdan állott.

Az ügyek csakhamar még rosszabbra fordultak, a török kezdett támadni s 1915 január 20-án és 21-én érzékeny csapást mért Korna mellett az angolokra. A ozmán távirati iroda megbízható jelentése szerint az ütközet lefolyása a következő volt:

»Hat ellenséges zászlóalj négy üteggel és két géppuskásszázaddal vonult ellenünk, támogatva a folyóról három ellenséges ágyúszázaddal és egy felfegyverzett kereskedelmi hajóval. Az előnyomulás éjjel, rajvonatunk balszárnya ellen irányult. Az ellenséges ágyúszázadok, melyek szintén állásaink felé közeledtek, öt kilométer távolságra megnyitották a tüzet. Három

angol zászlóalj 3 órai harca után sikerült egy ellenséges ezrednek — mely balszárnyunkat át akarta törni — állásainkat 800 lépésre megközelíteni. Tartalékjaink heves tüzet indítottak az ellenség ellen, azután támadásra mentek. Mivel közben sorozateink is beérkeztek, az ellenség nagy veszteségek mellett rendetlenül visszavonulni kényszerült. Mikor röviddel ezután egyik ágyúszázad is súlyosan megsérült, a visszavonulás rendetlen fűtássá fajult. Az épen megmaradt ágyúszázadok igyekeztek ugyan heves tüzeléssel a visszavonulókon segíteni, de délben maguk is távozni voltak kénytelenek. A harc és üldözés folyamán az ellenség halottakban 400, sebesültekben 600 embert vesztett, számos hadi és egészségügyi anyagot hagyott

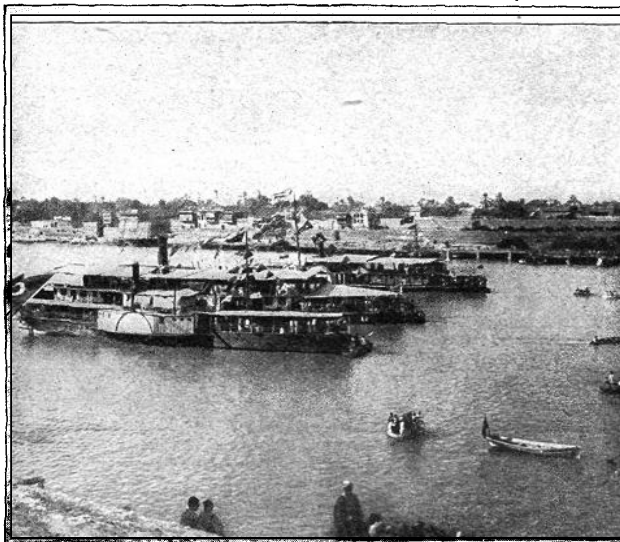
hátra. A mi veszteségeink az ellenségének alig tizedrészét teszik ki. A török tüzéség kitartása minden dicséreten felül áll, 30 ellenséges gyorstüzelő ágyúval szemben a tüzelést pillanatnyi megszakítás nélkül fenn tudta tartani. Egyik ellenséges ágyúnaszád kigyulladt és elsüllyedt. Csapatunk bátorsága annyira megfélemlítette az ellenséget, hogy megerősített és előkészített állásait sem tudta megtartani.»

A törökök oldalán a harcban perzsa és arab törzsek is résztvettek.

Január 30-án újabb összeütközésre került a sor. Ezúttal is a törökök voltak a támadók. Egy kisebb török osztagnak sikerült két táborozó angol zászlóaljat éjjel meglepni s megfutamtani; emellett az angolok a puszta homokbuckái között két óra hosszat egymásra lövöldöztek. Hajnalhasadtakor megkísérelték két lovasszázaddal és egy zászlóalj gyalogsággal, valamint ágyúnaszádjaikkal a tábort visszafoglalni, de kísérletük nem sikerült s kénytelenek voltak

dél felé visszavonulni. Az útjukba eső arab falvakat felperzselték.

Ezekkel az eseményekkel egyelőre befejeződtek a fontosabb mezopotámiai hadműveletek s mindkét részen lassan-lassan általános nyugalom állott be. Az angolok kezdték magukat beleélni abba a tudatba, hogy végleg urai maradnak a Perzsa-öbölnek. 1915 február 4-én Basrában megjelent lord Harding, Angol-India alkirálya, s egy beszédében kifejezést adott azon reményének, hogy a hódítás állandó jellegű marad. Óvatosságból azonban hozzáfűzte a lord, hogy: »a többi nagyhatalmakkal való eszmecsere nélkül a jövőre nézve határozott terveket nem szöhetünk.« Hogy ez a kijelentés a nem messze álló török hadseregek befolyása alatt született, vagy az oroszra célzás, mint aki szintén régóta szeretett volna itt szabad tengerhez jutni, meg nem állapítható. Az óvatosság, a diplomata-érzék azonban lord Hardingtól meg nem tagadható. Elvégre semmi sem bizonyos a nap alatt...

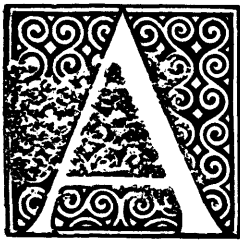
Bagdad és Basra között közlekedő hajók.

Török tüzérség a Szezei-csatorna környékén.

Grohs A. Berlin, felv.

A SZUEZI-CSATORNA ELLENI ELSŐ HADMŰVELETEK.

Szezei-csatorna megközelítésének legfőbb akadálya a sivatag, mely attól keletre végeleáthatatlan messzeségben terjed el. A homokkal még csak meg lehetett birkózni valahogy, de a vízhiány olyan akadályokat gördített a török hadsereg elé, melyeknek legyőzése emberfeletti munkának látszott. A legkisebb fennakadás az utánszállításban a teljesen segélyforrások nélküli pusztaságon az egész hadsereg pusztulását jelentette volna. Hisz minden élet csak a szétszórt, ritka oázisokhoz kapcsolódott.

Kisebb karavánok mindig vihetnek magukkal elegendő vizet, egy több ezer emberből álló hadseregnél azonban ez majdnem kivihetetlen feladat. A törököknek tehát akként kellett megválasztani az előnyomulási vonalakat, hogy minden eshetőségre készen a lehetőséghez képest közel legyen a segítség. Vagyis elsősorban a lehető legrövidebb utakat kellett választani, hogy a sivatagban töltendő idő minél kevesebb legyen, másodsorban pedig oly vidékeken át, melyek az utánszállítást félig-meddig legalább lehetővé tegyék.

Ilyen út kettő állott rendelkezésükre, és pedig északon a Földközi-tenger mentén Gaza-Rafa-Kala-el Aris-Katycon keresztül El Kantarába, délen pedig a Hedsah vasútnak a Szezei-csatornához legközelebb eső pontjáról Akabet állomásról kiindulva Kalat-el-Akaba-Kalat-el-Nukhin keresztül Szueze város felé.

Az összes többi utak, melyek a Sinai-félsziget belsejében vezetnek, hosszabbak vol-

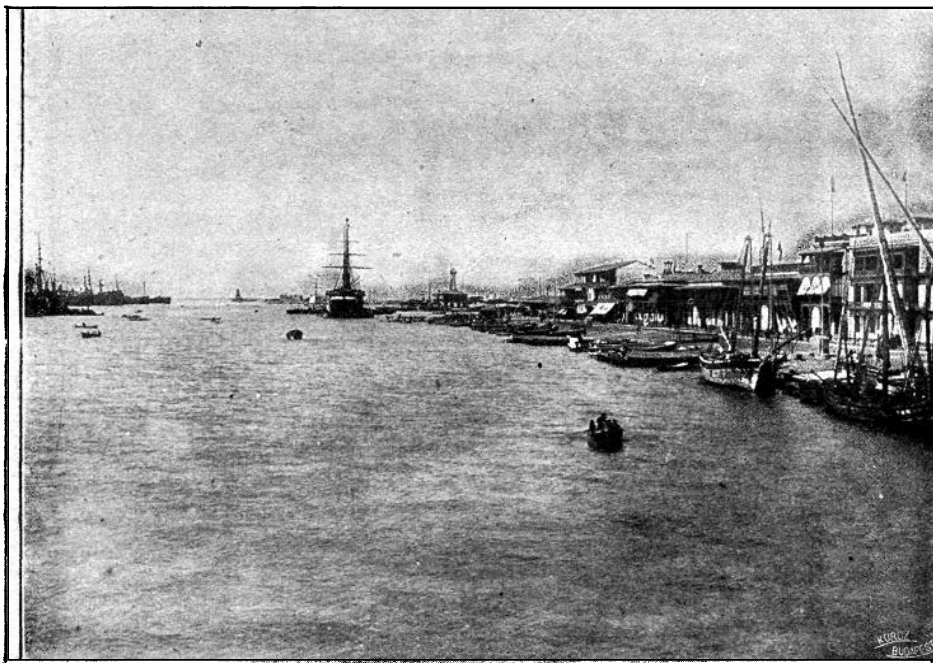
tak és az utánpótlástól még távolabb estek, számításba tehát kevésbé jöhettek.

Egy másik körülmény is szólott a fenti két út mellett. Minél távolabb fekszenek azok a pontok, ahol sikerül elérni a csatornát, annál jobban elválasztatnak egymástól az angol védő-

Szaid Halim herceg,
török naggyvezér.

Pietzner Wien, felbetele.

Port-Said kikötője.

csapatok, annál kevésbé mehetnek egymás segítségére. Végül a csatorna legfontosabb műépítményei — eltekintve Port-Saidtól — El Kantara és Szuez mellett vannak, a legérzékenyebb rombolásokat tehát itt lehet véghezvinni, az angol ütőerére itt lehetett a legfájóbb csapást mérni.

A török hadsereg tényleg fenti két utat választotta az előnyomulásra és pedig az erősebb oszloppal az északi 220 kilométeres, a gyengébb hadsereggel a déli 240 kilométeres utat. Ezenkívül egy oszlopuk — melynek erejéről azonban igen ellentmondó adatok vannak — a Sinai-félsziget közepén a két szélső oszlop között feleúton haladt a csatorna közepé, a Keserű-tavak vidéke felé.

Megerősítették egyszersmind a közvetlen a határ mentén fekvő Akaba-öböl északi csúcsát, nehogy esetleges angol partraszállás elvágja őket a bázist képező Hed-sah vasútvonaltól. A Földközi-tenger partján ily intézkedések nem voltak szükségesek, mert itt a partviszonyok folytán nagyobb csapatok partraszállítása amúgy sem volt lehetséges, legalább is azonban valószínűtlen.

Az első harcokban résztvett csapatok nagyságáról nincs biztos tudomásunk. Az angol védőhad-

sereg különböző források egybehangzó becslése szerint kb. 50.000 főből állott, mit indiai és ausztráliai csapatokkal még jelentékenyen megerősítettek. Megjegyzendő, hogy az Egyiptom belterületén lévő megszálló csapatok és a nyugati határ mentén elhelyezett határvédő seregek ebbe a számba beleszámíva nincsenek.

Az először támadó török seregek számerejéről keleti fantázia szülte számokat hordozott a hír, tárgyilagosan becsülve azonban semmiesetre sem volt nagyobb az egész expedíciós hadseregnagysága mint 30—40.000 fő harcoló katonára. Természe-

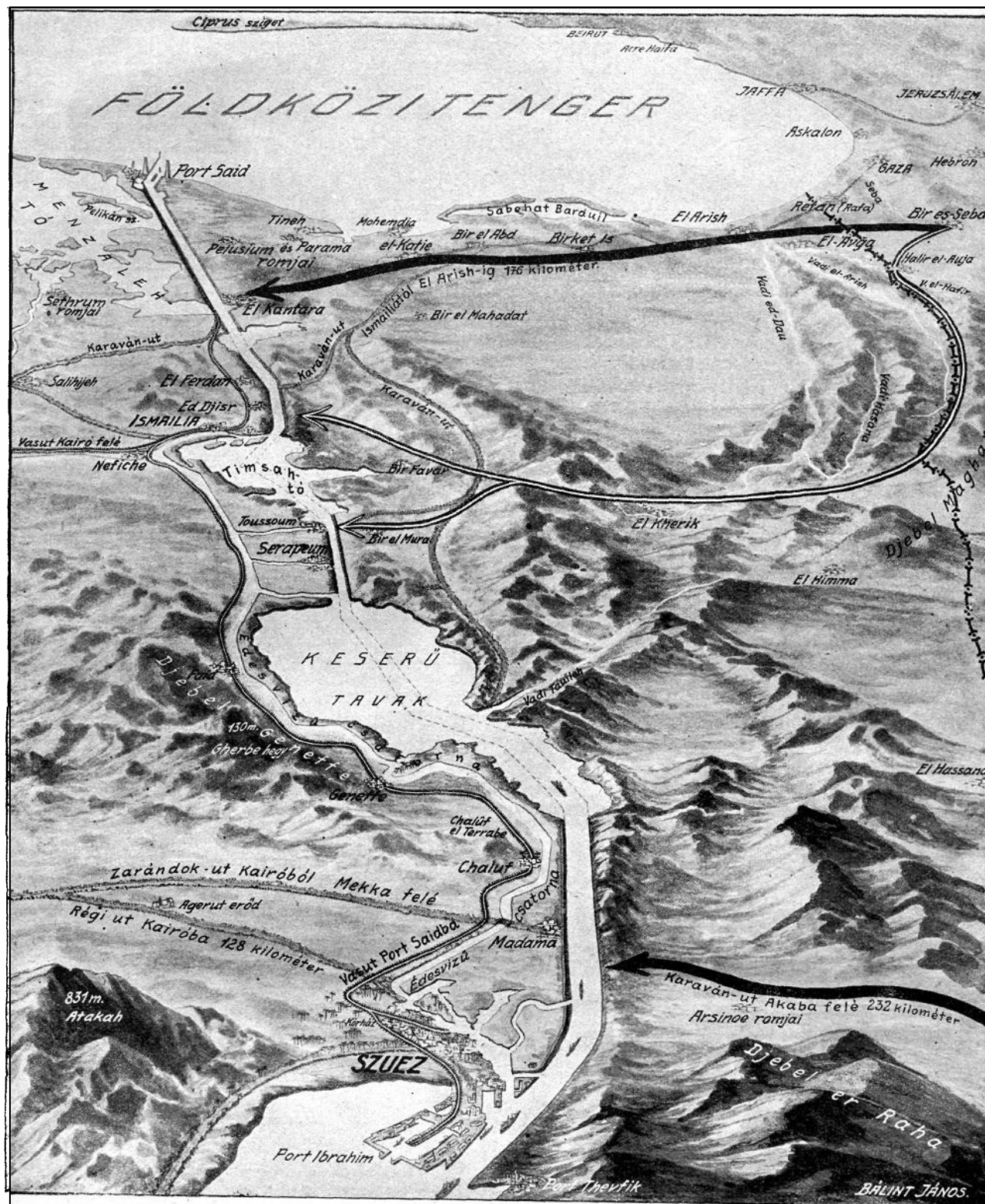
tes, hogy a nehéz viszonyok folytán a segédcsapatok száma ehhez képest meglehetősen nagy volt.

A török seregek 1914 november 7-én lépték át az egyiptomi határt. Az északi oszlop majdnem akadály nélkül jutott el Katycig, hol az első komolyabb ütközet után az angolokat megverve gyorsan El Kantara ellen fordult, melyet december folyamán el is ért. El Kantara mellett Chope angol őrnagy csapatait, melyek mintegy előrsi szolgálatot teljesítettek, visszadobták a csatornán s üldözve követték. Hogy a csatorna elérését nem követte azonnal a fontos víziút megszakítása, a műépítmények elrombolása, csak annak tulajdonítható, hogy Törökország Olaszországgal szemben kötelezte magát arra, hogy biztosítja a zavartalan köz-

Török tüzérség tűzállásba vontat egy löveget.

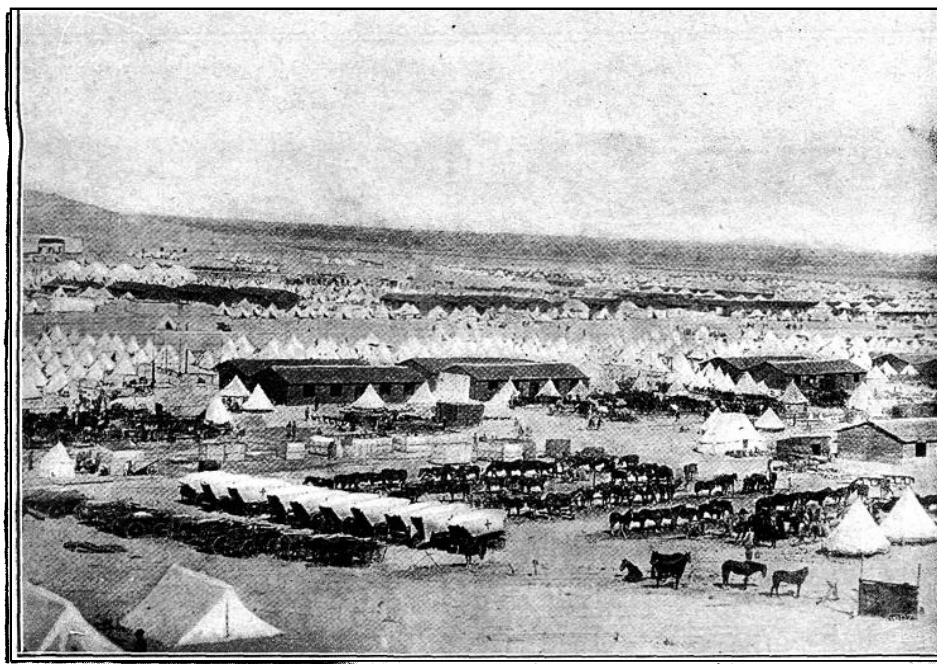
Frankl A. Berlin, felvétele.

A törökök első támadása a Szezi-csatorna ellen. A nyilak a törökök támadási irányját jelzik.

lekedés szabadságát a csatornán. Megjegyzendő, hogy a csatornát csak kisebb török előcsapatok, úgynevezett felderítő különítmények érték

el, a tulajdonképpeni török hadsereg élelmezési, főleg vízellátási nehézségek miatt előnyomulását kénytelen volt beszüntetni.

Angol sátoortábor Egyiptomban a piramisok közelében.

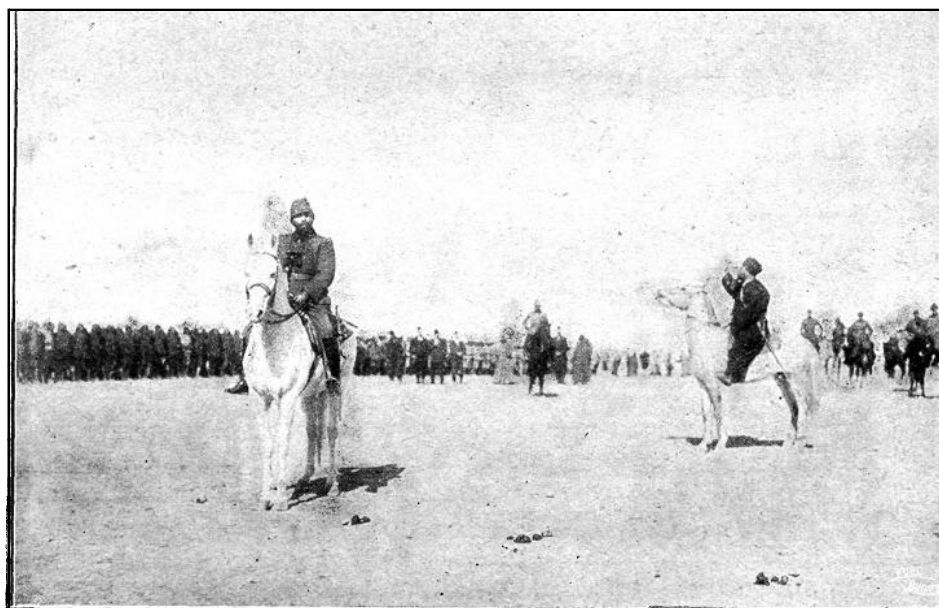
Az előnyomulás csak lépcsőnként történhetett. A főszereg egy kisebb oszlopot tolt maga elé néhány napi járásra, azt ellátta étellel és vízzel. Ez a csoport ismét csak egy kisebb csoportot tolt előre, ellátva azt a saját készletéből több napra, maga pedig visszamaradt további utánszállítást várva. Így az egész erő szétszóródott, mindig kisebb és kisebb csapatok bírtak csak továbbjutni, végre a csatornát csak egy-két zászlóaljnyi erő érhetette el. Viszont azonban az angolok sem voltak még teljesen felkészülve s így történhetett, hogy a csatorna végeredményben mégis csak veszélybe került s több napon át a közlekedés meg volt bénítva.

A déli oszlop hasonló módon, de sokkal gyorsabb ütemben haladt. November 7-ikén lépte át a határt és Kalat-el Akaba felé tartott. Ugyanezen napon az angolok megkísérelték itt partraszállani, hogy a további török

előnyomulás útját elvágják, kísérletük azonban a török parti ütegek tüzeiben siralmasan összeomlott. Aránylag gyors menetben a déli oszlop elérte Kalat-el-Nukhi fontos útcsomópontot és 1914 november 22-én elővédjével a csatornát. A 240 kilométeres sivatagutat tehát kerek két hét alatt tették meg, ami oly kiváló teljesítmény, amit a nagy nehézségek és akadályok mellett nem becsülhetünk megeléggé méltányosan. Az egész török hadoszlop itt sem tudott a csatornáig jutni, csak egyes portyázó különítményekkel érhetette azt el.

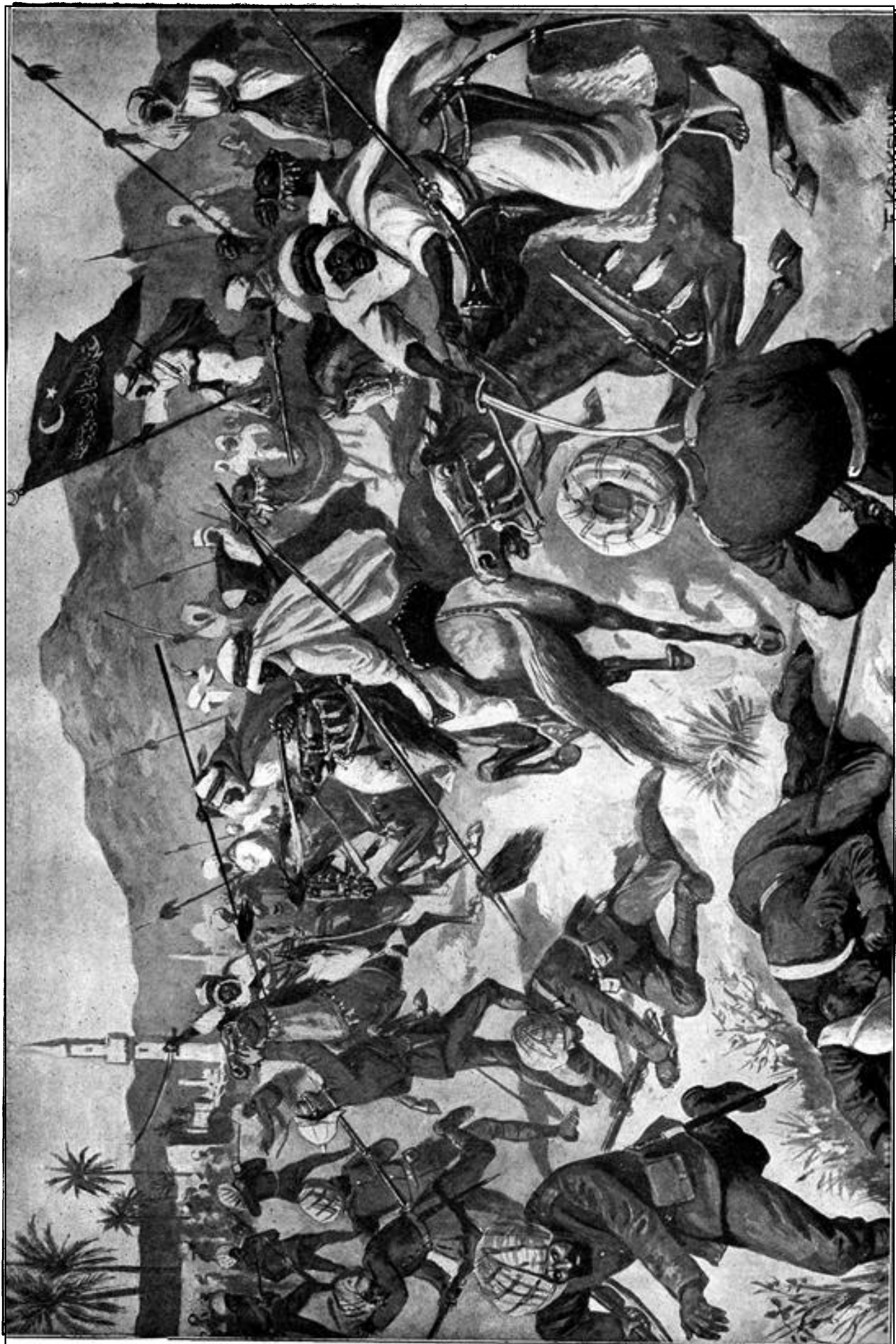
A sivatagon való áthaladást Kress von Kressenstein, a 8-ik török hadtest vezérkari főnöke a »Frankfurter Zeitung« tudósítója előtt a következőképpen vázolta :

»Az expedíció főcélja volt a Szezei-csatorna körüli viszonyok erőszakos felderítése és tájékozódás a sivatagban való előnyomulási viszonyokról. Ha alkalom nyílt volna emellett

Egy török hodza (pap) megáldja a Szezei-csatorna ellen induló török csapatokat. Elöl fehér lovon Dsemal pasa, a csapatok parancsnoka látható.

Frankl A. Berlin, felvétele.

A törökök győzelmes támadása Katabánál.

Kasztine F. rajza.

egy rajtaütéssel a csatornát elzárni s az átkelést kierőszakolni, azt természetesen nem mulasztottuk volna el. Az expedíció legfontosabb eredménye annak a megállapítása volt, hogy a sivatagon keresztül irányuló hadműveletek keresztülvitele igenis lehetséges.

A sivatagon való áthatolás úgyszólván fényesen sikerült, előkészületeink kitűnően beváltak. Sem az emberek, sem állataink nem szenvedtek éhségtől vagy szomjúságtól, a menet alatt egyetlen embert vagy állatot nem veszítettünk. A csatorna elérésekor a betegállomány 1 : 1000-hez volt, annak dacára, hogy az egész idő alatt sátrat nem vertünk, még a tisztek számára sem.

Ellenségnek az egész előnyomulás alatt nyomát sem láttuk. Egy éjjel erős számum fedezete alatt sikerült előcsapatainkat a csatornáig előretolni, anélkül hogy az ellenség észrevett, vagy tűz alá fogott volna bennünket. Néhány pontont legénységgel megrakva már a túlsó partra hajóztunk át, a váratlanul megnyitott ellenséges gyalogsági és géppuskatűznek azonban az arab csapatok nem tudtak ellentállani, minek következtében a további átkelési kísérletekről egyelőre lemondtunk. Harminc órán keresztül az ellenséggel a legszorosabb érintkezésben maradtunk. Az ellenséges gyalogsági és géppuskatűz elég érzékeny veszteséget okozott sorainkban, az angol hajóágyú tűze azonban kevés eredménnyel járt. Végül a sötétség beálltával az ütközetet önként megszakítottuk s az éj leple alatt teljes rendben csapatainkat a táborba visszavontuk. Hála az ellenség tétlen magatartásának, a későbbi általános visszavonulás alatt semmi veszteséget nem szenvedtünk s két, a homok által hasznavehetetlenné tett géppuskán kívül semmit nem hagytunk az ellenség kezében. A következő időszakot csapataink a csatornától néhány kilométernyi távolban lévő táborban teljes nyugalomban töltötték. A támadás megújításától eltekintettünk, mert közben sok ellenséges hadihajó gyülekezett a fenyegetett ponton. Két angol repülőgéptől eltekintve, melyek két napon át követtek bennünket, egyetlen angolt nem láttunk az egész visszavonulás alatt. Lassan, rövid menetekkel, a legénységet kímélve vonultunk vissza a török határra. A csapatok a legjobb hangulatban voltak, veszteségeink halottakban és sebesültekben aránylag csekélyek voltak; egyes arab katonák az ellenséghez átpartoltak. Nehéz ütegeinkkel egy ellenséges cirválót súlyosan megrongáltunk, egy találatunkat kazánrobbanás követte; egy másik

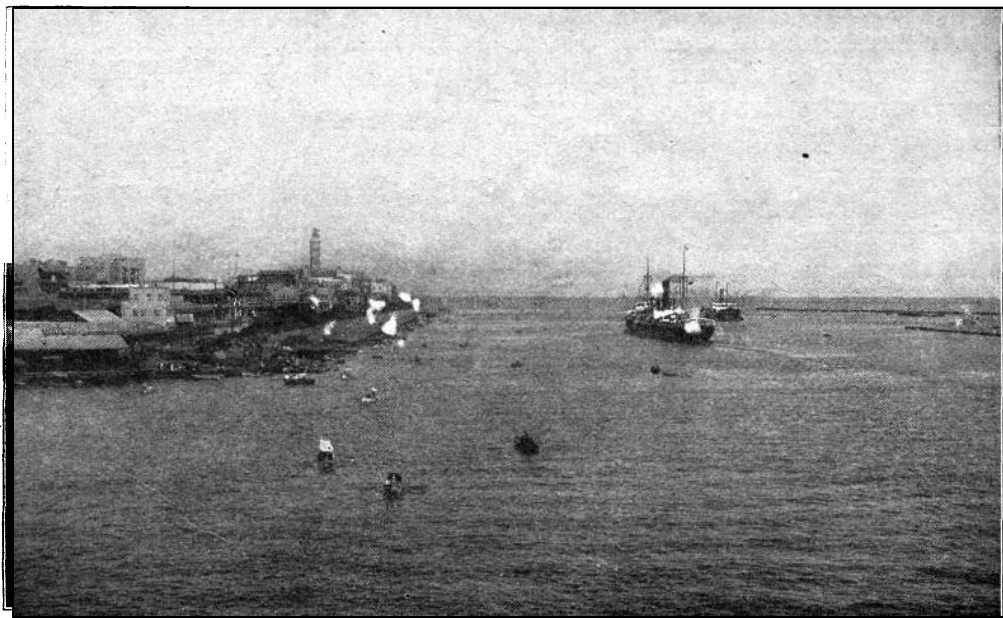
Dsemal pasa, a Szezi-csatorna ellen támadó török csapatok parancsnoka, és Frankenberg német ezredes.

*Frankl A.
Berlin, felv.*

ellenséges hadihajót többször eltaláltunk, de a hatást a nagy távolság miatt nem figyelhettük meg. Ami az angol katonaságot illeti, az az anyag, amit láttunk, kevés értékű.

A csatorna menti harcokban balszárnyunk ellen intézett egyik előretörésük csakhamar megakadt és teljesen összeomlott, mihelyt mi friss erőket vetettünk harcba. Állítólag megfigyelték, hogy az angol tisztek revolverrel kergetik előre a legénységet.»

A nyilatkozat legérdekesebb része, hogy az angol csatornavédelemben a hadihajók nagy szerepet kaptak s hogy ezek a mozgó várak készek azonnal gyülekezni a veszélyeztetett pontokon. Az angol védelem elsőrendűnek mondható, a támadás viszont hosszú előkészületeket igényel, a vezetés nehéz. A cél, a felderítés azonban el volt érve s így az ántátlapok ujjongása a török támadás meghiusulásán csak mondva csinált reklám. Ha a török támadni akart volna, nemcsak felderíteni, nem kis osztagokat küldött volna a csatornához,

A Szezi-csatorna bejárata.

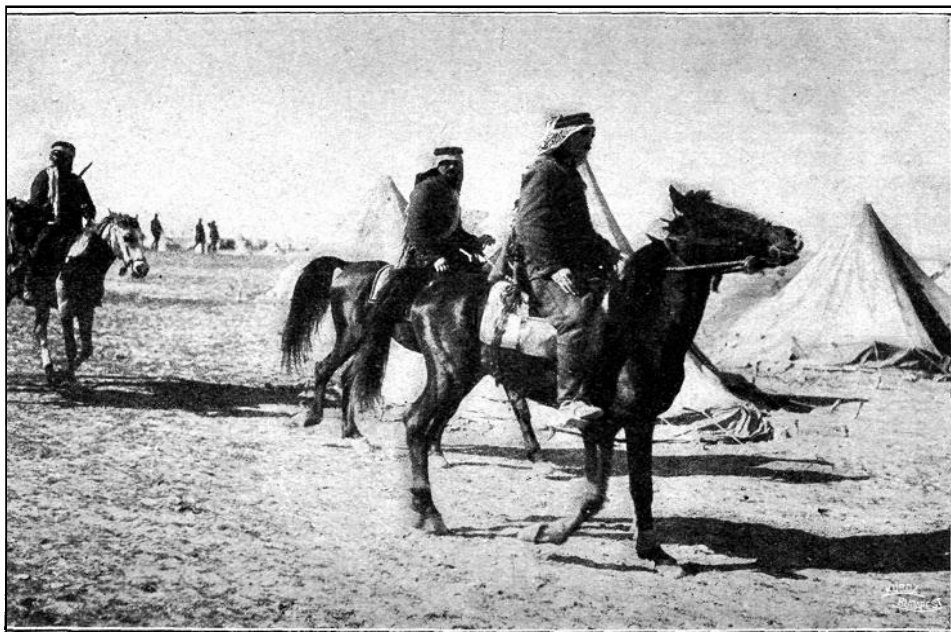
Lübeck O. Hamburg, felv.

hanem lassan-lassan előretolta volna egész erejét. Erre azonban a kellő előkészületek még nem történtek meg, egyelőre nem is történhetek meg, hiszen először a viszonyokat kellett tanulmányozni, alapot teremteni a későbbi elómunkálatokhoz és pedig tapasztalati, nem pedig elméleti adatokon felépítve. A sivatag rettenetes, jaj annak, ki könnyelműen nekivág az ismeretlennek . . .

December—február havában egyes apró csatározások, kisebb felderítő osztagok vállal-

az első, kik az angolokat Egyiptom földjén megtámadják, hogy csak nagy fáradtsággal lehetett őket visszatartani attól, hogy a csatornát átúszsák. Minden veszély nélkül elértük Serapeumnál a túlsó partot, egyetlen lélek sem volt látható, úgy hogy két altiszt vezetése alatt, kik a vidéket alaposan ismerték, megkezdtük a további előnyomulást. Alig tettünk pár száz lépést, vezetőim már megpillantották az első angol őrséget, körülbelül 50 főnyi létszámmal. Az őrség észrevett bennünket s lassan visszavonulva jobbra-

balra lövöldözni kezdett. Minden oldalról dühös gyalogsági, géppuska- és ágyútűz hallatszott. A menekülő járőr üldözése közben láttuk, hogy a csatorna hosszában mindkét oldalról vonatok közelednek, megakva angol katonákkal. Ezek azonban a túlsó parton álló ütegeinktől azonnal oldaltűzet kaptak. Borzasztó zűrzavar támadt, az angolok menekülni kezdtek. Akik a kocsikba nem tudtak visszatérni, az útközökbe kapaszkodtak, a tengelyekre másztak, vagy a kocsik alá bujtak. Emellett folyton újabb és

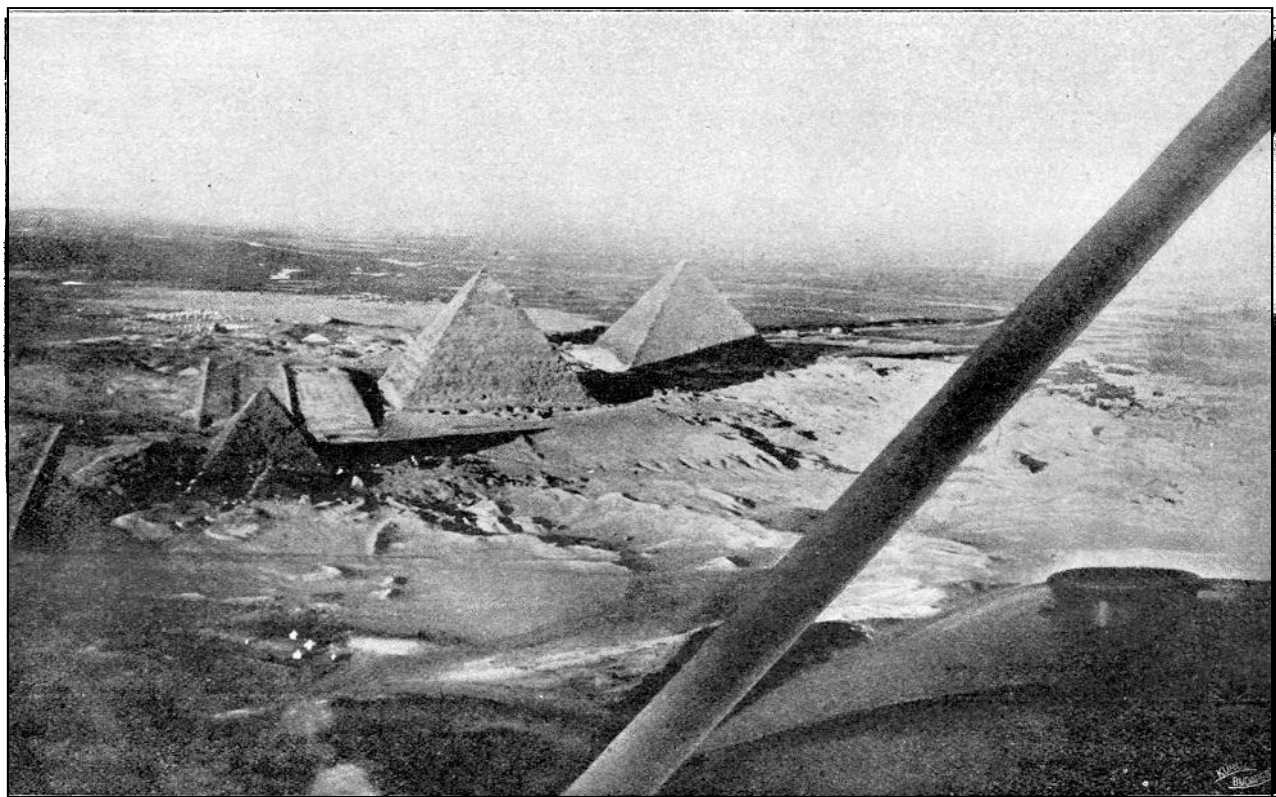

Szenusszi harcosok a sivatagban.

újabb vonatok hozták a katonákat, míg végül hat zászlóalj gyülekezett ellenünk. (Érdekes az angol védelmi és riadó intézkedést megfigyelni. Az első jelre jönnek a vonatok és hadihajók a veszélyeztetett pontra!... A szerk.) Oly lassan nyomultak előre, hogy az állomástól hozzánk vezető 6 kilométernyi utat 2½ óra alatt tették meg. Közben 6—8 cirkáló is megnyitotta ellenünk a tüzet Timsah-tó felől. Mivel azonban állásainkat nem látták jól, sok gránátjuk saját soraikba vágott be. Később az

tanították az angol védősereget. Török részről már láttuk e harcok ecsetelését, nézzünk most »semleges« olasz szemüvegen keresztül. Guelfo Civinini a »Corriere della Sera«-ban mint szemtanu a következőket írja :

»1915 január 29-én Ismailiában ágyúdörgés volt hallható. Hivatalos felfogás szerint csak előcsapatok csatározásairól lehetett szó, de lassanként a dolog komolyabb képet öltött. Majdnem az egész csatorna hosszában harcoltak. A csatározás El Kantaránál kezdődött s

Repülőgép a piramisok fölött.

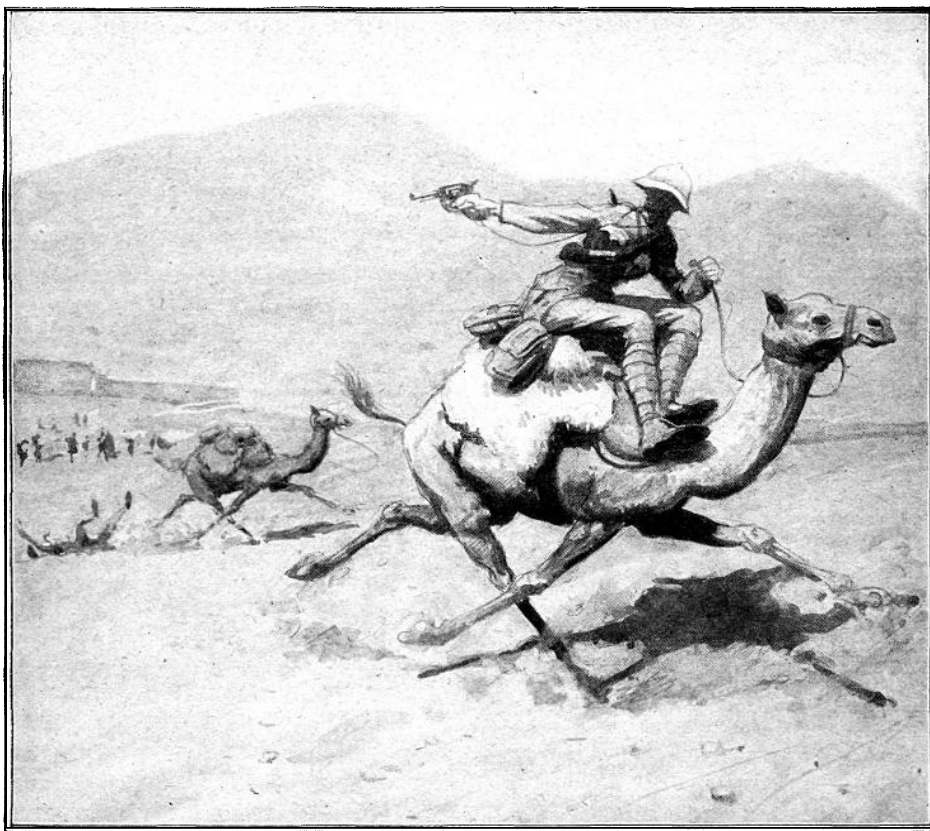
Angol folyóirat nyomán.

angolok dacára annak, hogy számuk 3000-nél több volt, északnyugati irányban kezdtek visszavonulni. Feladatunkat, a felderítést elvégezve elhatároztam, hogy visszatérünk csónakjainkhoz. Amint a vizen voltunk, láttuk, hogy az összes ellenséges cirkáló a mi ütégünket lövik. Szerencsésen kikerültük figyelmüket. Szomszéd felderítő osztagoktól hallottam, hogy ők sokkal több veszteséget szenvedtek, mint mi. Angol páncélvonatok tüzebe kerültek s dacára, hogy szuronnal azokat megtámadták, érzékeny veszteségek mellett kénytelenek voltak csónakjaikra visszatérni.

A hasonló kisebb harcok lassanként mind délebbre terjeszkedtek s új és új apróbb vállalkozások a csatorna egész hosszában nyug-

Ismailiától a Keserű-tavakon túl El Kubri állomásig húzódott. Ismailiától délre az angol védőállás egy darabon az afrikai part mentén húzódott, de egy január 20-án történt esetből kifolyólag a legnagyobb sietséggel áttelepített az ázsiai partra. E napon ugyanis El Kubri állomással szemben egyszerre csak egy török katona bukkant fel, amint teljes nyugalommal távcsövén kémlelte az angol hadállásokat. Majd lekapva puskáját egy lövést tett s mielőtt az angolok meglepetésükből felocsudtak, nyomtalanul eltűnt. Január 29-én ezen a helyen az angolok lövészárkokat telepítettek, minek később jó hasznát vették.

Január 30-án kevés áldozatot követelő tüzharc volt. Az angolok először is az indu- 141

Angol tevés járőrök menekülése török gyalogság meglepő támadása elől.

sokat vetették tűzbe és pedig Ismailiánál. Nyugodt biztonsággal túrték az indusok a beduinok vad támadásait, majd elkeseredett dühvel ugrottak ki árkaikból, hogy borzasztó harci késekkel rontsanak az ellenségre. Egy ellentámadásnál különösen kitűnt az újjeländi lovasított gyalogezred, mely lóról szállva nyugodtan indult a törökök és beduinok ellen, lekaszabolva mindenkit, akik kezük ügyébe esett. A beduinok a támadásoknál igazi arab lovastaktikát követtek; villámgyorsan megjelentek, hogy rövid harc után ismét eltűnjenek. A Farabin-törzs Achmed Soufi nevű sejkje vezetése alatt különösen bátran küzdött, mivel az egész törzs népe megesküdött, hogy a sejk röviddel azelőtt elesett fiát megbosszulja; valóságos vérfürdőt rendeztek a velük szembekerülő indiai csapatok közt.

Február 2-án a csatorna felől ismét ágyútűz hallatszott Ismailiába; érezni lehetett, hogy a csatározás a Timsah-tótól egész El Kantaráig mindenütt folyik. Emellett a borzasztó sivatagszél, a khamsin dühöngött. A csatornán, az úton, mely azzal párhuzamosan fut, mindenütt élénk harci élet; vágató ausztráliai lovasok, hajók, egészségügyi automobilonok, nagyszakállú

induscapatok. A csatornán át egy hajóhidat vertek, melyen éppen sebesült ghurkákat szállítottak át... A harc hajnalban kezdődött. A törökök a szél által felkavart homokfelhőkre számítottak; ennek oltalma alatt jelentékeny gyalogcsapatok erős tüzérségi tűz fedezete alatt indultak támadásra. El Kantara mellett a lövedékek a csatorna partjait is elérték, miből az következik, hogy a törökök vagy nem voltak messzebb öt kilométernél, vagy pedig nehéz, messzehordó tüzérségük is volt. Az indusok bátorsága, az egyiptomitüzérség pontos munkája azonban megghusították a török terveket; a török és beduin csapatok lassankint eltűntek a homokfelhőben. Egyedül a khamsin maradt úr a

csatatéren, mert az angol csapatokat is nemsokára visszavonták.

Lassanként a hasonló rajtaütések, kisebb vállalatok is elültek, mert a Dardanellákban, a Kaukázusban és Mezopotámiában oly fontos események játszódtak le, melyek a török hadvezetést annyira igénybevétték, hogy a Szezi-csatorna elleni vállalatokra gondolni sem lehetett. A török hadsereg lassanként a fontosabb harcterekre vonatott el, a törökök egyelőre csak a saját határuk megfigyelésére szorítkoztak. Az első Egyiptom elleni vállalkozás kényeszerítő okok miatt abbamaradt.

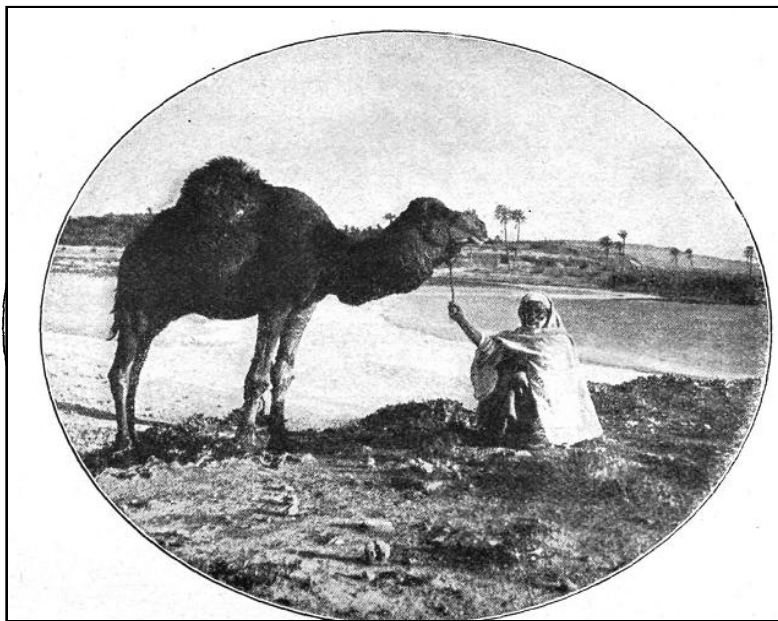
Végezetül Imhoff pasa német tábornok tollából egyet-mást a »tevehuszárok«-ról s a málhástevékről, melyek a mostani sivatagharcokban különösen a felderítés és utánpótlás terén igen hasznos szolgálatokat tettek.

»A tevék már az ó- és középkorban is szerepeltek mint háta- és málhásállatok. Európában főleg a török hódító hadjáratok idején lettek ismeretessé, mikor is a törököknek több tevéen nyargaló lövésosztaguk volt. Napoleon volt azonban az első, ki a tevéosztagokat 1798-ban először katonailag alkalmazta. Később 1839-ben az oroszok Khiva

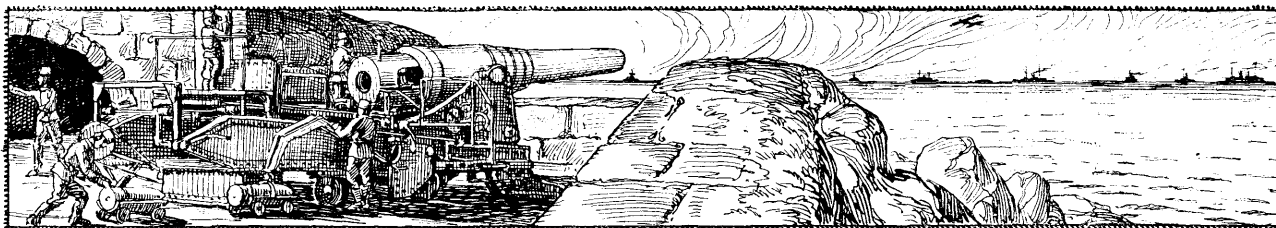
elleni hadjáratánál találkozunk ismét tevehuszárokkal. A tevék fele azonban elpusztult a hozzá nem értő ápolás és nyergelés és a kíméletlen megerőltetések miatt. Későbbi adatokat találunk a tevék alkalmazására : 1873-ban az újabb Khiva elleni hadjáratban, 1879-ben Göh-tepenél, 1880-ban Tokma Serdar khán elleni expedíciónál, 1881-ben Skobelew seregeiben, majd Német-Délnyugat-Afrikában 1904—1907 közt, végül 1911/12-ben a tripoliszi hadjáratban, hol a tevék különösen az olasz hegyi tüzérségnél tettek kiváló szolgálatokat. Jelenleg a legtöbb gyarmati csapatoknál megtaláljuk a tevehuszárokat, mint az egyiptomi határ-csapatoknál, Khartumban, Algírban, Német-Délnyugat-Afrikában. Mint hátságállatok a tevék kedvező körülmények között egy nap 100 kilométernél jóval többet képesek megtenni, ily megerőltetést azonban csak rövid

időn át bírnak ki. Mint máhásállat jóval kisebb teljesítményű: 150 kilogramm megterhelés mellett óránként kereken 4 kilométert tesznek meg, naponként pedig 40—50 kilométert. Ez azonban a pusztában máris jelentős szolgálat, tekintettel a mély homokra, hol a lovak nagy súly alatt alig tudnak mozogni. Hosszú teveoszlopok élelmezése azonban nagy nehézségekbe ütközik.

A Sinai-félsziget harcaiban angol részről különösen az indiai Mehari-törzs tevehuszársjai szerepeltek. A legénység vagy keresztbetett lábakkal ül a tevéen, vagy kengyelt és nyergel használ, a fékezésre pedig egyszerű kantárt. A vezetés egy egyszerű kötőfékkel történik, mely az állat orrába akasztott karikába van kapcsolva. A törökök oldalán a harcokban különösen a nomád beduin törzsek tevésosztagai tűntek ki.

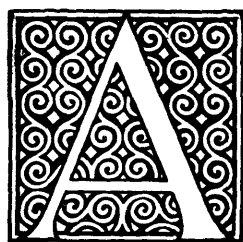

A Leipziger Presse-Bitro felv.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A DARDANELLÁK ELLENI ELSŐ HADMŰVELETEK.

nagy Moltke 1836-ban úgynevezett török leveleiben a következőket írta: »Ha a Dardanellák tüzérségi anyaga rendezve lesz, nem hiszem, hogy a világ bármelyik flottája képes lenne a szorosokon áthajózni.«

A jóslat fényesen beteljesedett, dacára annak, hogy a Dardanellák tüzérsége csak részben volt modern s még legjobb ágyúik hordtávolsága is kisebb volt, mint egyes angol hyperdreadnaughtok tűzokádó szörnyetegé s hogy a partokon még múzeumból kiszedett legrégebbi ágyúk és mozsarak is tarkították a tüzérségi felszerelést.

A világ legnagyobb flottája, az angol, az óriási francia flottától támogatva, sem volt képes a szorosokat áttörni s minden erőlködés után csak még jobban megtépve került ki a küzdelemből. A török szívósan védte legnagyobb kincsét...

Amint Oroszország nyíltan kezdte kifejezni a Dardanellákra és Konstantinápolyra táplált igényeit — melyről különben amúgy is tudott titokban mindenki —, az angolnak kénye-kedve ellenére is részt kellett venni a játékban. Hiszen Oroszországba vetette minden reményét, attól várta a gyűlölt és félt németek elsöprését. A török háború kitörésekor az antánt ügye még elég jól állott, az orosz medve első nekilendülésre némi eredményt is ért el, nem volt szabad kedvét szegni. Az angol tehát belefogott a munkába.

144 Az első hónapok eseményei azonban megmutatták, hogy az angolnak nincsenek komoly

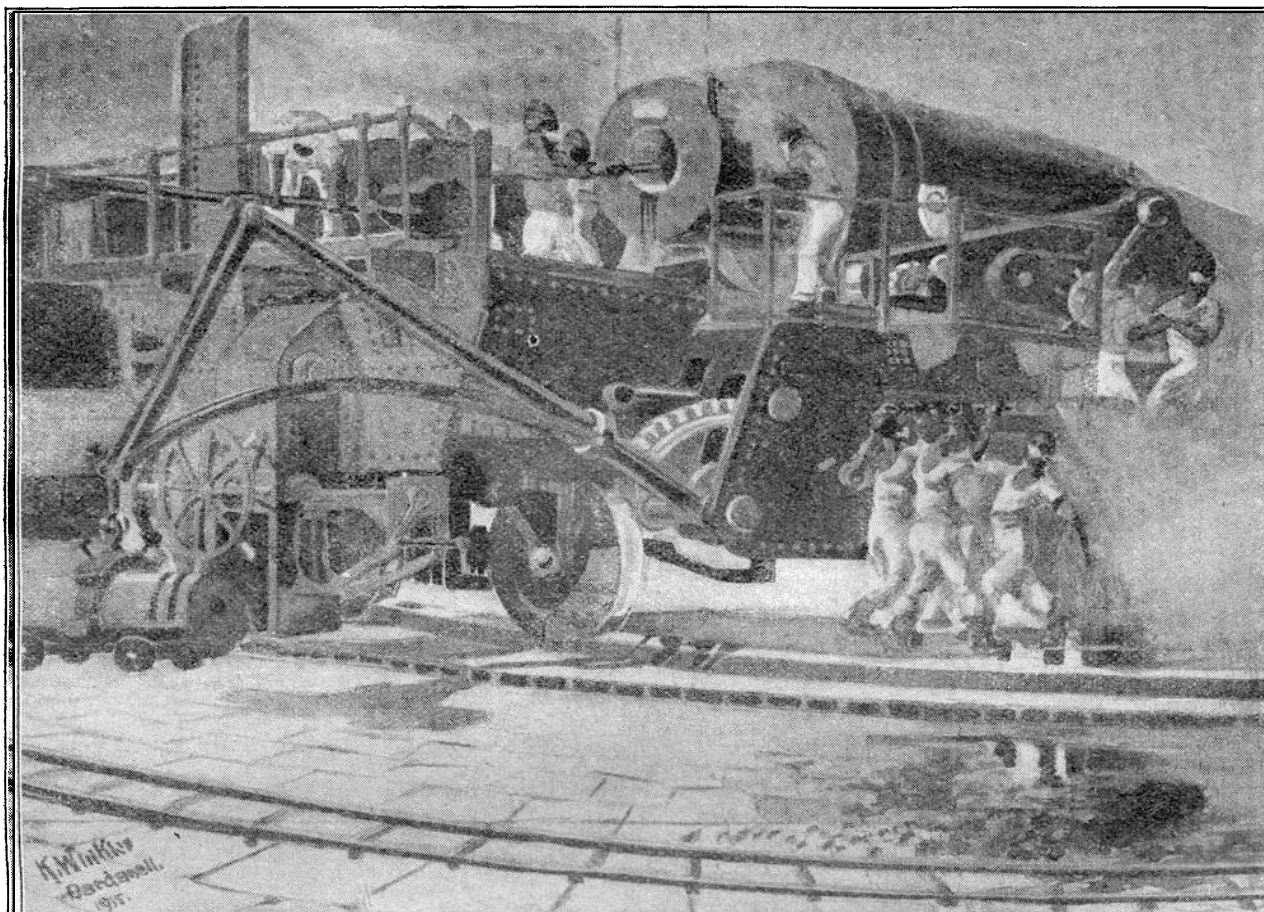
szándékai a Dardanellák elfoglalását illetően. Húzta-halasztotta a dolgot, ahogy lehetett. Az orosz el volt zárva a világtól, az angol pedig tudott gondoskodni arról, hogy a Dardanellák előtti műveletek az orosz előtt a komolyság látszatát keltsék.

Hogyne hitt volna az orosz, mikor az angol jelentések hírül adták, hogy a Dardanellák erődjai félig romba lettek lőve az angol koloszszusok által, hogy az angolok Törökország egyik legféltettebb kincsét, Ciprust elfoglalták. Azt nem vette észre az orosz, hogy Anglia első ténye a török háború kitörésekor nem az ő érdekét szolgálta, hanem az angolét. Ciprus szigete egy második Malta volt, egy második támaszpont a Földközi-tengeren, a Szuezi-csatorna védelmének hatalmas sarkköve.

A Dardanellák elleni hadműveletek két részre oszlanak, és pedig a tengeri és szárazföldi hadműveletekre. Előbbiek a háború kitörésétől március végéig tartottak s teljes eredménytelenséggel végződtek az antánt részére. Csak a kudarc teljessége után kezdte meg az egyesült angol-francia haderő a szárazföldi vállalkozást...

1914 november 3-ikán a felkelő napot nagy ágyúdörgés köszöntötte a Dardanellák előtt, mely a mozlim világnak hírül adta a diplomáciai viszony megszakítását Törökország és az antánt-hatalmak között.

Kum-Kaleh és Sed-il-Bahr éber legénysége mintegy tíz hatalmas csatahajót vett észre a végtelen vizen, melyek egymásután villantották fel ágyúik lángnyelvét. A tüzet török részről azonnal viszonzták. Mintegy negyedórai bombázás után, mely alatt az ellenséges hajók mint-

Török partvédő nehéz ágyú a Dardanellák egyik erődjében az 1915 március 18-i ütközet alatt. Az ágyút német tengerésztiizérek kezelik.

A Leipziger Illustrirte Zeitung engedélyével. Egy harcban résztvett katona rajza.

egy 250 nehéz gránátot röptettek a bejárati erődökre, az ellenség visszavonult. Az egész csak üdvözlés volt az ántánt részéről, mely kárt alig okozott. Szed-il-Bahrban egy kisebb lőporraktár a levegőbe repült, néhány ember meghalt. Az angol kábelek pedig világgá röptették az első győzelmi hírt: »Szed-il-Bahr erődje a légtérbe repült«. Arról persze hallgattak, hogy az angol hajók is több találatot kaptak.

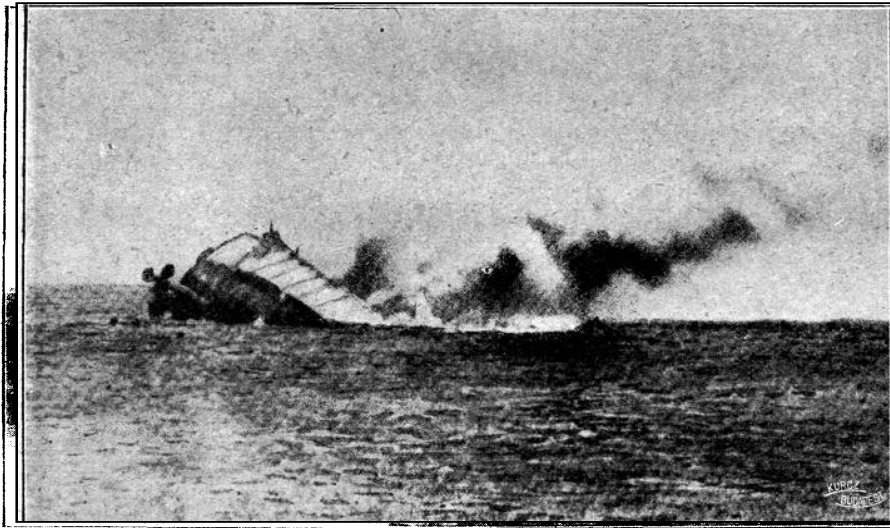
Anglia az első »siker« biztos tudatában egyelőre eleget vélt tenni kötelességének azzal, hogy pár hajóval lőtávolon kívül cirkált a Dardanellák előtt s hogy az első bombázás eredményét új és új összeállításban tálalta a világ elé. Lassan azonban a dolog feledésbe merült, mintha nem is lett volna török háború. Újra tenni kellett valamit.

Több mint egy hónapi szünet után, 1914 december 13-ikán az angol ismét cselekedni volt kénytelen, nehogy az orosz megharagudják. A parti erődök erejét az angol flotta már megízlelte, most a víz alatt akart körülnézni. A kiküldött tengeralattjárónak tagadhatatlan ügyes-

séggel és vakmerőséggel sikerült is a Dardanellákba behatolni s a Szari-Sziglar-öbölben az ott 1874 óta lehorgonyzott »Messzudie« nevű török órhajót torpedóval a levegőbe röptetni. Veszteséget nem jelentett az ócska alkotmány elvesztése a töröknek, viszont azonban az angol újabb dicsőségre szólaltathatta meg harsonáit.

Soká azonban nem tartott a dicsőség, mert a török hamar visszaadta a kölcsönt. Egy másik ellenséges tengeralattjáró, mely megírigyelte elődje dicsőségét, szintén behatolt a szorosba, azonban december 15-ikén aknába ütközött és elsüllyedt. Életbenmaradt legénységét a törökök foglyul ejtették. A török nyugodtan mosolygott. Egy ócska órhajó egy modern tengeralattjáróért nem rossz üzlet!

Utóbbi kis epizód azonban nem maradt hatás nélkül. A vesztes eddig az angol volt s kezdte belátni, hogy nemcsak az orosz fog türelmetlenkedni, hogy a megígért Dardanella-akció nem akar kifejlődni, hanem az egész semleges világ is furcsa szemmel fogja nézni az angol tengeri »világhatalmat«. Hogy az angol óriási

Angol cirkáló az elsüllyedés pillanatában a Dardanellák előtt.

flotta eddig nem ért el semmit a némettel szemben — az még hagyján, azt még ki lehetett magyarázni. De hogy a török ellen ne tudjon semmit tenni, az már érthetetlen lett volna, ebből azt is ki lehetett magyarázni, hogy az angol flottában nincs bizalom, nincs tettvágy, vagy hogy Anglia nem akarja hajóit reszkirozní akkor, mikor az érte küzdő orosz száz sebből vérzik. Pedig 1915 februárjában az orosz már nagyon sok vért vesztett. A Kárpátok gerincein szilárdul állottak csapataink, egyik orosz roham a másik után fulladt vérbe. Nikolajevics nagyherceg azonban vérbeborult szemekkel, vak dühvel kergette muzsikjait a mézárszékre, ő mindenáron át akart törni, mindenáron ki akarta csikarni a győzelmet. De nemcsak az emberanyagban történt óriási veszteség, hanem lőszerben is. Egyik oka az orosz hallatlanul makacs támadásainak az volt, hogy érezték, most dülőre kell vinni a dolgot, mert ha egyszer fogytán a lőszer, akkor a katasztrófa elháríthatatlan.

A nyugati ántánt-államok bizalommal tekintettek ugyan a jövőbe; az orosz kolosszus hallatlan erőfeszítéseitől végül mégis csak sikert vártak, emellett azonban valami nyugtalanító előérzet azt súgta nekik, hogy tenni kell valamit az orosz érdekében.

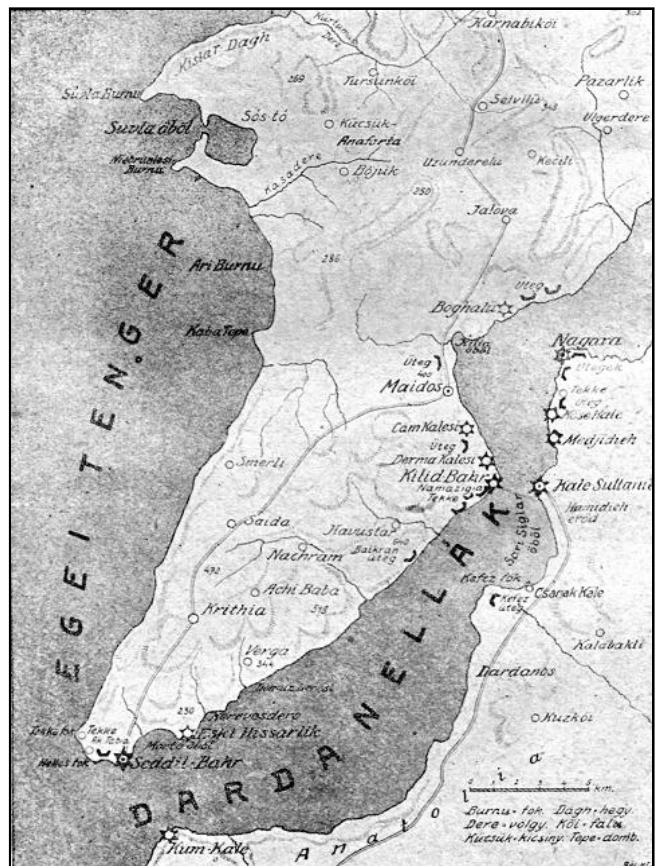
Február 20-ikán végre az egyesült angol-francia hajóraj elhatározta a Dardanella-erődök erélyes megtámadását a tengerről. Négy angol és négy francia csatahajó, mindannyian a legmodernebb kolosszusok, reggel 8 órakor megnyitották a tüzet. Először csak pár lövés esett, melyek legtöbbször a tengerbe hullott. De a bombáktól felvert hatalmas víztölcsérek mind job-

ban és jobban közeledtek a part felé, míg végre elérték azt.

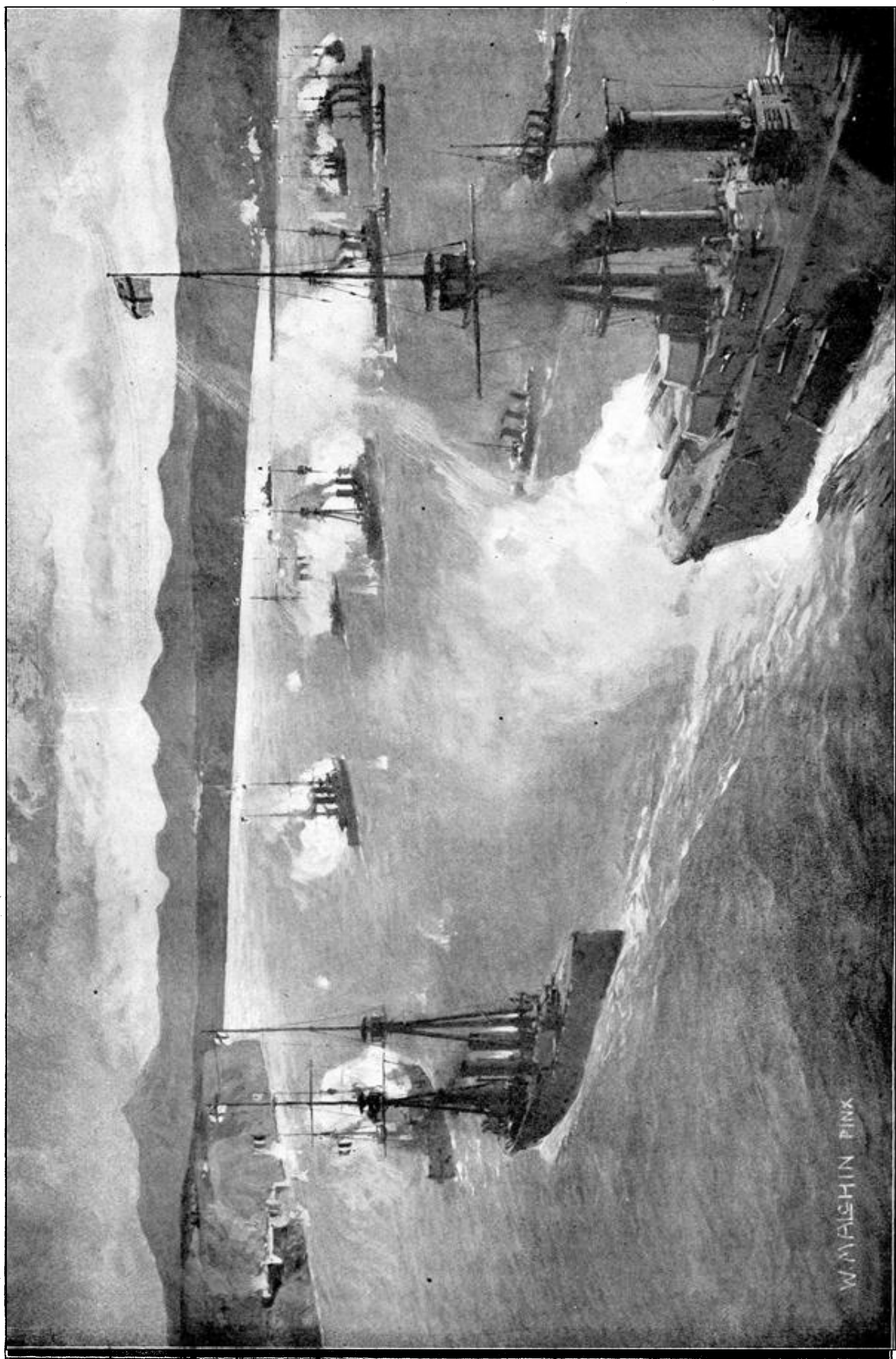
Ekkor megkezdődött az igazi koncert. A tűzgyorsaságot a lehetőségig fokozva szakadatlanul okádták a hatalmas ágyútorkok a tüzet, füstbe és lángba borítva a parti erődöket. Az egész part rengett, mintha földrengés rázta volna meg a felsebzett anyaföldet.

A bombázó ellenséges hajók bízva ágyúik nagy hordtávolságában, a partoktól oly messze tartották magukat, hogy a török védők tüze ne érhesse el őket.

Ily egyenlőtlen harcban akarták legyőzni a part erődöket. Az egyoldalú bombázás változatlan erősséggel délután 5 óráig tartott. Ekkor az ántánt-hajóraj abban a hitben, hogy a parti ütegek teljesen össze vannak löve és megsemmisültek, közeledett a parthoz.

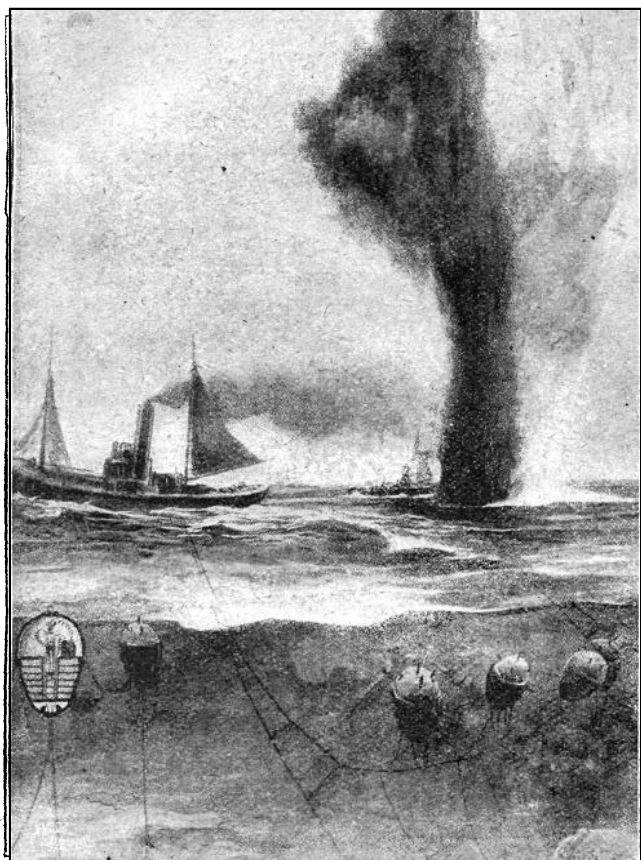

A Dardanellák térképe.

Sedd-il-Bahr és Kum-Kaleh erődök lövetése a Dardanellek bejáratánál.

Malchin W. rajza.

Angol aknakutatóhajók a Dardanellákban.

A török védősereg, mely szívósan kitartott e pokolban, egyetlen hiábavaló lövést nem tett addig, míg csak az ellenség biztos lőtávolába nem került. Ekkor azonban a holtak vélt török ütegek pillanatnyilag megnyitották az irtó tüzet a közeledő ellenségre. A meglepetés és zavar a hajók között óriási volt. A vezérhajó és más két csatahajó erősen megsérült, úgy hogy a flotta visszavonulni kényszerült.

A török ember- és anyagvesztés aránylag csekély volt; elesett azonban Woermann német tengerészhadnagy, az Orhanie erőd bátor parancsnoka, kiben a német-török flotta és haderő egyik oszlopos tagját vesztette el. E hős tiszt halála volt a 9 órai bombázás legnagyobb eredménye.

Pár napig nyugalom volt. Az antánt-flotta belátta, hogy az ellenséget lekicsinyelte. Szükség volt megerősítésre, mert így nem boldogultak. A flottához bevontak több hajót, úgy hogy február 24-ikén az ostromló hajóraj 8 angol, 4 francia csatahajót, három cirkálót, 18 torpedó- és 2 tengeralattjáró járművet tett ki. Az utolsó órában hozzájuk csatlakozott még az angol »Queen Elizabeth« óriáshajó. Ezzel összpontosítva volt mindaz a haderő, mely a Földközi-tenger más pontjain egyáltalában nélkülözhető volt.

Az így megerősödött flotta február 25-ikén újra megkezdte az ostromot s hétórás harc után sikerült a külső parti erődöket részben elhallgattatni. Angol részről az »Agamemnon« csatahajó és még két másik páncélos megsérülve elhagyták a küzdőteret.

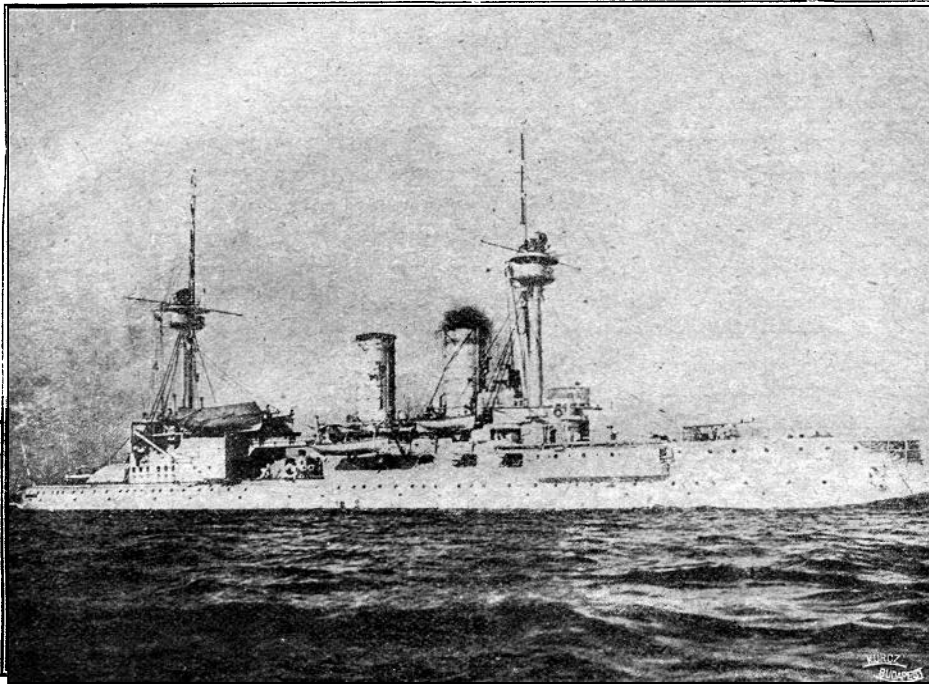
A játék a következő napokon rendszeresen megismétlődött: reggel a hajók nagy távolságról megnyitották a tüzet, a törökök csendben vártak. Később az ellenséges flotta közeledett a parthoz, a török tüzelés megindult, a támadó visszavonult.

Március 3-ikáig folyt a naponként meginduló küzdelem. Az ellenség tüze főképpen Szedil-Bahr ellen irányult, melyet szinte elborított a legnehezebb bombák záporával. Abban a hitben, hogy az erőd legénysége az óriási tüzet ki nem bírhatta s feltétlenül el kellett vonulnia, március 3-ikán az angolok egy körülbelül 60 emberes járőrt tettek partra a viszonyok kikémlelésére. A török azonban minden számítás ellenére a helyén volt. A partraszállott angolokat

Angol hadihajó bombázás közben.

Angol folyóirat nyomán.

A »Barbarossa Haireddin« török cirkáló, amelyet egy angol tengeralattjáró a Dardanellákban elsüllyesztett.

Az aknakutatóhajók egynéhányát el is érte végzetes sorsa.

A krízis a törökre nézve elérte tetőpontját s hozzá még majdnem naponta újabb és újabb ellenséges harcegységek beérkezéséről jöttek a hírek. Wehrle német ezredes, a török vártüzérség parancsnoka oly feladat előtt állott, melyet csak a védelem nagymestere oldhatott meg. S ő megoldotta a nehéz kérdést. Éjjel-nappal munkában volt a vártüzérség. A túlnyomó ellenséges tüzérség ellen a török sokáig nem állhatta a harcot. Az üteg felfedezése egyenlő volt annak pusztulásával. Első szükség volt tehát minden egyes löveg részére a lehetőség szerint számos új állás előkészítése, hogy abban a pillanatban, amikor az ellenséges tűz reátalált, gyorsan más, biztos helyre legyen átszállítható, hogy ott ismét biztonságban vehesse fel a harcot. Egyedüli módja volt ez annak, hogy a védő tüzérségi anyagot

a pusztulástól, a Dardanellákat a katasztrófától meg lehessen menteni. Az ellenség mindig újabb és újabb helyről kapott tüzet. Amint repülői felfedeztek egy török üteget s az ántántüzérség a repülő jelentése alapján mindent elsőprő tüzet odairányította, a bombák már csak üres, elhagyott sánctaláltak, a keresett ágyú már máshonnan vette fel újból a harcot, egész váratlan helyről nyitva meg a tüzet a támadóra. Sok helyütt színleges állásokat építettek a törökök, hogy az ellenséges tüzérség tüzet odavonják. Egy-egy kályhacső helyettesítette az ágyút, felrob-

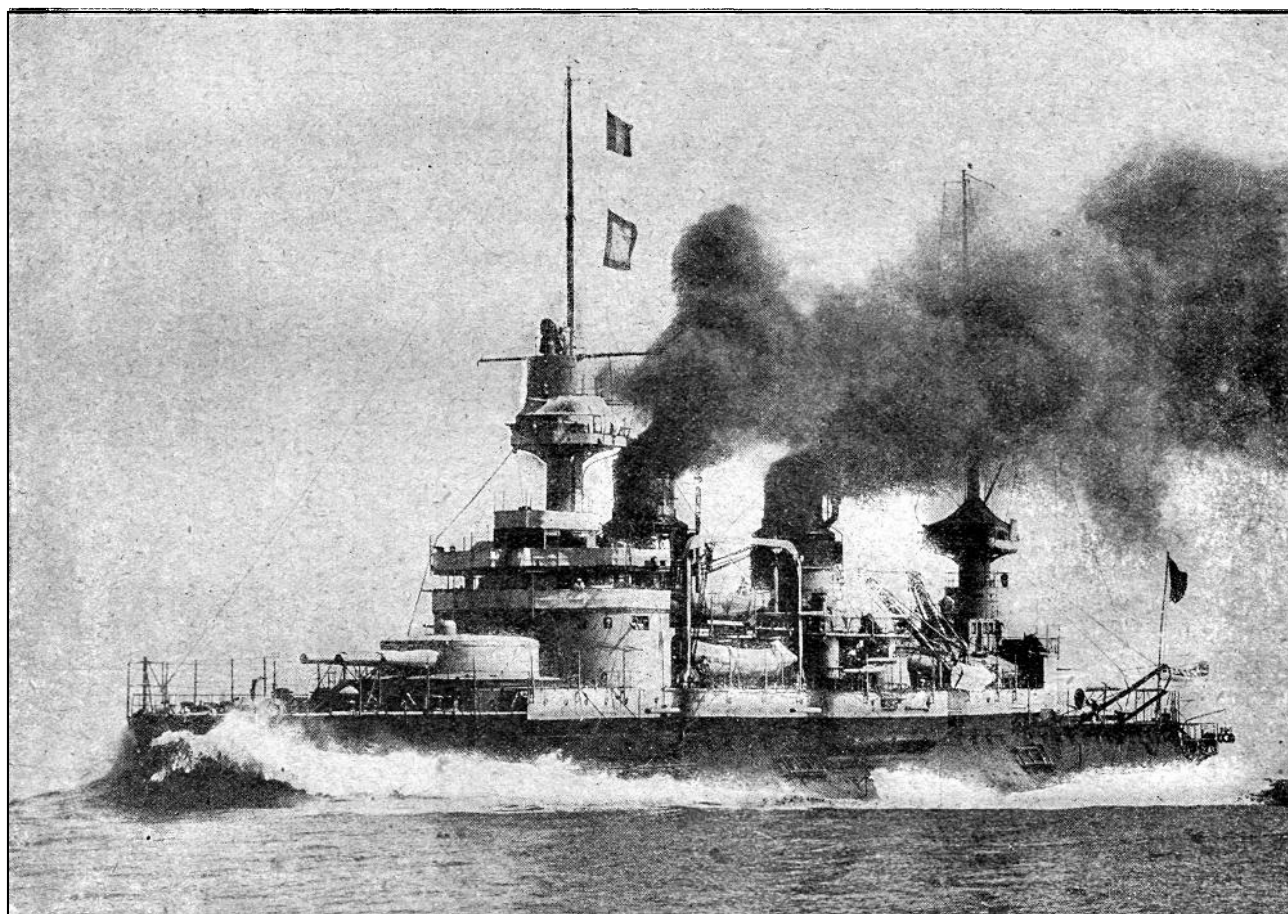
bantott vaktöltények a durranást. Úgyes leplezés mellett ezek az alépítmények nagyon jó szolgálatot tettek. A nagy magasságban röpködő ellenséges repülőket továbbra is jelentették, hogy a fedezékben ágyúk vannak s a dörrenés csak valószínűbbé tette a megfigyelés eredményét. Pedig az ágyúk akkor már máshonnan tüzeltek. Csakis így volt elérhető, hogy az ellenséges lőszerpazarlás dacára a török ágyúk használhatók maradtak.

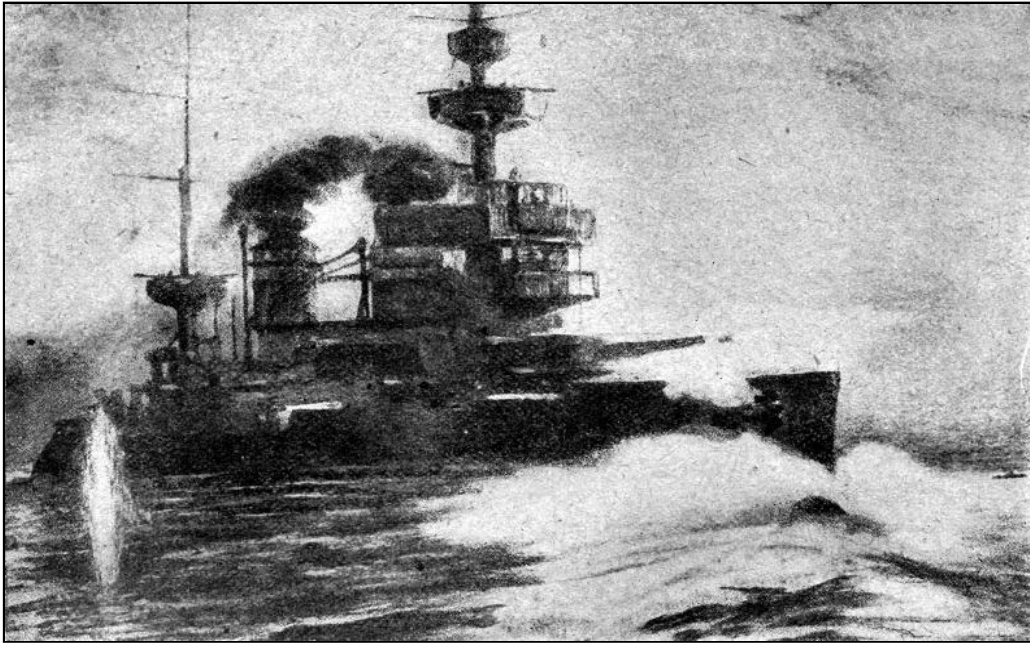

Csanak-Kale városa.

Az ántánt flottatámadása kiterjedt a Szároszi-öbölre is, honnan francia hajók minden említésreméltó eredmény nélkül bombázták a bulairi erődöket. Sőt megpróbálkoztak a franciák a Gallipoli-félszigeten át a Szároszi-öbölből Kilid-Bahr erődre is tüzelni, mely a szoros belső partján fekszik. Repülőmegfigyelés és egy a szorosban álló angol hajó jelentései irányították a 14 kilométer távolságból jövő bombákat az erődre. A 31 nehéz bomba mindössze egy kaszárnyát döntött romba, maguk az erődítések holt térben feküdtek, az ellenséges tűz nem tudta őket elérni. A török azonban nem hagyta viszonzás nélkül még ezt a kísérletet sem. Usedom tengernagy, a Dardanellák és a Boszporus tengeri védelmének parancsnoka a »Barbarossa Haireddin« és »Torgut Reiss« csatahajóknak megparancsolta, hogy a Dardanellákból 28 centiméteres ágyúikkal viszonzják a Szároszi-öbölből jövő indirekt üdvözetet. S a két hajó oly alaposan végezte munkáját, hogy a francia hajók csakhamar kénytelenek voltak az öblöt elhagyni.

A Dardanellákba behatolt ellenséges hajók tagadhatatlan ügyességgel használtak ki minden kínálkozó fedezéket, s helyüket gyakran változtatva, ellensúlyozták a török rejtett parti ütegek egyébként pusztító tűzét. Rendszeresen egy hajót előreküldtek, melynek feladata volt az ellenség tűzét magára vonni. Ennek a hajónak legénységét és ütegeit erős páncélokkal és gerendákkal igyekeztek úgy ahogy biztosítani, azonkívül a torpedónaszádok és aknakutatók egész fúrge raja vette őket körül. Utóbbiak kicsinységük és fúrgeségük révén eléggé biztosítva voltak az ellenséges találatok ellen, a török viszont félt, hogy aknamezőit elrombolva, utat nyitnak a szoros belseje felé. Kénytelen volt tehát ellenük élénk tüzet nyitni, ami azután — sok kis cél lévén — a hatást is szétforgácsolta, azonkívül pedig elárulta ütegeinek az állását. Az eszköz tehát jó volt. A török vagy tüzelt s ezáltal elárulta magát, vagy pedig megkockáztatta féltett aknamezőinek elpusztítását. A török tüzelés egyébként nyugodt és eléggé hatásos volt, sok ily apró vállalkozót a fenékre

A »Gaulois« francia csatahajó bombázza a Dardanellák erődeit.

Angol folyóirat nyomán.

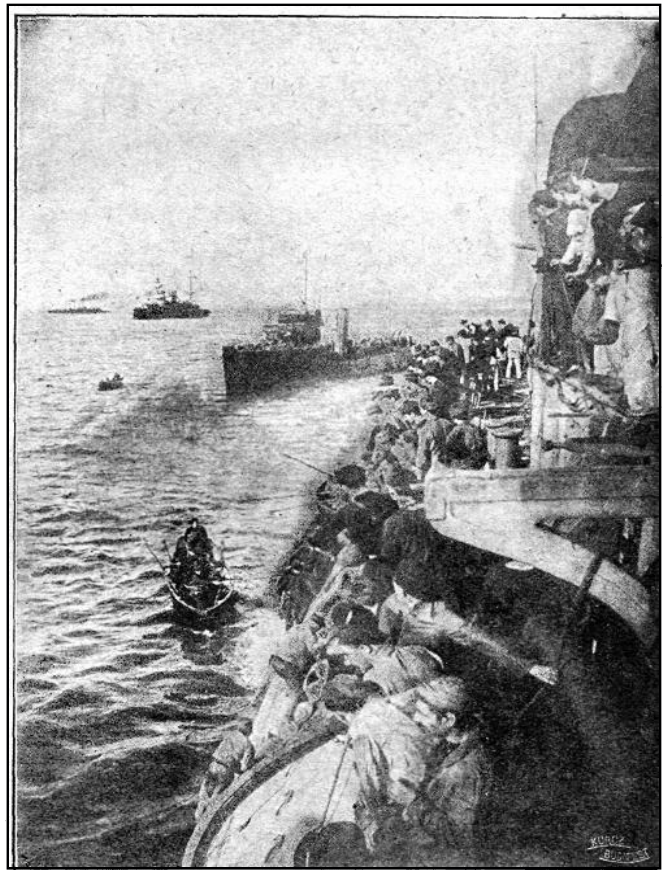
sülyesztett. Az angolnak azonban volt tartaléka elég, az elvesztetteket folyton újakkal pótolta.

Igy folyt a küzdelem napról napra, anélkül hogy a támadás az első sikernél tovább bírt volna jutni. Március 4-ikén végre az ántánt szárazföld felől végrehajtott robbantásokkal akarta az ostromot siettetni. E célból hosszú tüzérségi előkészület után, mely alatt több mint ezer nehéz bombát lőttek ki, Kum-Kalehnál 400 franciát hajóztak ki. Kum-Kaleh és Jeni-Selin falvak már lángokban állottak, de a vitéz védők ennek dacára nemcsak tartották állásukat, hanem egy páratlan hősiességgel végrehajtott roham a 64-ik török gyalogezred osztagai részéről az ellenséget vissza is vetette, úgy hogy azok közül csak kevés tudott a csónakokra visszamenekülni.

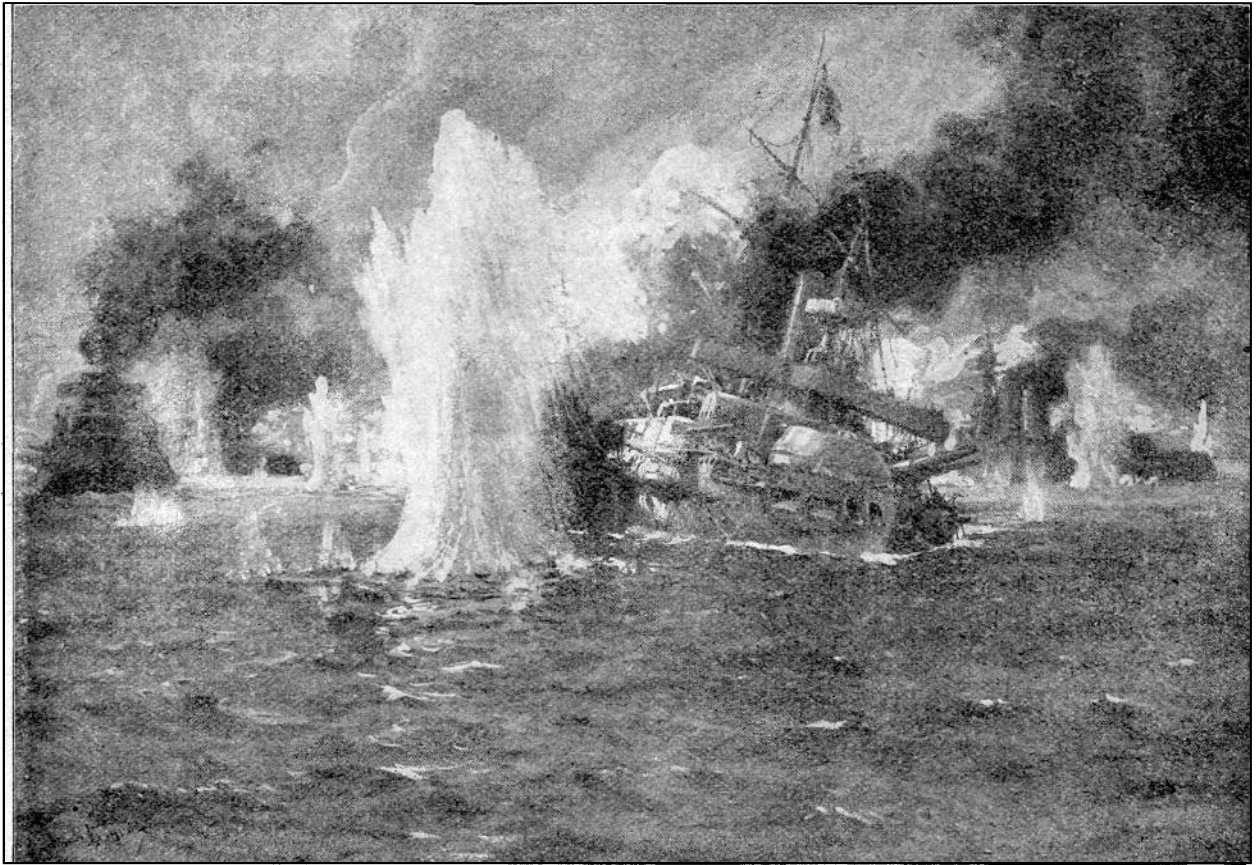
A támadás dühe lassan még inkább fokozódik. Március 7-ikén az egész Dardanella-vonal legfőbb támaszpontja, a Hamidie-erődre kerül a sor. A szoros bejáratába befutott az ostromló hajók egyik legfélelmetesebb szörnyetege, az óriási »Agamemnon« és 13½ kilométer távolságról megnyitotta a tüzet. A derék Hamidie-erőd azonnal válaszolt s két telitalálat után a kiváló paráncsnokok, Wossidlo korvettkapitány és Herschel főhadnagy legnagyobb meglepedésükre megállapították, hogy az »Agamemnon« megelégette a további harcot és távozott. Az erődben egyetlen ágyú nem sérült meg, egyetlen emberélet nem pusztult el. Az »Agamemnon« két súlyos sebbel Tenedosz-sziget felé vette útját.

ban voltak. De a »török idegek« bírták ;

Az ostromló flotta többi része ezalatt szakadatlanul folytatta pusztító munkáját. Szünet nélkül hullottak a gránátok Gallipolira s a Dardanellák ütegeire. Az ellenséges flották kellő felváltással mindennap friss hajókat, pihent embereket állítottak harcba, míg a szegény ostromlott török legénység számára nem volt egy percnyi pihenés. Ők és ágyúik állandóan a leglázásabb munkában voltak. De a »török idegek« bírták ;

A Dardanelláknál elsülyedt »Gaulois« francia cirkáló legénységének megmentése.

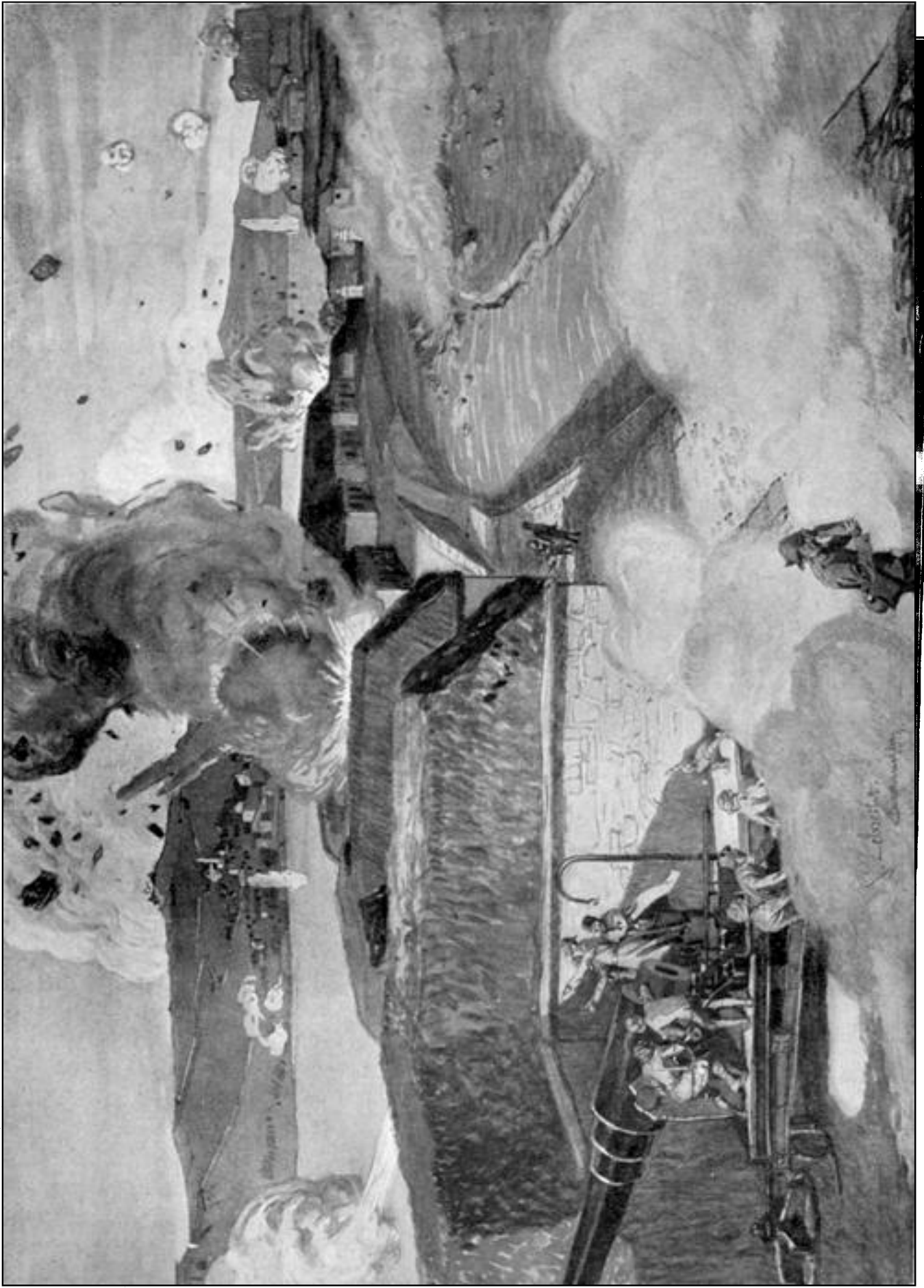
Az »Irresistible« angol csatahajó török ütegek tüzében.

a fatalizmus szülte lelki megnyugvás nem ismert izgalmat, tudta mindenki, hogy sorsa előre meg van határozva, az ellen úgy sem lehet tenni. Minek hát a fölösleges izgalom, a muzulmánhoz nem illő kapkodás? Idegesség nélkül, gépiesen ment a védelem munkája.

Elérkezett végre az örökké emlékezetes 1915 március 18-ika. A szerencse kereke megfordult, a török felszabadult a folyton erősödő nyomás alól, az ántánt flottája a Dardanellákban döntő vereséget szenvedett s kétórás borzasztó harc után nehéz veszteségekkel a harcteret kénytelen volt kiüríteni. Allah megelégette a szent török föld rombolását, nyugalmat parancsolt. E napon ugyanis az ellenséges támadás elérte hevessége tetőpontját. Dél előtt 11 óra tájban Csanak-Kale felett néhány kémlelő ellenséges repülőgép jelent meg. Röviddel ezután öt angol és négy francia csatahajó jelent meg a Dardanellák külső bejáratánál s ott nagy körben ide-odaszáguldva, összpontosított tüzet indítottak meg az erőd ellen. A legnehezebb kaliberű bombák zápora hullott az erődre és annak környékére. Szakadatlanul búgtak a nehéz lövedékek s földet rázkódtató óriási dördüléssel

szétrobbanva, tüzet és vasat okádtak szerteszét. Ezt még tűrte Allah. De mikor az óriási tűzben a szomszédos falu karsú minarettjei kezdettek rombadőlni s a szerencsétlen falu utolsó háza is elpusztult, kezébe vette a török ügyet s ő kezdett célozni. A jámbor muzulmán tüzer Allah nevében sütötte el óriási ágyúját, s az Allah vezette bombák közül két 35 és feles gránát a »Bouvet« nevű francia csatahajót érte. Óriási, fehér gőzszlop emelkedett a hajó testéből az ég felé, a hajó kazánjai felrobbantak a becsapódó bombáktól. A kisebb járművek egész raja rohant a halálrasebzett óriás megmentésére, de mire odaértek, a szörnyet elnyelte a víz utolsó emberével együtt s helyét csak sustorgó, tátongó örvény jelezte. Csakhamar a segítségül jövő hajókból egy torpedónaszád és egy aknakereső követte társát a mélységbe, három másik ellenséges hajót a legnagyobb fáradsággal lehetett csak a csataterőről elvontatni. A török lázas szemmel, lüktető halántékkal figyelte az örvendetes fordulatot.

A támadásban kis szünet állott be. Már-már úgy látszott, hogy a támadók megelégették a harcot s feladják a hiábavaló küzdelmet.

Az angol—francia hajóraj támadása 1915 március 18-án a Dardanellák ellen.
Az Anatoli Hamidijeh, Rumeli Hamidijeh és Tsimelik erődök visszaverik a támadást.

A helyszínen rajzolta Lebrecht G. A
Leipziger Illustr. Zeitung engedélyével.

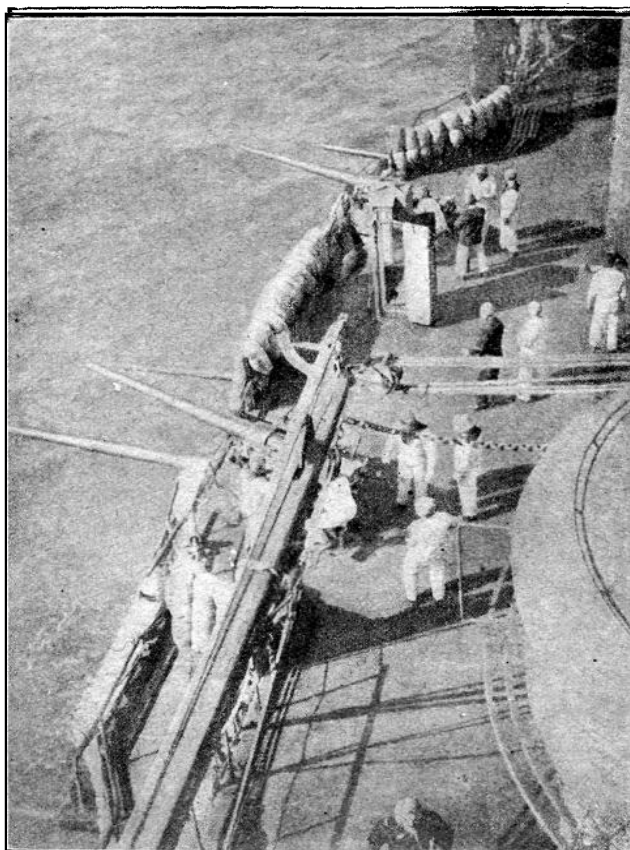
A török szívek már-már ujjongani kezdtek. De csakhamar jött a folytatás. A támadók csak arra vártak, hogy erősítéseket vonhassanak be a harcba, s delután nem kevesebb mint 38 csatahajóval kezdték újra a pokoli küzdelmet! A bombák most már oly gyors egymásutánban jöttek, hogy az egyeseket meg sem lehetett különböztetni. Az egyik alig robbant szét, a másik ugyanazon helyre már bevágott. Mint a jégeső, szünet nélkül. Látni már alig lehetett, tűz, füst, por az egész levegő.

De Allah tovább dolgozott. Este 6 órakor az angol óriás, az »Irresistible« négy török bombától találva, harcképtelenné lett, gépei, kormányja nem működtek. Mint tehetetlen roncsot sodorta magával a Dardanellák áramlása a Dardanos-öböl felé, hol este hét órakor elsüllyedt. Legénységének csak egy része tudott megmenekülni.

Egy másik angol csatahajó, az »Ocean« egyidejűleg oly súlyos sérüléseket szenvedett, hogy képtelen volt a saját erejéből a harctérről távozni. Önfeláldozó kis bajtársak, néhány torpedónaszád megpróbálta kötéllel elvonsozni, akár az apró hangyák a nagy bogarat. Sziszifuszi munka. A haldokló óriás röviddel ezután elsüllyedt.

A harc véget ért . . .

Az ellenség három csatahajót, egy torpedónaszádot és két aknakeresőt vesztett egyetlen nap. Később kiderült, hogy a francia »Gaulois« páncélos a harcban szenvedett sérülések folytán

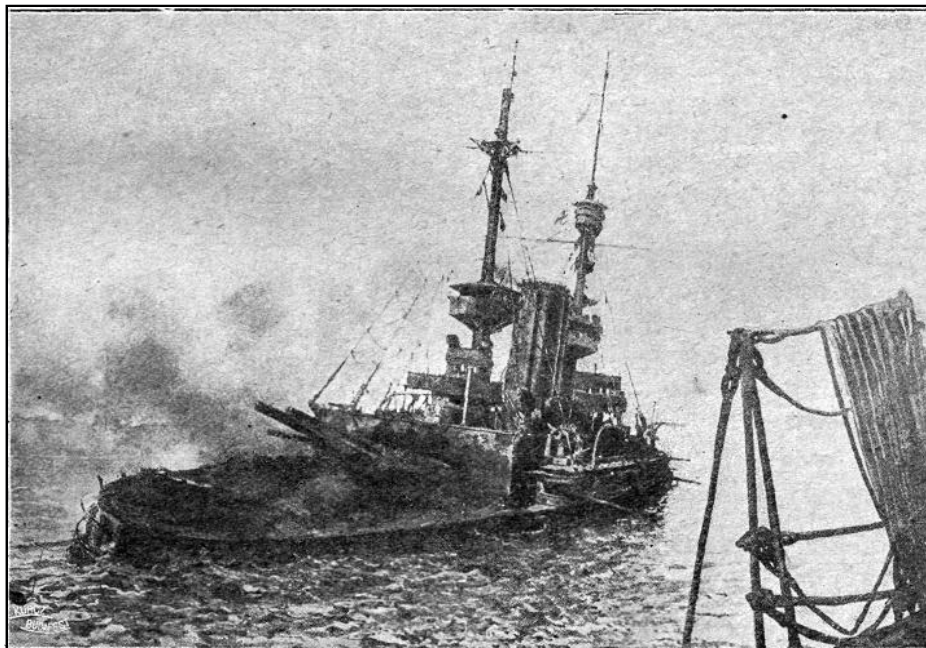
A Dardanellákban elsüllyedt »Bouvet« francia cirkáló fedélzete a bombázás közben.

ugyanaznap szintén elsüllyedt. Ezenkívül a »Queen Elizabeth« és az »Inflexible« angol csatahajók több találatól erősen megsérültek.

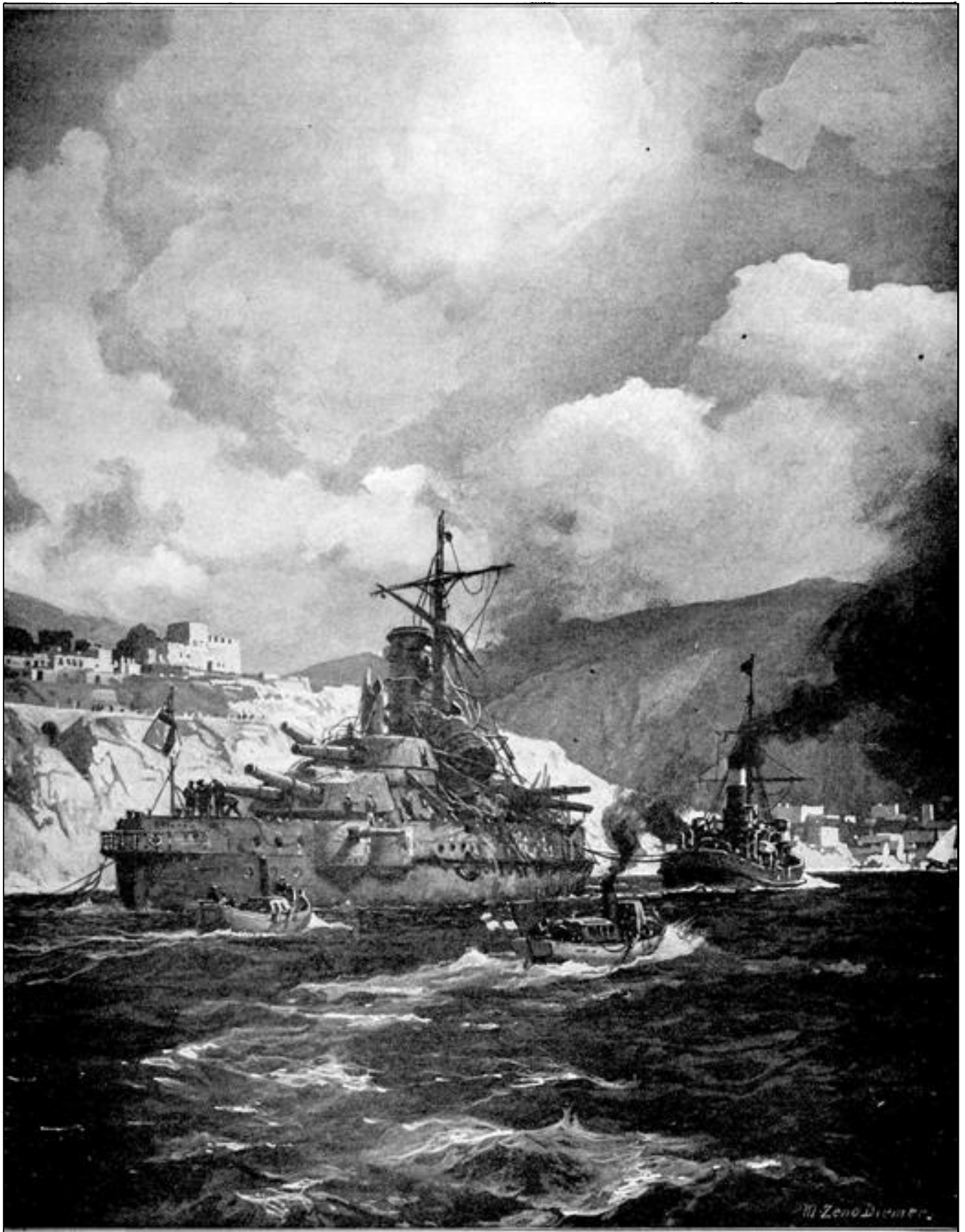
A török veszteség ezzel szembeállítva bámulatosan kicsiny. Mindössze egy hosszú és két rövid 24 centiméteres és egy rövid 21 centiméteres ágyú az összes anyagveszteség.

Az erődök azonban alaposan megszenvedték a harcot. A Hamidie-erődöt egyedül 80 találat érte az angol »Queen Elizabeth« dreadnought 38 centiméteres bombáitól! Hamidie azonban kiállotta a próbát. Ily sebek ellenében csak 20 ember életével bűnhődött, sebesültje alig volt az összelődözött falak alatt.

153

Az »Irresistible« elsüllyedése.

Súlyosan megsérült angol páncélos hajót a Dardanelláktól elvontatnak. *Diemer M. Z. rajza.*

Helbing Ferenc eredeti rajza.

DARDANELLÁK: ELŐKÉSZÜLETEK A SZÁRAZFÖLDI HADMŰVELETEKRE.

Iörökország büszke megnyugvással vette tudomásul, hogy március hó 18-ikán az egyesült ántánt-flotta súlyos és döntő vereség után a hadműveleteket megszüntetni volt kénytelen. Az öröm határtalan volt, a sajtó egy része már-már túlzásba csapott s végleges győzelemről kezdett beszélni. Pedig az igazi veszedelem most következett.

Oroszország a kárpáti csatákban elvérzett, lőszere majd teljesen kifogyott, kimerülten a sok veszteségtől félholtan húzódott vissza. Ha gyorsan talpra nem állítják, ha nem jön gyorsan segítség és lőszer, az ántánt számára az egész ügy elveszett. Az ántánt, főleg pedig az angol flotta hírneve oly csorbát szenvedett, melyet szinte kiábrándulva fogadott az egész világ.

Oly jelek voltak ezek, melyek az ottomán kormány előtt világossá tették, hogy a legközelebbi időkben a háború egész dühe a Dardanellák ellen fog fordulni s hogy az ántánt mindent meg fog tenni döntő és gyors siker elérésére.

A lehető leghevesebb harcokra kellett készülni, és pedig úgy fegyverrel, mint a diplomácia terén. Az ántánt diplomáciai aknamunkája folytán Olaszország keze már a kard markolatán volt, minden pillanatban készen arra, hogy az ántánt oldalán kirántsa. Bulgária, Románia, Görögország a lehető legnagyobb diplomáciai nyomás alatt volt; ígéret, fenyegetés, megvesztegetés igyekezett őket az ántánt oldalára hajtani és pedig minél előbb. Az orosz nem várhatott.

Törökország erődei a Dardanelláknál a hónapok óta tartó küzdelemben igen meg voltak viselve, egy rövidesen megújuló erőteljes támadás esetére nem ígértek biztos védelmet. Elsősorban tehát minden erőfeszítéssel a károk kijavításán, az erődök védelmi állapotba való helyezésén kellett lázas sietséggel dolgozni. Ehhez járult, hogy a Dardanella-erődök főleg a tenger felőli védelemre voltak berendezve, a szárazföldi oldal felől jövő támadások ellen nem fejthettek ki nagy erőt. Pedig az ántánt sajtója mindjárt a március 18-iki kudarc után nyíltan hirdette, hogy: »a tengeri hadműveletek megszakítását a központi hatalmak és Törökország félremagyarázzák s török győzelemnek tekintik fel. Örömük csakhamar keserű kiábrándulással fog végződni. Flottánk önként hagyta abba a küzdelmet, mert kitűzött célját, a Dardanellák bejárati erődeinek elpusztítását elérte. Most már nyitva az út a szárazföld felől Konstantinápoly felé s a törökök mihamar érezni fogják dicső hadseregünk öklének súlyát.« Ezzel egyidejűleg hivatalos és nem hivatalos hírek Angliában és Franciaországban nagy csapatszállítási előkészületekről szóltak. Nagyszámú kereskedelmi és személyhajók gyülekeztek Marseilleban, az angol partokon és Egyiptomban. Az ántánt akciója nagy reklámmal előre beharangoztatott, mely jelenség az egész háború folyamán jellegzetes volt az ántánt-hadvezetésre nézve. Ők már előre győzni akartak, fantasztikus számokat emlegetve az expedíciós hadseregek számerejéről; ezzel akartak nyomást gyakorolni a balkáni semleges államok közvéleményére. Ha ezek a számok túlzottak voltak is, Törökország bizonyosra vehette, hogy csakhamar a szárazföld

felől is megindul a Konstantinápoly elleni akció. Az egyesült angol és francia hadseregektől egyelőre nem volt ok nyugtalankodni, azoknak idő kellett a csapatszállításra, a berendezkedésre, előkészítésre. Annál fenyegetőbb volt azonban a helyzet a szomszéd Balkán-államokkal szemben. Ha ezek engednek a nyomásnak és Törökország ellen fellépnek, akkor igen nagy haderőkkel kellett számolni.

Törökország feladata háromféle volt tehát: minden rendelkezésre álló technikai eszközzel a lehető leggyorsabban megerősíteni a Dardanellák és a Balkán-határ felé eső területeket, lehetőleg minden nélkülözhető erőt a főváros védelmére összevonni, az így összpontosított hadsereget minden szükségessel felszerelni, végül pedig diplomáciai úton odahatni, hogy legalább a Balkán felől biztosítva legyen. Utóbbi szempontból főleg a közvetlen szomszéd: Bulgária lehetett veszedelmes, ezt kellett leginkább visszatartani minden lehetséges ellenséges lépéstől: Ha Bulgária legalább is semleges marad, akkor mintegy védőbástya fogja körül az európai Törökország határait, sőt talán némileg

Romániát is visszatartja minden könnyelmű lépéstől. A török diplomáciai munka tehát — természetesen a központi hatalmaktól a legmelegebben támogatva — főleg Bulgária megnyerésére irányult. Az egyezkedésre alapot nyújtott a Drinápoly—Dedeagacs közti vasútvonal, mely Bulgáriát a Földközi-tengerrel közvetlen összeköttetésbe hozta s így a bolgár külkereskedelmet a Dardanelláktól függetlenné tette. Kerültek légyen a jövőben a Dardanellák orosz kézre, Bulgáriának nem kellett attól az orosz fenyegetéstől tartani, hogy ez esetben elzárják előle a szabad tengerhez való kijutást. Az ántantaknamunka méregfoga ezzel ki volt húzva, Bulgária nyugodt megfontolással mérlegelhetette a helyzetet, nem kellett elhamarkodni, a pillanatnyi nyomás hatása alatt cselekedni. A jövő mutatta meg, hogy a török diplomácia jó úton kezdte a munkát s abból az alapból indult ki, mely egyedül volt alkalmas a veszély elhárítására.

Míg a diplomácia munkája folyt, a hadsereg munkája is megkezdődött. Liman von Sanders német tábornok, kire a szárazföldi hadsereg főparancsnokságát bízták, 1915 március 25-ikén Gallipoliba érkezett s személyesen vette át a védelmi munkálatok vezetését. A tábornok megérkezését Gallipoliba s a munkálatok megindulását Prigge német őrnagy, Liman von Sanders marsall segédtisztje, a következőkben vázolja:

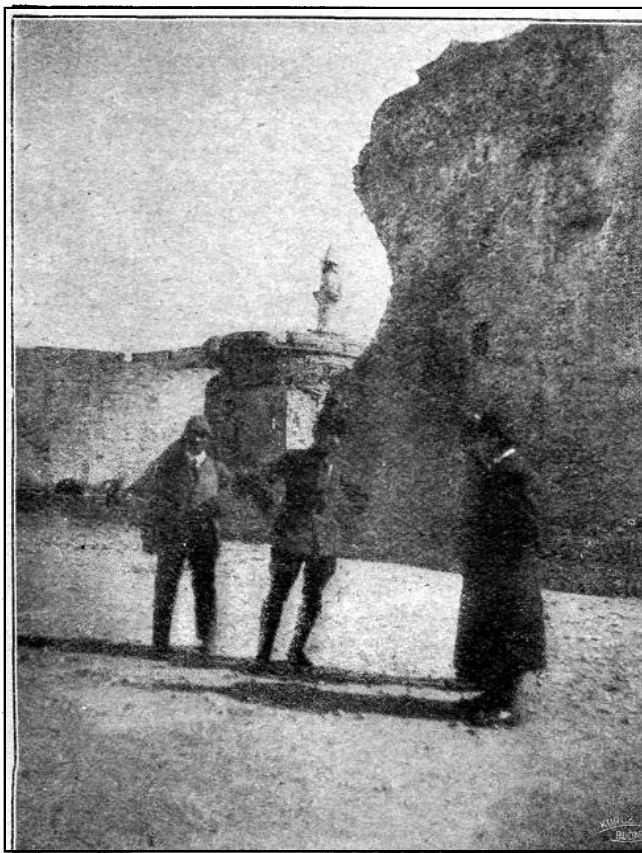
»Esszad pasa, Janina hősiességű védője, a III. török hadtest parancsnoka fogadta a marsallt. Közös, régebbi együttműködés folytán nagyra becsült, öreg ismerőse.

Az új parancsnok előtt az alárendelt csapatok még ismeretlenek voltak, mindössze rövid szemlét tartott felettük, mert főtevékenységét a háború kitörése óta a Konstantinápolyban összpontosított 1. hadsereg kiképzésének szentelte.

A marsall bízott az 1. hadseregben, éppen mert Esszad pasa keze alatt képeztetett ki. Liman von Sanders pasa Gallipolin való tartózkodásának első napjait az európai és ázsiai kiterjedt hadszíntér beutazására fordította. Száz és száz kilométert kellett automobilon, torpedónaszádokon, lóháton bejárni, sok helyütt hosszú utakat gyalog kellett megtenni. A nap 24 órája rövidnek tűnt fel.

A csapatok eddigi felállítását és elhelyezését alapján megváltoztatta. A török védők ugyanis zászlóalj- és századonként voltak elszórva a partok mentén, a magaslatokon, gyakran alig hozzáférhető helyeken.

Liman marsall nem akart ily szétszórt erővel tisztán védekezésre szorítkozni, hanem erős ellentámadással akart a támadásra felelni.

Csimenlik-erőd Csanak-Kalenál. A régi erődfalban egy gránáttalálat helye, a háttérben a megrongált minaret látható.

*Sir John Hamilton tábornok,
az angol Dardanella-hadsereg főparancsnoka.*

A csapatok a lövészárkokban való hosszú tétlenség után elszoktak a meneteléstől; ezen a téren is segíteni kellett.

Lőterek létesítettek, hogy a hónapok óta szünetelő lökiképzést felfrissítsék és folytassák; a kézigránátok, melyek a török hadseregben ekkor még ismeretlenek voltak, rendszeresítették. A török katonaság hamar beletanult az új harcieszköz kezelésébe.

Használható utak alig voltak a félszigeten. A kereskedelem és közlekedés eddig leginkább vízi úton a partok mentén bonyolódott le. A török hadsereg összeköttetéseit a vízre bázisra bázisra túlmerész intézkedés lett volna.

Még a félsziget két legfontosabb pontja: Gallipoli és Maidosz között sem volt olyan út, mely legalább szükségképpen alkalmas lett volna járművek számára.

Sok hidat kellett építeni, terepakadályokat járhatóvá tenni, hogy az ösvényeket a

tüzérség számára is használhatóvá lehessen tenni.

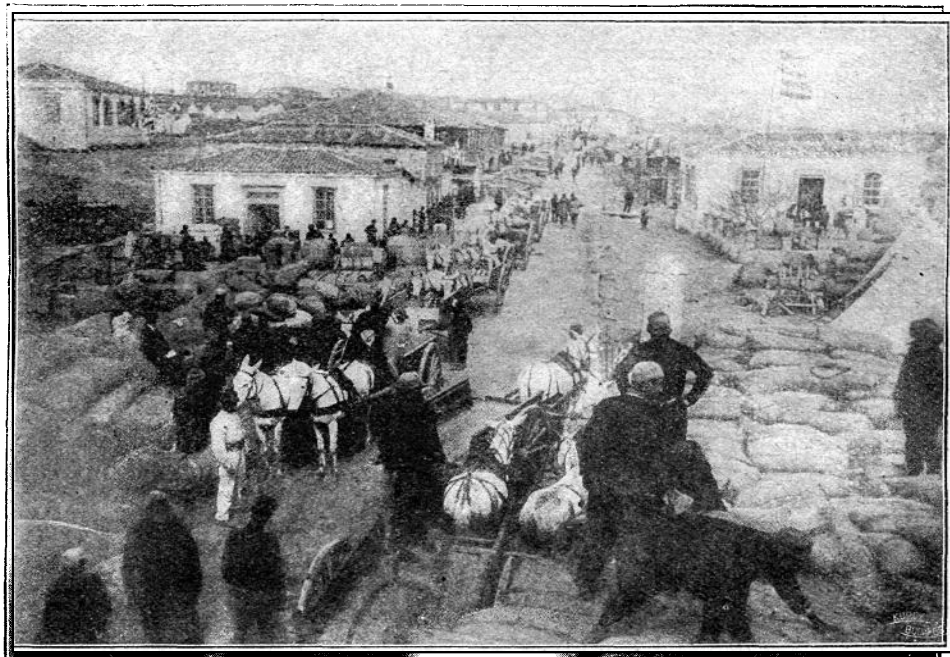
Az összes csapateltolásokat éjjel hajtották végre, hogy az ellenség az átcsoportosítást ne vehesse észre. Sir Hamilton, az angol főparancsnok később szemrehányásokat tett repülőinek hamis jelentések miatt. Igazságtalan dolog volt ezeket az első partraszállás kudarcáért felelőssé tenni.

Tábori sütődék telepítettek, a fegyver, lőszer, ruházat és felszerelés pótlását gyorsan szervezni kellett.

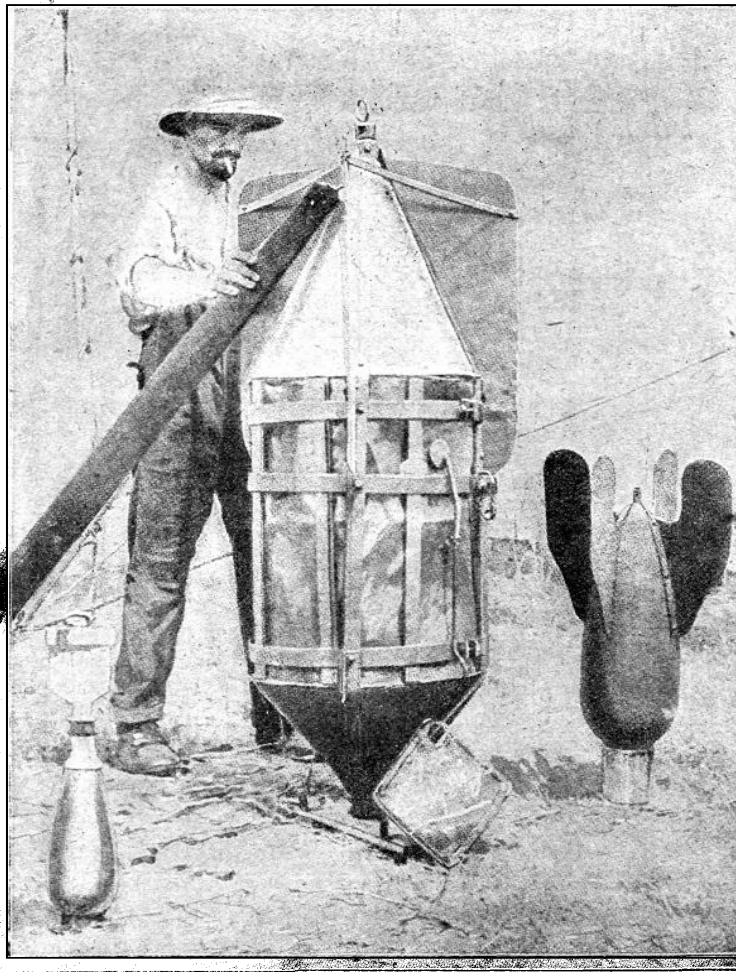
A Szároszi-öbölben a Kavak-folyó torkolatánál erős sáncművek készültek, Bulairnál néhány üteg helyét meg kellett változtatni. Nagaránál egy kikötőhely készült s intézkedések történtek az európai és ázsiai part közötti csapateltolások gyors keresztülvitelére.

Mindenre el kellett készülni, hiszen nem lehetett tudni, hogy az ellenség, mely Imbrosz, Lemnosz és Tenedosz szigeteken gyülekezett, hová fogja csapatait vetni.

A tett intézkedések mutatják a német beavatkozás eredményét, a német szervezőképességet. Az új török hadsereg oly körülményeket hagyott figyelmen kívül, melyek szinte maguktól értődőknek látszanak s melyeket a szervezett, rendszeres munkára szoktatott német szem azonnal felfedezett. Nem lehet azonban a mulasztásokat a törökök hibájául felróni. Az ország most ébredt újjá, még nem látott tisztán,

Az angolok raktárai Lemnosz szigeten, a Mudrosz-öbölben.

Óriási bomba, amelyet francia repülők Gallipoli félszigetére dobtak. Összehasonlításként kétoldalt a rendes, nagyságú repülőbombák láthatók. Angol fénykép után.

rengeteg teendő mellett nem tudta, mihez fogjon először; hiszen neki nemcsak katonai, hanem belső állami ügyeket is rendezni, szervezni kellett. A német parancsnok, ki tisztán a katonai védelem vezetésére volt hivatva, ki csak katonai szemmel nézett mindent, menten minden más irányú gondoktól, természetesen jobban és hamarabb felfedezhette a mulasztásokat. Viszont Liman von Sanders érdemeit sem szabad kicsinyelnünk. Éppen az általa tett intézkedések mutatják, hogy a sikeres védelem egyedül és kizárólag az ő érdeme s hogy nélküle a török védelem semmiképpen sem állhatta volna meg a helyét. Liman von Sanders közbelépése nélkül ma aligha tündökölné a félhold az Aja Sofia mecsetjén s talán az egész világháború más fordulatot vett volna Bizánc elestével. A janicsárok utódainak minden hősiessége kudarcot vallott volna az elmulasztott előkészületek miatt.

Mialatt a török védelem ily nagyszabású előkészületeket tett, az ántánt sem maradt tétlen. Neki érdeke volt, hogy minél hamarabb felvehesse a küzdelmet. A Dardanellák gyors meghódítása szinte életkérdésnek látszott s minden mulasztott nap egy új ellenséges üteg építését, új akadályok telepítését, újabb száz és száz emberélet pusztulását jelentette.

Első feladata volt Angliának a hadműveletek számára alapot, úgynevezett hadműveleti bázist teremteni. A legközelebbi erre alkalmas pont, Malta szigete még mindig túlságosan messze volt ahhoz, hogy a hadműveleteket onnan irányítani lehessen. A partraszállítandó hadseregnek egyszerre kellett a partokat elérni, nehogy részleges vereségnek tegyék ki magukat. A Földközi-tengeren mindenütt felbukkantak ellenséges tengeralattjárók, melyek a közlekedést veszélyeztették. Pedig minden zavar, melyet egy ellenséges tengeralatti támadás okozhatott volna, az egész vállalat megghiúsulását vonhatta volna maga után. A lőszerpótlás, az élelem utánszállítása pillanatnyilag sem szünetelhetett, ha a hadsereget nem akarták veszélynek kiténni. Mentől hosszabb volt pedig a tengeren megteendő út, annál valószínűbb volt a szállítás megzavarása. Az ántántnak tehát minden szükséges csapatot, lőszer, élelmet, egészségügyi anyagot úgy kellett felhalmozni, hogy azok

minden késedelem nélkül a lehető legrövidebb tengeri út megtétele után elérhessék a török partokat. Szükséges volt ily helyről már csak azért is gondoskodni, hogy esetleg megsérült hajóknak legyen közeli menedéke, hová rövid idő alatt befutva, az elsüllyedés veszélyétől meg legyenek mentve. A betegek, sebesültek elhelyezése, a csapatok táborozása, szintén közeli központot követelt, melyet először is erre a célra be kellett rendezni.

A lehető legalkalmasabb ily területek közül voltak: semleges görög szigetek, hol a partraszállított készleteket, csapatokat semmi baj sem érthette éppen a semleges terület miatt. Anglia tudta, hogy ellenfelei becsülettel megtartják a nemzetközi jogokat és a semleges területet tiszteletben fognak tartani. Angol hidegvérrel tette tehát reá kezét Imbrosz és Lemnosz szigetére (Tenedoszt már előbb meg-

szállotta) s berendezkedett ott úgy, mint saját területén. A szigetek semlegessége őt nem bántotta, a görög csak nem mer majd a hatalmas Albionnal szembeszállani.

Megfeleltek a szigetek a ravasz Angliának még más szempontból is. Neki mindig messzelátó tervei voltak, sohasem dolgozott a jelenre, minden tetteben a jövőre való vonatkozást is kereste. Jelenleg kényszerült arra, hogy a Dardanellákat elfoglalja, hiszen orosz szövetségét, leghatalmasabb támaszát kellett megsegíteni. Azt azonban tudta, hogy Konstantinápolyra és a tengerszorosokra Oroszország feltétlen igényt tart s ha a meghódítás sikerül — amiben Anglia most már egy pillanatra sem kételkedett — Oroszország a szorosokat kizárólagos birtokának akarja tekinteni. Hiszen ezt ígérte neki Anglia a szövetség fejében. A ravasz brit politika számolt ugyan azzal, hogy esetleg sikerülni fog majd a szorosokat »nemzetközivé« tenni, természetesen úgy, hogy az angol maradjon ott az igazi úr, de számított még tovább is. Hátha az orosz ebbe nem fog belemenni? Akkor Angliának engedni kell, mert különben az orosz ellene fordul. Erre az esetre pedig gondoskodni kellett arról, hogy a Dardanellák orosz kézre kerülése esetén is az angol legyen az úr, nehogy a politika későbbi változása folytán az indiai utat az orosz valaha is fenyegethesse. Ha pedig a kijáratnál fekvő szigetek angol kézen vannak, akkor az orosz a legrosszabb esetben is csak névleges ura marad a szorosoknak, az angol a kijárat előtt elzárhat minden további közlekedést.

A szigetek megszállása tehát angol unszólásra megtörtént. Óriási barakktelepek, raktárak, hajójavító-műhelyek, mólók nőttek ki gombamódra máról-holnapra a földből. Egymásután érkeztek a szállítógőzösök élelmi-, lőszer-, ruházati, egészségügyi anyaggal. A szigetek és a szárazföld közti tengerszorosokat aknák zárták el, hogy az ellenség a kikötőknek közelébe se férkőzhessen. Repülőállomások létesültek, honnan kiindulva az angol és francia repülők megkezdték a felderítés munkáját. Óriási ács-telep készült, hol lázas sietséggel rótták össze a kikötőhidakat, kompokat, melyek a partraszálláshoz voltak szükségesek. Lassanként megkezdődött a csapatok, ágyúk szállítása is. A támadás nemsokára megindulhatott, az angol és francia minden rendelkezésre álló erőt, amit másutt csak nélkülözni tudott, a szigetekre összpontosított.

Közben természetesen a hajóhadak sem pihentek, volt dolguk elég. Elsősorban a szál-

lítóhajók kísérése, védelmezése adott nekik dolgot, másrészt pedig a törököket kellett a lehetőség szerint akadályozni abban, hogy előkészületeiket zavartalanul végezhesék. Végül pedig a tengerpartot egész hosszában pontosan ki kellett kémlelni, hogy a partraszállásra hol lennének a legkedvezőbb pontok s ezeken a vízmélységet stb. megállapítani.

A »Henri IV.« francia sorhajó a szároszi partok mentén végezte ezt a feladatot. Nappal torpedójárművektől kísérve, a partok mentén cirkált, éjjelre a kis Szárosz-sziget egy öblében vetett horgonyt. Vele szemben a törökök egy kis üteget építettek be, melyet hegyi ágyúkkal raktak meg, hogy a kedvező ponton esetleg partraszállott ántánt-csapatokat fogadhasák. A munkálatok éjjel folytak, nehogy a francia hajóról észrevegyék. Április hó 14-ikén az üteg készen volt s ekkor megtörtént az a csoda, hogy a kis hegyi ágyúk megtámadták a hajóóriást. Utóbbi minden veszély ellen biztosítottan véelve magát, mint rendesen, estére kelve az öbölben lebocsátotta horgonyát. Ekkor egészen váratlanul, közvetlen közelből az összes török hegyi ágyúk gyorstüzet indítottak a hajóóriás ellen. A páncélos szörnyetegben persze nem tudtak kárt tenni a kis ágyúcskák, de a sok szúnyogcsípés is kellemetlen volt az óriásnak, hiszen nyugodt pihenése meg volt zavarva, a golyózáporban a hajón minden közlekedés ki volt zárva. A kis bosszantó ágyúknak a nagy hajóágyúkkal való leküzdése kissé drága szórakozás lett volna s így az óriás Gulliver kitért az apró ellenségek elől, elhagyva megszokott éjjeli pihenőhelyét, de felhagyott egyszerűs mind a partmérésekkel is. A török csak ezt akarta.

Pár napra rá, április 18-ikán az angol flotta szenvedett érzékeny veszteséget. Az »E 15« jelzésű tengeralattjáró naszádja aknára futva felrobbant és elmerült. A személyzetből 3 tiszt és 21 ember török fogságba jutott.

Ily apró eseményekkel telt az idő, míg végre úgy látszott, hogy itt a cselekvés pillanata. Sir John Hamilton angol tengernagy kémjelentések szerint Tenedosz szigetén tartózkodott.

Egyidejűleg azonban hírek érkeztek arról, hogy a Lemnosz és szomszédos szigeteken összpontosított ántánt-haderők Egyiptomba szállítatnak s ott egyesülve az oda beérkezett indiai és ausztráliai csapatokkal, a Szinai-félszigeten kezdik meg az offenzívát, fellépve egyidejűleg a kisázsiai parton is Szmirna ellen.

Athénből érkezett hírek elmondották, hogy Alexandria előtt 200 angol-francia szállítóhajó

áll készen arra, hogy az Egyiptomban összegyűlt csapatokat Szmirna ellen szállítsa. Állítólag 180.000 ember van összpontosítva erre a vállalatra, és pedig 50.000 francia, 130.000 angol, ausztráliai és indus.

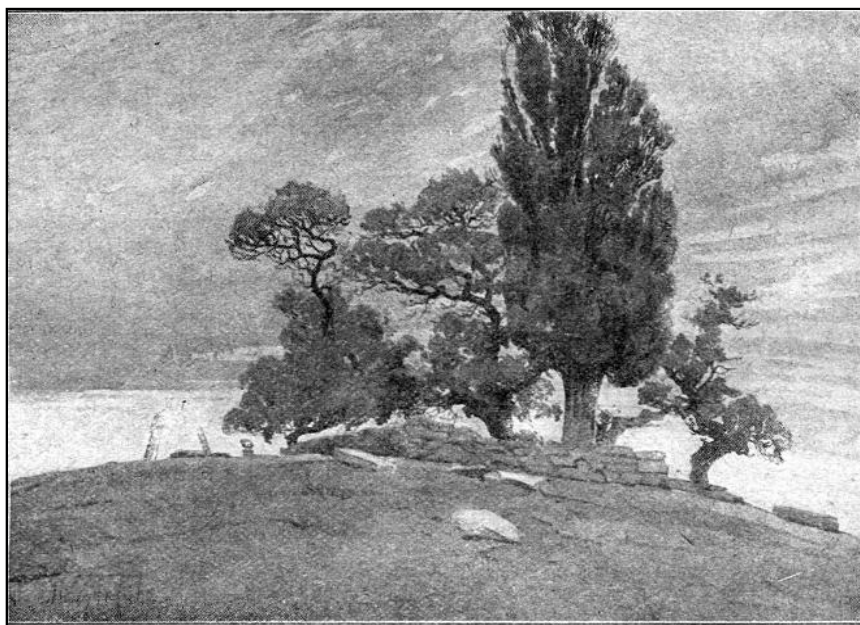
Végül betetőzésül megérkezett a római távirati ügynökség jelentése, hogy Szebasztopolnál 150 szállítógőzös áll készen arra, hogy az ott összpontosított három orosz hadtestet a Boszporusz ellen szállítsa.

Mindezeknek a híreknek, melyeket többször megcáfoltak, majd ántánt-forrásból ismét megerősítettek és kiegészítettek, céljuk volt: a törököt zavarba ejteni az igazi szándék felől, csapatokat vonni el a Dardanelláktól, vagy legalább onnan távoleső pontokra leszögezni azokat a török haderőket, melyeket a porta a Dardanellákhoz tudott volna vonni.

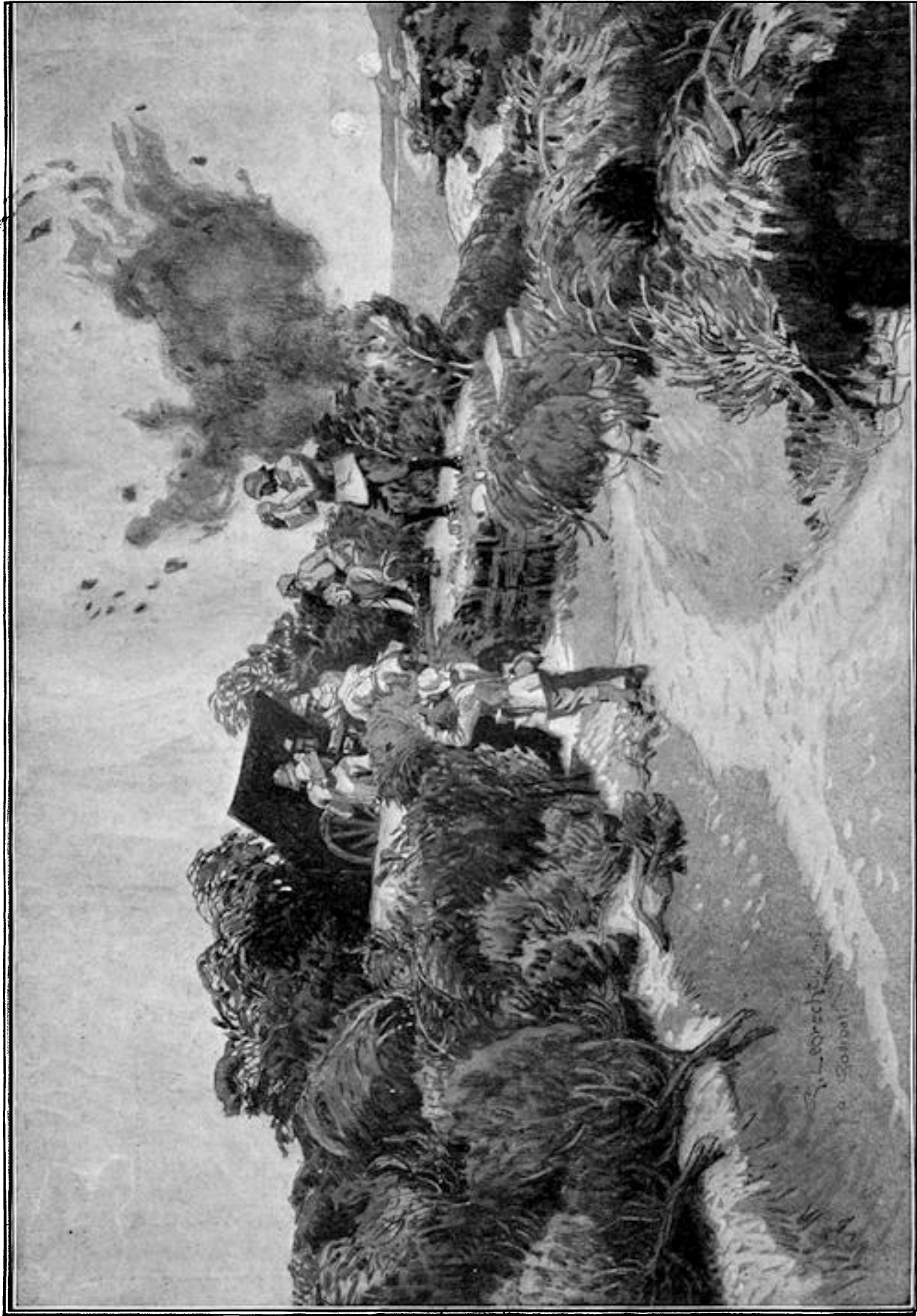
Liman von Sanders pasa azonban átlátott a szitán, nem engedte magát ily álhírek által

félrevezettetni, ment egyenesen kitűzött célja felé. Magatartásának köszönhető, hogy a mindenünnen érkező rémhírek Konstantinápolyban és egész Törökországban hatástalanok maradtak és a nép megtartotta bizalmát, hidegvérét.

Igy érkezett el 1915 április 25-ike, az első nagy partraszállás napja. A török azonban ekkor már teljesen felkészülve fogadta az ellenséget; egy hónappal előbb talán végzetes lett volna az ántánt-támadás. De nemcsak a törökkel szemben késtek el az angol-francia hadak, hanem az oroszokkal szemben is. A sok diplomáciai huzavona, az angol és francia hadvezetőségek folytonos tanácskozásai, parancsnoklási kérdések stb. miatt az előkészületek nem folytak oly gyorsan, mint kellett volna. Április 25-ikén indulhatott csak meg a mentőakció s pár napra rá, 1915 május hó 3-ikán, az orosz megkapta Gorlicénél azt a halálos döfést, amit a nyugati ántánt-hatalmak el akartak fejezől hárítani.

Török katonai temető a Gallipoli-félszigeten.

Török ütegállás a Gallipoli-félszigeten ütközet alatt.

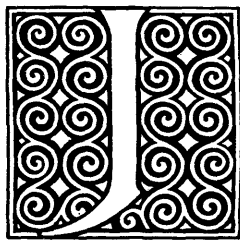
A helyszínen rajzolta Lebrecht G. A
Leipziger Illustr. Zeitung engedélyével.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A DARDANELLÁK ELLENI SZÁRAZFÖLDI HARCOK. PARTRASZÁLLÁS ÉS ELSŐ MEGROHANÁS.

HELYZET 1915 ÁPRILIS 25-ÉN.

ellegzetes az ántánt hadműveleteire, hogy ugyanazt a hibát többször is elkövették, vagyis nem okultak a tapasztalatokon. Egyik régebbi német szabályzatban a következő — első pillanatra furcsának látszó — pont

van: »az a csapat van legjobban kiképezve, amelyik leghamarabb *el tudja felejtetni, amit tanult*«. Ezt a pontot az ántánt nem tartotta érdemesnek átvenni a gyűlölt boche-októl, pedig ez a paradoxonnak tetsző mondat a legnagyobb stratégiai filozófiát rejti magában. Más szóval ugyanis azt jelenti: ha valamit tanultál, ami később nem vált be, felejtsd el s tanuld újat. Ne ragaszkodj görcsösen békében elméletileg szerzett tanaidhoz, dobd azokat sutba s alkalmazkodj a megváltozott körülményekhez, légy rugékonny, találd fel magad minden helyzetben.

Csak pár egymás után következő példa: mikor Gorlicénél betörtük az orosz arcvonalt a kihajló pontját s az ellenséget Przemyslig szorítottuk vissza, majd Lemberget hódítottuk el az oroszoktól, kis nyugalom állott be. A helyzet akkor ugyanaz volt, mint Gorlice előtt, vagyis az orosz vonal a San és Visztula összefolyásánál ismét csak egy tört szöveget alkotott. Ekkor mi abbahagytuk a kelet felé való offenzívát s északra fordultunk, ismét csak betörve az oroszok vállát Krasznik—Lublin irányában. Az oroszok kénytelenek voltak a Visztula-vonalra vissza-

húzódni s az attól nyugatra eső lengyel területet feladni. Ismét kis nyugalom, majd rövidesen Osztrólenka táján ugyanaz a játék következett, az orosz kiugró vonal áttörtett, Varsót és a többi várakat fel kellett adni. Háromszor ugyanaz a stratégiai fogás részünkről, háromszor egymás után ugyanaz a hiba az oroszoknál. Nem vette észre a kényes pontokat, oda nem küldött idejében erősítéseket. Az orosz hadsereg nem tudta elfelejtetni a tanultakat, nem tudott beleilleszkedni az új viszonyokba.

A megszokotthoz való görcsös ragaszkodás ez eklatáns példájhoz méltán csatlakoztak az angolok és franciák a Dardanellák elleni hadműveleteiknél. Az egész török elleni hadjáratot úgyszólván mellékepezőnek tekintették, szinte expedíció számba vették azon hitben, hogy a török ügyis gyönge és elerőtlenedett, nem fejthet ki szívós ellenállást. Ebben a hitben akarták először forszírozni hadihajókkal a tengerszorost, holott a boche Moltke évtizedekkel azelőtt megmondta, hogy az nem lehetséges. Pedig Moltke 1870—71-ben fényesen megmutatta, hogy mit tud. A Dardanellák elleni tengeri hadműveletek, az elvesztett ántántcsatahajók intő jelül szolgálhattak arra, hogy a török aggastyán megújodott, új és veszedelmes fogai vannak. Mindenki látta ezt s szinte csodálattal tekintett az egész világ a török nem is álmodott ellenállóképességére, csak az ántánt nem vette észre, hanem a Dardanellák elleni hadjárat második fejezetét is a régi recept szerint kezdte meg. Elvül kimondották, hogy a török gyenge és ellenállásra nem képes, követ-

161

keztetés: egyszerre nagy erővel kell megrohanni s egy csapásra kiütni kezéből a fegyvert. Ez jellemzi a Dardanellák elleni szárazföldi hadműveletek első felvonását.

Az előkészületeket: a csapatok összpontosítását a Dardanellákkal szemközt fekvő szigeteken, a partraszállásra szükséges hajók, kikötőhidak elkészítését, a partraszállásra alkalmas helyek kikémlelését és szemrevételezését az 1915 március 18-tól április 20-ig terjedő kerek egy hónapi munkával bevégezték, a haditerv készen volt. Eszerint a flotta kezdte meg a partvidék bombázását, hogy a védő tüzérseget elhallgattassa, majd a csapatok gyors partraszállásának s rövid ideig tartó gyülekezés után a védők megrohanásának kellett következnie. Így tervezte ezt Hamilton angol tábornok, az egyesült ántánt-seregek főparancsnoka.

1915 április hó 25-én napfelkelte előtt még teljes nyugalom honolt a török előrszállások felett, melyek az ázsiai parton a Besika-öböltől Jeni-Sehir és Kum-Kalehn át Intepeig, az európai oldalon Szed-il-Bahrtól Kum-Tepe, Kaba-Tepe és a Szároszi-öblöt kísérő magaslatokon a Karak-folyó torkolatáig sinnen Enoszig húzódtak. A koránkelő mohamedánok a napfelkeltét, mint mindig, kelet felé fordulva buzgó imával köszöntötték. Messze kint az Égei-tengeren az ellenséges hatalmas flotta körvonalai látszóttak, a szigetek mögül pedig a száz és száz csapatszállító hajó kürtőinek füstoszlopa szállott az ég felé. Egyébként teljes nyugalom honolt. A katonailag fontos pontokon előretolt török főörsök, egyes századok mélyen beásott és jól kiépített fedezékekben voltak elhelyezve. Mindenütt drótkadályok, oldalozó lövegek és géppuskák voltak beépítve. Az akadályok egészen a tengerpartig húzódtak, sőt a sekély parti vízben a víz alatt is voltak buktatódrótok kifeszítve, hogy a partraszálló ellenséget, a csónakok és tutajok kikötését megnehezítsék. S mindebből a védelmi berendezésből alig volt valami látható, minden legkisebb rész a terephez simult, minden fedezék, búvóhely ki volt használva. Az előretolt főörsök vonala mögött egyes zászlóaljok voltak elhelyezve, melyek célja és feladata volt az esetleg megtámadott főörsöknek pillanatnyi támogatást nyújtani s az állást mindaddig tartani, míg a hátul elhelyezett tartalékok beérkeznek. Azt ugyanis, hogy az ellenség mely ponton fog partraszállani, nem lehetett előre tudni s így a csapatok zömét hátul akként kellett központiasan elhelyezni, hogy bármely fenyegetett pontra a legrövidebb idő alatt eltolhatóak legyenek.

Az ázsiai oldalon lévő hadsereg főparancsnoka Weber pasa német tábornok volt, ki mellé vezérkari főnökül Thaurénay alezredes, a boxerlázadásból ismert német vezérkari tiszt volt beosztva. Weber pasa csoportja a Refet bej ezredes parancsnoksága alatt álló 11. hadosztályból és a Nikolai ezredes vezényelte 3-ik hadosztályból állott. A hadseregcsoport zöme Csiftlik környékén volt összpontosítva.

Európai oldalon a partraszállásra legkedvezőbbnek mutatkozó Ari-Burnuval szemben két hadosztály, és pedig a Sami ezredes alatt álló 9-ik és a Mustafa Kemal bej parancsnokolta 19-ik hadosztály volt elhelyezve a Maidosztól északra fekvő magaslatok mögött. Ez a két hadosztály ismételt tartott gyakorlatokat, melyek azon feltevésen alapultak, hogy az ellenség Ari-Burnunál partraszállott s így az összes parancsnokok, sőt a legénység mindegyike pontosan ismerte feladatát, megtanulta a terepet éjjel és nappal a legapróbb részletig megismerni. Megtörtént minden az ellenség kellő fogadtatására.

A Szároszi-öböl felé néző parton a biztosítás és védelem hasonlóképpen volt szervezve. A 7-ik hadosztály Gallipolinál, egy másik, az 5-ik hadosztály, pedig egy Bulairtól keletre történő partraszállás elhárítása végett a Kavak-folyó völgyében állott. Ezen utóbbi hadosztálynak feladata volt a Szároszi-öböl északi partját is szemeltartani, hol — tekintve az általános helyzetet, mely egy ottani partraszállást kevésbé tett valószínűvé — csak alárendelt erők állottak.

A török partvédősereg elhelyezését túloldali vázlatunk mutatja.

Természetesen a partvédelem céljaira itt feltüntetett mintegy 60.000 főnyi hadsereg nem tette ki a Dardanella-védelemre szánt egész török hadsereget, hanem igen nagy tartalékok, úgyszólván a török hadsereg zöme a főváros környékén volt összpontosítva. Ezeket vissza kellett tartani, hiszen előre nemcsak azt nem lehetett látni, hogy az angol-francia hadsereg hol fog partraszállani, hanem még az sem volt bizonyos, nem az orosz kezd-e valami akciót egész váratlanul, esetleg Bulgárián át. Az egész török hadsereget tehát már most, mikor a viszonyok még csak kialakulóban voltak, annál kevésbé lehetett felosztani, mert a nehézkes közlekedési viszonyoknál fogva azoknak későbbi eltolása igen időtrábló munka lett volna. Meg kellett elégedni egyelőre azzal, hogy a partvidéket megfigyelték s erősebb tartalékokat tartottak vissza azon célból, hogy a partra-

szállási kísérleteket meghiusítsák, illetve, ha ez nem sikerülne, a partraszállott ellenség további előnyomulásának mindaddig gátat vessenek, míg a helyzet teljesen tisztázódik s az egész török haderő a viszonyoknak megfelelően

PARTRASZÁLLÁS 'KUM-KALEHNAL.

Alig bukkant ki a nap a Márvány-tenger felett, az ellenséges flotta megmozdult s csatahajók és torpedónaszádok kíséretében egész

sereg csapatszállító hajó indult meg a partok felé. A védősereg különböző megfigyelőpontjairól egymás után érkeztek a főhadiszállásra a telefonhírek az ellenség közeledéséről. Röviddel ezután megdördültek a hajóágyúk a Dardanellák előtt s csakhamar Jeni-Sehir, Kum-Kaleh és Szed-il-Bahr szokatlanul heves bombázás alatt állottak. Az ellenséges flotta lassan felfejlődött, a hajóegységek szétoszlottak s csakhamar az egész partvidékre kiterjedt a bombázás. A cél volt a török védősereget sakkban tartani, a török ütegeket tüzelésre s ezzel álláspontjuk elárulására bírni. A támadó tisztán akart látni. Egyidejűleg reggel 4 órakor a Jeni-Sehírnél álló század jelentette, hogy az ellenség Kum-Kalehnál partraszállott s Jenikőj környékén is előkészülete-

A török védősereg elhelyezkedése a Gallipoli-félszigeten.

alkalmazható lesz. Hiszen az ellenség sem léphetett fel egyszerre óriási haderővel, neki is először kisebb csapatokat kellett partratenni s csak az ezek által biztosított kikötőhelyeken kezdődhetett meg a tulajdonképpeni támadó hadsereg kihajózása. Bármint igyekezett is az ellenség a védőt hirtelen megrohanni, erre idő kellett.

Csapatok tízezreinek, lövegeknek, lőszernek és élelemnek kihajózása máról-holnapra nem lehetséges. Csak dicsérhetjük tehát Liman pasát, hogy az okvetlenül szükségesnek mutakozó erőkön kívül nem adott ki többet a kezéből akkor, mikor a helyzetet még nem látta tisztán. Ez az alapgondolat nagyon sokban hozzájárult a győzelmes török fegyverek sikeréhez, mert a meglepetés elleni sikeres védekezés legcélravezetőbb eszközének bizonyult.

ket tesz a kihajózásra. Ugyancsak Bulairból hasonló jelentés érkezett, mire Weber pasa a tartalékban álló 3-ik hadosztályt azonnal felriasztotta s részben Kum-Kaleh, részben Jeni-Sehir irányában elindította.

Röviddel ezután Liman pasa azon híre, hogy a Besika-öbölben is szállítóhajók jelentek meg, a 11-ik hadosztályt is felriasztotta s az előre elkészített védőállások megszállására küldötte. Míg tehát a török hadsereg a Kum-Kalehnál partraszállott ellenség ellen támadásba ment át, a Besika-öböl felől várható támadás ellen egyelőre védelmi állásba helyezkedett, azon feltevésben, hogy az igazi ellenséges támadás Kum-Kalehnál jön, s a Besika-öböl és Jenikőj környékén csak tüntet, hogy a védőt tévedésbe ejtse. Ez a feltevés később helyesnek bizonyult, mert az egész ellen-

séges támadás tényleg csak Kum-Kalehnak szólott.

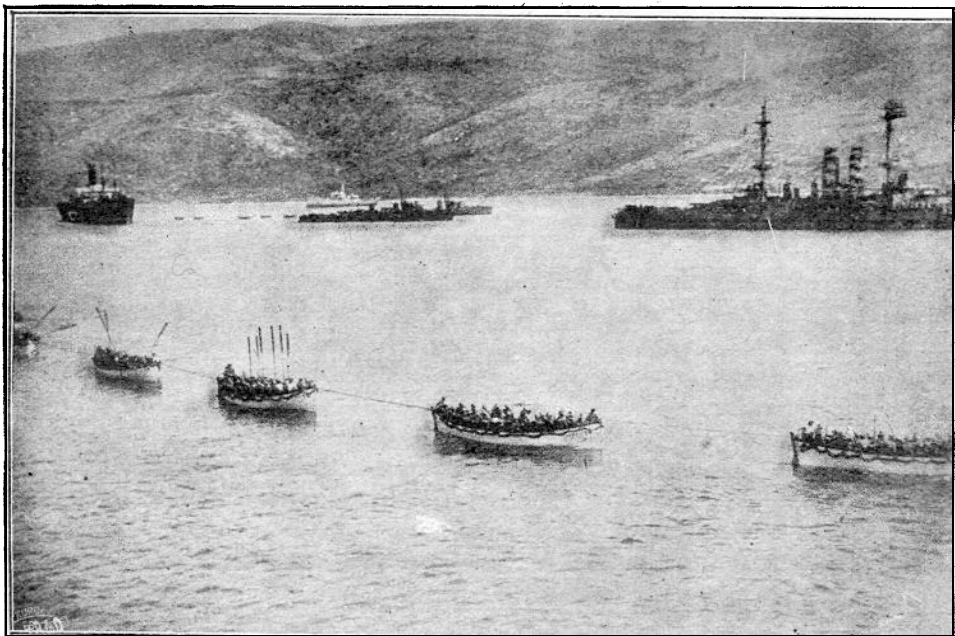
A Kum-Kaleh helységben lévő védőcsapat a várost félkörben körülvevő ellenséges csatahajók tüzeiben már az első percekben nagy veszteségeket szenvedett, a várostól délre fekvő temetőben elhelyezett század azonban mindaddig tartotta magát, míg csak a támogatására egy zászlóalj be nem érkezett. A helyzet mindennek dacára nagyon kritikus volt. Kum-Kaleh helységet az ellenség annyira összelötte, hogy a török maroknyi védőcsapat kénytelen volt kiüríteni, ott tehát az ellenség volt az úr. A jég meg volt törve, a birtokba vett helységben 17 csatahajó tüzeinek védelme alatt egymásután szállottak partra az ántánt-csapatok. A török 3-ik hadosztály közeledett ugyan, de a majd minden fedezéket nélkülöző nyílt terepen, a hajóágyúk óriási tüze miatt, előnyomulását be kellett szüntetni. A hadosztály parancsnoka, *Nikolaj ezredes belátta, hogy nappal lehetetlen Kum-Kaleht megközelíteni*, hacsak nem akarja hadosztályát a megsemmisülésnek kitenni. Elhatározta tehát, hogy az ellentámadást az éj leple alatt fogja végrehajtani. Ezen tervnek megfelelően a sötétség beálltával a hadosztály támadásra tagozódott s gyér vonalakban észrevétlenül Kum-Kaleh felé haladt. A hadosztály tüzérségparancsnoka, a német Binhold alezredes, a tüzérséget részben a Jeni-Sehirtől keletre lévő magaslatokon, részint közvetlenül Kum-Kaleh alatt felvonultatta s

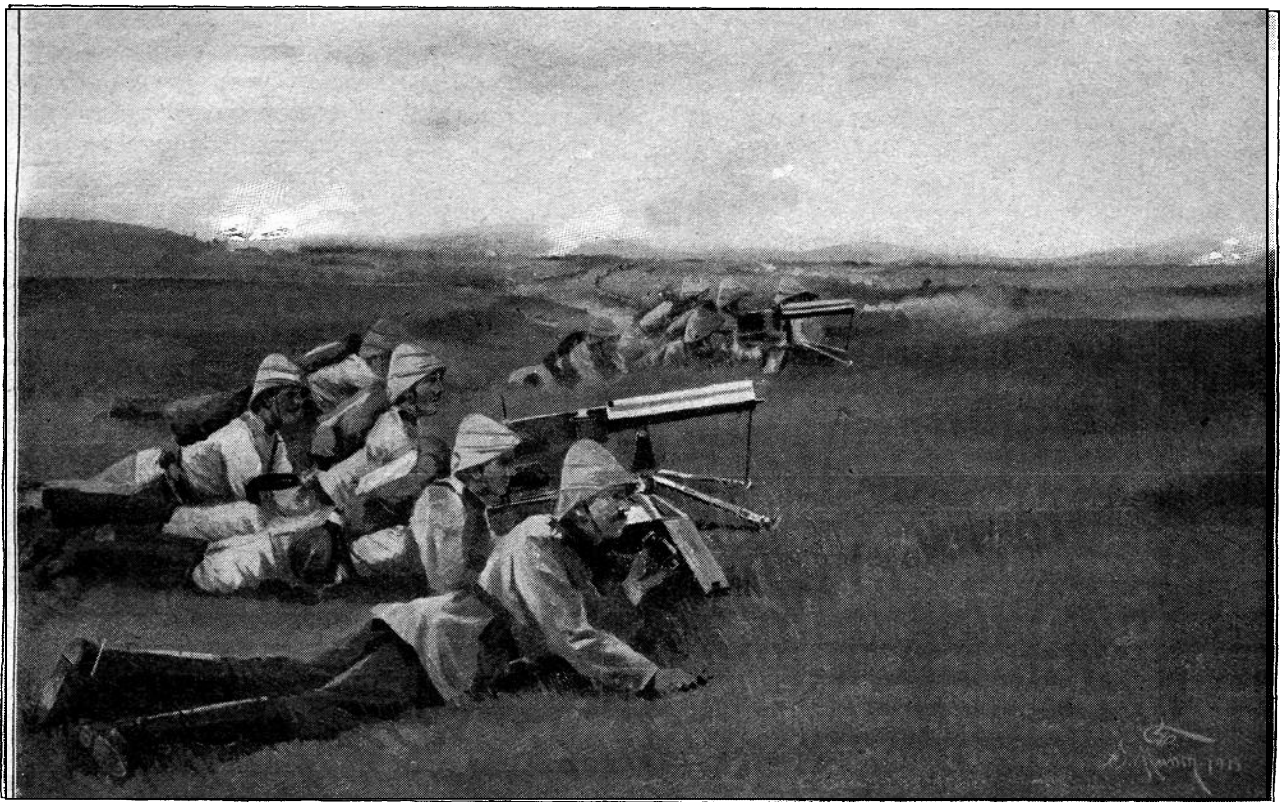
valóságos tüzesőt zúditott a helységre. Ezzel megindult a véres éjjeli harc Kum-Kaleh birtokáért. Az ellenséges hajóágyúk fényszórói nappali világosságot terjesztettek s a hajótüzérség az előnyomuló török hadosztály soraiban nagy lékeket vágott. Ennek dacára a törökök — nem törődve veszteséggel — szakadatlanul folytatták az előnyomulást. Hiszen ha egyszer elérik az ellenséget, a hajóágyúktól nincs mit tartaniok, azok kénytelenek lesznek beszüntetni a tüzet, nehogy saját csapataikban is kárt tegyenek. Jelszó volt: hátrálni annyi, mint az ellenséges hajóágyúk martaléka lenni, tehát előre, hogy a pusztító gránáteső mihamarabb elkerülhető legyen.

Igy folyt a veszteségteljes előnyomulás április 26-án reggel 4 óráig, mikor is a hajnali derengés beálltával a török csapatok egy elszánt rohammal három helyen törtek be a széllelt helységbe. Véres kézitusában egyik házat a másik után, egyik utcát a másik után, úgyszólván minden talpalatnyi földért vérrel fizetve kellett előrehaladni. A felbukkanó nap azonban Kum-Kaleht ismét török kézen találta. Az ellenség számos francia, 200 szenegáli katonát és három gépfegyvert hátrahagyva ész nélkül menekült a csónakok felé. Egyidejűleg a hajóágyúk újra megszólaltak s tüzüket a szerencsétlen falura összpontosítva, az ottvaló megmaradást lehetetlenné tették. A törökök kénytelenek voltak Kum-Kaleht ismét kiüríteni s az attól délre lévő magaslatokra visszahúzódní, hogy

a hajóágyúk rettenetes tüze ellen legalább némileg védve legyenek. Megjegyzendő, hogy a helység kiürítése alkalmával az ott foglyul ejtett ántánt-csapatok a hajóágyúk tüzeitől majdnem teljesen megsemmisültek.

A 3-ik hadosztály a Kum-Kalehtől délre lévő magaslatokon állást foglalt s nemcsak kitartott ott estig a leggyilkosabb ellenséges tüzértűzben, hanem csirájában elfojtott minden újabb partraszállási kísérletet. Különös érdemet szerzett e napon a 3-ik hadosztály tüzér-

Török gépfegyverosztály lőállásban a Gallipoli-félszigeten.

Salih Munir bej török művész rajza. A Leipz. Illustr. Zeitung eng.

sége, mely az utolsó még parton lévő ellenséges katonát is a hajókra való menekülésre kényszerítette. Az est beálltával a török csapatok ismét bevonultak Kum-Kalehba s összeszedték az ellenségtől otthagyt szántalan fegyvert és lőszerládát. A helység utcáit száz és száz ellenséges hullá fedte, legnagyobb részét a 175-ik francia gyalogezred és a 6-ik angol gyarmati ezredből. A veszteség azonban török részről is úgy tisztebben mint legénységben jelentékeny volt, de legalább kiverték az ellenséget a szent török földről.

Az immár harminchat órája dühöngő harc azonban csak lassan kezdett csendesedni. Az ellenséges flotta minduntalan meg-megújította a tüzelést s érzékeny veszteségeket okozott a törököknek, kik egy különítményt hagytak vissza Schierholz török őrnagy (szász királyi százados) parancsnoksága alatt azon feladattal, hogy a széllőtt fedezékeket állítsa helyre s minden további partraszállási kísérletet akadályozzon meg. A 3-ik hadosztály zöme, egyesülve az ismét visszavont 11-ik hadosztállyal, ismét gyülekezett az eredeti helyen.

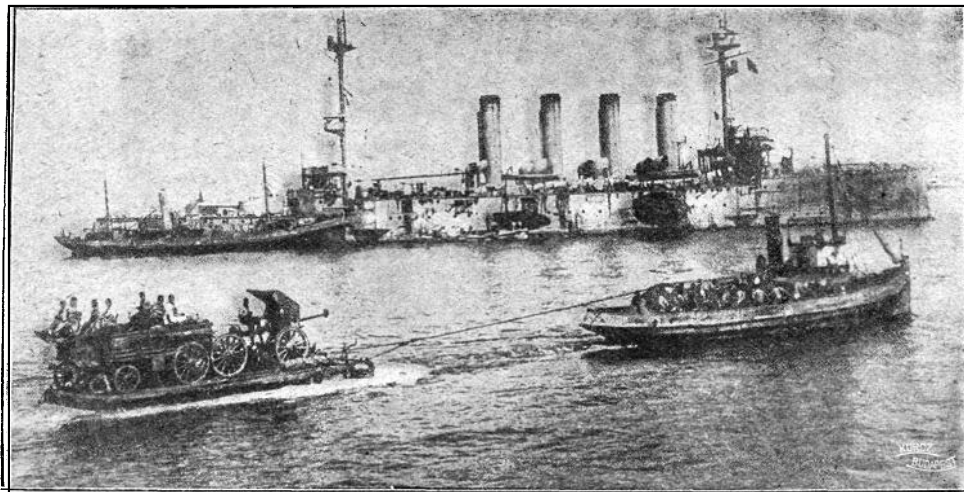
Április hó 29-én végre teljesen elcsendesedett a harc s a török főhadiszállás büszkén jelenthette: »Dacára, hogy a Kum-Kaleh vidé-

kén partraszállott ellenség hajóágyúinak védelme alatt mindent megtett arra, hogy lábát a szárazföldön megvesse, csapataink által teljesen elűzetett. *E pillanatban egyetlen ellenséges katona sem áll a Dardanellák ázsiai partjain.*

Az előadottakban csak egy tűnhetik fel furcsának a figyelmes szemlélő előtt, és pedig az, hogy az egyesült angol-francia haderő az első kudarc után több komoly kísérletet nem tett az ázsiai parton való partraszállásra, hanem megmaradt csapatait behajózva, eltávozott. Ennek oka csakis abban kereshető, hogy nem is volt komoly szándékában az ázsiai partokon hadműveleteket kezdeni — hiszen említettük, hogy itt a terepalakulás erre kedvezőtlen —, hanem csak le akarta kötni a támadással a török haderő jó részét, hogy annál biztosabban dolgozhasson a Gallipoli-félszigeten. A főtámadás pár órával később a Gallipoli-félszigeten indult meg.

PARTRASZÁLLÁSOK A GALLIPOLI-FÉLSZIGETEN.

Az anatóliai partraszállással egyidejűleg az ántánt megkezdte a főhadműveleteket a Gallipoli-félsziget ellen is. Április 25-én reggel 165

Nehéz francia ágyúk partraszállítása a Gallipoli-félszigeten.

4 órakor jelentette már Bulairjőrsége a főhadiszállásnak, hogy egy csatahajóktól és torpedónaszádoktól kísért szállítmány befutott a Szároszi-öbölbe. Liman von Sanders tábornok azonnal felriasztotta a Gallipolinál táborozó 7-ik hadosztályt, mely a várostól északra lévő útkeresztésnél azonnal készen állott arra, hogy a félsziget északi partján esetleges partraszállást megghiúsítson, vagy az előkészített Bulair-állást megszállja. Ugyanerről a központi helyről a hadosztály képes volt hajókon akár Csanak-Kaleht, akár Maidoszt, Kilid-Bahrt, vagy az ázsiai partot is aránylag rövid idő alatt elérni. A tábornok intézkedése mutatja, hogy az első pillanatra egy általános, minden irányban jövő partraszállással számolt s hogy az ellenintézkedéseket minden lehető esetre megtette.

A főhadiszállás egy része a Gallipoli várostól északra lévő Ghazi-Tepe magaslatra ment, honnan a Szároszi-öböl és az egész félsziget betekinthesz volt. Jól berendezett telefon- és táviróhálózat a jelentések vételét és a gyors parancsolást megkönnyítette.

Az ántánt a Szároszi-öbölben való megjelenésével egyelőre csak a figyelmet akarta magára vonni, s ezalatt reggel 6 órakor Kaba-Tepénél megtörtént az első partraszállás. A Maidosz mellett álló 9-ik török hadosztály parancsnoka, Sami ezredes azonnal elrendelte az Ari-Burnunál álló zászlóaljnak egy ezreddel való megerősítését. Az előrendelt ezrednek nehéz feladata volt. Az ellenség hajókról felbocsátott lekötött lég-hajók segítségével a terepnek úgyszólván legkisebb ráncaiba is belátott s a nehéz hajóágyúk tüzeit azonnal odairányította. Ennek dacára az ezred — hála az ezirányú sok gyakorlatnak — felhasználva minden kis búvóhelyet, szaka-

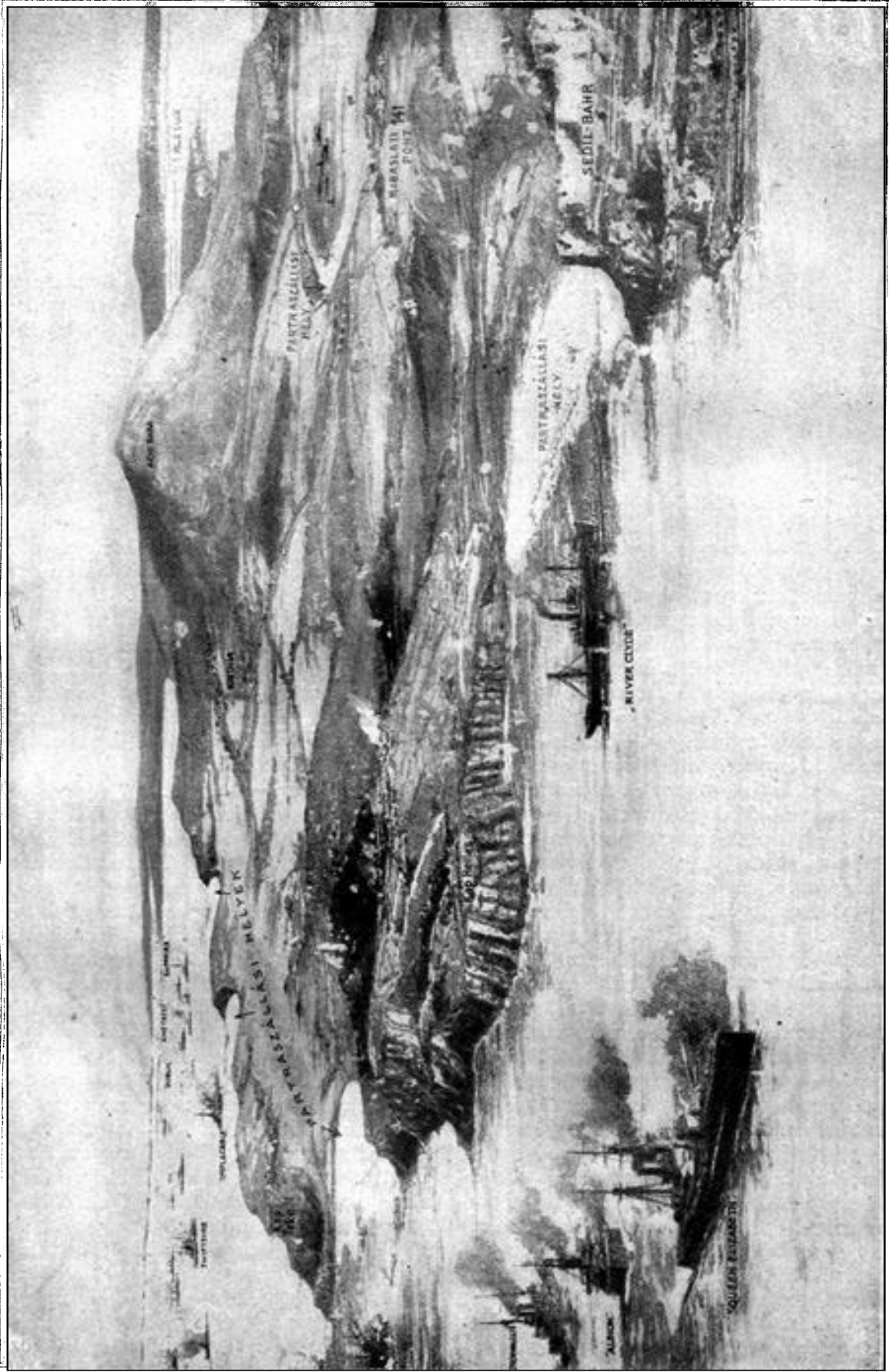
déket, elkerülve minden utat a legnagyobb ügyességgel, reggel 8 órakor elérte a tengerpart mentén húzódó magaslatokat s a tizenkettedik órában megkezdte a támadást a partraszállott ellenség ellen akkor, mikor az az Ari-Burnunál lévő magaslatokra kezdett felkapaszzkodni.

Majdnem egyidejűleg a kabatepei partraszállással az ántánt a Gallipoli-félsziget legdéli csúcsán, a Hel-

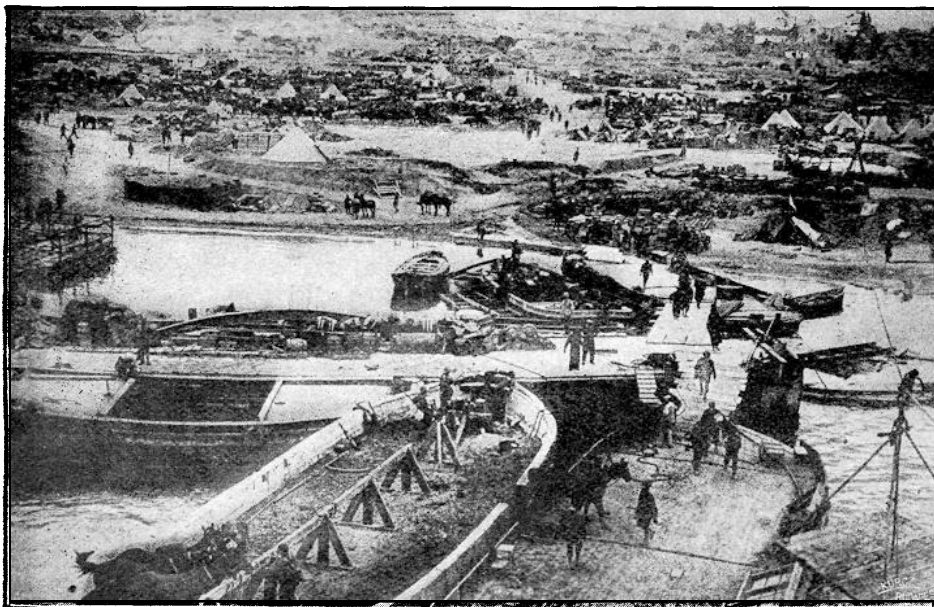
lesz-fok és Szed-il-Bahnál, valamint a Szingindere-folyó torkolatánál és a Morto-öbölben is csapatokat vetett partra. Végül pedig a Szároszi-öbölbe befutott ellenséges flotta a bulairi erődöket fogta erős tűz alá, azt a látszatot keltve, mintha ott nagyszabású partraszállás kezdődne. Liman von Sanders, látva, hogy az ellenséges hadműveletnek főleg a félsziget legdéli és legkeleti pontja ellen irányulnak, a félsziget déli részének védelmét Esszad pasára bízta, ő maga pedig a Ghazi-Tepe-magaslaton maradt, hogy az eseményeket személyesen ellenőrizhesse. Azon esetben ugyanis, ha az ellenség nagyobb erővel Bulair környékén partraszállt volna, ezzel a félsziget déli részén lévő erőket összeköttetési vonalaiktól könnyen elvághatta volna, hiszen Bulair környékén a félsziget alig pár kilométer széles. Itt volt tehát a legkritikusabb pont, itt volt a helye a főparancsnoknak.

Esszad pasa, amint a félsziget déli részének védelmére a parancsot megkapta, azonnal Maidoszba utazott, hol délben megérkezve, lóra ült s tájékozódás szempontjából a Mal-Tepe-magaslatra lovagolt, honnan az egész ariburnui és kabatepei harcot át lehetett tekinteni. □

Közben a 9-ik hadosztály, melynek a félsziget déli részének védelme jutott feladatul, csapatainak legnagyobb részét már harcba vetette. Érintetlen volt azonban még a Maidosz-nál álló 19-ik hadosztály, mely mint főtartalék egy időre visszahagyatott. Nem lehetett ugyanis az eseményeket még mindig tisztán látni s gondolni kellett arra is, hogy esetleg az anatóliai parton lesz segítségre szükség. A hadosztály parancsnoka, Mustafa Kemal bej azonban nem töltötte tétlenül az időt, várva a pa-

A Gallipoli-félsziget déli csúcsa a partraszállást támogató ellenséges tengeri haderő elhelyezkedésének feltüntetésével.

Angol csapattábor Gallipoli-félszigetén szállító dereglyékkel.

rancsra, hanem amint az ágyúdörgést hallotta, már korán reggel kilovagolt a magaslatokra, honnan az Ari-Burnu és Kaba-Tepe melletti partraszállást áttekinthette. Látta a helyzet veszedelmességét. Ha az ellenségnek, mely folyton erősítéseket kapott, sikerül a 9-ik hadosztály vonalát áttörni és Maidosz felé előretörni, akkor az egész védelem meg van döntve, a szorosok menthetetlenek lettek volna. Saját felelősségére tehát, parancsnélkül, egyik ezredét néhány hegyi ágyúval együtt azonnal előretolta a Kodja-Djemen-Daghra, mely mint uraló legmagasabb pont, az egész terület kulcsa volt. Mustafa Kemal bej ezzel az intézkedéssel megkockáztatta azt, hogy ha hadosztályára — mely parancsot kapott tartalékviszonyban várakozni — valahol másutt szükség lesz, ennek a feladatnak nem fog tudni megfelelni. Őt azonban a felelősség nehéz terhe nem aggasztotta, cselekedett amint azt a helyzet szükségesnek tartotta. Olyan tulajdonság, mely teljes embert, igazi férfit kíván. »Aki mer, az nyer« közmondás a töröknél sem ismeretlen. Intézkedéseinek legközelebbi eredménye volt, hogy a török balszárny az ausztráliai és újzélandi ezredek támadását és további előnyomulását Ari-Burnunál megakasztotta. A Kaba-Tepe mellett partraszállott ántáncsapatok azonban ugyanekkor tért nyertek s a török balszárny oldalát kezdték fenyegetni. Ismét segíteni kellett s Kemal bej ismét segített. Hadosztálya három ezredéből a másodikat is harcba vetette. Ezzel a már-már kritikusan helyzetben pillanatnyilag segített.

Midőn Esszad pasa beérkeztekor tudomást szerzett Mustafa Kemal bej öntevékeny rendelkezéseiről, nemcsak hogy jóváhagyta azokat, hanem a tartalékadosztály harmadik és utolsó ezredét is az összes tüzérséggel együtt azonnal Ari-Burnu ellen rendelte.

A helyzet Ari-Burnu környékén megnyugtatónak látszott s így Esszad pasa a félsziget legdélibb csúcsára ment, hogy a helyzetről ott is tájékozódjék.

A félsziget déli csúcsa, valamint a szemben fekvő Kum-Kaleh már napfelkelte óta a leghevesebb

ellenséges tűz alatt állott. Az ellenséges hajótüzérség csak úgy ontotta magából a tüzet, a föld remegett, mindenütt lángnyelvek csaptak fel, por- és füstfelhőbe volt burkolva az egész tájék, melyre szakadatlanul zuhogott az acéleső. A török védőseregnek lehetetlen volt a lövészárkokban megmaradni, mind az elkészített földalatti búvóhelyekre menekültek s várták a kedvező pillanatot olyan nyugalommal, melyre csak a vallási fanatizmus tüzelte török képes. A lövészárkok és fedezékek nagy része elpusztult az óriási bombák becsapódó tömegétől, a kép igazán olyan volt, mintha élő lény nem maradhatott volna az egész tájékon. Az ántánc-flotta, látva tüzelésének rettentő hatását, abban a hitben is volt, hogy a védőseregnek okvetlenül az utolsó emberig el kellett pusztulni, vagy legalább is, hogy a védő erkölcsileg annyira meg van rendülve, hogy ellenállásra már nem képes. Ebben a hitben megindultak a szállítóhajókról a katonákkal megpakolt csónakok, tutajok egész raja, sőt egy kikötőhidat is a parthoz állítottak. A védő részéről semmi életjel, mintha igazán mind elpusztultak volna. Az angol-francia színes csapatok örömmel ugráltak ki a csónakokból s könnyű sikerre számítva, vígan gázoltak a part felé. Ekkor azonban a víz alatt láthatatlan, nem várt ellenség támadt. A víz alatt kifeszített buktatósodronyokban az első sorok elbotlottak, az utánuk nyomulók pedig a vízben fetrengeköt legázolták. A fuldoklók óriási küzdelme indult meg. Egymást gyúrték a víz alá, egymás

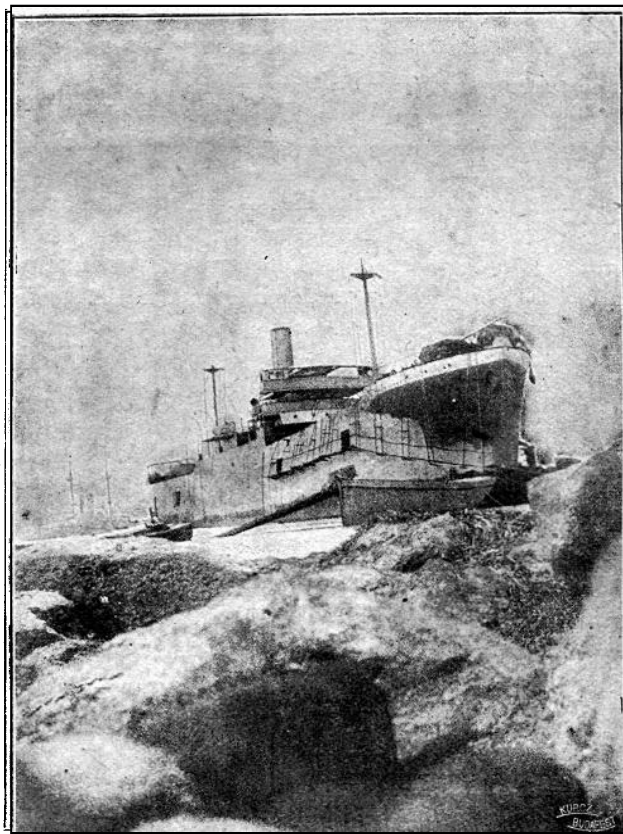
testén kapaszkodtak a partra; ugyanekkor óriási dördülés reszkettette meg a levegőt: a partra vontatott kikötőhid, melyen át már pár száz ember tolongott előre, egy a víz alatt elhelyezett és felrobbantott torpedótól a levegőbe repült. Gerendák, füst, szétszagattott emberi tagok töltötték be a levegőt.

Ekkor az óriási zűrzavarban a holtnak hitt ellenség is váratlanul életre kelt. Amint ugyanis a hajóágyúk beszüntették a tüzelést, nehogy lövedékeikkel az immár partraszállott saját csapataikat is veszélyeztessék, megszólaltak a török gépfegyverek, az elbujt védők földalatti üregeiből lövészárkaikba rohantak s megkezdődött az ellenség zűrzavaros tömegeinek mészárlása. A hatás leírhatatlan volt, a partraszállók vesztesége óriási. El kell azonban ismerni, hogy különösen az angolok igen vitézül viselkedtek. Nem törődve ezer halállal, tisztjeik unszolására megkezdték a parti sziklákra való felkapaszkodást. Más választásuk nem is igen volt, mert a csónakok és tutajok ismét eltávoztak, hogy új erősítéseket hozzanak. Egy út volt csak, előre! S az angolok példája magával ragadta a többi csapatokat is. A rend lassan helyreállott, a támadó csapatoknak sikerült a parton megvetni a lábukat s a kölcsönös tüzelés megindult. Ekkor azonban egy öreg hodza zöld selyemturbánnal a fején kiugrott a fedezékből, magával rántotta az egész védőrséget, mely egy századból állott csak és velőtrázó Allah kiáltással szuronnal rohant az ellenségre. A hatás meglepő volt. A partraszállott csapatok rendetlen futással rohantak a tenger felé s úszva igyekeztek elérni az erősítéseket hozó tutajokat. A törökök már fellélekzettek: győztek! Ekkor azonban a hajótüzérség óriási srapel- és gránátosót zúdított a vakmerő ozmán századra, mely a pusztító tűzben megsemmisült. A vitézséget, a fanatizmust legyűrték a modern technika fiai, a hatalmas hajóágyúk. Az angol-francia csapatoknak sikerült lábukat megvetniök a parton. Ugyancsak déltájban az angolok egy csatahajó védelme alatt megkezdtek a partraszállást a Szighin-Dere torkolatánál is, mely sikerrel járt. Sikerült magukat a patak torkolatánál beásni, néhány géppuskát az állásba vinni s már megkezdették az előnyomulást észak felé, hogy a Kaba-Tepénél partraszállott csapatokkal egyesüljenek. Délfelé azonban beérkezett a 9-ik török hadosztálynak egyik ideirányított ezrede, a Kaba-Tepénél álló ellenséget visszavetette s a Szighin-Dere torkolatánál partraszállott ellenséget sebtében ásott árkaiba kergette vissza. Mindkét ponton az ellenség egy

lépéssel sem tudott továbbjutni azon területnél, melyet a hajóágyúk uralni tudtak.

Végül az utolsó ponton, ahol az ántánt a partraszállást tervezte, a Hellesz-foknál is ádázult a harc. Itt délben az angolok egy nagy teherhajót indítottak teljes sebességgel a part felé. A hatalmas hajótest vakon rohant a fővénynek s azt magasra feltúrva, majdnem egész testével szárazra futott és megfeneklett. A kolosszus védelme alatt azután megkezdődött a partraszállás. Egymásután érkeztek a szállítógályák, dereglyék és tutajok, mind több és több ellenség szállott partra. A 9-ik hadosztály azonban ide is indított egy ezrednyi segítséget, mely éppen beérkezett, hogy a partraszállókkal idejében felvehesse a harcot. Elkeseredett heveséggel dúlt a kézitusa egész estig, a betolakodó ellenség a parttól alig tudott beljebb jutni.

Estig a főhadiszálláson a beérkezett hírekből az a kép alakult ki, hogy az ellenség, bár megvetette a lábát több helyütt is a parton, előnyomulni nem tudott, hanem hajóágyúinak védelme alá húzódott vissza, készen minden pillanatban a behajózásra. Egy fontosabb pontot foglalt csak el, és pedig a Morto-öbölben lévő

A partraszállás megkönnyítésére zátonyra juttatott »River Clyde« angol teherhajó.

Eszki-Hisszarlik-magaslatot. Állítólag egy éjjeli támadással a 9-ik hadosztály az ellenséget a tengerbe szorította. Ez utóbbi jelentés azonban később megerősítést nem nyert.

Török forrásból, török szempontból ez volt az első napja a Gallipoli-félsziget következő hosszú harcainak.

A történelmi hűség kedvéért meg kell azonban hallgatnunk a másik felet is, és pedig a legilletékesebb helyről, Hamilton angol főparancsnok szájából. Sir Hamilton az április 26-án kiadott hivatalos jelentésében a következőleg festette a 25-iki harcok képét:

»A »Kings Own Scottish Borderers« és a »Plymouth« tengerészzászlóalj feladata volt a Szighin-Dere-patak torkolatánál partraszállani. A partraszállásra kiszemelt hely egy Kirtől délnyugatra fekvő keskeny partszegély volt, mely mögött egy 200 láb magas, bozóttal benőtt kapaszkodó emelkedett.

Mindkét csapatnak sikerült a magaslat tetejét elérni s magát beásni. Ezután tervszerűen észak felé kezdtek haladni, hogy a Kum-Tepénél partraszállott csapatrészekkel összeköttetést keressenek.

Szerencsétlenségükre egy erős ellenséges osztag Szighin-Dere felől a két partraszállott rész közé ékelte be magát. Kum-Tepénél álló csapataink az ellenség elleni támadással teljesen le voltak kötve, úgy hogy a két partraszállási pont között lehetetlen volt összeköttetést létesíteni.

A nap folyamán a Kerenisz-Dere-magaslat felé húzódó erős ellenséges osztagokat észleltünk s így Koe ezredes kényszerülve volt csapatait a már elért vonalban beásatni. A törökök részéről folytonos erős, minduntalan megújuló támadásokat kellett kivédnünk, melyeket az ellenséges tüzéség szívósan támogatott. Hadihajóink tüze a terep sajátos alakulásánál fogva említésreméltó támogatásban nem tudta részesíteni a szárazföldi csapatokat.

A skót csapatok szorongással ismételt ellentámadásokat intéztek, a törökök azonban túlerőben voltak.

Koe ezredes — aki

már kora reggel megsebesült, s rajta kívül is elesett tisztekben és legénységben nagy veszteségeink voltak. Este a Scottish Borderersekből már csak a fele volt életben s a maroknyi csapatnak oly kiterjedésű védőárkot kellett védelmezni, mely négyszer akkora erőt kívánt volna.

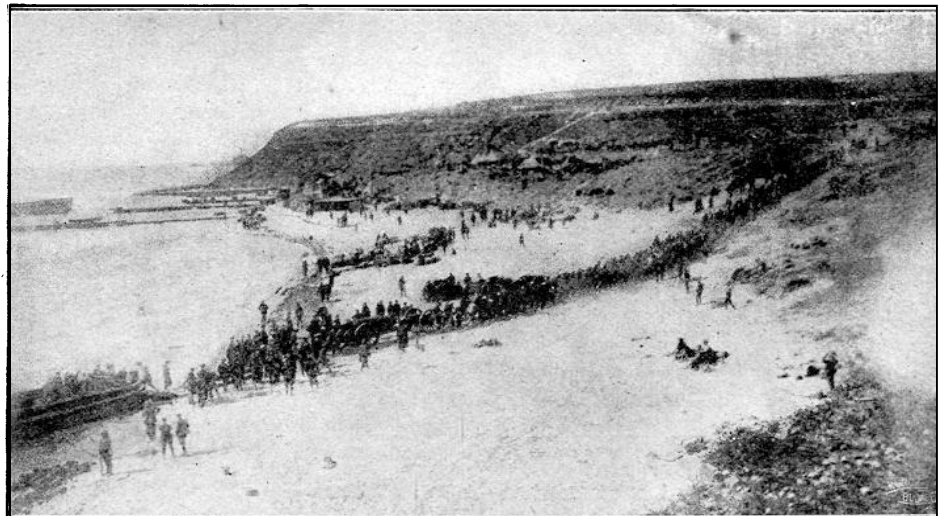
A bátor legénység a folyton megújuló támadások folytán már teljesen kimerült, s mivel erősítések idejekorán való bevetésére nem volt remény, kénytelenek voltunk a behajózásra parancsot adni. Hála a »Goliath«, »Dublin«, »Amethyst« és »Saphir« hadihajók közreműködésének, egy kis skót utóvéd feláldozásával sikerült mindkét zászlóaljat elég szerencsésen behajózni.

A Kum-Tepénél kiszemelt kikötőhely egy körülbelül 200 méter hosszú és 8 méter széles partsáv volt, mely mögött közvetlenül egy magas part emelkedett. Itt a Royal Fusiliers zászlóalj és az »Anson« tengerészzászlóalj szállottak partra az »Implacable« csatahajó fedezete alatt.

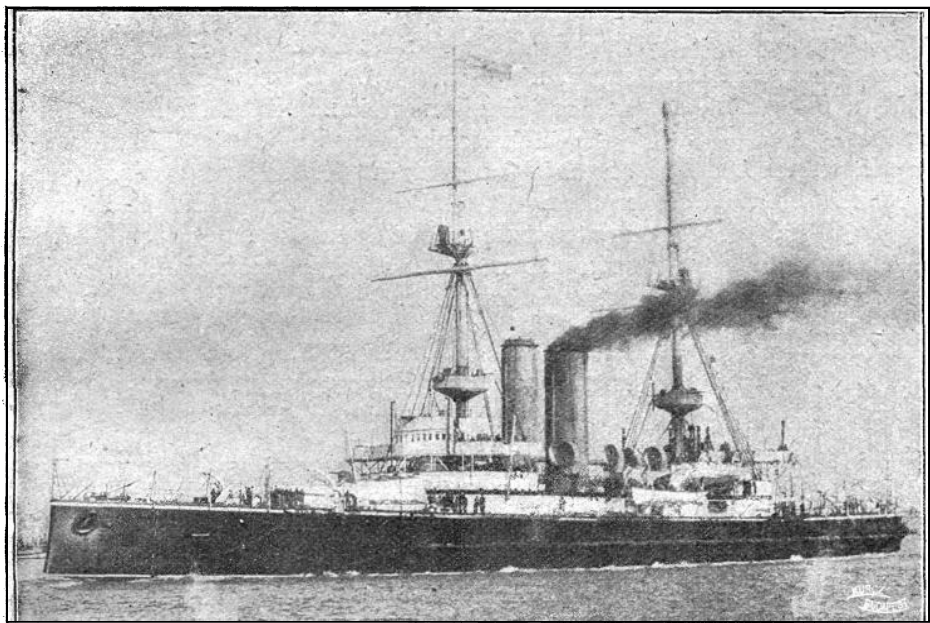
Az »Implacable« bámulatraméltó merészséggel egész a parthoz állt s összes ágyúiból megnyitotta a tüzet.

Hála a hatásos közreműködésnek a csapatok csekély veszteséggel elérték a partot, s azután rögtön a 114-es magaslat felé nyomultak elő. Később azonban túlerős támadások elől kénytelenek voltunk kitérni.

A Hellesz-foknál a partraszállás egészen különös módon folyt le. A dublini vadászok három százada csónakokba szállott s a part felé evezett. Nyomon kísérte őket a »River Clyde« szénszállító hajó, melyen a dublini vadászok

Angol tüzérség partraszállása a Hellesz-foknál.

A »Goliath« angol sorhajó.

többi századai, a munsteri vadászok, a Hampshire-ezred egy fél zászlóalja és egyéb csapatok voltak behajózva. A terv volt a hajót emberakományával együtt a parton zátonyra futtatni, amint a csónakokon lévő vadászok első csoportja már partraszállott. (Egy modern trójai faló. Trója különben nincsen messze, a kisázsiai part északnyugati csücskében fekszik. *A szerk.*)

A hajó egy bárkákra szerelt kikötőhidat is vitt magával, úgy hogy reméltük, hogy 2000 embert a legnagyobb gyorsasággal a partra dobhatunk. A még megmaradó legénység, mely a közelben horgonyzó hadihajókon tartózkodott, csónakokon követte volna a partraszállókat.

A Hellesz-fok Szed-il-Bahrtól közvetlenül nyugatra fekszik. A hasonnevű erőd és a falu közötti terület valóságos amphiteatrumot képez, melynek friss zölddel bevont terraszai szelíd lejtővel 100 láb magasságig emelkednek a tengerszín fölé. Az egész területet a védő pásztázó tűz alatt tarthatja. (Elég hiba ilyen helyet kikeresni. — *A szerk.*)

Az utolsó pillanatig úgy látszott, hogy a partraszállás ellentállásra nem fog találni. De alig érte el az első csónak a partot, kitört a vihar. A lövedékek egész zápora hullott a partra, a befutó csónakokra és a partravetett szénszállító hajóra.

A dublini vadászok és a csónakok tengerészlegénysége rendkívül nagy veszteségeket szenvedtek, még mielőtt elérték volna a partot.

Azok, akik már kiugráltak a vízbe s akiknek sikerült a magas part tövét elérni, némileg biztonságban voltak, de a csónakok és a csónakokban lévők közül egy sem tudott visszatérni, ott pusztult el a parton.

De elérkezett a pillanat a »River Clyde« számára, hogy a magába rejtett csapatokat kiontsa. A kikötőhid beállítása azonban aggasztó módon késleltette a munkát. Erős áramlás volt s az ellenség oly intenzíven tüzelt, hogy majdnem az összes legénység, mely a kikötőhid beépí-

tésével volt elfoglalva, elesett.

Végre azonban a derék tengerészlegénységnek sikerült a kikötőhidat rendbehozni s a kihajózás megkezdődhetett.

Egy század munsteri vadász volt az első. De bármily rövid volt is a partig megeendő út, csak néhány embere érhetett el a partot, a minden irányból rájuk zúduló golyózápor mindenkit leterített. Mikor a második század a kikötőhídra ért, a hajóhid engedni kezdett a víz áramlásának. A bárkák legnagyobb része elmerült s azok, akik kikerülték a golyóhalált, nagyrészt a vízbe veszttek, mert a nehéz szerelvény miatt nem bírtak úszni. (Elég hiba ily nehéz felszereléssel útnak indítani őket. — *A szerk.*)

De új, rettenthetetlen munkáskezek a kikötőhidat újra rendbehozták s a munsteri vadászok harmadik százada tört rajta keresztül a part felé.

Srapnel, géppuska és gyalogsági tűztől azonban igen sokat vesztettek.

Ekkor a kihajózásban némi szünet állott be.

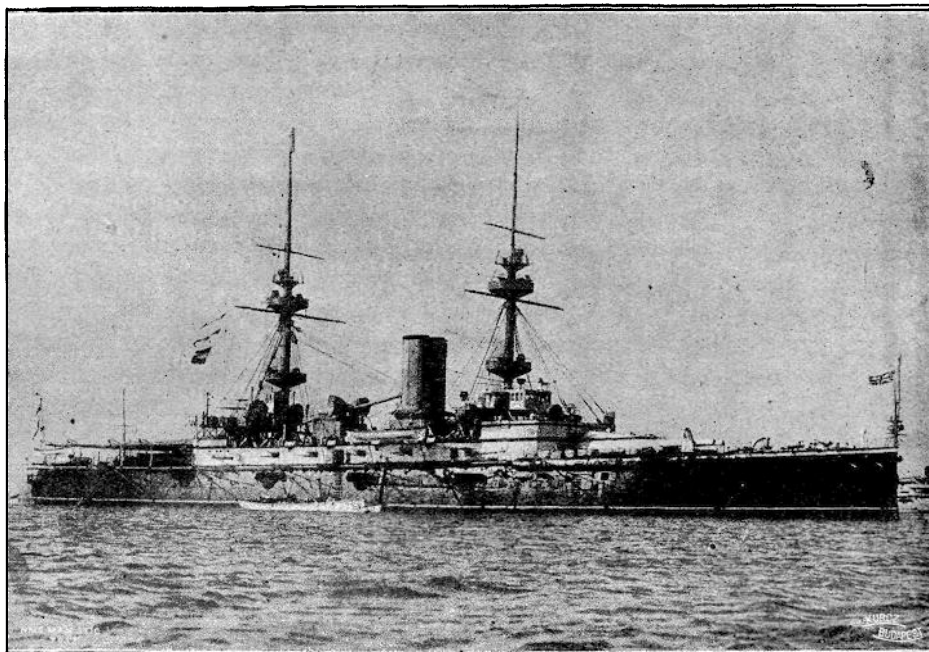
Amikor újra elkezdtek, a kikötőhidat ismét elkapta az ár s egy része elmerült. Napier tábornok, Costeker százados és a Hampshire-ezred részei voltak éppen a hídon, kiknek nem maradt más választásuk, mint a hidra lefekve, lehetőleg fedni magukat az ellenséges tűz ellen. Nem használt semmit, a hídon lévők a tábornokkal és századossal együtt hősi halált haltak.

felgöngyölítheti az Ari-Burnuval szemben álló egész védősereget, mert annak oldalába és hátába kerülhet. Rendelkezésre állott mindössze a 7. és 5-ik hadosztály, mint egyelőre felhasználható összes tartalék. A gondolat, mindezeket lehető gyorsan a veszélyeztetett ponton harcba vetni, közelfekvő dolog volt, de egyszersmind felette veszélyes is. A Szároszi-öbölben cirkáló ellenséges hajóraj célja eddig kifürkészhetetlen volt. Ha minden tartalékot a Gallipoli-félsziget déli csücskére vet s közben az ellenség a Szároszi-öbölben partraszáll, az egész török védősereget

elvághatja összeköttetési vonalaitól. Hisz Gallipoli fölött a félsziget nyaka oly keskeny, hogy azt egy elegendő erejű partraszálló csapat úgyszólván pár óra alatt hatalmába kerítheti s ekkor az egész török hadsereg hátába kerül. A dilemma igen nehéz volt és a legnagyobb mértékben felelősségteljes. Egy hibás húzás s a sakkjátszma elveszett. Várni, halasztani a dolgot nem lehetett, félrendszabályok nem segíthettek. De a gordiusi csomót is egy vágással oldották fel, így cselekedett hát Liman von Sanders is. Hadúr mindig a bátornak, a merésznek kedvezett. Liman von Sanders is, nem törődve a Szároszi-öböl felől jövő *esetleges* veszedelemmel, mindent odavetett, ahol a *tényleges* veszedelem már tény volt, vagyis a Gallipoli-félsziget déli csücskére. Úgy a 7-ik, mint az 5-ik hadosztály azonnal felriasztatott s előbbi Gallipolinál, utóbbi rövid menet után Gallipolitól északra behajóztatott s vízi úton Maidoszba szállított.

A Szároszi-öböl védelmére mindössze alárendelt erők maradtak vissza. A kocka el volt vetve és pedig *jól* volt elvetve.

A következő nap, április 26-ának hajnala a 7-ik hadosztály csapatait már munkában találta. A hadosztályparancsnok, Remsi bej személyes vezetése alatt a vitéz 7-ik hadosztály a kora reggeli órákban megrohanta a Hisszarlik-magaslatot, melyet rövid kézitusája után meg is szállott. Kevéssel utóbb a Hellesz-fok felé is megindult a török nyomás s az egyesült 9. és

A »Majestic« angol hadihajó.

7-ik hadosztály lépésről-lépésre szorította vissza a támadót. A dühösen támadó anatóliai csapatok egészen a tengerig szorítják a szent földre betolakodott ellenséget, sőt egyesek még a vízbe is követték a menekülőket, mintha csak a hadihajókat akarták volna rohammal megtámadni. A siker, a győzelem megrészegítette a törököket, a visszavonulók üldözése nemsokára megboszszulta magát. A rövidesen ezután reájuk zúduló ellenséges tüzérségi tűz, az óriási hajóágyúk érzékeny veszteségeket okozva mutatták meg a töröknek, hogy az ellenség csak visszaveretett, de megsemmisítve még nincs.

Közben az ellenséges hadihajók tüze lassankint tervszerűleg kiterjedt az egész partvidékre. Pontos repülőmegfigyelések irányították a hajóágyúk tüzét, melyeknek segítségével a kockákra beosztott térkép alapján minden felfedezett török üteget vagy állást azonnal tűz alá tudtak venni. A védőnek ezen napokban alig állott még nehéz tüzérség a rendelkezésére, hiszen mindaddig, míg a helyzet, az ellenséges szándék teljesen nem tisztázódott, míg a harc valamely irányban megállapodott jelleget nem öltött magára, az amúgy is nehezen járható terepen nehéz lövegek beépítése igen kockázatos lett volna. A török hadsereg nehéz ágyúiban amúgy sem igen daskált, azokat nagyon óvni kellett minden veszélytől, mert időelőtti elvesztésük az egész későbbi védelmet megbéníthatta volna. Így a nehéz hajóágyúk úgyszólván zavartalanul működhettek, hiszen török részről a ki-

Az angol csapatok partraszállása a Dardanelláknál.

sebb kaliberű lövegek tüzükkel el sem érték a nagy távolságról tüzelő hadihajókat. Ennek következménye volt azután, hogy a támadók ismét lélekzethez jutottak s az ántántnak sikerült több ponton újabb csapatokat partrateníteni, az elért pontokon lábát szilárdan megvetni. A törökök minden hősiessége, halálmegvető fanatizmusa sem volt képes a mindenünnen özönlő ellenséget visszaűzni. Hiszen a mozgás, csapatok eltolása a megsemmisítő hajóútban szinte kizárt dolog volt s a lövészárkokban való egyszerű megmaradás is vas idegeket kívánt. Azokból kijönni egyértelmű volt a csapatokat a megtizedeltetés veszélyének kitenni. Más nem lehetett tenni, mint kitarítani minden pokol dacára s a partratett ellenséget megakadályozni abban, hogy beljebb hatoljon a félszigetre.

A támadó összes hajói élénk tevékenységet fejtettek ki. A félsziget déli csúcsa körül 40 hadihajót s száznál több szállítóhajót ringattak a hullámok, körülvéve a csónakok, kis vontatóhajók, tutajok és bárkák nyüzsgő rajával. Félni nem kellett, a török tüzéség úgyszólván némaságra volt kárhóztatva. Csak az ázsiai parton felállított rejtett ütegek jutottak szóhoz, de megakadályozni a további partraszállást ezek sem tudták. Minden remény, minden teher a vitéz török gyalogság vállaira nehezedett.

174 Az anatóliai ütegek tüzelése felbőszítette a támadót, nem tartották lehetségesnek, hogy

török ágyú egyáltalában működhessék. Elhatározták, hogy még ezeket is elnémítják. Április 26-án délelőtt tehát 16 páncélos hajó és nagyszámú torpedójármű megkísérelte, hogy a szorosokba behatoljon s onnan némítsa el az utolsó török ágyúkat.

A török azonban nem hagyta magát, rejtett ütegei nem haltak még meg. Csakhamar egy angol cirkáló tört árbóccal, több nehéz sebbel menekült a szorosból, egy torpedónaszádromboló pedig a Morto-öbölben a fenékre került.

A támadó flotta nem is folytatta tovább

a szorosok erőszakolását, minden igyekezetét a szárazföldi csapatok támogatására fordította.

A Hellesz-fok öblében a hajóágyúk támogatásával dacára akadályoknak, drótsövényeknek, torlaszoknak a támadó tért nyert. A Teke nevű magaslatot megszállotta, megerősítette s csakhamar hídfőszerűen kibővítette. Géppuskák, revolverágyúk beépítése folytán csakhamar egész kis vár keletkezett a 70 méteres kis magaslaton. A támadóra nézve fontos nyereség volt ez, mert innen oldalozni s így a lehető leghatásosabban támogatni lehetett a Hellesz-fok öblében végrehajtott partraszállási műveleteket.

A Hellesz-fok és a még füstölgő Szed-il-Bahr között a támadó szintén megvetette a lábát. A partratett »River Clyde« hajó hatalmas törzse mögött a partra siető csónakok kitűnő védelmet találtak. Igaz, hogy az itt partraszállott csapatok a hajótest fedezése alól kilépve mintegy 60 méternyi távolságot a lehető leggyilkosabb ellenséges tűzben voltak kénytelenek megtenni, mindazonáltal újabb és újabb csapatok érkeztek, s a törökök okozta vérfürdő sem tudta megakadályozni a partraszállást. Csakhamar a támadó itt is beásta magát, a második kapu is ki volt nyitva.

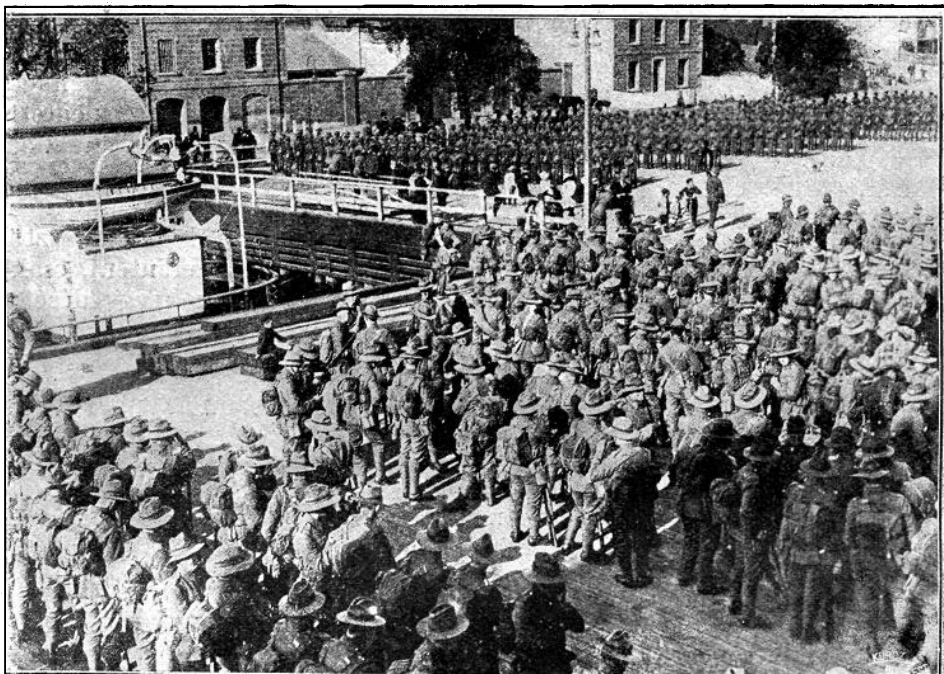
Április 27-ikén este a szövetségesek óriási veszteségek árán Teke és Eszki-Hisszarlik között egy összefüggő, megerősített vonalat létesítet-

tek. A balszárnyon állott az angol 29-ik hadosztály, a középen négy francia zászlóalj, a jobbszárnyon a dél-walesi vadászok.

A szemben álló török védők az állandó, irtózatos ágyútűzben lassan-lassan lefogytak, tartalékok, lőszer, élelem utánszállítása kizárt dolog volt. Tovább kitartani annyit jelentett, mint feláldozni az összes harcban álló csapatokat. Esszad pasa ezért elrendelte a visszavonulást a Kirtetől pár kilométerredélrelevőállásba.

Itt részben a parttól való nagyobb távolság, részben a dombos, szakadékos terep a hajóágyúk tüze ellen elegendő védelmet nyújtottak, erősítések, utánpótlások előretolását megkönnyítették. (Megjegyzendő, hogy a hajóágyúk igen *lapos* ívben tüzelhetnek csak s így szakadékokba, mélyebb völgyekbe nem tudnak belőni, mint a meredek pályájú taracok vagy mozsarak. A szerk.)

A török visszahúzódás azonban magával vonta viszont azt, hogy az ellenséges szállítóhajók majdnem egészen a parthoz állhattak, hiszen a török tábori ágyúk nem igen érhatték már el őket. Így a kihajózás gyorsabban mehetett végbe, a támadó számereje rohamosan nőtt s csakhamar túlsúlyba jutott a védővel szemben. A tagadhatatlanul vitéz és sok tekintetben öntevékeny, vállalkozó szellemű ántántcsapatok, tüzelve az elért sikerektől és a törökök visszavonulásától, elhatározták, hogy immár túlerőben lévén, megtámadják a második török állást is, hatalmukba kerítik az uraló magaslatokat s így a szépen megkezdett nap munkáját be is fejezik. Hisz a munka legnehezebb része, a partraszállás és befészkelődés már a hátuk mögött volt, a repülőket jelentései szerint a török erősítések még nem érkeztek be, a törökök a visszavonulás alatt is sokat vesztek s idő kell nekik a felbomlott kötelékek rendezésére is. Minél hamarabb támadtak tehát, annál könnyebb, annál biztosabb sikerre lehetett számítani. Másnap a megerősödött, rendezett török csapatok csak még nagyobb ellent-

Ujzélandi (ausztráliai) csapatok behajózása.

állást fejtettek volna ki. A támadás minden halogatás nélkül megindult, eleinte sikerrel is kecsegtetett, de csakhamar állásban voltak az eddig elrejtett török tábori ágyúk s mikor az ellenséges hajótűzéség tüzeit beszüntetni volt kénytelen, nehogy az ellenséges vonalra tüzelve, az ahhoz közeli távolságra jutott saját csapatait is veszélyeztesse, olyan irtózatos tüzelést indított a támadókra, hogy azok kénytelenek voltak állásaikba visszavonulni. A túlerővel végrehajtott támadás visszaverése egyedül a török tábori tűzéség érdeme volt, mert a gyalogság teljesen kimerülve a több napos szakadatlan harctól, védelemre pillanatnyilag alig volt képes.

Közben Ari-Burnunál is tovább folytak a harcok. Az ellenségnek itt is sikerült végleg befészkelni magát s egy hídfőszerűen telepített állást megerősítve, azon belül mind több és több csapatot szállított partra. Ha ezek innen támadásba mennek át s tért nyernek, a magaslatokat elfoglalják, a Kirte melletti állás hátában fenyegetve szintén tarthatatlan lett volna. Mivel tehát Kirténél egyelőre nem volt közvetlen veszély — a támadás itt visszaveretett —, a beérkező erősítéseket elsősorban is Ari-Burnu ellen kellett bevetni. Liman von Sanders, mikor 26-ikán este elrendelte a még tartalékban álló 5. és 7-ik hadosztálynak hajókon Maidoszba való szállítását, maga is azonnal ide tartott s 27-ikén reggel be is érkezett. Éppen megérke-

zésekör közeledett egy szállítóhajókból álló török flotta, mely az 5-ik török hadosztály csapatainak egy részével igyekezett Maidosz felé. Egy angol repülő azonban felfedezte a hajórajt s rövidesen oda irányította az ellenséges flotta tüzet. Egyéb baj nem történt ugyan, mint hogy egy az ázsiai parton üresen horgonyzó lefoglalt angol teherhajó elsüllyedt, azonban annál kellemetlenebb volt, hogy Maidoszban való kihajózásra többé gondolni sem lehetett, hacsak nem akarták az egész szállítmányt kitenni a pusztulásnak. Igyekezni kellett a lehető leg hamarabb fedett kikötőbe jutni, ami minden veszteség nélkül Ak-Basnál sikerült is.

A kihajózás azonban nagy nehézségekbe ütközött. Nem voltak kikötőhidak s ami főbaj volt, nem voltak utak, melyeken a kihajózott csapatokat tovább lehetett volna tolni. Igy nagyobb csapatkötélékeket nem is lehetett egyszerűen kihajózni, hogy azután rendezett, nagyobb tömegeket egységesen lehessen harcbavetni. Meg kellett alkudni a viszonyokkal. A beérkező csapatokat egyenként, zászlóaljanként kellett az úttalan vidékeken át Ari-Burnu felé útba-indítani, hol a közbelépés sürgős volt. Ennek dacára sikerült az első beérkezett zászlóaljok harcbavetésével ellentámadást indítani, melynek eredménye volt, hogy az ellenség teljesen a partmenti kiépített állásaiba szorítottatott vissza.

A következő napon, április 28-ikán az egész 11-ik hadosztály, sőt a 3-ik hadosztály egy része is átvonatott az ázsiai partról a Gallipoli-félszigetre s részenként vettetett harcba. Ez eljárás első pillanatra rendszertelennek tűnik fel, hiszen az apró csoportokban beérkező erősítéseket nem lehetett egységes, szervezett támadásra felvonultatni, hanem csak úgyszólván a keletkező hézagok kitöltésére használtattak fel. Hozzá a legtöbb csapat a nehezen járható terepen vonatját, élelmét és lőszerét is kénytelen volt visszahagyni a kikötőhelyen, hol ezáltal viszont a közlekedés és kirakodás nehezített meg. Tagadhatatlan, hogy rendetlenség keletkezett, hogy sem a lőszer-, sem az élelemszállítás az első napokban nem működött. Vád azonban nem érheti ezért a török hadsereg vezetőségét. Az egész félszigeten kiépíteni az úthálózatot nem volt lehetséges idő hiányában, a Maidoszban megtett előkészületek a viszonyok változása folytán immár nem voltak igénybevehetőek, meg kellett tehát elégedni azzal, ami a fennálló körülmények között egyáltalában lehetséges volt. Alkudni nem lehetett. Ha Ari-Burnunál a védő

várakozó álláspontra helyezkedett volna, az egész Dardanella-védelem illuzóriussá válik. Liman von Sanders belenyugodva a változhatatlanba, megtette azt, ami lehetséges volt. S ez éppen tagadhatatlan érdeme. Cselekedni, dolgozni folyton, egy pillanatig nem télenkedni s minden nehézség ellenére, minden akadályon keresztülgázolva jobbra és balra nem tekinteni, csak a célt, a harcot, a Dardanellák megvédését tartani szem előtt. Egy kevésbé erélyes, kevésbé merész vezető talán megtorpant volna egy pillanatra, mikor számításait összezavarva találta s pillanatnyi télen-sége, habozása esetleg katasztrófát idézett volna elő. Liman von Sanders a habozást nem ismerte, ő tartotta magát a szabályzat bölcs pontjához: »még a legrosszabb elhatározás is jobb, mint a tétlenség«. Örök, megdönthetetlen igazság.

A török védők kritikusan órákat éltek át, a nélkülözések nehéz napjai virradtak fel rájuk. De a török katonaság tudta, miért harcol s ez a tudat, ez a szent lelkesedés erőt öntött minden katonába. Kiállották a krízist, nem tágitva egy lépést sem, meg nem törve, lelkesedve harcoltak tovább. A szervező vezér keze pedig belemarkolt a gépezetbe s csakhamar rend állott be, minden kerék kezdett összedolgozni, az óramű ismét járni kezdett.

Közben az ellenség megkezdette a tüzérség partraszállítását is és április hó 29-ikén Gallipoli déli csúcsán ismét megkísérelte a támadást azon céllal, hogy Kirtet, s az attól keletre emelkedő, az egész vidéket uraló Elcsi-Tepe magaslatot birtokába vegye. Erről a magaslatról nehéz ágyúkkal egyik Dardanella-erődöt a másik után össze lehetett volna lőni minden nagyobb nehézség nélkül, hiszen az erődök háta, úgynevezett »torok«-vonala ellen lehetett volna működni. Ez pedig, mint minden hátulról jövő támadás, a legnehezebben védhető ki.

A támadás nagy erővel indult meg. A balszárnyon három angol dandár vettetett harcba, a jobbszárnyon a franciák nyomultak előre. Csakhamar bekövetkezett azonban a törökök ellentámadása, mely a franciákat oldalba kapva, egy erélyes szuronyrohammal menekülésre kényszerítette. A francia csapatok rendetlenül özönlöttek vissza az Eszki-Hisszarlik-magaslatra, hol a hajóágyúk fedezete alatt ismét gyülekeztek. A nap azonban elveszett, csakhamar az angolok is kénytelenek voltak követni a visszavonulókat. Érdekes, hogy az ezen harcokban foglyul ejtett angol tisztek a

legleplezetlenebbül vádolták a franciákat, a balsikert azok hiányos és *gyanús* műveleteinek tudva be.

Ugyanezen napon az 5-ik török hadosztály egészen beérkezett a kirtei állásba s parancsnoka, a német Sodenstern ezredes (a hadműveletek elején még alezredes volt) átvette az egész csoport feletti vezényletet. Az eddigi tapasztalatok szerint oly pontok visszafoglalása, melyeket az ellenséges hajótüzérség ágyúival elért, lehetetlen vállalkozás volt. A törökök gyalogsága ugyan a támadó felett állott, tüzérségi támogatás hiányában azonban nem érvényesülhetett. Viszont a franciák e napi veresége nagyon is kívánatosá tette az ellentámadást, melynek sikere esetleg az egész partraszállott ántánt-csoport teljes visszavetése lehetett volna. Egy mód volt még, amely talán sikerre vezethetett és pedig az éjjeli támadás, mikor is a hajótüzérség működése meg volt bénítva. Ha sikerül a drótakadályokat a francia vonal előtt elérni, a hajóágyúktól nem volt mit tartani többé. A terv merész volt, de az egyedüli lehetséges mód a győzelem kiaknázására.

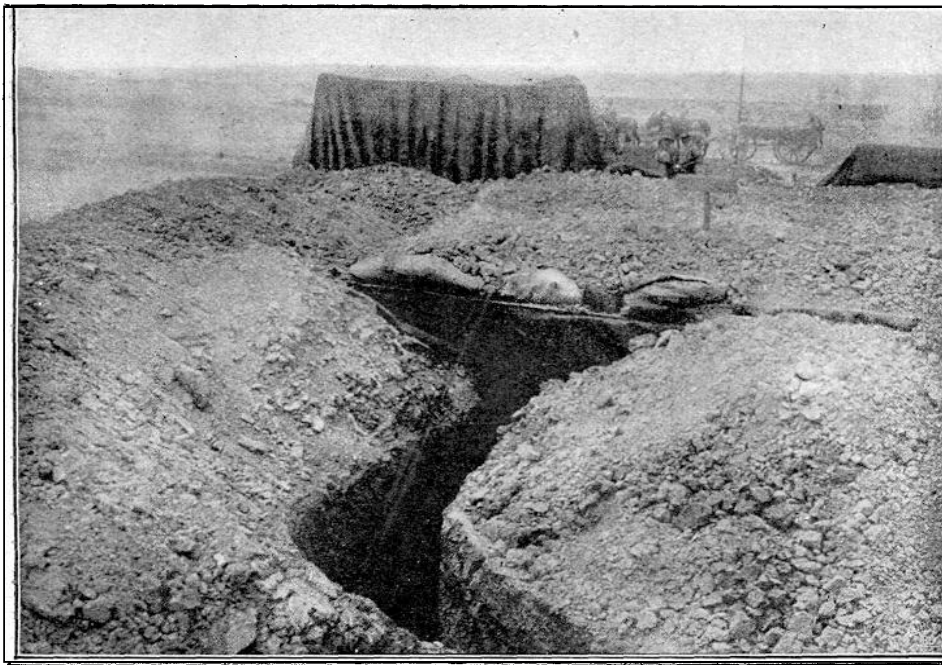
Sodenstern ezredes nekifogott a vállalatnak. Terve volt egy áltámadással lekötni az angolokat s ezalatt kilenc zászlóaljjal a franciák balszárnyát a Hisszár-magaslatnál áttörni.

A sötétség beálltával a török tábori tüzérség megnyitotta a tüzet, egyidejűleg a gyalogság

is támadásra indult. Az ellenséges hadihajók fényszórói ugyan állandóan játszottak a partok felett, a földszíni törököket azonban nem tudták felfedezni. A jól beoktatott török legénység ugyanis, amint a fényszóró kévéjébe jutott, azonnal a földre vetette magát s mozdulatlanul maradt mindaddig, míg a kutató szeme másfelé fordult. Fekvő, mozdulatlan csapatot pedig alig lehet felfedezni, nincs árnyék, melynek feketesége áruló lehetne. Így folytonos, lassú előnyomulással sikerült is egészen a drótakadályokig eljutni, anélkül hogy egy lövés esett volna. A délelőtt folyamán megvert, kimerült francia a veszély közeledtét észre sem vette s már-már megindult a roham. Ekkor azonban a sokkal óvatosabb és éberebb angolok felfedezték a franciákat oly közvetlenül fenyegető támadást, egy pillanat alatt felriasztották az egész vonalat, a hajók fényszórói a veszélyeztetett pontra szegeződtek, a géppuskák és gyalogsági fegyverek megszólaltak. A támadást tovább vinni lehetetlen volt. A hátul jövő tartalékokat és rohamoszlopokat a hajóágyúk elárasztották nehéz bombáikkal s oly tűzfalat alkottak, melyen áttörni nemcsak esztelenység, de lehetetlenség lett volna. A támadás megheiusult, Sir Hamilton — elhallgatva a délelőtti vereséget — óriási győzelemmévavatta az eseményt, mely a »török hadsereg egy részének pusztulásával végződött«. A hír beszáguldotta az ántánt-sajtót s csak egyes alaposabban

gondolkozó elmék akadtak, akiknek fejébe szegget ütött az a gondolat, hogy az óriási győzelem után miért maradtak az ántánt-seregek ott, ahol már pár nappal ezelőtt voltak s miért nem vették el a megsemmisített törökök állásait? Sir Hamilton azonban igazat mondott, mert hacsak 50 ember pusztult is el, ez is egy része volt a török hadseregnek.

Viszont azonban a török sem volt abban a helyzetben, hogy a támadást ezen a szakaszon megújíthatta volna s így a Gallipoli-félsziget déli csücskén a harcokban viszonylagos nyugalom állott be.

Angol tiszt fedezék Gallipoli-félszigetén a többi állásokhoz vezető összeköttetőárokkal.

Angol tábor a Szuvla-öbölnél.

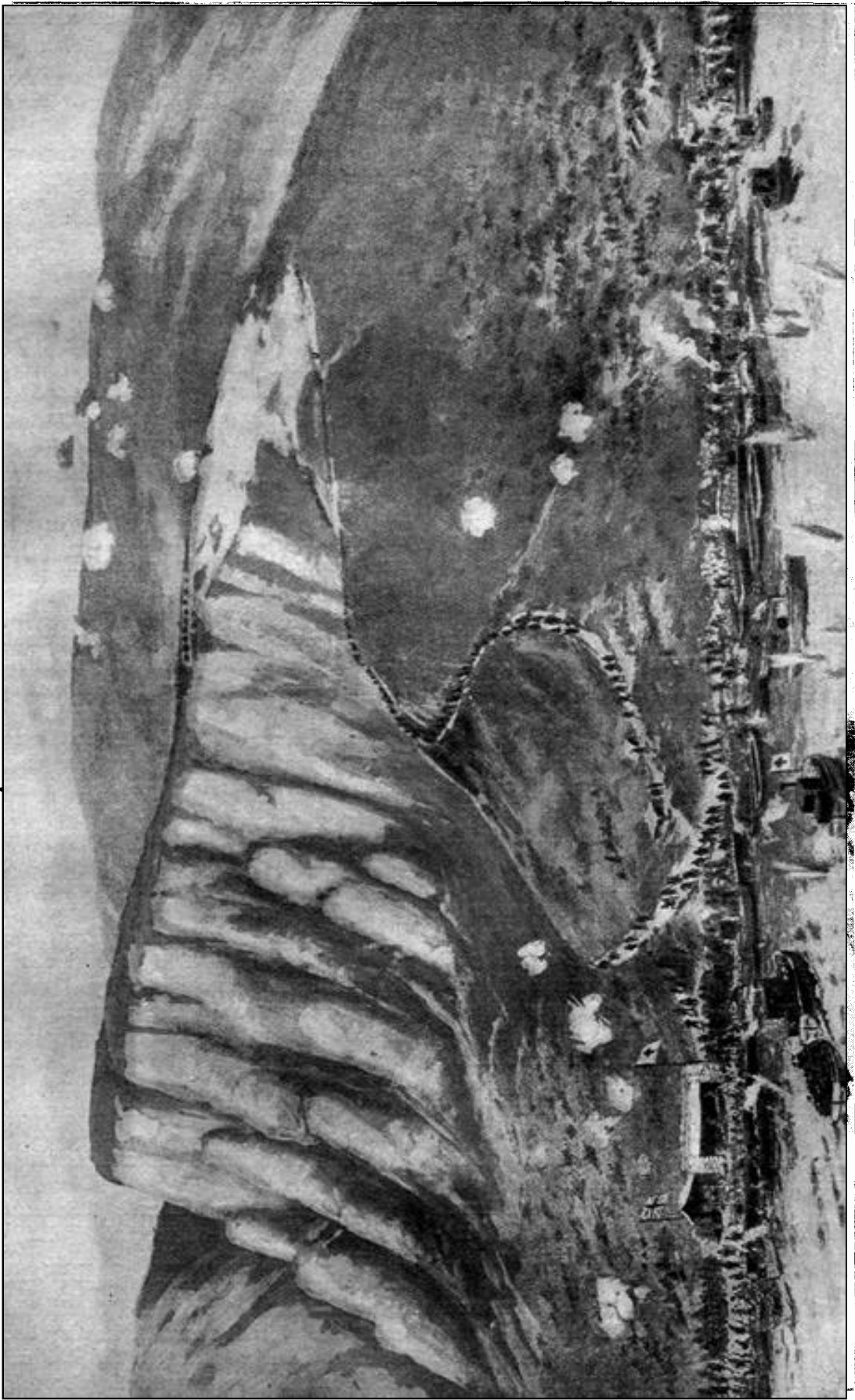
Mindkét fél arra törekedett, hogy csapaterősítéseket vonjon be. Míg azonban az ántánt ezt majdnem háborítatlanul tehette, a törököknek mindig újabb nehézségei támadtak. Maidoszon keresztül már használható lett volna az út s ekkor a város kigyulladt. A Szároszi-öbölből a földnyelven át angol hajók ágyúzták össze, hogy török tartalékok átvonulását a városban lehetetlenné tegyék. Két órás bombázás után majdnem az egész város égett, beleértve a kórházat is, hol sok szegény sebesült török katona lett az angol kultúra és civilizáció nagyobb dicsőségére a lángok martaléka. A lakosság nagyrészt elmenekült, egész családok pusztultak el s a kegyetlen angol eszköz mégsem érte el célját. Az erősítések az égő utcákon át törtettek előre s a szent föld ily gyalázatos pusztítása csak annál elkeseredettebbé tette

a hithű ozmán katonákat, annál gyűlöltebbé az angolt és szövetségeseit. Az egész pusztítás egyedüli nyeresége az angolra nézve az volt, hogy szegény török lakosságot földönfutóvá tett.

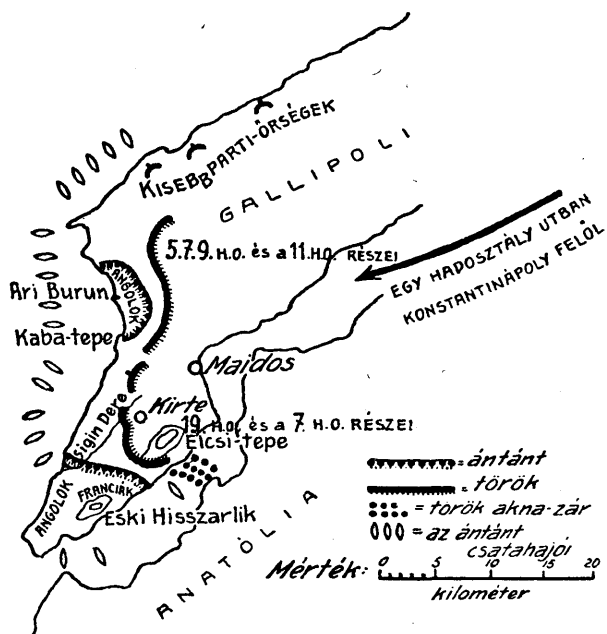
Néhány nap múlva Csanak-Kaleh szintén a lángok martalékává lett.

Az ántánt-repülők szintén megkezdték a pusztítást. Ledobott bombák és nyilak százai, ezrei hullottak a kikötőhelyekre, az eleséget, löszert szállító oszlopokra, részben kegyetlen pusztításokat okozva. Ellensúlyozni a repülő-támadásokat nem lehetett, hiszen a segítségre siető német gépek még nem érkeztek meg, a törököknek pedig alig volt.

A védelem támogatására időközben Konstantinápolyból egy hadosztály indított útba a Gallipoli-félszigetre. A szállítás azonban a

Angol csapatok felkúsznak a Gallipoli-félsziget parti szikláira.

A helyzet 1915 május elején.

legnagyobb nehézségekbe ütközött, mert a legmegfeszítettebb munka sem tudta pótolni a régebbi török kormányzat mulasztásait. Szárazföldön túlhosszadalmas volt az út, tekintve a távolságot és a rossz közlekedési utakat. A tengeren pedig minduntalan az ellenség tengeralattjáróival kellett számolni, melyek minden veszteség ellenére újra és újra megkísérelték, hogy az aknamezők alatt átbujva a Márvány-tengerre jussanak és a török szállításokat zavarhassák.

Végül mindezekhez járult a török telefon- és távíróanyag hiánya. A meglévő vonalak nagyrészt elpusztultak, kijavításukra nem volt anyag. (Bulgárián és Szerbián át akkor még nem lehetett szállítani.) A távíróvonalak hiánya azután minden parancs, minden intézkedés közvetítését rengeteg módon megnehezítette. Hiszen még automobilon számára használható jó út sem volt, minden érintkezés a fővárossal, a hadügyminisztériummal lovasposta vagy legjobb esetben hajón történt. Elképzelhető, hogy esetleg előforduló zavarok, fennakadások, félreértések és tévedések megszüntetése mily óriási nehézséggel és idővesztéssel járt. Ennek dacára azonban a védelem munkája szakadatlanul folyt tovább, hiszen minden kocán volt.

Minden nehézség eltörpült azonban azon veszély mellett, mely a török hadsereget az ellenséges flotta ágyúi részéről fenyegette. Hiszen helytállani, hősiességgel harcolni és meghalni tudott a török, de nehéz ágyúk hiányában

az ellenség hajótüzérségének tehetetlen áldozatává lenni még a török ideg sem volt hajlandó.

Tenni kellett valamit, mert úgy Ari-Burnuval szemben, mint a kirtei fronton napról-napra nagyobbak lettek a veszteségek. Ezek elkerülésére két mód volt. Az egyik: visszavonulni addig, hogy a hajóágyúk hordtávolán kívül essenek a védők. Ez alig volt kivihető, hiszen a Gallipoli-félsziget oly keskeny, hogy csak a közepén volt tűzmentes hely, ide tömörülni pedig egyet jelentett volna azzal, hogy a bekerítés veszélyének teszik ki magukat. A szárnyaknak a tengerparton kellett lenni, hogy átkarolás, megkerülés lehetetlen legyen. A másik mód volt a támadás: az ellenséget annyira megközelíteni, hogy az saját csapatainak veszélyeztetése nélkül hajóágyúit ne használhassa. Merész terv, de jobb. Liman von Sanders ezt választotta. Mivel azonban nappal mozdulni sem lehetett, a török csapatoknak éjjel kellett magukat előredolgozni. Éjjelről-éjjelre folyt a makacs előnyomulás, míg végül oly közel jutottak az ellenséghez, hogy a kézigránát vette át a szerepet. Különösen az anatóliai és arab katonák kedves fegyvere lett ez, csakhamar mesterei lettek a bombavetésnek.

Ari-Burnu előtt sikerült az ellenséges állásokat pár lépésre megközelíteni s itt-ott elpusztítani. Különösen ausztráliai és újzélandi csapatok szenvedtek itt nagy veszteségeket. Az ántánt már-már be volt kerítve, mire elhatározta magát a támadásra. A kör mindinkább szűkült, ki kellett bővíteni, hogy újra levegőhöz jussanak. 1915 május hó 1-én az előző éjjel kihajózott friss csapatokkal meg is indult a támadás. A rögtön megindított török ellentámadás azonban súlyos veszteségeket okozva, visszaverte őket. Ugyanekkor a »Torgut Reisz« török hajó indirekt tüzrelvvel elsüllyesztett egy nagy csapatszállító hajót, mi az ellenség erkölcsi erejét megtörte, minek következtében az minden további támadástól tartózkodott.

Az Ari-Burnu-fronton lassanként nyugalom állott be.

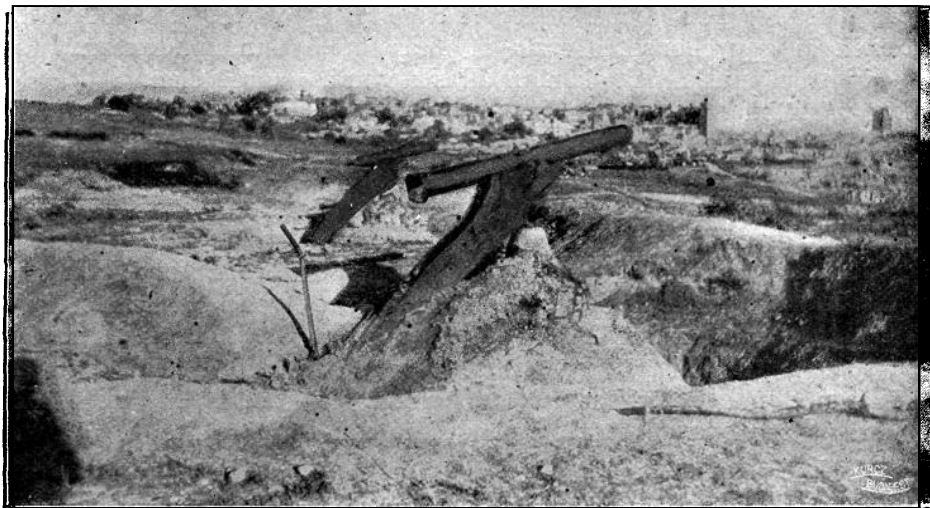
A déli arcvonalon ezalatt Sodenstern ezredes május 3-ról 4-re virradó éjjel új támadást intézett a francia állások ellen. Célja ezen támadásnak csak az volt, hogy az ellenséget nyugtalanítsa, a megszállott állás teljes megerősítését akadályozza. A heves tüzérségi előkészület után megindított támadás nagy lendülettel indult meg, egy török zászlóaljnak sikerült is az állást áttörve egész Szed-il-Bahrig

jutni, a Hisszárlik-magaslat azonban bevehetetlennek bizonyult. A támadás mégis elérte célját, a védelmi művek egy részét a törökök elrombolták. Boltz német tengerészfőhadnagy mint résztvevő az itt lefolyt harcokat következőképpen vázolja:

»Május hó 3-ikán délután három órakerülönítményem (8 géppuska és a kezelőszerkelet) Kiliába érkezett, hol parancsot kaptam a lehető leggyorsabban a déli védőcsoporthoz menetelni s Sodenstern ezredesnél jelentkezni.

A nagy sietségben nem volt idő, hogy a német tengerészek török egyenruhába öltözzenek s így a sötétség beálltával többször feltartóztattak bennünket.

Csak éjjel 11 óraker jelentkezhettem von Sodenstern ezredesnél, a déli védelmi csoport parancsnokánál, Ali-ben-Csiflikben, hol azt a parancsot kaptam, hogy 4 géppuskát Kirtén keresztül azonnal küldjek Szed-il-Bahr felé. A másik négy géppuska a Kerenisz-Derefronton volt alkalmazandó. Utóbbi csoport parancsnokságát magam vettem át, míg

Elhagyott török védőágyúk és lövészárkok Szed-il-Bahr mellett az angolok partraszállása után.

Angol folyóirat nyomán.

Szed-il-Bahr felé Schubert tengerészőrmestert küldtem.

Már a menetelés alatt hallottuk a hajóágyúk dörgését, majd a gyalogsági fegyverek ropogását. A Kerenisz-Derébe vezető út állandóan az ellenséges flotta tűzérének leghevesebb tüze alatt állott. A völgy tömve volt csapatokkal, lőszerkocsikkal és málhásállatokkal, melyek gyalogsági lőszer szállítottak. Léptenyomon szétlőtt kocsikba, állati hullákba botlottunk, melyek különösen oly helyeken, hol az út mélyen a sziklákba vágva vezetett, erősen akadályozták előhaladásunkat. Csapatom mindazonáltal a legnagyobb csendben, mintaszerű rendben menetelt.

Röviddel a harctérre való beérkezés előtt hozzám csatlakozott a Szed-il-Bahr felé küldött különítményem is, mert nem tudott abban az irányban előrejutni.

A csatater borzalmasan szép képet nyújtott. A félsziget déli csúcsát mint egy koszorú vették körül a fényárban úszó ellenséges hadihajók és szállítóőzösök.

A hajóágyúk hatalmas fényoszlopok támogatása mellett félelmetes tűz alatt tartották a török vonalakat. Ennek

Szed-il-Bahr régi erődjének falai az angolok partraszállása után

Angol folyóirat nyomán.

dacára a törökök éppen megérkezésekor vetettek ki egy ellenséges osztagot állásaiból.

Éppen géppuskáimat akartam állásba vinni, mikor váratlan esemény történt.

Egy oldalvölgyből előnyomuló arab század, mely egy őrmester parancsnoksága alatt volt, észrevette embereimet s abban a hitben, hogy angolok vagyunk, ellenünk fordult, bekerítve csapatomat.

A német tengerészek egyenruháját nem ismerték, az én csekély török tudományom nem volt elég arra, hogy megérttessem magam, különösen a velem szemben álló arabokkal.

Mikor azzal fenyegetőztem, hogy fegyverrel török magamnak rajtuk keresztül utat, az arab őrmester szuronyt szegezve közeledett felém. Én browningomhoz nyúltam. Ebben a kritikus pillanatban ért oda Mühlmann őrnagy, a déli védőcsoport vezérkari főnöke, ki megértetvén az arabokkal, hogy mi németek vagyunk, kiszabadított bennünket.

Az elvesztett időt be kellett hozni. Futólépésben mentünk előre, a géppuskákat felállítottuk s csakhamar gyönyörű célokat nyújtott nekünk a visszavonuló ellenség.

Mint a futótűz terjedt el a török tűzvonalban, hogy német géppuskák léptek akcióba s erre csakhamar új, általános támadás következett.

A géppuskákat egyik helyről a másikra, szökellésszerűen vittem előre; a törököknek sikerült az ellenséget Kerenisz-Deréből egészen a partra visszavetni s az angol lövészárkokat megszállani.

Három megmaradt géppuskámmal én is előmentem az angol állásokba s a visszavonuló ellenséget heves tűz alá vettem. Eredetileg 8 géppuskából kettő hasznavehetlenné vált, három pedig elvesztvén személyzetét, nem tudott utánam jönni.

Napfelkeltekor az ellenséges flotta 15 km-nyi távolságról oly pusztító tüzet indított a törökökre, hogy az elfoglalt árkokat ismét ki kellett üríteni.

Az ellenséges gyalogság a török tűzvonalak lassú hátrálását nem za-

varta, úgy látszott, hogy az ellenség sorai-
ban minden rend és vezetés megbomlott ezen a reggelen.

A géppuskás-osztagot szintén vissza kellett vonni, mert a legénység fele elesett vagy megsebesült s a géppuskák legnagyobb része találatok folytán egyidőre hasznavehetlenné vált.

Boltz főhadnagy jelentése teljes értékűnek vehető, hiszen nemcsak az ellenség veszteségeit tárja elénk, hanem őszinte nyíltsággal ecseteli a törökök és a saját géppuskás-osztagban történeteket is, nem hallgatva el azt sem, hogy az ellenséges hajótűzéség pusztító tüzeiben még a legnagyobb elszántság és hősiesség mellett sem lehetett kitartani.

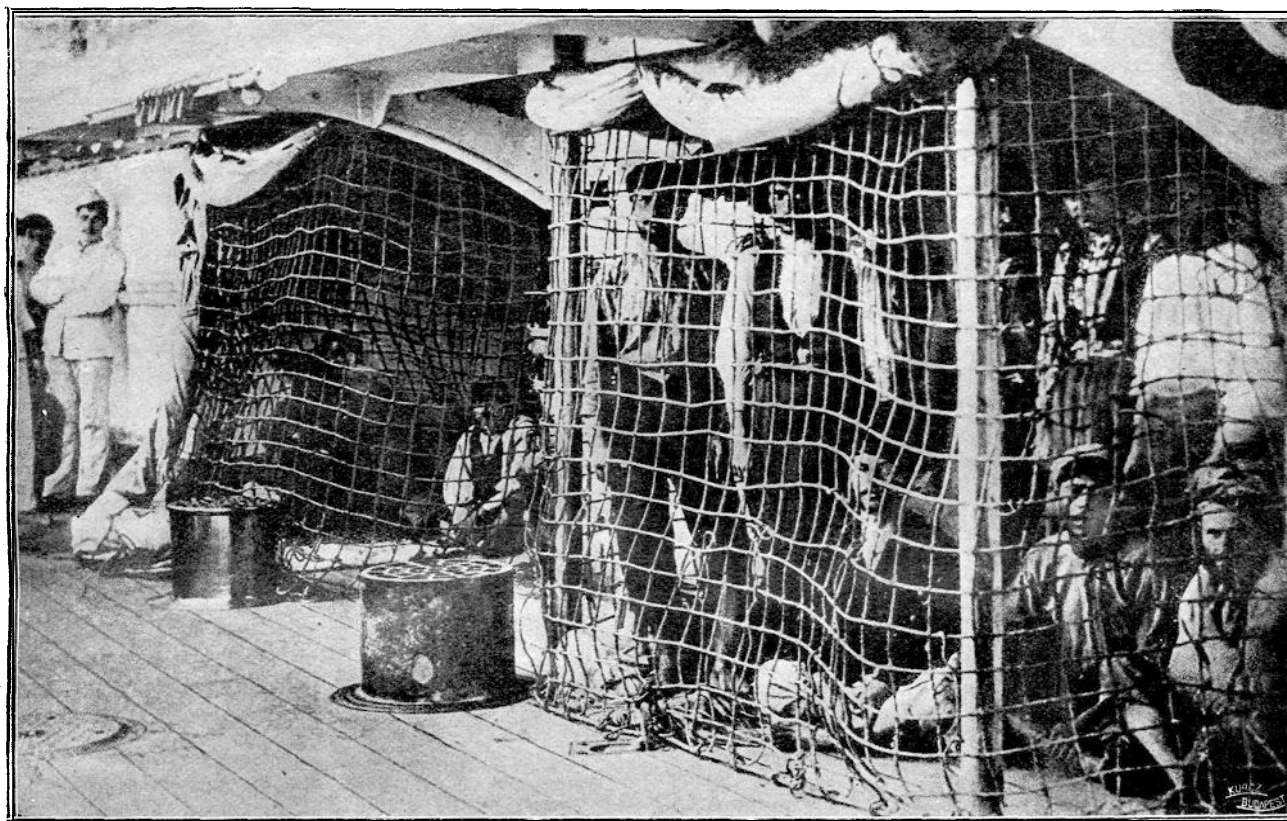
A török hadsereg a folytonos éjjel-nappali harcokban különben is teljesen kimerült. A cél: az ellenséget kis távolságra megközelíteni, el volt érve. Tovább menni, az ellenséget teljesen elűzni nem lehetett a hajóágyúk miatt. Ezt a munkát ki kellett tolni egyelőre oly időre, mikor a török hadsereg megfelelő nehéz ágyúk birtokában az ántánt hadihajóival felvehette a versenyt. Minden további felesleges véráldozatot elkerülendő, május hó 4-ikén a főhadiszállásról a következő parancs érkezett a déli védelmi csoporthoz:

»A csapatok teljesítményeiért legteljesebb elismerésemet fejezem ki. Kívánom azonban, hogy a következő napokra minden támadás szüntettessék be. Első feladat az állást megerősíteni, fedezékeket, óvóhelyeket készíteni stb. Liman von Sanders.«

Ezzel a paranccsal, mely a többi — Ari-Burnunál harcoló — csapatoknak is kiadatott, egyszerűen a hadjárat új fázisa kezdődött. Török részről egyelőre tisztán a védelemre szorítottak, az ántánt sem mutatott újabb nagyszabású támadó szándékot. Egyelőre a török föld el volt érve, a későbbi hadműveletekre a kapu nyitva volt. Mielőtt tovább haladtak volna, a szívós védelem legyőzésére előkészületeket kellett tenni. Egyidejűleg a Dunajec felett sötét felhők tor-

Enver pasa török hadügyminiszter a Gallipoli-főhadiszálláson.

A török foglyokat az angolok ketrecekbe zárva helyezték el a hadihajókon.

Angol folyóirat nyomán.

nyosultak az ántánt egén, az orosz a jelek szerint a konstantinápolyi akcióra alig lehetett alkalmas. Jobb volt egy kicsit várni. Így keletkeztek az állóharcok a Gallipoli-félszigeten.

A tengeren egyes vállalatok itt-ott előfordultak még, a szárazföldön egyelőre a legteljesebb nyugalom állott be.

Május 13-ikán éjjel a »Muavenet Millie« török torpedónaszádbomboló Csanak-Kaleh-ből egy kis kirándulásra indult a Dardanellák elé. Közvetlen a part mentén haladva csakhamar kiért a szorósból s maga előtt látott két alvó angol óriást, amint teljes sötétségben ringottak a vizen.

A török jármű óvatosan, a lehető legnagyobb csöndben közeledett feléjük. Az egyik óriáshoz már 100 méternyi távolságra jutott, mikor egyszerre felfedezték. Amint azonban az ellenséges csatahajón az első világosság kigyúlt, a török válaszul egymásután három torpedót lőtt ki. Mindhárom talált s óriási dörrenéssel az angol »Goliath« óriáshajó egy része levegőbe repült. A betóduló víz megtette a többi s pár perc múlva egy angol lobogóval kevesebb úszott a vizek felett. A vakmerő

»Muavenet Millie« a torpedók kilövése után azonnal megfordult s sikerült sértetlenül elmenekülnie.

Ami a májusig lefolyt első szárazföldi harcok végeredményét illeti, minden pártatlan-ság nélkül mondhatjuk, hogy az ántánt kudarcával végződött épp úgy mint a hadihajókkal való első megrohanás. Az ántánt egész eljárása, az előkészületek hosszadalmassága, a sok ponton, nagy erővel végrehajtott partraszállás s a part elérése után azonnal megkezdődött támadó hadműveletek mind arra engednek következtetni, hogy az ántánt egy csapásra győzni akart, hogy abban a hitben élve, miszerint a török szárazföldi hadsereg a Balkán-háború ütötte sebeket még nem tudta kiheverni, egy erőteljes megrohanással le akarta gázolni az ozmán védőket. Mutatja ezt a szándékot az, hogy a partraszálláskor nem sajnálta az emberáldozatot.

Rendszeres, tervszerű eljárás mellett ugyanis kevesebb vérrel is elérhette volna azt az állást, amibe végül került. Éjjel partraszállított kisebb osztagok észrevétlenül beáshatták volna magukat s a következő éjjeleken új és új kis osztagok szinte észrevétlen földalatti

munkával egy kis biztosított teret létesíthettek volna, melyen belül azután a tömeges partraszállás megkezdhető lett volna. S csak akkor mentek volna támadásra, mikor az utolsó ember, az utolsó ágyú is rendeltetési helyére beérkezett.

Ezen rendszeres, de lassú eljárás helyett az ántánt kissé elsiette a dolgot, másszóval, ismételte a tengeren elkövetett hibáját, az ellenséget lebecsülve, át akart törni ott, ahol még a rendszeres támadás is a legnagyobb nehézségeket támasztotta.

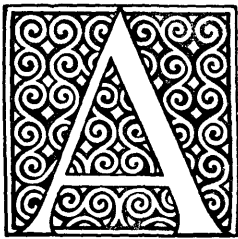

Helbing Ferenc eredeti rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

HADIHELYZETÜNK AZ ÉSZAKI HARCTÉREN 1914—1915 FORDULÓJÁN.

világháború déli hadiszíntereiről vissza kell térni az északi harctérre, mely a nagyhatalmak mérkőzésének két hónappal a háború kitörése után főharcterevé vált. Azok a területek, amelyeken egyrészt a szer-

bekkel harcoltunk mi, másrészt az oroszral és angollal küzdött az oldalunkra álló török hatalom, tehát a Balkán és Elő-Ázsia, minden fontosságuk mellett is csak mellékharcterek maradtak. Lehetett hatásuk az északi főharctér mozzanataira több-kevesebb, de eseményeikegészbenvéve csak nagyobb epizódok múló hatásával szóltak bele a világháborúba. Törökország például csak foglalkoztathatta az orosz rengeteg haderő egy részét, izgathatta a cári birodalom érzékenységét, lehánthatott óriási testéből egy-egy részletet, de semmiféle nemesebb, valóban életbevágó szervét a roppant orosz birodalomnak nem érinthette.

Hasonló volt a helyzete Szerbiának is. Abban a pillanatban, amikor Oroszország háborúba lépett ellenünk, tisztán állott a vezérek előtt, hogy a szerb s vele az egész balkán-kérdés is az orosz harctéren dől el. Jelentőségre a szerb harctér, illetve a rajta működő szerb hadsereg csak abban az esetben tehetett volna szert, ha sikerült volna neki déli határainkon át a monarchia s különösen Magyarország belsejét veszélyeztetnie. Ez esetben, mivelhogy útja rövidebb volt országunk szívéhez, forgalmi és élelmezési főterületeihez, mint az oroszoké,

lényeges, döntő befolyást gyakorolhatott volna az északi harctéren is, mert a monarchia arra kényszerült volna, hogy tartalékait vesse elébe, amelyekre pedig az északi harctéren olyan nagy szükség volt. Sőt az sincs kizárva, hogy hadvezetőségünk kényszerült volna az északi front egyes részeinek kockáztatása árán is erőket vonni el onnan a szerbek ellen. Ez annyival inkább valószínű, mert Szerbiának illetően döntő sikere valószínűleg ellenséges lépésekre ragadta volna a velünk szemben kétes magatartású semlegeseket, és teljesen elriasztotta volna azokat a semlegeseket, akik érdekeik és érzületük révén inkább hozzánk szítottak.

Ámde illetően szerb sikerről szó sem lehetett. Már első, augusztusi offenzívánk kétségtelenül megmutatta ezt. Döntő bizonyosságot szolgáltatott azután erről a Potiorek vezette második szerbiai hadjárat, mely ugyan hadművelleti főcélját, a Bulgáriával és Törökországgal való közvetlen összeköttetés megteremtését, s ami ezzel egyértelmű: Szerbia elfoglalását és megtartását el nem érte, de déli ellenségünk haderejét összeroppantotta, kimerítette és hosszú időre minden támadó műveletre képtelenné tette.

Szóval, bármennyi vér és könny áztatta is ezeket a déli harcmezőket, bármily nagyszerű hadműveletek és vitézi tettek történtek is ott, ezek csak mellékharcterek maradtak szemben az északi, az orosz harctérrel.

A világháború első három hónapjában a köztudatban is s a központi hatalmak hadi-

terveiben is egyenrangú két főharctérként szerepelt a nyugati francia és az északi orosz harctér. Ám nyugaton csakhamar megállott német szövetségeseink nagyszerű irama, s a hihetetlen gyorsaságú mozgóháború helyébe időnek előtte az állóharc lépett, mely ezernyi részletcsatározásával, lépésről-lépésre való lassú haladásával minden döntő eseményt hosszú időre kizárt. Ezzel a nyugati harctér szintén mellékharctérré lett, szemben az orosz harctérrel, ahol változatlanul megtartotta a hadviselés nagy tömegeket mozgató igen lendületes támadójellegét, s az állóharc eszközeit csak taktikailag, részhelyzetekben alkalmazta.

Annak, hogy az orosz harctéren megmaradt a hadviselésnek ez a lerohanó, elgázoló módja, több kétségtelen lélektani oka van. Elsősorban is nyilvánvaló volt, hogy az ántánt, mely minden bizakodását az orosz tömegekre építette, továbbra is Oroszország felől várja a döntő csapást ellenünk. A nyugati harctéren tehát elodázó harcot folytatott csak, hogy a német erők nagy részét lekösse, s a támadó döntő lökést az orosz hadseregtől várta. A számvetés jogosultnak látszott, mert hiszen nagy kudarcai mellett is ellenségeink közül egyedül az orosz mutathatott fel sikereket, közte különösen Kelet- és Közép-Galicia elárasztását, azonfelül az orosz hatalomnak állottak rendelkezésére a legnagyobb tömegek, s az orosz autokráciának a legnagyobb korlátlanságban az embermilliók feláldozása.

A szövetségesek ösztökélésén kívül erre a harcmodorra készítette Oroszországot a saját mérhetetlen becsvágya is. Kiküszöbölni egy évszázad katonai kudarcait, elsővé lenni a világ hatalmasságai között nemcsak a tömegeknél, hanem a hadi eredményeknél fogva is, olyan kecsegtető kilátás volt az orosz birodalomra nézve, hogy a kísértésnek a háború első tapasztalatai után sem volt képes ellentállni.

A harmadik lélektani ok az orosz elgázoló stratégia folytatására az a törekvés volt, hogy gyorsan fejezzék be a háborút. Oroszország e tekintetben ki akarta használni ellenünk bennünket megelőző korai mozgósításának, tehát készenlétének roppant előnyét. Az orosz fővezérlet helyesnek látszó számítása nem akart időt engedni Németországnak, Ausztriának és Magyarországnak, hogy összes erőit kibontsa. A döntő csapásokat előbb kellett ránk mérnie. Oroszország tehát hirtelen akart végezni, mert a hosszú hadjáratra sem anyagilag, sem belpolitikailag eléggé megszervezve nem volt.

tette ezt a szándékát. A ravasz Angolország nyugodtan engedte vérezni az oroszot a gyors befejezésre való törekvésében, maga ellenben hosszú háborúra készült. Angolország tehát elsőnek ismerte fel kezdeti sikereink után a mi roppant erőnk leküzdhetetlenségét, s megkereste annak ellenszerét a hosszú lejáratú háborúban. Ámde önzésében elmulasztotta az ántánt legnagyobb erőforrását, Oroszországot, hasonló óvatosságra inteni, mert mégis lehetett rá eshetőség, hogy az orosz tömegek végül is diadalmaskodnak.

Az osztrák-magyar hadseregnek mind a három támadó hadjárata: az augusztusi, az októberi és a november-decemberi egyaránt az oroszok elgázoló tervének megvalósítását hiúsította meg. Mindegyik csak meglepő megelőzése volt az oroszok egy-egy készülő támadó hadjáratának. A megelőzés, az orosz támadóterveknek megzavarása volt a tulajdonképpeni hadművelési cél, az esetleg elérhető egyéb eredmények csak mint eshetőségek, mint fakultatív célok szerepelhettek. Bizonyosság erre mind a három támadó hadjáratunknak az a közös vonása, hogy úgy az osztrák-magyar, mint a német seregek mihelyt kellőképp hátraszorították és meggyengítették a felvonuló orosz vonalakat, az újabb nagy orosz tömegek felvonulása előtt idejekorán kitértek, hogy támadó erőiket a legközelebbi újabb ilyen elébevágó támadásnak vagy az orosz tömegrohamok feltartóztatására és visszaverésére megóvják.

Erre a bölcs és takarékos hadviselő módszerre valóban szükségünk volt, még pedig több okból. Mind a három offenzívánk ugyanis az egész orosz haderőnek, hogy úgy mondjuk csak első és második vonalával hozott össze bennünket. Ámde Oroszországnak a harctér mögötti területein óriási tartalékok állottak még, s a cári birodalom százhatvanmilliónyi ember-rezervoárjából a fegyverfogható férfiaknak még sok-sok milliója volt kiemelhető. Ezzel a kimeríthetetlennek látszó erőforrással szemben a központi hatalmaknak, amelyeket minden oldalról ellenség környezett, a legnagyobb óvatosságra és a leggondosabb számvetésre volt szüksége az élő, emberi erő felhasználása tekintetében.

A háború első hónapjainak eseményei különben is rendkívüli tanulságokkal szolgáltak a hadvezetőségeknek. Az első váratlan és meglepő tanulság a veszteségek nagysága volt, mely minden előzetes számítást halomra döntött. A vezérkarok tudvalevően a felvonulandó csapatok időrendjének és számarányának meg-

állapításánál előzetesen számításba veszik a hadtörténelmi tapasztalatokon alapuló valószínű veszteségeket s kiegészítve azokat az új technikai eszközök révén adódó valószínű százalékkal, a várható veszteségarányok szerint szabják meg az utánpótlás arányát. El lehet mondani, hogy mindezek a számítások messze mögöttes maradtak a valóságnak. Soha azelőtt egyetlen háborúban, még az orosz-japán háborúban sem fordult elő olyan arányú veszteség, mint e világháború első hónapjaiban.

Amellett a hadviselésnek egész technikája, stratégiája és taktikája úgyszólván szemünk láttára, a véres csaták közben alakult át. A roppant, eddig még nem látott tömegek, a hihetetlen hosszúságú harcfront, ennek folytán az ember- és anyagutánpótlásnak, az emberek ellátásának, a sebesültek szállításának rendkívüli méretei a nehézségeket hihetetlenül megnövelték. Új jelenség volt az általában rendkívül fejlett kémiszolgálat, a hihetetlenül gyors felderítő- és híradószolgálat a repülőgépek, a szikratávíró és a tábori telefon révén. El lehet mondani, hogy a hadviselésnek új módszereit vezérkarainknak magának a háborúnak kellős közepében, véres csaták közepett kellett kitalálniuk, megtanulniuk, s a hadseregeket minden intézményökkel együtt aszerint átszervezniük.

Különösen döntő jelentőségűvé vált a tartalékok kérdése, jelentősebbé mint bármikor azelőtt a hadtörténelemben. A tartalékok kérdése, még pedig nemcsak a harcfrontbeliek, hanem még inkább a mögöttes országrészekben gyűjtendő stratégiai tartalékok kérdése, a hadtudomány legnagyobb problémája. A központi hatalmak vezérkarai e tekintetben igen nehéz helyzetbe, két merőben ellentétes feladat elé kerültek. Ellenségeink egyik része — az orosz — gyors döntést akart; másik része — a nyugati ellenség — hosszú háborúra rendezkedett be, miután a gyors döntésben (eleinte az angolok is ezt akarták; bizonyítja ezt váratlan készenlétük és gyors megjelenésük a francia harctéren) kudarcot vallott.

A mi hadvezetőségeinknek a tartalékok beosztását olyformán kellett megcsinálniuk, hogy állandóan legyen tartalék a közelebbi időben való közvetlen és a távolabbi időben való tartalékszükségletek fokozatos fedezésére egyaránt. Amellett gondolnia kellett arra, hogy maradjon elegendő friss erő a végső döntésre is. Növelte a tartalékolás kérdésének nehézségeit, hogy a roppant harcfrontok mellett a békeidőben megállapított általános védköte-

lezettség a maga alkalmassági korlátozásaival elégtelennek bizonyult. Minden országban felmerült tehát a védkötelezettség kiterjesztésének szükségessége úgy korlátár tekintetében, mint az alkalmasság korlátjának a lehető legszélesebbre való kitolásával. A másik nagy megfontolást és előrelátást igénylő nehézség az volt, hogy állandóan résen kellett lennünk váratlan új ellenségek ellen, akik a semlegesek közül fordulhattak ellenünk.

Mind e feladatok megoldásán felül új teherként szakadt a hadseregekre a téli háború. A hadtörténelem tanulságaiból azt várta a világ, hogy a tél lényegesen csökkenteni fogja a haditevékenységet, különösen az északi harctéren, amelynek színtere a terep alkatánál és éghajlati viszonyainál fogva teljesen alkalmatlannak látszott télvíz idején nagyarányú hadviselésre. A jelen háború e tekintetben is csalódást hozott, úgy hogy a hadseregek felszerelése egy hosszú téli hadjárat egészen szokatlan szükségletére, kivált a mai háború kívánta mértékben, most először vetődött fel.

Az 1914. és 1915. esztendő fordulójának idejében világos volt már minden gondolkodó és szakember előtt, hogy a háború első öt hónapjának harcai, kivált az orosz harctéren, minden nagy méretük mellett is nem voltak döntők, hanem csak bevezető jellegűek. Találónan fejezte ezt ki királyunknak az a kézírata, amellyel Frigyes főhercegnek a tábornagyi rangot adományozta, mondván, hogy az ellenséget »remélt sikereiben« meg tudták akadályozni. Ennyi volt az eredmény a háború első öt hónapjának annyi nagyszerű diadala, véres küzdelme után. Nyilvánvaló volt, hogy az eddigi nagyszabású harcok a drámának legfeljebb második felvonásáig juttatták el a világbonnyadalom szörnyű cselekményét. A küzdők válságát tetőpontra emelő harmadik felvonás még hátra volt. És kétségtelennek látszott már ekkor is, hogy ennek a válságos döntésnek az orosz harctéren kell elkövetkeznie, ahol az 1914. év vége felé kudarcot vallott ugyan az orosz elgázoló stratégia, ám borzasztó veszteségei mellett is az orosz óriás még mindig nem volt kimerülve. Az északi harcfront centrumában való áttörés Berlin és Bécs felé nem sikerült neki. A centrum két szárnyán — Közép-Lengyelországban és Nyugat-Galiciában — visszatorpant az orosz áradat és a lodzi, valamint a limanova—lapanovi ütközetek nyomán messze hátra szorult. Ezekből a győzelmekből szinte magától fejlődött ki a szövetséges német és osztrák-magyar haderőknek egy újabb, ne-

gyedik offenzívája, mely azonban alig jutott túl a kezdeten, mikor a centrumban visszavert orosz támadó-szándék új erőkkel új pontokon jelentkezett: az egész északi harctérnek két legszélsőbb szárnyán, Kelet-Poroszországban és a Kárpátokban.

Az oroszoknak ebben a kettős próbálkozásában a katonai szempontokon felül kettős politikai gondolat is lappangott. Hisz ily módon egyrészt továbbra is fenyegették Berlint s magukhoz vontak nagy német erőket, másrészt azonban a Kárpátokon át való előretöréssel csapást akartak mérni Magyarországra, a

monarchia legerősebb támaszára, és nyomást akartak gyakorolni a Balkánra, hogy ez úton is elősegítsék a szövetséges angoloknak és franciáknak akcióját a Dardanellák ellen. Ezekből a katonai és politikai mérlegelésekből alakult ki a téli háború két legnagyobb eseménye: előbb a mazuri téli ütközet, majd a kárpáti téli csata, a világháború sorsdöntő mérkőzése.

Mielőtt azonban ezekre az 1915. év első negyedében elkövetkezett döntő eseményekre térnénk, meg kell rajzolnunk az északi harctér azon eseményeinek képét, amelyek a két nagy összecsapást közvetlenül megelőzték

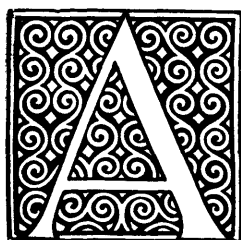

Előőrünk Orosz-Lengyelországban 1914 végén.

Osztrák-magyar lovasság Orosz-Lengyelországban 1914 telén. A »Kilophot«, Wien, felvétele.

AZ OROSZOK ÁLTALÁNOS VISSZAVONULÁSA 1914 VÉGÉN.

Az oroszok északi hadserege december elején Gabin—Alexandrov—Lászok vonalában elsáncolt állásban várta Mackensen lovassági tábornok hadseregének további támadását. Az északi orosz hadsereg mintegy 400.000 főt

számlált és három hadseregcsoportra tagozódott. A három hadseregcsoport közül az 1. hadseregcsoport volt az északi szárny, a 2. hadseregcsoport a középhad, az 5. hadseregcsoport a déli szárny. Az első 15, a második 6 $\frac{1}{2}$, az ötödik 9 $\frac{1}{2}$ gyaloghadosztályból állott.

Míg az első zömével a Visztula—Bzura között s mellékerőivel a Visztulától északra foglalt állást, addig az ötödik Lodzot fedezte.

Az oroszoknak déli hadserege, az északihoz csatlakozva, Novo Radomszk—Pilica—Volbrom és a Szreniava mentén harcolt az osztrák-magyar 1. és 2. hadsereg ellen. E déli hadsereg 21 gyaloghadosztályból állott s ereje meghaladta a 300.000 főt.

A szibériai VII., VIII. és az orosz gárda-hadtest Varsó környékén — mint tartalék-hadsereg — várta a nagyherceg-fővezér további parancsait.

Bár a német hadak sikereit, Lodz bevételét, az orosz erők visszavonulásának kezdetét a Bzura felé már ismertettük, az osztrák-magyar erők döntő szerepével kapcsolatban, miután azok az összműködés fényes bizonyosságtételei, továbbá mert a két szövetséges csapat harca 1914 végén és 1915 elején Közép-Lengyelországban párhuzamosan zajlott le, a

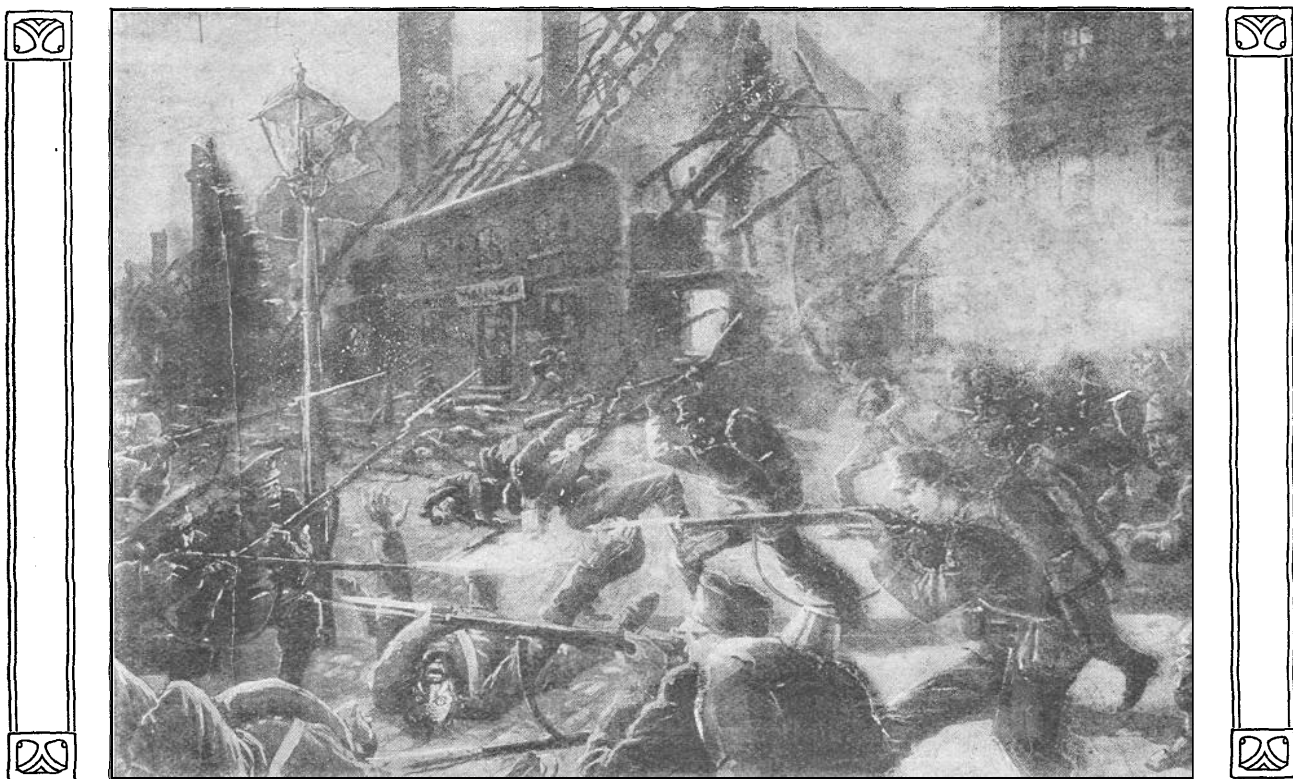
német csapatok hadműveleteire is az alábbiakban még visszatérünk.

Lodzot a németek december 6-án foglalták el. A rákövetkező négy nap, négy éjjelen az oroszok mindent elkövettek a város visszafoglalására. Hivatalos jelentésük ugyan úgy szólt, hogy önként adták fel, mégis a déli hadsereg minden rendelkezésre álló tartalékával és Kaukázusból vasúton szállított új erőkkel Novo Radomszk—Przedborz—Piotrokov területéről hatalmas támadást indítottak nyugati irányba a Böhm-Ermolli-féle 2. osztrák-magyar hadseregére. Egyidejűleg két orosz hadtest az említett területről északnyugati irányba Lodz felé indult meg.

Az orosz hadvezetőség az osztrák-magyar 2. hadsereg elleni támadásával egyrészt fedezni óhajtotta a Lodzra irányított csapatainak baloldalát, másrészt át akart törni a német-osztrák-magyar vonal csatlakozási területén. Legalább is ezt bizonyítja a Lodzra irányított két hadtest feladata, mely erők Mackensen déli szárnyának átkarolására törekedtek.

Az osztrák-magyar 2. hadsereg, valamint a Lodz falai alatt 18 napig szakadatlanul harcban állott német erők ekkor már tartalék fölött nem rendelkeztek.

Böhm-Ermolli lovassági tábornok csapatai e hatalmas orosz támadást három napos csatában, december 8—10-ig, a Przedborztól nyugatra lévő területen visszaverték; a Lodz visszafoglalására s Mackensen déli szárnyának átkarolására indított két orosz hadtestet egy magyar, egy német gyalogdandárból és báró Hauer lovashadtestéből (3., 7. és 9. osztrák-

Utcai harc Przedborzban 1914 december 18-án.

Matejko T. rajza.

magyar lovashadosztály) alakított *Terstyánszky* lovassági tábornok vezérlete alatt álló hadseregcsoport tartotta sakkban közel 10 napon át s szorította vissza december 15-én Piotrokov felé.

Két gyalogdandár, lóról szállt lovasság, valamennyi a frontról elvonva, útjába állott hősiességével az orosz hadvezetőség terveinek. Részletharcaikról álljanak itt a következők :

»A német dandárnak sikerült 1914 december 3-án a Belchatov előtt Novo Sietnél elsáncolt oroszokat visszaverni. A magyar dandár (a kassai 34. és a losonci 25. ezredből alakult) a Grocholice melletti Mazuri-magaslatnak rohammal való elfoglalásával vezette be a harcokat.

December 7-ig éjjel-nappal dühöngött a harc Vidavka—Pavlov—Bogdanov—Monkolice vonalában. A két dandár lekötött 1½ orosz hadtestet. December 8-án reggel a magyar dandár véres közelharcok után Augusztinov község szegélyét megszállotta s másodszor foglalta el az időközben elvesztett Mazuri-magaslatot. E támadásokkal kapcsolatban megemlítendő, hogy 1500 huszár és magyar gyalogos egy 8000 főből álló orosz dandár ellen küzdött.

Az orosz túlerő ugyan Augusztinovot visszafoglalta, december 15-én azonban, miután

Lodz elfoglalása után osztrák-magyar nehéz tarackok az oroszoknak a Borova-hegyen lévő tüzérségét leküzdötte, az ellenség visszavonulása elkövetkezett.»

Csapataink a visszavonuló ellenséget nyomon követték.

Utóvédharcok, ellentámadások, éjjeli rohamok sorozatos láncolata következett.

Az I. Vilmos német császár és Poroszország királya nevét viselő 34. számú közös gyalogezred december 16-án már Piotrokovot, a 31. számú közös gyalogezred december 17-én Przedborzot is elfoglalta. A 34. Kassa, a 31. ezred Nagyszeben háziezrede. Hogy Przedborz elfoglalása milyen haditett volt, azt legjobban jellemzi a sajtóhadiszállás akkori jelentése :

»Merész fegyvertényt hajtott végre a 31. gyalogezred. Steinfelder hadnagy e hó 17-én Przedborz felé előnyomulóban egy hadoszlop előcsapata fölött parancsnokolt, mely az ellenséges hátvédekkel több ízben megütközve, délután 4 órakor érkezett Przedborz elé. Egyes hírek úgy szóltak, hogy az előnyomult csapatrészek még nem érhatték el a Pilica keleti partját. Minthogy a sötétség már beállott, igen kétséges volt, vajjon Przedborz támadására kiadják-e a parancsot. Steinfelder hadnagy a

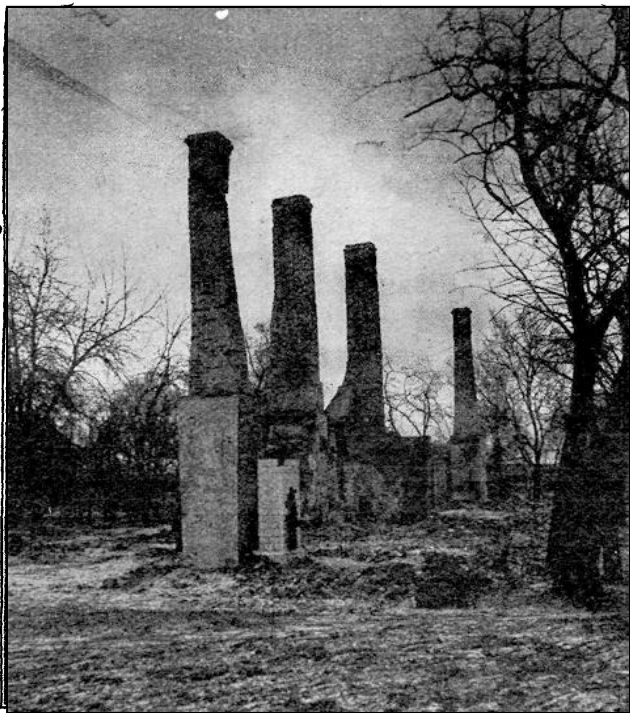

Osztrák-magyar csapatok éjjeli rohama Nowo-Radomskban 1914 december 16-án.

Kienmayer Fr. rajza.

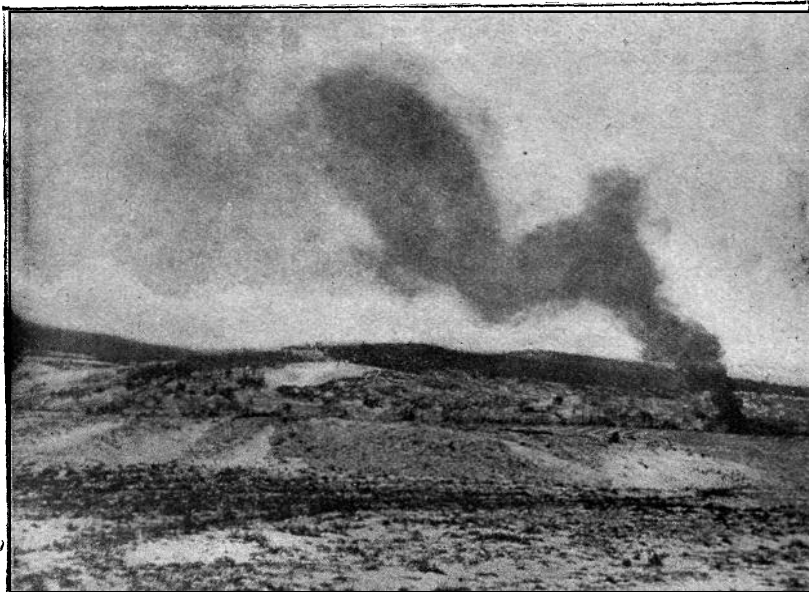
parancsot be nem várva, előcsapat-zászlóaljával az elpusztított Pilica-híd néhány épségben maradt gerendáján átkelt a folyón, elűzte a még Przedborzban tartózkodó ellenséget és megszállotta a helység keleti szélét. Steinfelder hadnagy benyomulása révén a hadvezetőség még ugyanazon napon bizonyosságot szerzett arról, hogy az ellenség a Pilica keleti partján nem fog ellentállást kifejteni. Csapata ezenkívül foglyokat ejtett és nagymennyiségű lőszerkészletet zsákmányolt, melyet a meglepett oroszok már nem tudtak elszállítani. A bátor és snájdig hadnagyot, aki két hónap óta parancsnokolja nagy körültekintéssel zászlóalját, Frigyes kir. herceg tábornagy, hadseregfőparancsnok a Przedborz elleni hőiesen keresztülvitt roham elismerésül főhadnaggyá léptette elő, ezenkívül magas kitüntetésre felterjesztették Ő felségéhez.

Míg így Közép-Lengyelországban az orosz támadó hadjárat saját csapataink tevékenysége folytán omlott össze, addig az orosz visszavonulás Dél-Lengyelországban hadászati okokra vezethető vissza.

Tűzérésünk által rommálított falu Orosz-Lengyelországban.

Szőlősy Boldizsár őrmester felvétele.

Leccsapódó gránátunk felgyújt egy orosz falut.

Révész és Biró felv.

Az oroszoknak három hadserege (11 gyalog-, 3 lovashadosztály, közel kétszáz ezer ember) Dimitrijev Ratko tábornok vezérlete alatt december elején Grabie — Vielicska — Dobcice — Mszana dl. vonalában állott. Az osztrák-magyar ellentámadás lezajlása, melynek fénypontja a lapanov—limanovai csata, ismeretes. A visszavonuló oroszokat csapataink tudvalevően nyomon követték, s a legszívósabb utóvédharcok árán december 14-én Jaszlo—Rajbrot-vonalig verték vissza.

A harcászati siker többnyire helyi jellegű. A hadászati eredmény hatása kiterjed a szoros kapcsolatban működő többi seregtestekre is. Ahogy Dankl lovassági tábornok hadseregét a lembergi első csata után — bár Dankl már diadalmasan Lublin falai alatt állott — a hadvezetőség visszavonta a Szan-folyó mögé és ezáltal Dankl hadseregét a szárny- és háttámadás veszélyétől megmentette, úgy az oroszok nyugatgalíciai sikereink után — hasonló okból — a Szreniaváig, Pilica—Vobrom környékéig előnyomult 9. hadseregüknek visszavonulását rendelték el a Nida mögé. Ezzel az intézkedéssel aztán az előreguruló »gőzhenger« meséje is befejeződött. A támadó hadjárat megszűnt. Megindult visszafelé közel 1 ½ millió orosz. A visszavonulást fedező utóvédharcok a Dunajec, Nida, Bzura nyugati partjain — Przedborz—Piotrokov elfoglalása után, — a közepén lejátszódott események már csak epizódok; a Krosznótól a Bzura torkolatáig terjedő egész, 400 kilométernél hosszabb csatavonal visszafordítására nem voltak elégségesek. E

Ulánus előrsők Orosz-Lengyelországban.

harcokban 136 ezer fogoly, több mint 100 ágyú, 300 gépfegyver jutott a kezeink közé.

AZ OROSZOK ÜLDOZÉSE.

Utóvédharcok a Dunajec, a Ravka, Bzura nyugati partján és Közép-Lengyelországban.

Mielőtt az elért diadalok után némi nyugalom állott volna be, az orosz hadvezetőség, jellegzetes szívósságával, a déli szárnyon és Közép-Lengyelországban ellentámadásokkal fedezte visszavonulását, itt és a Bzura—Ravka szakaszán egymás után áldozta fel legjobb ezredeit. Új harcok keletkeztek. E harcok részletei a következők:

Az orosz erők december közepén a Jaszlo—krosznói-medence, a Dunajec, Nida, Pilica, Ravka, Bzura-folyók felé folytatták a visszavonulást.

A szövetséges központi hatalmak seregei nyomon követték az ellenséget.

Úgy Galiciában, mint Nyugat-Lengyelországban még egy utolsó kísérletet tesz az orosz, hogy közben megerősödött csapataival s tartalékaival az események folyását saját tervei szerint irányítsa; és bár tagadhatatlanul a kíméletlenségig menő energia jellemzi e harcoknál nemcsak Miklós nagyherceget, de al-

vezéreit is, a már megvert hadakkal pozitív eredményt felmutatni képtelenek.

Nyugat-Galiciában a limanovai csata után a visszavonuló oroszokat üldöző csapataink december 15-én a Dunajec-folyó, Jaszlo, Rajbrot vonalát érték el. Az alsó Dunajec felé visszament orosz gyalogság egy része mocsaras vidékre tévedt. Miután a süppedő emberek segítségére siető katonáinkat az ellenség ágyútűz alá vette, ott pusztult valamennyi, napokig vergődve az ingoványos területen.

December 17-én éjjel csapataink egy vakmerő szuronyrohammal Rudka községet foglalták el. 18-án és a rákövetkező napokon e környéken a német (szászországi és rajnavidéki ezredek) és osztrák-magyar erőket támadták az oroszok eredmény nélkül. December 19-én Kroszno—Zaklicin vonalában kísérleteztek az oroszok nagyobb ellentállással, azonban csapataink egy napra rá innen is visszaszorították őket, sőt 26-ik landwehr-hadosztályunk még Tuchovot is elérte. Egy pillanatra úgy látszott, hogy az orosz vonal áttörése sikerül s felsodorjuk nemcsak a Dunajec mentén húzódó védelmi állásokat, de még a Kárpátok északi lejtőin harcoló 8. orosz hadsereget is szárnyba kapjuk.

December hó 22-én az időközben több gyaloghadosztállyal megerősített 3. és 8-ik

orosz hadsereg abban a reményben, hogy Gorlice környékén a 3. és 4-ik hadseregünket áttörheti, a Biala és Viszloka-folyók völgyében ellentámadásba ment át. E harcok karácsony éjszakáján érték el tetőpontjukat. Sajat csapatainkanehezen védelmezhető jaszói medencét fokozatosan feladták s lassan december végéig Zmigrod—Zaklicin—Gorlice vonalára vonultak vissza.

Az orosz hadvezetőség felbuzdulva e helyi sikeren, Szilveszter éjszakáján és január elején öt nap, öt éjen át szakadatlanul támadta állásainkat Jaszló—Gorlice környékén. Zaklicinnél, Tarnovnál különös szívósság jellemezte e harcokat. Páncélozott automobilütegeink, 30·5 cm. mozsaraink, az erdélyi és kassai honvédegyalghadosztály csapatai, tiroli lövészek, karabélyos gyaloghuszárok verték vissza bravurosan az időközben marsallá avanszált bolgár renegát Ratko Dimitriev seregeit.

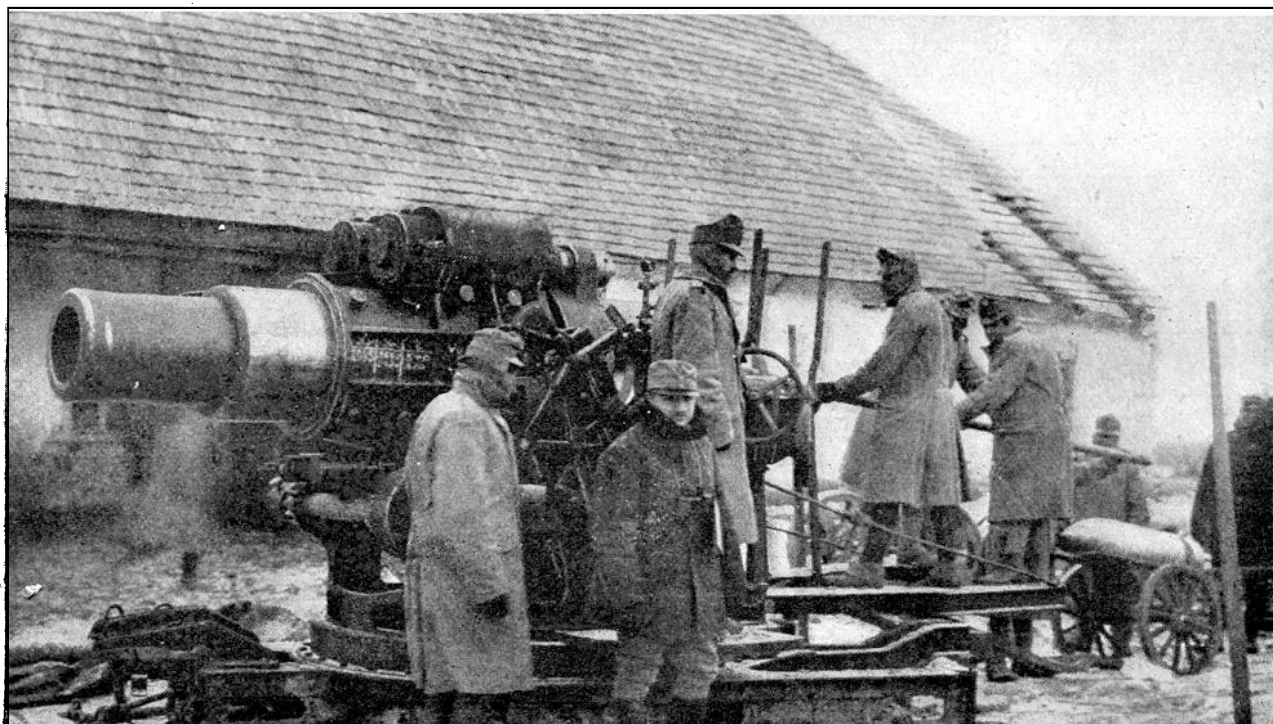
A katonai szakírók *»a Krakó felé való előnyomulás utolsó kísérletének«* minősítik e harcokat. Az eredményt a január 3-án kiadott hivatalos jelentés így foglalta össze:

»Az ellenség ismételt kísérletei, hogy arcvonalunkat Gorlicétől nyugatra és északnyugatra áttörje, az ellenség súlyos veszteségei mellett újból meghiusultak. E harcok közben, amelyek egész napon át folytak, Gorlicétől

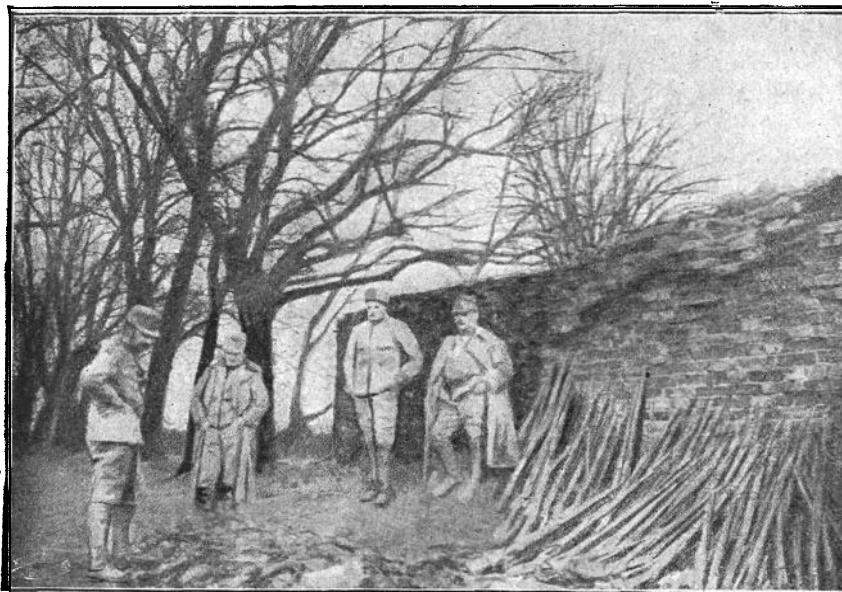
délre rohammal bevettünk egy magaslatot, mely erős vetélkedés tárgya volt. Egy ellenséges zászlóaljat megsemmisítettünk, egy törzstisztet, négy alantás tisztet és 850 főnyi legénységet elfogtunk és két géppuskát zsákmányoltunk, a hadizsákmány közt van az ellenségnek egy repülőgépe is, amelyet lelőtünk.«

Közép-Lengyelországban nagyszebenji 12. hadtestünk Przedborznál, budapesti 4. hadtestünk Piotrokovnál december közepén lépte át a Pilicát. Míg Dankl 1. hadserege a Nidánál harcolt, a 2. osztrák-magyar hadsereg Opocnóra vett irányt. Terstyánszky lov. tábornok seregcsoportja ezt a hadsereget a balszárnyon tartalékviszonyban követte.

Az oroszok ezalatt a visszavonulást beszüntették. Opocno—Tomaszov—Novemiaszto között a kaukázusi frontról, hol a tél miatt harcolni nem lehetett, nagyobb erőket vontak össze s csaknem egy időben megtámadták a mi 2. hadseregünket és a Ravka felé lassan előnyomuló Mackensen hadseregnek déli szárnyát. A német 6. és 9. lovashadosztály és a poseni vár helyőrsége (már a Lodz környéki harcokban is résztvett) december 22-én az északi irányba támadó szibériai és kaukázusi ezredekkel Novemiaszto és Inovlodz mellett megverte, Inovlodzot elfoglalta.

30·5 cm-es mozsarunk Andrejev mellett.

Az 1914 december 29-én a Nida-menti állásaink ellen intézett orosz éjjeli támadás után zsákmányolt orosz fegyverek és felszerelés egy része.

Az osztrák-magyar erők december 24., 25. és 26-án harcolnak Tomaszovtól délre, s miután az oroszokat csapataink itt is visszaszorították, s az Inovlodz visszafoglalásáért 27-én vívott harcokban a németeket támogatták, a hadvezetőség által »új csatának« jelzett, rövid életű orosz offenzíva letörése Közép-Lengyelországban is befejeztetett.

Ezzel az utolsó offenzív kísérlettel az orosz hadvezetőség felhasználta valamennyi érintetlen tartalékát, cselekvési szabadsága megbénult, s amint azt később látni fogjuk, 1915 elején jó ideig előkészített elsáncolt állásokban könnyen védelemzhető, mocsaras völgytalpú folyók mögött a defenzívára kényszerült.

Az északi szárnyon, Lodz és a Visztula között, az oroszok az általános visszavonulást szintén december közepén kezdték meg. Mint a többi fronton, úgy itt is erős utóvéd-állásokat szállottak meg, s vívták a kétségbeesett harcot napról-napra.

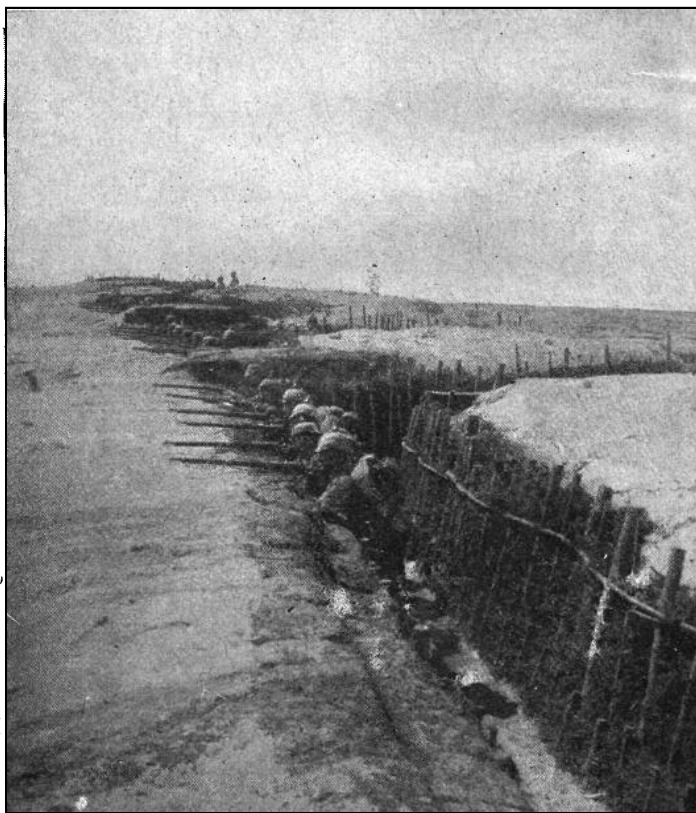
A várszerűen megerősített Lovics újszólva kulcsponjtját képezte a Bzura nyugati partján húzóó orosz védelemnek. Morgen altábornagy csapatainak december 24-én sikerült végre elfoglalni e várost. Szemtanuk állítása szerint a hetekig tartó harcok idején a német tüzérség és az osztrák-magyar 30·5 cm. motorütegek tüze pokollá varázsolta ezt a vidéket. Mikor a Lodz környékén szabaddá lett német hadosztályok délről is felvonultak, az orosz

hadvezetőség elrendelte itt is a visszavonulást a Bzura-folyó mögé.

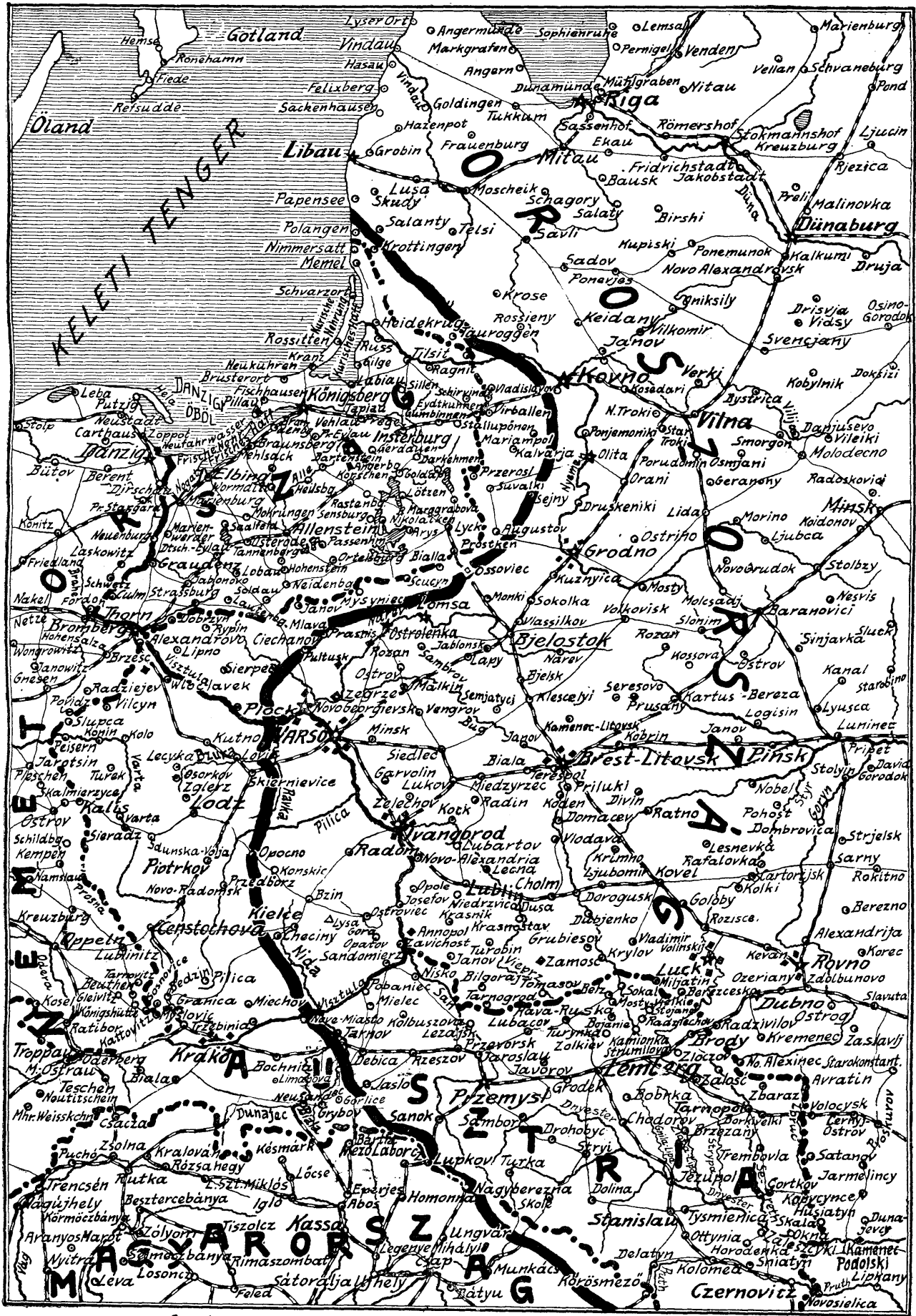
A Bzura-szakasz, mintegy 45 km.-re Varsótól nyugatra, a Visztula felőli részen erdős, ingoványos, nagyobb erők hadműveleteire alkalmatlan terület. Természetes tehát, hogy a németek a későbbi operációkkal kapcsolatban mindinkább délre húzódtak és míg a Bzuran csak főleg Szohacsev mellett keresték az áttörést, addig a Ravka-folyó vonalán az üldözö harcok egész sorozata következett.

A légi felderítés Varsó felé megindult. A német »Taubék« a lengyel főváros felett egymást érték. Az izgatottság nemcsak Varsó lakosságára, de az

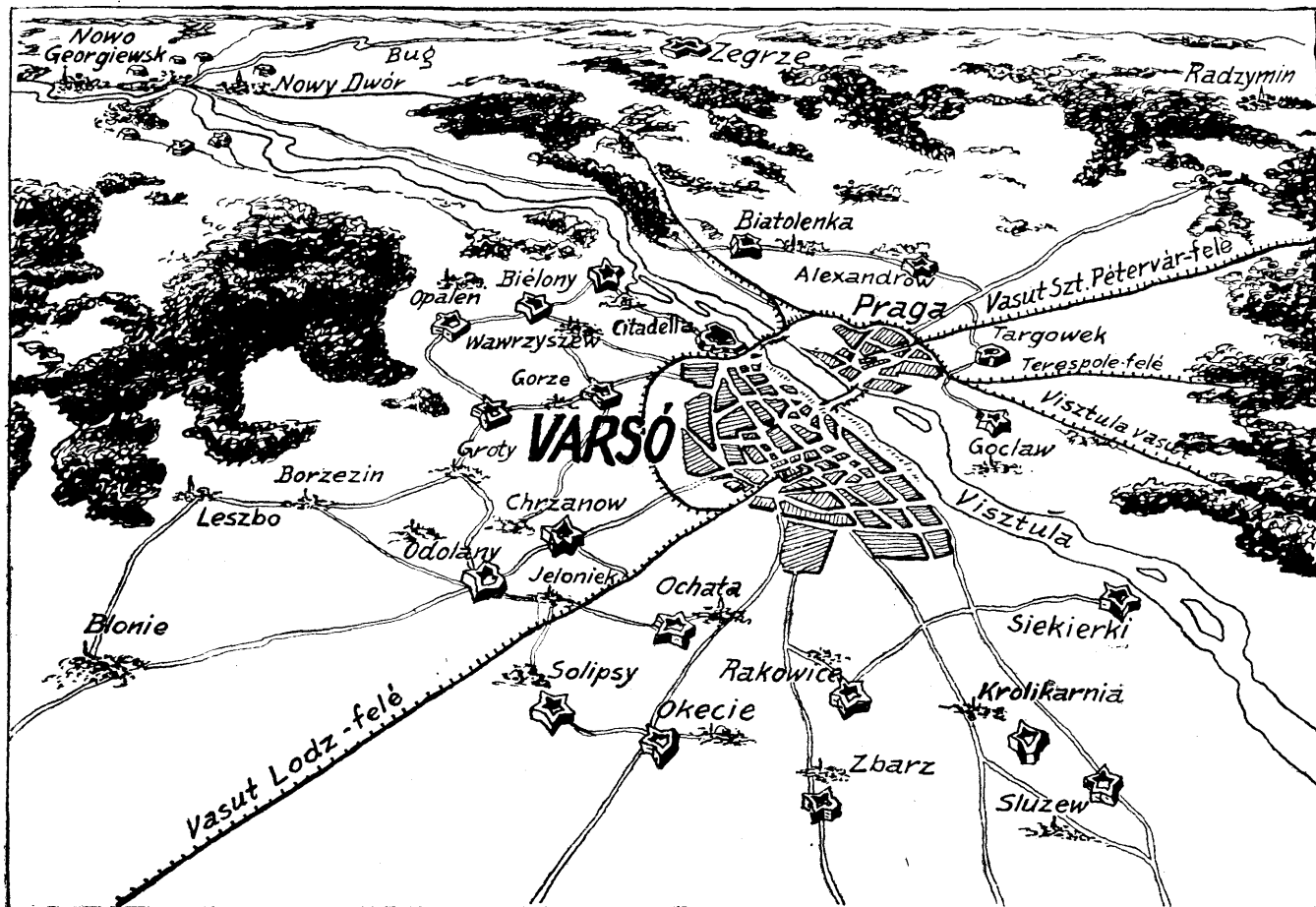
orosz hadvezetőségre is átragadt. Ezrével vándorolt a szegényebb nép télvíz idején kelet felé. A kormányzóság, politikai hatóságok, pénzüzetek átköltöztek Vlnába. A világ-

Német lövészárók a Bzura mellett. A képen jól látható a lövészárók cik-cakos menete.

Az osztrák-magyar-német szövetséges haderők hadállása 1914 végén.

Varsó erődítményi övezete.

Bálint János eredeti rajza.

sajtó Varsó elestét várta. Ezalatt a Szuhaszakaszon, Blonie környékén, a varsói vár előterületén munkásosztatok, műszaki századok tömege lázasan emelte a védelmi vonalakat egymás után, az oroszoknak 1., 2. és 5. hadserege pedig a Visztula déli partja és a Pilica között tömörült.

Több mint 32 gyaloghadosztály 80 kilométeres fronton, előkészített védelmi állásban, két mocsaras, lápos partvidékű folyó mögött, felszerelve a technika minden vívmányával: hatalmas erő. Leküzdése gigászi feladat. Megoldását a németek 16 gyalog-, 4 lovashadosztállyal — tehát félfannyi erővel — megkísérelték.

Közbe a Visztula északi partján is orosz erők gyülekeztek. A 4. német lovashadosztály fedezte itt az északi szárnyat. Apró járőrök állották el a Visztula déli partját Gabin—Ilov között s úszták meg naponta a folyam jeges vizét, hogy az orosz 1. hadseregnek a plocsk—kutnoi harcok után az északi parton maradt erőt és az ott gyülekező újabb sereget felderítsék.

Mackensen előcsapatai december 16-án érték el a Bzura—Ravkát. Még aznap éjjel a német műszaki századok egész raja lepte el a folyók mentét. Gázlókat kerestek. Mintegy háromnapos erőszakos felderítés után megkezdődött az egyenlőtlen harc, melynek hetekig tartó éjjel-nappali küzdelmei töltik ki 1914 év utolsó napjait és 1915 január havát, míg később a keletporoszországi eseményekkel kapcsolatban a haditevékenység végre itt is az álló védelmi harcok terére lépett.

A Bzura-szakaszon, mint már említettük, a németek Szohacsevnél, a Ravka-folyó mentén Borzimov—Bolimov—Szkiernievice és Ravánál fejtettek ki nagyobb tevékenységet. A harcok kezdetén a gázlókon átkelt német századokat az oroszok könnyűszerrel verték vissza. December 22-én a porosz 13. hadtest Szohacsevnél egy éjjeli támadással az átkelést kierőszakolta; Bolimovnál a 25. hadtest csapatai ugyane napon érték el némi sikert, a rákövetkező napokon az oroszok túlerővel ismét visszaszorították a németeket. Ekkor

Osztrák-magyar és német lovasság Varsótól nyugatra orosz lovashadtestet ver vissza,
amely Sohacewen át akart előnyomulni.

Titel W. rajza.

kezdődött meg egy hatnapos csata, melynek folyamán a németeknek sikerült több helyen is kierőszakolni a folyókon való átkelést, még pedig olyan sikeresen, hogy az oroszok többé nem bírták őket visszaszorítani. Az ütközet harmadik napján eső és köd lepte el a harcot. A tüzérség és a gépfegyverek nem működhettek. Ám azért a harc nem szünetelt: szuronyrohamokra került a sor, melyekben az oroszok véres veszteségeket szenvedtek. E hatnapos csata végső eredményeképpen a németek végleg biztosították maguknak

Lovics és Szkierniewice városok, valamint a Bzura és Ravka keleti partjainak birtokát. Végeredményben tehát az átkelési harcokban a németeké maradt a győzelem.

Páncélozott orosz automobilütegek, Varsó erődövéből kivont nehéz ostromló ágyúk vettek részt e harcban, a németek mégis december 30-án a Bzura keleti partjáról folytatják támadásaikat, január 3-án Borzimovot, 5-én Kozlov Biszkupiet foglalják el s január második felében már a Szuha-szakasz harcait vívják.

Német lovas előrsőn 1914 telén.

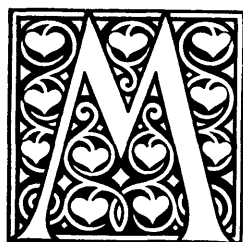
A Photothek jelvétele.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

ALLÓHARCOK AZ OROSZ HARCTÉREN.

A DUNAJEC ÉS A NIDA MENTÉN.

ig Észak- és Közép-Lengyelországban a fenti harcok folytak, Nyugat-Galiciában a január első napjaiban lezajlott események után mindkét fél beszüntette támadó tevékenységét. Az osztrák-magyar-német csapatok a

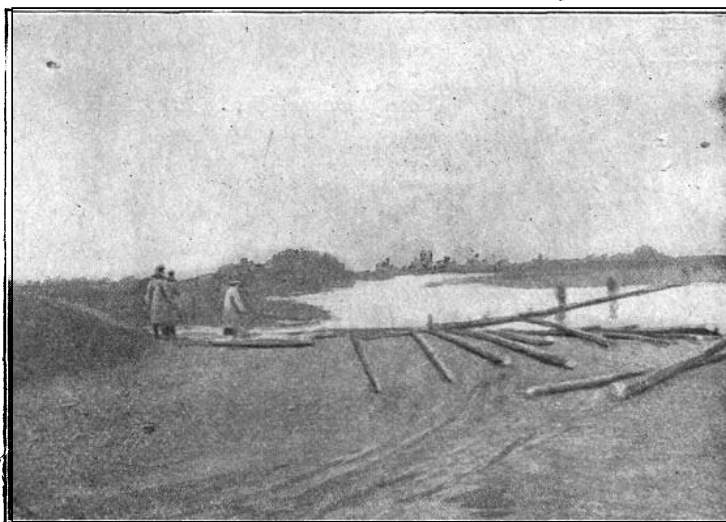
Dunajec nyugati partján, a Zaklicintől keletre fekvő magaslatokon, Gorlice, Zmigrod táján rendezkedtek be. Az oroszok a Dunajec keleti partján és a mi védelmi vonalainkkal szemben emeltek egymás után 4—5 soros fedezékeket.

Apróbb éjjeli vállalatoktól, járőrharcoktól eltekintve nyugalom állott be e vidéken. Ahogy a harcok az északi szárnyon Kelet-Poroszország felé, úgy itt a dukla-uzsoki szorosok területére húzódtak el.

A 2. osztrák-magyar hadsereg tevékenysége a Nida-menti harcok lefolyása alatt a következő: Lovasságunk december 17-én bevonult Jedrzejojvba. A gyalogság 20-án érte el a Nidát. Az oroszok a folyó északi partját megszállták, az átjárókat felégették. A napok óta tartó csatakos, esős időjárás után a mocsaras rétek sártengerén keresztülgázolni, úgy mondták, lehetetlen. Aztán alig két napra rá magyar csapatok Novy Korcsinnál, Pnicsovnál, Motkovicénél átkeltek a folyón, már-már felsodrítták az orosz védelmi vonalat, mikor december 27-én sikerült az ellenségnek a Visztula keleti partjáról átvont túlerővel fáradt csapatainkat újra a Nida déli partjára visszaverni.

E harcok célja a felderítés kiegészítése volt. A járőrök jelentéseiből nem lehetett megállapítani azt, hogy a Nida túlsó partján az ellenségnek egész ereje vagy csak utóvédei foglaltak-e állást. Miután hadműveleti okokból az osztrák-magyar erők amúgy sem akartak a Nidán átkelni — az orosz siker értéke jelentéktelen. Annyi bizonyos, hogy éppen e harcok kötötték le az oroszok szemben álló egész kilencedik hadseregét, holott Conrad báró — a kárpáti események miatt — egymás után vonta el e frontról legjobb csapatait.

A december hó 30-án az alsó Nida mentén megindított második, a január 10-től 13-ig tartott ugyanott lefolyt négynapos harmadik hatalmas orosz támadás visszaverése az itt lefolyt védelmi harcok fénypontjai, míg a

*Palló a Nidán,
melyen katonáink csak egyesével mehetnek át.*

A Dunajec völgyének léggömből készült fényképe.

közbeeső és utána következő idők eseményei 1915 tavaszán a hadihelyzet kialakulására befolyást egyáltalában nem gyakoroltak. Tüzérségi harcok, apróbb vállalkozás egymást érték.

Ha megemlítjük, hogy január végén a Nida-vidék 60—80 kilométeres frontján csak 4½ gyenge hadosztályunk állott, akkor érthető a 2. hadseregnek közel háromhónapos passzív magatartása.

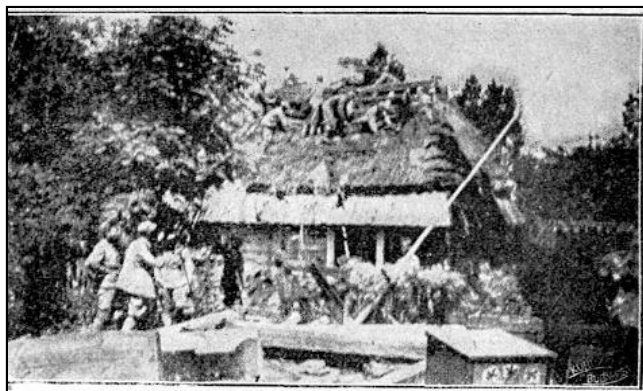
Hogy a Nida mentén és a Dunajecnél milyen volt a harctéri helyzet, annak illusztrálására e sorok írójának magánnaplójából álljanak itt a következők:

»Nida-vidék. Csatakos sártenger. 2—3 kilométeres mocsaras, lápos völgytalp; — közepén folyó ha van, ha nincs. Ahol folydogál, gázló vagy hídféle alkotmány. A mi bakáink innen, a muszka komák a túlsó parton. Nézőnk farkaszemet hetek óta. Ha az éjszakák nem volnának, egészen tűrhető volna a háború, Hogy is kezdődik? 2—3 magyar fiú önként jelentkezik, kézigránáttal, puska nélkül, felhős éjszakákon, úttalan utakon átlábol a gázlón. Vadásznak muszka komára. Izgalmas percek, órák, féléjszakák. Egyszerre hatalmas dörrenés kél a sötét éjszakában. Puskaropogás, örült lövöldözés a felelet. Majd belékattog a géppuska innen is, túlról is; fénycsóvák gyúlnak a láthatáron. Az idegesség átragad, terjed lavinamódrá. Örült, bábeli zűr-zavar. A koncertbe belévíllan a tábori ágyú lángnyelve, tarack bűgása és tart órákhosszáig

a puskatűz, míglen egyszer később, mindig hajnaltájon szép csendesesen elül...

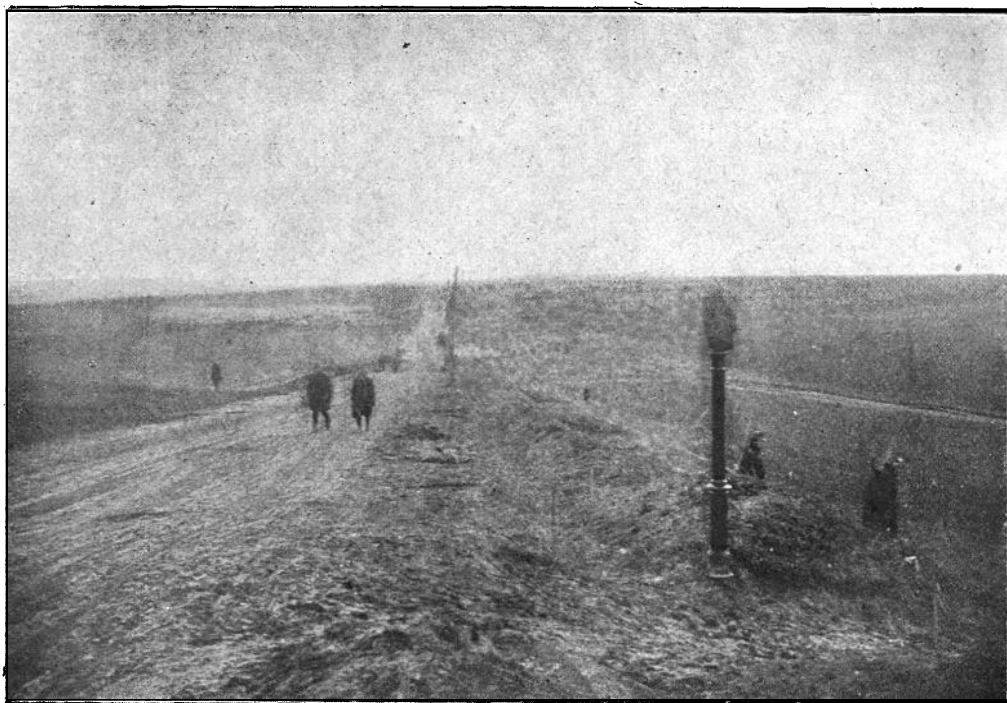
Készülnek a fiúk a szent estére. Az »Andrássy-úton« nagy a forgalom. Az utászok karácsonyfát vágnak. A hegyoldal minden kunyhójában, pardon villájában lázas készülődés. Akárcsak otthon. A brigádnál B. Ferkó komám erővel marasztalt karfiol-levesre, libaaprólékra, mákospatkóra és pukkanó borra. Szegények vagyunk úgy-e, de jól élünk?! Sietnem kellett. A Nida-menti katonaváros zeg-zugos utcáin nehéz eligazodni. Mert ilyen is van ám. Az agyagos, homokos talajban, a fenyves erdők mélyén villalakások, földalatti kunyhók keletkeztek. A tisztí negyed a legénységi mellett olyan belvárosféle...

Még a szent estéről kellene egyet-mást írnom. Karácsonyfa? Van. Kettő. Tisztí és legénységi. Teleaggatva mind a kettő minden jóval. Nagy sátor közepén oltár. Körötte lámpagyújtáskor imádkozunk mindannyian. A legénység dohányt, pipát, gyújtót kapott. Még a foglyok is. Sohasem felejttem el. Tizenötön voltak. Szép szál legények, csatakos, piszkos, földszínű ruhában, kabát nélkül úgy dideregtek — mint tépett verebek — a huszárjaink között. Valami fájó, szomorú érzés a szemük szögletén. Mikor a páter egy-két szóval őket is megáldotta, zokogva borult valamennyi az oltár lábához és sirt keservesen. Az orosz cár

Katonáink házakat bontanak le, hogy az így nyert anyagot fedezékek építésére használják fel.

Tábori Kornél felvétele.

A Nida környékén.

Révész és Biró felvétele.

vitéz katonája megtört egy pici kis fenyő csillogó fényénél.

A háború Közép-Galiciában más képet mutat, mint a lengyel határ közelében. A Kárpátok bástyáinak közelsége érvényesül. Tél van itt, igazi tél. A gép pöfékel, a hó pora kavargó vasúti kocsink ablakánál. Künn lassan siklik el szemünk előtt egyik falu a másik után. Fehérre sikált valamennyi, a világtól elhagyatva, csillámló dombok közé ékelve.

Mintha sohasem lett volna háború, olyan itt minden. És mégis minden állomásnév, melyet a vonatvezető álmosan kiált, a közelmúltnak véres harcait hozza emlékünkhöz. »Jordanov«. Innen kezdték az előhaladást a németek. »Timbark...« ezen a ponton kezdődött az osztrákok és magyarok merész oldaltámadása, mely elől az ál-orosz Dimitriev hadserege, a viaskodás legsúlyosabb napjai után, a Dunajec felé özönlött vissza. »Limanova...« odafenn a csillogó lejtőn a kis nyirfaerdő, ahol Muhr ezredes és magyar lovasai szunyadnak...

Közeledünk a Dunajechez. Középkori kis német városhoz hasonlóan emelkedik ki Új-Sandec a síkságból.

Még néhány helység, azután gépkocsin hajtunk tovább.

A völgy megszűkül, az út a folyót követi, mely jégtáblát torlaszt jégtáblára. Sötét fenyőerdőkön maróan hideg szél süvít végig. Minden

húsz méterre egy-egy fából faragott szentnek a szobra, melyet a hó terhe már-már feldöntött. Azután kiszállunk és gyalog iparkodunk a magaslatra. Egy kerékpáros-osztag vonul felfelé. Csupa erős, acélos, izmos ember.

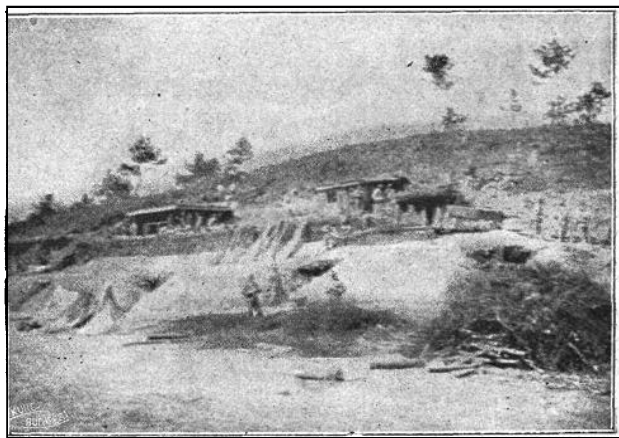
Most dragonyosok másznak fel a hegyre. »Gyalog járnak.« Ásót, baltát visznek magukkal. Ők ásták ki a hosszú védővonalat a fenyőerdőtől a völgyön keresztül a domb tetejéig. Ők védik ezt a vonalat, ők biztosítják a nagy osztrák-

magyar állásláncolat oldalán húzódó völgyet. Lovaskatonák kalapálják itt is, ott is a fekvőhelyeket. Munkájuk gyors és biztos, mintha mindig a rajvonalbeli küzdelem lenne a kenyérük. Jókedvű valamennyi.

Odafenn az erdőv fái között tűzéréség fedezi az állásokat.

A harc ma egészen elcsendesedett. Néhány nappal ezelőtt a völgyön át, mikor a köd sűrűen gomolygott, az erdőből két orosz zászlóalj lopódzott a dombháton felfelé.

Állásaink közvetlen közelében tüzet kaptak, ellentámadásunk megelőzte őket. Aki el nem esett, megadta magát. 1200 foglyot száll-

Művésziesen kiépített lövészárkok Chinchovnál.

Thüröczy G. főhadnagy felvétele.

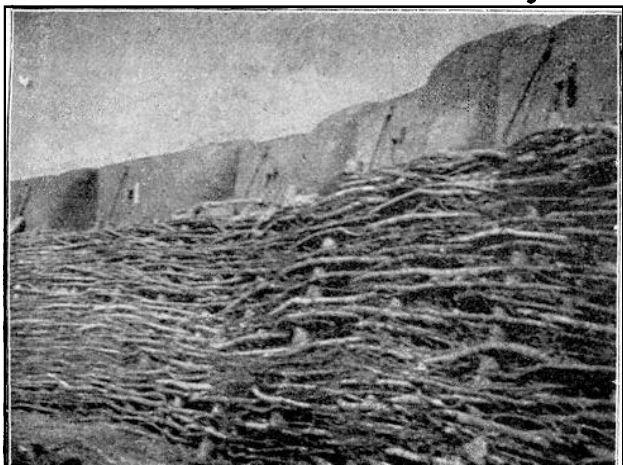
lítottak huszárjaink a legközelebbi hadtáplalmásra.

A határbiztosító szolgálat felderítő lovaglásaival, a gyors lengyelországi támadó hadjárat, a mocsaras vidék, a tomaszovi előnyomulás, a visszavonulás Galiciába, az esős időszak kezdete és az új támadás feneketlen utakon irgalmatlanul emésztette a lovasságot.

Eljött az idő, mikor sok-sok nyalka huszárból derék gyalogló lovaskatona lett. Az egyesekből csoportok, a csoportokból szabályszerűen alakított csapattek lettek.

A Szan mellett, Nyugat-Galiciában, a Kárpátokban gyalogmenetekben, melyek már a gyalogsággal szemben is a legnagyobb követelményeket támasztották, tűzharcban, rohamban, szurony nélkül, puskaaggal bár, de pompásan beváltak. Muhr ezredesnek igaza volt, mikor huszárjai élén rohamozva — Limanovánál — így kiáltott: »A lovasság gyalogosan sem engedi magát megszegényíteni a gyalogságtól!«

A decemberi nagy offenzív-mozdulatok után így bénult meg a Dunajec és Nida mentén a haditevékenység s felülkerekedett a hosszadalmas, emésztő állóharc, mely nagybanegészen hónapokon át meg is maradt.

Rendkívüli módon megerődített lövészárkok Chinchovnál.

Thüröczy G. főhadnagy felv.

Lövészárkaink a Dunajec mellett.

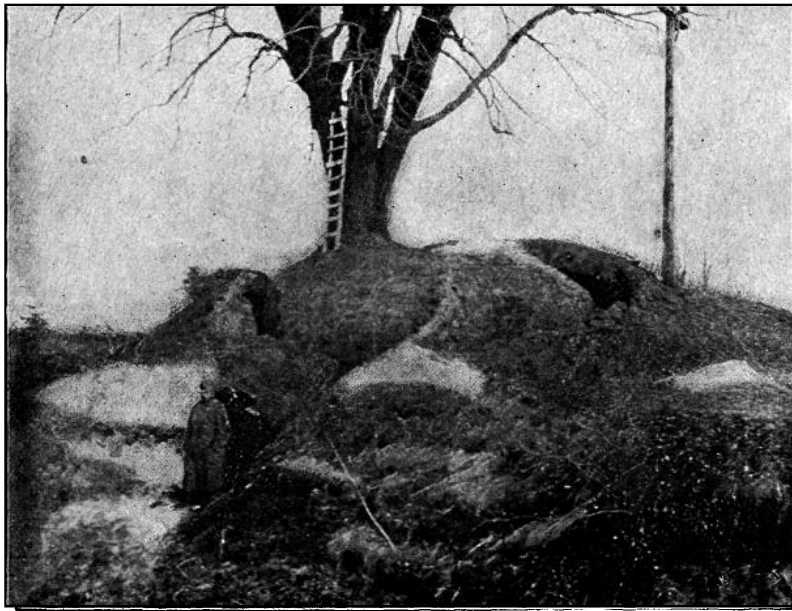
HARCOK A PILICA—RAVKA—BZURA—SZUCHA-SZAKASZON AZ ÁTKELÉSÉRT.

Przedborz, Piotrokov elfoglalása után Redkov—Chezini közötti területen a 2. osztrák-magyar hadsereg folytatta támadó előnyomlását kelet felé. A 4. hadtest a piotrokov—opocnoi, a 12. a przedborz—konszki műút mentén verte az orosz 4. hadsereget.

Míg a déli szárnyon az oroszok a Pilica keleti partján húzódtó védelmi vonalat mielőbb feladták, addig e harctéri szakasz északi szárnyán, különösen *Tomaszov* környékén, ellentámadásokkal kísérelték meg az ellentállást, már csak azért is, hogy a Bzura—Ravka-szakaszon küzdő északi orosz hadseregnek, ha lehet, támogatására siessenek.

Az orosz hadvezetőség ugyanis, akár csak Lodz elfoglalása után, úgy most is, ismételtlen megkísérelte Nove Miaszto—Inovlodz környékéről Mackensen déli szárnyának átkarolását, s azt remélte, hogy egy, a német-osztrák-magyar erők csatlakozási területén való áttöréssel nemcsak Varsó felmentését érheti el, de megtépázott, demoralizált csapataiba, még az ilyen helyi sikerrel is, új erőt önt.

December 23-án és 24-én Tomaszovtól délre csapataink az orosz kaukázusi ezredek éjjeli és nappali ellentámadásait verték vissza, 27-én az Inovlodzot támadó német erőket déli

Tüzérségi megfigyelőállomás Nida-menti állásunkban.

irányból támogatták. Tagadhatatlan, hogy az oroszok Inovlodznál időnként némi sikereket is értek el, azonban december végén, midőn csapataink Opocnót magát is veszélyeztették, az orosz erők a németek szorongatását Inovlodznál abbahagyták.

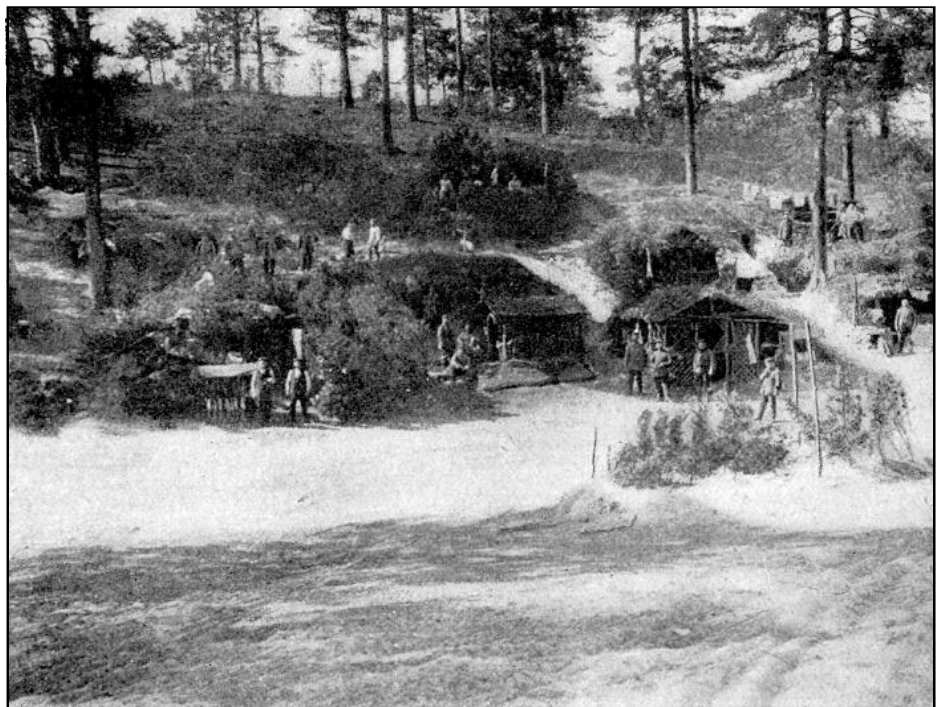
A Bzura—Ravka-szakaszon időközben az események fejlődése hatalmas arányokat öltött. Az oroszok aggodása Varsóért fokozódott. A középlengyelországi frontról Miklós nagyherceg tartalékait részben a keletporoszországi határra, részben Varsó alá vonta. Közben az időjárás is rosszra fordult és a kárpáti harcok komolysága hadvezetőségünket a lengyel harctérről való csapatelvonásokra kényszerítette. Nem csoda tehát, ha 1915 elején a Pilica környékén is fokozatosan az állóharcok időszakára következett el.

A Bzuránál — mint már említettük — január 5-én a németek Kozlov Biskupit, a Ravkánál Bolimovot foglalták el. Ezzel mintegy 10—12 kilométer szélességben áttörték az oroszok fővédelmi vonalát s veszé-

lyeztették délen Szkiernievicét, északon Szohacsevet, de különösen Borzímov—Szucha községnél a második védelmi vonalat, a Szucha-szakaszt.

Az oroszok ugyanis a Bzura-folyó és Varsó között egymásután szervezték és erősítették meg az állásokat, melyek közül az első a Bzura—Ravka mentén, a második a Szucha-vonalon, a harmadik Novogeorgievsk—Blonie—Nadarzinton át, a negyedik a varsói vár közvetlen előterepén húzódott végig. Bár a Bzurán való átkelés kierősákolása nagy áldozatokat követelt, az oroszok jelentései a németek veszteségeit illetőleg túlzottak. Hogy milyen elkeseredett harcok voltak ezek, mutatja egy orosz forrásból való leírás, mely ezt mondja: »A né-

metek egy éjjelen át ötször támadtak a Bzura keleti partjának birtokáért. A német tüzérség megkésztetve tevékenységét, gránát- és golyózappal árasztotta el az orosz lövészárkokat. A támadók tömege az örületes puskatűzben a folyó partján meg-megállott, majd újra és újból özönlött ember ember hátán, a Bzura jeges vizén átkínlódva, mellig érő vízben, a keleti partra. Az egyik támadás végre sikerült.

Bandysie erdőváros Lengyelországban.

A tiroli vadászok földalatti barlangjai.

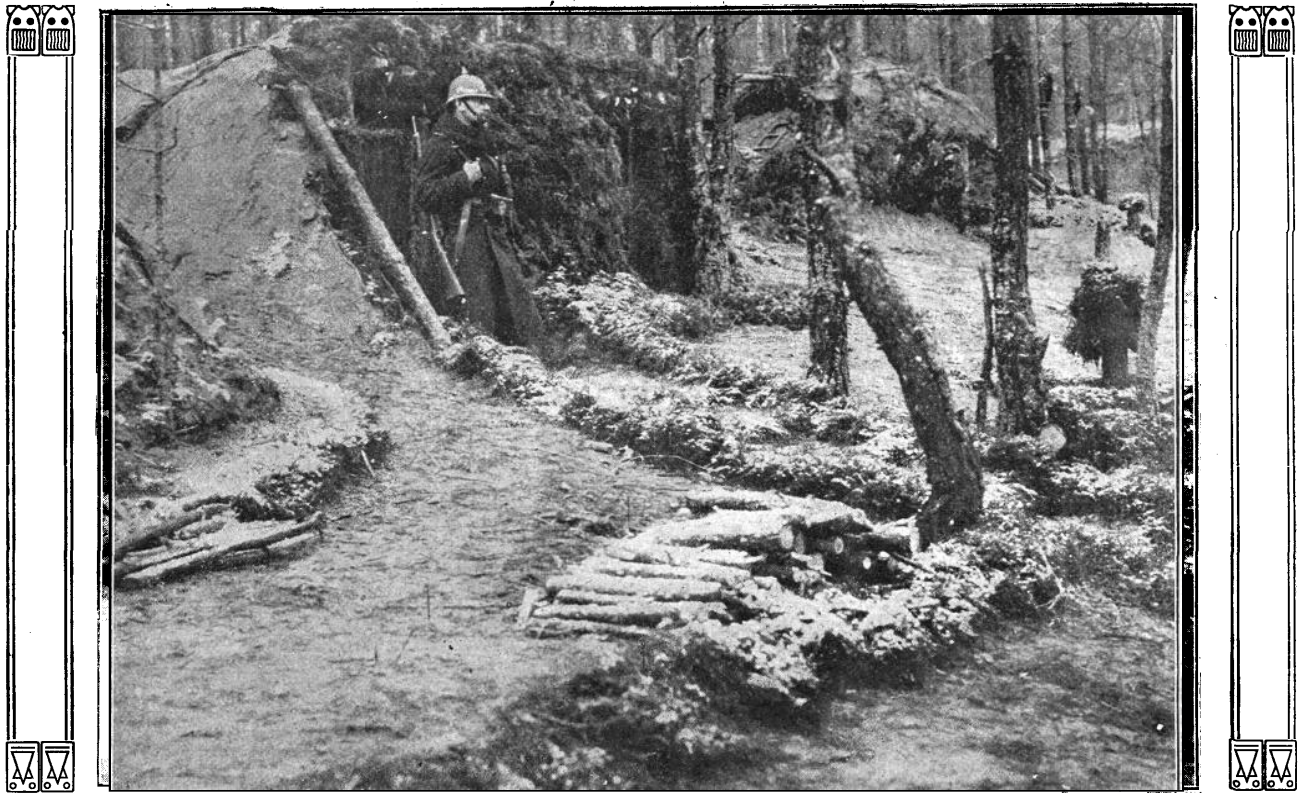
Német géppuskák tüze az első szibériai vadászrezdet szárnyba kapta, csoda-e, ha az orosz lövészárkok német kézre került?»

A Ravka-szakaszon január végéig Szkier-nievicénél és Ravánál keltek át a németek a keleti partra. Amilyen nehezen sikerült a folyókon való átkelés kierőszakolása, oly nehéz volt a további előnyomulás folytatása nemcsak a szívós orosz ellenállás, de a rossz időjárás miatt is.

A hideg téli idő, köd, viharok sokszor napokig megakasztották a hadműveletek folytatását. A nehéz tűzéréség, köztük 30·5 centiméteres osztrák-magyar ütegek, a Szucha-szakaszon való további átkelés előkészítésén dolgozott január végén. Humin és Szucha község-nél is a Bzura-menti harcok megismétlődtek február elején.

Igy folyt a véres, nehéz állóharc, itt-ott megszakítva egy-egy kockázatos kitöréssel, hónapokon által. A jól elkészített, a tél és golyók veszedelmei ellen egyaránt védelmet nyújtó védelmi állások többszörös vonalán át egyik

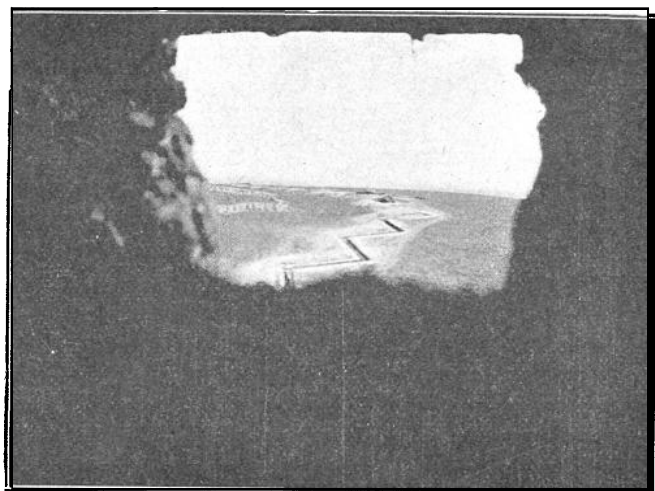
félnek sem sikerült lényegesebb eredményt elérnie. Ilyenformán kétségtelessé vált, hogy *a németeknek Varsó ellen tervezett s több ízben megkísérelt offenzívája ezúttal, tehát harmadszor is megakadt.* Meg pedig azért, mert Varsó és a körülötte húzódó haditerület az orosz védelmi szervezet legerősebb csomópontja volt, amely felszerelés, ellátás és forgalmi összeköttetések tekintetében, kivált ha túlerő védte, leküzdhetetlen bástyának bizonyult. Nyilvánvaló volt már ekkor, hogy a varsói védett terület kulcsa másutt keresendő, az orosz harcvonal olyan pontján, ahol hasonló erőfeszítésekkel sokkal érzékenyebben lehet sujtani túlerős északi ellen-ségünket. Ennek a belátása nyilván felülkerekedett a német hadvezetőségénél is. Ennek tulajdonítható egyrészt, hogy a Varsó elleni offenzívát nem erőszakolták tovább. Le ugyan nem mondtak róla, de többé nagy áldozatokat hosszú időn át nem kockáztattak. Lassan, óvatosan tolták előre harcvonalaikat, inkább azért, hogy az orosz védőseregeket lekössék, semmint azért, hogy Varsót közvetlenül hatalmukba ejtsék.

Katonahajlékok »Hindenburg-nagyszőlő».

Kényszerítette erre az eljárásra a német hadvezetőséget továbbá az is, hogy a Kelet-Poroszország határán kibontakozó események minden további erőfeszítést Varsó körül kockázatosá tettek. A keletporosz határ mentén ugyanis,

ahol eddig sem szünetelt a csatározás, megkezdődött az oda összevont nagy orosz erőknek tevékenysége a Prasznisz—Mlava—Radzanov—Lipno közötti, a keletporosz tartományt átkaroló vonalban.

Lövészárkaink egy tiszt megfigyelőből nézve.

Révész és Biró felvétele.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A MAZURI TÉLI CSATA.

A KELET-POROSZORSZÁGI HELYZET 1915 ELEJÉN.

December elején a németek tudvalevően minden szabad erejüket Lengyelországba vonván, az ottani nagy mérkőzésre, Kelet-Poroszországban hátrább, védhetőbb, biztosabb állásokba vonultak.

A szigorú tél beálltával a harci tevékenység alábbhagyott. Az oroszok azonban Ázsiából hozott csapatokkal állandóan erősítették seregüket. 1915 újév napján mintegy 200.000 orosz állott Kelet-Poroszországban. A számbeli kisebbségben levő német csapatok nagy előnyére vált, hogy a betolakodót a természettől erős állásokban, minőket a mazuri tavak és az Angerapp nyújtottak, sakkban tarthatták. Bármennyire is fájdalmas volt, az ezektől a szakaszoktól keletre eső német földet egyelőre az ellenség kezében kellett hagyni.

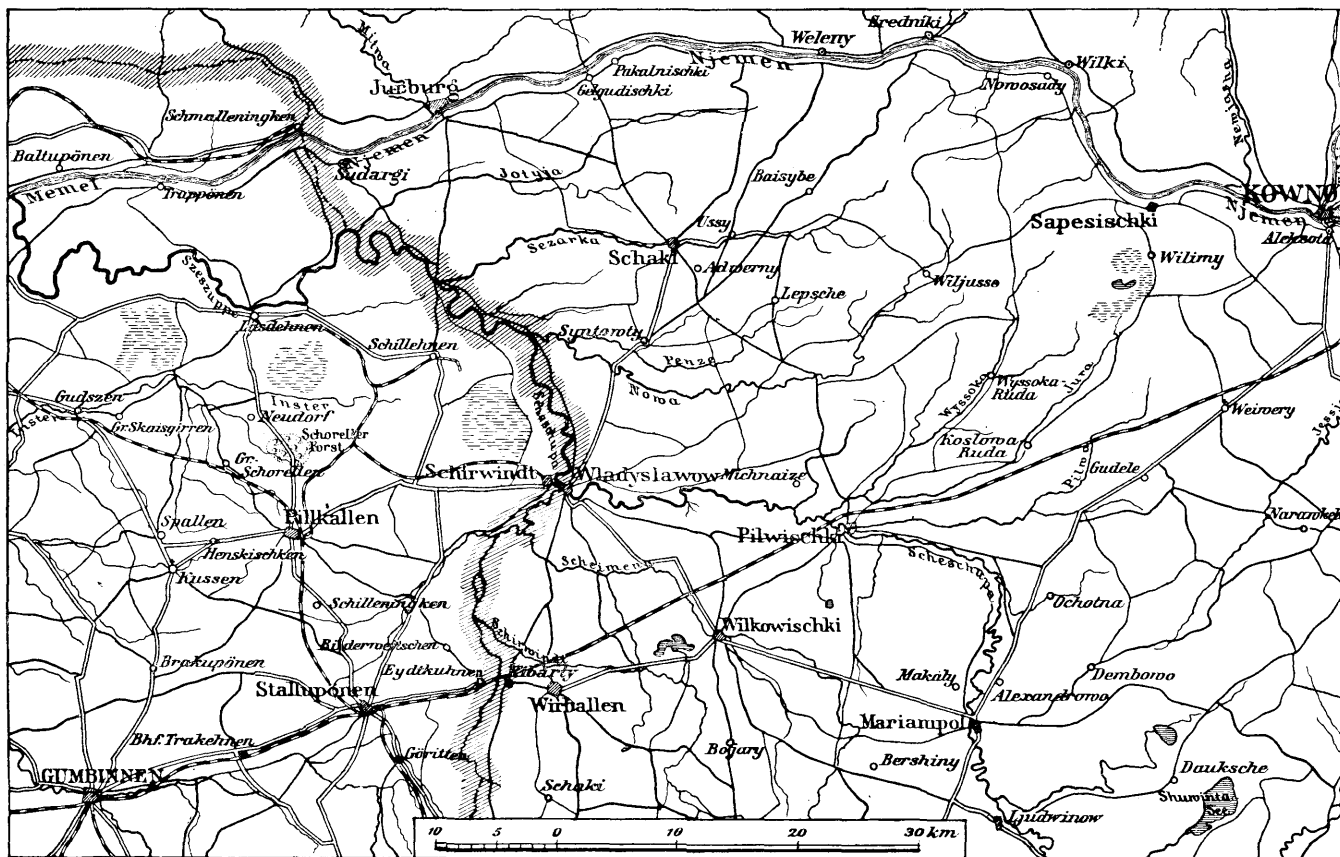
December közepén az orosz gőzhenger Lodznál alaposan összetört s kénytelen volt a Bzura és Ravka mögé visszamenni. Nyugaton akkoriban a francia offenzíva összeomlása német erőket tett szabaddá. A német hadvezetőség már most arra gondol-

hatott, hogy erről az arcvonalról nagyobb csapatokat hoz át keletre, hogy az oly sok csapás sujtotta Kelet-Poroszországot végre felszabaddítsa. Igazi Hindenburgra valló haditerv volt, mely az ellenségnek ezt a kiűzését nagyobb szabású s mindenképen sikeres hadműveletté változtatta.

Az oroszok kiterjedt kémhálózatuk mellett sem sejtették, mi készül ellenük. Már karácsony óta egyik hadtest a másik után gyülekezett Kelet-Poroszországban a német front mögött. A felvonulás lényegében az Ortelsburg—Tilsit vonalon történt. Ezzel karöltve a német csapatok a Visztula kanyarulatában Varsótól délre is szorgalmasan működtek; tevékenységüknek általában csak tüntető jellege volt.

Az oroszok barlangjai Ruhdennél, Lötzen mellett.

A németek balszárnyának harctere a mazuri téli csatában.

A Ravkánál és Bzuránál ismételt előtörésekkel ügyesen lekötötték az ellenség figyelmét, aggodalmat keltve benne, hogy dél felől érelyes átkarolás és Varsó megrohanása készül. Az orosz hadvezetőség összes rendelkezésére álló tartalékjait idevetette, sőt mikor a támadások Bolimovnál mind fenyegetőbbé váltak, január közepén két szibériai hadtest északról jöve, Novo-Georgievszknél átkelt a Visztulán, hogy lejjebb délen segítséget vigyen. Az ellenség megtévesztésének terve tehát fényesen sikerült: míg az egész világ a *Ravkára* és *Bzurára* figyelt, addig a német sereg hatalmas tömegekben gyülekezett össze Kelet-Poroszországban. Az orosz gárda és a kozákok egy részét éppen ekkor szintén visszavonták, hogy a Pétervárott és belső Oroszország más városaiban kitört zavargásokat elnyomhassák.

»Kelet-Poroszországban nincs változás«, így hangzott egész januáron át a német főhadiszállás naponkénti jelentése s az orosz hadvezetőség figyelmét erről a hadszíntérről lassanként elterelték, illetve azt a hitet keltették benne, hogy a német hadvezetőség nem tartja eléggé

szemmel ezt a harcteret. Február 8-án és 9-én a német főhadiszállás már »néhány kisebb és nekünk sikert hozó, helyi jelentőségű összecsapásról« ad hírt. Már február hó 10-én »a keletporoszországi határon az elszigetelt harcok nagyobb terjedelmű hadműveletekké fejlődtek ki. Lefolyásuk mindenütt szabályos.« A nagy főhadiszállásnak ez a jelentése jellemző; igazi hindenburgi hadművelet volt, amely valóban oly »szabályosan« folyt le, hogy az ellenség teljesen megsemmisült. Hogy ezt az eredményt miképpen érték el, kiderül az alábbiakból:

Az orosz hadvezetőség a lengyelországi offenzíva kudarca s állóharcok védő sikerének hatása alatt ismét áttolta egy-egy nagyobb csapattömegét Kelet-Poroszország felé és ott, az egész harcvonaltól északi szélső szárnyán (ugyanazt tette a másik szélső szárnyon, a Kárpátokban is) próbált újabb offenzívával szerencsét. Ekkor azonban már felvonult és készen álló német seregek várták, jól leplezett elhelyezkedésben, amelyet a bevezető felderítő csatározások során is sikerült a német hadvezetőségnek az ellenség előtt titokban tartania.

A NAGY CSATA.

Ezen a vizekben bővelkedő és utakban szegény vidéken az időjárás a hadműveletekre nézve igen fontos. A tavak és mocsarak januárban erősen befagytak volt, úgy, hogy még a nehéz tüzérség is átmehetett rajtuk. Február elején nagy havazások és keletről jövő szélviharok voltak, a hó az utakat sok helyütt befűtötte, a gépkocsiforgalmat be kellett szüntetni, de a német hadseregigazgatás sok készenlétbe helyezett szánja és szántalpa lehetővé tették az összes nehézségek legyőzését.

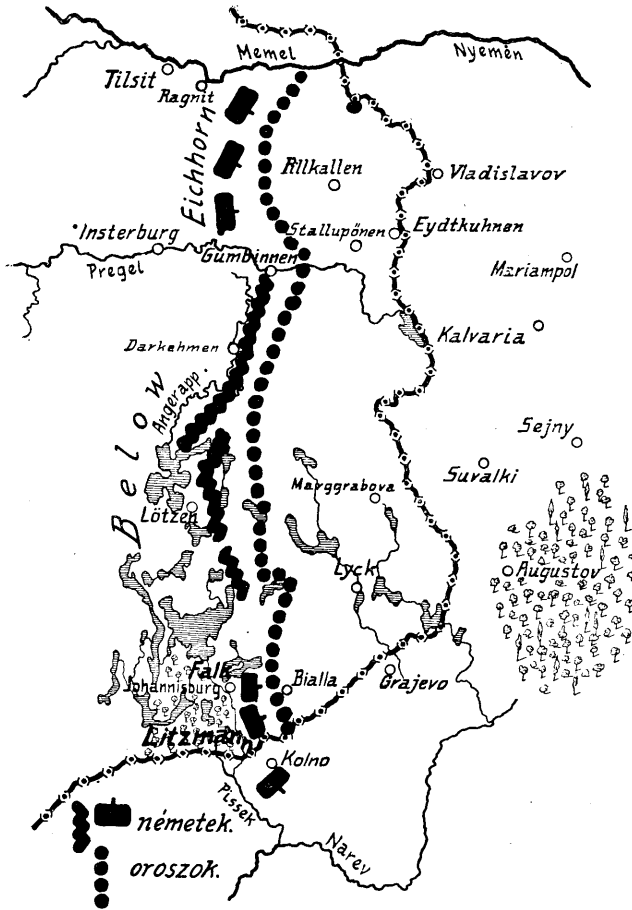
A német hadvezetés a taktikai sikert az oroszok mindkét szárnya ellen intézett lökéssel próbálta elérni. És pedig a *déli* támadást, amelyet *Below* tábornok vezetett, előbb indította meg, hogy némi előnyt nyerjen, mert a johannisburgi erdő akadályaiában és a tavak vidékéről dél felé folyó Pisszek átlépésénél — amely folyó Pissza néven orosz földön ömlik a Narevbe, — a csapatoknak különös nehézségekre kellett akadniok. Teljesen csendben tört előre két oszlop, a déli Litzmann tábornok, az északi Falck tábornok vezérlete alatt,

a Pisszek-vonal ellen. Az ellenséget ez a hirtelen előretörés teljesen meglepte. Gyors rohamban tiporják le a németek az erdőben levő drótakadályokat; egy, Kolnóból a német jobbszárny ellen felvonuló orosz oszlopot nagyhamar visszavetnek; Johannisburgot, amelyet két orosz ezred védeni próbált, elfoglalják; február 8-án az egész Pisszek-vonal német kézen van, 2100 fogoly, 13 ágyú, 14 gépfegyver, számos lőszeroszlop és sok más hadianyag az első zsákmány. Kilencedikén megkezdődött az előnyomulás Lyck ellen s még aznap Bialláig jutott, ahol 300 orosz esett foglyul.

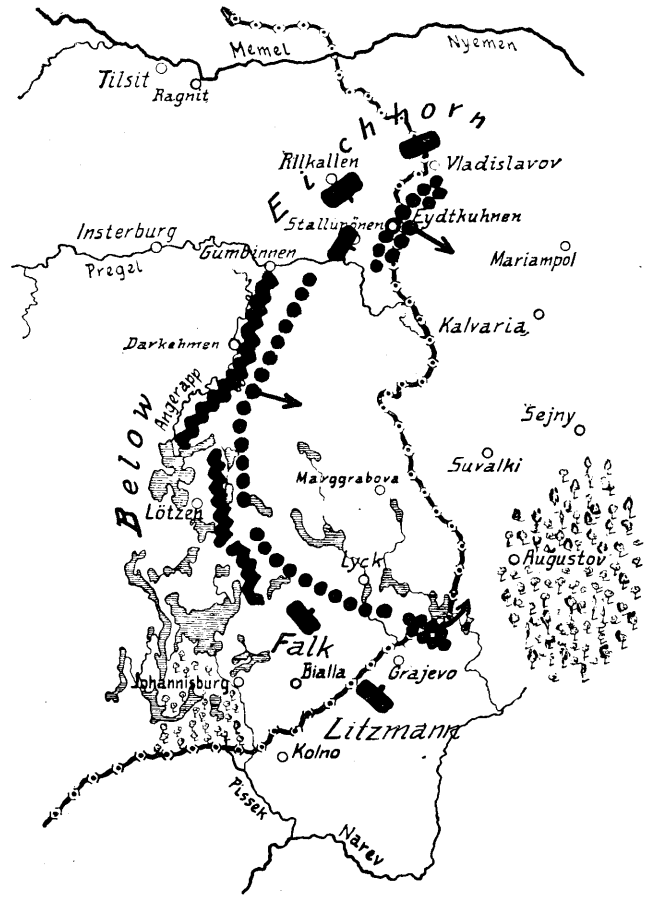
Az orosz jobbszárny az orosz határtól a schorelli erdő északi szélén át Spullenig nyult el. Itt az Eichhorn vezérezredestől vezényelt *északi támadásnak* valamivel később kellett megkezdődnie, hogy a Johannisburgnál folyó támadó mozdulatokra idő jusson. De már február 8-án a Johannisburg—Lyck elleni német előretörés következményeként az ellenség visszahúzódása volt észlelhető. Ámbár a tüzérség és a gépfegyverek egy része a rossz utak miatt még nem érkezett meg, Eichhorn vezérezredes támadásra határozta el magát. Kilencedikén

Német vadászok megfigyelőhelye a lövészárkok előtt a mazuri tavak partján.

A hadállások február 8-án.

A hadállások február 10-én.

az orosz állás német kézben volt. Az oroszok vad futásban menekültek kelet felé, a támadók széles arcvonalban erőszakolt menetekkel üldözték őket s 10-én elérték a Pillkallen—Vladislavov vonalat, 11-én a Stallupönen—Vilkoviski nagy országutat; február 12-én a német üldöző oszlopok a Vizajni—Kalvarja—Marjampol vonalon, tehát mindenütt orosz földön állottak.

Az orosz csapatok felbomlása és az üldözők zsákmánya minden lépésnél nagyobbodott. Már Stallupönenig 4000 orosz esett foglyul, Eydtkuhnen, Virballen és Kibarty elfoglalásával ezek száma 10.000-re emelkedett. Ugyanekkor e fontos vasúti raktárállomáson sok hadianyag, köztük 80 tábori konyha, nagy tömeg élelmi- és lőszer került német kézre. A további előnyomulás alatt még 2100 fogoly járult az eddigiekhez; 17 ágyút és 20 gépfegyvert is elvesztettek az oroszok. A 73. és 56. hadosztály úgyszólván megszűnt, a 27. is igen súlyos veszteségeket szenvedett.

Most a német arcvonal közepe is támadásra ment s a mindenütt vad futással menekülő ellen-

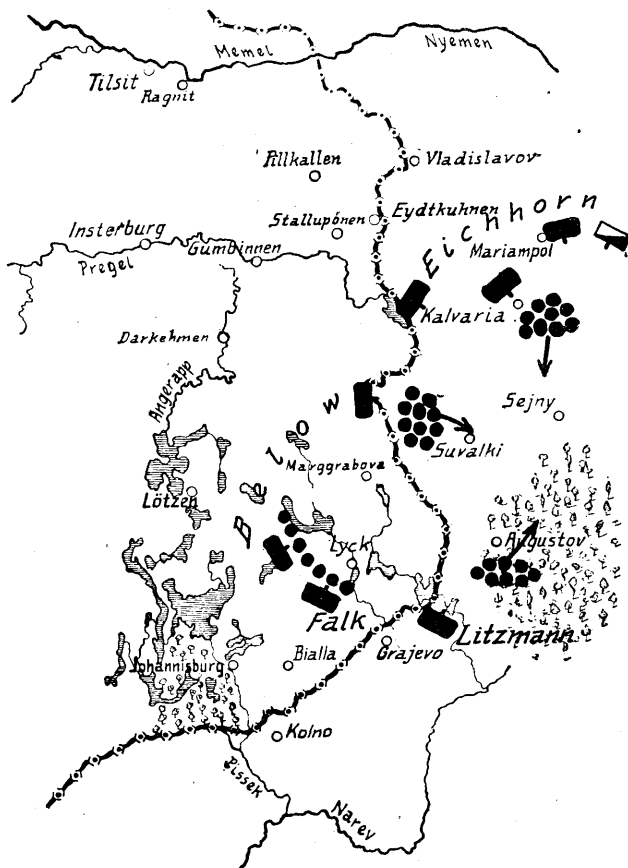
ségtől nagyszámú foglyot szerzett. Az orosz hadvezetőség, hogy teljesen megvert jobbszárnyának visszavonulását Szuvalki—Augustovo felé lehetővé tegye, legjobb szibériai csapatait hátrább Lyck körül erős állásba vonta össze, hogy ott a harcot újra felvegyék. Ezért az utolsó erős védbástyáért a császár szemláltára kemény küzdelem kezdődött.

A német nagy főhadiszállás ezekről a harcokról a következőket jelenti: »A német hadvezetőség tervének sikere attól függött, hogy Lyck városához észak felől utat nyerjen. E cél elérésére Voszezellen falu elfoglalása döntő jelentőségű volt. A helység megtámadására kiválasztott csapat honvédségből és a 33. lövészezredből állott, míg Falck és Buttlar tábornokok csapatai a Lyck-tó szorosait támadták meg. A császár február 13-án délután érkezett a Grabnik helységtől nyugatra fekvő magaslatokra; a falu keleti kijárójánál a német ágyúk dörögtek, míg a gyalogság élénk puska- és gépfegyvertűzben feküdt, Voszezellen felé mindinkább előre jutva. Legfőbb hadurunk a sötétség beálltaig feszült figyelemmel követte a

Német erődítések a Mazuri-tavak környékén.

harc egyes mozzanatait. Finom eső szitált — a legutóbbi napok nagy hidege olvadásos, lágyabb idővé változott — midőn a tűzharc lassanként elnémult. Csak a woszezzeleni szorosért folyt még tovább a küzdelem, melyet este a 33. lövészczred rohamának sikere fejezett be. Közben az éjszakában égre csapó lángok jelezték, hogy az oroszok megkezdtek hátráló mozgulataikat, melyeknél a mögöttük elmaradó helységeket tudvalevőleg fel szokták gyujtani. Február 14-ének reggelén a Lycknélvő tószorosok végleg hatalmunkban voltak. Midőn Lyck elfoglalásának híre megérkezett, a császár a vá-

A hadállások február 12-én.

rosba sietett, amelybe a győzelmes csapatok (hanzai és mecklenburgi honvédség, valamint a 33-as lövészek) nyugat felől éppen bevonulóban voltak. Mialatt a csapatok császáruk előtt elmenteltek, dél felől is német katonák érkeztek a felszabadított városba. Falck és

Buttler tábornokok csapatai voltak. Lyck városát mindenféle fajtájú átvonuló és gyülekező csapatok teljesen megtöltötték, német katonák a házakban még szétugrasztott oroszok után kutattak, fekete-fehér-piros zászlókat tűztek ki a győzelem jeléül, midőn a piactéren megjelent a császár s a csapatok köréje sereglettek. Háromszoros egetverő

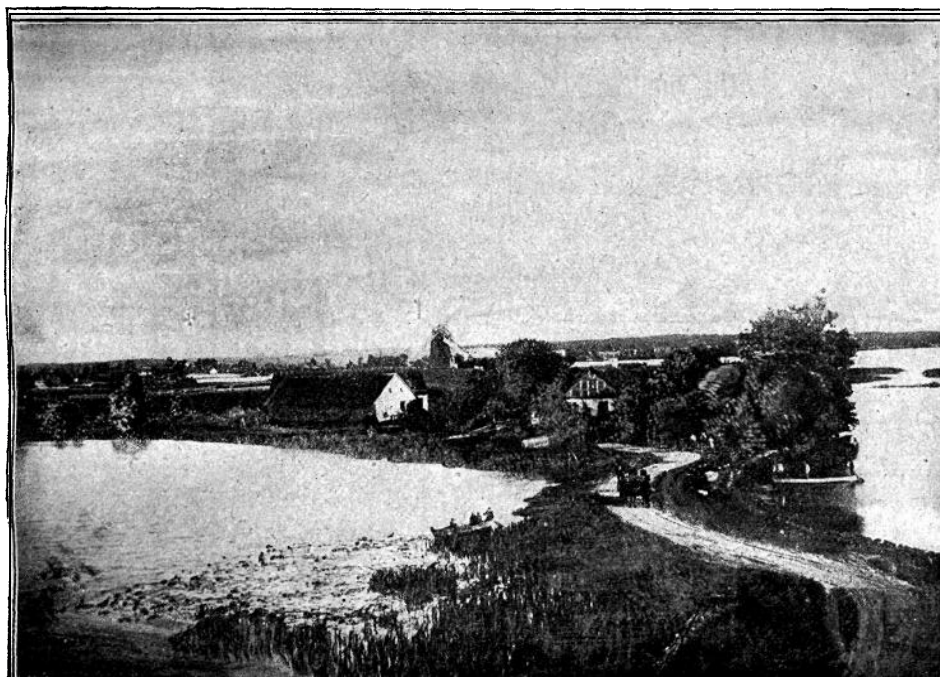

Német lövészárók Darkehmennél csata után.

hurrával üdvözölték. A katonák lelkesedve vették körül, aztán rákezdték a »Heil Dir im Siegeskranz« és a »Deutschland, Deutschland über Alles« éneklésére. Mindenki tudatában volt a pillanat nagyságának, a csapatok egészen elfelejtették a kiállott fáradsalmakat. A császáruk köré sereglett katonák mögött orosz foglyok százai állottak, fantasztikus, mindenféle formájú főveikkel és százféle arcvonásaikkal, Ázsia minden néptörzsét képviselve. A császár rövid, tartalmas beszédet mondott síri csendben körülötte álló katonáihoz. »

A szétrombolt biallai pályaudvar.

Jellegzetes tájkép a Mazuri-tavak vidékéről.

AZ OROSZOK ÜLDÖZÉSE SZUVALKI TARTOMÁNY BELSEJÉIG.

Február 15-én német földön nem állott többé orosz, Kelet-Poroszország megszabadult az ellenségtől. De a német hadvezetőség nem érte be ezzel az eredménnyel. Szakadatlan üldözéssel, amelyet egészen a Njemen és Narev

várainak ágyúközetéig folytattak és melyet a csapatoknak eddigi rendkívüli erőfeszítései után sem volt szabad abbahagyni, a 10. orosz hadsereget meg kellett semmisíteni. Waterloo óta nem látott a világ ily mesterien megindított és végrehajtott üldözést, pedig a terep nehéz volt, az időjárás rettenetes s egész közel volt az oroszok friss csapatokkal ellátott és még békében kiépített erős védelmi vonala.

Délről az üldözők Biallán és Rajgradon át Augusztov felé, északról több oszlopban Kalvarja—Szuvalkin át és távolabbról Kalvarja—Szejnin át Augusztov felé karolták át az oroszokat. Sievers orosz tábornok későn vette észre a kettős átkarolásnak ezt a fenyegető veszedelmét; az Augusztovtól keletre eső óriási erdővidéken, amely egészen Kelet-Poroszország határáig húzódik, serege elpusztult.

»Isten irgalmazzon szegény harcosainknak!« Ezekkel a szavakkal fejezte ki e harcokról

Oroszok hadicsele a Memel-folyón.

Az oroszok szalmabábukat és ágyútánczát helyezve egy tutajra, a reggeli szürkületben leeresztették a Memel-folyón, hogy a német tüzérséget tüzelésre és ezzel állásainak és erejének eldrulására bírja. A csel azonban nem sikerült.

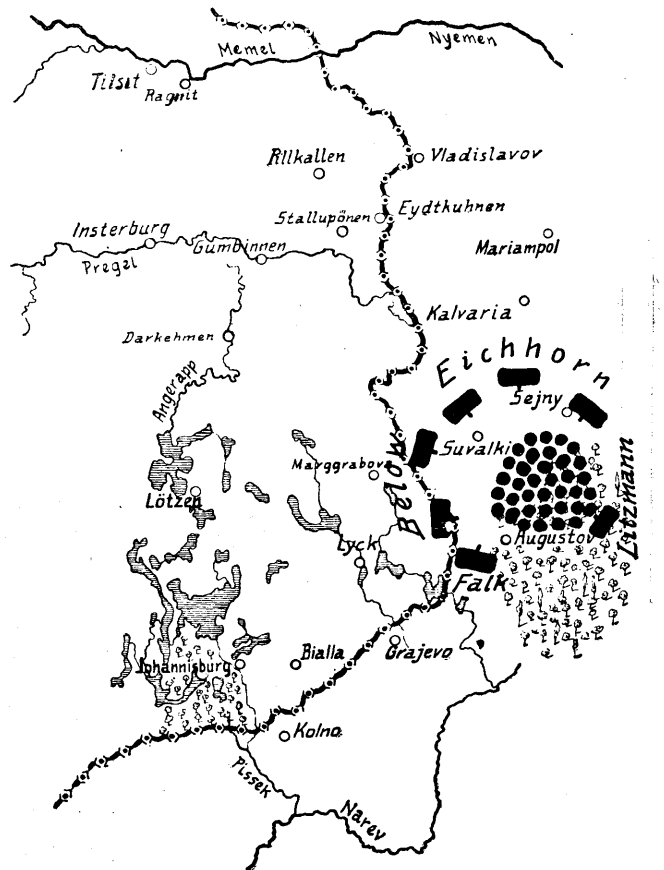
A német császár Lyckben a győzelmes mazuri téli csata után.

törttek ki az erdőből. Eddigi harcmodorukat, hogy amennyire csak lehet, a földbe ássák be magukat, feladták. Ekkor a német fegyverek golyózapora megindult ellenük. Tarackok és ágyúk 800, majd 600, végül 450 méterről lőttek az újra meg újra előretörő oszlopok sűrű tömegeibe. Látszóre se volt többé szükség, hogy a tüzelés hatását megfigyelni lehessen. Az egész mészárlás, melyhez hasonlót alig ismer a világtörténelem, néhány száz méternyi távolságban folyt le, szabad szemmel lehetett látni, mint estek

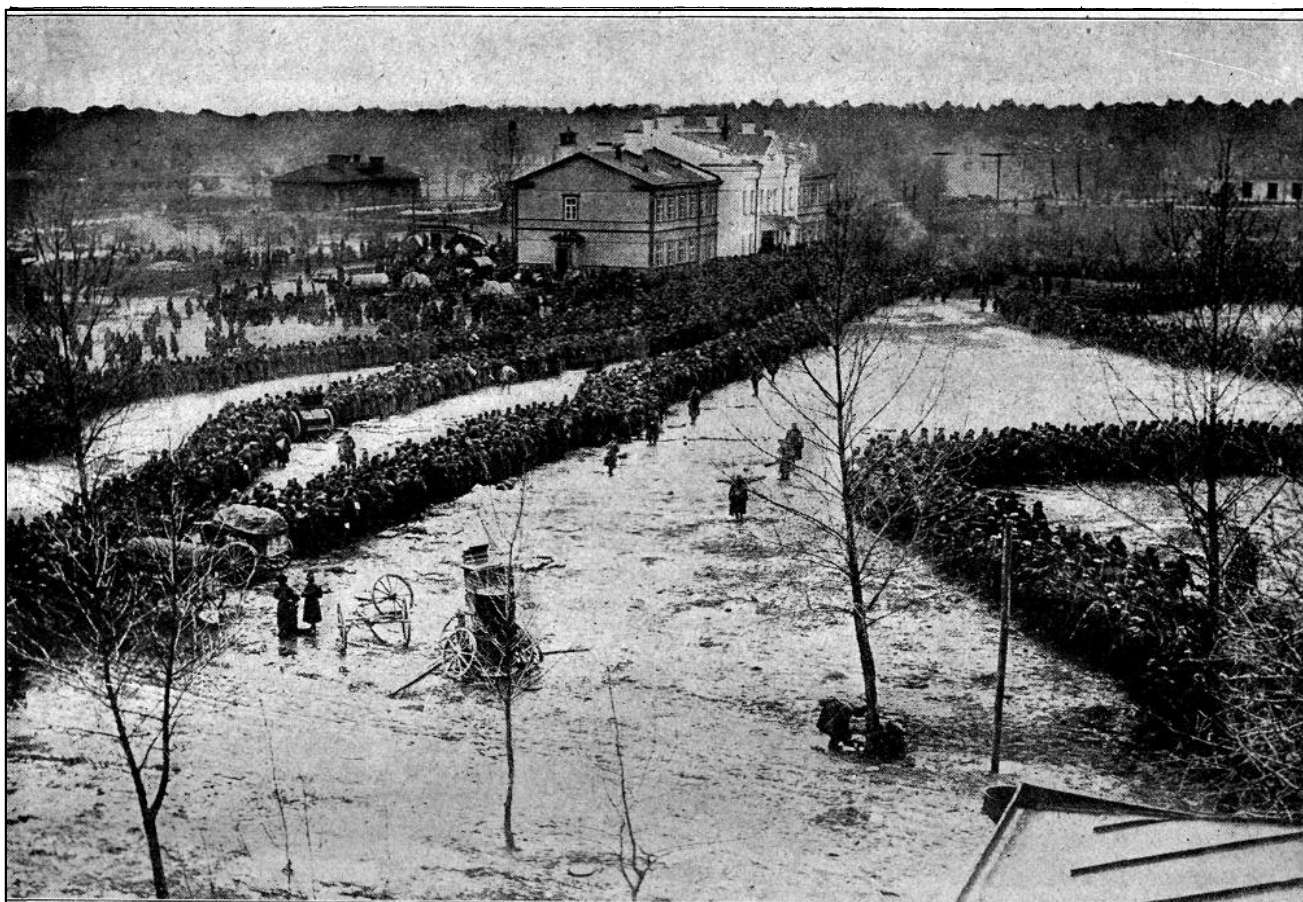
szóló távirati jelentését egy szemtanú, a németfaló »Novoje Vremja« tudósítója, jeléül annak, hogy még ez a hazudozó újság sem akarta vagy bírta többé a vereség nagyságát eltitkolni. Az orosz sereg romjai vad futásban és teljesen felbomolva menekültek kelet felé Grodno várának oltalma alá.

Ekkor Augusztovtól keletre Szejni felől megjelentek a német üldöző csapat élei. Ha ezeket sikerül visszaszorítani, legalább néhány orosz hadosztály, melyeket a harc kevésbé érintett, némileg tűrhető állapotban menekülhetett volna a boszorkánykonyhából. Ezért Sievers báró a 27. hadosztályt Djonson tábornok parancsnoksága alatt az üldözők ellen küldte. De a sokkal gyöngébb német erők helyt állottak, bízva abban, hogy más üldöző oszlopok hamarosan segítségükre jöhetnek. Szívós kitartásukat siker jutalmazta. Egy Szuvalkiból Augusztov felé menetelő oszlop még éppen kellő időben érkezett. Két tűz közé jutva, a 27. orosz hadosztály Tobolovónál csaknem teljesen megsemmisült.

A XX. hadtest is erejét megfeszítve dolgozott, hogy kelet felé kivághassa magát. Minthogy a Bobr átjárói az augusztovi erdőtől délre már német kézben voltak, Bulgakov parancsnokló tábornok előtt nem állott más út, mint az erőszakos áttörés kelet felé. Az orosz oszlopok Volkusz Sboljevsnél és Zabickienél

A hadállások február 15-én.

15.000 orosz fogoly Augusztovóban a mazuri téli csata után.

Kühlewindt, Königsberg felvétele.

halomra az emberek, mint dőlt ki egyik zászlóalj a másik után a gépfegyverek kattogásában s a könnyű tüzérség gyorstüzében. És mind újra előretörték az oszlopok s mind több holttest tornyosult a szűk harctéren és a németek tüze mind nagyobb réseket vágott az örülettől elragadott oroszok soraiban.

Két órai gyorstüzelés után a harc véget ért. A XX. hadtest becsülete meg volt mentve, a mentés ára 7000 ember volt, akik ez egyetlen nap alatt e néhány kilométernyi volkuszi térségen hősi halált haltak!

A XX. hadtest maradványai az erdőbe menekültek vissza. Az 56. hadosztállal együtt február 21-én letették a fegyvert. A 10. orosz hadsereg nem volt többé. 100.000 embernél több fogoly, köztük Bulgakov tábornok (XX. hadtest), a 27., 28., 29. hadosztály és az 53. tartalékhadosztály parancsnokai, négy dandárparancsnok, több mint 150 ágyú, amelyek közül az oroszok sokat elástak és a tavakba sülyesztettek, nagyszámú géppuska és megszámlálhatatlan hadianyag jutott az üldözők kezébe. A főparancsnok zsákmányul esett irataiból e

helyütt csupán egy embertelen parancsot említünk fel, amely 1914 december 5-éről van keltezve s szó szerint így hangzik: »A főparancsnok a legfőbb hadvezetőség parancsának pontos betartását rendelte el, amely szerint a támadásnál a polgári lakosság valamennyi munkabíró férfiát a tíz évesektől kezdve a sereg előtt kell hajtani.«

A német hadvezetőségnek nem volt szándéka, hogy a Bobr betonnal kiépített vonala és Grodno erődei előtt megállapodjék, hanem a zsákmányt gondosan és tervszerűen hozta biztonságba, miközben ezt a tevékenységét Augusztovtól keletre fekvő erős állásokkal fedezte. Azután a csapatokat az ellenségtől észre nem véve, a nagy erdőség mögé vették vissza.

OROSZ ELLENTÁMADÁSOK.

Az oroszoknak arra kellett törekedniök, hogy a vereség nagyságát valamely eredménnyel homályosítsák el. Ezt egyelőre más hadszíntéren kísérelték meg, odébb délnyugatra, ahol a délnyugat felé tovább húzódó német

Fogoly oroszok, zsákmányolt ágyúk és gépfegyverek Szejniben, a mazuri téli csata után.

Benninghoven E., Berlin felvétele.

frontnak, amely a nagyon megerősített Narev-onallal feküdt szemben, élénk offenzívája volt észrevehető. Számszerinti kisebbségük mellett is sikerült itt a németeknek az ellenséget lekötöniök, sőt helyenkint tetemesen visszaszorítaniok. A Narevbe sok kis folyó ömlik, közülök a német frontra merőlegesen futva az Orzic és Omulev, amelyek a legtöbb vízzel bővelkednek; eme folyócskák mocsaras területeket alkotnak, melyek egyes különálló hadműveletek láncolatát tették szükségessé. Ezek közül mint legnevezetesebbet: *Prasznisz* elfoglalását kell említenünk. Eza városka széles kilátást nyújtósíkságon fekszik s az oroszok várszerű támaszponttá építették ki, amelyhez kitűnő lőtérrel rendelkező, messze elnyúló lövészárkok csatlakoztak több egymás mögött fekvő sorban. Ezt az erős állást a német nehéz tüzérség tűz alá vette, amíg a védők alapos megrendülésének jeleit észlelte. Február 24-én, az első délutáni órában, a gyalogság előretört és egy iramban nyomult be az ellenség állásba, egészen a város túlsó széléig. 10.000

fogoly, több mint 20 ágyú és gazdag hadianyag, közte sok ló, jutott a németek kezébe. A célt, hogy az ellenség figyelmét és erőit lekössék, elérték. Többet itt, közvetlenül az erős Narev-vonal frontja előtt, nem lehetett elérni. Március 9-én három orosz hadtest vonult fel keletről, délkeletről és délről. E túlerős ellenség elől a már amúgy is gyenge német hadtest a magaslatokra húzódott vissza, amelyek mintegy négy kilométerre Prasznisztól északra erős állást nyújtottak. Az orosz offenzíva minduntalan megkísérelte, hogy itt előrejusson, de az összes támadások a támadó legsúlyosabb veszteségei között hiúsultak meg, amelyek végre március vége felé arra készítették az orosz vezetőséget, hogy ezeket a kísérleteket, mint kilátástalanokat, abbahagyja.

Orosz részről mindent megkíséreltek, hogy a Prasznisz melletti sikert figyelemreméltó fegyverténnyé fújják fel. A világ figyelmét el kellett téríteni az Augusztovo melletti megsemmisítő vereségről, amelyet épp az a körülmény

okozott, hogy az orosz hadvezetőség oly nagy erőket küldött volt a Prasznisz melletti mellék-harcérré s ezek most a döntésnél feljebb északnyugatra hiányoztak. Ott az orosz hadvezetőség február végén egyelőre egy új 10. hadsereget szervezett, igaz — más vezér parancsnoksága alatt. Sievers tábornokot elcsapták, Miklós nagyherceg tetteleg bántalmazta, úgy hogy a szerencsétlen katona öngyilkos lett. Kívüle elmozdították a vezérkari főnökét, valamint a szétugrasztott és Olita felé visszavonult III. hadtest vezénylő tábornokát is, a II., XIII. és XV. hadtestet Grodnóba vonták. Amint a német csapatok mozdulatait észrevették, a 10. hadsereg új vezére büszke parancsot adott ki, amely »az egész vonalon elért eredményekről« beszélt és »erélyes üldözésekre buzdított egészen az ellenség hátáig«, melyet Kalvarjánál sejtettek.

Az új 10. hadsereg igen széles arcvonalban indult előre. A legszélsőbb északon a III. hadtest Grodnóból Kopciovo-Szejnin át Krasznopol ellen, a XIII. és XV. hadtest a végzetes augusztovói erdőségen át nyomult előre. Hamarosan erős ellenállásra találtak, amelyet nem bírtak megtörni.

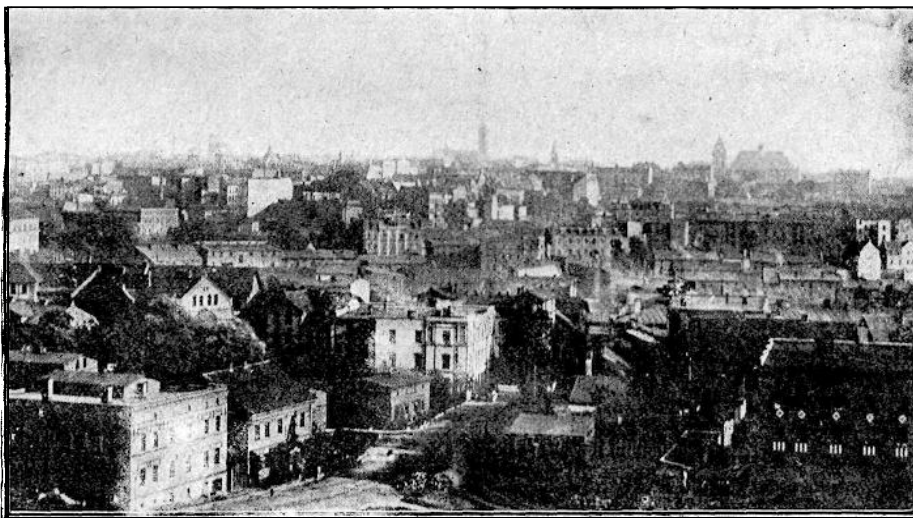
A TÁMADÁSOK VISSZAVERÉSE.

Ott a németek március 9-én kezdték meg offenzívájukat. A főtámadás megint északról jött és pedig a főerőtől térben messze elkülönített III. orosz hadtest ellen, amely Lodszejenél jobbszárnyán veszélyeztetve, azonnal megkezdte délkeleti irányban a visszavonu-

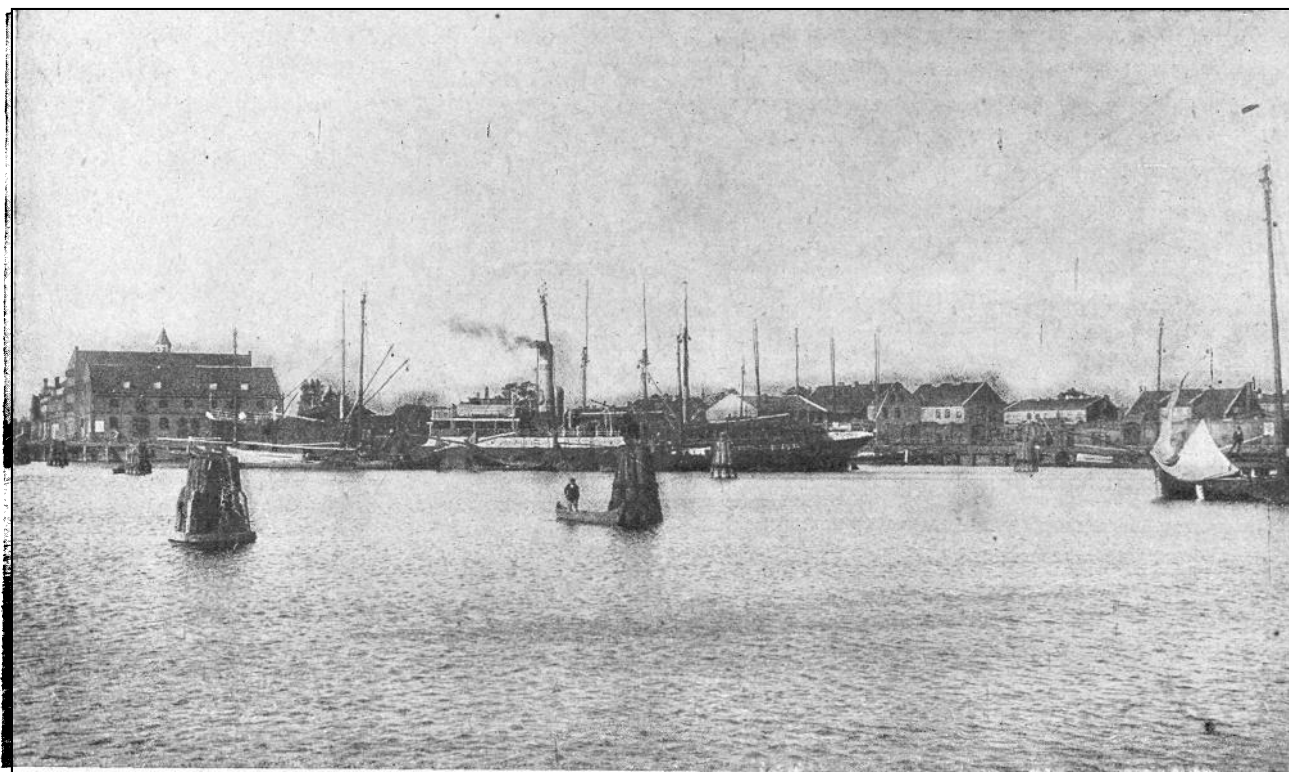
Hindenburg német tábornagy törzstisztsíjével.

lást, miközben több száz foglyot és számos gépfegyvert veszített. Így a II. hadtest jobbszárnya szabadabbá lett. Repülők jelentése szerint elérte Berznikit és Gibit és nyugati irányban támadásra fejlődött fel Krasznopol ellen. Míg a németek a március 9-éről 10-ére virradó éjjel Szejnit és Berznikit megrohamozták: két új orosz ezredet elpusztítottak, parancsnokaikat foglyul ejtették. Ezzel már az augusztovói erdőségből nyugat felé kilépő főhadoszlop nagyon súlyosan veszélyeztetve volt. Megfordult, hogy gyors menekülésben a védelmet nyújtó Grodnót elérje. Egy német lovas-hadosztály március 11-éről 12-ére virradó éjjel elfog-

Hindenburg városa (Zabrze sziléziai város Hindenburgra változtatta nevét).

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

A memeli téli kikötő.

Dr. Trenkler és Tsa, Leipzig felvétele.

lalta Kopciovo fontos útsomópontot, ott 5000 foglyot ejtett, 12 géppuskát és 3 ágyút zsákmányolt.

A német főhadiszállás ezekről az eseményekről a következőket jelenti: »Az erős német átkarolással való fenyegetés elég volt ahhoz, hogy nemcsak a fenyegetett szárnyat, hanem egy egész elenséges hadsereget, amely nem kevesebb mint 50 kilométer szélességű arcvonalon készült támadásra, gyors visszavonulásra bírjon.«

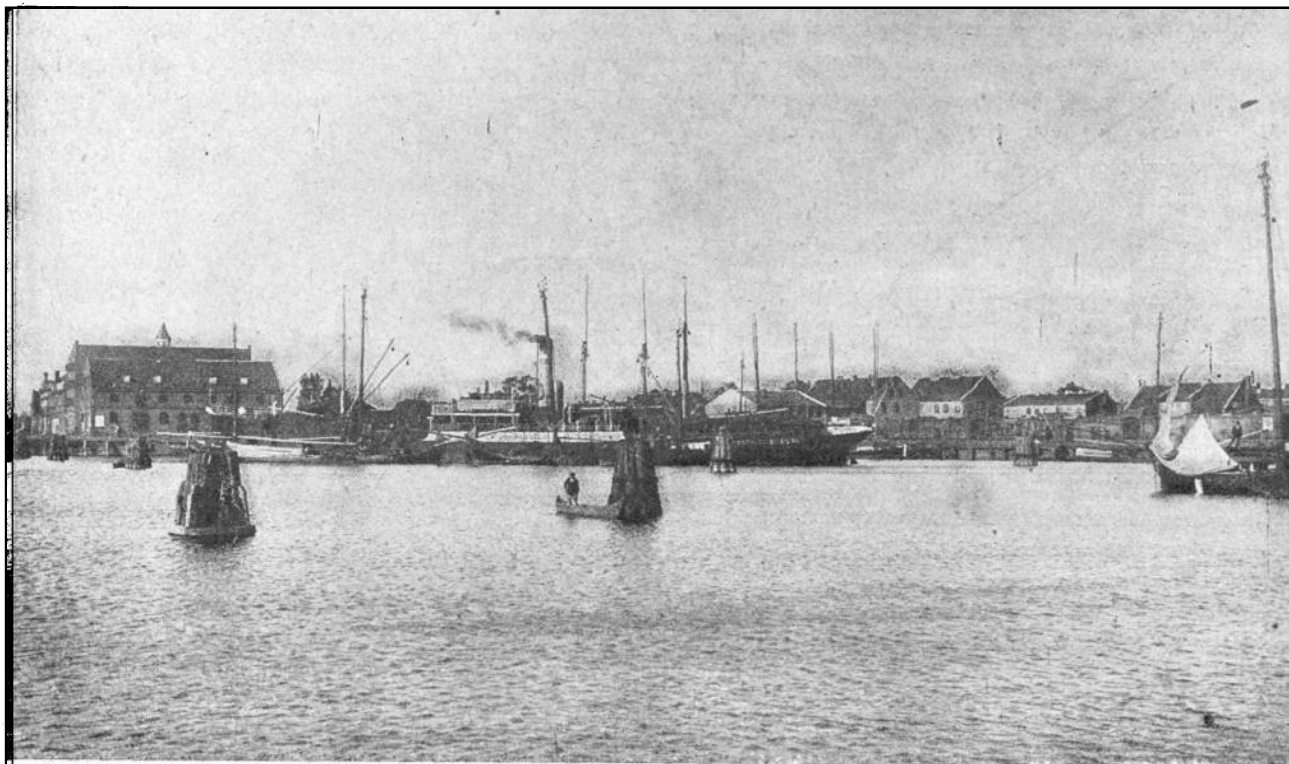
Ez offenzív kísérletezésnél az orosz hadsereget a súlyos erkölcsi káron kívül ismét nagy veszteség érte foglyokban, fegyverekben, ágyúban és mindennemű hadianyagban. Az augusztóvi erdő másodszor volt tele munició és podgyászszekerekkel. Ha ezúttal a zsákmány ágyúban nem volt olyan gazdag, ez abból magyarázható, hogy az újonnan alakított III. hadtest tüzéségét már a februári vereségben teljesen elveszítette. A távolabb

fekvő utakon előre igyekvő orosz hadtesteknek sebtiben való visszafordulással sikerült gyér tüzéségüket megmenteniök. Itt mindenütt, valamint a későbbi harcokban is, a foglyok között nagy számban voltak olyan tüzérek, akiknek ágyúik elvesztése után puskát nyomtak

Német kerékpárosok Tilsitnél.

Kithlewindt, Königsberg felvétele.

Memel lakosságának egy része az oroszok elől jégábrákon menekült el.

Haeckel Testv., Berlin felv.

kezükbe s a gyalogsághoz osztották be őket. Ez legtöbbjüknek nem volt inyére s ezért az első alkalommal megadták magukat.

A két téli csata rendkívül nagy eredménye nem állott arányban a csekély veszteségekkel, amelyek a németeket érte. Rajtaütés és ügyes vezetés, kitartás és gyorsaság az orosz csapatok ellenálló erejét csakhamar megbénították. Kelet-Poroszország ment volt az ellenségtől.

ból, két gyalogos tengerész- és határőr csapatból állott, betört Kelet-Poroszországnak csak csekély népfelkelő erőkkel védett legészakibb részébe és gyujtogatva és fosztogatva Memel felé nyomult. Az oroszok felvonulási útjukban sok épületet felégettek. Mintegy 15 községet súlyos károk értek, az oroszok sok lakost magukkal hurcoltak vagy agyonütöttek. 18-án ez a ka-

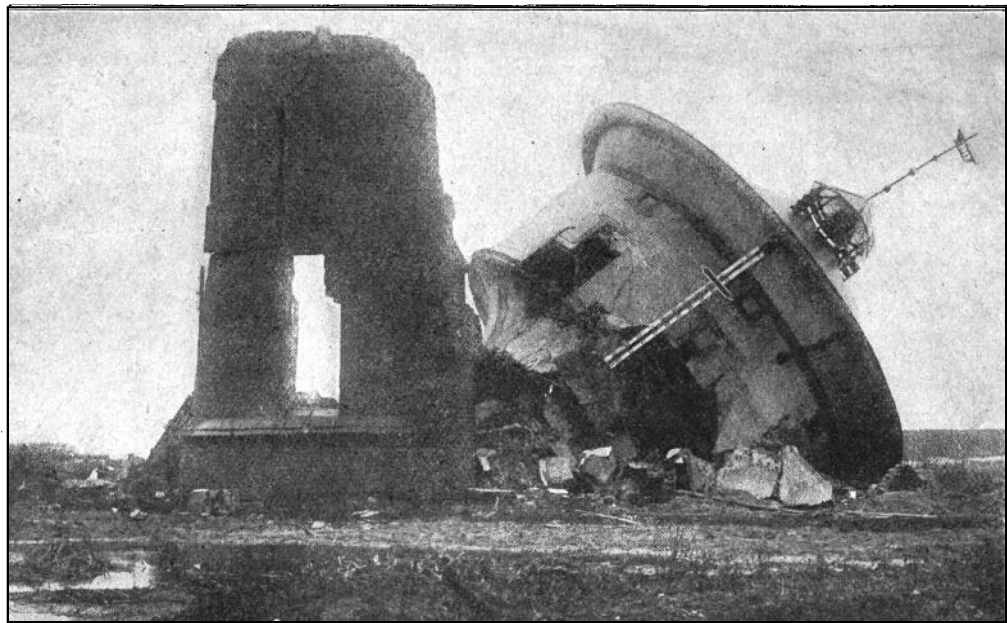
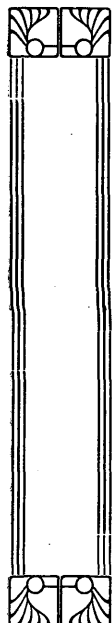
A MEMELI BETÖRÉS.

Csak egyszer sikerült még az oroszoknak német földre lépniök és pedig annál az előretörésnél, amelyet nem lehet támadásnak, hanem csak egy, az újkori háborúk történetében hallatlan rablóhadjáratnak minősíteni. Március 18-án egy 10.000 lélekre becsülhető orosz horda, amely hat vagy nyolc ágyúval ellátott hét népfelkelő zászlóaljából, néhány népfelkelő lovasszázadból, a 270. tartalékezred egy zászlóaljja-

A tauroggeni vásártér.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

A vasúti állomás elpusztított víztornya Memelben.

Haeckel Testvérek, Berlin felvétele.

tonasöpredék a városba nyomult s ott csakhamar muszkamódra fosztogatáshoz fogott. A csekély számú német csapatnak a nagy túlerő elől hátrálnia kellett, annál is inkább, mert az oroszok az elpusztított falvak lakosságát golyófogónak hajtották maguk előtt. Gyorsan összevont nagyobb német erők 21-én az oroszokat rövid harc után Memeltől délre kemény utcai harcban, amelyben mintegy 150 halottat veszítettek, elkergették. Az oroszok visszasiettükben utánuk jövő erősítéseiket magukkal ragad-

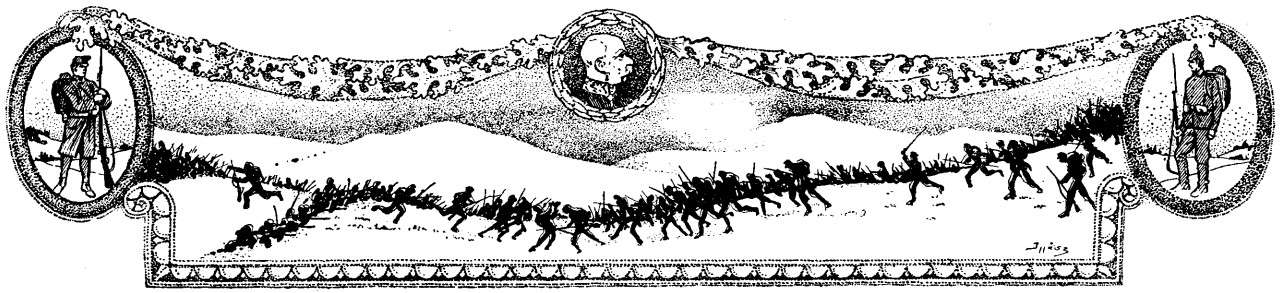
ták. Üldözés közben, amelyben a »Thetis« és »Lübeck« német cirkálók is résztvettek, a németek elfoglalták Orosz-Krottingent, az ellenség kezéből kiszabadítottak több mint 3000 elhurcolt német polgárt és sok foglyot ejtettek.

Március 23-án Memeltől északra a németek üldöző csapatai elérték Polangen orosz helységet, itt még 500 foglyot ejtettek, három ágyút, három gépfegyvert és lőszerkocsit zsákmányoltak s az ellenségtől sok elrablott marhát, lovat és egyéb jószágot vettek el.

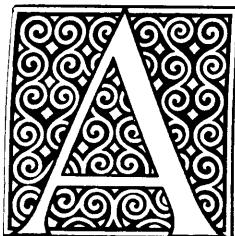
Egészségügyi katonák a harc után hadikutyáikkal kutatják át a csatateret.

Photothek, Berlin felvétele.

Ljász Gyula eredeti rajza.

TÉLI HADJÁRAT A KÁRPÁTOKBAN.

Az 1914. és 1915. esztendő fordulóján szövetséges seregeinknek arcvonala a Pilica—Rava—Nida—Dunajec—kárpati hágók vonalában húzódott, miután minden addigi orosz támadótervet diadalmasan meghiusított. Sikereinket betetőzte a február 7-e és 15-e közt vívott mazuri téli csata, melyben, mint láttuk, Hindenburg nemcsak kiszorította az ellenséget Kelet-Poroszországból, hanem az ott felvonult orosz seregeket döntően meg is verte.

Ilyen körülmények után egészen természetes volt, hogy az orosz generalisszimus lemondott a Berlin, illetve Posen, Porosz-Szilézia és Krakó felé való előnyomulás gondolatáról és új haditervet készített.

Az előnyomulásnak minél előbb való megkezdésére kötelezte őt az a szerződés, amelyet Franciaország, Anglia és Oroszország 1914 decemberében kötöttek egymással. Ennek a szerződésnek 3-ik pontja szerint Konstantinápoly és a Dardanellek Oroszország tulajdonába jutnak, ámde ez utóbbi állam a szerződés 5-ik pontjában viszont arra kötelezte magát, hogy hadierőjével legkésőbb március végéig — Berlinig nyomul előre

Nem tagadhatjuk, nehéz helyzet előtt állott *Nikolajevics* nagyherceg. Az említett szerződés rideg betűi megparancsolták neki a gyors előnyomulást, ámde a magyar, osztrák és német seregek áttörhetetlen acélfalként állották útját az orosz »gőzhengernek« akkor, amikor az a nyugatlengyelországi dicső küzdelmeink után hatalmas módon — visszafelé gurult! Azonban valamit tennie kellett már azért is, mert a semleges államok elhatározása szintén érni kezdett. Románia, Bulgária és Görögország sehogysem voltak megnyerhetők az ántánt oldalán való beavatkozás eszméjének, Svédországban pedig egyre több javaslat hangzott el — Finnország elfoglalásának érdekében.

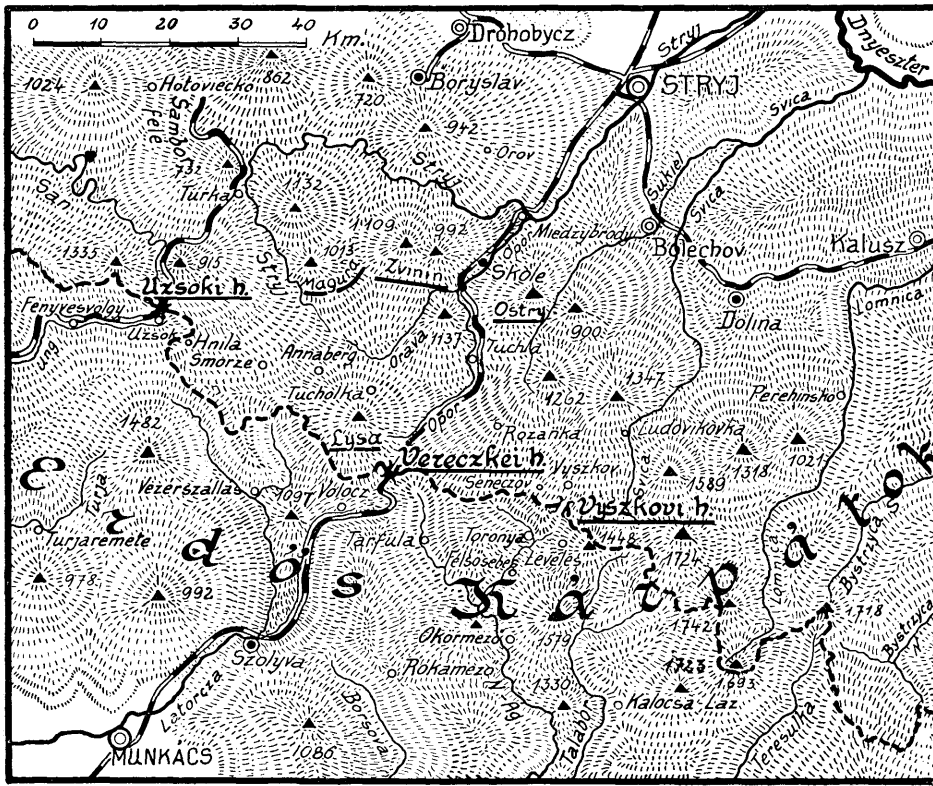
*Nikolajevics Miklós*nak nem volt vesztetni való ideje. Teljesíteni kellett a szerződés parancsoló határozatát s győzelmes fegyvertényekkel kellett megnyernie a semlegeseket is.

Igy történt aztán, hogy az orosz tömegek, miután a Berlin felé való előnyomulás meghiusult, egészen váratlanul — a Kárpátokra vetették magukat, ezzel a jelszóval: »Nemcsak a Balkánra, hanem Berlinbe és Bécsbe is Magyarországon keresztül visz az út.«

Ennek az elhatározásnak katonai és politikai okok voltak a rúgói.

Az orosz cár és *Nikolajevics Miklós* nagyherceg.

Az Erdős-Kárpátok.

a nagy célokra való egyesülésnek olyan sziklája rejtőzött, amelyet senki és semmi meg nem törhet és meg nem ingathat.

Hanem az orosz fővezér ezt nem tudta.

Helytelen számítása mellett arra is gondolt, hogy ha Magyarországot megszállja, valóban sikerülni fog a kalmár Angliának kiéheztetési terve, mert hiszen hazánk, mint agrikultur állam, mindenféle terményből bőven termel felesleget, már pedig ha sikerül a tél folyamán Magyarország ércfalát, a

Kárpátokat áttörnie, ezzel az egész 1915. évi termést nemcsak tőlünk és Ausztriától, hanem Németországtól is elvonhatják.

Az orosz fővezér valószínűleg abban a — természetesen helytelen — meggyőződésben volt, hogy a magyar és osztrák csapatok már egészen megrendültek s így, ha nagy erővel támadja őket meg, fölöttük rövid idő alatt döntő diadalt arathat. Ezek a csapatok különben is nagyon veszedelmes oldalállást foglaltak el azzal az orosz haderővel szemben, amely a Berlin ellen való második offenzívát végezte volna. Le kellett tehát törni a monarchia seégeit.

E katonai okok mellett nagyon fontos politikai okok is ösztönözték az oroszokat, mikor a kárpáti támadást határozták el.

Nikolajevics nagyherceg nagyon jól tudta, hogy a kettős monarchiának és így haderőinek legerősebb támasza Magyarország. Ezért hazánkat akarta elsősorban elárasztani az orosz tömegekkel, már annál is inkább, mert azt remélte, hogy Magyarországnak sok nemzeti-sége a »felszabadító« oroszok megjelenésekor a magyarok ellen fog fordulni. Milyen balga hiedelem! Hiszen a háború már az első napokban beigazolta, hogy a szláv, magyarországi német és román a magyar édestestvérének érzi magát ebben az ezeréves országban. A háború előtti nemzetiségi surlódások csak jelentéktelen hullámok voltak, amelyek alatt a megértésnek s

Nagyon természetes tehát, hogy Magyarország elfoglalása rendkívül előnyös, sőt talán döntő jelentőségű lett volna az ántánt ügyére nézve. Ebben az esetben nemcsak a kiéheztetési terv sikerül, hanem az orosz hadak a Duna—Száva-vonalán örökös csapatainkat legyőzvé, közvetlen katonai érintkezésbe juthatnak balkáni ellenségeinkkel. Az is nagyon természetes, hogy Magyarország kiváló hadműveleti alapul kínálkozott a Berlin és Bécs felé irányuló további orosz offenzíva számára.

Nikolajevics Miklós tehát nagy sikereket remélt Magyarország meghódításától. Ámde rosszul számított. Tervét nem valósíthatta meg. Száz- és százezer főből álló seregei elvérzettek a Kárpátok bércei között. A hazájukért lángoló lelkesedéssel küzdő katonáink hősiességével és hű szövetségeseink csapatainak önfeláldozó bátorságával és kitartásával szemben a rettenetes orosz túlerő is gyöngének bizonyult.

A KÁRPÁTI KÜZDELMEK SZÍNTERE.

A téli nagy küzdelmek színterének nyugati határa körülbelül azon a környéken van, ahol a Dunajec festői sziklák közt elhagyja hazánkat, délkeleten pedig egészen a magyar—bukovinai—román határig terjed. A déli ha-

tárt általában Magyarország határa alkotja, észak, illetve északkelet felé azonban a küzdelmek színtere az egész hegyes területet magában foglalja. Magyarország határvonala a nyugati és keleti két végpont közt legalább 500 km. hosszú. Ezen a vonalon, a Dunajec és a Poprád közt, a Magas-Tátra előhegységeit, azontúl kelet felé pedig az *Erdős-Kárpátoknak* vad láncolatát találjuk, amelyeknek nyugati részét *Keleti-Beszkidéknek* is nevezik.

Az Erdős-Kárpátoknak hadműveleti szempontból legfontosabb része a *Duklai-horpadás*, amely a hártfa—neusandeci országúton lévő Tylici-hágótól (688 m.) a Lupkovi-hágóig (685 m.) ér. Körülbelül a közepén fekszik a Duklai-hágó (502 m.), melyen át a (varannó)—felsővízköz—dukla—krosznói műút vezet. A Duklai-horpadást mintegy tíz, egészen jól járható útszeli át, így például az 559 m. magas Konieczna-hágón át vezető zboró—gorlicei műút, amelyek Eperjest, illetve Varannót — a Nagy-Magyar-Alföld küszöbét — már három menet után elérik. A támadásra szánt ellenséges erők gyülekezésére a mintegy 50 km. hosszú és 5—15 km. széles jaszló—krosznói medence igen jó területül kínálkozik, ahonnan a magyar határ átlag csak 25 kilométernyire van.

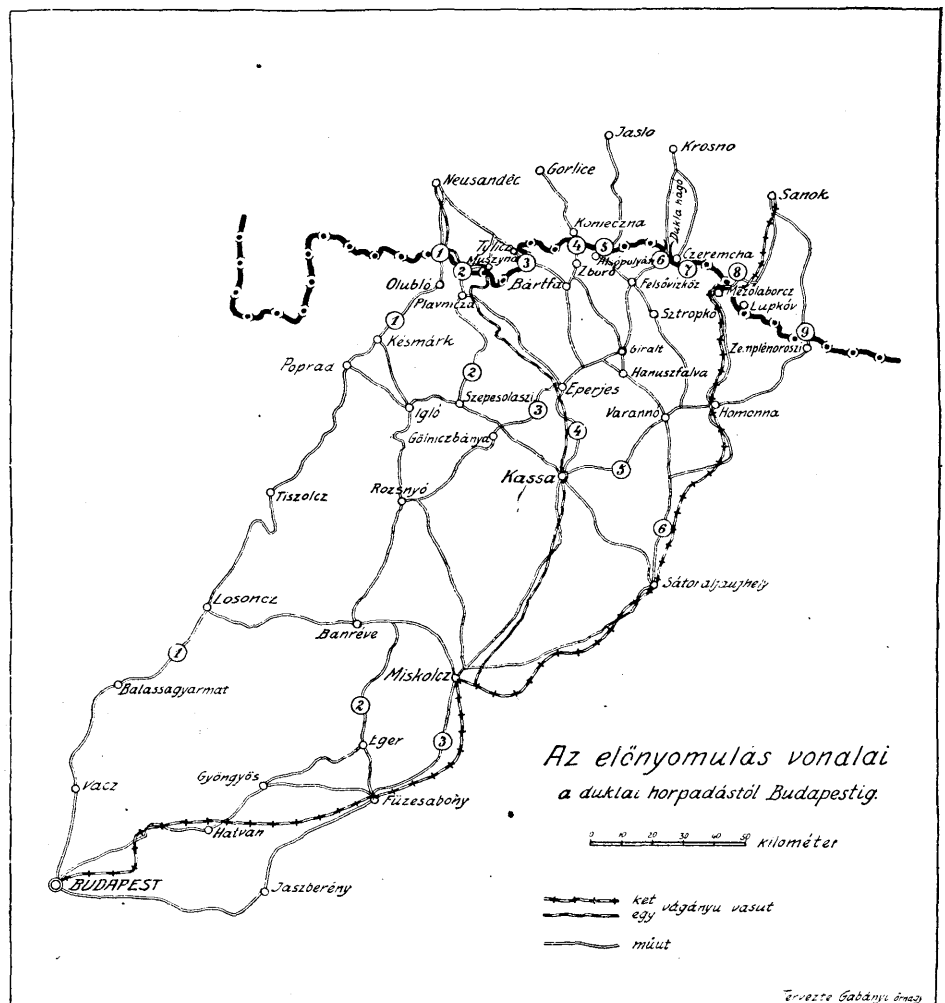
A Duklai-horpadásnak hadműveleti körletébe kell számítanunk még a Lupkovi-(Beszkid)-hágót is, amelyen két vágányú vasúti vonal és a homonna—szanoki műút vezet át, végül a Zemplénoroszi-(Orosz-Ruszkai)-hágót (797 méter), melyen ugyancsak

Homonnáról indulva, Szinna és Takcsány községeken át a Círókapaták völgyében fekvő Nagypolányt, majd a vértől áztatott Csisna és Baligród galíciai helységeket érintve, a Szan mellett Lisko városát érhetjük el s innen a közeli jaszló—szanoki medencébe juthatunk.

Ugyanis a Lupkovi- és a Zemplénoroszi-hágón át vezető utak a Duklai-horpadás felől épített utak egy részével *Varannó és Homonna városoknál összekapcsolódnak*. Ezen a fontos területen nem kevesebb mint hat igen jó út vezet át.

Ha az ellenségnek sikerül a Duklai-horpadást elfoglalni s az attól közvetlenül keletre álló védőt visszaszorítani s Eperjest, valamint Varannó és Homonna területét elérni, úgy már megkerülte az Erdős-Kárpátok többi hágóin álló védőerőket s tőlük *excentrikusan* kezdetben 9, majd 6, végül 3 kitűnő műúton nyomulhat a Tiszától nyugatra lévő vidéken Magyarország fővárosa ellen, mely Eperjestől légvonalban mintegy 240 km-nyire fekszik. Ezt az előnyomulást az Erdős-Kárpátok többi védőserege nem tudná megakadályozni.

A kárpáti terület e részének még az a jelentősége is van, hogy seregeink ezen a vonalon a Przemyslt támadó orosz hadsereg biztonságát is veszélyeztethették volna. Przemysl várához,

Böhm-Ermolli lovassági tábornok és Szurmay Sándor altábornagy Hajasdon.
(1915 február 13-án.)

melyet az oroszok 1914 november 12-én ismét körülzártak, legközelebb a Lupkovi-, Zemplénoroszi- és a 889 m. magasan fekvő Uzsoki-hágó fekszik, melyek vidékéről már mintegy három menet távolságban a várat körülzáró ellenség hátába kerülhettünk volna.

A Duklai-horpadásnak, a Lupkovi-, a Zemplénoroszi- és az Uzsoki hágónak e hadászati jelentőségénél fogva, egészen természetes, hogy a legsúlyosabb harcok az említett horpadásnak, illetve hágóknak területén folytak le. Az oroszok nagy offenzívájuk élét a Duklai-horpadásra, s ezzel kapcsolatban a Lupkovi- és a Zemplénoroszi-hágóra irányították, amelyen át az Erdős-Kárpátokat megkerülhették s Budapestet a legrövidebb irányban megközelíthették volna. Az Uzsoki-hágónál azonban inkább csak aktív defenzívát fejtettek ki, hogy feltartóztassák azokat az erőinket, amelyek a Przemysl körülzáró seregük hátába törhettek volna.

Az Erdős-Kárpátok a Duklai-horpadás keleti határától kezdve kelet felé fokozatosan emelkednek, vadabbak és kevésbé járhatók lesznek. A harántutak elszigeteltek, a mellékterepen — különösen télen — csak egészen kis csapatok mozoghatnak s így a szorosok, illetve hágók védőcsoportjai egymást nem támogatathatják. Az Erdős-Kárpátokat átszelik: a Vereckei hágó

(841 méter); Munkács—Tucholka—Szkole—Sztrij); a Volóczi hágó (1014 m.; Munkács—Opor-völgy—Szkole—Sztrij); a Viszkovi hágó (941 m.; Huszt—Ökörmező—Toronya—Dolina); a Pantir (Taracköz—Zielona—Nadvorna); a Jablonicza (931 m.; Máramarossziget—Körösmező—Delatin—Nadvorna); a Priszlop (a hágó legmagasabb pontja — 1413 m. — Bukovina határától nyugatra mintegy 18 km.-re Magyarországon van; Máramarossziget—Jakobeni—Kimpolung—Gurahumora—Szucsava, illetve Máramarossziget—Kirlibaba—Moldava—Izvor—Kuti

Galiciában, illetve Radautz Bukovinában); a Radnai-hágó; ez nem vezet át a határon, hanem Besztercéről indulva, Kirlibabától nyugatra, még Magyarországon a máramarossziget—kirlibabai műútba torkollik. Végül a Borgóprundi-hágó (Beszterce—Dornavatra—Jakobeni, ahol a műút a Kirlibabából Szucsavába vezető műúttal találkozik).

Hadászati szempontból fontos, hogy a felsorolt hágók előtt, tőlük 2—4 menetre az ú. n. »külső kárpáti műút« (Gurahumora—Kuti—Kolomea—Nadvorna—Dolina—Sztrij) és a »külső« kárpáti vasút (Gurahumora—Csernovitz—Kolomea—Sztaniszlau—Sztrij) vonul el. Ez a műút, különösen pedig a vasút, az oroszok szempontjából mint fontos hadtápvonal szerepelt és elvesztését nagyon fájlalták volna.

Az Uzsoki-hágótól keletre fekvő harántutakon át végrehajtott ellenséges betörés közvetlen veszéllyel nem fenyeget, egyrészt azért, mert az elszigetelt és aránylag nem nagy ellenséges oszlopoknak egymással kapcsolatos működése nagyon meg van nehezítve, másrészt pedig azért, mert a védő, minél inkább visszavonul, annál jobban közeledik hadműveleti alapja: Magyarország belseje felé. Politikai szempontból azon-

Ivanov
orosz tábornok.

Francia eredeti után.

Kézitusa a kárpáti téli esztában.

Corbelli A. rajza.

ban szükség volt a hágóknak szívós védelmére, hogy Magyarországot a vad orosz hordák pusztításától megvédelmezzük és hogy a közeli Romániát hatalmunk dokumentálásával megtartsuk semlegességében.

Ezért kell nagy jelentőséget tulajdonítanunk Bukovina dicsőséges visszafoglalásának is.

HELYZETÜNK A KÁRPÁTI TÉLI HADJÁRAT KEZDETÉN.

Miután seregeink 1914 őszén a Szan vonaláról visszavonultak, *arcvonalunk* a Kárpátokban és Galícia nyugati részében november közepén a következő volt :

A bukovinai Szeret-folyó — Verochta — Alsó-Vereczke — Nagyberezna — Homonna — Bártfa — Limanova — Vielicska.

A limanovai diadalmos csata után győzelmes seregeink nemcsak a nyugatgalíciai orosz arcvonalat nyomták vissza, hanem kihatása volt ennek a győzelemnek a kárpáti arcvonalra is. Elfoglaltuk a Szanok—krosznói medencét s Galícia nyugati részében csaknem a Dunajecig nyomultunk előre. Később óriási orosz tömegek léptek föl, amelyek elől a Kárpátok egyes pontjain és Bukovinában visszamentünk, s arcvonalunk *január közepe táján* így alakult ki :

Bukovinában a Moldava-folyó felső folyása, továbbá : Kőrösmező—Pantir-hágó—Ökörmező—Vezérszállás—Révhely—Nagypolyán—Virava—Bányavölgy—Zboró—Gorlice környéke—Zaklicin s a Dunajectől nyugatra lévő terület.

Az oroszok már január közepe táján óriási erőket szállítottak Galiciába és a Kárpátok harctereire. Kárpótlást kerestek azért a veregségért, amely Limanovánál érte őket és egyszersemindenkorra megakasztotta az oroszoknak Krakó ellen való előnyomulását. Ezt belátta az orosz hadvezetőség is és így elhatározta, hogy a nyugat felé való offenzíva tervét elejtve, igen nagy erővel *Magyarországba* tör utat magának a Kárpátokon keresztül. Ennek az ellenséges offenzívának és a mi sikeres aktív védekezésünknek következménye volt a kárpáti téli hadjárat. *Először csak az egyes hágóknál törték ki harcok,*

majd ezek az egymástól elszigetelt küzdelmek összefüggő, nagy csatává fejlődtek, amely a hős szövetséges seregekre sikert és dicsőséget hozott.

A Dunajec-arcvonal ellen az év első hónapjaiban *Ivanov* tábornok, a kárpáti arcvonalon pedig *Mihály* nagyherceg, majd utóbb *Dimitriev Ratko* 3. hadserege működött, míg a Dukla-horpadással szemben *Bruszilov* tábornoknak 8. hadserege állott.

Hadvezetőségünk még decemberben átcsoportosította a Magyarország kapuit védő seregeket. Már akkor egyre jobban érvényesült a német hadvezetőségénél is az a felfogás, hogy az európai hadihelyzet súlypontja az orosz harctéren, s annak is elsősorban a déli részén, Kárpátokban és a velük szomszédos Galiciában van. Ennek az egyre erősödő helyes meggyőződésének lett az eredménye, hogy nemcsak általában az orosz harctéren, hanem Nyugat-Galiciában majd végül a Kárpátokban is egyre nagyobb számmal vonultak fel német csapatok. Magyar, osztrák és német katonák a legnagyobb összhangban s a legmelegebb bajtársi szellemmel küzdöttek rendkívül nehéz viszonyok között.

Haderőnk csoportosítása *fokozatosan* a következőképpen alakult ki a kárpáti téli és tavaszi hadjárat idején :

József Ferdinánd főherceg 4. hadserege Galícia nyugati részében. Hozzá csatlakozva *Mackensen* német tábornok hadserege Gorlice környékén, ahova csak a tavasz beálltával került ; addig Orosz-Lengyelországban működött ;

Boroevics hadseregparancsnokunk és *Marwitz* német tábornok a Duklai-horpadással szemben. Hozzá csatlakozott

Böhm-Ermolli 2. hadserege, tovább kelet felé

Linsingen német tábornok déli német hadserege. Ennek balszárnyán az Uzsoki-hágó hősének, *Szurmay Sándor* cs. és kir. altábornagy, honvédelmi államtitkárnak hadseregcsaportja működött diadalmasan, végül : a *Hoffmann* altábornagy, munkácsi katonai parancsnoknak, majd *Fischer* vezérőrnagynak csapataiból fokozatosan kifejlődött

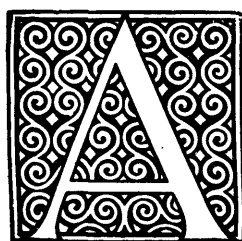
Pflanzer-Baltin-hadsereg, mely Bukovina és Galícia délkeleti részét szabadította fel.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

ESEMÉNYEK A KÁRPÁTOKBAN PRZEMYSŁ ELESTÉIG. (1915 JANUÁR MÁSODIK FELÉTŐL MÁRCIUS 22-IG.)

Az orosz offenzíva már december végén érezhetővé vált. Csapataink igen heves támadásokat vertek vissza december utolsó napjaiban s januárban is. A küzdelmek főképpen Uzsoknál, Gorlicénél s Bukovinában fejlődtek ki.

Az oroszok elértek ugyan némi sikereket, azonban támadásuk már január 24-én meghiúsult. Ezen a napon már nagyon sikeresen harcoltunk ellenük úgy az Ung völgyében, mint Vezérszállásnál, a Vereczkei-hágótól délre.

Január 27-én vitéz honvédcsapataink három napig tartó súlyos és véres harcok után visszafoglalták az *Uzsoki-hágót*. Itt betegedett meg *Rónai Horváth Jenő* cs. és kir. altábornagy, aki egyike volt a legkiválóbb magyar katonai íróknak és aki betegsége következtében március 2-án Budapesten elhunyt. Itt esett el *Csermák Mihály* honvédalezredes, a magyar hősök valódi mintaképe...

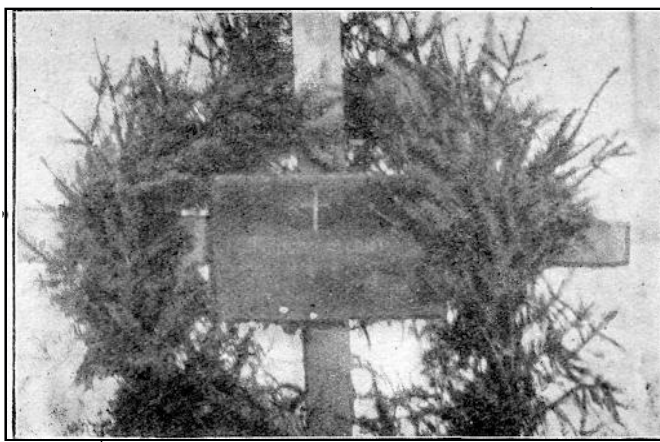
Az Uzsoki-hágót késő őszi visszavonulásunk idején másodszor engedték át az oroszoknak; karácsonykor visszafoglaltuk; január 2-án ismét elvesztettük, de 27-én

harmadszor és most már végérvényesen visszacsereztük.

Midőn az Uzsoki-hágótól január 2-án visszamentünk, az oroszok a hágótól nyugatra, mintegy 15 km-re fekvő 1133 m. magas Cseremcha hegyen át akartak hátunkba kerülni. Ezt a kísérletüket azonban keserűen fizették meg. A Lubnya-patak völgyében Kiesvölgy községbe előretolt magyar honvédek szinte emberfölötti küzdelmekkel visszaverték a rengeteg orosz tömeget, amely azután nem is merészkedett többé a Cseremchán át betörni Magyarországra. Az Opolonek és a Cseremcha fenyes és sziklás tetőin százával domborulnak az orosz sírok. Mind azt hirdetik szomorú némaságukban: »Ne bánts a magyart!«...

Az Uzsoki-hágónál elért sikerünket követték a többiek. Már másnap visszafoglaltuk a Viszkovi-hágónál levő *Toronya* községet, a következő napon pedig nagyon sikeresen harcoltak derék csapataink Vezérszállásnál és Volócnál is.

Február hó 1-én a sajtóhadiszállásról már azt az örömdetes hírt kaptuk, hogy arcvonalunkat, mely még január utolsó napjaiban Révhely—Vezérszállás—Volócz—Ökörmező—Némethorka—

Az oroszok által eltemetett Csermák alezredes sírja Hajasdon.

Szomorj Emil felvétele.

Körösmezőjvonalaiban volt, kiegyenesítettük s az Erdős-Kárpátok keleti szakaszán levő összes hegyi hágókat visszafoglaltuk.

Sárosmegyében szintén igen heves harcokat vívtunk ebben az időben. Az oroszok emberanyagukat egyáltalában nem kímélve, óriási tömegekkel támadtak hős csapatainkra, amelyek a január 24-én megkezdődött küzdelmekben némileg visszamenni kényszerültek. A jobbszárny először Ladomérmezőig, majd Kapissó és Felsőrákócz helységig tért ki s ezt a mozdulatot a közép is követte.

Az így elért arcvonal azonban többé már nem volt megingatható.

Az oroszok ezekben a harcokban 10.000 embert és 6 géppuskát vesztek.

Február első napján a kárpáti arcvonalon valamivel nyugodtabb volt a helyzet, ámde csak azért, hogy a küzdelmek 2-án már ismét folytatódjanak. Az oroszok akkor kezdték meg — legalább négy hadtesttel — elkeseredett támadásaikat a *Duklai-horpadás* ellen, ahol aztán a rettenetes küzdelem heteken, sőt hónapokon át tombolt.

A Kárpátok nyugati szakaszában, a Keleti-Beszkidék területén sikerrel vertük vissza az orosz támadásokat, míg a keleti szakaszban

Tábori őrség Dukla körül.

csapatainknak s német szövetségeseinknek előrehaladniok is sikerült. Azok a küzdelmek, amelyek eddig csak az egyes hágók és hegyi utak birtokáért való helyi harcokban nyilvánultak, fokozatosan olyan összefüggő hegyi csatává fejlődtek, amelyhez hasonlítható nincs a világtörténelemben. Hannibal útja az Alpokon át, Napoleon hadművelete a Nagy-Szent-Bernát hágónál, vagy Szuvarov hadjárata, sőt az 1877/78. évi balkáni téli harcok is mind eltörpülnek e mellett a borzalmas dráma mellett. Lángszavú költők sem képesek megénekelni azt a hősiességet, amelyet derék csapataink a harcok emberfölötti viszontagságaiban kifejtettek. *Szumay* altábornagy február elején a haditudósítók előtt

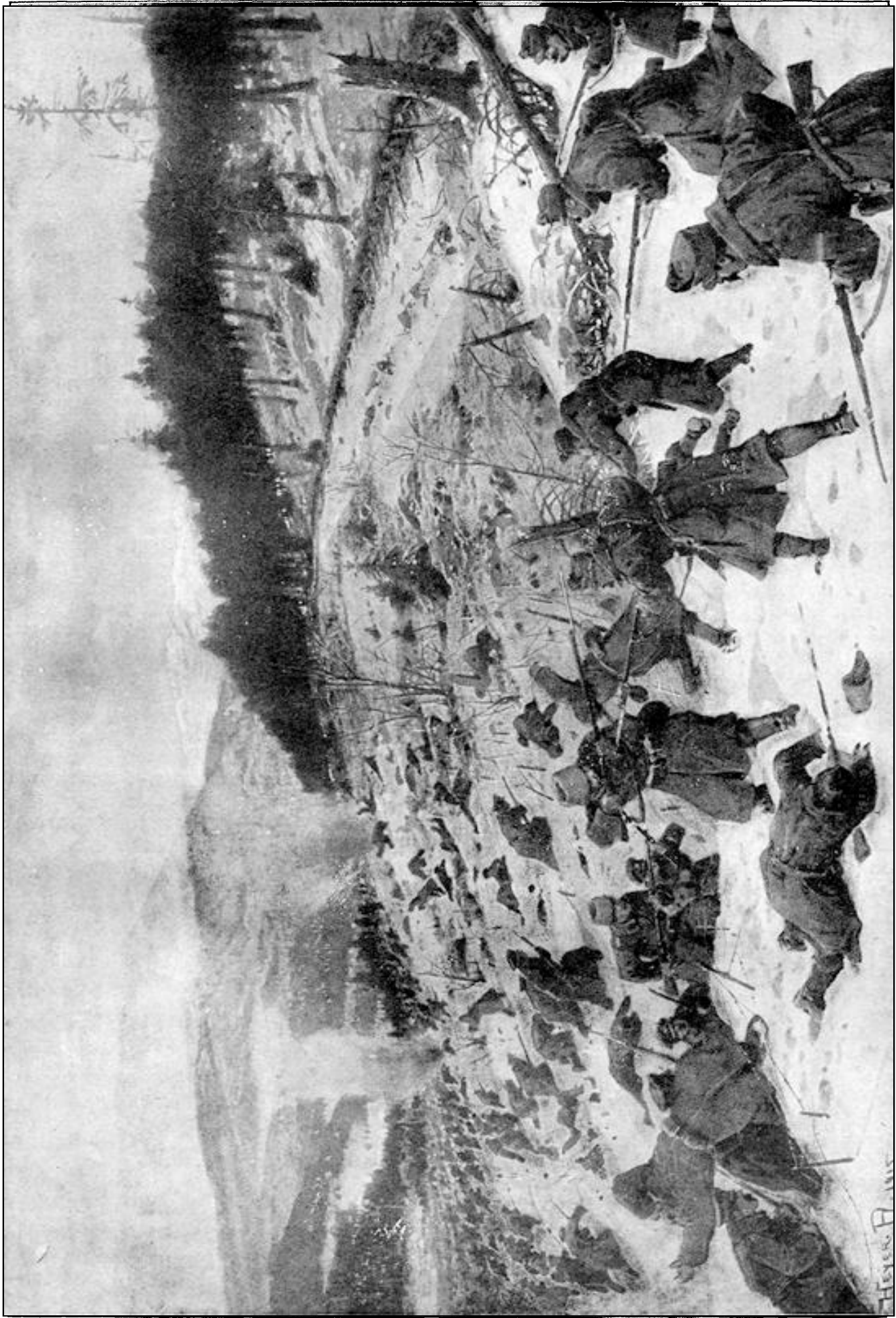
így nyilatkozott seregének működéséről:

»Mikor az előrenyomulás megkezdődött, mintegy hétezer emberemnek olyan úton kellett haladnia, amelyen naponta csak hat-ezer lépést mehettek, ámbár átlagos menetképességünk naponként harmincezer lépésre tehető. De az ő menetük egy őserdőn át hegyi úton történt, a mely ösvényen másfél méternyi

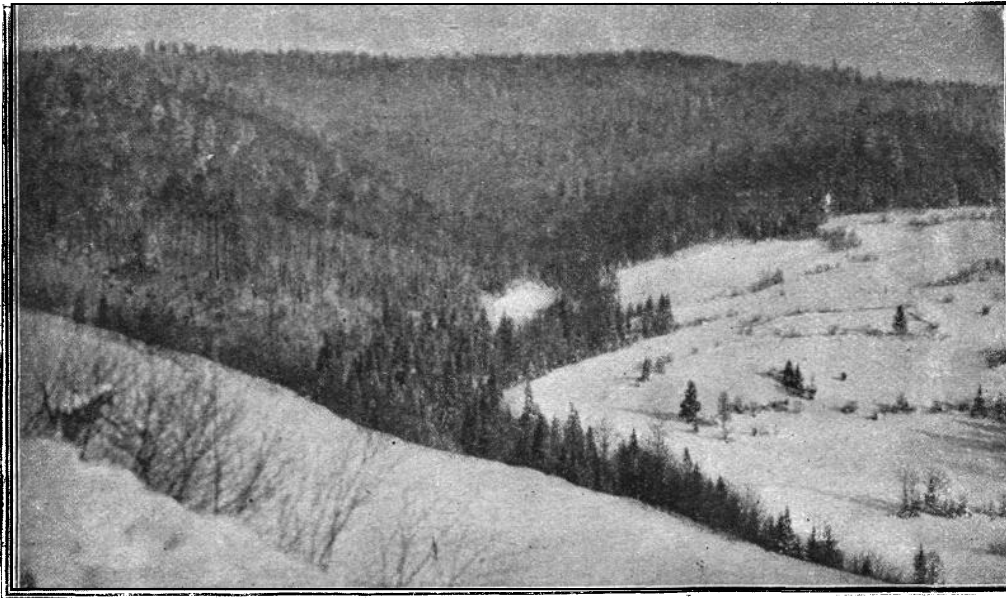
226 Vonatszlop az Uzsoki-hágó mellett.

Szumory Emil felvétele.

Katonáink támadása megerősített orosz hadállások ellen a Laborcza-völgyben.

Heger A. rajza.

Az Uzsoki-szoros.

Szomorj Emil felvétele.

magasságban feküdt a hó, azonfelül vastag fatörzsek torlaszolták el úgy, hogy még az öszvérek sem mehettek tovább. De mi mégis keresztül mentünk. A világ egyetlen egy csapata sem tudta volna ezt produkálni, amit az én embereim. De mi viszont állandóan gondoskodtunk, hogy mindig meleg ételt és meleg ruhát kapjanak és hogy így védekezhessenek legborzasztóbb ellenségünk, a hideg ellen. Önök majd maguk látni fogják odafönt, hogy a lövészárkokban szétbontható kályháink vannak, hogy hókunyhókat építettek, amelyekben szintén ilyen kályhákat helyeztek el. Bármily nagyok is az akadályok, mégis leküzdjük azokat. A mi nagyszerű csapatainkat semmi sem tartóztathatja fel és ha a hó másfél méter magas, másfél méteres magas havon át menetelnek lelkesedéssel s a győzelembe vetett hittel, bizalommal. És én, aki az élükön állok, osztom a lelkesedésüket és a győzelemben való bizalmukat, mert ilyen csapatokkal minden ellenséget le lehet tiporni.

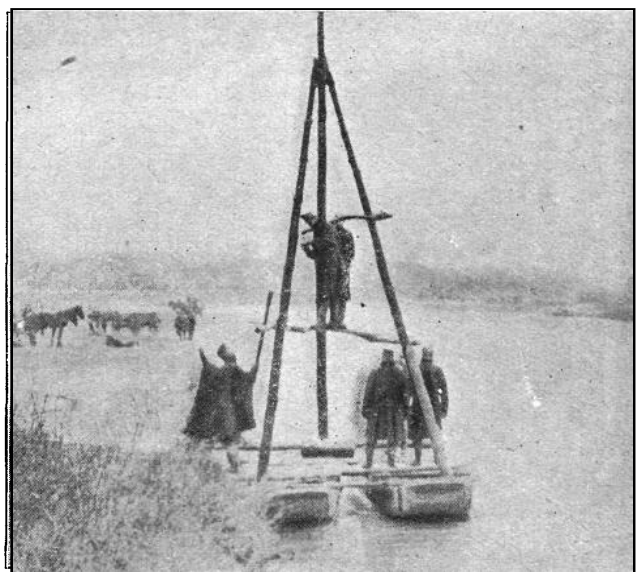
Hogy mennyire igaza volt a népszerű és kiváló altábornagynak, beigazolták a későbbi események.

Míg az oroszok a Duklai-horpadás ellen vetették rettentő tömegeiket, mi válaszképpen a keleti szakaszban kezdtünk nagyon heves offenzívát, még pedig azzal a céllal, hogy kezet nyujtsunk Przemysl hős védőinek és hogy az orosz arcvonalat áttörjük. Hadászati tekintetben nagy segítségünkre volt bukovinai és délkeletgalíciai nagyszerű előrehaladásunk, melyekről egy későbbi fejezetben rész-

letesen fogunk beszélni.

A szövetséges csapatoknak sikerült 8-án egy az oroszoktól makacsul védelmezett községet a Volóczi-nyereg től északra több napig tartó harc után elfoglalni. Sok foglyot ejtettünk, sok lőszert és hadianyagot zsákmányoltunk. Ez a sikerünk előjátéka volt azoknak a dicsőséges harcoknak, amelyek később az Opor és az Orava völgyét kísérő ma-

gaslatokat, majd utóbb Sztrij városát szerezték vissza számunkra. A február 8-iki győzelem egyszersmindenkorra meghusítottá az oroszoknak azt a reménységét, hogy a Latorcza völgyében előnyomulva, Munkácsnál elérik a »tejjel és mézzel folyó« Nagy-Magyar-Alföldet s ami még fontosabb: Bátor környékén a belső kárpáti nagy rokad vasúti vonalunkat, melyen csapatainkat Máramarosszigetről Sátoraljaujhelyen és Kassán át, majd a kassa-oderbergi vasúton Nyugat-Galiciába szállíthatjuk. Ennek a vonalnak megszakítása egészen megbéníthatta, sőt meg is akaszthatta volna kárpáti védekezésünket.

Utásaink hidat vernek a Latorczán.

Miközben a nyugati kárpáti szakaszon több orosz támadás meghiusult, 340 embert ejtettünk foglyul és három gépfegyvert zsákmányoltunk. Ez az eredmény első pillanatra nem látszik nagyinak, ha azonban figyelembe vesszük azokat a végtelen nagy nehézségeket, amelyekkel derék csapatainknak meg kellett küzdeniök, úgy csak a legnagyobb csodálattal adózhatunk seregünk rendkívüli teljesítményének, csak néma bámulattal hajolhatunk meg nagyszerű csapataink hősiessége előtt.

A kárpáti küzdelmek olyan tűztengerhez hasonlíthatók, melynek lángjai különböző pontokon és váltakozva törnek elő. Így február közepe táján már megszűntek az oroszok elkeseredett támadásai a Duklai-horpadásban, ámde annál erősebben tombolt a harc az Erdős-Kárpátok más pontjain. Február 12-én jelentette hadvezetőségünk, hogy az Uzsoki-hágónál nagyon heves támadásokat vertünk vissza, 14-én pedig, hogy az ellenséges offenzíva Dukla körül lanyhul, 18-án pedig, hogy Viszkov tájáig az egész vonalon rendkívül makacs harcok folynak. Ezek a küzdelmek a hónap végéig a legnagyobb heveséssel tomboltak, míg végre *február utolsó napjaiban kétségtelenül meg volt állapítható, hogy a két küzdő félnek erői a Duklai-horpadásban kiegyenlítődtek.* Ez annál örvedetesebb jelenség volt, mert az oroszok elképzelhetetlenül nagy embertömegeket dobtak a rendkívül fontos Duklai-horpadás ellen, hogy csapataink ércfalát áttörhessék és hazánkat elárasszák. Sikert azonban sem itt, sem pedig a Kárpát-láncolat más részén nem értek el és február 24-én már diadalmasan jelentette a hadvezetőség, hogy az orosz támadások összeczúztak! Súlyos veszteségekkel fizette meg a moszkovita zsarnokság, hogy Magyarország kapuit be akarta törni. *Dukla körül nem kevesebb mint hatvanezer orosznek hulláját borította el a hónap fehér szemfedője,* a sebesültek száma legalább még egyszer ennyi lehetett és hős csapataink a Kárpátok egész vonalán dülő csatában 64 tisztet s 40.806 főnyi legénységet fogtak el, 9 ágyút és 34 géppuskát zsákmányoltak.

Február közepén már nagyon észre lehetett venni, hogy az orosz tüzérég félelmissége megszűnt. Sem olyan jól, sem olyan sokat nem lőttek már lövegeik, mint a háború első hónapjaiban. Tüzérségi lőszerük nagyon fogyni kezdett s ezen a rendkívül jelentékeny hiányon segíteni nem lehetett. Az archangelszki kikötő befagyott, a Putilov- és egyéb művek nem voltak képesek elég lőszert gyártani, a távol

Szurmay Sándor altábornagy.

Keletről pedig a nagy szibériai vasútnak egyetlen sínpárján csak igen kis mértékben szivárgott be a japán és az amerikai töltény. Azt merjük állítani, hogy az oroszok a hadjáratot már a kárpáti téli hadjárat idejében elvesztették, mert az a rendkívüli katonai teljesítőképesség és más energia, ami az orosz fővezetőségben s hadseregeiben rejlett, a kárpáti téli hadjáratban tört legfélelmesebben felszínre, ámde sikert nem tudott elérni.

Seregeink hősiességét és erkölcsi értékét elismerte ebben az időben ősz királyunk is, aki 1915 február 4-én a következő sorokat intézte népeihez a magyar és az osztrák miniszterelnök útján:

»Az ellenfeleink ellenséges szándékai által reánk kényszerített és immár fél éve tartó harcra végigtekintve, hálás szívvel emlékezem meg hű népeimnek ebben a nehéz időben tanúsított áldozatkész magatartásáról.

Méltóságteljes, komoly önbizalomtól áthatva, méltóknak bizonyultak e korszak kívá-

nalmaihoz ; abban a nemes lelkesedésben, amelyben fiaikat zászlóim alá küldötték, a háborús idők igényeihez való készséges alkalmazkodásban s a harc áldozatairól való odaadó gondoskodásban ősi hazafiságuknak és állampolgári erényeiknek újabb fényes megnyilatkozását láthattam.

Ez a jóleső tapasztalat fokozza a most is annyi fényes haditett dicsőségétől övezett hadseregembe vetett bizalmamat.

Kormányomnak az a törekvése, hogy minden erőt mindnyájunk közös céljának összhangzó szolgálatába bocsásson, osztrák kormányom hasonló eljárásával találkozik. Vezetése alatt a nemzet ezután is készséggel áldozza vérért és vagyonát a haza oltárára, szíves-örömet hordozva mindvégig a háború súlyos terheit. Bízást remélem, hogy az Isten segítségével kivívott békében veheti el a híven végigküzdött harc erőfeszítéseinek, szenvedéseinek és veszélyeinek méltó jutalmát.

Megbízom önt, hogy ezt legmelegebb elismerésem és köszönetem tolmácsolása mellett hozza a nemzet tudomására.«

Magyarország északi részén január folyamán egy új hadsereg szerveztetett. Német, magyar és osztrák csapatok *Linsingen* német gyalogsági tábornok vezetése alá helyeztettek. Feladatuk volt, hogy a Kalocsaláz—Ökörmező—Volócz—Vezérszállás vonalon át az orosz erődítések ellen nyomuljanak előre.

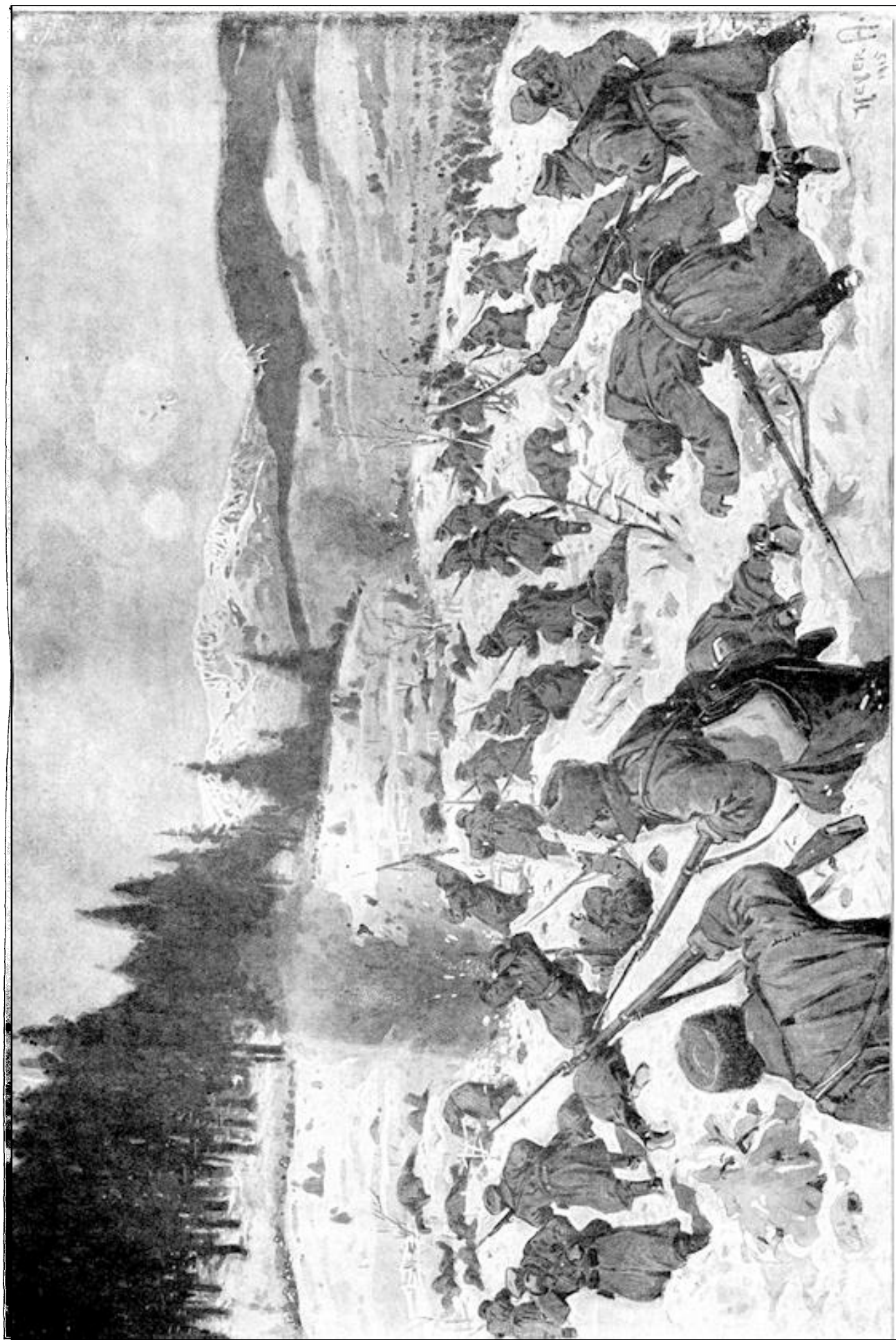
Ez az új hadsereg az előnyomulást a Talabor, Nagyág, Latorcza és Vecsa völgyeiben s tőlük nyugatra január vége felé kezdte meg, míg gyengébb magyar és osztrák erők Kalocsaláz—Volócz vonalát biztosították.

A hadsereg kisebb harcok után az ökörmező—toronyai úton s Volócz s Vezérszállás környékén nagyobb ellenséges csapatokat talált. Egy német hadosztály azzal a feladattal küldetett az Uzsoki-hágónál küzdő balszoros hadsereg jobbszárnya mögé, hogy az újonnan szervezett hadsereg előtt megállapított orosz erők hátába kerüljön.

Ez a hadsereg már január 25-én elfoglalta a Levelestől keletre fekvő magaslatokat, Toronyánál az oroszokat visszaverte, megszállta az

A Duklai-szorosnál elfogott orosz katonákat a harc vonal mögé kísérik.

Az oroszok hatos rajvonában való támadása a Dukla-szorosnál 1915 február elején.

Heger A. rajza.

Az oroszok ágyúik számára utat ásnak a Kárpátokban.

1346 m. magas Mencsilhegyet Toronyától délre s a 803 m. magas Kliva vonulatait. A tőle nyugatra levő hegyeket súlyos harcok után szintén elfoglalta. A 734 m. magas Kicsérka-hegyen, Vezérszállástól délkeletre az oroszokat több ízben súlyos veszteségek érték, majd végleg visszaverettek. A hadsereg elővéde néhány nap múlva győzelmesen bevonult Vezérszállás községbe. A jobbszárny elfoglalta Toronyát s a körülötte levő helységeket s a menekülő oroszokat Viszkovig üldözte.

Ezeket a műveleteket a vesződéses hegyi terep és az időjárás nagyon megnehezítette. A csapatok a menetek, különösen pedig a támadás alatt csaknem emberfeletti megerőltetéseket állottak ki s csak így voltak képesek a hegyi háborúnak szokatlan akadályait legyőzni. A menet a behavazott, meredeken emelkedő, vagy pedig sok fordulóval épített serpentinánkon nagyon fárasztó és nehéz volt. Jég és hó, síkos részek, mélyen kitaposott nyomok rendkívül megnehezítették a hágókra való feljutást. Az akadályok és a fáradságok szinte a végtelenségig növekedtek, midőn a csapatoknak támadáshoz kellett fejlődniök. Meredek és síkos hóoldalakon kellett áthatolniök, jéggel borított rohanó patakokon átkelniök. A rajvonalak néha vállig sülyedtek el a hóban. Így a támadás tulajdonképpen az egyes embereknek hóban és jégben való hallatlanul nehéz és fáradságos előredolgozása volt. A támadó lövész a hóban és jégben s a védőnek borzalmas tüzé-

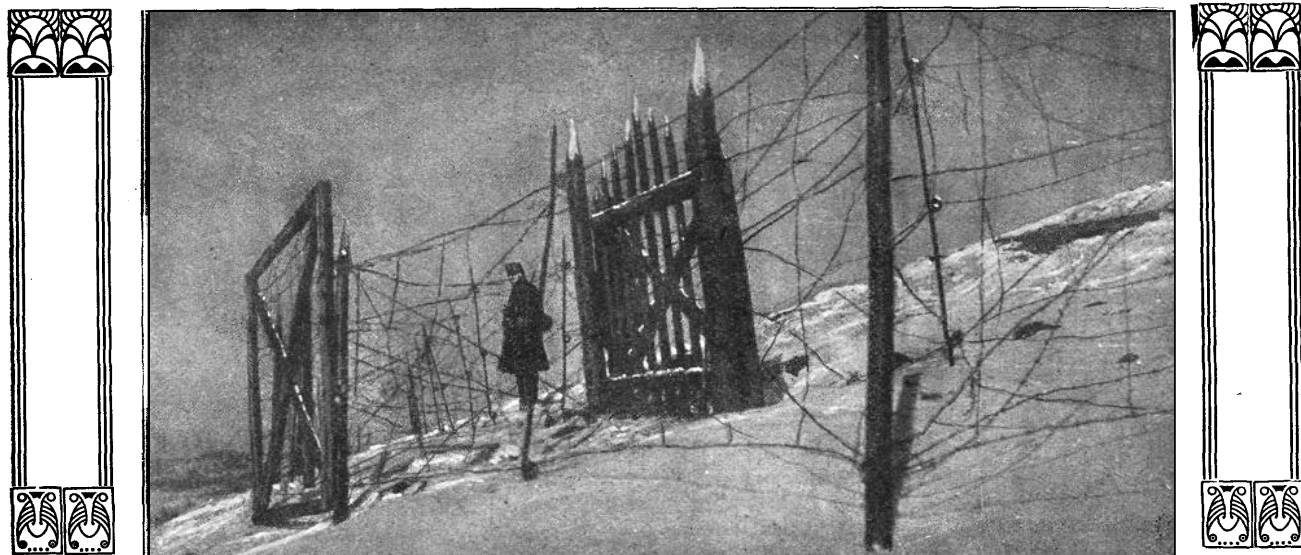
ben lapáttal volt kénytelen magának utat törni.

A támadás ilyen hóutcákban történt. A védő óriási puha hótömeget halmozott föl állásai előtt, amelyekben a támadó — közvetlenül a védőnek drótakadályai előtt — elsülyedt. A harcoló csapat az est beálltakor közvetlenül a védőállások előtt állott a fehér hóhalmokban. A hadsereg heteken keresztül várakozott a nap feljöttére, hogy támadását újra és újra megújítsa, néha 1000 méteren felüli magasságban, 20 fok hidegben, jeges, metsző szélben.

A csapatok ilyen viszonyok közt valóban az emberi teljesítőképesség legfelső határain működtek. Aligha volt még példa erre a törté-

Katonáink hókunyhója a Kárpátokban.

Erődített állásunk a Kárpátok egyik hegycsúcsán.

nelemben. Természetes, hogy ezek a műveletek súlyos áldozatokat is követeltek és veszteségek is érték bennünket.

Ilyen viszonyok mellett a hadműveleti mozdulatok és a támadások csak lassan, lépésszerűen történhettek. Az arctámadás igen nagy áldozatokat követelt, míg az átkaroló mozdulatok az útszegény s egészen behavazott mellékvölgyekben nagy, végtelen nagy időbe kerültek, ha azokat a hegyvonulatokon harántirányban kellett végrehajtani. De a hadsereg mégis előrenyomult! Ez a csapatok rendkívüli kiválóságának és a vezetés tökéletességének bizonyítéka. Mindkettő a legteljesebb mértékben alkalmazkodott az egészen új viszonyokhoz.

A *Linsingen*-hadsereg február elejétől kezdve, bár igen nagy nehézségek közt ugyan, de mégis állandóan sikeresen harcolt. Az oroszoknak néhány nap múlva a *Talabor* és a *Latorcza* közt el kellett hagyniok a magyar földet.

A német, magyar és osztrák csapatok »rendkívüli offenzív erejét« az orosz hivatalos jelentés is elismerte. Ez a legőszintébb és a legobjektívebb dicsérete az egységes vezénylet alatt küzdő hős hadseregnek.

* * *

Galicia nyugati részében február végéig nem történtek jelentékeny események. Általában csak a tüzéség harcolt. Nehéz lövegeink több

helyi sikert értek el, melyeknek eredménye nemcsak az volt, hogy az oroszok nem intéztek erőteljes támadást állásaink ellen, hanem az is, hogy Tarnovtól délre s az alsó Dunajec mellett némi előhaladást tettünk.

* * *

Az oroszoknak a Kárpátokban való rendkívüli erőfeszítése *okozati összefüggésben* áll szárnyaik megveretésével. *Pflanzer-Ballin* hadserege visszaverte a délkeleti szárnyat s kiszorította az ellenséget Bukovinából és Galícia délkeleti részéből, északon pedig *Hindenburg* mért döntő csapást február első felében az oroszok jobb-szárnyára, a »mazuri téli csatában«.

Sível felszerelt őrnjárt a Kárpátokban.

Osztrák-magyar és német csapatok Wyszkownál a Kárpátokban
megtámadják az orosz állásokat.

Frost M. rajza.

Friss hó a lövészárokban.

Március első felében a Kárpátokban még mindig nagyon súlyos harcok dúltak. Különösen a *csizna—baligródi* műút mentén és tőle nyugatra, majd a Lupkovi- és Uzsoki-hágónál, végül Viszkovnál. *Boroevics, Szurmay* és *Linsingen* nevéhez fűződnek ezek a győzedelmes küzdelmek. Csapataink s a német szövetségesek valóban megérdemlik, hogy hősi dalok zengjenek róluk. Hiába hozta legjobb csapatait az orosz fővezér a kárpáti arcvonatra, hiába támadtak nyolc-tíz sorban egymás után, hiába kergették előre katonáikat géppuskáikkal, — eredményt nem értek el. Éber csapataink bevárták az orosz tömegeket a legközelebbi távolságon s ekkor géppuskáink és más fegyvereink a szó szoros értelmében lekaszálták őket. Ha aztán az ellenség támadása megakadt, a *mi katonáink* törtek előre vitéz ellentámadással. Így például március 14-én megsemmisítettek két orosz zászlóaljot, elfogtak 11 tisztet és 650 főnyi legénységet, 3 géppuskát is zsákmányoltak. Másnap pedig Viszkovtól északnyugatra foglaltunk el egy fontos magaslatot.

Az oroszok nagyon félték, hogy seregeink áttörik támadó vonalaikat s Przemyslt felszabadítják. Tagadhatatlan, hogy erélyes védekezésünknek és heves ellentámadásainknak egyik célja valóban ez volt és csak az időjárás mostohasága akadályozott meg célunk elérésében.

Az emberfeletti fáradalmakat, melyeket derék katonáinknak a Kárpátok zord területén el kellett szenvedniök, március elején még a napokig tartó szakadatlan havazás is növelte, mely nemcsak a mozgást, hanem a kilátást és a megfigyelést is teljesen megbénította. Valóban csodával határos, hogy csapataink mindamellettt győzelmesen állták meg helyüket.

A Duklai-hágónál a legvadabb orosz csapatok küzdöttek velünk szemben, nevezetesen a szibériai lövészek és cserkeszek, akik halálfélelem nélkül, vérszomjasan törtek előre; éppen így volt ez az Uzsoki-hágótól északra is.

A csizna—baligródi műúton a budapesti színmagyar 4. hadtestünk működött, Uzsoknál pedig *Szurmaynak* nagy részben magyar honvédekből álló hadseregcsoportja verte vissza az elkeseredett támadásokat. Ennek a csoport-

Pihenő katonáink a kárpáti hómezőkön.

Német tüzérség a Kárpátokban.

nak küzdelmeiről a következő érdekes sorokban számol be egyik haditudósítónk :

»A Kárpátokra az előzőnél ridegebb második tél szakadt sűrű hóesésekkel és hatalmas hófúvásokkal. Az Uzsoktól északra eső területen csapataink jelentős tért hódítottak és elfoglalták az oroszok tökéletesen épített földvárszerű lövészárkait. Az oroszok ezen a fontos útvonalon mindenáron tartani akarták magukat, ezért csupa elite-csapatot küldtek ellenünk és ezek előre elkészített nagyszerű lövészárkokban harcoltak. Elkeseredett küzdés után a mienk lett a pozíció, de az oroszok nap-nap után vadul próbálták visszavenni az állásokat. Egy szibériai lövészezred orosz géppuskatűztől űzve s a mi ágyúink borzalmas srapnelesőjében eszeveszetten rohant felénk és rettentően megtizedelve, ötszáz lépésnyire megközelítette harcvonalunkat. A kegyetlen orosz géppuskatűzben nem volt visszavonulás és az alig száz főnyi maradvány halálfélelmében ordítva, beásta magát a két tűzvonat között.

Katonáink hangulata kitűnő, jól fedett és fűtött állásaikban, amelyeket fával és gyaluforgáccsal béleltek ki, jól érzik magukat. A hangulatot fokozza a bravúrosan dolgozó tüzérség hatásos munkája.

Az oroszok az uzsoki terepszakaszon, noha a nagy hófúvás és a rettenetes hideg jóformán nagyobb ellensége a katonának, mint az ágyú- és puskatűz, mégis élénk tevékenységet fejtenek ki, mert mindenáron, kerüljön bármily emberáldozatba, vissza akarják szerezni a Turka felé vezető műutat és az Uzsokszorosot.

A mi csapataink állásai nagyszerűen megvannak erősítve és így könnyen verik vissza a folyton megújuló támadásokat. A nagykaliberű orosz ágyúk minden reggel megszólalnak, de eredményt nem érnek el. A mi tüzérségünk nagyszerűen belötte magát és a hatalmas lövedékek gyakran belevágnak a gyalogsági fedezékekbe és pontosan meg lehet figyelni, amint gránátjaink nyomán tíz-tizenöt méter körzet-

ben a levegőbe repül ember, fegyver, fedezék, ágyú, minden.

Az Uzsok felé vezető átjáró teljesen bevehetetlen, úgy megerősítették a mi műszaki csapataink.

Az orosz hadvezetőség mégis folyton támadásra hajtja csapatait, bár semmi más nem ér el, mint azt, hogy embereinek ezrei véreznek el ágyúink tüzétől.

Szombaton reggel heves ágyútűz jelezte, hogy valami készül. Figyelőink észrevették, hogy az orosz rajvonat mögött kilenc század gyülekezik.

Alkonyat beálltával akartak támadni, de mielőtt erre került volna a sor, tizenötcentimétereseink teljesen szétlőtték az ellenséges csapatokat.

Katonáink hangulata és élelmezése kitűnő. A tisztek si- és szánkóspornak hódolnak a vonal mögött, a fedezékeken túl.

Nagyszerűen megszerkesztett üdülő- és melegedőszobák várják a harcban felváltott legénységet, mely itt kényelmesen és háborítatlanul pihenni ki nagy fáradsalmait.

Március második felében a csata színtere

József főherceg mint hadtestparancsnok katonái közt Duklán. Szomorj Emil felvétele.

Linsingen német tábornok feltűzi Szurmay Sándor altábornagy mellére a vaskeresztet.

A »Kilophot«, Wien felvétele.

a nyugati részre helyeződött át; 19-éről 20-ára hajló éjjel és 20-án is rendkívül heves harcok folytak a *Konicna-hágónál*, melynek közelében kárpáti arcvonatunk észak felé fordult.

A harcok fokozatosan átterjedtek kelet felé is. Március vége felé már mintegy 130 km. hosszú arcvonalon tombolt ismét a csata. Az oroszok mindig újabb és nagyobb erőket dobtak be a küzdelembe, ámde némi helyi sikernél többet elérni nem voltak képesek. Igen gyakran intéztek éjjel is támadásokat, de ezek mind megheiusultak. Így 21-éről 22-ére virradó éjjel Viszkovnál vertünk vissza egy nagyon heves orosz előretörést.

Nyugat-Galiciában márciusban főképpen tüzérségi harcok voltak; a gyalogság csak ritkán lépett működésbe. Csapataink itt is sikerrel harcoltak; állásaikat megvédték az orosz előretörésekkel szemben, sőt Gorlice környékén kissé előre is haladtak.

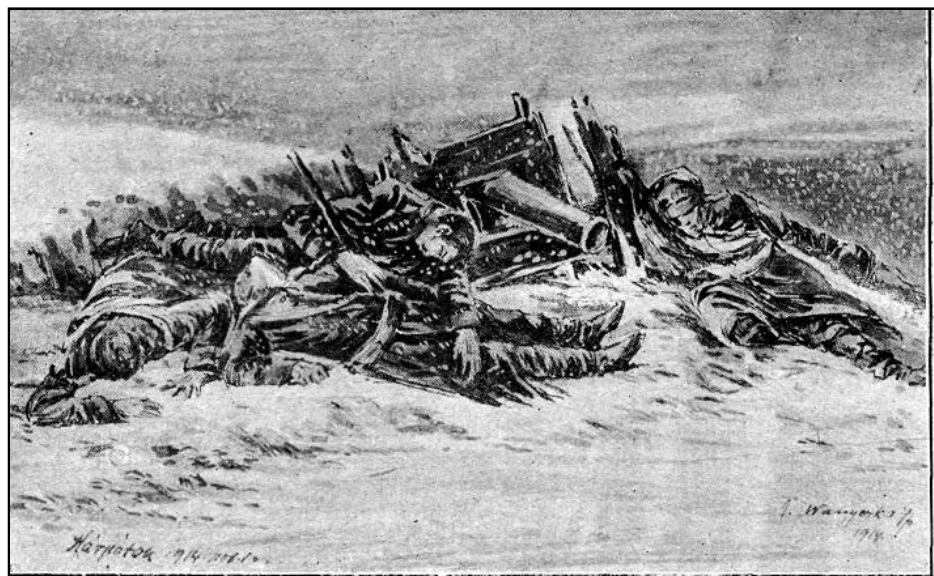
Március 22-én elesett Przemysl. Nem az orosz fegyverek vették be a várat, hanem az éhség; olyan vis major, mely ellen küzdeni nem lehet. Az orosz körülzáró seregből hatalmas csapattömegek kerültek a Kárpátokba, ámde

❧ ESEMÉNYEK A KÁRPÁTOKBAN PRZEMYSL ELESTÉIG ❧

ezek is éppen úgy elvéreztek, mint a már ott harcoló ezrek és százvezrek.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az 1915. év első negyedében hősi csapataink

feltartóztatták a Kárpátokon át előretörni szándékozó rettenetes orosz inváziót, sőt Bukovinában és Galícia délkeleti részén nagy sikerrel előre is haladtak.

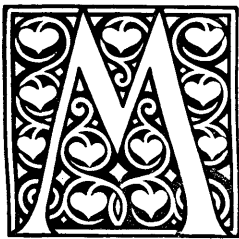

Wangerka Gyula eredeti rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

PRZEMYSL MÁSODIK OSTROMA ÉS ELESTE. (1914 NOVEMBER 12-TŐL 1915 MÁRCIUS 22-IG.)

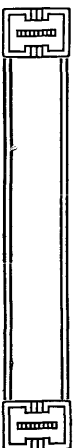

Már előzőleg leírtuk azt a nagy-szerű védelmet, amelyet hős csapataink a Przemyslt körülzáró orosz tömegekkel szemben 1914 szept. második felében, különösen pedig október első napjaiban kifejtettek. *Dimitriev Radkot* tábornok csapatai semmiféle sikert sem tudtak elérni és az oroszok legalább 70.000 katonát vesztekkel Przemysl védőművei előtt. Az ostromló sereg sietve menekült a vár falai alól. Vezérkarunk okt. 11-én már ezt adta hírül hivatalos jelentésében:

»Gyors előnyomulásunk a Szan felé fölszabadította Przemyslt az ellenséges körülzárólól. Csapataink bevonulnak a várba. Ahol az oroszok még szembe álltak velünk, ott meg-

támadtuk és megvertük őket. A szieniavai és lezajszki folyóátkelés felé való menekülésük közben tömegesen ejtettünk foglyokat.«

Októberi offenzívánk alkalmával az oroszok a legnagyobb gyorsasággal vonultak vissza kelet felé. Csapataink gyorsan követték őket. A 3. és 4. hadsereg már a Szan—Viar-vonalat érte el, amikor az élelmezővonatok három-négy napi menetre elmaradtak a teljesen átázott, alig járható utakon. Ennek következtében ez a két hadsereg hosszú ideig a przemysli készletekből kapta élelmezését, pedig a várbán fölhalmozott élelmickek csak néhány dandár ellátására voltak számítva. Hadvezetőségünk tehát mindent elkövetett, hogy a várnak nagyon megcsappant élelmifölszerelését kiegészítse. Az elrombolt vasutakat október végéig helyreállították s

A Szan-folyó Przemyslnél.

ekkor a legnagyobb eréllyel láttak neki az élelmicikkek Przemyslbe való szállításának. Ámde, sajnos, ez a tevékenység csak néhány napig tarthatott. A német hadsereget Varsótól délre és délnyugatra igen nagy orosz tömegek veszélyeztették. A helyzet sürgősen megkövetelte a szövetséges csapatok átcsoportosítását. Przemysl hős védőivel együtt sorsára kellett bízunk, noha raktárai csaknem üresek voltak. Hadseregeink visszamentek Galícia nyugati részeibe. Vezérkarunk november 11-én már ezt a néhány szóból álló komor jelentést volt kénytelen kiadni: »Przemysl ismét körül van zárva«.

Kuzmanek Hermann gyalogsági tábornok, Przemysl várparancsnoka.

A MÁSODIK KÖRÜLZÁRAS.

Ezen a napon kezdődtek meg azok a dicső küzdelmek, amelyek a monarchia hadseregének történetébe aranybetűkkel lesznek beírva. Nem az oroszok ágyúit törték meg Przemysl védőinek hősi ellenállását.

Azok sohasem vették volna be a várat. Az éhség kényszerítette Kuzmanek gyalogsági tábornokot, hogy Przemysl március 22-én átadja az oroszoknak. Olyan vis major, mely ellen küzdeni nem lehet. Przemysl műszaki ereje semmi esetre sem volt oly nagy, mint Lüttiché vagy Antwerpené. Erődítései sok tekintetben csak rögtönzésekéből álltak, ámde pótolta csekély ellenállóképességüket a védőseregnek a hadtörténelemben páratlan hősiessége. Mi magyarok különösen büszkék lehetünk erre, mert ez a védősereg főképpen magyar katonák-

ból állott. Ott volt a többi közt a védők közt a 23. honvédhadosztály is, élén Tamásy altábornaggyal, aki a kirohanásoknál mindig az első vonalban mutatta hatalmas alakját. Azt mondták róla, hogy nem fogja a golyó... Ennek a honvédhadosztálynak kötelékében a gyulai 2., a szegedi 5., a verseczi 7. és a lugosi 8. honvédgyalozrezdek tartoztak, akik úgy védték a távoli galíciai várat, mintha az házuk tűzhelye lett volna.

Az oroszok sokat tanultak Przemysl első ostrománál. Az ostromló vezér megállapította, hogy a várat fegyverrel elfoglalni nem lehet ezért lemondott rendszeres

ostromáról. Az oroszok a vár körül jelentékeny távolságban sáncokat és lövegállásokat építettek, megszámlálhatatlan mennyiségű lövészfedezőket ástak ki több sorban egymás mögött, drótakadályokat vontak, farkasvermeket készítettek, aknamezőket raktak le, — egy szóval az egész várat olyan védőgyűrűvel vették körül, melynek műszaki ereje a legerősebb kirohanásoknak is ellenállhatott.

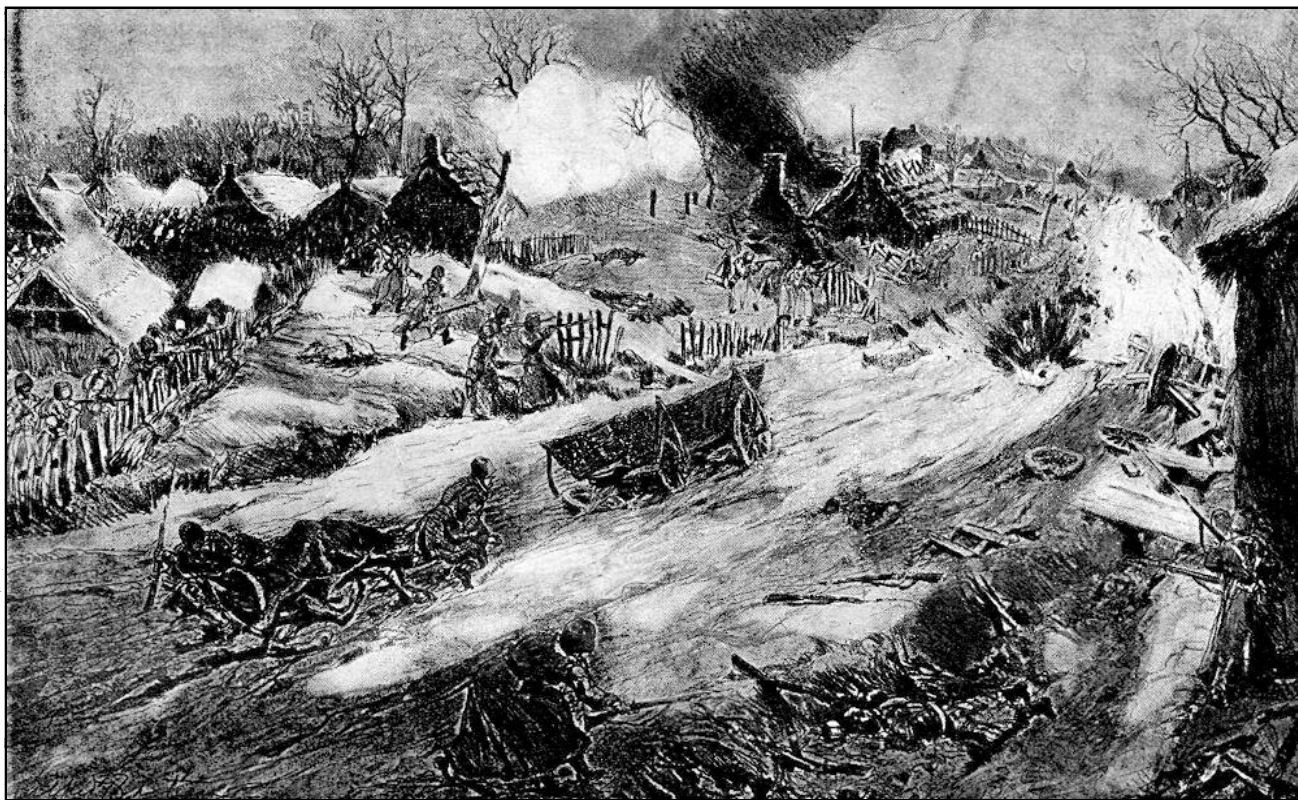
Igy készítették elő Przemysl elestét, mert tudták, hogy hatalmas szövetségük akad az — éhségben, melynek segítségével a várnak előbb-utóbb el kell esnie. Számításukban — sajnos — nem is csalódtak, de a vár sokkal később esett el, mint ahogy remélték.

Przemysl vára így teljes mértékben megfelelt azoknak a feladatoknak, amelyeket hadvezetésünk várt tőle.

Hónapokon át nagy orosz haderőt kötött le és rengeteg veszteséget okozott.

Fogarassy Tamásy Árpád altábornagy, a przemysli várórség honvéd-gyaloghadosztályának parancsnoka.

Orosz csapatok Przemysl mellett a várból kitörő csapataink ellen egy falut védelmeznek.

A VÉDŐSEREG KIROHANÁSAI.

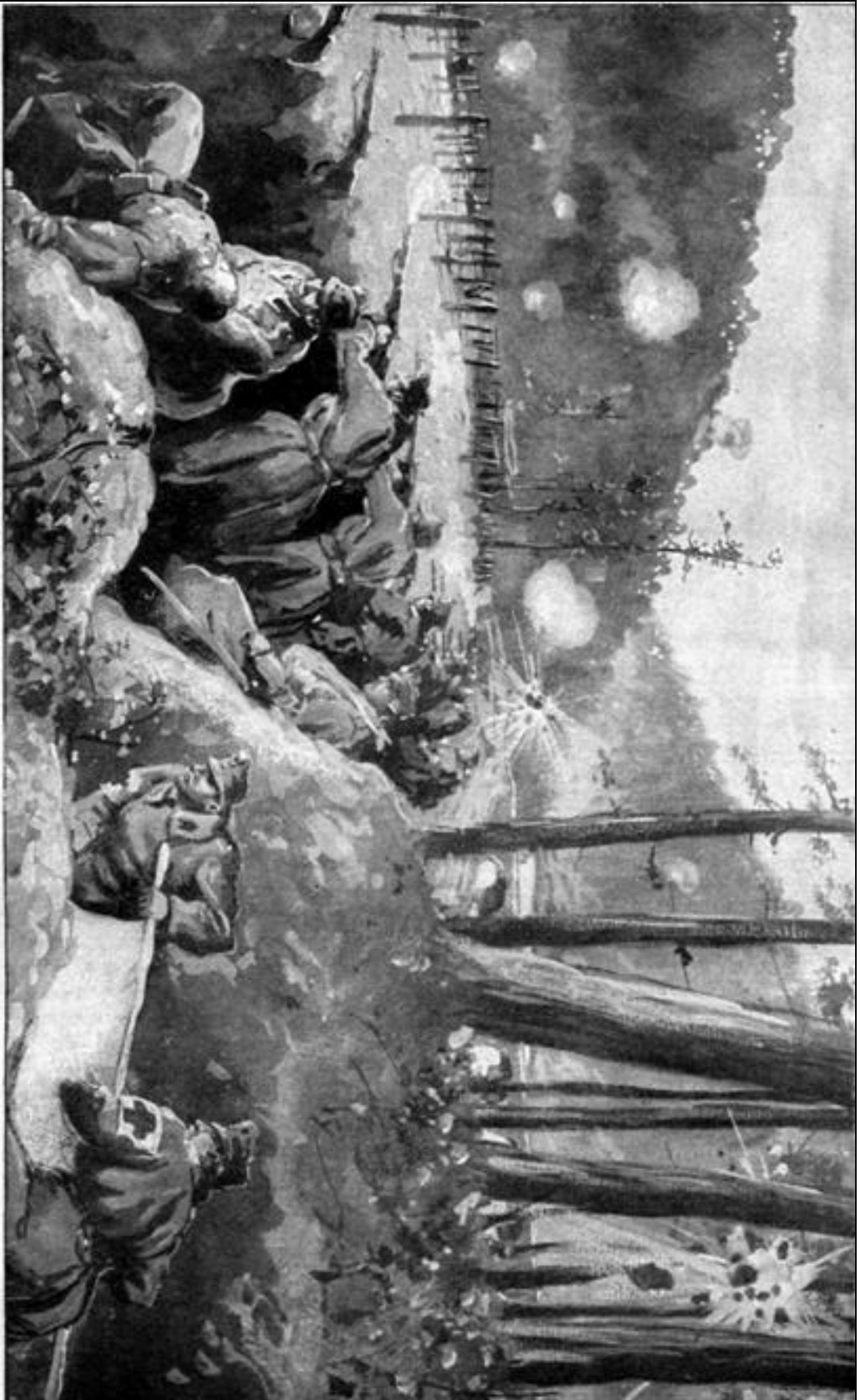
A védősereg természetesen nem nézte tétlenül a körülzáró ellenséges csapatokat. Már november 14-én megtámadta őket s a vártól északra a *Rokietnica* melletti magaslatokra vetette vissza. Kilenc nap múlva — november 23-án — *Kuzmanek* várparancsnok nyugat és délnyugat felé intézett hatalmas támadást. A rendkívül erős orosz arcvonalat áttörnie nem sikerült ugyan, de az oroszok a nyomás elől nagy távolságra voltak kénytelenek visszavonulni s ettől a naptól fogva a vár ágyúinak lőtávólán kívül tartózkodtak.

Ez a kitörés hadászati összefüggésben volt a Kárpátokat védő haderőnk működésével. Ha ugyanis a Przemyslből délnyugat felé kitörő csapat az oroszok vonalát áttörheti, úgy hátba találta volna azt az orosz erőt, amely Szanok és Liszkó környékén állott. Ez a művelet talán megnyitotta volna az utat Przemysl fölmentése számára.

A vár védőseregének működése december első felében különösen élénk lett, mert ekkor vette hírrül, hogy kárpáti csapataink a hegység nyugati szakaszában diadalmasan harcolnak az oroszokkal.

Kuzmanek gyalogsági tábornok december 10-ike körül radiótávíró útján tudta meg, hogy egyik csoportunk a Laborcz völgyéből észak felé támad s mindig nagyobb területet nyer. Ez az offenzívánk megakadályozta az oroszokat abban, hogy az arcvonalnak erről a részéről segítséget küldjenek Limanovához. Przemysl védőserege fölismerte a helyzet fontosságát s mindent elkövetett, hogy minél nagyobb orosz erőket vonjon magára. Ennek a törekvésnek eredménye volt az a hatalmas kitörés, mely *december 12-étől 15-éig* tartott. A küzdelmeket Przemysl s a tőle délnyugatra levő *Birca* község között vívták. A vár repülői Tarnov, Jaroslau és Szieniava helységekig cirkáltak szakadatlanul és a magasból irányították a kitörő csapatok mozdulatait. Ezek a legnagyobb hősiességgel harcoltak és annyit el is értek, hogy a körülzáró orosz sereg óriási tömegét kötötték le. Csapataink csak akkor tértek vissza Przemyslbe, mikor a hadseregfőparancsnokság drótnélküli táviratban határozottan elrendelte. *A célt elértük — Limanovánál győztünk.*

Az izgatott órák után a nyugalom hetei következtek. A lövegharc csak lanyhán folyt; talán azért, mert az oroszok még mindig nem rendelkeztek nehéz mozsarakkal és ágyúkkal,

Csapataink visszaverik az oroszok támadását Przemysl előállításai ellen.

Matejko Th. rajza.

vagy talán azért, mert már kevés volt a lőszerük. Repülőink folyton ott keringtek az orosz tüzereségi állások fölött, ámde változást sohasem fedeztek föl.

A vár védői karácsony napján áhitattal és örömmel ünnepeltek s utána már csak a mi mozsaraink tüzeltek. Kitörés egyelőre nem történt.

Szilveszter napját sem zavarta meg tűzharc.

Január 14-én három magyar-osztrák repülő érkezett a várba, akik parancsokat és leveleket hoztak. A merész aviatikusok Przemyslből 18-án repültek el és nem kevesebb mint 120 kilogramm tábori postalevelezőlapot vittek magukkal. Utjuk a rendkívüli hidegben és az ellenkező irányú heves szélben igen nehéz volt s így a 200 km-re fekvő Krakót csak négy és fél óra múlva érték el.

A VÁR ÁLLAPOTA A MÁSODIK OSTROM ALATT.

Przemysl várának építését 1854-ben kezdték meg, az állandó erődök 1873-ban készültek el. A vár további fejlesztése 1887-től kezdve egészen a háború kitöréséig folytatódott. Ám mégsem volt olyan elsőrangú erősség, melynek védőművei feltétlenül bombaellenállóknak lettek volna mondhatók.

A várban a két ostrom idején a bécsi vártüzérség teljesített szolgálatot. A lövegek száma kereken 1000 volt, ámde ezek közt csak 360 darab modernebb, míg a többi 1861-es mintájú régi ágyú, amelyek még fekete lőporral tüzeltek.

A védősereg két vezéről, *Kuzmanek* gyalogsági tábornokról és *fogarasai Tamásy* Árpád altábornagról, a mozgó csapatok parancsnokáról, már megemlékeztünk. *Kuzmanek* vezérkari főnöke *Hubert* alezredes volt. *Weber* tábornok védte délkeleten a legveszélyesebb hatodik, *Kloiber* ezredes pedig az északnyugati szakaszt. *Schwalb* ezredes, mint hadmérnök-főnök, *Camill*

ezredes pedig mint a tüzértörzs főnöke működött. Ők mind tudatában voltak Przemysl csekély ellenállóképességének s így előrelátták a vár sorsát, de azért mégis a végsőkig tartották. Tisztelet nekik, a modern Leonidasoknak!

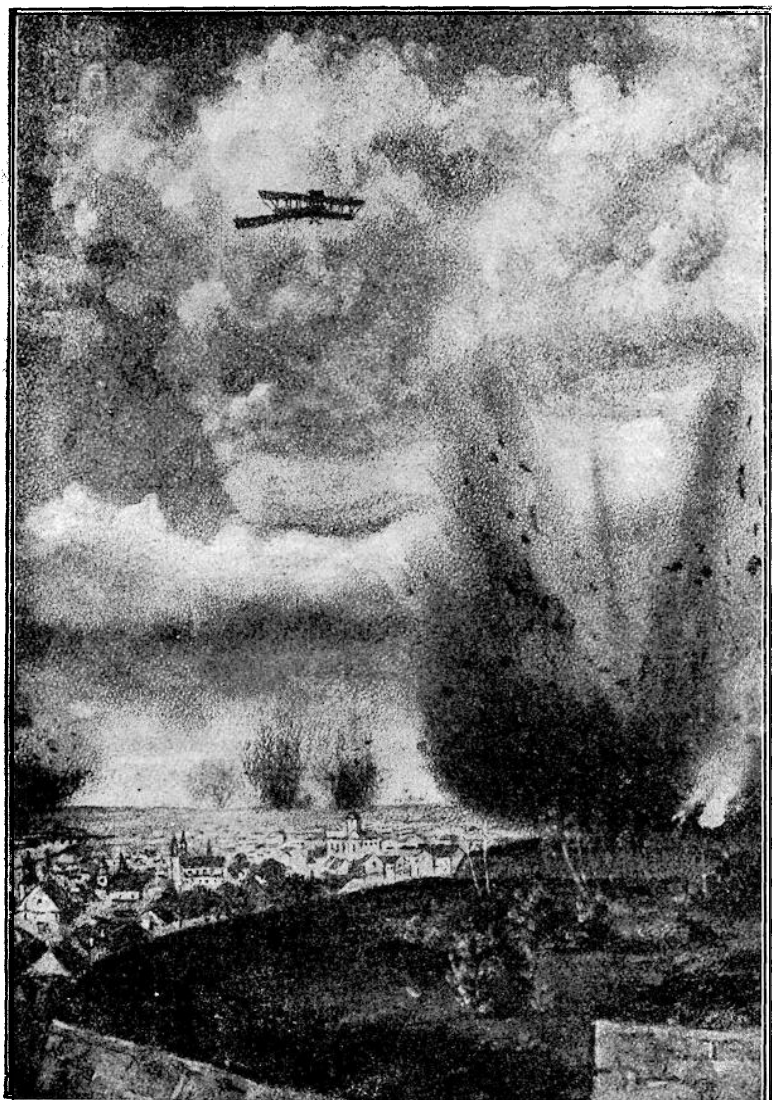
Az első és második körülzárás közti rövid időben a vonatok töltényt, sok töltényt hoztak Przemyslbe, élelmicikket aránylag keveset. Az eleséggel már december elején nagyon kellett takarékoskodni. Naponként három ember kapott két húskonzervét s minden ember csak egy kenyeret egy egész hétre! Januárban már a lóhúsrá került a sor. Kilencezer ló volt a várban; élelmezni nem lehetett őket s így valamennyien, még a drága tisztai paripák is, vágóhídra kerültek. A teheneket fűrészpor, só és vér keverékével etették...

Hadseregfőparancsnokságunk szintén ismerte Przemysl válságos helyzetét s ezért mindent elkövetett, hogy a vár fölmentessék az oroszok körülzárása alól. Csapataink január végén a Kárpátok hágóiról már veszedelmesen közeledtek Przemysl felé, de fölmentő előnyomulásukat megakasztotta a hirtelen föllépő rendkívüli hideg. Katonáinkat a metsző hóvihar megállította; az utánszállítás is lehetetlenné vált. Amint az idő március elején jobbra fordult, hadseregünk és a német szövetséges sereg foly-

tatta az előnyomulást. Az előző leírásokból tudjuk, hogy nehéz küzdelmek következtek, melyek az oroszok állását megrendítették. De csapataink hősi önfeláldozása mégsem tudta Przemyslt felmenteni. Ismét beköszöntött a galíciai tél s ez megállította a már-már egészen sikerült áttörőműveletet. Fájó szívvel álltak katonáink a Kárpátok ormain és lejtőin, de a rideg időjárásban nem tudták Przemysl felé való előnyomulásukat folytatni. Így nem maradt más hátra, mint még egy utolsó kitörés a várból s ha az elcsigázott védősereggel az sem sikerül, úgy utána a várnak átadása az egész helyőrséggel egyetemben.

Egyik repülőnk elindul Przemyslből.

Przemysl erődjeinek felrobbantása. Felül látható az a repülőgép, amely utoljára hagyta el Przemyslt. Oeffinger R. rajza.

AZ UTOLSÓ KIROHANÁS.

Március közepén már alig volt élelem a várban. Ám a védősereg minden nélkülözése és szenvedése mellett is bámulatos fegyelmezettséget tanúsított. Minden ember tudta, hogy közeledik a vég. Heteken át minimum volt a táplálékuk, de azért nem zúgolódtak egy pillanatra sem, sőt a magyar csapatok az utolsó kirohanáskor dalra gyújtottak, hogy lelkesítsék egymást. Pedig akkor már alig tudtak vánszorgni.

Március 18-án fogyott el az utolsó készlet. Mikor emberenként két konzervdobozt osztottak ki, halálbüntetéssel fenyegették meg azokat, akik mind a kettőt megeszik. Egyesek mindamellettt mohón fogyasztották el mind a két

adagot és ennek folytán szívszélhűdést kaptak, pedig a konzervek frissek voltak, mert a vár konzervgyára dolgozott az utolsó pillanatig, amíg a készletek teljesen el nem fogytak.

Mikor már nyilvánvaló lett, hogy Przemysl csak néhány napig tarthatja magát, hadsereg főparancsnokságunk elrendelte, hogy a védőőrség egy utolsó kirohanással kísérelje meg az orosz gyűrű áttörését.

Az a parancs, amelyet *Kuzmanek* gyalogsági tábornok a kitörés előestéjén — március 18-án — kiadott, gyönyörűen tükrözteti vissza a vár elcsigázott, éhező védőinek lelki nagyságát:

»Katonák! Már egy fél éve állunk ellen törhetetlenül, mi, forrón szeretett hazánk csaknem minden nemzetiségének fiai, az ellenségnek, a hidegnek és a nélkülözéseknek. Isten segítségével és a ti vitézségetekkel még eddig sikerült nekem táborvárunknak az ellenség minden támadása és minden nélkülözése ellen való megvédése. Ti már kiérdemeltétek hadseregünk legfőbb vezetőségének köszönetét és a haza háláját, sőt az ellenség tiszteletét is. Drága hazánkban ezrek szívei dobognak értetek, ezrek várnak hírt felöletek...

Hősök! Ez az én utolsó felhívásom, amelyet megkövetel hazánknak és hadseregünknek becsülete. Vezetni foglak titeket, hogy az ellenség vasgyűrűjébe mint acéltörök nyomuljatok be. Azután tovább fogtok menni, anélkül hogy fáradalmaitek csökkennének, amíg ahhoz a hadseregünkhöz csatlakozhattok, mely közelünkben súlyos harcokat vív. Az ellenség nem fog lemondani arról a zsákmányról, melyre már régen vágyódik. Mint Przemysl igazi védőit, hasson át benneteket az a gondolat: Előre, mindig előre! Ami az utat elzárja, azt meg kell semmisíteni!

Katonák! Utolsó készleteinket kiosztottuk; hazánknak és mindnyájunknak becsülete megtiltja nekünk, hogy a hosszú, dicsőséges és győzelmes harc után úgy pusztuljunk el, mint az ellenség könnyű zsákmánya, vagy mint valami tehetetlen nyáj. Hős harcosok! Utat kell törnünk magunknak és — utat fogunk törni magunknak!

E klasszikus szépségű parancs és a kiegészítő rendelkezések alapján Tamásynak felére leolvadt hadosztálya a lemergi dandárral az oroszok leggyengébb állása ellen, keletre Medika irányában intézett kirohanást 18-ról 19-re virradó éjjel. A harc március 19-én délelőtt tíz óráig tartott, ámde, sajnos, nem vezetett sikerre. A védősereg kénytelen volt visszavonulni s a rémítő éhségtől elcsigázva, halálra fáradtan és megriktulva érkezett vissza a vár művei mögé. Tízezer ember dőlt ki a támadásnál s visszavonulásnál! A visszavonulás tizenhat óráig tartott, pedig a távolság csak — hét kilométer volt!

Ez a bámulatos önfeláldozással, az emberi testi és lelki erő végső megfeszítésével véghezvitt kitörés örökké ragyogó napja lesz egész hadseregünk, de különösen a magyar honvédség történetének. Tamásy altábornagy és Szathmáry ezredes hősei dicső történelmünk legszebb vitézi alakjai mellé sorakozik.

Mikor *Kuzmanek* gyalogsági tábornok a kitörés után visszatért Przemyslbe, szikratáviró útján azonnal jelentést tett *Ferenc József* királyunknak a harcok végrehajtásáról. Jelentését ezekkel a szavakkal fejezte be: »Eskünkhöz híven és a Felséged iránt való határtalan szeretettől s legmélyebb alattvalói tisztelettől áthatva végig ki fogunk tartani.«

Erre március 20-án a király katonai irodájából a következő szikratávirat érkezett válaszul:

»Bárha mély fájdalommal tölt el, hogy a przemysli helyőrség mérszen megkísérlett át-törése az ellenség túleréjén megtörtött, mégis bánatos büszkeséggel látom hasonlíthatatlan áldozatkészségét azoknak a derék katonáknak, akiknek a siker nem jutott osztályrészül. Mindazok, akik itt harcoltak, fogadják a hőstettért legszívélyesebb köszönetem és áldom dicső emléket azoknak, akik a becsület mezején életüket adták. A történelem még a messze jövőben is

hirdetni fogja azt, amit Ausztria-Magyarország háborúja a przemysli vár makacs védelmével teljesített. Önök állhatatosak és vitézek voltak egészen a legvégsőkig. *Ferenc József.*«

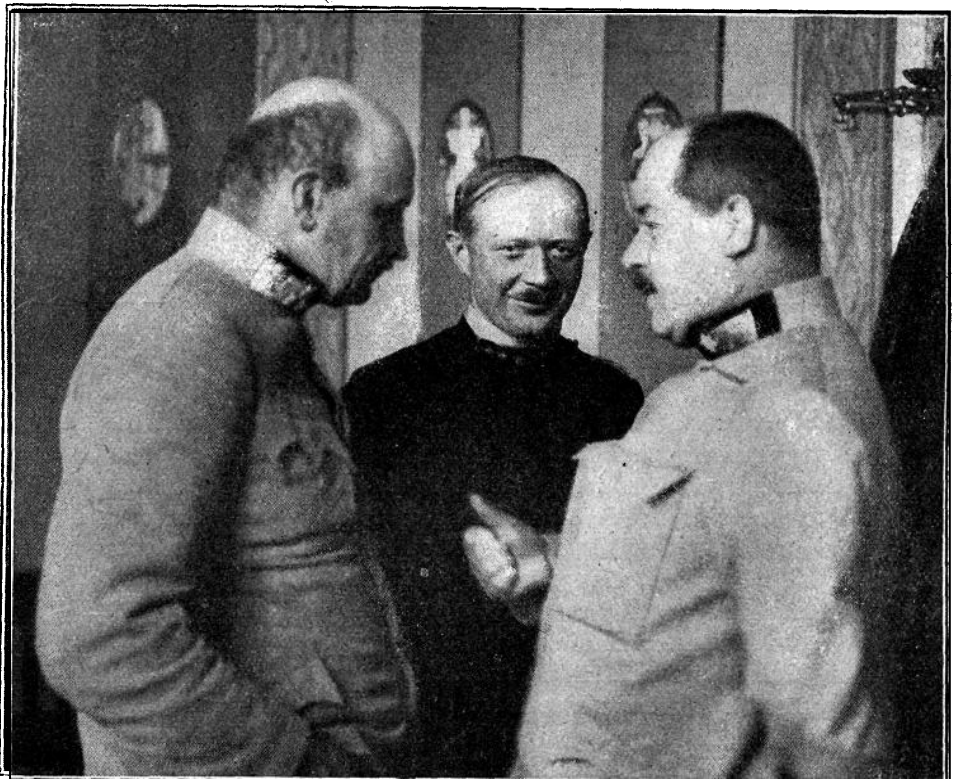
A vár parancsnoka e táviratot a következő szavak kíséretében olvasta fel:

»Katonák! Magatartásotok és tetteitek nagyobb elismerésben, mint ez a távirat, már nem is részesülhetett. Legyetek mindig méltók erre.«

A távirat a przemysli »Kriegsnachrichten« legutolsó számában jelent meg, amelyet alighanem március 21-én este nyomattak és március 22-éről van keltezve. A lap egy példánya repülőposta útján jutott el Bécsbe.

Kuzmanek gyalogsági tábornok március 21-én meglehangú szikratáviratot intézett *Bolfras* báróhoz, a király katonai irodájának főnökéhez, melyben legmélyebb köszönetét fejezte ki az uralkodó válaszáért s egyúttal azt is jelentette, hogy az ellenség március 20-án délután 6 órától 21-én reggel 3 óráig először az északnyugati, majd az északkeleti arcvonalat, azután a keleti arcvonal egyes részeit hevesen megtámadta, ámde ezeket a támadásokat mind visszaverték.

Bolfras báró gyalogsági tábornok a király megbízásából azonnal válaszolt *Kuzmanek* vár-

Hoen vezérőrnagy és Uzelacz ezredes beszélgetnek a przemysli várból repülőgépen megmenekült Lehmann kapitánnyal.

A »Kilophot«, Wien, felv.

parancsnoknak. Szikratáviratát így fejezte be: »Ausztria-Magyarország fegyverbecsületének tiszta jelvényét a Szan melletti derék harcosok magasan tartják. Ez Ő Felségének a védő erő iránt mindig melegen érző szívét soha el nem múltó hálaérzettel tölti el«.

A VÁR SZÉTROMBOLÁSA.

Az utolsó kirohanásnak megghiusulása után *Kuzmanek* tábornok elrendelte az erődök lerombolását. Március 20-án reggel 5 órakor a gyalogság parancsot kapott, hogy hagyja el az erődöket és vonuljon vissza a térközművekbe. Pontban 6 órakor robbant fel az első erőd: a *Dunkovicki II. a*. Ugyanakkor levegőbe repültek a *Sziedlicka* művei is. Aztán sorra következtek a déli arcvonal erődői, majd az *Ivanova*, *Gora*, *Lipnica* és egyéb erődök. Egyes erődök fölrobbantásához százötven kilogramm ekrazit is kellett.

Mikor az oroszok észrevették az első erődök robbanását, iszonyatos gránáttűzet indítottak az épen maradt erődökre, sőt újabb rohamot kíséreltek meg, de gyalogságunk a kirohanás fáradalmi mellett is újra megszállta a veszélyeztetett pontokat és sorra verte vissza az orosz rohamoszlopokat. Nagy baj volt, hogy a várban csak olyan gyújtóanyagok voltak, amelyek három perc alatt már robbantottak. Emiatt igen nehéz és életveszedelmes volt a robbantási munka, akadtak azonban árkászok, akik önként jelentkeztek.

Az erődök után a város három hídja következett, majd a lőporosraktárakra került a sor. A modern ágyúkat *Kuzmanek* rendeletére már előbb hátra vitték és előkészítették a robbanásra. Az erődökben a robbanást megelőző támadásoknál a régi ágyúk működtek, de így is sikerült a gyalogság hősiességével visszaverni az oroszokat. Pedig az oroszok az utolsó éjjel is szüntelenül támadtak. Ostromágyúik az utóbbi időben teljesen modernek voltak, míg az első ostrom idején régi ágyúkat használtak.

A harminc és feles mozsarakat a következőképp robbantották fel: A csöveket megtöltötték homokkal, aztán ekrazitot és lövedéket tettek beléjük, végül kisebb lőporadaggal elsütötték őket. A hatalmas ágyúk, amelyek olyan félelmetesen bömböltek, *Sziedlicka* fölött ezernyi apró kis darabokban robbantak szét. Amikor a *Sziedlicka*-erődöket robbantották fel, oly borzalmas volt a detonáció, hogy az orosz tüzérség rémülten szüntette be a tüzelést.

Két napig tartott, amíg *Przemyslben* felrobbantották az összes erődöket. Az oroszok

minden kísérlete, hogy ezt megghiusítsák, kudarcot vallott. Ezután a várparancsnok elrendelte, hogy az utolsó repülőgép, mely még a várban volt, *Stanger* hadnagy-pilótával és *Lehmann* kapitánnyal induljon Bécsbe s vigye meg a vár utolsó napjainak, elpusztításának és feladásának hírért. A két repülő hosszabb ideig kóválygott *Przemysl* felett s csak a teljes lerombolás után indult el fontos útjára.

PRZEMYSL FELADÁSA.

Amikor már a levegőbe röpitettek minden automobilt, lőszerraktárt és katonai archívumot, az erődök romjain felállt egy tiszt és fehér zászlót lobogtatott. Az elősiető oroszoknak aztán ezt a kijelentést tették:

— *Kuzmanek* ömagyméltósága eláll a vár további védelmétől, mert elfogyott az élelem. A várórséget és a lakosságot az ellenség lovagiaságára bízza.

Minden tiszt és minden közember, aki *Przemyslben* orosz fogságba került, fölemelt fővel és az igazi harcosok becsületének büszke öntudatával áll előttünk s — az ellenség előtt is, mely *Przemysl* átadása után *Kuzmanek* tábornokot és tisztikarát a legnagyobb tisztelettel fogadta. Az orosz tisztok a legőszintébb csodálattal beszéltek a védők hősiességéről és emberfeletti kitartásáról. *Kuzmanek* tábornok szembekerülve az orosz parancsnokkal, *Dimitriev Radko* tábornokkal, leoldotta kardját és át akarta azt neki nyujtani. Ez azonban nem fogadta el és a következőket mondotta:

— Tábornok úr, ön egy félesztendőnél tovább hősként állott ellent a mi túlerőnknek! Oroszország azt kívánja, hogy ön megtartsa kardját, amelyre önnél senki sem lehet méltóbb. Ön mindig bátor és lovagias ellenfelünk volt.

De nemcsak *Kuzmanek* várparancsnok tarthatta meg a kardját, hanem megmaradt ez a joga hadifogságba került összes tisztjeinknek is. Igy jutalmazta hőseinket az ellenség azért a legendás időkre emlékeztető kitartásért, amelyet hónapokon át tanusítottak s mely előtt az egész világ bámulattal hajlott meg.

PRZEMYSL ELESTÉNEK HATÁSA ÉS JELENTŐSÉGE.

Przemysl várának elestét megdöbbenéssel s néma fájdalommal vettük tudomásul. Nem voltunk rá egészen elkészülve, bár szorongó érzésekkel vártuk az ostromról szóló jelentéseket. Nem tudtuk, de sejtettük, hogy a vár el fog

végül esni. Előttünk voltak a hadtörténelemnek s még inkább a mostani nagy háborúnak példái. Lüttich és Namur meg a többi vár a nyugati harctéren csak néhány napig álltak ellen a németek ostromának, Antwerpen — a világ egyik leghatalmasabb vára — csak tizenegy napig. Przemysl pedig négy és fél hónapon át dacolt az oroszok körülzáró seregével s a természeti erővel. Bámulatos teljesítmény, de a vég érzelmi szempontból mégis fájó volt. Valóban csak érzelmi szempontból, amit azonban a háborúban egészen ki kell küszöbölnünk. Hadműveleteinket Przemysl elvesztése semmiféleképpen sem befolyásolta, hiszen hivatalos jelentésünk is azt mondta, hogy *»a vár eleste a helyzetre a maga egészében befolyással nincs«*.

Ez valóban igaz volt.

Przemyslnek katonai jelentősége a következő pontokban foglalható össze: 1. elzárta a Galícia keleti és nyugati részeit összekötő utak és vasutak egy részét; 2. megnehezítette az oroszoknak a Dunajec, illetve a Duklai-hágó felé való előnyomulását; 3. saját csapataink a várat mint hadművelleti alapot kiváló eredménnyel használhatták az offenzív védelem szempontjából; 4. a vár mint fontos hadművelleti pont sok hadianyaggal és nagy helyőrséggel rendelkezett és 5. a támadó a várat nem ignorálhatván, kénytelen volt azt nagy erővel körülzárni, ha nyugat felé szándékozott előnyomulni.

Mármost állapítsuk meg, hogy az említett szempontokból mennyiben teljesítette a vár feladatát és mennyiben volt eleste hátrányos hadműveleteinkre.

Az 1—3. és 5-ik pontban kifejtett jelentőségét a vár 1914 október végén és novemberben is fényesen beigazolta.

Az említett időben az orosz áradat mozgását megbénította. Az ellenséget arra kényszerítette, hogy a körülzárásra és az ostromra több mint 50 km. hosszú bekerítő vonalon nagy erőt hagyjon vissza és hogy a nyugat, illetve délnyugat felé való előnyomulásakor északon és délen messzire elkerülje. Heteket nyertünk így, mely idő nemcsak arra volt elég, hogy visszavonulásunkat minden tekintetben rendezhessük, hanem arra is, hogy erőinket megfelelően átcsoportosítván, kiválóan elkészített földőzekekben várhassuk az oroszok támadásait, melyek — amint láttuk — meghiusultak.

Abban a pillanatban azonban, amikor az oroszok a vár körülzárását befejezték s a tőle északra, illetve délre vonuló vasutakat (Rava-

ruszka—Jaroslau—Rzeszov, illetve Sztrij—Szarnok—Jaszlo) helyreállítván, a Dunajec vonala és délnyugat felé tovább nyomultak: *a várnak az 1—3. pontban fölsorolt katonai jelentősége azonnal megszűnt*. Przemysl a védő szempontjából ettől a pillanattól kezdve alig volt egyéb, mint valamely — bár értékes, de — hozzáférhetetlen sziget. Ezeken a körülményeken a vár eleste nem sokat változtatott. Még új közlekedési lehetőségek is alig nyíltak meg az oroszok előtt Przemysl elfoglalásakor; vasúti vonalat egyáltalában nem nyertek, országutat is csak egyet: a przemysl—dinov—sztrizovit.

Csak a várnak a 4. és 5. pontban fölsorolt katonai jelentősége érvényesült reánk nézve hátrányosan Przemysl elestekor, mert elvesztettük a várnak összes hadianyagát s egyéb készleteit, hadifogságba került az egész védősereg és a körülzáró ellenség felszabadulván, a harctér más részén használhatták fel. Ámde sem veszteségünk, sem pedig a körülzáró orosz haderő nem volt olyan jelentékeny, hogy a hadihelyzetet befolyásolhatta volna. Az előbbire vonatkozólag közöljük a veszteségekről szóló hivatalos jelentést:

»A Przemysl elesteről szóló orosz jelentésekkel ellentétben a következő autentikus adatok állapíttatnak meg:

Przemysl romjai parancsra, előzetes felszólítás és az ellenséggel való előzetes tárgyalások nélkül, az egész hadianyagnak régen és alaposan előkészített elpusztítása után adattak át az ellenségnek.

A létszám az ostrom utolsó hetében a következő volt:

44.000 főnyi gyalogság és tüzérség (két-harmadrészben népfölkelők);

ebből levonandó mintegy 10.000 főnyi veszteség a március 19-iki, legutolsó kirohanásnál;

45.000 a hadiszolgáltatásokról szóló törvény alapján beállított és katonai ellátásban részesülő munkás, kocsis, loápoló;

azután a vasúti és távírószemélyzet;

végül 28.000 kórházi kezelésben levő beteg és sebesült.

A vár 1050 mindenféle kaliberű ágyúval volt felszerelve, amelyek legnagyobb része egészen elavult típusú, 1861-ből és 1875-ből, amelyeket egyébként szintén idejében felrobbantottak. Az utolsó orosz támadást március 21-ikéről 22-ére virradó éjjel csak gyalogsági és gépfegyvertűzel, valamint egy pár, még szét nem robbantott 1861. évi mintájú ágyúval vertük vissza.

Hadműveleteinkre nézve kétségtelenül az volt a legfontosabb, hogy Przemyslnél na-

gyobb orosz erők szabadultak föl a vár eleste után. De ezeket az erőket sem kell túlbecsülnünk. A vár eleste után mintegy 150—200.000 főnyi orosz sereg küldetett Przemysl falai alól a Dunajec-folyóhoz és — főképpen — a Kárpátokba ; ámde ez az erő csak megnehezítette védelmünket és kissé késleltette a május 2-án megkezdett dicsőséges offenzívánkat, *azonban döntő jelentőséget a hadműveletekre egyáltalában nem gyakorolt.*

Przemysl elvesztése fájó érzéseket ébresztett fölugyan mindnyájunkban, ámde kezdettől fogva erősen élt bennünk a remény, hogy a hadiszerencse hős csapataink zászlóihoz fog csatlakozni és a várost ismét visszafoglaljuk. Reményünk teljesült.

Przemyslnek második ostroma derék csapatainknak és vezetőségünknek fényesen sikerült súlyos erőpróbája, elvesztése pedig a hadjáratnak kisebb jelentőségű és csak átmeneti epizódja volt.

Wanyerka Gyula eredeti rajza.

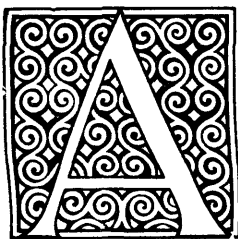
Kirlibaba visszafoglalása 1915 január 22-én.

Heger A. rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

BUKOVINA VISSZAFOGLALÁSA. 1915 JANUÁR KÖZEPÉTŐL ÁPRILIS ELEJÉIG.

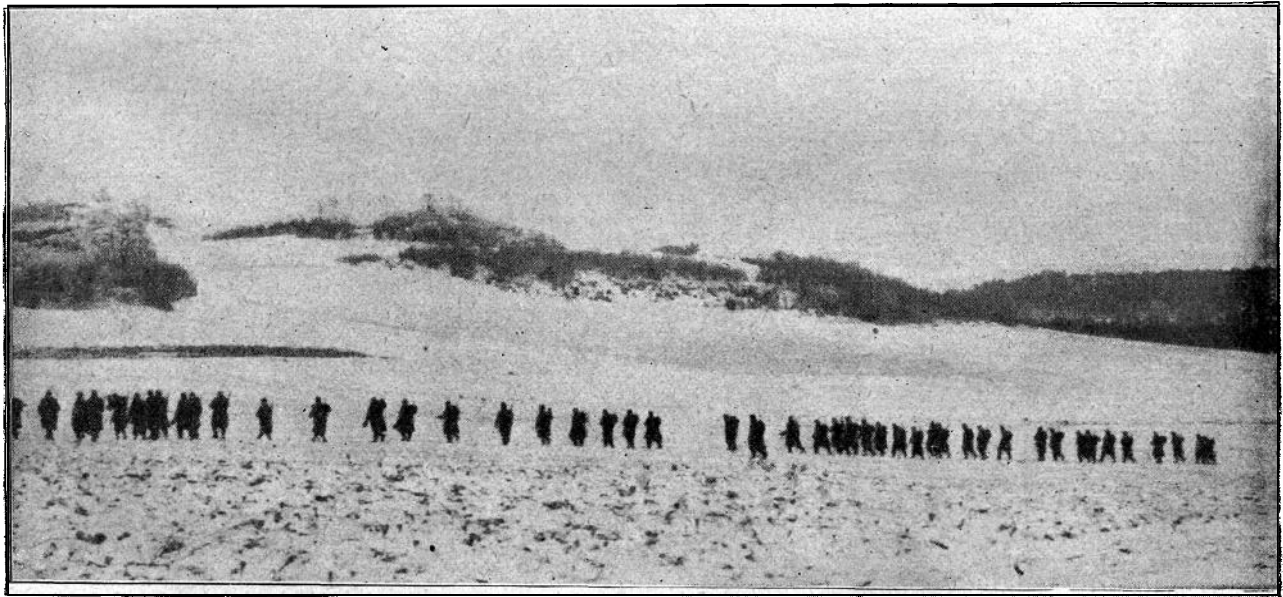

A kárpáti küzdelmek leírásánál szándékosan mellőztük azoknak a dicsőséges harcoknak megismertetését, amelyeket csapataink Bukovinának és Galicia délkeleti részének behavazott hegyein vívtak s amelyek eredménye az említett vidékeknek az orosz megszállás alól való felszabadítása lett.

Bukovina és délkeleti Galicia ugyanis külön harcteret alkotnak. A Duklai-horpadás és a tőle keletre levő hágók messze vannak Buko-

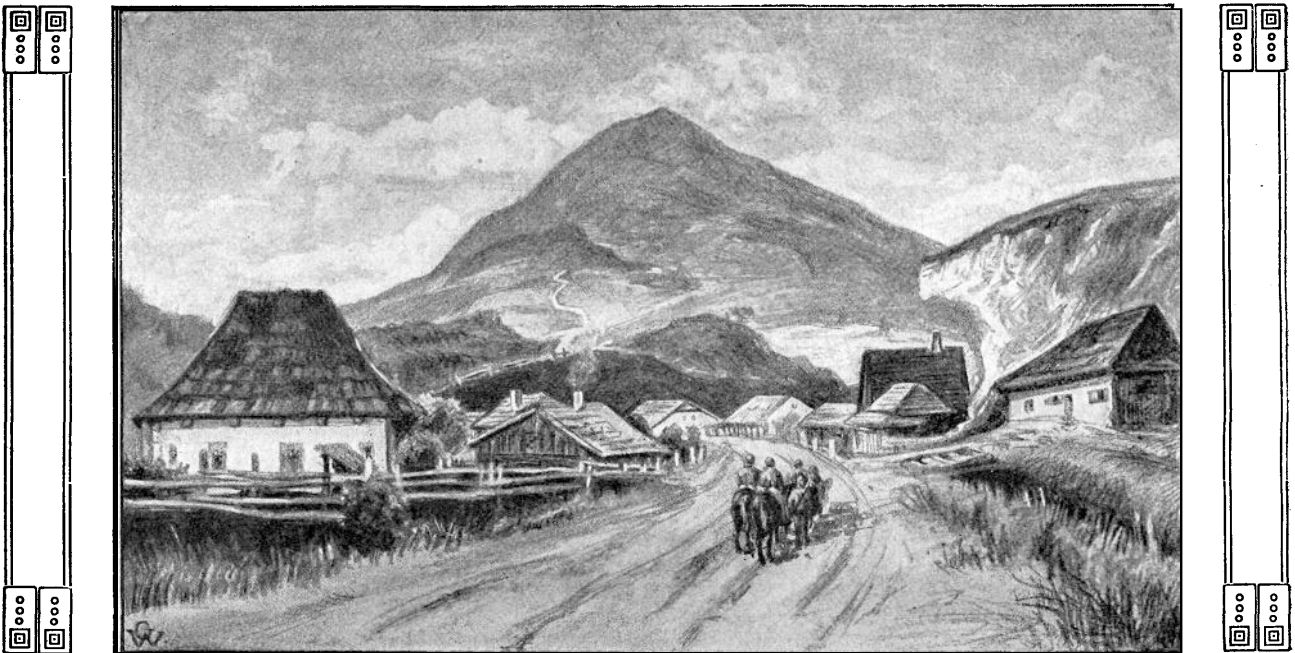
vinától. Az előbbieknél operáló csapatainknak hadműveleti alapja általában a Tiszától nyugatra fekvő vidék, földrajzi hadműveleti tárgyai pedig Przemysl s a jobbszárnyé Lemberg is. A Bukovinában működő szövetséges sereg Máramarosszigetre és Erdélyre támaszkodik, elérendő földrajzi célja pedig: a balszárny számára Lemberg, a sereg többi része számára ellenben Besszarábia északi része és Volhinia volt.

Az Erdős-Kárpátok délkeleti láncai északkeleti irányban fokozatosan esnek a Czernovicz mellett folyó Prut- és Dnyeszter-folyók felé. A Szereth, valamint Szucava és Moldova mellék-

Előnyomuló gyalogságunk Bukovinában.

A „Kilophot”, Wien felvétele.

Kirlibaba.

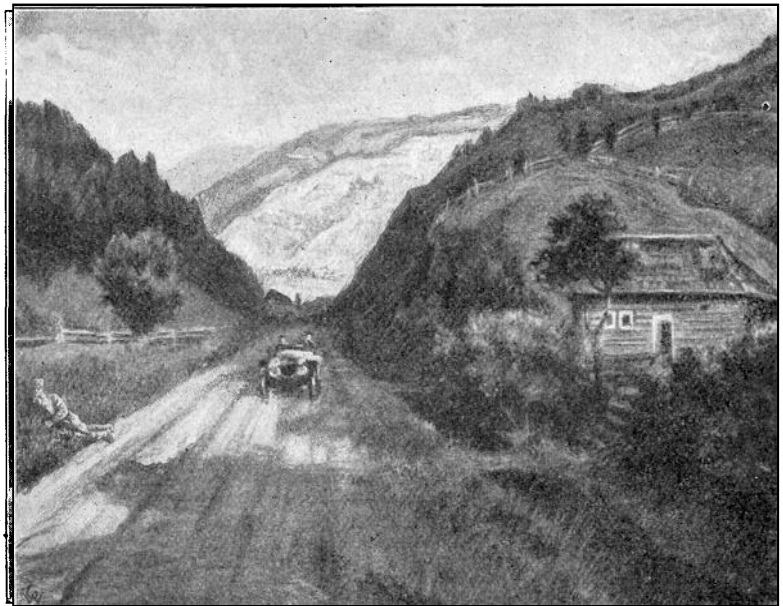
folyói, úgyszintén a Prutnak és a Dnyeszternek mellékfolyói mélyen bevágott völgyekben sietnek torkolatuk felé s így a terep járhatóságának nehézségeit fokozzák. A Prut-folyó Czernovitz környékén 150—250 méter széles, a kanyargós folyású Dnyeszter pedig a Prutnál is nagyobb lévén, mindkét folyó jelentékeny akadály s így a védelemre előnyös.

Bukovina keleti határát a Prut-folyó és Magyarország közt Románia északnyugati határa alkotja. Ennek politikai jelentősége abban áll, hogy Bukovinának elvesztése, illetve visszafoglalása a semleges Romániát befolyásolhatja, ámde katonai szempontból is fontos, mert a Bukovinában működő csapatok keleti szárnyát Románia felől váratlan támadás, vagy éppen megkerülés veszedelme mindaddig, míg Románia semleges s az orosz ellenség ezt tiszteletben is tartja, nem fenyegetheti.

Az oroszok 1914 augusztusban betörték Bukovinába. Velük szemben, mint tudjuk, Fischer alezredes, később ezredesnek, Bukovina csendőrségi parancsnokának hirtelen összeállított kis serege — alig néhány zászlóalj — állott. Pénzügyőrök, csendőrök, népfőlkelők alkották Fischer ezredes csapatait, amelyekkel a kiváló katona bámulatos erély-

lyel és szervezőképességgel igyekezett Bukovínát az oroszok ellen megvédeni. Czernovitz, a hercegség székhelye, már 1914 nyarán elesett ugyan, de Fischer 1914 október 20-án visszafoglalta.

Az ősz folyamán határozottabb formát vett Bukovinának és Galicia délkeleti részének védelme. Máramarosszigetre érkezett ugyanis Pflanzler-Baltin báró lovassági tábornok s megkezdte a szervezés nagy munkáját. Kiváló segítő-

A Jakobeni-völgy.

Wildmayer G. rajza.

A bukovinai és keletgalíciai harctér.

Egy 30,5 cm-es mozsarunk a bukovinai harcokban.

Bálint János felvétele.

társa volt *devecseri Schullheisz Emil* altábornagy. Hajthatatlan akaratak eredményeként fokozatosan megalakult a *Pflanzer-Baltin*-hadseregcsoport, amely azóta mint 7. hadsereg már megörökítette nevét a hadtörténelemben.

A *helyzet* Bukovinában és Galícia délkeleti részében 1914 november közepén a következő volt:

Fischer ezredes mintegy hat zászlóaljjal s két ágyúval Czernoviczot s tőle jobbra és balra a Prut déli partját tartotta megszállva. A túlnyomó orosz erők a folyó északi partján néztek vele farkasszemet.

Mintegy négy kombinált hadosztályunk előcsapataival Kuti—Zielova vonalában állott. Velük szemben az oroszok Kolomea, Delatin és Nadvorna helységeket tartották megszállva.

Tovább nyugat felé Viszkov községnél *Janiczek* tábornok cs. és kir. dandára állott, azé a tábornoké, aki november 26-án hősi halált halt, végül a Vereckei-hágónál s tőle északra csaknem Szkole városáig *Hoffmann* altábornagy hadosztálya foglalt állást. Ellenséges nagyobb erők Sztaniszlau, Kalusz, Dolina, Sztrij és Drohobic városokban előcsapataikkal *Janiczek* és *Hoffmann* állásaival szemben voltak.

November második felében az oroszok igen nagy erőkkel támadták meg az Erdős-Kárpátok nyugati hágóit, és ez az invázió visszahatással volt a bukovinai helyzetre is.

Fischer ezredes parancsot kapott a visszavonulásra és Czernoviczot november 26-án engedte át az oroszoknak. Az ellenség nyomon követte a maroknyi csapatot és lassanként elfoglalta egész Bukovinát.

Fischer ezredes 1914 december végén *Kirlibaba* helységet érte el, *Schullheisz* altábornagy hadosztálya pedig — melynek vezérkari főnöke ekkor a »nagyszerűnek« nevezett *Papp Dániel* mérnökkari alezredes volt — a Kirlibabától északra fekvő Lucsinát. Ámde innen is vissza kellett vonulnunk. Az oroszok néhány nap múlva bevonultak Kirlibaba hely-

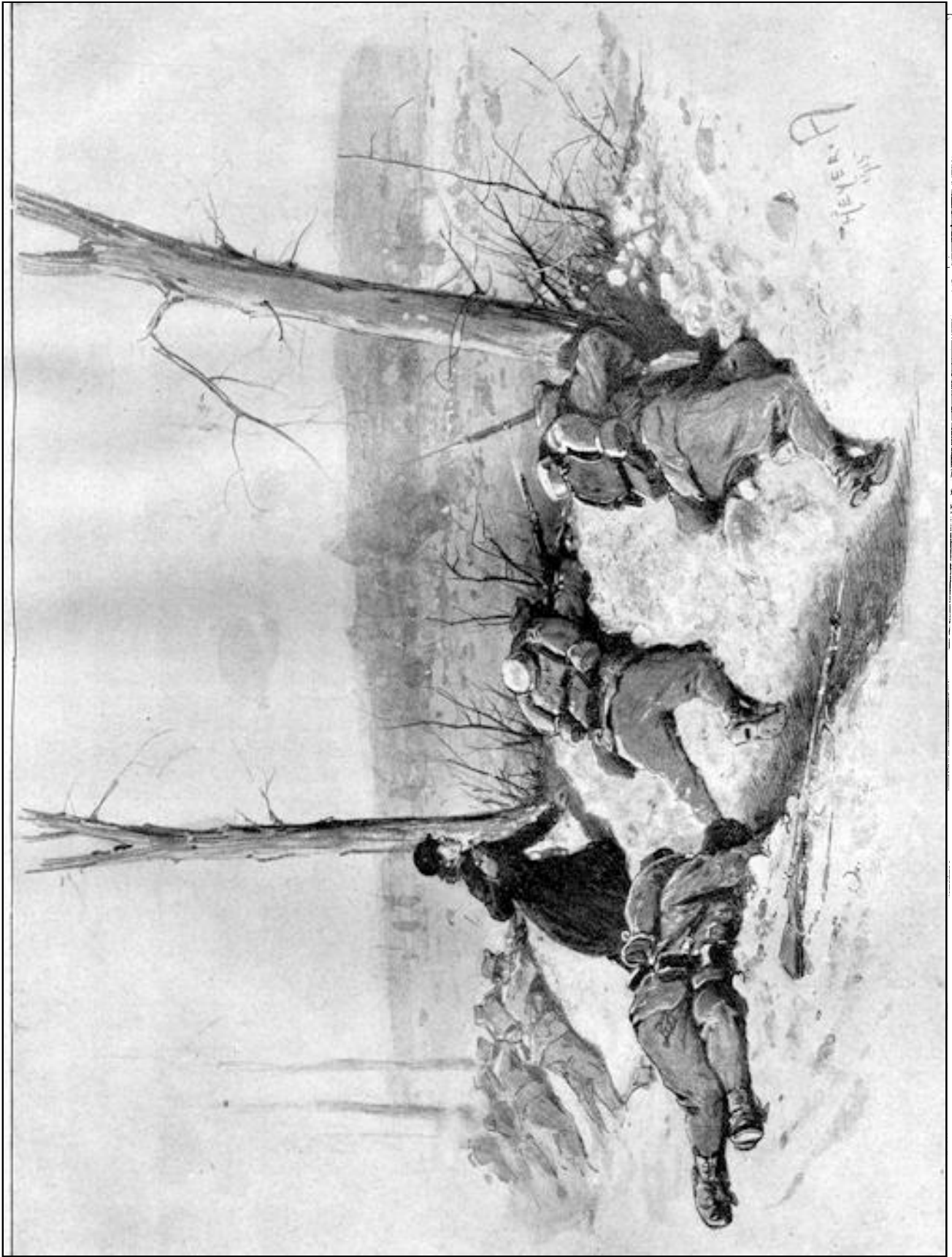
sebe s megerősítették azt.

Fischer ezredes csoportja azután *Jakobénibe* került. Ő maga néhány nap múlva megbetegedvén, csapatai fölött a parancsnokságot 1915 január 6-án *Papp Dániel* alezredes vette át. Az oroszok Kimpolung felől január 16-án heves támadást intéztek Jakobéni ellen, amelyet *Papp* alezredes időközben jól megerősített és ahol az oroszok támadását sikeresen visszavertük. A támadást azután a következő napokon szünet nélkül megismételték. Az orosz 71. hadosztály parancsnoka, *Laurentiev* tábornok legjobb csapatait küldte *Papp* alezredes állásai ellen, de hiába. Két ezred, a vinszgradszki 281., továbbá az alexandrovszki 282. és sok más orosz népfőlkelő-alakulat vérzett el a bevehetetlen védővonal előtt.

Papp alezredes kézigránátjai, fatorlaszai, kőszórói és aknai s embereinek hősiessége csodákat műveltek. Az orosz katonák halomszámba hullottak el a vitéz parancsnok állásai előtt és *Laurentiev* kénytelen volt Kimpolungra visszamenekülni.

Január 20-án még egy utolsó kísérletet tettek az oroszok *Papp* alezredes állásai ellen, de ez sem sikerült. Ezután nyugalom következett. *Papp* csoportja *Lilienhof* tábornokunk seregébe olvadt be.

Offenzívánk ezen a harctéren január második felében kezdődött meg, ugyanakkor, mikor

Egy alezredes neje a rajvonalban.

Heger Artur eredeti rajza. Egy vezér-kari alezredesünk neje személyes jelenlétével tüzei katonáinkat a Bukovinába beözönlő oroszok feltartóztatására.

Papp műszaki vezérkari őrnagy, a Czernoviczt újra elfoglaló csapatok parancsnoka a harc vonalában lovagol.

az Erdős-Kárpátokban Csermák főhadnagy Erdélyből, Besztercén át, néhány 15 centiméteres nehéz tarackot hozott előre. Méteres hóban ökrök vontatták a lövegeket s a gépkocsikra mállházott lőszert is. Az oroszok kémei már néhány nap múlva ijedten jelentették *Laurentiev* tábornoknak, hogy a magyar-bukovinai határon »harminc és felesek« állanak! Ez a hír aztán végleg elvette az oroszok kedvét a támadásoktól. Csapatunk ezután a visszavonuló oroszok nyomában megkezdtek diadalmas előnyomulásukat.

Január 22-én visszafoglaltuk a várra kiépített *Kirlibaba* helységet, ahonnan az ellenség Kimpolung felé s a Moldova völgyébe menekült. Csapatunk, nem törődve a magas hóval, dermedt hideggel s a rendkívüli terepnehézségekkel, követték az oroszokat s néhány nap múlva elfoglalták *Breaza*, *Moldava* és *Izvor* helységeket.

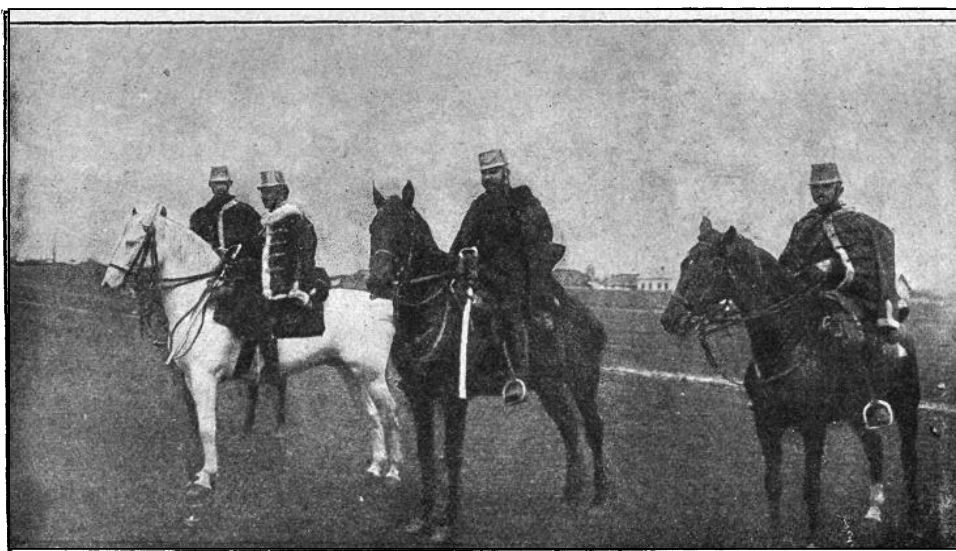
Február legelső napjaiban már egész 250 kilométeres arcvonalunk előnyomult. Papp alvezredes csapatai február hó 6-ikán a lakosság nagy örömujjongása közben bevonultak *Kimpolungba*.

Bukovina megtisztítása ezután igen gyorsan haladt előre. Kim-

polung után február 7-én már a *Szucava* felső völgyébe jutottunk, 8-án pedig a Kimpolungtól északra fekvő *Vama* helység lett a miénk. Az oroszok a foglyok ezreinek visszahagyása mellett futva menekültek. *Gurahumora*, *Szucava*, *Radautz* dicső állomásai hőies seregünk előnyomulásának. Február 11-én már elértük a *Szereth* vonalát.

Bukovinai sikeres előnyomulásunkkal egyidejűleg *Pflanzer-Baltin* lovassági tábornok oszlopai, miután az ellenséget *Körösmezőnél* visszavetették, átkeltek a *Jablonica- (Tatár-) hágón* és a tőle nyugatra és keletre fekvő átjárókon. Mialatt Bukovinában előrenyomuló oszlopaink számos ütközet közben elérték a *Szereth* vonalát, addig a Felső-Prut vidékén és *Nadvorna* irányában előrenyomuló csapataink elfoglalták a hegyvonulatok északi kijáratait, elérték *Viznitz*, *Kuti*, *Kosov*, *Delatin* és *Pasieczna* helységeket s ott az oroszokkal való közvetlen érintkezésben február 12-ike körül egyelőre megállapodtak. Az orosz foglyok száma huszonkilencezre emelkedett. A bal oszlopok egy nap múlva már ismét előnyomultak, február 14-én elfoglalták *Nadvornát* s az oroszokat *Sztaniszlau* felé verték vissza.

Két nap múlva — február 16-án — új siker koronázta csapataink küzdelmét. Heves harcok után elfoglaltuk *Kolomeát*, Galiciának egyik legvirágzóbb városát. *Kolomea* elfoglalásával megszakítottuk a Czernovicz—*Kolomea*—*Sztaniszlau*—*Sztrij*—*Drohobici* vasutat, amelyet az oroszok mint fontos hadászati és hadtápvonalat sokáig előnyösen használtak. A város-

Cseresnyés László honvédhuszáralezredes, Bukovina felszabadítóinak egyike, kíséretével.

Bálint János felvétele.

Czernovitz visszafoglalása 1915 február 17-én.

Hejer A. rajza.

tól délre Klucov Vk. és Miszinnél az oroszok 15-ike óta tartó harcokban szemmel láthatóan nagy erőfeszítéseket fejtettek ki, hogy Kolomeát megtarthassák. Nagyszámú erősítést vettek harcba. A műút mindkét oldalán előnyomuló csapataink ellen intézett heves ellentámadásaikat több ízben vissza kellett vernünk, mely alkalommal ágyúink jó hatása az ellenségnek nagy veszteségeket okozott. Délután 5 órakor sikerült az ellenséget, elkeseredett védekezése mellett is, általános támadással a város előtt elfoglalt utolsó állásából kiverni és a menekülő oroszokkal együtt Kolomeát elérni. A Prut hidjának elpusztítását megakadályoztuk, a várost a menekülő oroszoktól megtisztítottuk és megszállottuk. Kétezer oroszot elfogtunk, több géppuskát és két ágyút zsákmányoltunk.

A Bukovinában visszavonuló orosz csapatok két részre váltak; az egyik oszlop a Csere mosz völgyében általában Kuti felé, vagyis északnak, Kelet-Galicia irányában tartott, a másik Gurahumora helységen át vonult vissza. Az előbbi bukovinai főerőnk, az utóbbit pedig Papp alezredes csoportja üldözte. Az ellenség csak a Szereth-folyónál állt meg Sztorozinetz környékén. Papp alezredes megkerülte az oroszokat, akik csak az utolsó percben voltak képesek Kucurmare felé elmenekülni.

Az oroszok sokkal nagyobb számban voltak, mint Papp alezredes kis csapata. Egyedül Czernovitzban mintegy 10–12.000 újoncuk volt, akiknek kiképzését éppen már befejezték. Czer-

novicztól délre nagy erődítések épültek. Az oroszok mégsem álltak meg Czernovicznál, hanem harc nélkül átkeltek a Pruton. Így csapataink számára megnyílt a hercegség fővárosába vezető út.

Leírhatatlan volt a lakosság öröme, midőn február 17-én délután három zászlóaljunk bevonult Czernoviczba és végeszaktadt az oroszok tizenkét hetes uralmának.

Papp alezredes 19-ikéről 20-ikára hajló éjjel vonult be a fővárosba, rendezte a csapatkötelékeket s azonnal megtette intézkedéseit Czernovicz védelmére.

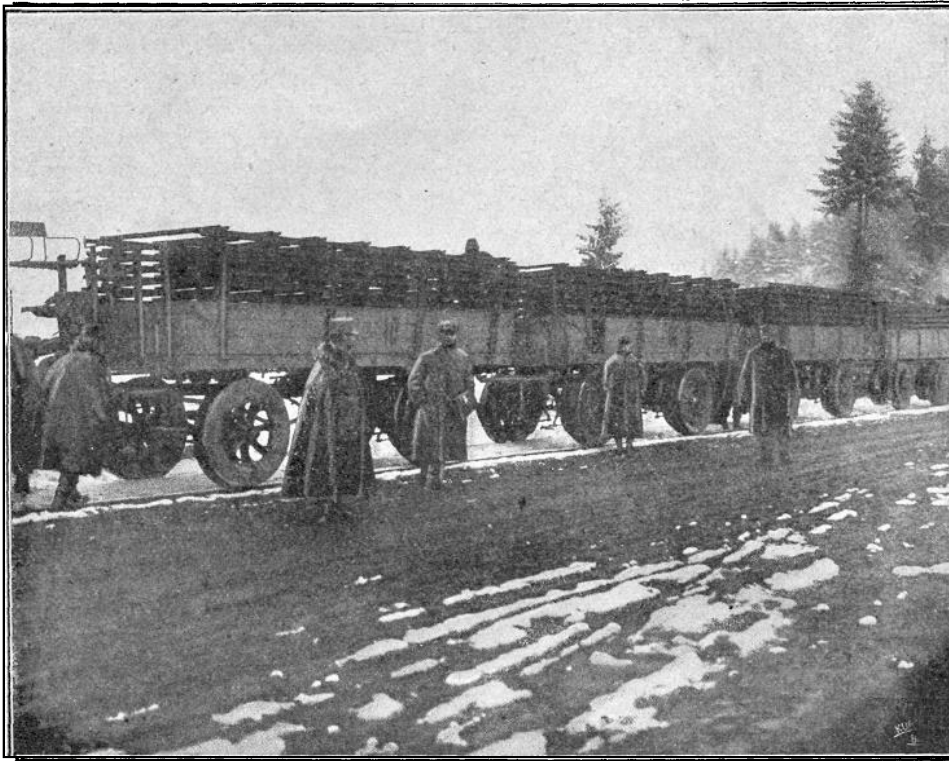
Czernovitz alól az oroszok a Bukovina, Románia és Oroszország határán, a Prut mellett fekvő *Novoszelica* helység felé vonultak vissza.

Február közepéig tehát visszafoglaltuk Bukovinát és Galicia délkeleti részét egészen a Prut-folyóig s eljutottunk a Sztaniszlautól általában délre fekvő hegy- és dombvidékig.

Nagy feladatot végeztek hős csapataink. Teljesítményük mellett elhalványul Hannibal útja az Alpokon át. Ámde nagy volt az elismerés is! Az egész monarchia örömmámorban úszott s meleg szeretettel küldte üdvözléteit katonáinknak és bölcs vezéreiknek. Királyunk is méltatta érdemeiket. *Pflanzer-Baltin* báró lovassági tábornoknak a Lipót-rend nagykeresztjét, *Schultheisz* altábornagnak pedig ugyanennek a rendnek lovagkeresztjéhez a hadidíszítményt adományozta.

Bukovina fölszabadítása nagyon megnyugtatóan hatott az erdélyi vármegyékre is. Gróf *Bethlen Balázs*, Beszterce-Naszód és Szolnok-Doboka vármegyék főispán-kormánybiztosa a Bukovinában kivívott győzelem után táviratban üdvözölte báró *Pflanzer-Baltin* lovassági tábornok, hadseregcsoport-parancsnokot és egyik csoportparancsnokát, *Czibulka* altábornagyot.

A Prut-vonal elérésekor lezáródott Bukovina és délkeleti Galicia visszafoglalásának *első időszaka*. A hadműveletek második időszakát az oroszok erélyes ellentámadása, tehát a mi részünkről általában defenzíva jellemzi. Az ellenség, amelyet a néhány hetes küzdelemben

Villamos hegyvasút vasúti síneket szállít.

Bálint János felvétele.

súlyos vereségek értek, óriási erősítéseket kapott s azokat a megerősített Halicson és Sztaniszlauun át szövetséges seregeink ellen küldötte. Nadvorna és Sztaniszlau környékén tíz napig tartó elkeseredett csata fejlődött ki, melyben csapataink egy talpalatnyi földet sem vesztek el. Az előnyomulás azonban egyelőre megakadt, mert az oroszok állandóan szaporították csapataikat.

Pflanzer-Baltin lovasági tábornok hadserege nagyon jól elkészített védőállásokban fogadta az ellenséges elkeseredett támadásait, amelyek az akadályok holt erején és csapataink hősiességén valamennyien megtörtek, sőt hivatalos jelentésünk február 20-ikán már a következő örvendtes tudósítást tartalmazta: »Délkelet-Galiciában az ellenség Nadvornától északra elfoglalt erős állásait

nem volt képes megtartani. Utolsó döntő támadásunk elől kitért és lovasságunktól üldözve, Sztaniszlauj irányában elvonult.«

E siker után egészen február végéig súlyos harcaink voltak, amelyek egyik küzdő fél számára sem hoztak döntő eredményt. Március 1-én rövid szünet következett. Az ellenség azonban fokozatosan szaporította seregét s néhány nap múlva Kolomea felé próbált előretörni. *Pflanzer-Baltin* azonban összegyűjtötte erejét s visszaverte a súlyos támadást.

E művelet után arra törekedtünk, hogy a Prut és a Dnyeszter közti, mintegy 30-40 km széles területet megtisztítsuk

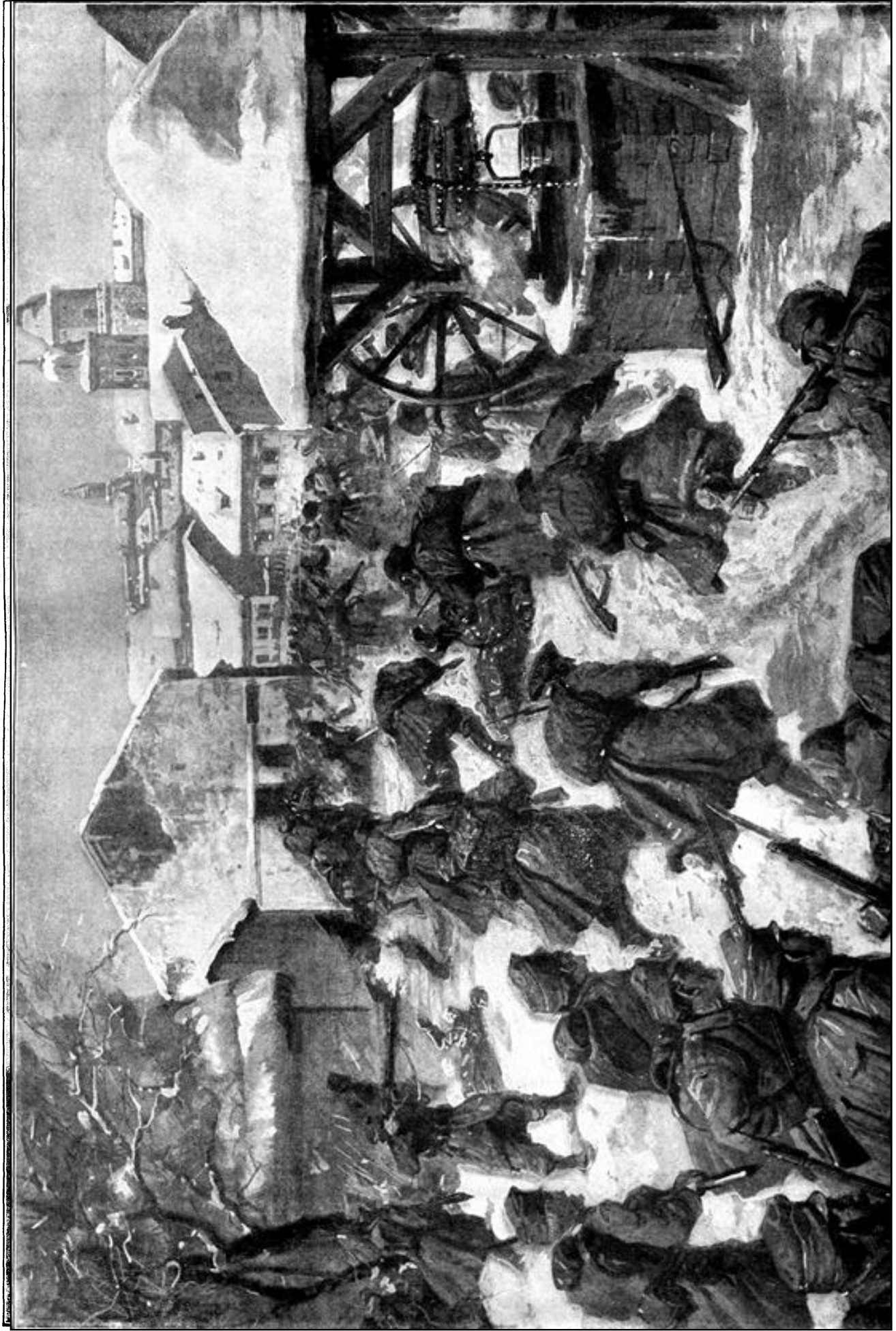
az ellenségtől. Erre Czernovicz biztosítása céljából is szükség volt, mert az oroszok a fővárost a Prut északi partjáról állandóan fenyegették.

Bukovinai csoportunk főereje a galíciai—bukovinai határ mentén nyomult előre észak felé, gyengébb erők pedig — *Papp* alezredes parancsnoksága alatt — Czernoviczon át. A két csoport között *Russ* hadnagy különítménye mű-

Vasúti őrség Kolomea mellett.

Pósfay Andor felvétele.

Kolomea visszafoglalása 1915 február 18-án.

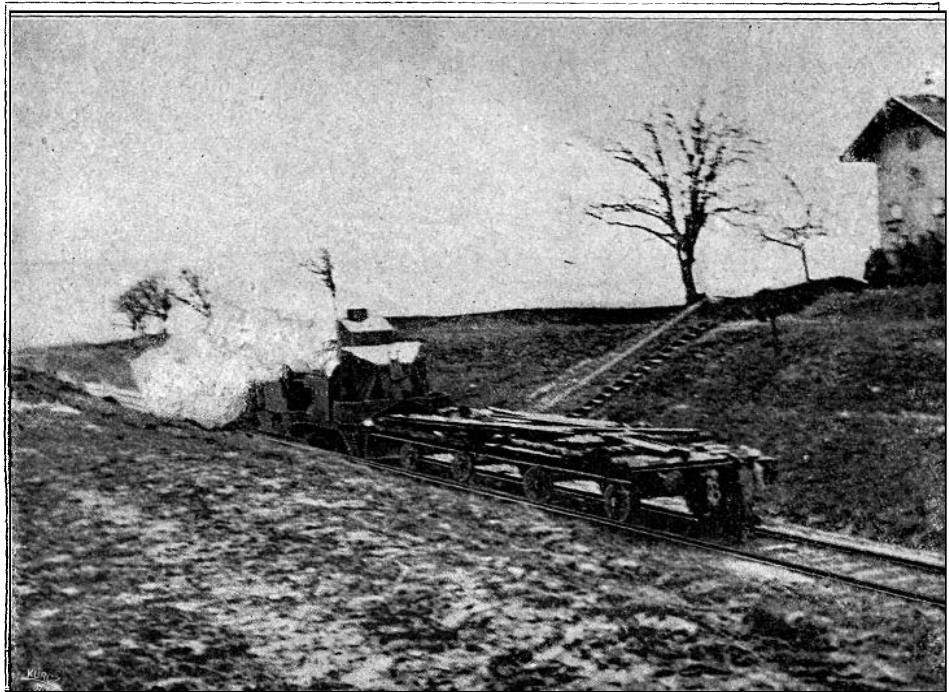
Reich A. rajza.

ködött s elfoglalta *Kotzman*, *Valava* és *Zastava* helységeket Czernovicz és Zaleszciki közt.

Russ hadnagy valamikor vezérkari százados volt. A hadsereg kötelékéből kilépven, a háborúba mint közlegény vonult. Kiváló vitézséggel harcolt kis csapata élén. Altiszt lett s megkapta az arany vitézségi érmet, majd királyunk különös kegyelméből a hadnagyi rendfokozatot is. Katonai kiválóságairól és vitéz tetteiről már legendás elbeszélések termettek, melyek maradandó értéke teljes igazságukban rejlett. A volt közlegény mintaszerű hősiességgel vezette fokozatosan szá-

porodó csapatát győzelemről győzelemre. Ez a csapat vezetője kiváló katonai tehetségénél és merészségénél fogva teljesen önálló működési kört kapott s mint »felderítő különítmény« nemcsak réme volt az oroszoknak, hanem rendkívüli szolgálatokat tett híradásaival egész északkeleti hadseregünknek is.

Bukovinai főerőnk győzelmes harcok után március utolsó hetében elfoglalta a Dnyesztertől

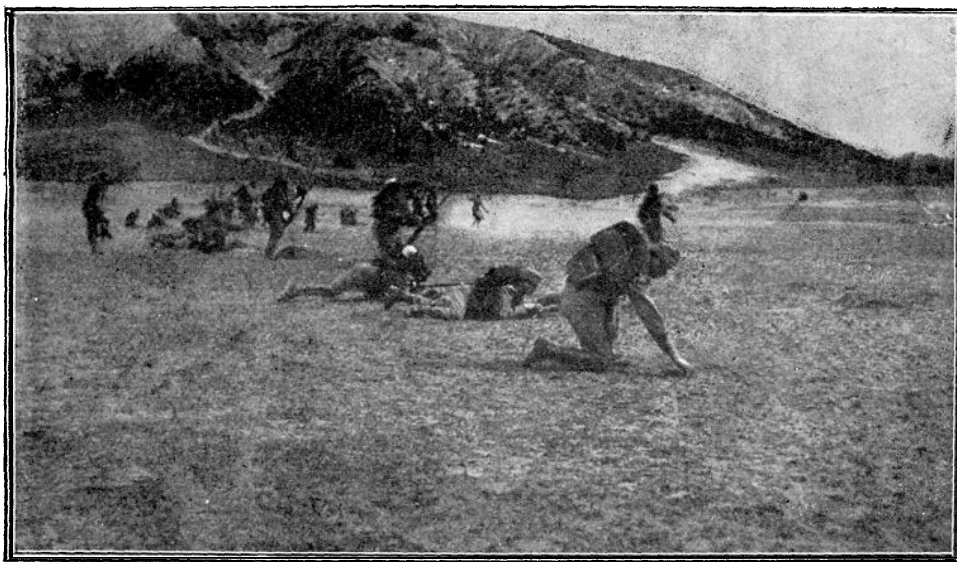

Fedett pályáról lüszelő páncélvonatunk Bukovinában.

A Welt-Press-Photo, Wien felv.

mintegy nyolc kilométerre fekvő *Horodenka* városát. Ezután központias támadást intéztünk a megerősített *Zaleszciki* ellen, amelyet *Kitcsenko* orosz tábornok csapatai vitézül védelmeztek. *Kitcsenko* lett ugyanis a túlságosan óvatos *Laurentiev* tábornok utóda. Csapataink március 25-éig elfoglaltak tizenegy orosz támaszpontot és egy napon csaknem ezer oroszot el is fogtak, a város azonban még hosszú ideig az oroszok birtokában maradt.

Papp alezredes március 22-én kezdte meg az előnyomulást. Még ezen a napon elfoglalta a Czernovicztől északra fekvő *Rohozna* és *Szadagora* helységeket, ahonnan az oroszok kelet felé, *Rarance* és *Toporouc* községekig menekültek, azonban a következő napon csapataink oldalába néhány zászlóalj egy üteggel és két géppuskával *Mahala* nevű községbe küldtek. Ez nagyon kellemetlen volt, mert támadásuk a *Papp*-

Rajvonal beássa magát az ellenség előtt.

Bálint János felvétele.

Éjjeli szolgálat egy katonai állomásparancsnokságon.

Bálint János felvétele.

csoport eddigi sikereit könnyen megghiúsíthatta volna. Gyorsan intézkedni kellett. *Papp* alezredes március 24-én délután két erősebb járőrt küldött Mahala ellen, amelyeket elszánt ügyes altisztek vezettek. A járőrök a sötétség leple alatt két oldalról törtek rá a községre. Óriási tüzelést kezdtek. Egy századunk követte őket s az is nagy harci zajt csapott. A meglepett orosz csapat futva menekült és *Papp* alezredes 25-én bevonult Mahalába.

Hasonló ügyes hadműveletek segítségével tört tovább előre *Papp* alezredes és *Russ* hadnagy is és április elején érkeztek Bukovina északkeleti részéhez, a *Dnyeszter-folyóhoz*. Ebben az időben Bukovinából már csak a Czernovicztől keletre, a román határ közelében fekvő kis terület volt az oroszok birtokában, és pedig *Bojan* helység és környéke. Innen azért nem úztuk el egyelőre az oroszokat, mert offenzívánknak gátat vetett a semleges román határ közelsége.

Az oroszok több ízben intéztek támadást a Bukovina északkeleti részében működő csapataink ellen. Március 28-án *Zaleszcik*től keletre nagy ellenséges erők törtek át a *Dnyeszter*en, de ezeket heves harcok után visszavetettük. Április 1-én az oroszok a csatavonal több pontján egész napon át tíz-tizenöt sorban támadtak. A harc egész estig tartott. Az ellenség nagy veszteségek után mindenütt visszavonulásra kényszerült és — főképpen legdélibb szárnyunk előtt — menekülésszerűen hátrált. Utolsó kísér-

letük április közepén történt. Nagy erők lopóztak át a *Pruton Bojan*tól keletre az éj leple alatt.

A folyó jobbpartján elhelyezkedett magyar és osztrák csapatok idejében észrevették az ellenséget. Egész közel engedték a parthoz s ekkor géppuskáikból irtózatoss tüzelést zúdítottak rá. Ez irtózatoss pusztítást okozott az oroszok soraiban. A küzdelem négy óra hosszat, esti 11 órától hajnali 3 óráig, tartott. Ekkor az ellenséges csoportok súlyos veszteségekkel visszavonultak és csapataink egész *Novoszielica* környékéig üldözték őket.

Néhány nap múlva két orosz lovashadosztály *Chotinnál* átkelt a *Dnyeszter* déli partjára s megrohanta állásainkat. Igen súlyos veszteségek érték őket s eredmény nélkül voltak kénytelenek visszavonulni.

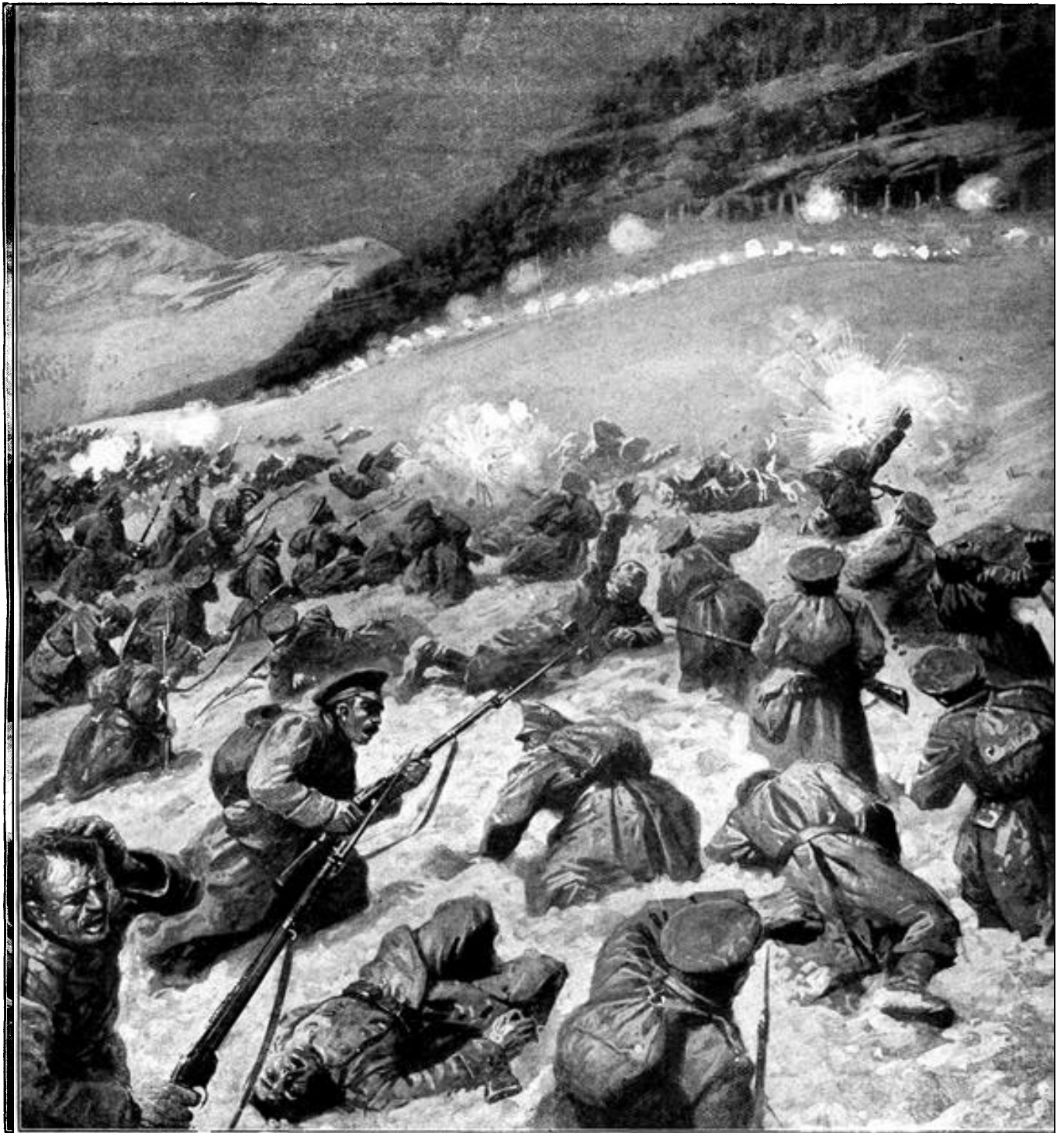
A *Pflanzer*-csoportnak balszárnya közelében sem pihentek az oroszok. *Ottiniánál*, *Kolomeától* északnyugatra két ízben is megkísérelték az áttörést, ámde teljesen sikertelenül.

A helyzet április végéig nem igen változott. Csapataink arcvonala ekkor körülbelül a következő volt: *Novoszielica* — *Chotintól* nyugatra — *Dnyeszter*-vonal körülbelül *Jezierzani* helységig — *Bohorodcani*; *Pflanzer-Baltin* báró lovasági tábornok hadseregcsoportjának balszárnya *Bohorodcani* környékén *Linsingen* német tábornok csapatainak jobbszárnyához csatlakozott, melyek vonala innen — amint már ismeretes — *Dolinától* délre általában *Szkole* felé húzódott.

Bukovina és délkeleti Galícia dicsőséges visszafoglalásának leírását a következő érdekes részletekkel egészítjük ki:

Pflanzer-Baltin báró lovasági tábornok seregcsoportjának egyik legfontosabb hadműveleti alapja a *Dnyeszter*-vonal elérése után *Kolomea* lett, ahová *Máramarosszigetről* rendszeres vasúti forgalom irányult.

A rendkívül élénk galíciai város az oroszok közel hat hónapi uralma alatt keveset szenvedett. A parancsnokló orosz tábornok *Kolomea*-

Orosz csapatok sikertelen támadása osztrák-magyar csapatok hadállása ellen délkeleti Galiciában a Kárpátokban.

Reich A. rajza.

Keletgalíciai lövészárkaink a Dnyeszter mellett.

A Kilophot, Wien, felvétele.

ban szigorú rendet tartott és mikor a kozák-csapatok fosztogatni kezdtek a németlakta elővárosban, rögtön főbelövetett több katonát. A visszavonulás alkalmával az orosz csapatok oly gyorsan voltak kénytelenek a várost kiüríteni, hogy nemcsak hogy nem volt idejük a városban pusztítani, hanem kénytelenek voltak még óriási mennyiségű lőszert és élelmiszert is visszahagyni. Ennek köszönhető, hogy Kolomea malmi és a környéken levő petróleumfinomítók csapataink bevonulása után rövidesen folytathatták az üzemet. A raffineriák éjjel-nappal folytatott munkával benzint termeltek, a czernoviczi malmok pedig szorgalmasan őrölték azt a búzát, amelyből csapataink Besszarábiában több mint négyszáz vagon zsákmányoltak.

A bukovinai határharcokban résztvett *erdélyi népfőlkelőcsapatok* a csodával határos vitézséget és haláltmegvető bátorságot, valamint kitartást tanúsítottak a sokszorosan túlerőben levő oroszokkal szemben. Egy szemtanu elbeszéléséből közöljük a következőket:

»Az oroszok ellen küldött népfőlkelőzászlóaljok Kirlibaba helységtől Borsáig egy éjszaka mentek vissza. Ez az út 48 km hosszú; a csapatok 16 órán át szakadatlanul meneteltek; éjjel borzalmas hóvihárban az 1400 méter magas Priszlop-nyergen át. Pihenőket tartani

nem lehetett, mert Kirlibaba és Borsa közt csak egyetlen kis faház van és a hóvihár egész éjjel dühöngött. És a zászlóaljok másnap reggel Borsán harcász állapotban együtt voltak. Még csodálkozva gondoltak vissza óriási teljesítményükre, amikor már ez a parancs jött: Vissza Kirlibabára! Az oroszok ugyanis időközben kénytelenek voltak Kőrösmezőről visszavonulni s így nem volt már szükség arra, hogy Borsánál nagyobb védőcsapat legyen, ámde szükséges volt erőinknek a bukovinai offenzívára való összpontosítása. Ezért a derék népfőlkélok azonnal visszafelé indultak és még sokkal nagyobb hóban, hóvihárban, dermesztő hidegben tették meg a borzasztó utat s néhány nap múlva Kirlibaba környékén vitézül megkezdték a támadást. Ezek a népfőlkélok hónapokon át érintkezésben voltak az ellenséggel. Éjjel-nappal biztosító és földérítő szolgálatot végeztek vagy harcoltak; fedezőket és akadályokat építettek; egyszer kedvező, napos időben, máskor 20—25 fokos hidegben, dühöngő hóvihárokban. Pedig az élelmezés igen sokszor hiányos volt, mert a behavazott rossz utakon az utánszállítás csaknem legyőzhetetlen akadályokba ütközött.

Az *Ottinia* körüli véres harcokban különösen a horvát ezredek — s ezek közül kiválóan

Szniatin romjai.

Az Est felvétele.

a zágrábi m. kir. 25. honvédgyalozezred — tűntek ki. *Frigyes* főherceg hadseregfőparancsnok nagyon megleghangú parancsban méltatta ezeknek az ezredeknek kiváló érdemeit, melyek hősiességéről Ő felségének is jelentést tett.

Az oroszok Bukovinában rémes garázdálkodásokat végeztek. Hivatalosan megállapították, hogy a kozákok a román vidékeken állandóan raboltak és fosztogattak. Különösen sokat szenvedtek miattuk a román bojárok lakásai. Szekja helységben Aritonovicz kastélyát rabolták ki, azután a Kostina-kastélyra vetették magukat, amely a Bukovinában és Romániában egyaránt tisztelt Popovics-család birtoka volt. A kozákok itt a pénztárt és az összes szekrényeket feltörték s a ruhákat és az értékes tárgyakat elrabolták, a tiltakozó

jószágigazgatót pedig súlyosan megsebesítették. Popovicséknak sztrojesztiei birtokán éppen ilyen módon garázdálkodtak. Innen a kocsikat és a lovakat is

elhurcolták. A bérlők vagyona és birtokait sem kímélték.

A leányokat és asszonyokat állatias módon megbecstelenítették, még pedig igen gyakran szüleik és férjük szemelátára. Sok áldozat nevét hivatalosan megállapítottuk.

Gurahumorában egy erdész leánya a meggyalázás elől az öngyilkosságba menekült.

Cokanesztie helységben csaknem az összes házakat lerombolták, a köztisztületben álló lelkészt a leggyalázatosabb

módon bántalmazták s egészen kirabolták.

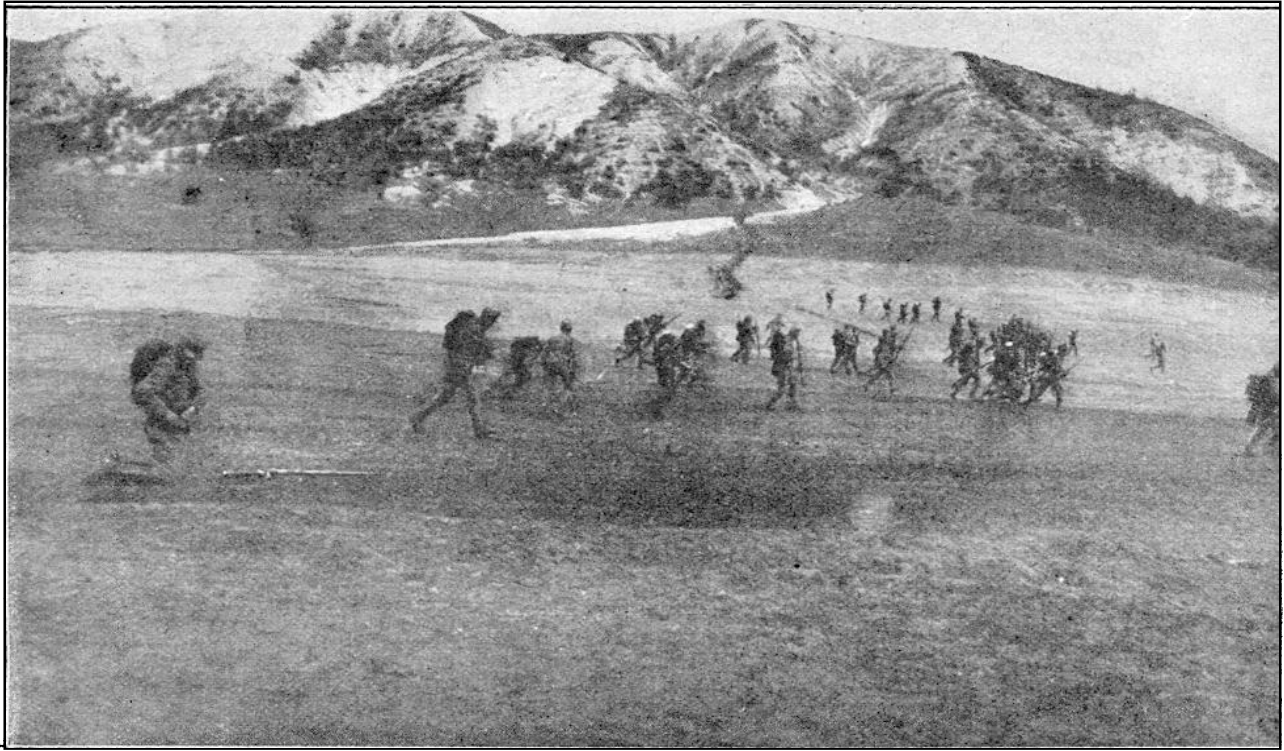
Szucavában a román községek képviselői a várparancsnokhoz, egy orosz őrnagyhoz járultak s oltalmat kértek tőle a garázdálkodások ellen. Az őrnagy durván szidalmazta és megfenyegette a küldöttség tagjait, majd ajtót mutatott nekik.

Azokról a szenvedésekről, amelyeket Kimpolung városa az orosz uralom alatt kiállott,

Gépfegyverosztag Kolomea mellett.

Pósfay Andor felvétele.

Katonáink rohamtámadása az 1915. áprilisi harcokban.

a következő, kétségtelenül egészen megbízható értesítés számol be :

»Kimpolungban 1914 december végén nyugtalanító hírek keringtek. Mindenki, akinek pénze volt, vagy aki pénzt szerezhettek, elmenekült. Házát és ingóságait a gondviselés oltalmára bízta. Az orvosok és ügyvédek, a kereskedők s a pénzintézetek tulajdonosai mind elmenekültek. 1915 január 4-én eltávoztak az állami hivatalnokok is. Ekkor már láttuk, hogy a helyzet rendkívül komoly. A visszamaradtak a legnagyobb sietséggel rejtették s ásták el értékeesebb ingóságaikat, hogy azokat a kozákok, cserkeszek és kirgizek ellen megóvják.

Az oroszok népfölkelőink ellen folyton harcolva gyorsan közeledtek Kimpolunghoz. Január 6-án reggel elvonultak utolsó népfölkelőink is s két óra múlva már egy kozákjárőr vágatott be a városba, melyet az ellenséges sereg főereje követett. Ez éppen az orosz karácsony első napján történt.

Kimpolung körülbelül hét kilométer hosszú és csaknem tízezer lakosa van. Alig léptek be az oroszok, már az egész helységet sáskák módjára árasztották el s minden házba behatoltak. Az elhagyott lakások ajtóit feltörték. A lakott házakba kis csoportokba mentek be és durva hangon ételt s pálinkát követeltek. A kukorica-kenyeret azzal a megjegyzéssel dobták vissza,

hogy azt náluk csak a sertések hizlalására használják, ellenben szalonnát, kolbászt és húst követeltek. Ha azonnal nem kaptak, a lakosokat puskatusával verték. Négy nap múlva minden megehető elfogyasztottak, minthogy egy-egy házba 40—50 orosz is behatolt, s így a szegény lakosság csak a kukoricalisztre s tejre volt utalva.

A kozákok már az első nap megállították a város lakóit az utcákon, zsebeiket kikutatták s tőlük mindent elraboltak.

Január 9-étől kezdve Kimpolungban minden nap ágyúdörgést hallottunk és a szél a löpörgéseket egészen a városba hozta. Szorongó szívvel számoltuk az órákat s katonáink győzelméért Istenhez fohászkodtunk. S ebben a szomorú időben semmiféle hírt sem kaptunk kívülről, semmiféle újságot, semmiféle tudósítást a harcterekről!

Az oroszok február 3-án megkezdték a visszavonulást, minthogy meggyőződtek a hegyi átjárók ellen számtalanszor megindított támadásaiknak sikertelenségéről. Miután a főerő elvonult, csak egy lovaskülönítmény s egy kozák-osztag maradt hátra. Rosszat sejtettünk. Nyugalomra senki sem tért. Mindenki felöltözve lakásán maradt és reszketve várta a következő eseményeket. Sejtelmünk nem csaltak, mert az új folyamán rettenetes kiabálást, jajgatást és

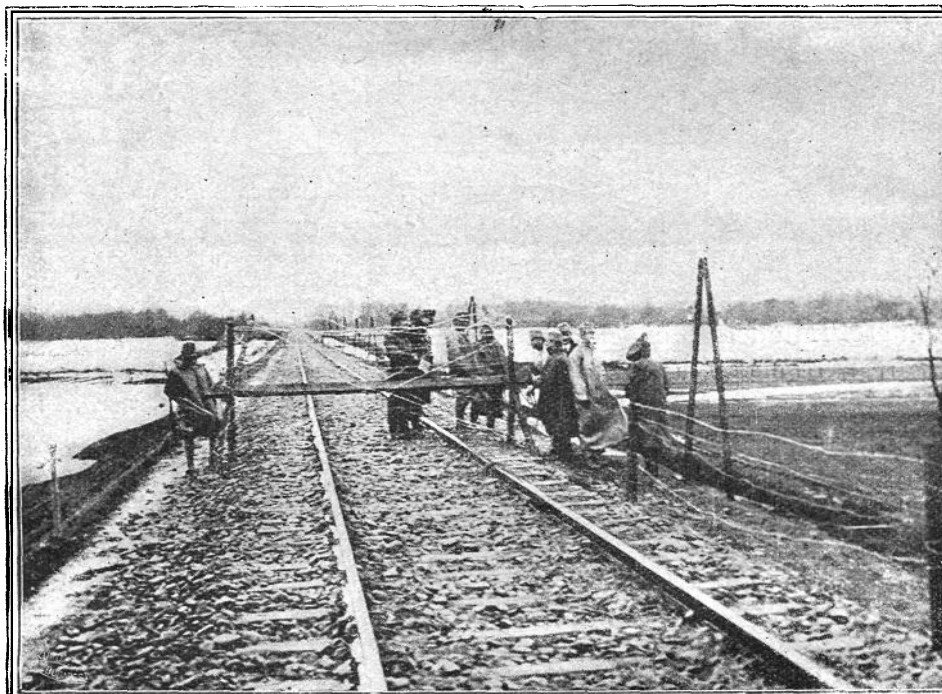
sírást hallottunk a belvárosban. Ezeket a szörnyű hangokat betört ablakok csörömpölése, bevert ajtók tompa zuhanása és a vad hordák durva, gúnyos kacagása tette még rettenetesebbé. Az oroszok rémséges búcsúünnepet rendeztek. Minden üzletet teljesen kiraboltak. A boltok elé kocsikkal állottak, az ajtókat feltörték, a bentlevőket súlyosan bántalmazták s a rabolt holmit elszállították. A készpénzt a kereskedőktől puskákkal és szuronyokkal zsarolták ki.

Síró asszonyok és gyermekek egy szál ingben nézték a rablást. Egész éjjel hallottuk a »Segítség! Mentsetek meg!« kiáltásokat, de senki sem segíthetett, mert a rablók a rend-

őröket s a polgárőrséget elzárták a község-házán . . .«

Ezekhez hasonló dolgokat e sorok írója is számtalanszor látott. Aki nem volt az északi harctéren, fogalma sincs arról, mily rémítő pusztítást végeztek mindenütt a kozákok s egyéb vad hordák tömegei. Füstölgő romok, összezúzott bútordarabok, szétszórt ingóságok és kimondhatatlan piszok maradtak utánuk. Egyik magyar népiskolánkban minden falitáblát összetéptek s a szép könyvtár minden könyvét szétszórták, széttépték, nagy részüket pedig feltűzelték.

S ez a csorda merte hirdetni, hogy ő — a kultúráért harcol!

Drótakadállyal elzárt vasúti pályatest elárasztott területen Bukovinában.

A Welt-Press-Photo, Wien felvétele.

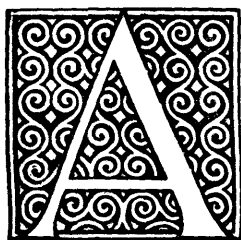

Cserkesz-hadosztály támadása a Keleti-Beszkidékben,
amelyet a debreczeni gyalogezred 1915 március 22-én győzelmesen visszavert.

TAVASZI KÜZDELMEK A KÁRPÁTOKBAN. 1915 MÁRCIUS 20-TÓL ÁPRILIS VÉGÉIG.

A HUSVÉTI CSATA.

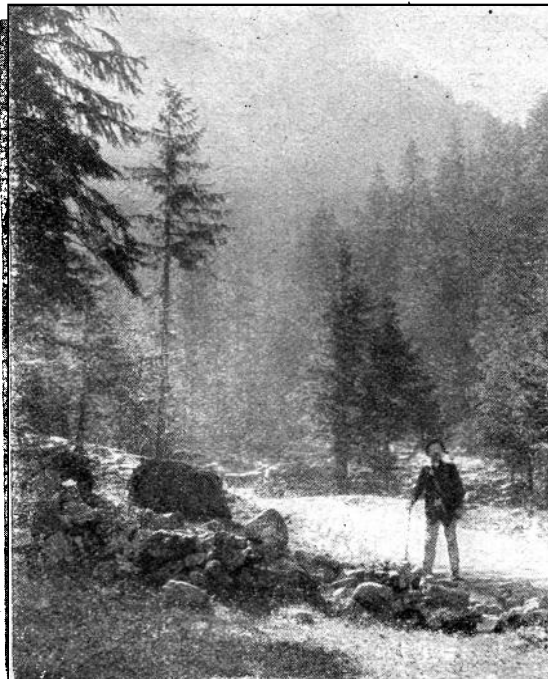
zord téli idő elmultával a Kárpátokban beköszöntött a napsugaras tavasz. Ez azonban nem hozott nyugalmat az egymással farkasszemet néző seregeknek. Március 20-ika körül megkezdődött a világtörténelem egyik legvéresebb — ámde hős csapatainkra nézve — egyik legdicsebb küzdelme... *A husvétii kárpáti csata...*

A Kárpátok lejtőin a tél folyamán vívott súlyos harcok a tavasz kezdetekor mindig hevesebbé váltak s tetőpontjukat körülbelül 1915 husvét táján érték el. Az oroszok március 20-a körül hatalmas offenzívát kezdtek s a nyugati részeken, az Ondava-folyó felső folyásának környékén eleinte némi sikert is értek el, hanem azután meg nem törhető ellenállásra találtak. Március 24-én már a Kárpátok egész nyugati szakaszán tombolt az elkésredett csata. Az oroszok rettenetes erőfeszítésekkel törtek a Dukla-hágónál s tőle keletre harcoló csapatainkra. Támadásaik éjjel

sem pihentek, — ámde minden erőfeszítésük hiábavaló volt. Az oroszok hullái halommal heverték állásaink előtt és hős katonáink március 20-ától kezdve 24-éig több mint 5000 oroszot fogtak el.

Nikolajevics Miklós nagyherceg a támadást március utolsó harmadában főképpen az Uzsoki- és a Lupkovi-hágó közti területre irányította, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy Homonna és Varannó területét — mely a határtól alig 35 kilométerre van — minél hamarabb elfoglalja. Ez a terület már részben a Nagy-Magyar-

Alföldre tartozván, kiváló földrajzi hadművelleti területül kínálkozott. Az oroszok rengeteg tömeget küldtek támadásra az említett két hágó közti arcvonal ellen. Ide irányították a Przemyslnél felszabadult — mintegy 100.000 főnyi — csapataik nagy részét is, amelyek március 27-én már érezhetőek voltak. A nagy offenzíva azonban csak annyi sikert hozott az oroszoknak, hogy arcvonalunkat — mely Baligród környékéig ékszerűen előrenyúlt — lassan kiegyenesítettük és közvetlenül a magyar határtól délre Virava—Telepóc—Nagypolány—Juhászslak vonalába vettük vissza. Már-

A Lupkovi-szoros.

<p>Oesterreicher ! Euere Bundesgenossen haben es beschlosson euch zu betrogen PRZEMYŚL ist gefallen ! ERGEBT EUCH. Weiterer Widerstand ist nutzlos. Der Frühling ist schon da und euere Felder bleiben unbearbeitet. Es droht euch der Hungerstod ERGEBT EUCH!</p>	<p>Austryacy ! Wasz sprzymierzeny niemcy Was oszukuja PRZEMYŚL kapitulował ! PODDAWAJCIE SIĘ ! Wasz dalszy opór jest daremny. Nastąpiła wiosna, wasze pola nie obrobione i Was oczekuje głodna śmierć PODDAWAJCIE SIĘ !</p>	<p>Magyarak ! A németek frigyársának önnek megcstaltakoznak PRZEMYŚL elfogatóván ELMÉGADTOK ! S így tovább tusakodni hiabavalo. A tavasz érkezik, a mezőgazdagaink maradtak kidolgoztetlen. A éhség fenyegetnek önnek ELMÉGADTOK !</p>	<p>Австрийцы ! Ваши союзники нѣмцы Васъ обманываютъ ПЕРЕМЫШЛЬ СДАЛСЯ Сдавайтесь ! Ваше дальнѣйшее сопротивление бесполезно. Наступила весна; Ваши поля необработаны и Васъ ждетъ ГОЛОДНАЯ СМЕРТЬ Сдавайтесь !</p>
---	---	--	---

Przemysl eleste után az oroszok a fenti szövegű cédulákkal szólították fel katonáinkat a megadásra.

Eredeti után.

cius két utolsó napján már azt a hivatalos jelentést kaptuk a harcterről, hogy az oroszok támadása úgy az Uzsoki-, mint a Lupkovi-hágó környékén megtört. Azt is jelentették ebben az időben, hogy a félelmetes orosz tüzérség folytonosan bizonytalanabban, kisebb eredménnyel és kevesebb löszrel működik. Ez a reánk nézve nagyon örvendetes tény egyike volt azoknak az okoknak, amelyek miatt az orosz hadseregek a május elején megkezdett offenzívánkban erőtlenné váltak, sőt egészen le is törtek.

Miután az orosz fővezetőség megállapította, hogy az Uzsoki- és a Lupkovi-hágó közti — mintegy 70 km. hosszú — arcvonal ellen megindított támadás semmi különös sikerre sem vezet, arcvonalunkat *keskeny területen és pedig Lupkovnál, a Laborc-folyó két oldalán akarta áttörni*. Ha ez sikerül s az oroszok eljuthatnak Homonnáig, úgy a védő helyzete mind az Erdős-Kárpátokban, mind a Duklai-horpadásban igen veszélyes, sőt tarthatatlan volna. Így ítélte meg a helyzetet az orosz hadvezetőség, ámde szándékát most sem valósíthatta meg.

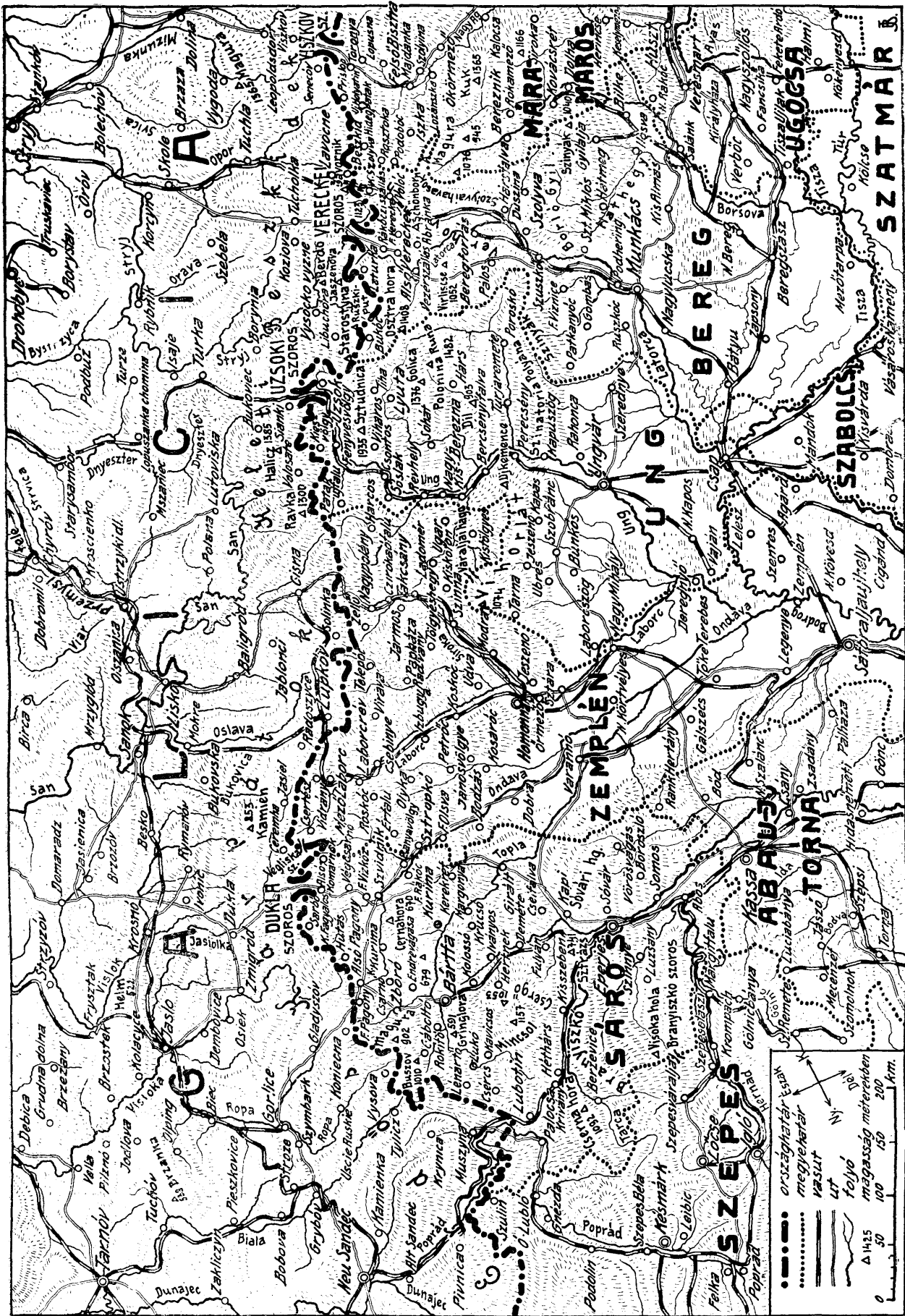
Az áttörésre nézve figyelembe vehető harcterület — mint már érintettük is — a Laborc völgye és az azt Mezőlaborctól kezdve kétoldalon kísérő magaslatok voltak. A völgytől

nyugatra vele párhuzamosan hosszú hegyhát vonul, melyből egyes kúpok emelkednek ki, ellenben keletre a hegység tőgerincéből rövidebb hegyhátak ágaznak ki, amelyeket a Laborc mellékfolyócskái egymástól elválasztanak. Ezek közt különösen feltűnik az, amely Virava községtől általában délnyugatra vonul; ennek északi végén van a *640 m. magas Kobilamagaslát*. Az oroszok áttörési kísérlete alkalmával igen heves harcok folytak ezen a hegyháton és ezt a kísérletet az döntötte el javunkra, hogy hős csapataink véglegesen megtartották a Kobilát.

Az orosz tömegek támadása sok váltakozó eredményű küzdelem után az arcvonal közepén annyi sikert ért el, hogy a Virava- és a Laborc-folyók közt harcoló csoportunkat április 2-án — nagypénteken — Izbugyabéla környékéig kellett visszavonnunk. Jobbszárnyunk azonban, amely *Krebs* ezredes parancsnoksága alatt küzdött, állásait megtartotta.

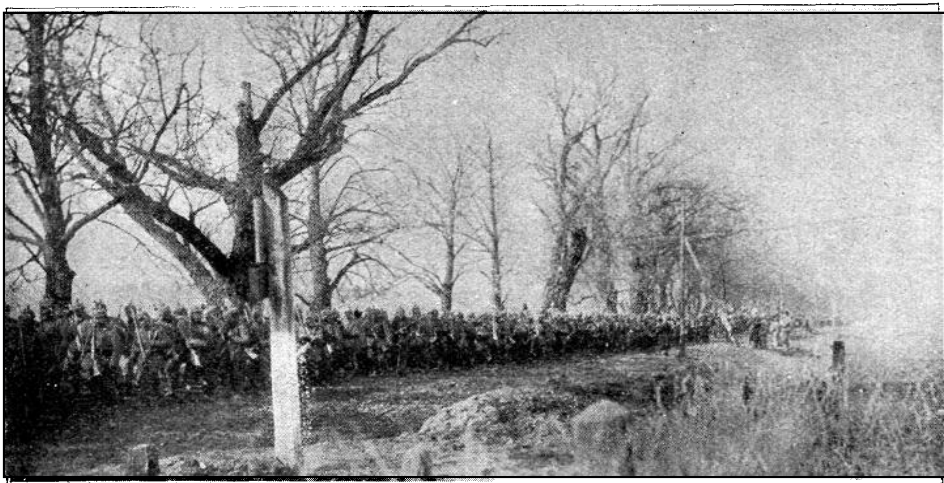
Arcvonalunk közepének visszavonása miatt azt a csoportot is vissza kellett kissé vennünk, amely a Laborctól nyugatra vonuló magaslatokon harcolt.

Ámde már útban volt a támogatás. Közledett a *Marwitz* tábornok parancsnoksága alatt álló német »Beszkid«-hadtest, melynek

Bálint János eredeti rajza.

A kárpáti téli csata színtere.

Német gyalogság a Kárpátokban.

első osztagai április 3-án, nagyszombaton érkeztek meg a jobbszárny mögé s a középső részen álló csapatokkal együtt azonnal megkezdtek a támadást. Tábori és hegyi ütegek vonultak fel a Virava-folyócskától keletre eső hegyeken, melyek az oroszokat oldalozó tűz alá fogták s így — különben igen nehéz — arctámadásunkat megkönnyítették. A támadók még a nap folyamán visszafoglalták a Kobilahegynek déli lejtőit.

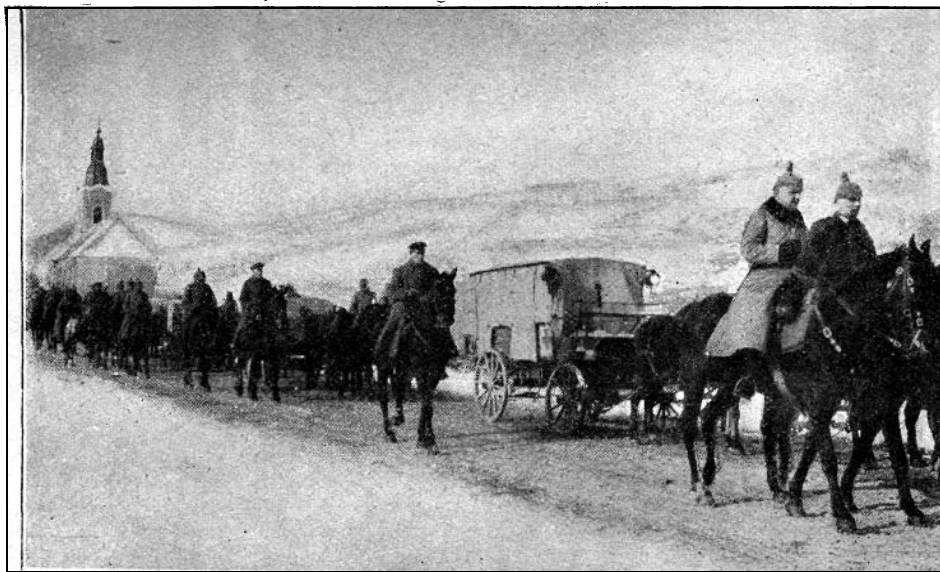
Április 4-én, husvét vasárnapján *Marwitz* tábornok hadtestének fokozatosan megérkező csapatait a Virava völgyéből oldaltámadásra rendelte a Kobila ellen. A németek merész rohamait saját csapataink — köztük magyar honvédek is — nagyon hathatósan támogatták. Már úgy látszott, mintha az oroszok arcvonalala megrendülne. Ámde, sajnos, az ellenség egészen váratlanul óriási erőt dobott *Marwitz* jobbszárnya ellen s így támadásunk egyelőre megakadt. Azonban nem sok ideig! *Marwitz* fölismerte a veszélyt, seregének egyik részével arccal szállt szembe a fenyegetően oldalozó oroszokkal s súlyos küzdelem után visszaverte őket. Az ellenség futva menekült a völgyekbe és állásaink előtt száz és száz halottat hagyott vissza. A nap folyamán azok a csapa-

taink is jelentékeny tért nyertek, amelyek a Laborcz völgyében s tőle nyugatra nyomultak előre.

Április 5-én, husvét hétfőjén a szövetségesek nagyszerű sikert értek el. Saját ütegeink és a német lövegek pusztító tüzet intéztek a Kobilahegyen levő rendkívül megerősített orosz állások ellen. Ennek támogatása alatt katonáink halálmegvetéssel törték előre. Óriási nehézségek s véres küzdel-

mek után, végre legyőzték az oroszok borzasztó tüzelését és mesterséges akadályait. *A délutáni órákban a mienk lett a Kobilahegy.* Az oroszok rendkívüli veszteségek után elmenekültek erről a fontos magaslatról, amelyet jogosan tekinthetünk Magyarország egyik kulcsának. Az ellenséget a Laborcz keleti magaslatain döntő vereség érte.

Miután a Kobilahegy elfoglalásával a Laborczrét és Virava közötti vonal a szövetségesek kezébe került, az ellenséges arcvonalak mintegy kétszáz méternyire álltak egymástól. Csapatainknak további előnyomulása nem mutatkozott célszerűnek, minthogy ily módon az ellenség oldaltüzelésének lettek volna kitéve. Az orosz tüzérség, amely itt nagyon erős volt,

Német egészségügyi oszlop elvonul egy falu alatt a Kárpátokban. Frankl E., Berlin, felv.

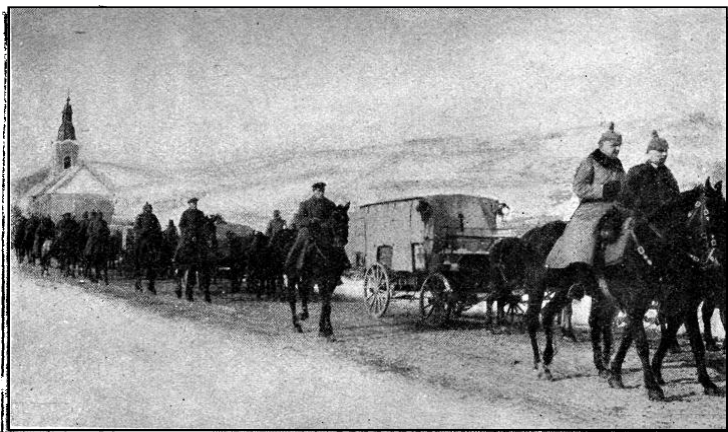
Német egészségügyi katonák szánokon szállítják sebesült katonáinkat a Kárpátokban.

Frank E., Berlin, felv.

nem úgy, mint a Dukla-szorosnál, éjjel és nappal ontotta a gránátokat és srappneket lövészárkainkra. Ezenkívül a fényszórókat is erősen működtették mindkét oldalon. Az oroszok a sötétség védelme alatt majdnem minden éjjel támadásokat kíséreltek meg állásaink ellen. A legutóbbi kísérletnél egy orosz csapat mintegy hatvan lépésnyire kúszott lövészárkaink közelébe, amikor a németek borzasztó gépfegyver- és fegyvertüzélést indítottak ellene. A meglepett oroszok irtózatossá rémülettel menekültek vissza állásaikba. A német állások előtt kétszáznál több orosz holttestet számláltak össze. Az oroszok ezek alatt a folytonos nyugtalanítások alatt azonban célszerűnek látták, hogy a németekkel szemben levő közeli magaslatokon elfoglalt állásaikat kiürítsék és lövészárkainktól kétezer lépésnyire vonuljanak vissza. Egy német őrző a legközelebbi állásokat teljesen üresen találta. Az oroszok azonban másnap újra kisebb csapatokat toltak oda előre. Az ellenséges arcvonalak között egy elhagyott lövészárk húzódik, amelyet annak idején az osztrák és magyar csapatok készítették. A terep- és időjárási viszonyok rendkívül megnehezítették az akciókat. Az árkokban lábmagasságnyira állott a víz, mint ahogy az utóbbi napokban majdnem szakadatlanul esett. A védőfedelek hiányzanak s a legénység azokat galyakkal és sátor-

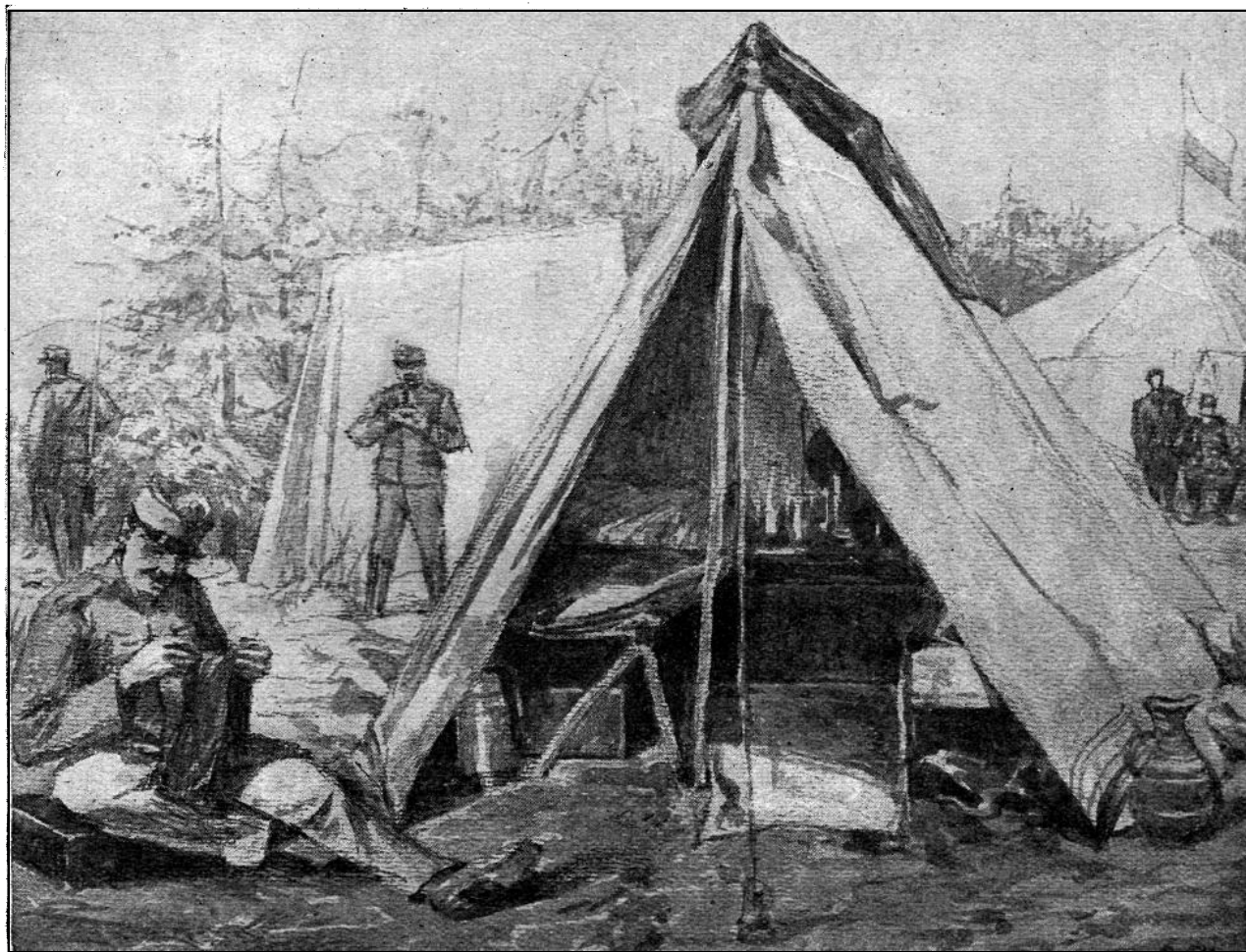
került a sor. Csapatunk harminc lépésre megközelítették ugyan az oroszoknak erődszerűen kiépített állásait, ámde tovább nem voltak képesek előremenni.

Április 6-án a *Marwitz-hadtest* egyes csapatai a Laborcztól nyugatra küzdő seregrészünk támogatására siettek. Támadásunk, melyhez hű szövetségesünk is csatlakozott, kezdetben sikerült ugyan, mert elfoglaltuk az oroszok összes előállításait, a főállás előtt azonban három egymásután intézett vitéz rohamunk ismét megakadt. Ekkor hegyi lövegeket hoztunk egészen előre, melyek a nap folyamán s a rákövetkező éjjel pokoli tüzelést szórtak az oroszokra. Ilyen előkészítés után a szövetséges csapatok április 7-én hajnalban újból rohamra

Orosz foglyok Fenyvesvölgyön.

Szomoró Emil felvétele.

Sátortábor a Kárpátokban.

Pippich K. rajza.

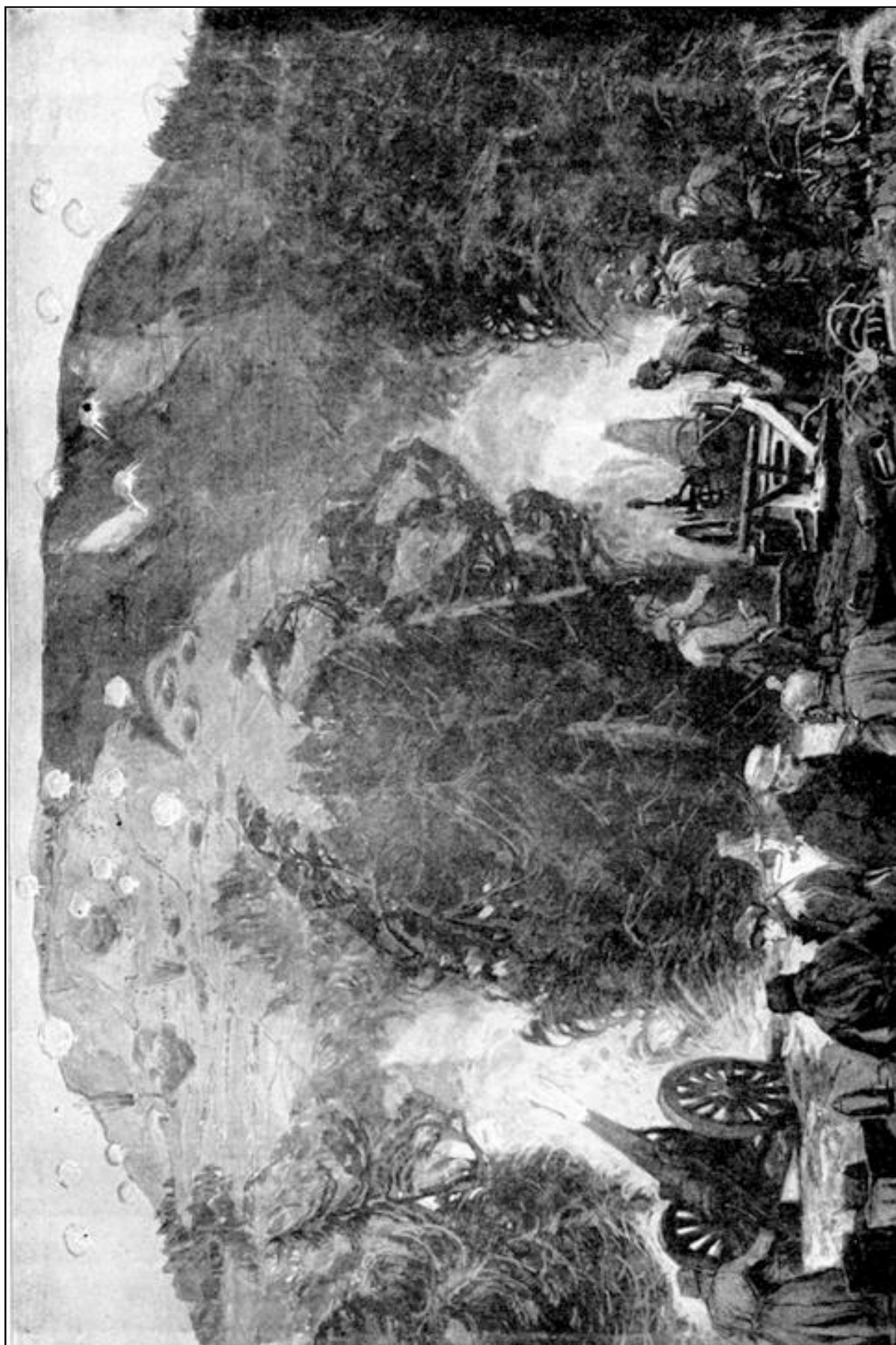
indulván, végre kiverték az oroszokat a Laborcztól nyugatra vonuló magaslatokon épített fedezékeikből is.

Az oroszoknak a Laborcz mentén megkísérelt, igen jól tervezett áttörése meghiúsult és azt mondhatjuk hogy a szövetséges csapatoknak a Kobilahegyzen s a Laborc-folyótól nyugatra vonuló magaslatokon elért sikere döntő jelentőségű volt az egész tavaszi kárpáti csatára. Az oroszok ugyanis felismerték áttörésük esetleges sikerének rendkívüli következményeit és ezért a legnagyobb erőfeszítéssel igyekeztek azt végrehajtani. Az elfoglalt állásokat nagyon jó taktikai érzéssel választották ki s azokat a technika minden eszközével várszerűen megerősítették és igen nagy számú csapatokkal szállották meg. Ámde mégis elvesztették az állásokat s velük együtt azt a reményüket, hogy Magyarországra bevonuljanak.

Természetes, hogy csapatainknak nagyon sokat kellett szenvedniök a dicsőséges küzdel-

mek alatt. *Stolzmann* vezérőrnagy, a déli német hadsereg vezérkari főnöke így nyilatkozik a kárpáti küzdelmekről :

»A Kárpátokban a hadjárat nehézségei rendkívüliek, hallatlanok voltak. A haditörténelem ezideig még nem ismert ehhez fogható nehézségeket. Az 1870—71-iki háborúban is volt téli hadjárat, csak hogy más klíma alatt. Az orosz-japán háborúban is harcoltak télen. A Kárpátokban azonban a kegyetlenül kemény időjáráshoz még az a rendkívül súlyosbító körülmény is járult, hogy a csapatoknak a szabadban kellett lenniök. Vegyük még ehhez az élelmezés és municiópótlás példátlan nehézségeit! És mégis mindent teljesítettünk. A mai napig, amikor az időjárás ismét kedvező, egyetlen olyan napot nem jegyeztünk fel, amikor állásaink bármely részén is hiányzott volna a munició, vagy amikor a légénység élelem nélkül maradt volna. Ilyen panasz egyetlen egy sem került elénk. A kárpáti csata nehézségeinek leküzdése egyike a legnagyobb sikereknek,

Osztrák-magyar és német tüzérség támadása a Kobila-hegy ellen a husvétii kárpáti harcokban, 1915 április 4-én.

Frost M. rajza.

amelyeket a világtörténelem ismer. Csak az tette lehetővé, hogy a legénység kvalitása, ellenállóereje mindent legyőzött.»

A kárpáti tavaszi csatában március hó utolsó harmadában és április első hetében 15.300 oroszot fogtak el csapataink.

A kárpáti harcokban résztvett a legmagyarabb királyi sarj is: *József főherceg*. A hadjárat elején a budapesti 31. cs. és kir. gyaloghadosztály parancsnoka volt, néhány hónap múlva pedig királyunk a temesvári 7. hadtest parancsnokává nevezte ki.

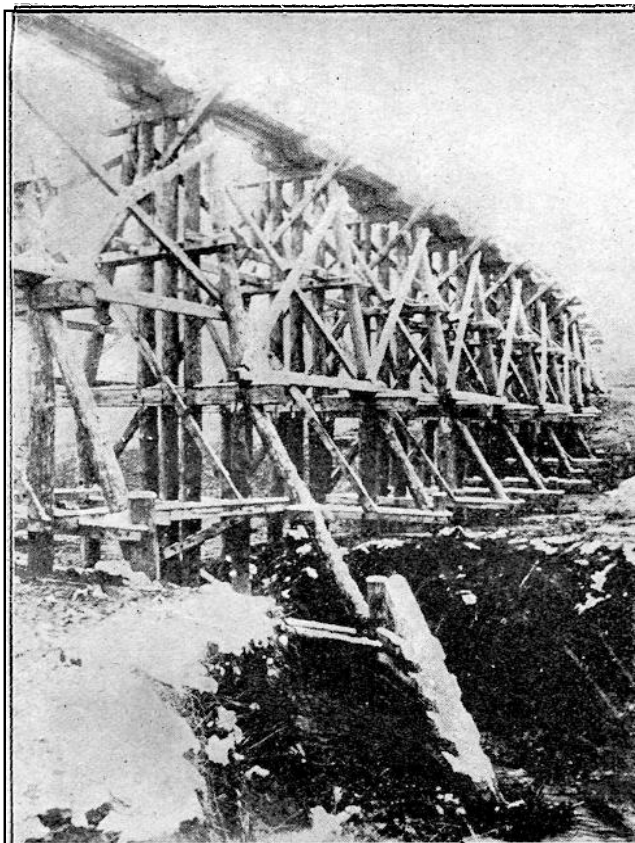
Egyik haditudósítónk nagyon kedves leírást küldött haza a népszerű főhercegről, melyből a következő sorokat közöljük:

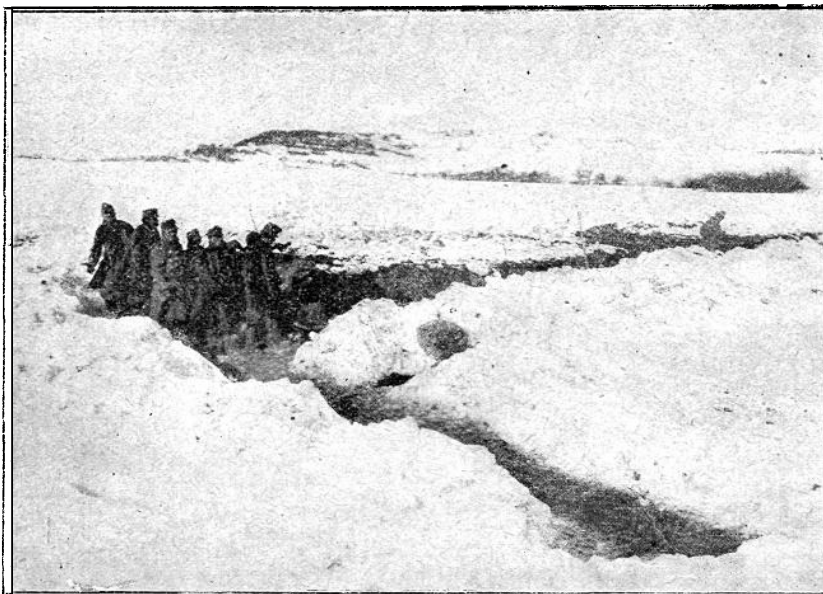
A nagy sárban elakadt tarackjaink a Duklai-szorosban addig várnak, míg megfagy és járhatóvá válik az út.

»Március 19-ikén, József napján, robotunk be József főherceg hadiszállására. Egyszerű kis falu, néhány zsupfedeles házzal. Semmi nyomát se mutatta az ünnepélyes hangulatnak. Zászló nem lengett sehol, emberek nem járkáltak ünneplő ruhában, minden ment a maga rendjén, mert a fenséges hadtestparancsnok úgy óhajtotta, hogy nevenapja a legszerűbb ünneplés keretében múlték el, pedig aznap éppen teljes csend uralkodott a Kárpátoknak ezen a részén. Korán reggel sűrű felhők kóvályogtak az égboltozaton, délfele pedig megeredt az eső, amely szüntelenül hullott késő éjszakáig. Néha-néha hangzott át a párás légkörön egy-egy tompa moraj. Valahol messze mutatkozhattak orosz csapatok, azokra tüzeltek egy-két lövéssel tüzereink.

Az apró kis falu, amely a Dukla-szorostól kissé délkeletre fekszik, reggel némi kis élénkséget mutatott. Megjelentek a hadtestparancsnok előtt az összes fegyvernemek altiszti küldöttségei. Különösen imponáló volt a huszárhadosztály altiszti küldöttsége. A huszárok lovon jöttek be a hadiszállásra. Aztán sorra érkeztek a magasabbrangú parancsnokok és a többi, szolgálatban nem levő tagjai a hadtestparancsnokságnak. A falu görög-keleti temploma előtt gyülekeztek, ahol később a tábori katolikus pap csendes misét celebrált. Délben ünnepi ebéd volt, amely csak annyiban különbözött a mindennapi egyszerű étkezéstől, hogy a termet fenyőgalyakkal díszítették fel, József főherceg helye fölött pedig a falon ugyancsak fenyőgalyakból hatalmas J betű volt kirakva.

Műszaki csapataink készítette óriási fahíd.

Lövészárok Zboró tájékán.

Révész és Biró felvétele.

Amikor József főherceg belépett a terembe, mindenki mélyen meghajolt és megvárta, míg a főherceg helyet foglal. Egyszerű tábori egyenruhában jött, a sapkáján fenyőgallyal és csak annyiban tért el rendes mindennapi szokásától, hogy felrakta összes rendjeleit. Az ebéd során Le Beau tábornok, mint a főherceg után rangban legidősebb, az úgynevezett legénységi borral telt serleget föl-emelte és telköszöntötte a fenséges hadtestparancsnokot.

Ünnepi beszédében különösen kiemelte, hogy a fenséges úr milyen szellemet hozott hadtestéhez, amely az ő vezérlete alatt a katonai erények mintaképe lett. A 7. hadtest rajong parancsnokáért, a tisztek és a legénység egyaránt nagy lelkesedéssel vannak iránta.

József főherceg előbb megköszönte Le Beau tábornok szép beszédét, aztán a következőket mondotta:

— Nehéz időben vettem át a 7. hadtest parancsnokságát. De éppen ezekben a nehéz napokban ismertem meg a tisztikar és a legénys-

ség kiváló tulajdonságait. Ezt nem fogom elfelejteni akkor sem, ha a béke napjai következnek el; mindig örömmre fog szolgálni, ha majd alkalmam lesz találkozni hadtestem egyik-másik tagjával.

József főherceg azután még biztos reményének adott kifejezést, hogy fegyvereink kivívják a végleges győzelmet. A jelen voltak lelkes Éljen! és Hurrá! kiáltása kísérte a főherceg lelkes beszédét.

Két haditudósító-társammal ezen a napon én is vendége voltam József főhercegnek és abban a kitüntetésben részesültem, hogy a fenséges úrral beszélgetést folytathattam. Még mielőtt asztalhoz ültünk, bemutattak a fő-

hercegnek, aki természetesen magyarul szólított meg. Érdeklődött, hogy mióta vagyok a sajtóhadiszállás tagja.

— Volt már a 7-ik hadtest területén? — kérdezte.

— Még nem voltam. De Orosz-Lengyelországban láttam csapatokat, amelyek azelőtt fenséged parancsnoksága alatt állottak.

Riasztó csengő, amely éjjeli támadásoknál jelzi a drótsövénnyel érintett ellenséget.

A Berl. Illustr. Gesellschaft felvétele.

Köves Tivadar hadnagy eredeti rajza.

Telefon a harcponalban, a kárpáti téli csata idejében.

Lövészárkaink az Erdős-Kárpátokban.

A „Kilophot”, Wien felvétele.

— Igen, a budapesti hadosztály, amelyet azelőtt vezényeltem. Sokszor és igen szívesen gondolok vissza rájuk. Egytől-egyig hősök voltak és ha most elgondolom, hogy a hetedik hadtest legénysége is milyen kiváló, *akkor igazán nehezebbre esik az embernek válogatni a sok pompás ezred között.*

— Tudtam mir’dig, hogy a mi katonáink meg fognak felelni a hozzájuk fűzött reményeknek, de ők sokkal többet tettek, mint amennyit tőlük várni lehetett. Érdekes például, hogy milyen gyorsan megtanultak katonáink lövőárkot ásni és milyen lakhatóvá, mondhatnám lakályossá tették földalatti lakásaikat. Ha megtekinti lövőárkainkat, meglátja, milyen szépen kiépített és berendezett állásaink vannak. Természetesen nagyon kell vigyázniok, mert vonalaink néha túlközel húzódnak az ellenséges lövőárokhoz. Az ember, ha kidugja a fejét, rögtön golyót kaphat. A minap felvételt csináltam egyik orosz lövészárokról. Pompásan sikerült. Meglátni rajta a fegyvereket, amint kinyúlnak a lórésen. Természetesen az oroszok fejét nem látni, mert ők nem igen merik kidugni az árokból. Ez az oka annak, hogy gyalogsági tüzelésük nem hatásos, mert egyáltalán nem céloznak.»

A laborezvölgyi *husvéti csata* alkalmával csapataink az arcvonal többi részét az oroszok minden támadása ellen megtartották. Az *említett csata után* ezek a támadások kelet felé húzódnak különösen élénkek lettek. Vezérkarunk azonban az április 10-én s a következő napokon érkezett jelentéseiben erősen hangsúlyozta, hogy az Erdős-Kárpátokban az oroszoknak összes borzasztó rohamai összetörték, hogy Uzsoktól keletre sikeres védelmet fejtünk ki és hogy a németek Tucholkától északra elragadták a *Zvinin*-magaslatot az ellenségtől.

Ezt a fontos magaslatot, mely a Vereckehágótól északra az Opcr-, Sztrij- és Orava-folyók közt az 1026 m-es Osztrihegygel együtt domináló helyet foglal el, az oroszok még 1915 februárban megszállták. Fontosságát fölismerték és rendkívül megerősítették. A Zvinin déli lejtőjén hat sorban nagyszerű lövészárkokat ástak maguknak, amelyeket többszörös drótsövényhálózat védett. Az így megerősített állások eddig általában bevehetetleneknek voltak tekinthetők. A németek azonban április 10-én elkeseredett harc után kiverték az oroszokat állásaikból és a Zvininhegyet megszállták.

Út az Uzsoki-szorosban.

Szomorj Emil felvétele.

AZ OROSZOK TÁMADÓ EREJÉNEK MEGTÖRÉSE.

Április közepe táján már egész határozottan meg volt állapítható, hogy az oroszok kárpáti offenzívája megakadt. Ezt igazolja a következő félhivatalos jelentés is, amelyet a sajtóhadiszálláson április 13-án adtak ki:

»Az egész kárpáti arcvonalon a helyzet lényegesen nyugodtabb lett. A nyugati szakaszon az oroszoknak az Ondava és Laborcz völgyében nagy erővel kísérelt áttörése óta, amely a husvét-i csatában az ellenségnek rendkívül nagy veszteségei mellett teljesen meghiúsult, több napja nem volt harc. A Virava és az Uzsoki-szoros közti szakaszon álló csapataink a Telepóc—Zellő—Juhászlak és Patakófalú vonalban az utolsó napok folyamán

minden támadást visszavertek. Az oroszok támadásai itt is alábbhagynak.

Az Uzsoki-szorost északról fedező magaslatokat csapataink háromnapos heves küzdelemben megtartották. Itt tegnapcsakágyúharc volt.

Tucholkától és Szlavszkótól*) északra sikerült a német csapatoknak és saját csapatainknak több állást elfoglalni és foglyokat ejteni.

Ezzel az egész kárpáti fronton megakadt a Przemysl eleste óta tartó orosz offenzíva, amelyet csapataink ellentámadásai több helyen érzékenyen értek.»

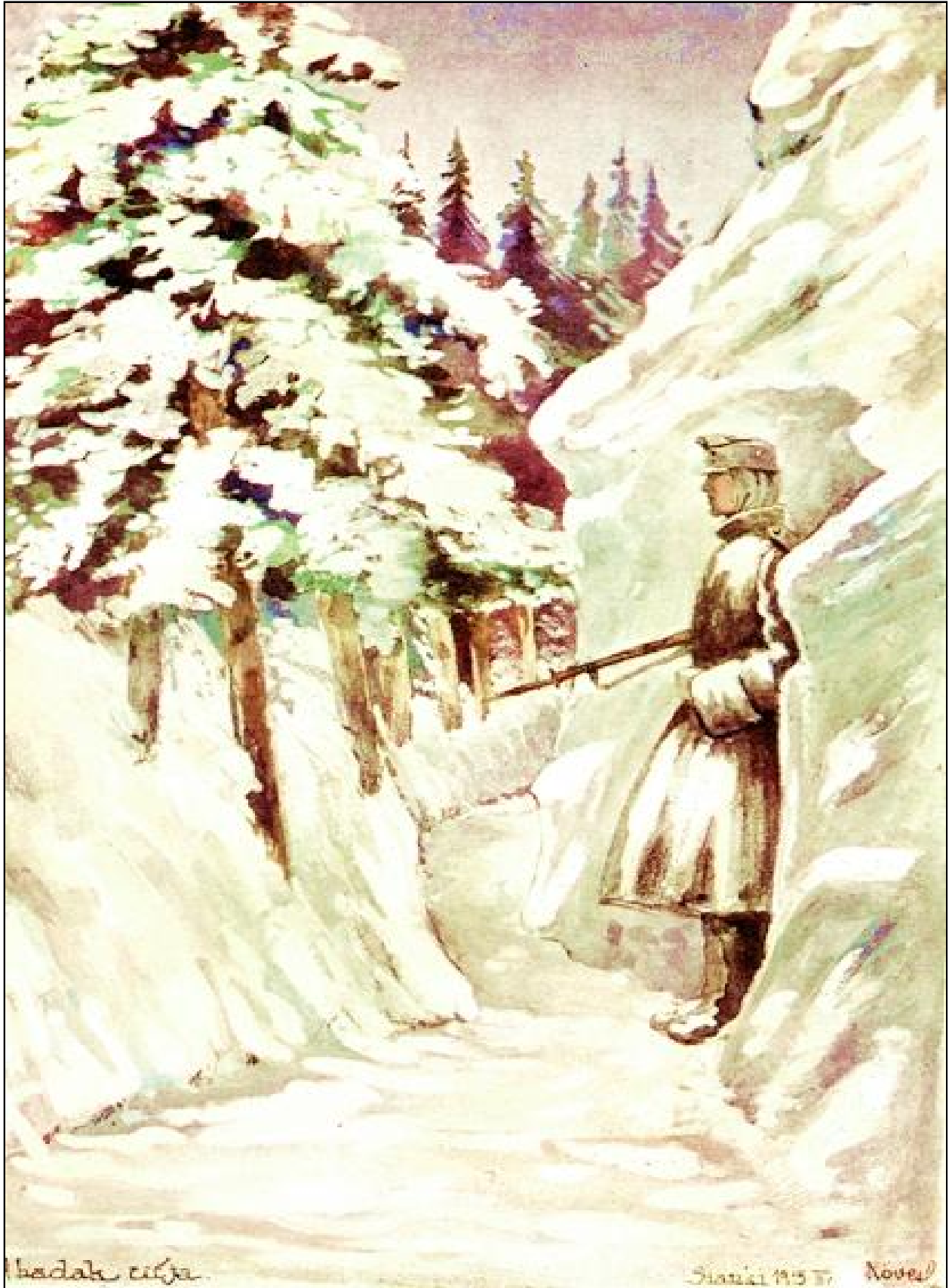
Ez a közlemény természetesen nem jelentette azt, hogy a kárpáti arcvonalon április

*) Szlavszkó az Opor völgyében van Tucholkától keletre.

Táborozó katonáink a Kárpátokban.

Frankl E., Berlin, felv.

Ahadak útja

Székely 1915 T. Követ

Ahadak útja

Székely 1915 T. Követ

Az Athenaeum színygomása.

Órszem a Kárpátokban.

Minden jog fenntartva.

Köves Tivadar hadnagy eredeti festménye

közepétől kezdve nyugalom állott be, mert a harctéri jelentések ezután is csaknem mindennap igen heves küzdelmekről emlékeztek meg, ámde április közepén már egészen bizonyos volt, hogy az oroszok offenzív ereje egészen megtört és előtöréseik, valamint kétségbeesett támadásaik már csak a kialudni készülő gyertyaláng utolsó lobbanásainak voltak tekintendők.

Különösen heves harcok voltak április 13-án túl az Ondava-, Laborcz- és a Dnyeszter-folyók felső folyásánál, kiváltképpen pedig a vértől áztatott Uzsoki-hágótól északra elterülő vidéken. A hivatalos jelentésekből minket magyarokat különösen érdeklő egyes részleteket szórul-szóra ideiktatunk annyival inkább, mert a magyar ezredeknek bámulatos hőstetteit külön is kiemelik.

Április 14. »Az Uzsoki-szorostól északnyugatra a 19. és 26. számú vitéz magyar gyalogezredek az oroszok által napokkal ez előtt elfoglalt hadállást támadásukkal egész kiterjedésében elfoglalták.«

Április 22. »A kárpáti arcvonalon az Uzsoki-szorosban és annak mindkét oldalán levő állásaink ellen intézett újabb rohamot véresen visszavertük. E heves támadások alkalmával, amelyek részben tüzéségünk leghatásosabb tüzésében összeomlottak, részben pedig a gyalogság ellentámadásai által visszaverettek, az ellenség ismét igen súlyos veszteségeket szenvedett. Csak egyetlen helyen, az ellenség által ismételtén megtámadott hegykúpon levő állásaink előtt négyszáznál több orosz hullá hever.

Csapataink a husvéti kárpáti csatában egy magas hegycsúcson elhelyezett orosz tüzéségi állást megkerülnek. Albrecht K. rajza.

A 12. gyalogezred, a brassói és marosvásárhelyi 24. és 22. honvédgyalogezredek, valamint a harcokban résztvett egész tüzéség különösen kitüntették magukat. 1200 orosz elfogtunk.«

Büszkék lehetünk magyar katonáink ilyen megdicsérésére. Szívükben a régi magyar hősi harcostűz lángja ma is magasan lobog.

A cs. és kir. 19. gyalogezred Győr vidékéről, a 26-ik az esztergomi hadkiegészítési területről, a 12-ik Komárom környékéről kapja katonáit, a 22., illetve 24. magyar királyi

Előnyomuló gyalogságunk a Kárpátokban.

honvédezred pedig Marosvásárhely, illetve Brassó vidéki székely legényekből áll.

Nagyon dicsően működött a debreczeni 39. gyalogezred is, melynek parancsnoka, *braccioforte* *Spiess Silvio* ezredes hősi halált halt. Az ezred a kárpáti tavaszi csatában husvét hétfőjén rohammal foglalta el az oroszok egyik legerősebb állását. Conrad báró, a vezérkar főnöke és József főherceg hadtestparancsnok napiparancsban fejezte ki elismerését, amelyet közöltek az egész hadtesttel.

A magyar csapatok hősiességét az ellenség is elismerte. Egy orosz hadifogolytiszttel egy német lap tudósítója előtt így nyilatkozott:

»Negyven lépésről rohamra kellett mennem kétszáz emberemmel. Borzalmas tusa volt, százötven emberem esett el. A rohamért megkaptam a Szent György keresztet. Tudom, hogy mit jelent a roham és éppen azért bámulom az osztrák és magyar csapatokat, amelyek mindig rohammal győznek. Ebben a tekintetben különösen a magyarok tüntetik ki magukat. Mesés lelkesedéssel rohannak mindig állásaink ellen. A rohamra a lelkesedés, nem pedig a vasfegyelem ösztönzi. A rohamokban a magyar huszárok is kitűnőek. A mi csapataink egyénileg talán jobbak, de mint zártan támadó tö-

megek, a honvédek összehasonlíthatatlanul értékesebbek. A monarchia többi csapatait nem ismerem, mert leginkább a magyarokkal kerültem szembe.«

Szurmay Sándor altábornagy, hadsereg-csoportparancsnok az Uzsoki-szorosnál vívott harcokról és a helyzetről így nyilatkozott:

»Csodálatraméltó a három fegyvernemnek: a gyalogságnak, a tüzérségnek és a lovasságnak arra irányuló együttműködése, hogy az ellenség lavináját feltartóztassák. Küzdenünk kellett borzalmas akadályok, kiváltképpen az időjárás ellen. A legnehezebb viszonyok közt is helyt állottunk és feladatunkat — ez szilárd meggyőződés — ezentúl is teljesíteni fogjuk annyival is inkább, mert a válságon, úgy látszik, túl vagyunk és jobb időjárásnak is kell jönnie. Kérem az otthon levőket, ne lankadjanak el a hadban álló harcosok érdekében eddig is kifejtett szeretetteljes fáradozásukban és segítsenek abban, hogy a derék, harc képes sebesültek felgyógyuljanak, hogy ezek, akik tapasztaltabbak a hadviselésben és viharedzettek, új erővel és friss harci kedvvel hamarosan visszatérjenek. Ki kell tartanunk és csupa bizakodás vagyunk, hogy az ellenséggel szemben álló csapataink sikeresen ki is fognak tartani.«

A német déli hadsereg csapatai elfoglalják a Zvinint 1915 április 10-én.

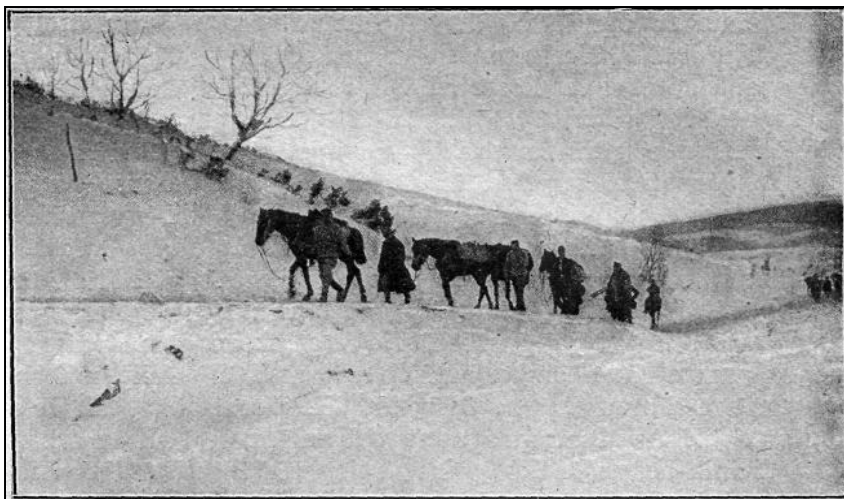
Van der Vonne F. rajta.

Wied herceg, aki mint a német hadsereg képviselője Szurmaynak csoportjába van beosztva, így nyilatkozott Szurmay katonáiról:

»Amit itt a Kárpátokban végeztek, szinte emberfeletti, mert hiszen itt nemcsak az oroszokkal kellett háborút folytatni, hanem magával a természettel is. Én, aki Franciaországból, a tavaszról idejöttem a télbe, láttam, hogy milyen rendkívüli munkát végeztek az osztrák, magyar és német katonák, akiknek minden lépésnyi utat előbb lapáttal kellett meghódítaniok és a rohamnál térdig gázoltak hóban és sárban. Még igen nehéz és kemény harcaink lesznek, de remélem, hogy most, amikor a természet már kegyelmesebb irántunk és az utak már könnyebben járhatók, végre a végleges győzelemhez fogunk jutni.«

Nem volna teljes a magyar csapatokról való megemlékezésünk, ha elhallgatnók a *nagyjókai Farkas Vince* ezredes parancsnoksága alatt álló debreczeni 3. honvédgyalozezrednek azt a kiváló magatartását, amelyet a kárpáti harcokban egy éjjeli támadásnál tanúsított. A hadosztályparancsnokság, amelynek keretébe a honvédezerd tartozik, az ütközet utáni napon a következő hadosztályparancsot adta ki:

»A harmadik honvédgyalozezred által oly vitézül visszavert éjjeli támadás kiváló sikere főleg annak köszönhető, hogy az ez-

Tüzérek lóháton viszik a löszert a kárpáti harctérre.

redparancsnok igen körültekintő és előrelátó gondoskodása folytán a lőfegyvereket éjjeli lövésre rendezték be. Midőn ezért az igen jól bevált rendszabályért az ezredparancsnoknak teljes elismerésemet fejezem ki, ezt a többi védőszakaszra nézve is okvetlenül követendő példaként rendelem el.

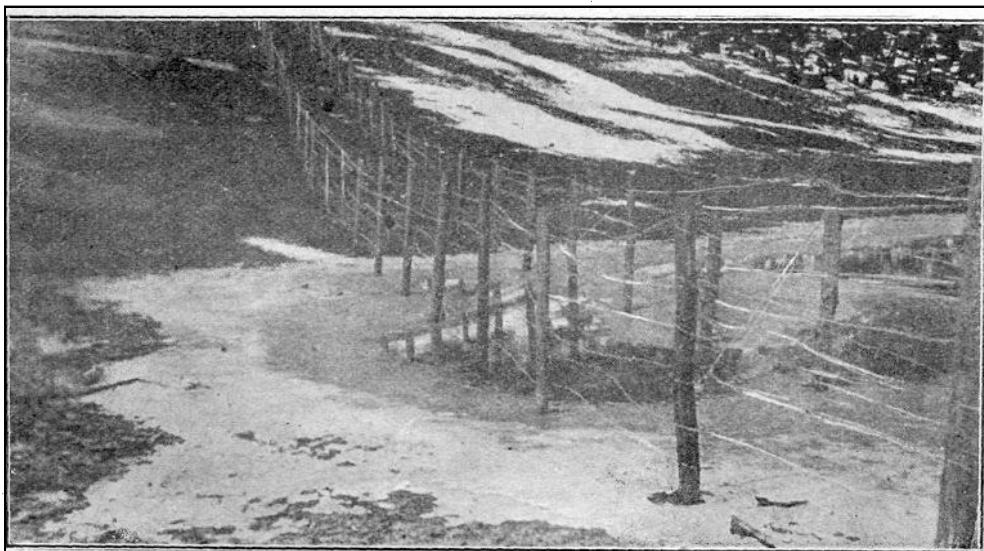
Ugyanekkor a hadtestparancsnokságtól is dicsérető parancs jött, ezzel a tartalommal:

»Nagy meglelégedéssel vettem tudomásul a debreczeni 3-ik honvédgyalozezrednek a mai éjszaka folyamán a hatszorosan túlsúlyban levő ellenség támadásának visszavetésénél nyugodt vérrel tanúsított bátorságáról szóló jelentését. Elrendelem, hogy ezeknek a csapatoknak különös elismerés fejeztessék ki. Szilárd meggyőződésöm, hogy a ma

tanúsított dicső példát alkalomadtán mindenütt teljes bizalommal követik.

József főherceg
lovassági tábornok.

[Már megemlékezünk arról, hogy a szövetséges csapatok április első felében elfoglalták a *Zvinin*-hegyvonulatot. Amidőn ez történt, a tőle keletre levő, szintén igen fontos *Osztri* 1026 m-es magaslatot még az oroszok tartották megszállva. *Linsingen* tábornok, a déli német hadsereg parancsnoka

Drótsövény a lövészárkok előtt egy megerősített helyen Vízköz felett.

az Osztri ellen április vége felé támadást rendelt el, melynél *Hoffmann* Péter altábornagy csapatai jelentékenyen közreműködtek. Ezeknek a csapatoknak sikeréről április 25-én délben a következőképpen számol be a hivatalos jelentés:

»A kárpáti arcvonalon az Oravavölgyben, Kozióva mellett új sikert értünk el. Napok óta tartó, nagy szívóssággal végrehajtott árkaosztámadás után tegnap csapataink rohammal bevették a Kozióvától délre eső Osztri-magaslatot. Egyidejűleg sikerült a csatlakozó német csapatoknak az út mentén és az úttól nyugatra előbbre jutniok. Összesen 652 oroszot fogtunk el. Az Osztri-magaslat elfoglalásával és a Zvinin-hegyhátnak április elején történt megszállásával a szövetséges csapatoknak immár sikerült az ellenséget az Oravavölgyben mindkét oldalt elfoglalt, hónapok óta szívósan védelmezett erős hadállásaiból kiverni.«

Április végén tehát a Kárpátokban a hadi szerencse határozottan a magyar, osztrák és német zászlókhoz csatlakozott. Hiába volt az orosz kolosszusnak minden erőfeszítése, diadalt aratni sehohsem tudott, sőt a csatavonal sok helyén vissza kellett vonulnia és seregeit irtózatoss veszteségek érték!

A veszteségek, amelyek az orosz hadsereget a három nagy orosz offenzíva alatt a Kárpátokban érték, olyan fokot értek el, melyek csaknem mesébe illenek s amelyeket csak olyan ország bírhat el mint Oroszország. Eltekintve a foglyok számától, amelyet a szövetséges seregek ejtettek s amely már április elején meghaladja a százezer embert, az 1914 november

óta elviselt összes veszteségek több angol és francia újság, valamint semleges lapok szerint kerek félmillió embert tesznek ki.

Már az oroszok első kárpáti offenzívája több mint százötvenezer emberbe került. Az óriási veszteségek decemberben mégis arra kényszerítették őket, hogy seregeik kiegészítése végett szüntessék be az offenzívát. Már abból a körülményből, hogy hetek multak el, míg az orosz sereg ismét teljesen felkészült a támadásra, következtetni lehet arra, hogy milyen óriási veszteségek érték.

Karácsony első napján az oroszok ismét abban a helyzetben voltak, hogy új offenzívát kezdhettek. Öt héten keresztül nyolcas és tizes sorokban rohanták meg a hős osztrák-magyar és német seregeket, hogy kivívassák az első offenzívájuknál meghiusult céljukat. A sikert azonban mostani támadásukkal sem érték el. Február elején ez az orosz hadsereg is annyira leolvadt, hogy vissza kellett vonulnia. Angol lapok szerint kétszázezer ember volt e második offenzíva áldozata.

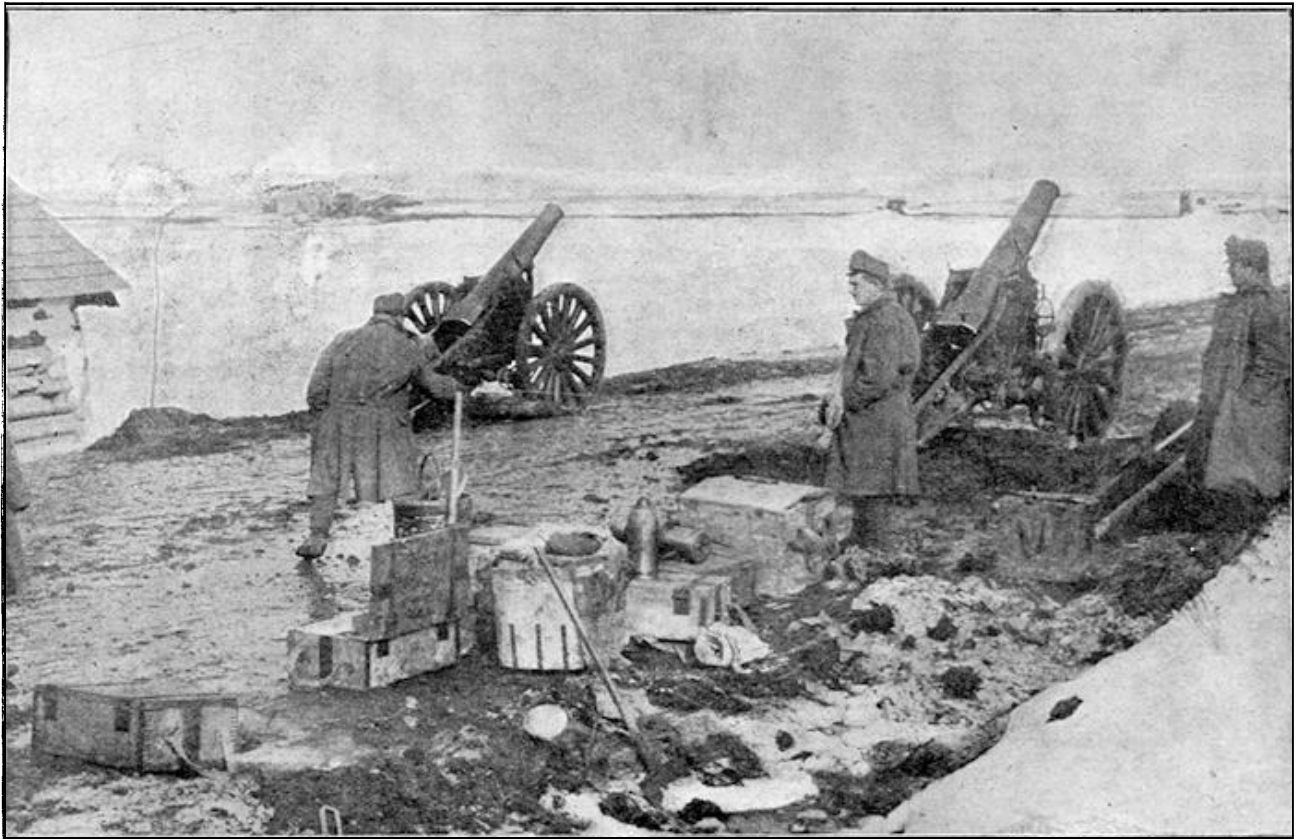
A harmadik előtörés akkor kezdődött, mikor az oroszok ismét új embertömegekkel pótolták megritkult soraikat. Március első napjaitól kezdve állandóan igen nagy volt a veszteségük.

Ilyen rémítő veszteség mellett nem csoda, ha *Nikolajevics Miklós* csapatainak mind támadó mind védőereje egészen megtört. Az orosz támadóerőnek ez az összeomlása a világháború eddigi menetének legfontosabb eseménye volt s döntő, nagy események számára érlelte meg az általános hadihelyzetet.

Gyalogságunk rohamra indul.

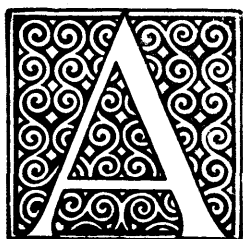

Nehéz tarackok tűzállása az Erdős-Kárpátokban.

A Kilophot, Wien, felvétele.

A LENGYELORSZÁGI ÉS A KELETPOROSZORSZÁGI HARCOK A KÁRPÁTI TÉLI CSATA IDEJÉBEN.

A majdnem négy hónapon át vívott kárpáti nagy mérkőzés természetesen a küzdőfelek mindegyikének főerőit kötötte le. Ide tódultak a támadásra hajszolt kifogyhatatlan orosz tömegek, ide kellett hát gyülekeztetni a védők seregeinek zömét is. Ám azért az északi harctér többi szakaszain sem uralkodott nyugalom. Állandóan tartani lehetett attól, hogy az oroszok nagyobb emberanyaguknál fogva itt is jelentékeny előretöréseket kísérelnek meg újra. S számolni kellett az eshetőséggel is, hogy ugyancsak előretöréseket rendeznek katonái és politikai okokból egyaránt. Mert bár a nagyobbik, a fontosabb cél politikai tekintetben is a Kárpátok áttörése volt, mégis nagy érdeke volt Oroszországnak, hogy a lengyel földön és a kelet-porosz határ mentén orosz területen álló osztrák, magyar és német csapatokat hátrább szorítsa. Katonai tekintetben pedig hasznos lehetett a harctérnek azokon a szakaszain is nyugtalanítani bennünket, amelyek a kárpáti téli csata idején másodrendűekké, mellékharctereké váltak. Hisz ezekkel a támadásokkal megakadályozhatta esetleg az orosz hadvezetőség, hogy a nyugtalanított pontokról csapatokat vonjunk el a Kárpátokba, sőt elérhette azt is, hogy szervezés alatt álló tartalékaink egy részét a fenyegetett pontokra kell irányítanunk. Viszont a mi részünkről is időről-időre felvetődhetnek hasonló vagy másféle hadműveleti gondolatok is.

Ezekből a körülményekből alakult ki az 276 a sajtóságos kép, hogy míg a Kárpátokban

több mint harmádfél hónapon át valósággal naponta és állandóan véres harcokat vívtak, addig a többi szakaszon a nyugodt megfigyelő és állóharcok menetét csak időszakonként zavarta meg egy-egy nagyobb akció a két fél részéről, mindaddig míg az egyesült osztrák-magyar és német haderők nagy áttörő támadása mozgásba hozta s előreragadta összes harcvonalainkat. Ezek az epizódjellegű, de a kárpáti csata befolyásolása s a jövő műveletek stratégiai előkészítése és elleplezése szempontjából jelentős harcok két részre oszlanak. Az elsőbe a nyugatgaliciái, dél- és középlengyelországi harcok, a másodikba az egész kelet-porosz határ mentén húzódó harc vonal s a hozzácsatlakozó északlengyelországi szakasz eseményei tartoznak.

HARCOK NYUGAT-GALICIÁBAN ÉS LENGYELORSZÁGBAN 1915 JANUÁR KÖZEPÉTŐL MÁJUS VÉGÉIG.

Az osztrák-magyar 4. hadsereg a 47. német tartalékhadosztállyal együtt az oroszokat üldözve január közepén a Dunajec-Biala nyugati partját, Gromnik-Gorlice vonalát érte el. E hadsereg akkor 15 gyalog, 1½ lovashadosztályból állott.

A mi 1. hadseregünk 7 gyaloghadosztállyal a Nida déli partján kötötte le az oroszok 9. hadseregét.

Ez a két hadseregünk hónapokon át látólag állóharcokat vívott. A hadvezetőség szűkszavú jelentéseiből alig volt kivehető e hadseregek tevékenységének katonai jelentősége. A későbbi nagy, diadalmas események

azonban, mint következményei egy csendes, de igen értékes munkának, kellő világításba helyezik József Ferdinánd főherceg, hadseregpáncsnok csapatainak ez epizódharcait, amelyek mindegyike a gorlicei híres áttörés előkészítésének tekinthető.

Február 1-én erőszakos földerítésekkel kötötte le a szemben álló 3. orosz hadsereget. Február 19-én Tarnovtól délre az oroszok előretolt állásait foglalta el. Március 7-étől 10-ig négynapos csatában Luszna-Gorlice vonalából három hadosztálllyal áttörést próbált meg, mely kicsiben mintegy főpróbája volt későbbi nagy támadásunknak, bárha célja nem volt oly messzemenő. Hisz akkor az aránylag kicsiny erőkkel csak az volt a feladat, hogy kárpáti frontunk tevékenységét megkönnyítse, hogy ellenséges erőket vonjon el a duklai harcvonalról, hogy az oroszoktól valamennyi uraló magaslatot birtokába vegye, s leplezze eleinte azt, hogy 15 hadosztálljának immár több mint a fele a bártfai s bukovinai frontra elvonatott, később, hogy az átcsoportosítás, a gyülekezés, a gorlicei áttörésre való felvonulás az utolsó pillanatig titok legyen.

A három gyenge hadosztály nem tudta a hétsoros, emeletszerű kiépített orosz vonalakat áttörni. Az oroszok ismételten, de különösen március 16-án egy hatalmas éjjeli táma-

dással kísérelték meg Gorlicét elfoglalni, azonban vitéz csapataink, különösen nehéz tüzérségünk tüzelésében valamennyi támadásuk összeomlott.

A Nida mentén álló 1. hadsereg hét hadosztálljából négyet vont el a hadvezetőség a kárpáti és bukovinai frontra, természetes tehát, hogy a 3 és ½ gyaloghadosztállynak a 80 kilométeres fronton a pusztá védekezés is elég gondot adott. A passzív feladatnak derekasán megfeleltek. Február 19—20-án Pincsovnál a lengyel légió, március 14-én az alsó Nidán a pozsonyi 14. gyaloghadosztály és a 106. népfölkelő hadosztály verte vissza az oroszok előretöréseit.

Tomaszov-Checini vonalában *Woyrsch* tábornok kombinált hadserege, mint már ismeretes, Terstyánszky lovassági tábornok csoportjából, az osztrák-magyar második hadseregéből (IV. és XII. hadtestünk) és négy német, összesen 9 gyalog és három lovas- (Hauer báró lov. hadteste, 3. 7. 9. osztrák-magyar lovas-hadosztály) hadosztálljból állott. Vele szemben a 4. orosz hadsereg (9 gyalog-, 4 lovashadosztály) védekezett.

A *Woyrsch*-hadseregéből legelőbb a budapesti IV. hadtest (31. 32. gyaloghadosztály) vált ki, majd fokozatosan az osztrák-magyar második hadseregpáncsnokság, Böhme-Ermolli

Kopál-vadászok rajvonala Orosz-Lengyelországban, a Nida mentén.

Révész és Biró felvétele.

Lövészárkaink a Nida mellett élő sövénygel álcázva.

lovassági tábornokkal együtt, a Hauer-lovas-hadtest, a 27. gyaloghadosztály szállított el a kárpáti frontra. Március közepén Woysch tábornok már csak öt gyaloghadosztállyal rendelkezett, melynek egyik csoportját Kövess gyalogsági tábornok vette át. (XII. hadtest, 16. és 35. gy.-hadosztály.)

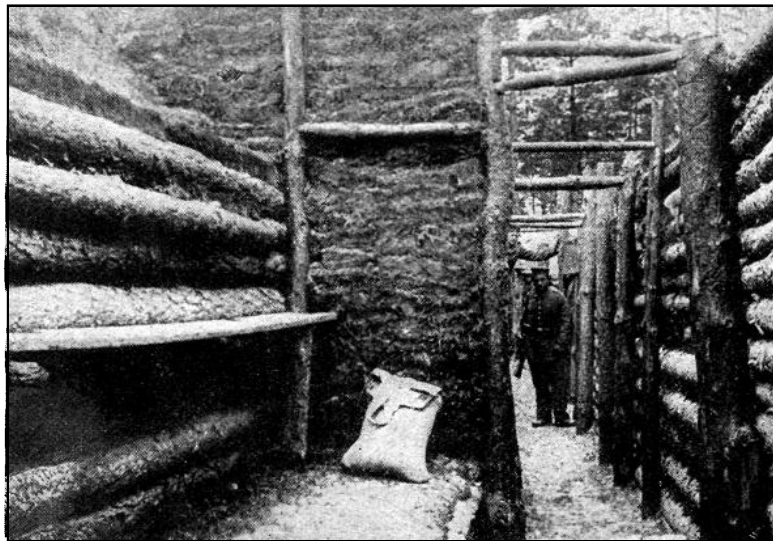
Lopuszno, Przedborz, Sulejovnál 1915 egész tavaszán egymást váltják a támadások. Február 6-án Lopuszónál, 26-án Przedborztól keletre, március 16-án Lopuszno-Sulejovnál támadták az oroszok állásainkat, a rákövetkező napokon Woysch csapatai ugyane helyeken fejtettek ki nagyobb tevékenységet különösebb eredmény nélkül.

Ahogy az osztrák-magyar erők támadó előnyomulását Nyugat-Galiciában a kárpáti harcok megállították, úgy a téli mazuri csata útját vágta a németek Varsó ellen indított harmadik előretörésének is. A Bzura—Ravka-szakaszért vívott harcok után — ezeket már ismertettük — február 2-án a németek Humint foglalták el. További előnyomulásoknak azonban hadászati je-

lentősége nincs. Helyi sikereket értünk el orosz éjjeli támadások visszaverése által február 4-én Szochacsevnél, 24-én Szkierniewicénél; a február 23-án, március 7—9-ig Ravánál, majd március 10., 11-én Novemiasztonál és április elején a pilicamenti Inovlodznál lejátszódott, az oroszokra kedvezőtlenül végződött harcok voltak egyébként e szakasz nevezetesebb eseményei. Végre április közepe után egészen csöndesekké válnak ezek a harctéri szakaszok s csak ágyúzásokról van szó a jelentésekben, amelyekben tüzéségünk nagyszerű találatokat ért el. Ezek előkészület, úgyszólván lövőgyakorlat voltak a későbbi nagy hadműveletekre.

AZ ÉSZAKLENGYELORSZÁGI ÉS KELETPOROSZORSZÁGI HARCOK.

A mazuri téli csatának s a rákövetkező nagy üldözésnek következményeit az oroszok nem tűrhatték el. Hisz jelentékeny német erők jutottak ezzel orosz területre, sőt előnyomultak egészen Grodno várának körletébe is és Kovno környékére is. Az oroszoknak föltöbb kényelmetlen volt a német haderőknek ez a közelsége a Nyemen-folyó védett vonalához. Hisz e vonal mögött fontos orosz vasútvonalak húzódnak, köztük elsősorban a Pétervársói elsőrendű kétvágányú stratégiai vasút, mely a Visztula vonalában harcoló orosz seregek fő tápláló ere és összekötő útja volt. Természetes tehát, hogy az oroszok a mazuri csata után mindent elkövettek, hogy a németeket nemcsak területvisszanyerés okából, hanem alapos katonai aggodalmak elosztatása

Kiépített német lövészárkok a keleti harctéren.

Lövészárok védőtetővel Nyugatgaliciában.

végett is visszaszorítsák. A Hindenburg vezette legészakibb német seregek vonala ekkor Észak-Lengyelországból a Bug-folyónak a Visztulába torkolásából kiindulva végighúzódtott a folyóvizek által megjelölt orosz várvonallal szemben. Tehát Novogeorgievszk várától a Narev- és a Bobr-folyók mentén Grodnóig s onnan a Nyemen-folyó vonalán végig.

A kényelmetlen német harcvonallal szemben az oroszok először Grodno vára felől próbálták újonnan alakított hadosztályokkal támadást, ámde vállalkozásukat ismét nagy kudarc érte. A németek ugyanis az augusztovi erdőkben való üldözés befejeztével támadást intéztek Grodno vára felé, de olyan kicsiny erővel, hogy e hadműveletnek félrevezető, leplező szándéka nyilvánvaló. Hiszen nem remélhették, hogy a hatalmas orosz várat ilyen erővel elfoglalhatják. Azt a célt ellenben elérték, hogy az oroszokat lekötötték s a német tervek dolgában félrevezették. Ilyen módon sikerült a februári nagy győzelmekben kimerült csapatokat átcsoportosítani, újjakkal fölváltani, nekik pihenőt adni. Ezenközben a harcoló csapatok mögött felvonult nagyszámú munkászászlóaljok elkészítették Augusztovtól keletre a németek új védőállásait, amelyekbe azután a Grodno körletébe behatolt németek hirtelen visszavonultak. Az oroszok lassan követték őket s nem vették észre a csapdát, hanem felbátorodva a német visszavonuláson, végül is támadásba mentek át az új állások ellen. Ám ekkor a németek átcsoportosítása már be volt fejezve. Az augusztovi hadállás északi szárnyán, Olita felé jelentékeny német

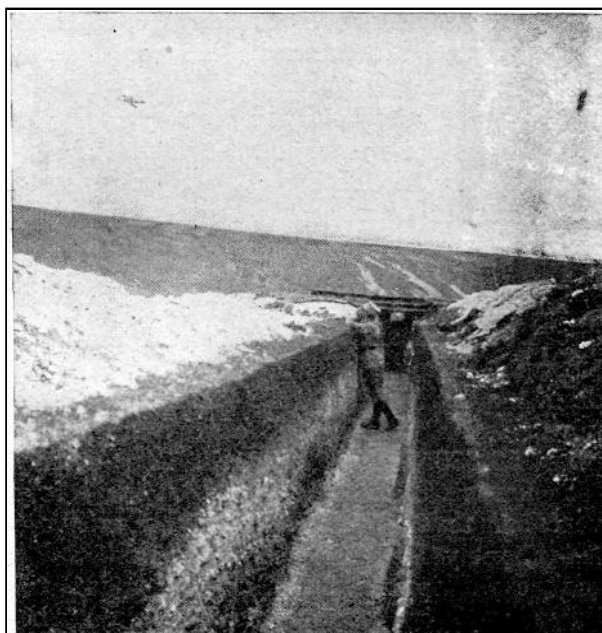
csapatok vonultak fel, amelyek oldalába kerültek az orosz támadó seregek.

Az oroszok nem ismerték fel ezt a hadmozdulatot, hanem előnyomulva megszállták Lozdzijeje és Szejni helységeket. Március 9-éről 10-ikére virradó éjszakán azután a német oldalozó szárny rajtaütött az oroszokon Lodziejében. A harc csakhamar általános lett s kiterjedt az egész augusztoviszakaszra. Az orosz áttörési kísérlet a grodnói

tartaléksereg nagy részének megsemmisülésével végződött. Március 13-án e sereg romjai már visszavonultak Grodno és a Bobr-folyó felé.

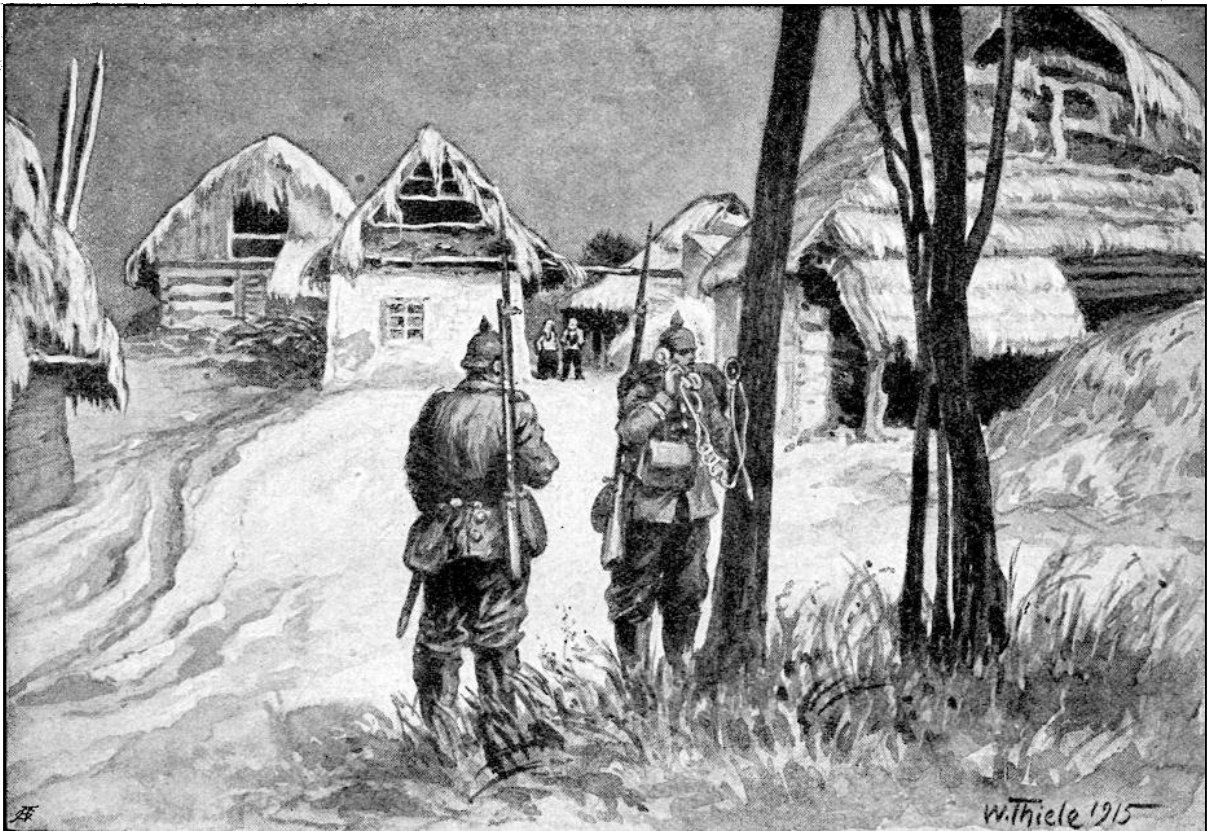
Ez volt a legkiemelkedőbb esemény a keletporosz határon a kárpáti téli csata idején, ám bátor a harctérnek más pontjain sem volt hiány orosz előretörési, sőt áttörési kísérletekben. Különösen Prasznisznál, tehát a Bobrvonal déli oldalában, azután északon Kurland felől voltak jelentékenyebb orosz támadások, amelyekkel az oroszok a Bobr- és Nyemen-

A Kilophot, Wien, felvétele.

Lövészárkunkból ellenséges repülőgépet figyelnek meg.

Révész és Biró felvétele.

Német tábori telefon egy lengyel faluban.

Thiele W. rajza.

folyóknál álló német csapatok hadműveleteit akarták megzavarni s e két vonalszakasz helyzetét az oldalukban való sikerek által fenyegetni. Ám valamennyi ilyen kísérlet, valamint a nyílt frontális támadások kudarcot vallottak az 1915. év márciusának és áprilisának folyamán.

A nagy háború egyre növekvő méretei közepett egyre kisebb szerep jut ezeknek az epizódyszerű ütközeteknek, úgy hogy szinte lehetetlen az események nagy menetében megállani s egyes részcsatákat ismertetni. De elég ha utalunk a Lomza, Plock, Osztrolenka, Jednorosec, Ciechanov, Tauroggen, Krasznopol, Mariampol, Kalvarja stb. helységek körüli, valamint a Szkva és Orszic közötti harcokra, amelyek során a németek csak március hónapban 58.800 foglyot ejtettek. Ám a folytonos harcok közepette lankadatlanul folyt a vezérkar tevékenysége új tervek megvalósítására, melyeknek előkészítését mindezek a harcok csak leplezték. Az oroszok saját terveikhez való makacs ragaszkodásuk közben nem vették észre az ellenük készülő új hadműveleteket.

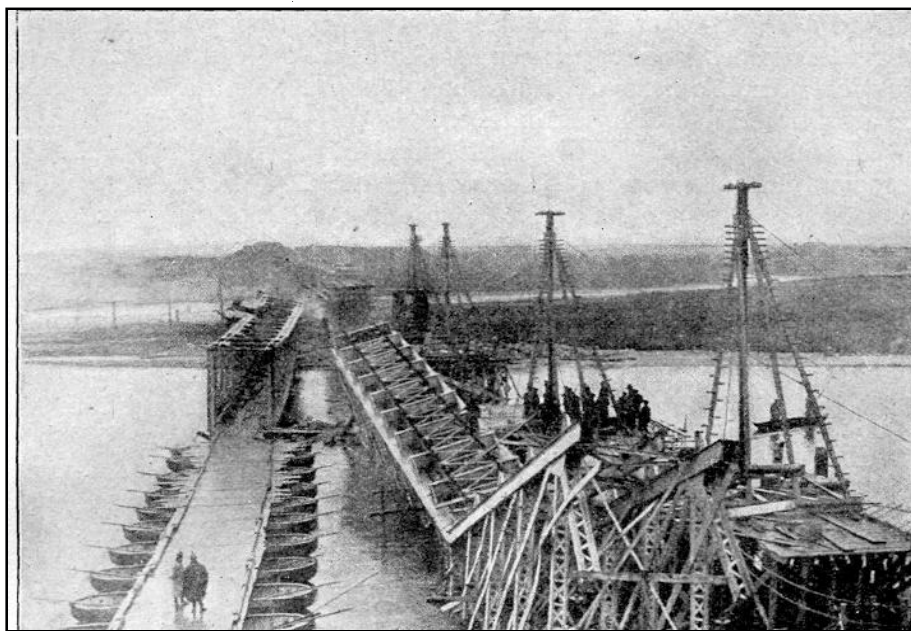
NÉMET ELŐRETÖRÉS LITVÁNIÁBA ÉS KURLANDBA.

Valósággal meglepetésként hatott az egész világra, amikor április vége felé az orosz harctér legészakibb részén, az orosz Kurland határán a németek egy új támadó hadműveletének körvonalai bontakoztak ki a vezérkari jelentésekből. Az új támadóterv azokból a harcokból fejlődött ki, amelyet a kelet-porosz tartományok legészakibb részének, Tilszit vidékének védői vívtak az oda betörő és gyilkolva, gyújtogatva előnyomuló orosz csapatokkal szemben. A németek az oroszokat súlyosan megverték s állandó üldözési harcok közben követték őket egész Kurland határáig, ahol rövid harci szünet után egyszerre maguk mentek támadásba.

Ez a fordulat váratlanul érte az oroszokat: megvert seregükön kívül csak gyenge népfelkelőcsapatok voltak itt, amelyek a harc-edzett s bosszútól lihegő német sereggel szemben helytállani nem bírtak. A német sereg *Below* tábornok parancsnoksága alatt gyorsan haladt előre s előcsapatai már április 29-én

elérték a Dünaburg—libai vasútvonalat, anélkül hogy jelentékenyebb ellentállásra találtak volna.

A Below tábornok gyors előnyomulása igen szorongatott helyzetbe hozta az oroszokat. Nem tudhatták határozottan e támadás tulajdonképpeni célját. Az európai közvélemény első benyomása az volt, hogy Oroszország fővárosa, Pétervár felé való vállalkozásról van szó. Tekintettel arra, hogy ez időben Oroszországnak már-már kimerülőben levő óriás hadereje túlnyomó részben a Kárpátokban, a lengyel és a kelet-porosz harctéren volt lekötve, az ilyen terv tetszetősnek is látszhatott. Ám a katonai dolgokban járatosak azonnal tisztában voltak, hogy a német vállalkozás célja nem ilyen messzemenő. A közvetlen cél a kelet-porosz tartományok állandó biztosításán felül csak az volt, hogy a németek lakta orosz tartományokat megszállja és kezében tartsa, közben pedig az oroszoktól néhány fontos kikötőjüket, elsősorban Libaut és Rigát elra-

Német utászok helyreállítják a Warthán átvezető vasúti hidat a Kalina—varsói vonalon.

A Leipziger Presse-Büro felv.

gadja s esetleg támaszt szerezzen az oroszok egyik legfontosabb katonai és forgalmi központja, Vilna vára elleni támadásra.

Az orosz hadvezetőség ezeket a célokat is aggasztóknak találta a maga szempontjából s azonnal mindenfelől erősítéseket von a fenyegetett területre. Ám a németeket még a több mint 100 kilométernyire az orosz-német határtól

északra fekvő Savli városánál sem tudta megállítani. Savlit, mely a Libau-dünaburgi vasútvonalnak körülbelül a közepén fekszik, a németek három nap alatt érték el. Maga az előnyomulás három oszlopban történt. A jobboldali oszlop a Kóvnó erőddel szemközt fekvő porosz határszakaszból indult ki, hogy fedezze az előnyomulást a nagy orosz vár körletéből esetleg kiinduló meglepetések ellen s esetleg oldalba fogja a Libau—dünaburgi vasútvonal mentén védekező oroszokat, a baloldali, nyugati oszlop ugyanilyen feladatot kapott a Libau

Német népfelkelők fosztogatáson érnek egy orosz katonát.

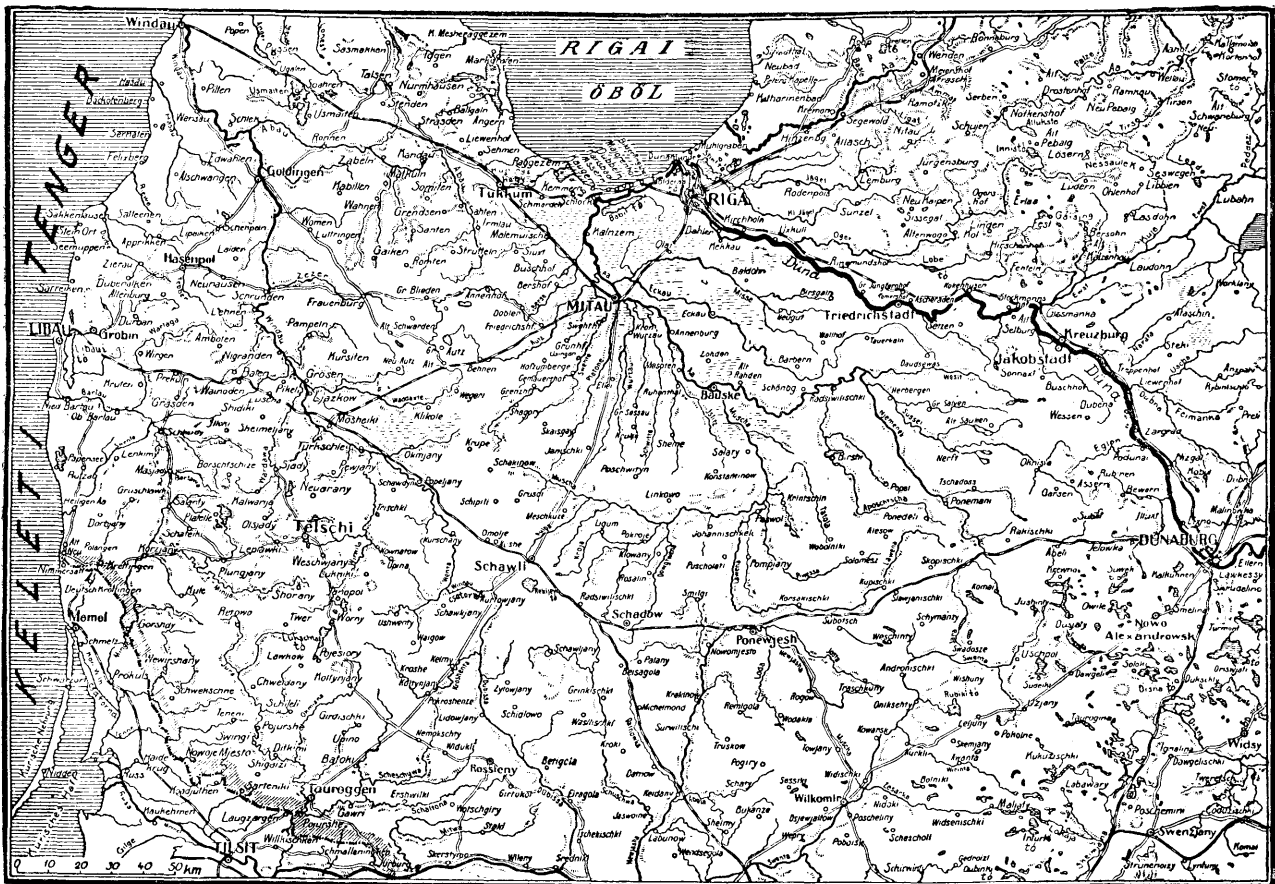
félől való esetleges orosz támadással szemben, míg a középső oszlop egyenesen a Savlin át Mitauba vezető országút irányában haladt. Az oroszok bárha több ponton ellenállást próbáltak meg, kénytelenek voltak mindenütt visszavonulni s a fontos vasútvonalat is a németeknek átengedni, annyival inkább, mert a szerke portyázó német lovasság több helyütt elpusztította azokat a vasútvonalakat, amelyeken az oroszok csapaterősítéseket szállíthattak erre a vidékre. Így történt, hogy Below tábornok hadserege május 2-ik napján már Mitau körül járt s elérte a Dubizza-vonalat.

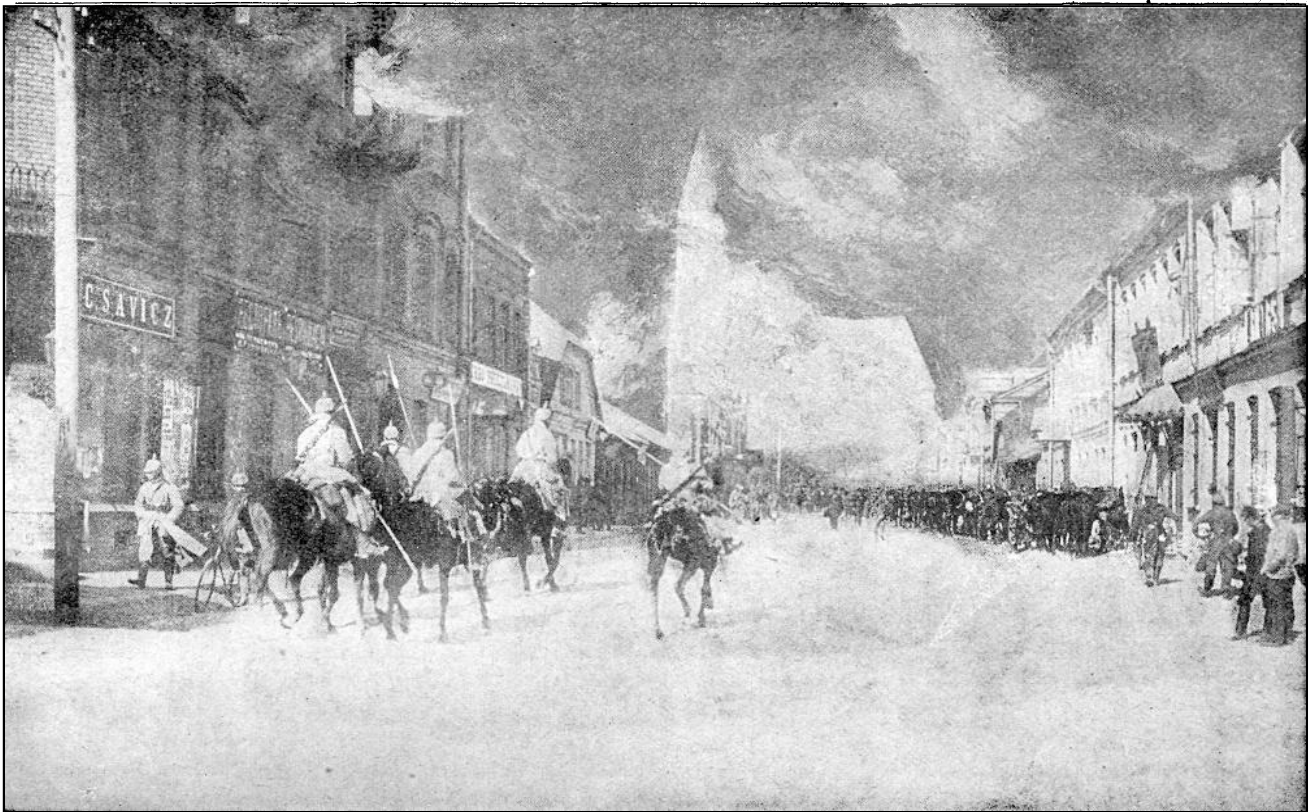
Az oroszok kétségbeesett ellentámadásokkal próbálták visszaszorítani a németeket, de csak súlyos veszteségeket szenvedtek, eredményt el nem értek. Viszont a németek egyelőre célhoz jutottak: elfoglalták az ellenséges terület jelentékeny részét, fontos vasúti és folyóvonalakat szállítottak meg s ezzel megszerezték a kellő támaszpontokat esetleges további hadműveletekhez. A Below-sereg tehát megállott, s a folytonos orosz ellentámadásokkal szemben csak arra szorított, hogy az elért vonalakat tartsa.

Hisz puszta jelenléte ezen a vidéken állandó fenyegetés volt az orosz erődrendszer legészakibb része s a mögötte futó döntő fontosságú vasútvonalak ellen. A Below-seregnek egyelőre más feladata nem volt. Mert azt a másik feladatot, hogy az orosz harcvasutat látszólag kényes ponton nyugtalanítsa, s ezzel az orosz hadvezetőség figyelmét magára vonva elterelje a harctér azon pontjairól, ahol más nagy meglepetések készülődtek: fényesen megoldotta.

E tekintetben ugyanaz a jelentősége, mint a mi hadseregünk bukovinai és keleti kárpáti hadműveleteinek, amelyek Lemberget és annak Oroszországgal való összeköttetését fenyegetvén, szintén lekötötték az orosz vezérkar figyelmét.

A kárpáti csatában való végkimerülés után az orosz seregek helyzete a harcvasut két legszélső szárnyán egyaránt kényes volt. Így történhetett meg, hogy az orosz vezérkar figyelme elterelődött az egész északi harcvasut tulajdonképpeni centrumáról: a nyugatgalíciai

Német lovasjárőr keresztülhalad az égő Savli városán.

Kühlewindt, Königsberg, felvétele.

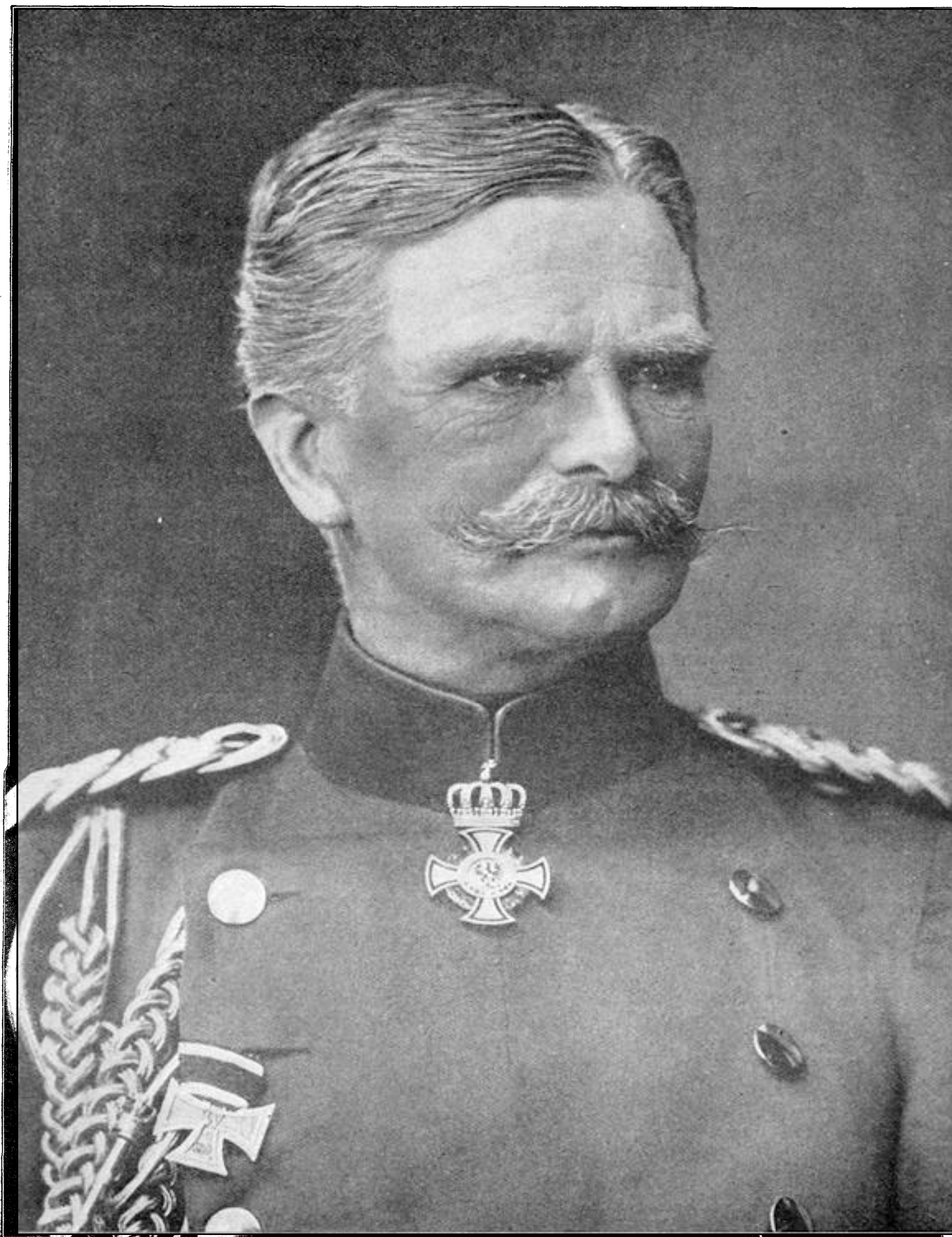
és déllengyelországi szakasról. Így érte azután a még egyre folyó, bár mindinkább lanyhuló kárpáti csata menetében az a

*Below Ottó
német gyalogsági tábornok.*

*Stern és Schiele,
Berlin, felvétele.*

hatalmas fordulat, mely a kárpáti téli csata negatív sorsdöntő jelentőségét kiaknázva páratlan pozitív győzelemre változtatta azt.

Mackensen Ágost német tábornagy.

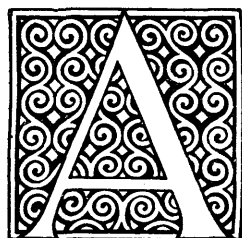

Orosz foglyok táborunkban.

Bálint János felvétele.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR ÉS NÉMET OFFENZÍVA OROSZORSZÁG ELLEN.

A MÁJUS HÓ ELEJÉTŐL AUGUSZTUS VÉGÉIG LEFOLYT HADMŰVELETEK.

Az a mód, ahogy az osztrák-magyar és a szövetséges német hadseregek ezt az Oroszország elleni nagyszabású és hatalmas támadást megindulásának, majd kifejlésének és gyorsiramú befejezésének minden fázisán keresztül végrehajtották, örök időkre példaszerű fog maradni. A mult egész hadtörténelme sem tud hasonlót felmutatni. És a jövőt illetően is alig képzelhető el, hogy nagyobb méreteket ölthessen a népeknek valamely csatája, mint amilyenek azok voltak, melyek között az orosz birodalom és a központi hatalmak óriási harcai folytak le 1914-ben és 1915-ben. Nemcsak azt tüntetik fel szédítően nagy arányokban, amit számbeli erőben lehet a háború színpadán felvonultatni, hanem a mi részünkről a hadviselés koncepciójának olyan merészségével találkozunk bennük egyúttal, amelyhez megközelítően is hasonlóra csak egy Hannibal, egy Nagy Sándor és Napoleon hadjárataiban találunk.

Az a mód, ahogy seregeink Frigyes főherceg tábornagy vezérlete alatt a sok milliónyi orosz haderőt legyűrték, egyáltalán tetőpontja a hadviselés művészetének.

Oroszország már kezdettől fogva sem volt közönséges ellenfél, minthogy a háború meg-

indulásának első napján is sokszoros túlerő tette félelmetessé. Minden hadjáratban az egyik fél az erősebb, a másik a gyöngébbik. De ez az aránytalanság sohasem szokott olyan lenni, hogy az erősebb félnek például mindjárt kétszer annyi harcosa van, mint a másiknak. Az a számbeli túlerő azonban, melyet Oroszország tudott monarchiánkkal szembeállítani, »nemcsak« kétszeres, hanem négyszeres volt a háború megindulásakor még akkor is, ha német szövetségesünk segítő csapatait is a magunk hadseregéhez számítjuk.

Régebbi háborúkban ismételtelen megesett, hogy egy számra nézve gyöngébb ellenfél legyőzte az erősebbiket. De ezekben az esetekben sohasem volt az erők közötti különbség valami túlságosan jelentékeny. Egy négyszeres túlerőben levő ellenséggel szemben nem lehetett arra számítani, hogy a stratégia művésztének rendes fogásaival sikerül majd föléje kerekedni. De Oroszországot mégis le kellett győznünk mindenáron. Ennek a célnak elérésére a hadviselésnek egészen speciális módjával kellett tehát megpróbálkozni.

Az 1914-iki év augusztusától 1915 április végéig tartó hadjáratnak egész lefolyását ebből a szempontból kell megítélnünk. Az első kilenc hónap hadműveleteinek nem lehetett más céljuk, mint hogy elsősorban megtörjék az orosz hadseregnek nyers fölényét. A képtelen szám-

Tábori vasúti vonal építése a Kárpátokban.

Tábori Kornél felvétele.

beli aránytalanságot először is legalább félig-meddig elfogadható mértékre kellett leszállítani, más szóval: az ellenségnek mindenekelőtt csakis veszteségeket kellett okozni, veszteségeket mindenáron és olyan nagy mértékben és mindaddig, míg azzal szemben, ami még megmarad, ha sok is marad, mégis a siker reményével lehet offenzívát indítani.

Ilyen körülmények között legfelsőbb hadvezetőségünknek már kezdettől fogva le kellett mondania arról, hogy a hadjárat első szakaszaiban nagyobb külső sikereket érhessen el. A túlhatalmas orosz hadsereggel szemben olyan taktika alkalmazására kellett szorítkoznia, amely a magunk erőinek lehető kímélése mellett az ellenfélnek minél nagyobb veszteségeket okoz majd.

És az első nyolc hónapban valóban ez volt hadviselésünknek vezérlő szempontja és a kitűzött elvet nemcsak nagy ügyességgel, hanem, ami a fődolog, az óhajtott eredménnyel vittük keresztül. Hol támadtunk, hol védekeztünk. Az osztrák-magyar seregek háromszor léptek támadólag fel az óriási orosz hatalommal szemben és háromszor vonultak vissza, míg az ellenség végre ott állott, ahol akartuk: olyan helyzetben és olyan állapotban, melyből nem volt más kivezető útja, mint hogy teljes erejével bocsátkozzék bele az első nagy és az összes előbbieknél döntőbb súlyú küzdelembe. Ez abban az időben volt, mikor legfelsőbb hadvezetőségünknek a kárpáti fronton sikerült az orosz haderő legjelentéke-

nyebb részét foglalkoztatnia, mikor ott nemcsak lekötötte, de egyúttal arra kényszerítette, hogy kárpáti hegyeink megdönthetetlen sáncain és hős katonáinknak ércfalán a szó szoros értelmében elvérezzen.

Az orosz ellenfél abba a rögeszmébe gabyodva, hogy a Kárpátokon át, bármi áron is, Magyarországra kell hatolnia, abban a négy hónapban, ameddig ez a hatalmas birkózás tartott, a völgyekben, a lejtőkön és ennek az óriási hegységnek behavazott kúpjain legjobb katonái holttestének sok századrét hagyta vissza. Itt tört meg ereje, itt ment végbe az erők riktó aránytalanságának nagyjában való kiegyenlítődése. Ez a fizikai erő felsőbbségéért folytatott párosviadal áprilisban, a heteken át intenzív makacssággal folyó kárpáti csatában emelkedett tetőpontjára és a mi javunkra dőlt el. Oroszország ebben a háborúban most győzetett le először döntően, most mértük rá a legsúlyosabb csapást és óriási testén most ütöttük az első nagy és gyógyíthatlan sebet.

A kárpáti csatában aratott győzelmünkkel végképpen megtörtük az oroszok támadóerejét. Ez volt a háborúnak nagy fordulója, különösen ha meggondoljuk, hogy az oroszok nagy vereségével egyidőben az angolok és franciák támadásai (champagnei téli csata, Maasmoseli és Arras-lillei offenzíva) a nyugati harctéren ugyancsak kudarcot vallottak. De ez a fordulópont csak azt jelentette, hogy a »tulajdonképpen háború« csak most kezdődött. Mert csak most adódott meg számunkra a lehetőség, hogy a hadjáratot a szó szoros értelmében támadó szellemben indítsuk meg.

Útépítő mérnökök a Kárpátokban.

Menetelő péksapatok a Kárpátokban.

Az orosz ellenfél offenzív erejét megtörtük és így a munka legnehezebb részét elvégeztük ugyan, de az orosz hadseregnek még jelentékeny védelmi képessége volt és most arra kellett törekednünk, hogy hatalmas győzelmekkel, döngető rajtaütésekkel Oroszország defenzív erejét is mindjobban összeroppantassuk és végül teljesen megsemmisítsük. Mert csak akkor mondhatjuk el valamely háborúról, hogy célját elérte, ha az ellenséges hadsereg teljesen megsemmisült, azaz ha nincs többé ellentállóereje. De ezt a célt azzal, hogy az oroszoknak a Kárpátokat ostromló roppant tömegeit visszavertük, még korántsem értük el. Hogy ez az eredmény is bekövetkezzék, az ellenséget elsősorban visszavonulásra kellett kényszerítenünk, azután mindent el kellett követnünk, hogy visszavonulása közben egyre-másra súlyos csapásokat mérjünk rá és hogy addig üssük és verjük, míg a rettenetes veszteségek nagysága és sokasága teljesen összeroppantja. Ezzel annál inkább sietnünk kellett, mert a nemzetközi viszonylatokban is változásoktól kellett tartanunk. Egyéb bizonytalan semlegesektől eltekintve elsősorban Olaszországgal való viszonyunk élesedett ki annyira, hogy minden pillanatban tartani lehetett az olasz hadsereg fegyveres beavatkozásától. Ezért kellett az orosz haderő teljes leverését

mielőbb végrehajtani, ezért kellett arra törekedni, hogy az északi ellenséget területünkről, határainkról elűzzük, erődítményeit kezéből kiragadjuk, hogy aztán a főellenség részéről való minden veszély nélkül fordulhassunk az új ellenség ellen.

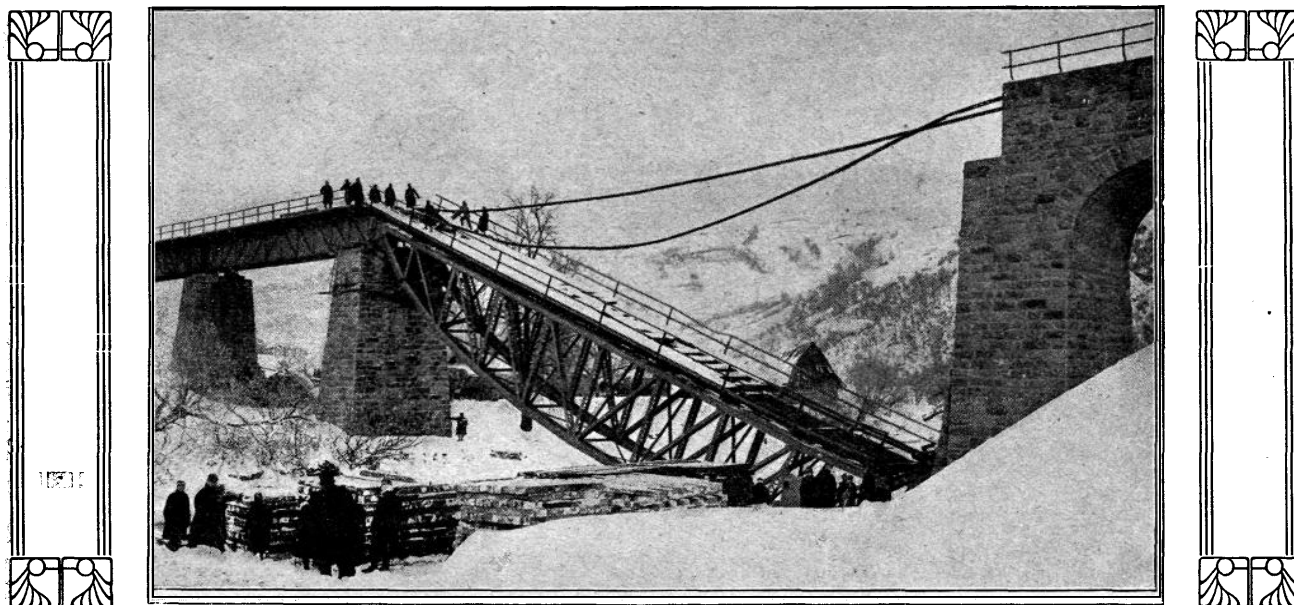
Ez volt a célja annak a nagy offenzívának, melyet május 2-ikán kezdtünk meg és mely azzá az egész világot megdöbbenő óriási háborús színjátékká fejlődött, melynek nincs mása az emberiség történetében.

Ezt a roppant hadműveletet, melynek arányait még képzeletünkkel is alig tudjuk fel fogni és mely a százhatvan milliós orosz birodalom erejét teljesen megtörte, Conrad báró vezérezredesnek, hadseregünk vezérkari főnökének támogatásával Frigyes főherceg tábornagy indította meg, ő irányította és ő vezette sikerre.

Azok az események, melyeket hős csapataink szakadatlan egymásutánban vittek végbe a május elejétől augusztus végéig tartó négy háborús hónap alatt, lejátszódásuknak kronológiai sorrendje szerint a következő főcsoportokra oszthatók :

A) Az offenzíva megindulása és a Przemysl visszafoglalásával végződő események.

B) Az offenzíva továbbfejlesztése kelet felé és bevonulásunk Lembergbe.

Az oroszok által visszavonulásukkor felrobbantott híd a Kárpátokban.

Frankl E., Berlin-Friedenan, felvétele.

C) A nagy orosz erődcsoport elleni hadműveleteink Ivangorod és Varsó elfoglalásáig.

D) A középső Búg elleni offenzívánk, Bresztlitovszk eleste és az orosz front szétszakítása.

AZ OFFENZÍVA ELSŐ IDŐSZAKA. PRZEMYSŁ VISSZAFOGLALÁSA.

Szövetségeseinknek április végéig elfoglalt frontját mellékleten tüntetjük fel.

Azon az óriási csatavonalon, mely a Keleti-tengertől Besszarábiáig terjedt ki, áprilisban, a nagy kárpáti csatának ránk nézve szerencsés kimenetele után, aránylagos nyugalom állott be. Az oroszok kimerültek és azt hitték, hogy legalább annyira mint ők, mi is pihenésre vágyunk. De az általános érzés az volt, hogy ez a nyugalom nem fog sokáig tartani, és a semleges államok, amelyek nem láthattak mélyebben bele a harcoló felek viszonyaiba, fel-felvetették a kérdést, hogy a két fél közül melyik fogja magát annyira összeszedni tudni, hogy újabb hadműveletke kezdhesen. A külföldi katonai kritikusok túlnyomó nagy része azt várta, hogy az oroszok lesznek azok, kik áprilisi offenzívájukat, mely annyira balul ütött ki, nemsokára újra megindítják. Csak abban nem értettek egyet, hogy milyen irányban fog ez az új támadás megtörténni. Némelyek szerint megint a kárpáti vonal ellen irányítják majd az oroszok, míg mások azt hitték, hogy frontjuknak valamely más része ellen indítják.

Az orosz szaksajtó — élén a Ruszkij Invaliddal — nagyon titokzatosan írt és mindenféle rejtelmes célzással tetszelgett magának. Olyasmit sejtetett, hogy az orosz hadvezetőség azt a tervet mérlegeli, hogy a kárpáti vonalon egyelőre megelégszik a »kivívott sikerekkel« és hogy ott — míg mást nem határoz — csak a védelemre szorítkozik, ellenben egész erejével újra Porosz-Szilézia ellen tör előre.

De bátortalanul itt-ott azt a kérdést is meg merték kockáztatni, hogy a német hadvezetéssel egyetértve nincs-e vajjon az osztrák-magyar hadseregnek is valamelyes terve vagy szándéka?

Az a körülmény, hogy április havában Oroszország északnyugati részében váratlanul német csapatok jelentek meg, már olyasmit sejtetett, hogy a szövetségeseik még sem szándékoznak talán minden kezdeményezést állandóan az ellenségnek átengedni — és eléggé elárulta azt is, hogy korántsem elégednek meg olyan passzív szereppel, melyben az ellenség támadását — ha ez éppen rászánja magát — feltartják és visszautasítják, a támadásnak szünetelését pedig kegyes ajándékképpen fogadják.

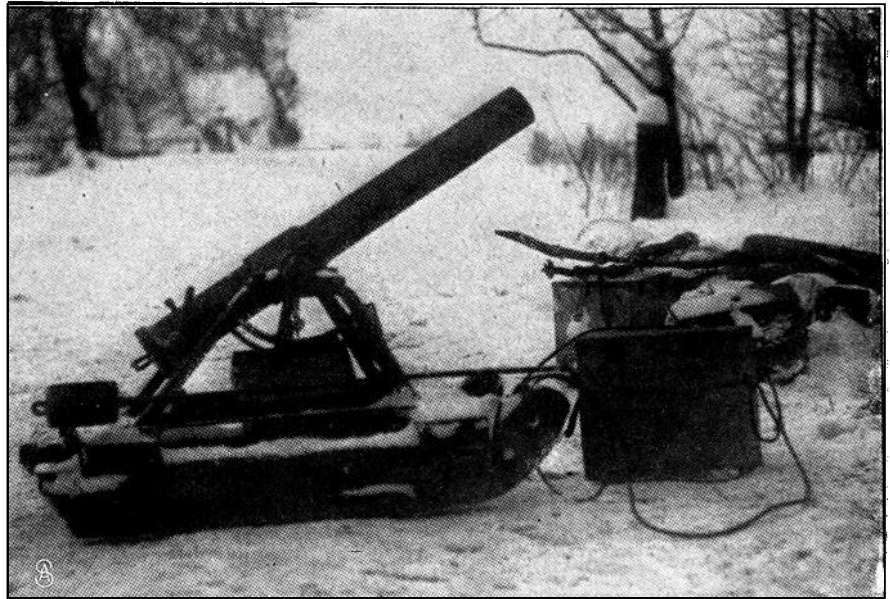
Az ellenség körében és mindenütt, ahol szívesen ismerték félre a helyzetet, az a meggyőződés vert gyökeret, hogy az osztrák-magyar és német haderőnek — utolsó embereik felhasználásával — már az is elég nagy fáradságába és megerőltetésébe kerül, hogy a már meglévő állásokban tudjon — úgy

ahogy — megmaradni. És íme egyszerre Mitau irányába olyan támadó mozdulatra szánják magukat német csapatok, melyek Rigát fenyegetik! Hát felesleges erők is vannak még a németeknek? Az orosz vezérkar barátságos arcot vágott a gyanus játékhoz. Tudtára adta megrémült barátainak, hogy az ellenségnek Mitau felé való előtörése nem egyéb nevetséges szemfényvesztésnél, melynek a legcsekélyebb jelentősége sincs. Néhány lovasosztaga is elég lesz Mitau környékének megtisztítására.

De azért olyan egészen nyugodtnak még sem érezte magát az orosz hadvezetőség.

Legalább elméletileg mégis csak foglalkozni kezdett azzal a lehetőséggel, hogy a szövetségesek valami komoly vállalkozást terveznek. Hiszen az orosz fővezér mégis csak nagyon jól tudta, hogy a súlyos kárpáti kudarc után hosszabb időre ő maga is tétlenségre van kárthatva.

De hát hol is lehetett Frigyes tábornagnak, a galíciai és lengyelországi csapatok főparancsnokának, vagy Hindenburgnak, a Visztula kanyarulatától északra álló seregek vezérének valamely akciójára számítani? A szövetségesek talán valóban komolyan terveznek egy Riga ellen irányuló erős offenzívát és ami eddig

Aknaveető, amelyet csapataink a kárpáti téli harcokban használtak.

ott történt, csak bevezetője volna ennek a műveletnek? Ez nem látszott az orosz főhadvezetőség előtt valószínűnek. Minden támadást áltámadás szokott megelőzni. Természetesen máshol, mint ahol a valódit tervezik, minthogy éppen az a célja, hogy az ellenséget félrevezesse és lehetőleg messzire tartsa attól a helytől, ahol valójában támadni szándékoznak. Így hát valószínű, hogy a németeknek Mitau irányába való előtörése nem egyéb, mint ilyen demonstráció. De hát hol volna ebben az esetben a főttámadás várható? A legvalószínűbben a kárpáti front előtt, minthogy itt volna

az osztrák-magyar hadvezetésnek leginkább érdeke, hogy az oroszoknak reá nézve oly kellemetlen nyomását lerázza magáról. Ezt a feltevést látszott igazolni az a körülmény is, hogy a császári és királyi haderők áprilisban az Erdős - Kárpátokban, Tucholka és Tuchla körül rendkívül élénk tevékenységet fejtettek ki. Ezen a vidéken vezetett át a legrövidebb út-

Német ágyúk a Kárpátok tövében.

Frankl E., Berlin-Friedenau, felv.

Nehéz tüzérségi lőszer felhalmozása Gorlice mellett.

Sennecke R., Berlin, felvétele.

irány Lemberg felé. Így hát hadvezetőségünkben könnyen felmerülhetett az a terv, hogy itt indítson offenzívát. Hiszen különben is olyan hírek szállingóztak, hogy erős német csapatokat irányítottak a Kárpátok felé. Ez is az említett feltevés helyessége mellett szólt.

De minthogy inkább valamely szárny felől szoktak általában támadni, mint a centrum irányából, az orosz hadvezetőség jónak látta, hogy egy olyan offenzívával szemben is megtegye a kellő intézkedéseket, melyet a Csernovitz körüli terepről a Dnjeszteren keresztül indítának esetleg. De az osztrák-magyar támadásnak még másik két lehetőségét is figyelembe kellett venni.

Az orosz főhadiszállás így okoskodott: minthogy az oroszok a Dukla-szorostól délre mélyen — egészen Sztropkóig — behatoltak Magyarország területére, ez belpolitikai okokból rendkívül kellemetlen lehet az osztrák-magyar hadvezetőségre. Így hát számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy Frigyes főherceg tábornagy elsősorban arra fog törekedni, hogy itt, Duklán át, szorítsa vissza az oroszokat.

Végre ha Hindenburg indítaná meg az offenzívát — amely lehetőséggel szintén számolnia kellett az oroszoknak — ez, hitük szerint, a

legvalószínűbben a Bzura felől fenyegethette őket és Varsó ellen irányulna.

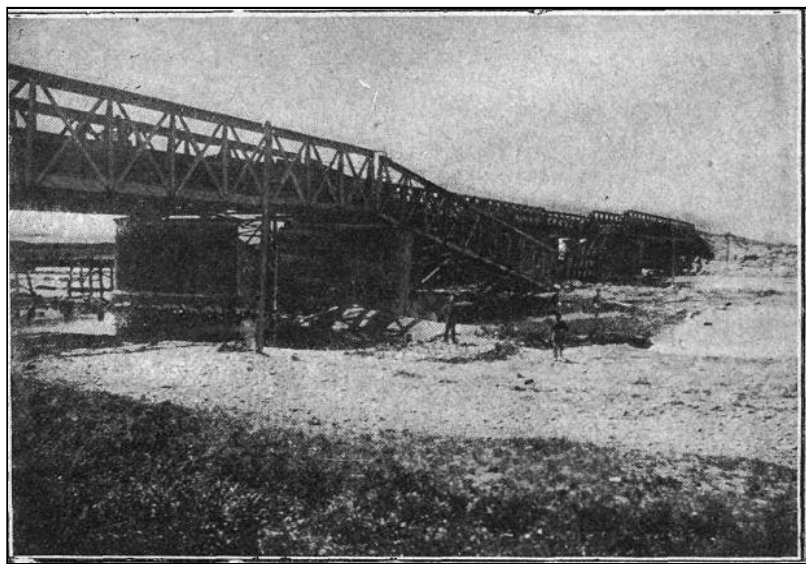
De valami túlságos komolyan nem igen hitt az orosz hadvezetőség sem osztrák-magyar, sem német támadásban, de semmi esetre sem hitte, hogy már a legközelebbi időben megindíthatják.

* * *

Frigyes főherceg, elfogadva Conrád bárónak, a vezérkar főnökének javaslatait, április második felében a legnagyobb csendben megtette intézkedéseit. Balkáni frontunkról minden nélkülözhető haderőt északra irányítottunk. Közben új

pótosztagok is menetkészek lettek.

A májusi offenzíva egész tervét Hötendorfi Conrád báró, a császári és királyi vezérkar főnöke már márciusban teljesen kidolgozta és Falkenhaynnal, a német vezérkar főnökével is megbeszélte. Különböző momentumok mellett szóltak, hogy valamelyik német hadsereg is részt vegyen a főttámadásban. A német vezérkar főnökének ajánlatára Vilmos császár is helyeselte német erőknek ezt a közreműködését, mire április második felében a legnagyobb körültekintéssel és energiával nekiláttak a

Szétrombolt híd a Dunajecen, Tarnovnál.

Egy 42 cm-es lövedék hatása a tarnovi vasúti épületek között.

Kankovszky Ervin felvétele.

tervezett hadművelet előkészítésének. Szerbiából és a monarchia belsejéből szakadatlanul észak felé özönlöttek a csapatok, amelyekhez német kontingensek is csatlakoztak. Hogy hová, milyen helyre sereglük ez a rengeteg katona, azt még a legbeavatottabbak sem tudták. A tervezett vállalkozásnak csak akkor lehetett sikere, ha az ellenségig a legkisebb olyan hír sem tud eljutni, amely hadvezetőségünk szándékairól tájékoztathatja.

Minden döntő siker különben is attól függ nagy részben, hogy mennyire értünk a meglepetés művészetéhez, hogy milyen mértékben tudjuk az ellenség elől elrejteni igazi szándékainkat. És ez a meglepetés május elején két tekintetben is sikerült legfelsőbb hadvezetőségünknek. Nemcsak, hogy előbb indította meg az offenzívát, mint az orosz vezérkar számításba vehette, hanem emellett meg olyan terepszakasról is, amelyre az ellenség egyáltalában nem gondolt. Amint az előbb kifejtettük, az oroszok minden eshetőségre inkább elkészültek, mint arra, hogy Nyugat-Galicia felől érheti őket támadás. Ott már hónapok óta nyugalom volt. Szinte elfelejtették, hogy a Dunajec és a Biala mellett is van valami élet.

Mindenesetre ezt tartották frontunk legszelidebb és legcsendesebb helyének. A nagy pihenést, mely ottani csapatainknak és az orosz seregnek is osztályrészül jutott, mindkét fél arra használta fel, hogy állásait roppant erősre építse ki. Ez a körülmény is azt a fel fogást látszott támogatni, hogy a hadviselő felek egyike sem fogja éppen ezt a helyet az áttörés kísérletére felhasználni.

Nos ezért, éppen ezért indítottuk meg offenzívánkat a Dunajec és Biala mellől, vagyis onnan, ahonnan az ellenség a legkevésbé várhatta.

Miután az előkészületek befejeződtek és semmi sem állta útját a terv kivitelének, fővezérünk és vezérkari főnökünk április 30-ikán a frontra utazott, hogy szemtanui legyenek a meglepetés hatalmas harcainak, hogy lefolyását figyelemmel kísérjék és a követelmények szerint megtegyék az esetleg szükséges új intézkedéseket.

A támadó harc részleteinek kivétel Frigyes főherceg *Mackensen* német vezéreztetésre bízta, akinek serege éppen akkor érkezett Biala-frontunkra és akinek vezérlete alá helyezték *József Ferdinánd* főherceg hadseregét is.

Huszáraink egy lengyel faluban a támadás idejét várják. A Welt-Press-Photo, Wien, felv.

Vezérkari főnökünknek a frontra való utazását a »Kölnische Zeitung« haditudósítója igen élénken és szemléletesen írta le:

Hötzendorfi *Conrad* báró, az osztrák-magyar vezérkar főnöke külön vonaton indult el a frontra. A vonathoz étkezőkocsit csatoltak, melynek minden asztala táviró- és telefonkészülékekkel volt megrakva. A falakat drótháló borította. Minden olyan állomáson, ahol a vonat tartózkodott, helyreállították a főhadiszállással, az egész front parancsnokával, a Béccsel és Berlinnel való telefon- és táviróösszeköttetést. Ennek a drótösszeköttetésnek hatóköre 4100 kilométernyire terjedt, ha tehát úgy akarják, egész Bukarestig elnyúlt volna.

A vezérkar főnöke a beérkező jelentések alapján szalonjában dolgozott. Mindazt, ami a fronton történt, a hadtestparancsnokságok útján már utazása közben tudtára adták.

Hötzendorfi *Conrad* báró Krakóból kiindulva az egész dunajeci és bialamenti frontot bejárta. Útja a legkülönbeféle menetelő csapatok mellett vezette el. Hol osztrák-magyar, hol német osztagok tüntek fel előtte. Az idő gyönyörű volt. A rengeteg katona persze nagy port vert fel az országutakon. Tiroli csapatok mellett halálfejeshuszárok haladtak, honvédek mellett bajorok és hannoveriek oldalán salzburgiak mentek céljuk felé. A német katonák négy szólamban vidám indulókat énekeltek. Valamennyi csapat óriási utat tett már meg és minden fáradsága mellett is mégis kitűnő hangulatban, úgyszólván pihenés nélkül sietett előre.

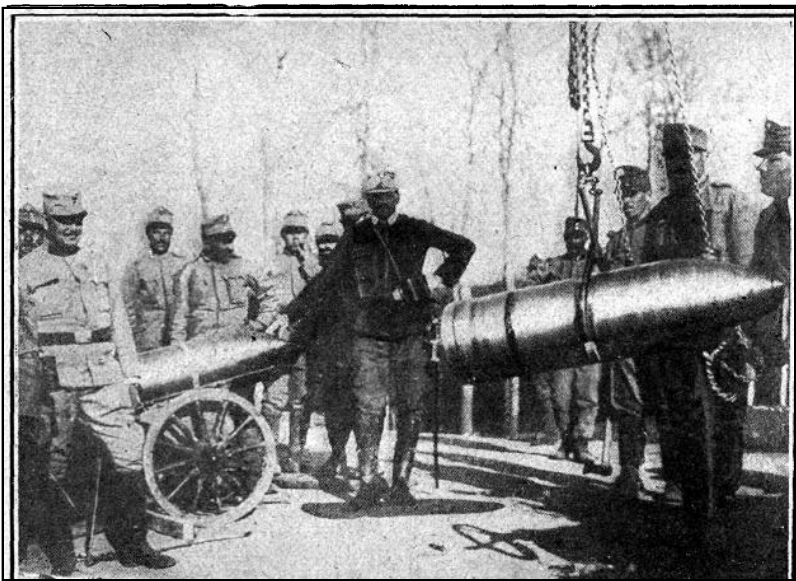
Mackensen tábornok Gorlicénél. Seebald K., Wien, felv.

A két főherceg és *Conrad* báró, aki különben mindjárt a frontra való megérkezése után és visszautazása előtt is egy-egy óra hosszát értekezett Mackensen tábornokkal, a megfigyelőpontokról egészen jól szemmel kísérhette a harc eseményeit.

József Ferdinánd főherceg május elsejének estéjén Otfinov mellett északi szárnyával kezdett demonstrálni, hogy az ellenségnek minél nagyobb tartalékait vonja oda Tarnov mellől.

Május 2-ikán reggel, már a korai hajnali órákban, Galiciának egész nyugati frontján a Dunajec torkolatától egészen Konicnáig megszólaltak tüzet okádó nehéz ütegeink. Összesen 1500 ágyúnk vett részt ebben az eget és földet megremegető tüzérségi hangversenyben, amely négy órán át egy pillanatra sem szünetelt.

Azoknak leírása szerint, kik részt vettek az ottani küzdelmekben, ennek a tüzérségi elő-

Egy 305 cm-es mozsarunk lövedéke.

készítő harcnak megrendítő hatása volt. Nehéz mozsaraink borzasztó munkát végeztek. Egyetlen lövedék majdnem egész Tarnov városát por- és füstfelhőbe burkolta. Két orosz hadoszlop, melyben minden fegyvernem képviselve volt és mely éppen Tarnov felé vonult, csak úgy tudott a teljes megsemmisüléstől megmenekülni, hogy csapatainak fele megfordult és vad futásnak eredt. A másik fele elpusztult. Egy másik orosz hadosztály valamennyi tábornoka és vezérkari tisztje meghalt vagy megsebesült. A legénység között nagyon sokan voltak, akiken kitört az örültség.

Gorlice városa is majdnem teljesen elpusztult. A városi templom hajójából és tornyából csak egyetlen falrom maradt meg. A front egyéb szakaszain összefüggő állások mintegy elsöpörtettek.

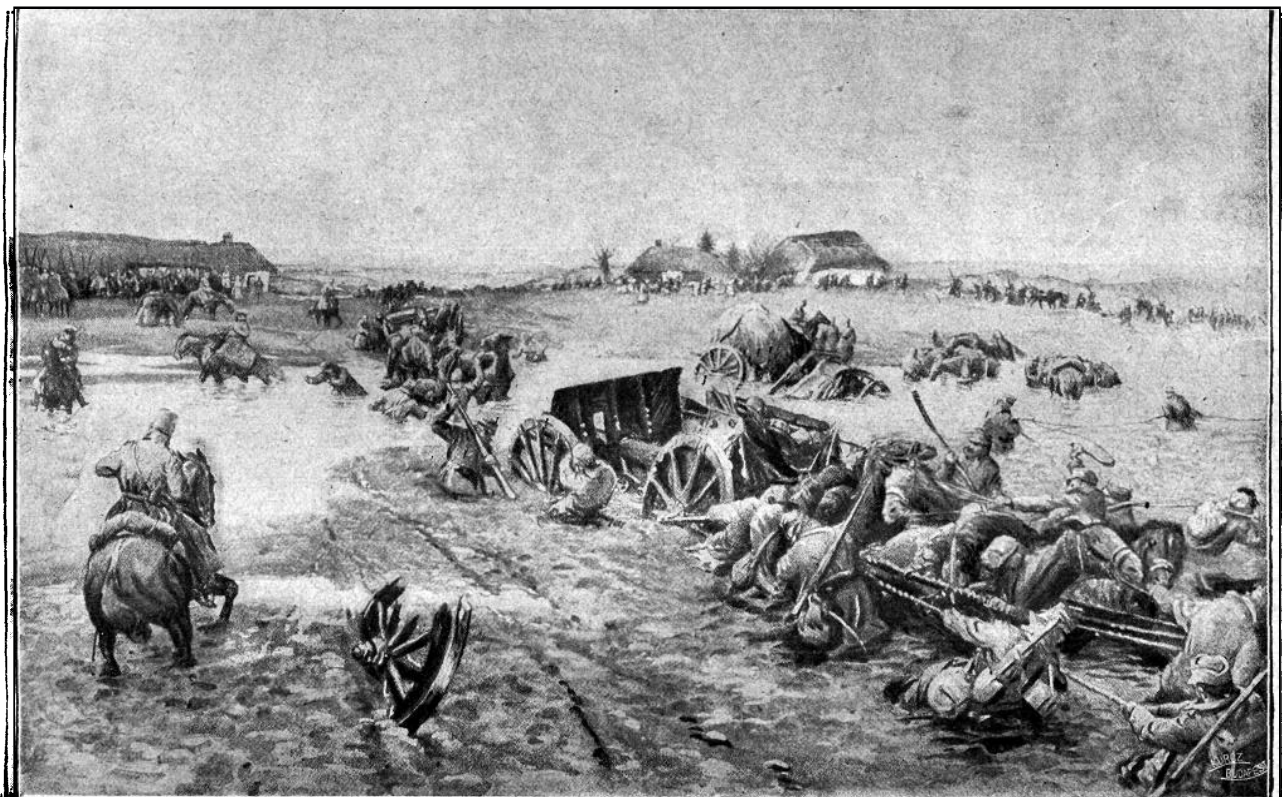
Az események folyásáról Frigyes főhercegnek, Conrádnak, a vezérkar főnökének, valamint a csatát vezető hadseregpáncsnak negyedóránként tettek jelentést. Minden egyes híradás csak fokozta a várakozást és megerősítette a vezéreknél a még ezután bekövetkezendő rendkívüli sikerekben való hitét és bizodalját.

Mikor a főhadiszálláson felteheték, hogy az előkészítő tüzérségi munka elvégezte fel-

adatát, kiadták a parancsot a gyalogság előnyomulására.

Ekkor kitűnt, hogy az orosz ellenállás mindenütt megingott ugyan, de még sok helyen csak makacs harcokkal lehet teljesen megtörni. Csapataink azonban tüneményes lendülettel vetették magukat az orosz bástyákra. A legelkeseredettebb kézitusák követték egymást. Ezredeink, melyek halálmegvétéssel támadtak, egymásután vetették ki az ellenséget állásaiból.

Ennek az emlékezetes napnak estéjéig a *Gromnik* és *Malasztov* közti egész negyven kilométernyi szakaszon teljesen áttörtük az ellenséges frontot. Ugyanezen a napon a főhercegi sereg egyes részeinek Otfinov mellett az alsó Dunajecen is sikerült a folyón való átkelést kierőszakolniok. Ezek a nagy sikerek az ellenséget azokon a szakaszokon, ahol még nagy nehezen helyt állott, így Gromniktól északra és Malasztovtól délre, szintén megingatták. Ezek után már május 2-ikán este kétségtelennek látszott, hogy Dimitriev tábornoknak a több mint száz kilométer kiterjedésű egész galíciai nyugati frontról el kell vonulnia. Azoknak az oroszoknak száma, kiket ezen a napon elfogtak, az első futólagos becslés szerint is többre rúgott nyolcezernél. A zsákmányolt

Tüzérségünk átkelése a Dunajecen.

Fénykép után készült rajz.

A gorlicei templom romjai.

ágyúknak és egyéb hadianyagoknak mennyisége egyáltalában nem volt áttekinthető.

Egy magyar lovastiszt, ki mint egy tábori telefonállomásnak vezetője egy Gorlicetől nyugatra emelkedő magaslatról nézte végig az előtte lejátszódó óriási küzdelmet, megrázó benyomásairól egyik tábori levelében számolt be. A következőket írta:

»Reggel hat óra felé, mikor a ködök már felszálltak a völgyből és az egész panoráma egy csodaszép májusi reggel fényében ragyogott fel, valamennyi ágyú, hirtelen, mint egy előre megbeszélt jelre, egyszerre szólalt meg. Úgy rémlett, mintha az ugató tábori ágyúknak nagyon sietős volna a dolguk, míg a nehéz tarackok, a 21 centiméteres mozsarak és a 30·5 centiméteres motoros ütegek eleintén csak közönyösen, de azután parancsolóan vettek részt a hangversenyben.

Szemem előtt pedig olyan színjáték tárult fel és alakult ki, melynél nagyszerűbbet és borzalmasabbat még nem láttam.

Ott, ahol az orosz gyalogság már hónapok óta tartózkodott, a talajból, sűrűn egymás mellett, kicsi, nagy és óriási méretű barna földfelhők szállottak fel. A felhők

egyesültek, együtt nőttek és az egész lejtőt barna ködbe burkolták, melyben cikázva villant fel a srapsnelek tüze. Az eget, ameddig a szem ellátott, fehér srapsnefeldhők takarták el és kevésbé merész fantázia is el tudta képzelni, hogy milyen pusztulás ment túlhan végbe.

Mikor korán reggel elfoglaltam megfigyelőhelyemet, a gorlicei petroleumfinomító már a tűz martaléka volt, de a lángokat nem lebelett látni, csak a sűrű, fekete füstgomolyag tünt szemembe, melyet a szél megragadván, észak felé vitt és mely fantasztikus, óriási alakokká fúvódott. Ebben a fekete ködben, mely olykor mélyen a földig ereszkedett alá, szintén fel-felvillogtak a srapsnelek és a felhőcskék, melyek nyomonban támadtak, élesen elütöttek a naftafüstnek ólmos szürkességétől.

Alig kezdődött meg a tüzérségi harc, mikor a faluban, mely előttem a völgyben terült el, máris egymás után lángbaborultak a házak. Bárhová néztem is, közel és távol, vörös lángok csaptak ki a szalmafedelekből és az erődházakból és ezek a lángok óriási füstfelhők kíséretében törtek az ég felé. Borzalmas, de félelmes volta mellett is gyönyörű látvány volt!

Amit szemem látott, nem írhatja le toll, nem festheti meg festő, nem gondolhatja ki képzelet és emlékezetem alig tudja rekonstruálni.

Az összelőtt tarnovi állomásépület.

Reggel hat órától alkonyatig állottam helyemen, balkezemmel a telefonkagylót fogva és jobбомmal messzilátómat szorítva szememhez. Elöttem feküdt a térkép és erről kémleltem a csatatér felé, minden mozdulatot figyelemmel kísérve és majdnem mindent meglátva. Tíz óraker reggel beszüntették a tüzet és gyalogságunk közvetlenül utána kifutott árkaiból és ritka rajvonalakba fejlődve indult rohamra. Rám nézve hangyák voltak, melyek dombjuk felé szaladnak.

Egyik rohamoszlop a másik után kúszott előre és amint a terep minden fedezékéhez alkalmazkodva; lassan az ellenséges lövészárkok felé haladtak, izgatottságom egyre nőtt, szívem összeszorult, mert tudtam, hogy ennek a támaszpontnak elfoglalása hatalmas lépés a győzelem felé.

Olykor, ha ellenséges gránátok vagy srapnelek csaptak le az oszlopok közelében, egy részük kissé hátrált, sőt itt-ott egyesek visszafelé is szaladtak, akik aztán két-három embert magukkal ragadtak, de általában nagy bátorsággal és lendülettel támadtak és eltűntek az erdőben, mely a fedezékek mögött az egész magaslaton végighúzódott. A hegyet elfoglaltuk és az áldozatok, melyeket hoztunk, aránylag csekélyek voltak. Tüzérségi előkészítésünk sokkal jobb, a pusztítás, melyet ütegeink az ellenséges állásokban okoztak, sokkal nagyobb volt és az ellenség sokkal jobban megtört, mintsem hogy komolyan ellentállhatott volna a gyalogság rohamának. Az az érzésem, hogy az orosz gyalogságnak mind a harc vonalban álló, mind a tartalékban levő csapatai dobogó szívvel várták rohamunkat és hogy boldogok voltak, mikor a rettenetes bombázás megszűnt és a gyalogság közeledett, hogy rohama mintegy megváltsa őket a szörnyű szorongásból. Ott voltam Pusztiki lövetésénél, láttam a poklot, melyé a hegy átalakult és másnap megnéztem a pusztítást, melyet ütegeink okoztak. Csak most értettem meg az oroszokat, akik ott epedve várták a gyalogság rohamát, még pedig nem feltűzött szuro-

nyokkal, hanem kitárt karokkal. Az ilyen rettenetes ágyútűzben még a legerősebb idegek is felmondják a szolgálatot.

A foglyok között egy orosz altisztet láttam, kinek mellét vitézségi érmek borították, amelyeket az orosz-japán háborúban szerzett magának — és most ott állott elöttem és sírt, mint egy gyermek... Még sohasem élt át ilyen rettenetes valamit. Sokan egészen zavartak

Orosz foglyok.

voltak és nem emlékeztek semmire, mások teljesen meghülyültek. Ezekre az emberekre borzasztón hatott, amit átéltek. Tehetetlenül állottak szemben jól célzott ágyútűzünkkel. Nem tudtak menekülni, nem mertek előkúszni, rejtekhelyeiken kellett összebujniok, hogy imádkozva várják az utolsó pillanatot. Elöttük, mögöttük, jobbra-balra szakadatlanul hullottak a gránátok, kicsi és nagy lövegek csapódtak le, melyek fákat zúztak szét és olyan földfelhőket kavartak fel, hogy a térdepelőknél elhomályosult a szemük és kétségbeesetten kellett hallgatniok a megsebesültek jajgatását és rémült ordítását, amely a lecsapódó gránátok tompa roppanásával és a fejük fölött szétpukkanó srapnelek süvítő csattanásával borzalmas hangzűrzavarrá egyesült. És olykor-olykor azoknak a rettenetes 30,5 centiméteres lövegeknek egyike süvöltött feléjük, mely még a földet is megremegtette. Délutánra már W... magaslatot, az orosz állások utolsó kulcsát is elfoglaltuk. Mikorra besötétedett, minden elhallgatott és csak az égő falvak emlékeztettek a nap borzalmassá-

gára. Ez volt május 2-ika, offenzívánknak első napja».

Az osztrák-magyar nehéz tüzérség és különösen 42 centiméteres tarackjainknak hatásáról Biró Lajos a következőket írta egyik haditudósításában:

Az egész hosszú idő alatt, míg lövészárkaink mintegy néma daccal néztek szembe Nyugat-Galiciában az oroszokéival, az osztrák-magyar hadsereg nagy és változatos tüzérségi parkkal volt ellátva. Január közepén új lakó vonult be ebbe a telepbe: egy királyi szörnyeteg, a *Skoda-műveknek* 42 centiméteres tarackja. A bevonulás hosszadalmas előkészü-

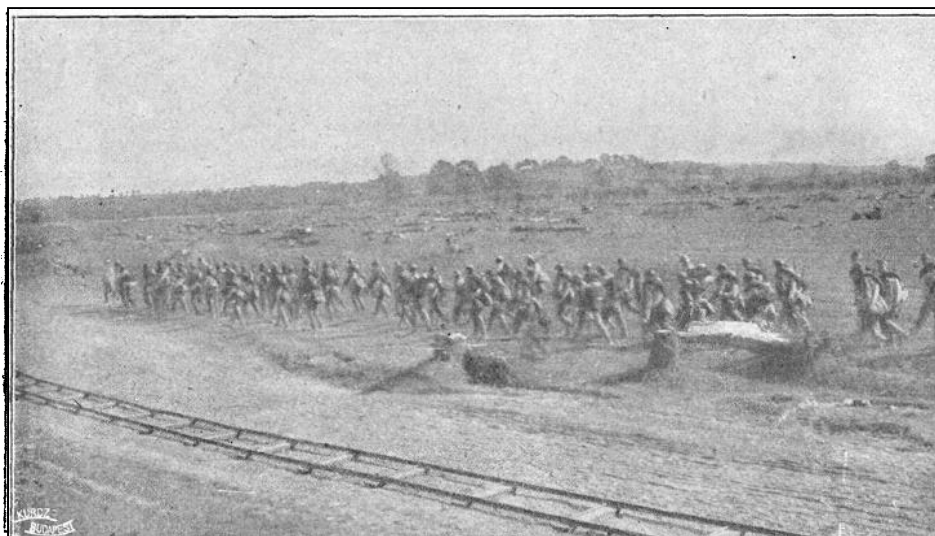
mérnök kísérte, kinek ott kellett lennie azoknál a munkálatoknál, melyek segítségével felállítják majd.

Ez a feladat megint nagy és rendkívüli munkával járt. Egy harminctonnás darura volt szükség és tágas ágyazatot kellett építeni: egy egész házat, melynek méretei egy kisebb villáéna feleltek meg. Mikor a ház készen volt, a királyi szörnyeteg elfoglalta hajlékát. És csak most lehetett az első lövést, szinte azt lehetne mondani: díszlövést, leadni.

Az ágyú csövében egy felnőtt ember is kényelmesen elfér; lövegéből legfeljebb tizet szállíthat egy vasúti kocsi.

Az első lövés emlékezetes aktusa január 14-ikén ment végbe.

A tarackot Bogumilovic állomásánál (Tarnovtól nyugatra) építették be és iránya Tarnov felé mutatott. Tarnovban vígan voltak ezen a napon. Az orosz újévet ünnepelték. Ebbe a vidám hangulatba dördült bele reggel kilenc órakor a szörnyeteg. Hatása leírhatatlan volt. Az oroszok a pánikszerű rémületben elvesztették fejüket, azok a bizonyos hölgyek gyorsan elmenekültek a városból és

A tarnovi csatálér részlete.

az oroszok sietve tíz kilométerrel vitték hátrább a hadtáppállomást.

letek után, de mégis a legnagyobb titokban ment végbe. Mikor a szörnyeteg apokaliptikus bömbölése először gördült végig a téli táj felett, csak nagyon kevesen tudták, hogy ez az ő rettenetes hangja volt. De most már itt is, túlnan is ismerik és bárhol jelenik meg ez az érekeltség, mindenütt kimondhatatlan rémület jár előtte hírnökként.

Ez volt a negyvenkettős tarack első fellépése. Ettől fogva egyre újra és újra felhallatszott dördülése a dunajecmenti mezők felett és ha megszólalt, megnevezhetlen rémület reszkettetett meg minden élőt a folyónak jobbpartján.

A 42 centiméteres tarack január elején indult el keletgalíciai útjára a Skoda-művekből. Már szállítása is különös előkészületeket kívánt; elsősorban egy hattengelyű, 75 tonnás vasúti kocsira volt szükség. A rendes vasúti kocsik húsztonnások. Így hát magától értedődik, hogy már alépítményénél fogva sem alkalmas minden vasúti pálya ennek a szörnyetegnek szállítására. Vannak vasutak, melyek a 42 centiméteres tarackokat egyáltalában nem bírják el.

Az oroszok sietve tíz kilométerrel vitték hátrább a hadtáppállomást.

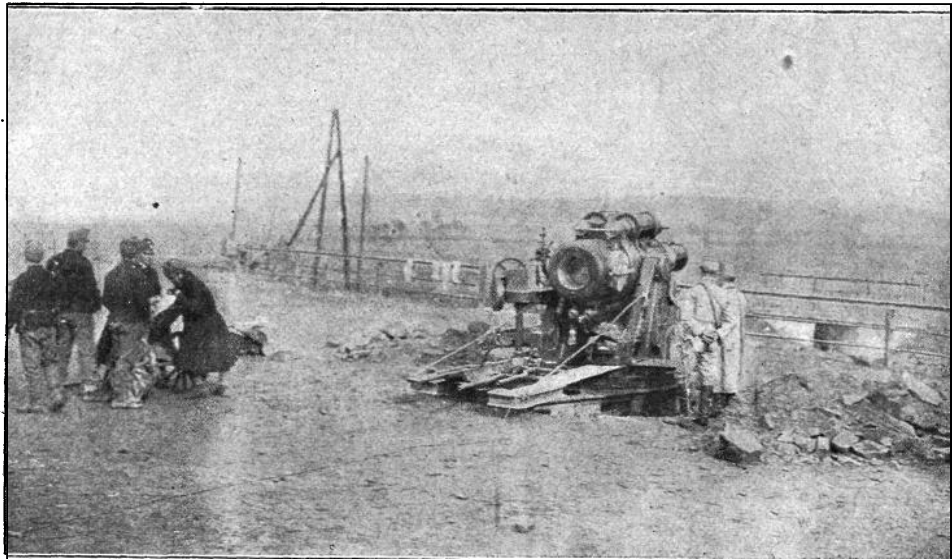
A tarack lövegei 1½—2 perc alatt teszik meg útjukat. Ez alatt az idő alatt egyre hallatszik dermesztő zúgása. Nincs valami megdöbbentőbb, mintha elképzeljük Tarnov lakosságát, amint meg-megálló szívveréssel hallgatta a

levegőn átfűrődő lövegnek közeledését és reszketve kémlelte, hogy hol fog lecsapni. A szörnyeteg lövései borzasztó pusztításokat végeztek, de még az anyagi és emberéletben okozott károknálisrettenetesebb volt az a lelki megroppanás, mely ennek a fegyvernek tüztét kísérte. Amint felhallatszott sivi-tása, minden halandót leírhatatlan iszonyat szállott meg. Voltak orosz katonák, kik robbanásának rettenetességétől és gázaitól megörültek és egészen hihetőknek hangzik, hogy a tarnoviaiak közül sokan lelki betegek lettek a gyötrelmes izgalmaktól.

Az oroszok természetesen mindent elkövettek, hogy rettenetes új ellenségüket megsemmisítsék. Orosz repülők állandóan ott keringtek, ahol helyét sejtették. De a tarackot ezer fogás nagy ügyességgel rejtette el az oroszok tekintete elől. Mikor a löveget egy erdőben állították fel és tisztást kellett a számára kivágni, magát ezt a tisztást is ügyesen elleplezték: a fák koronáit kötelekkel húzták egymáshoz közelebb és így az orosz repülők félrevezetésére a tisztás fölé zöld fedelet vonta. A csel sikerült és a szörnyeteg zavartalanul végezhetette pusztító munkáját. Amellett kiemelendő, hogy az új óriástarack számos lövés után még ma is az a tökéletes hadigép, amely az első napon volt.

Ez a tarack nagy diadala a Skoda-gyárnak és rokonától, a német negyvenkét centiméteres mozsártól sok tekintetben különbözik, még pedig tábori alkalmaztatásának előnyére.

A tarack pályája nagyon meredek: olyan, mintha ez a pokolgép egyenesen az égbe küldené súlyos lövedékét.

Egy 305 cm-es mozsarunk töltésre előkészítve.

Hétfőn, május 3-ikán, teljes erővel folytatódott a küzdelem. Mindazokból az állásokból, amelyekben az oroszok reggelig még tartották magukat, a legközelebbi órákban kiszorítottuk őket. Pályaudvara miatt csak Tarnov városában igyekeztek még egy darabig ellentállani, hogy az ott óriási mennyiségben felhalmozódott hadianyagot azon az egyetlen vasúti vonalon, mely a harctértől kelet felé, Przemyślbe vezet, legalább részben elszállíthassák.

A küzdelem e második napjának estéjéig foglyaink száma 30.000-re, a zsákmányolt ágyúké 70-re emelkedett.

Győzelmünk jelentőségét akkor még nem lehetett áttekinteni. De a közvetlen benyomás

Magyar honvédek bevonulása Tarnobrzegbe.

A Ktlophot, Wien, felvétele.

* * *

Előnyomuló csapataink Nyugat-Galiciában. Kankovszky Ervin felvétele.

máris az volt, hogy mindama hadiesemények közül, melyek odáig lejátszódtak, ennek a Gorlice mellett vívott májusi csatának lesz a legnagyobb hatása a világháború eldöntésére. Hindenburg mazuri küzdelmei kétségtelenül szintén súlyos sebeket ejtettek az ellenségen, de mikor ezek lefolytak, a hadjárat fejlődésének csak kezdő állapotában volt. Az oroszok számára, nagy veszteségeik után, még nem egy lehetőség kínálkozott, hogy részleges katasztrófaikat kiegyenlítsék. De április végéig erőiket a lehető legnagyobb mértékig kifejtették már. Az erők egyensúlyának minden további eltolódása olyan hatással járhatott csak ezentúl, mely előkészítette a döntést.

Az orosz főhadiszállás nem értette meg azonnal, hogy mi történt tulajdonképpen.

Lehet, hogy Dimitriev egy ideig húzódtott az igazság teljes bevallásától és a nagyhercegnek beküldött jelentései nem tárták híven fel vereségének egész nagyságát és terjedelmét. Mindenesetre tény, hogy az orosz vezérkar nem tudott magának azonnal világos képet alkotni a nyugatgalíciai eseményekről és azt hitte, hogy egyelőre csak demonstrációról van szó.

Még május 4-ikén is a következőket írta egy nagy orosz lap: »A Savli—Mitau irányában megindított offenzívának nyilvánvalóan az a célja, hogy

egy jelentékenyebb és más helyen végrehajtandó műveletet leplezzen. Még nem világos, hogy ellenségeink figyelmünket a Kárpátokról Kelet-Poroszország felé, vagy Kelet-Poroszországról a Kárpátok felé akarják-e elvonni.« Más orosz lapoknak katonai kritikusai még mindig »a németeknek a Bzura mentén kifejtett tevékenységére« utáltak és figyelmeztettek, hogy abból az irányból nagyobb előretörés fenyegethet esetleg.

Egy félhivatalos orosz kommuniké a következőképpen ítélte meg a helyzetet: »A bizonytalan

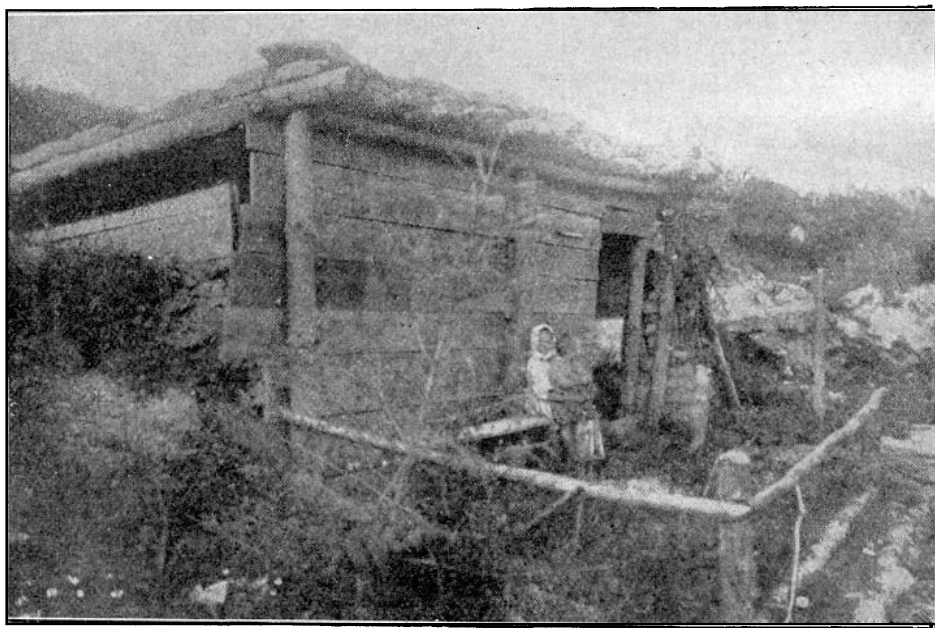
osztrák-magyar és német hadműveletekkel az az alaposan előkészített és határozott akaratunk helyezkedik szembe, hogy tovább nyomulunk előre a Kárpátokban.«

De közeledett az idő, mely teljes világosságot hozott az orosz számára, minthogy hadműveleteink egyre többet veszítettek »bizonytalanságukból«.

A megvert ellenség május 4-ikéig a Viszlokától nyugatra sebtében elkészített védőállás mögé vonult vissza, ahol újra megkísérelte az ellentállást.

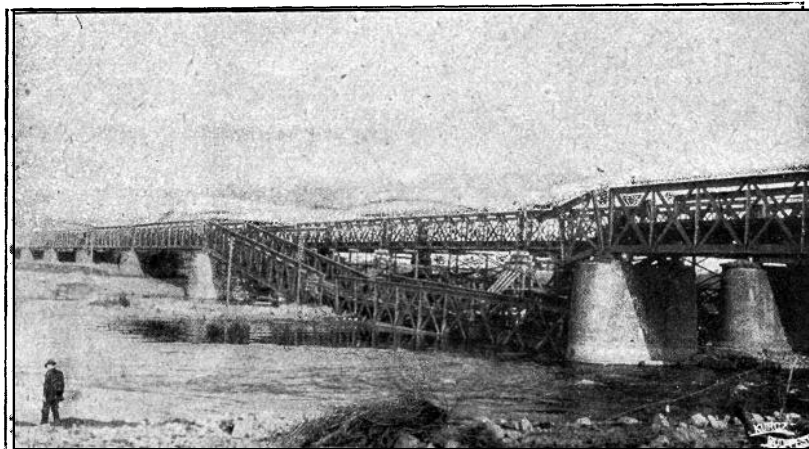
* * *

Annak, hogy az oroszok kiűrtették nyugatgalíciai frontjukat, az volt a következménye,

A visszatérő kárpáti lakosság katonáink elhagyott szállásait használja lakásul.

Tábori Kornél felvétele.

A szétrombolt és helyreállított
Viszloka-híd Rzeszov mellett.

Kankouszky Ervin felvétele.

nek Magyarország legészakibb csücskében lévő állásai — mint említettük — immáron teljesen tarthatatlanokká lettek. Az áttörés stratégiai hatásának érezhetővé kellett válnia és az orosz kárpáti frontnak a Lupkovi-nyeregig való felgöngyölése csak természetes következménye volt a sikerült áttörésnek. Ennek a fényes eredménynek a bravuros hadművelet érett gyümölcseként kellett a győző ölébe hullnia. Mert ha az ellenség késik az elvonulással, akkor elszakad hátsó összeköttetéseitől és elvágják a hegységben álló csapataitól.

És valóban Boroevics gyalogsági tábornoknak szomszédos hadseregétől már kora reggel azt a hírt hozta a táviró, hogy az előtte állott ellenség a május 4-ike és 5-ike közötti éjjelen megkezdte az észak felé való elvonulást és hogy majdnem az egész fronton gyorsan, részben mekkülésszerűen vonul vissza.

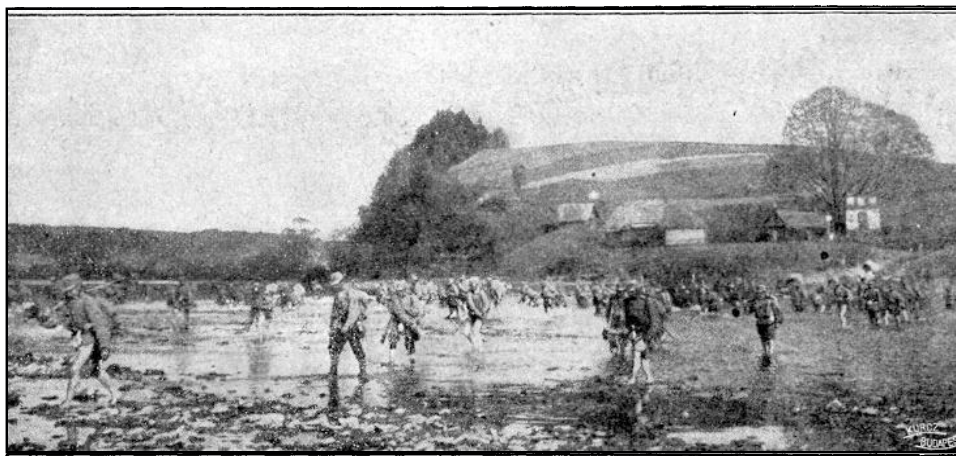
A harmadik osztrák-magyar hadsereg nyomon követte az ellenséget. Emmich tábornok, a Mackensen-féle hadsereg jobbszárnyának parancsnoka, azzal a célzattal, hogy az oroszok visszavonulásának útját, amennyiben még lehetséges, elzárja, csapatait, melyek hála az ellenség gyors hátrálásának, Zmigrodnál még sértetlen állapotban találták a Viszloka hídját, erőltetett meneteléssel a Duklától északra el-

terülő terepig nyomultatta előre, úgy hogy ágyúi ennek a napnak estéjén Dukla városát és azt a hegyi utat, mely a hasonló nevű és sokszor említett szorosból vezet előre, erős tűz alatt tartották. S mialatt német csapatok a Kárpátok felé őrkdtek, hogy egyetlen orosz se osonhasson el északnak, szövetségesünk háta mögött még elsáncolt ellenség állott.

Egyébként Mackensen seregének centruma és balszárnya ellenséges utóvédekkel küzdve, még ezen a napon a Viszlokáig hatolt előre.

Május 6-ikán a hadsereg zöme átkelt a folyón. Az ellenség a porosz gárdaezredekkel meg akarta akadályozni a keleti partmagaslat megszállásában, de a német csapatok megtámadták és miután megverték, tizenöt tábori ágyút és két nehéz löveget vettek el tőle. Csak maguk a gárdacapatok 12.000 foglyot ejtettek és három löveget meg negyvenöt gépfegyvert zsákmányoltak odáig.

József Ferdinánd serege, mely a legszorosabban együttműködött Mackensennel, május 6-ikán jobbszárnyával szintén átkelt a Viszlokán. A 10-ik osztrák-magyar hadtest, mely parancsnokának, Meczenzéffy tábornoknak vezetése alatt az összes eddigi harcokban rendkívüli módon kitüntette magát, május 7-ikén elkeseredett utcai harcok után merész, haláltmegvető rohammal elfoglalta Brzostek városát, melyet az oroszok kitarató makacssággal védelmeztek. Az osztrák-magyar seregnek centruma és jobbszárnya az ellenséget több szí-

Az oroszok üldözése egy folyón keresztül.

vósan tartott utóvédállásából kiverte és folytatta előnyomulását.

Közben dél felől bekanyarodó tüzérségünk tűz alá vette a tarnov—dembicai visszavonulási és vasúti vonalat. Ez lehetetlenné tette Tarnovnak további tartását. Azokban a döntő harcokban, melyeket ennek a városnak birtokáért vívtunk, 30·5 centiméteres mozsarainknak különösen fontos szerep jutott. Mikor koncentrikus tűzük megrendítette az oroszok állását és a drótsövényeket romhalmazzá lőttek, a gyalogság indult utolsó támadására. Az oroszok állásaikban várták be a rohamot, úgy hogy szuronnyal kellett belőlük kiverni. Ezeknek a kemény harcoknak, melyekben a város védői elismerésreméltó vitézséget tanúsítottak, az a roham volt a csúcspontja, melyet katonáink az egész vidék felett uralkodó 419. számú magaslat ellen indítottak. Ennek elfoglalása magának Tarnovnak elestét jelentette. A 419. számú magaslat birtokában csapataink ellentállás nélkül vonulhattak be a városba. És valóban, május 6-ikán délelőtt 10 órakor az oroszoknak utolsó csapatai is elhagyták Tarnovot, melybe azután a mieink vonultak be. A főherceg serege ennek a napnak estéjéig 16.000 embert fogott el, sok löszert és 31 gépfegyvert ejtett zsákmányul.

Ugyanebben az időben természetesen Boroevicsnek Duklánál álló csapatai is előnyomultak. Május 6-ikán délután 5 órára Boroevics seregének egyes részei a Dukla-szorost is elérték.

Ő Felsége hadseregeink főparancsnokának meglehangú írást küldött, mely a többi között a következőket tartalmazza: »Meleg hálával gondolok a derék, testvériesen összetartó csapatokra, a haza csodálattal tekint fiaira.«

Frigyes főherceg valamennyi, a haretéren levő csapat előtt felolvasta Ő Felsége köszönetét és a következőket fűzte hozzá: »Mélyen meghevta ettől a legkegyelmesebb elismeréstől, annak a szilárd bizalomnak adok kifejezést, hogy a győzelmes szövetségesek támadásának és az üldözésnek energikus és céltudatos folytatása teljes, döntő sikerre fog vezetni és teljessé fogja tenni az ellenség vereségét.«

Vezérkarunk főnökének nagy érdemeiről a következő legfelsőbb kézírattal emlékezett meg Ő Felsége:

Kedves Conrad báró, gyalogsági tábornok!

Az ön által szellemesen megkoncipiált művelet Nyugat-Galiciában szép taktikai sikerhez vezetett, mely, ha Isten akarja, tovább ki fog alakulni és a végleges győzelemhez fog vezetni. Hadseregfőparancsnokának legteljesebb bizalma, melyet ön bír, a belső meglegedettség, amelyet munkája gyümölcse láttára éreznie kell,

Dukla romjai az oroszok menekülése után.

az ön legszebb jutalma. Legmelegebb elismerésemről, mélyen érzett hálámról és teljes bizalmamról is bizonyos lehet.

Bécs, 1915 május 5.

Ferenc József s. k.

A német császár a következő távirattal fejezte ki elismerését vezérkari főnökünknek:

Hötendorfi Conrad báró,

osztrák-magyar császári és királyi gyalogsági tábornoknak, az egész fegyveres hatalom vezérkara főnökének.

Az ön teljesítményei Frigyes főherceg ő cs. és kir. fenségének hű támogatása és a gorlicei és tarnovi dicsőséges csaták előkészítése, főleg pedig keresztülvitele körül mindenkorra meg lesznek örökítve a történelemben. Mint mindenkor, ön ez alkalommal is azon fáradozott, hogy hadvezetőségeink és csapataink megingathatlan fegyverbarátságát előmozdítsa és bensőbbé

tegye. Hálás elismeréssel ezért önnek a Pour le mérite-rendet adományozom, melyet önnek személyesen átnyújtottam.

Pless-kastély, 1915 május 12.

Vilmos R.

Azt a feltevést, hogy az oroszok a Viszloka-szakaszon legalább addig ellentállanak, míg az Ivanov-hadseregnek sikerül a Dimitrievvel való összeköttetést megtalálni, már azok az események megdöntötték, melyek 6-ikán mentek végbe áttörési frontunk centrumában. Míg a 4-ik sereg hadteste ezen a napon Pilzno és Jaszlo között átkeltek a Viszloka-szakaszon, addig Mackensen hadseregének jobbszárnya Duklán át Rimanov felé kanyarodott. Mint-hogy dél felől 3-ik hadseregünk a Duklaszoroson át nyomult ugyanekkor előre, Ivanov egyes hadoszlopai már nem tudtak megmenekülni.

Egy ellenséges csoport, mely legalább egy hadosztályt tett ki, kénytelen volt magát 10-ik hadtestünknek megadni. Ez ugyanekkor 21 ágyút, köztük 5 nehéz löveget zsákmányolt az ellenségtől. Az Ivanov-hadseregnek sok más csapatát szétugrasztottuk. Az erdőbe menekültek és ide-oda bolyongva, Lupkovtól keletre és északra kerestek valami Galiciába vezető átjárót. Ivanov hadserege ennél a visszavonulásnál összesen két hadosztályt, tehát majdnem egész hadtestet volt kénytelen feláldozni. Csak ezen a nagy áron tudta az ellenség ennek a hadseregnek többi csapatait, úgy ahogy, megmenteni.

Az orosz kormány nem tudta ugyan galíciai seregeinek vereségeit meg nem törtéنتté tenni, de mindent elkövetett, hogy a külföld ne tudja meg az igazságot, vagy hogy ne lásson legalább világosan. Így hát azokat a »kósza híreket«, melyek az ellenség »állítólagos« győzelmeiről szó-

lottak, külföldi képviselői útján hivatalosan megcáfoltatta. A norvégiai követségnek egy ilyen cáfolata így hangzott: »A császári orosz követség fel van hatalmazva mindazoknak a berlini és bécsi sajtójelentéseknek, melyek szerint a német-osztrák-magyar hadseregek Nyugat-Galiciában győzelmet arattak, a leghatározottabb megcáfolására. Ezek a jelentések teljesen hamisak. Azok a küzdelmek, melyek ott az utolsó napokban zajlottak le, egyáltalában nem adtak alkalmat arra, hogy győzelemről lehessen beszélni, sőt még részlet-sikerről sem lehet szó.«

De csatákat nem hivatalos kijelentések döntenek el, hanem fegyverek és így seregeink mit sem törődve a cár kormányának vélekedésével és felfogásával, tovább folytatták győzedelmes előnyomulásukat.

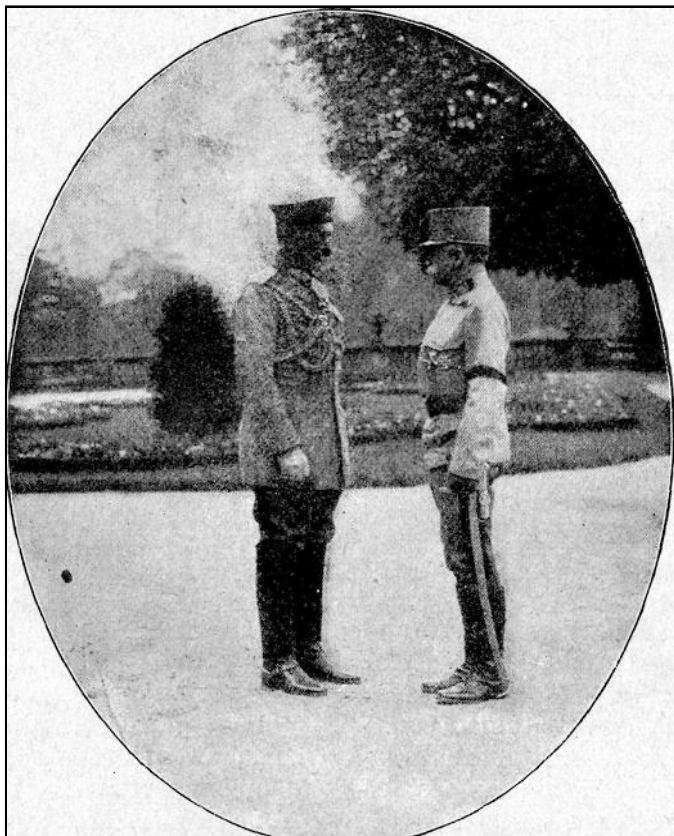
Miután Mackensen vezérezredes serege május 6-ikán átkelt a Viszlokán és a főherceg serege Tarnov elfoglalása után az egész Dunajec-vonal kiürítésére kényszerítette az ellenséget, a gorlice—tarnovi áttörési csatát befejezettnek lehetett tekinteni.

Az ellenség 160 kilométer széles fronton visszavonulóban volt. Az oroszoknak áttört állásait már 30 kilométernyire maguk mögött nagyták a győzők.

* * *

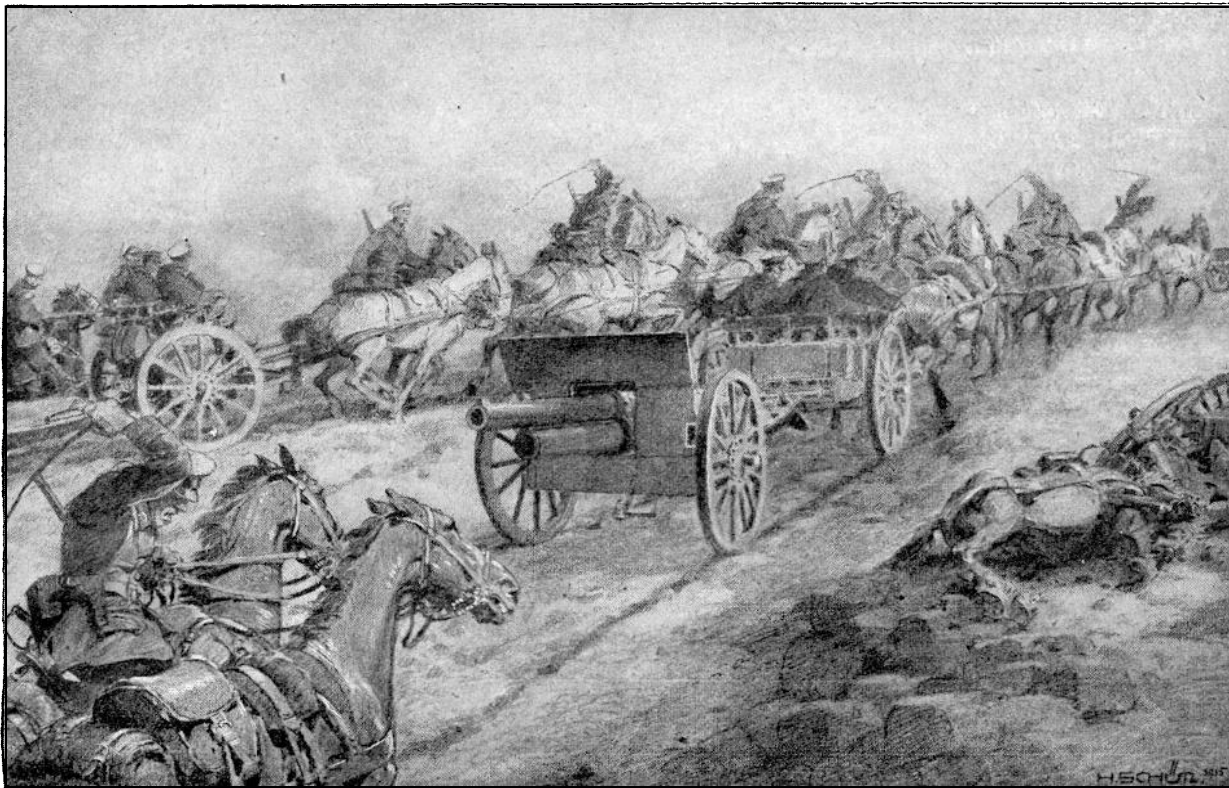
A Tarnov és Gorlice melletti várszerű orosz állásoknak áttörése rendkívül nagy stratégiai sikert jelentett. De jelentősége még a siker méretein is túl emelkedett. Mert ez a siker olyan felfogást döntött halomra, mely már-már erős falként ékelődött a háborúról alkotott legújabb képzeink közé.

Franciaországban éppen úgy mint Flandriában, a Dardanelláknál éppen úgy mint balkáni harcterünkön lassan-lassan valamelyes mozdulatlanágba merevedtek bele a kölcsönös küzdelmek. Éppen ilyenek mutatko-

II. Vilmos német császár és hölzendorfi Conrad vezérezredes, osztrák-magyar vezérkari főnök.

Berger G., Potsdam, felvétele.

Orosz tüzérség menekülése Nyugat-Galiciában.

Schütz H. rajza.

zott a háború képe az északkeleti hadszíntéren is. Hónapokon át szinte változatlan helyzetben állottak egymással szemben az ellenséges csapatok. De azért nem lehetett volna azt állítani, hogy a hadműveletek egyáltalában szünetelnek. Szó sincs róla. Sőt a Kárpátokban a legborzalmasabb és legerkeseredettebb küzdelmek folytak, a front valósággal vibrált és ide-odavonaglott, de ez, hogy úgy mondjuk, csak belső mozgás volt, külsőleg alig-alig lehetett észrevenni. Az ember minden új jelenség számára valami magyarázatot keres és a hadviselésnek ez egészen új és eddig szokatlan módját is meg igyekezett érteni. És mert keresett, talált is magyarázatot. Egyszerre csak új jelszó hallatszott fel: A modern háború: technikai probléma! Kiegészítette ezt egy másik szállóige: Nyílt frontális támadás a modern háborúban lehetetlen.

És íme, mikor már-már belenyugodott ebbe a magyarázatba, váratlan esemény dönti az új felfogást halomra. Áttörésnek, nagyarányú és nagykonceptiójú mozgó harcok híre érkezik...

Ha a háború fogalmát megszemélyesítve képzeljük el magunknak, azt mondhatnók, hogy a háború most újra tulajdonképpeni elemében

volt. Pegazus módjára kiszabadította magát az igából, a »technikai probléma« igájából melybe az új idők akarták láthatóan belékényszeríteni, megszólalt benne őstermészete és ismét a régi lett. A tavasz újra szárnyakat adott neki és íme hirtelen letépte magáról a pozíció láncát, melyhez hozzá volt kovácsolva, letépte, noha általánosan azt hitték már, hogy sohasem fog tőle elszabadulni tudni. De elszabadult és frissen, viharosan előretört...

Május előtt lidércnyomásként nehezedett tettekre vágyódó seregünkre az a tudat, hogy harci kedvüket, merész akaratukat a pozíciós háború fogja megemészteni, hogy örökre le kell mondaniok a mozgóharcok vérforraló, lelkesítő küzdelmeiről, le kell mondaniok a gyors üldözésekről, a hősi rohamokról, az ágyúknak szédítő iramban való elővágatásáról, a merész tettek, az egyéni érvényesülésnek háborújáról...

Milyen élet... Örökre ott guggolni a lövészárokokban, szemben az ellenséggel, miközben legfeljebb a legközelebbi meredek hegycsúcs ellen lehet egy-egy támadást intézni. És minden néhány kilométernyi térnyerés után újra ott várni hetekig az új »pozíció«-ban, míg fáradságos »technikai« harcban sikerül az

ellenséget megrendíteni. Csak ekkor lehet megint új támadásra gondolni! És ez így menjen örökre? A háború végéig? Hát ha a modern háború épenséggel így akarja, ám ezt is el kell viselni. De annyi bizonyos, hogy akkor vajmi kevés gyönyörűséget nyújt a modern hadviselés a katonának.

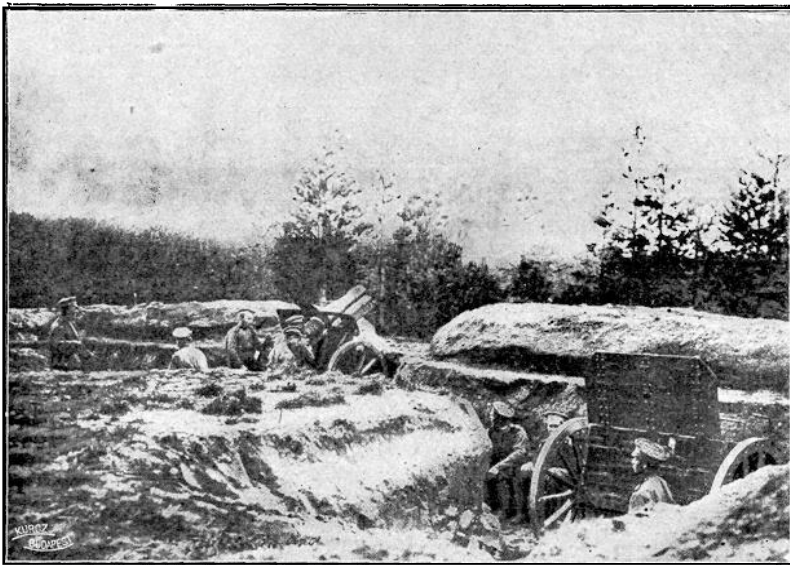
De a hadak újkori istenének humora is van. Valamennyiünket bolondított és valamennyien ráhagytuk magunkat szedni. Tapasztalatot tapasztalatra halmozott fel számunkra, melyekből következtetéseket vontunk le. Következtetéseket, melyek valóságos csodái voltak az elméleti logikának és az emberi agy következtető képességének. De a modern Mars még többet is tett. Elméletünk helyes voltát, minden várakozásunkat felülmúló biztossággal gyakorlatilag is bebizonyította. Amint előre láttuk, a háború úgyszólván csakis technikai problémává lett. A pionirművészet diadalokat ült. Úgy látszott, hogy a lovasság eljátszotta szerepét. De a gyalogság sem ragyogott már régi fényében: a szabad mezőkről a föld

Orosz fogolytipusok.

alá került. És hol maradtak rajvonainknak feltűzött szuronnal és mennydörgő éljen-kiáltások között végrehajtott vakmerő előretörései? Oh nem maradtak el végképpen. Csakhogy ritkán, ünnepnapokon került rájuk a sor. Hosszas és fáradságos munka árán lehetett csak hozzájuk eljutni. Ellenben a gyilkos lassúsággal múló, hosszú heteknek hétköznapjait azok a harcok töltötték ki, melyekben aknák, árkások, kézigránatok, közvetett tüzelés, fényszórók és drótsövények játszották a főszerepet. A kardot, lándzsát félretették, mint felesleges terhet a tréncocsikra rakták. Helyüket az ásó és kapa foglalta el és a tisztek gyalogsági puskával fegyverkeztek fel.

Még a háború első hónapjaiban szentül hitték hadseregünkben, noha békeidőben is felhallszottak már hipotézisek, hogy a technikai vívmányok túltengése még sem fogja a mozgás minden szabadságát és a vakmerő vállalkozási lehetőségeket teljesen megölni és így nem fogja a nagyobbszabású és messzireható műveleteknek sem végképpen útját állani. És valóban az, első negyedévben még sokat menteltek ide-oda a csapatok. De már ekkor sejtették valahogyan az eljövendőt. Úgy érezték, hogy a hadihelyzetnek ez az ide-oda hullámzása már nem igazi. Úgy lát-

Orosz tüzérség működés közben.

15 cm-es tarackunk löállásban.

szott, mintha kerülnék a nagy döntéseket. Még minden csak fejlődésben volt. De mi lesz, ha ez a fejlődés eléri tetőpontját? Ha, ami készülben van, megéri? Ha az összes erők az egész vonalon szembekerülnek egymással, az általános összeütközés közelségébe?

És ez a pillanat december vége felé valóban megérkezett. A bevezető összeütközések tartama már közben is egyre hosszabb lett, de az új év küszöbén az egész elfoglalt állásban megkezdődött a nagy birkózás és ebben az állásban maradt is meg és folytatódott azóta. Négy hónapon át. Így hát itt volt immáron a pozíciós háború. Megjött a — lényegében— állóharcnak ideje, melyben az ellenfelek főleg azért küzdöttek kimondhatatlan, szívós elkeseredéssel egymás ellen, mert hónapokig tartó, tömegtelen áldozattal járó, súlyos küzdelmeik csak alig néhány lépéssel vitték őket itt-ott előbbre. És a látszat az volt, hogy a háborút — mindaddig, míg véget nem ér valahogyan — nem is lehet többé más módon viselni. Már olyan hangok is felhallatszottak, melyek azt hirdették, hogy a döntést egyáltalában nem

lehet fegyverekkel kierőszakolni, hanem hogy a gazdasági kimerülés fog a háborúnak véget vetni.

De a hadak istene mosolygott. Miután négy hónapon át »meggyőzött« bennünket, hogy a pozíciós háború az egyetlen lehetséges módja a modern hadviselésnek, hirtelen idejénvalónak találta, hogy büszke tapasztalatainkat mégis »átcsoportosítsa« még egyszer. Máskülönbén egészen becsületesen fogott munkához. Azok a feltételek, melyek örök időkre és sziklaszilárdan biztosítottak tüntették fel a pozíció uralmát, megmaradtak. Az oroszoknak a Dunajec melletti erődített vonala, valamennyi fő- és előállása, drótakadályai és spanyollovasa még most is éppen úgy megvoltak, mint előbb; maga a Dunajec is ott volt még, sőt hatalmasan megdagadt állapotban és Dunajec-vonaluk mögött nem változott lényegesen az oroszoknak számbeli túlsúlya sem. Maga a Dimitriev-féle hadseregcsoport nem kevesebb mint tíz hadtestet foglalt magában. Minden úgy volt, mint az előző négy hónapon keresztül. De a régihez mégis valami új, valami csodálatos

járult hozzá. Mintha a hadisten fátyolt vont volna el hadseregeink vezetőinek szemeiről, mintha egyszerre megérintette volna velük, hogy eddig csak tréfát űzött, hogy az oroszok túlsúlyával, bástyaival szemben nekünk ott vannak a mi kiváló tábornokaink és ott vannak lelkes katonáinknak százezrei. Tehát: rajta, előre!

És seregeink viharos gyorsasággal törtek előre... Hadosztályaink többé vissza nem szorítható áradatként szakították át gátjaikat. Sem drótakadályok, sem fegyverekkel teletűzdelt sáncok nem tudták megállítani.

És győztünk!

Mint az éjjel árnyai a felragyogó nap elől, úgy menekültek az oroszok, szörnyű pánikban, katonáinknak ellenállhatatlan rohama elől... A háborúnak valóságos tavaszi ébredése volt ez sorainkban. A »pozíciós háború« démonját legyőztük, újra feltámadt a friss, jókedvű mozgó háború... És nem égi hatalmak támasztották fel, hanem zseniális hadvezéreink, és seregeinknek harci kedve, lelkesedése...

* * *

Az oroszok az egész vonalon visszavonulóban voltak és csapataink üldözték a hátráló ellenséget. De a nagy májusi offenzíva ötödik napján, május 6-ikán még álmodni sem mert volna senki, hogy a mozgó háború sok hónapon át, megszakítás nélkül fog tartani, hogy az ellenséget szinte megállás nélkül kergetjük végig egész Galicián, Lengyelországon Litvánia, Volhinia felé és mélyen bele a poléziai mocsarakba, hogy az összes orosz várak gyors egymásutánban omlanak össze rohamunk előtt, hogy négy hónap alatt kétmillió oroszot fogunk el és több ezer ellenséges ágyút ejtünk zsákmányul. Nincs az a Jules Verne vagy Jókai, aki akkoriban ilyen fantasztikus valamit tudott volna kigondolni. A valóság túltett minden emberi fantázián...

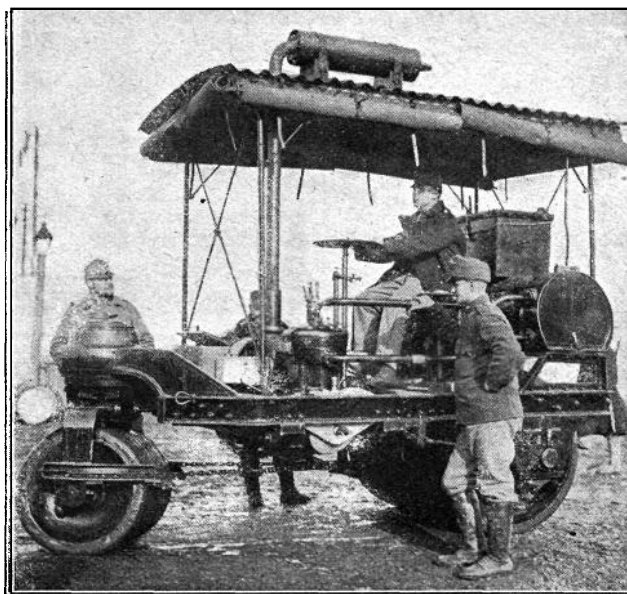
Ezt az óriási végeredményt persze, mely négy nehéz háborús hónapnak volt a gyümölcse, naponként megvívott súlyos harcokban, lépésről-lépésre, példátlan kitartással kellett kivívni. A tenger is — mondja egy török szállóige — sok-sok cseppből áll.

Május 6-ikán csapataink élei elérték a Viszlokát.

* * *

Mackensen jobbszárnya május 7-ikén Rimanov mellett állott meg, hogy bevárja, míg Boroevics hadserege közelebb nyomul hozzája. Ez még mindig az Ivanov-sereg romjait

kergette maga előtt. Egyes részeinek mindamellert sikerült megmenekülnie, de sok csapatja harmadik hadseregünk fogságába jutott. A beérkezett foglyok száma ezen a napon már elérte a 70.000-et és a zsákmányolt ágyúk száma már majdnem 100-ra rúgott. Boroevics tábornok üldöző hadoszlopai május 7-ikén a Lupkovi-szorostól keletre átkeltek a Kárpátok főgerincén. Legfelsőbb hadvezetőségünk a Boroevics-féle hadseregnek ezekhez a sikereihez a következő megjegyzéseket fűzte: »Az oroszok a téli hónapok alatt, hetekig tartó harcokban, a legsúlyosabb veszteségek között, a Kárpátok határgerincétől délre vetették meg lábukat.

Úthengerelő automobillal, amellyel a galíciai rossz utakat javítják.

Frankl E., Berlin-Friedenau, felvétele.

S íme, az oroszok egész területnyeresége néhány nap alatt veszendőbe ment. Az ellenség nagy veszteségek között, melyek természetes következményei az ilyen gyors visszavonulásnak, elhagyta a magyar földnek azt a sávját, melyet olyan nehezen küzdött ki magának.

Mackensen jobbszárnyának Rimanov melletti rövid megállását arra használta fel, hogy seregének centrumát Krosznón túl tolja előre. A Mackensen seregéhez beosztott 6-ik (kassai) hadtestnek parancsnoka a 39-ik honvédhadosztályt bízta meg Kroszno elfoglalásával és a honvédek estig már végre is hajtották feladatukat. Ennek az volt az eredménye, hogy már a Viszloka-szakaszt sem tarthatták tovább az oroszok. Mackensen hadseregéhez csatlakozva, Jaszlón át, a főherceg csapatai is a Viszloka felé nyomultak előre.

Távíratkozás fényjelzőkészülékkel.

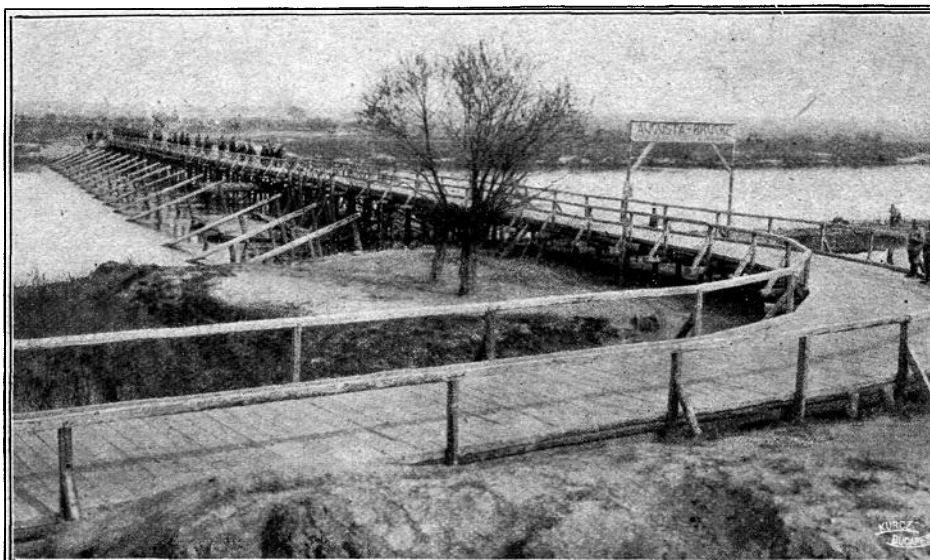
Annak a felgöngyöltő hatásnak, melyet 3-ik hadseregünknek Lupkovon át az oroszok kárpáti frontja felé való előnyomulása gyakorolt, természetes következményként az ellenségnek tovább, kelet felé fekvő szakaszaira is át kellett harapóznia. A Lupkovtól keletre

mintegy az Uzsoki-szorosig húzódó hegygerinceket a Bruszilov-féle 8-ik orosz sereg tartotta megszállva. Nos, most már ez is megingott és a nyugati szárnytól kezdve lassan-lassan le kezdett morzsolódní. De ekkor a Böhme-Ermolli-féle második hadseregünk, mely a

Elpusztult orosz tréncoksi.

Wanyerka Gyula eredeti rajza.

Hidásaink építette »Augusztá-híd« a Visztulán.

A Kúlophot, Wien, felvétele.

Bruszilov csapataival szemben állott, szintén akcióba lépett.

Ezen a napon Oroszország északnyugati részében is jelentős sikerünk volt. A németek elfoglalták Libaut, mely ottani hadműveleteinknek egyik fontos támaszpontja lett.

Az orosz sajtó, melynek végre rá kellett fanyalodnia annak bevallására, hogy a galíciai orosz fronton mégis történt olyasvalami, ami Dimitriev hadseregének átcsoportosítását teszi szükségessé, tovább folytatta mindamellett szemfényvesztő játékát. Sikereink jelentőségét azzal igyekezett lefokozni és közönségét azzal igyekezett továbbra is megtéveszteni, hogy mindig csak »Krakó körzetében« végbemenő mozdulatokról szólt és elhallgatta, hogy Kroszno

védekezésre. A nagyherceg azt a magaslati vonalat választotta, amely az Uzsokiszorostól északkeletre, Bukovckótól északra, Kroszno—Dembicától keletre húzódik, azután a vasút túlsó oldalán a Visztuláig folytatódik és mellette körülbelül Szcucinnál végződik. Ez az elhelyezkedés persze megkövetelte, hogy az orosz Nida-frontnak balszárnyát kissé hátra vonják, mert csak így lehetett a vele való kapcsolatot megtartani.

De hadseregünk vezetői nem engedtek az ellenségnek annyi időt, hogy az ellentállásához szükséges előkészületeket befejezze, hanem azonnal újra támadtak.

Május 8-ikán Dembicát foglalták el csapataink és ezzel az alsó Viszlokán is átkeltek

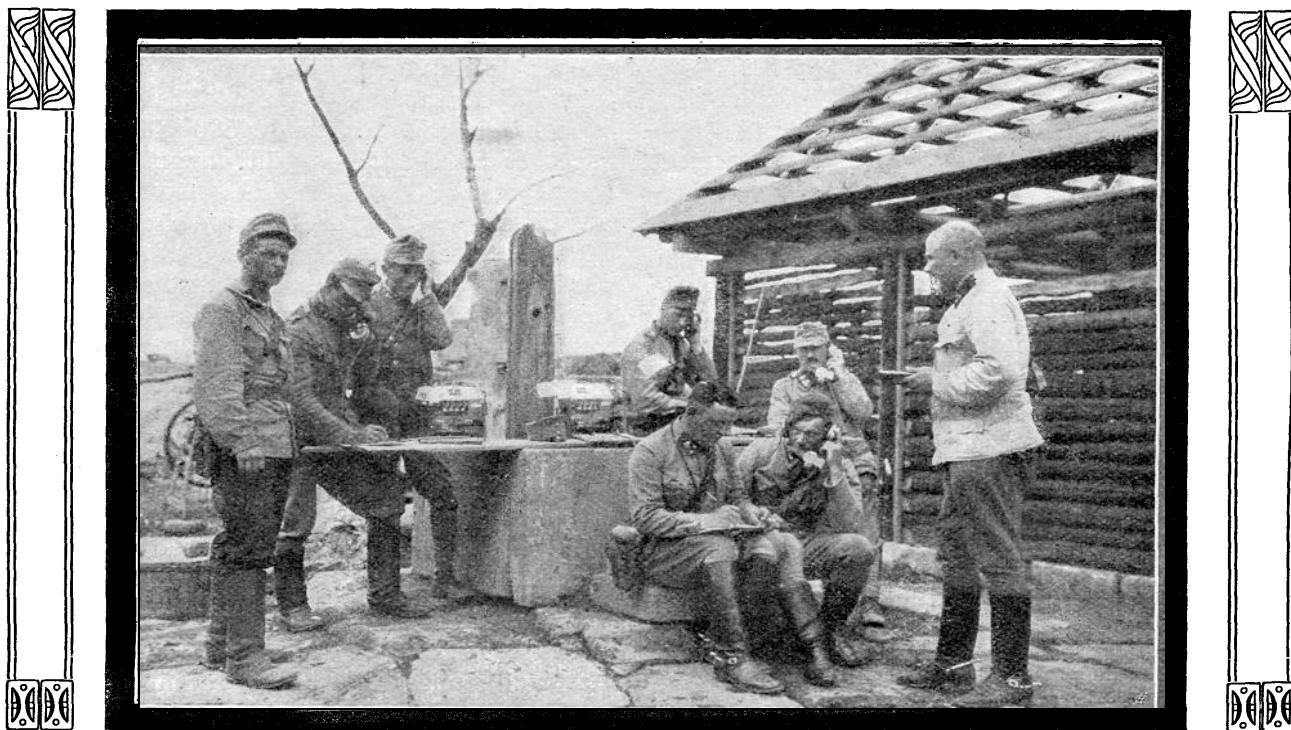
majdnem olyan messzire van Krakótól, mint Lembergtől, úgy hogy éppen ezzel a joggal írhatott volna olyan mozdulatokról, melyek Lemberg »körletében« játszódnak le.

* * *

Noha Kroszno mellett áttörtünk a Viszloka-szakaszon, az orosz hadvezetőség még sem mondott le a reményről, hogy üldözésünket a Viszloka mellett vagy annak közelében mégis csak megállítja.

A terepviszonyok alkalmasak voltak a

Lovas távíróosztály telefonközpontja az északi harctéren.

együttal. A negyedik hadseregnek szélső balszárnya, mely kissé visszamaradt, ezen a napon elérte Szcucint és a vele szemben álló ellenséges haderőket arra kényszerítette, hogy részben kelet felé, részben a Visztulától északra fekvő területre vonuljon el. Ezzel stratégiailag az orosz Nida-front is át volt karolva és lehetetlen volt azt tovább tartani.

Ekkor a Kárpátok középső szakaszánál álló Bruszilov-féle hadsereg is kénytelen volt megkezdeni visszavonulását.

A második hadsereg azonnal és a legnagyobb heveséggel utánanyomult, az Uzsoki-szorosától nyugatra áthatolt a Kárpátok gerincén és így a harmadik hadsereggel egy magasságba jutott.

Az orosz hadvezetés aggódva, hogy csapataink Uzsoktól Besszarábiáig terjedő keleti szárnyát hamarosan benyomják és így veszélyeztetik az oroszok przemysl—lembergi visszavonulási vonalát, ezekben a napokban egyik

támadást a másik után indította, nyilván azzal a céllal, hogy a Pflanzler-féle hadsereg ne törhessen elő elfoglalt állásaiból. Mindezeket a támadásokat nemcsak hogy az oroszok súlyos veszteségeivel sikerült visszaverni, hanem Pflanzler-Baltin tábornok csapatai 8-ikán még a zaleszcikii hídfőt is elfoglalták a Dnyeszter mellett és 4000 foglyot ejtettek.

Azoknak az oroszoknak száma, kiket ezen a győzelmes héten elfogtunk, százezerre emelkedett.

A Kárpátokban zsákmányolt orosz ágyúk.

Bruennlein G., Berlin, felvétele.

Május 9-ikén az egész fronton, mely az Uzsoki-szorostól északra fekvő területtől egészen a Krosznotól keletre fekvőig húzódott, elkeseredett küzdelem indult meg. Az oroszoknak friss tartalékjai nagy heveséggel vetették magukat Uzsoktól északra Szurmay tábornok csoportjára, mely Turka irányában tört előre. Ennek a szakasznak ugyanis, mint innen északnyugati irányban húzódó, erősen szorongatott frontjuk sarkának, rendkívül nagy jelentősége volt, mert ha seregeinknek itt is sikerül áttörniök, akkor az Uzsoktól keletre elterülő orosz szakasz is tarthatatlanná vált. De a magyarok oroszlánokként harcoltak a friss orosz tartaléktömegekkel szemben s ezzel a Linsingen vezetése alatt álló német déli hadsereg számára, melynek balszárnya a Szurmay-csoport volt, szabaddá tették az utat.

Beszko mellett, a feleúton Kroszno és Szanok között, szintén heves harcok indultak meg ezen a napon. Itten, a harc váltakozó helyzeteinek közepette, az orosz állásban hézag keletkezett, melyet 10-ik hadtestünk azonnal kihasznált. Az ellenség felismervén a fenyegető veszedelemet, azonnal három gyaloghadosztályt küldött előre a hézag betöltésére s hogy Beszkót, mint támaszpontot, erős támadásunkkal szemben megtarthassa. De estére a 10-ik hadtest rohammal vette be Beszkót.

A következő napon, 10-ikén, a József Ferdinánd seregéhez tartozó 9. hadtest Sztrzi-covtól északnyugatra teljesen megvert egy kaukázusi hadtestet és a Sztrzi-cov—rzeszovi vasúti vonal ellen nyomult tovább előre.

Az oroszoknak nagystílű kísérlete, hogy a Szantól keletre megtartsák állásaikat, *nem sikerült.*

11-ikén első hadseregünk megkezdte a Nidán való átkelést. Az oroszok lassan keleti irányban vonultak vissza.

A 4-ik hadsereg balszárnya a Vizlokának az ellenség felé elterülő partján ezen a napon elérte a Mielec körüli területet. József Ferdinánd hadseregének centruma és a hozzá csatlakozott Mackensen-féle hadsereg Rzeszovot és Dinovot foglalta el. A 2-ik és 3-ik hadsereg egészen a Szanok—Liszko—Polana-vonalig nyomult előre. A 4-ik (budapesti) hadtest Liszko mellett még éjjel kikényszerítette a Szanon való átkelést.

Vezérkarunk jelentése szerint a megvert 3-ik és 8-ik orosz hadsereg csapatai és trénosztagai rendetlen oszlopokban, sőt részben teljes felbomlásban Jaroszlau, Przemysl és Chirov irányában özönlöttek visszafelé.

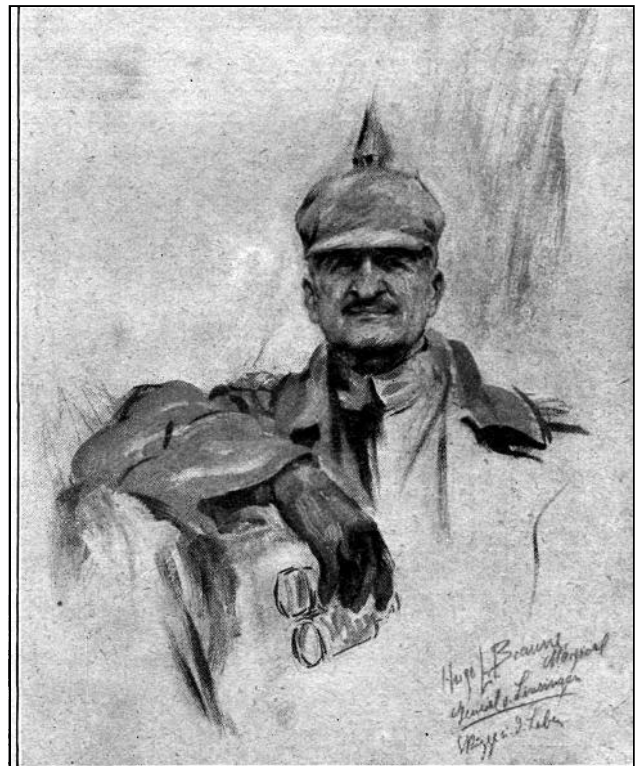
Arra nézve, hogy az oroszok visszavonulása milyen zűrzavaros rendetlenség között ment végbe, jellemző, hogy május 11-ikén egyetlen német gárdazászlóaljnak 4500 főnyi legénységet és 30 tisztet sikerült elfognia.

A szomszédos 6-ik orosz hadsereget, mely az Uzsok- és Viszkovi-nyereg közötti kárpáti körletet foglalta el, szintén magával ragadta az általános visszavonulás és nem tudott tovább helytállani. Keleti szárnyát Uzsok mellett a veleszemben álló Linsingen-hadsereg balszárnya, mint említettük, már teljesen benyomta és Turkán túlra szorította vissza. Linsingen hadoszlopai üldözve nyomultak utána.

* * *

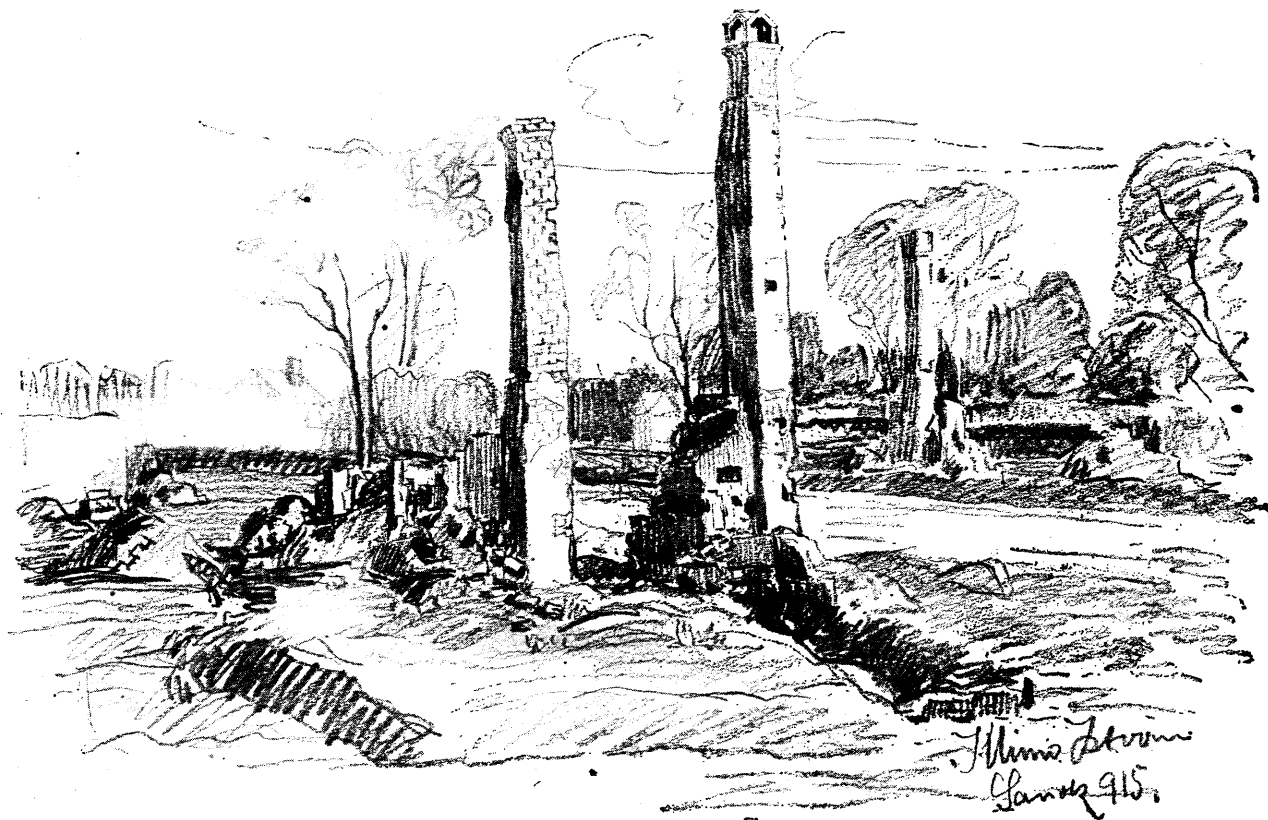
»Az oroszoknak — írta a »Temps« — azoknak a folyóknak mentén, melyek a Kárpátoktól a Visztula felé folynak, egymás mögött védelmi vonalai vannak, melyek az ellenség előnyomulását meglassítják és lehetővé teszik új erősítések odavonását. Az ellenség, melynek veszteségei óriásiak, a fáradtság jeleit mutatja. Nehezen fog az offenzívának ellentállani tudni, melynek megindítását szövetségeseink nem fogják elmulasztani.«

De a franciák önvigasztalását az események közben teljesen illuzóriussá tették. Igaz,

Linsingen tábornok.

Braune L. Hugó rajza. A Leipz. Illustrierte Zeitung engedélyével.

Elpusztított galíciai falu a vasút mellett Szanoknál.

Klima István eredeti rajza.

hogy az oroszoknak a folyók mellett, »melyek a Kárpátoktól a Visztula felé folynak, egymás mögött védelmi vonalaik« voltak. Ilyen volt a Viszloka, a Viszlok és a felső és középső Szan. De olyan gyorsan kellett visszavonulniok, hogy nem tudták többé ezeket a természet nyújtotta védelmi szakaszokat az ellentállásra felhasználni. A mi veszteségeink óriásiak voltak? Nos, az oroszokéi még sokkal, de sokkal óriásibbak voltak! Egyelőre az orosz foglyoknak száz-ezrei torlódtak össze vasúti állomásainkon. Az persze igaz, hogy csapataink fáradtak voltak. De minthogy néhány nap alatt mégis Gorlicétől Szanokig — vagyis 100 kilométernyi távolságra — nyomultak előre, ez a teljesítményük mégis csak elég kielégítő volt, legalább a mi hadvezetőségünk szempontjából. Hogy az ellenség nem találta-e elviselhetetlenül *gyorsnak*, az más kérdés. Arról pedig, hogy seregeink valóban »nehezen fognak-e az oroszok offenzívájának ellentállani tudni«, csak akkor lehetett volna vitatkozni, ha ilyen offenzívának valami nyoma mutatkozott volna. Egyelőre azonban nem győzték az oroszok sietséggel, hogy a *mi* offenzívánk elől meneküljenek.

Üldözésünk közben május 11-ig összesen 140.000 embert fogtunk el és mintegy 100 ágyút

és 350 géppuskát zsákmányoltunk. Ehhez a számhoz járulnak még, jelentette hadvezetőségünk, azok, kiket annyira megleptek az események, hogy már nem tudtak a visszavonuló csapatokhoz csatlakozni és egyenként bolyongtak a Kárpátok erdeiben. Így a 18-ik orosz gyaloghadosztály törzskara Kornilov gyalogsági tábornokkal együtt Odrzechova mellett (Rimanovtól keletre) *seregeink mögött* adta meg magát csapatainknak. A visszavonulás zűrzavarára nézve jellemző az is, hogy a mi 9-ik hadtestünk az utolsó három napon 51 orosz ezrednek össze-visszaszórt legénységét fogta el.

* * *

Sajátságos és az első pillanatra meg sem érthető lefolyásuk volt azoknak a harcoknak, melyeket ugyanebben az időben *Pflanzer* hadseregének mint legszélsőbb jobbszárnyának kellett megvívnia. Az oroszok hirtelen nagy túlerővel léptek fel ez ellen a szakasz ellen. Ha ezt a fellépést azzal lehetett volna esetleg magyarázni, hogy az orosz hadvezetőség aggódva visszavonulási vonalaiért, vagy legalább Podoliából Czortkovon és Tarnopolon át vezető utánpótló vonalaiért, minden áron meg akarta akadályozni *Pflanzer* hadseregének északi

irányba való előretörését — amely magyar-
zatnak tagadhatatlanul lett volna valami való-
színűsége —, még mindig megoldatlan maradt
az a kérdés, hogy honnan vette az orosz had-
vezetőség hirtelen a friss tartalékoknak ezt
az óriási tömegét és ha már rendelkezésére állott,
miért nem használta fel inkább nyugati front-
ján, hogy itt állítsa meg mindenekelőtt előre-
törésünket. A tényállás magyarázata a követ-
kező:

Amint később kitudódott, az orosz nagy-
vezérkar közvetlenül offenzívánk megkezdése
előtt számításba vette ezt a szándékunkat,
de egészen határozottan jobbszárnyunkon, a
Keleti-Kárpátoknál és Bukovinában várta és
így a birodalom belsejéből nagyon nagy
erőket irányított a Pflanze-féle sereg had-
művelési területére. Mikor aztán offenzívánkat
egészen más helyen indítottuk meg, mint ahol
az orosz hadvezetőség gondolta, az összes csa-
patszállítások már javában folytak, sőt rész-
ben már le is bonyolódtak és a tömeg zömét
már nem lehetett másfelé irányítani. Így hát
a tartalékok Miklós nagyherceg utólagos kíván-
sága ellenére jobbszárnyunkkal állottak szemben,

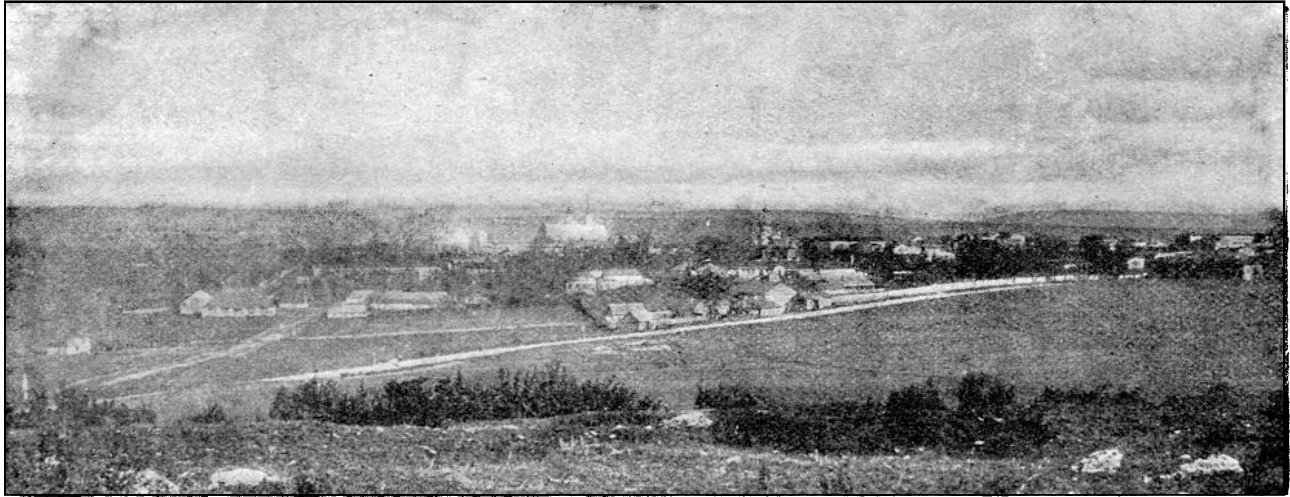
vagyis ott, ahol éppen akkor legkevésbé volt
rájuk szükség. De ha már ott voltak, termé-
szetesen foglalkoztatni is kellett őket.

Igy hát Pflanze seregére, anélkül hogy
hadvezetőségünk ilyen mértékben előrelát-
hatta volna, az a feladat hárult, hogy roppant
nagy ellenséges túlerőket kössön le.

Pflanze tábornok rendkívüli ügyességgel
oldotta meg ezt a feladatot. Habozás nélkül
lemondott *Zalesziki* elfoglalt hídfőjéről, sőt
balszárnyát kissé hátra is vonta, az ellene
irányított hatalmas lökésnek engedett, hogy
ezzel, seregének lehető kímélésével, az ellen-
séget még mélyebben olyan helyzetbe bonyo-
lítsa, mely az oroszra rendkívül veszedelmessé
válhatott. Folytonosan érintkezve az ellenség-
gel, lassan a Pruth mögé vonult vissza, de
minden fontos, hídfőszerűen megerősített helyet
— mint amilyenek Kolomea, Zablátov, Szniatin,
Czernovicz és még mások voltak — meg-
tartott.

Ezek a jobbszárnyunkon lejátszódó ese-
mények nem voltak természetesen olyanok,
hogy hadvezetőségünknek okot adtak volna
intézkedéseinek megváltoztatására. Sőt a Ko-

Kielcse látképe.

lomeától és Czernovicztól északra, a Dnyeszter mellett beállott szituáció inkább még kedvére való volt. Hisz mintegy garanciákat nyújtott, hogy üldözési műveleteink még megkönnyeb-
bülnek. Így hát az oroszoknak a Pflanzer-féle hadsereg ellen intézett támadásai semmi esetre sem bírhatták rá hadvezetőségünket, hogy a nyugati frontról a keleti szárny felé toljon el erőket, s ezzel üldözésünk lendületét meggyengítse. Sőt ellenkezőleg, ez az üldözés határozott célzattal és zavartalanul folyt tovább.

A május 11-ikén egész nyugoti frontunkon kivívott nagy és általános győzelem után az egyes seregek elé speciális célokat tűzött ki hadvezetőségünk. Ezeket a seregeket és feladatokat a következő sorrend tünteti fel:

1. A Linsingen-féle déli hadsereg feladatai: Drohobic és Sztrij.
2. Böhm-Ermolli seregének: Szambor.
3. Boroevicsé: Przemysl.
4. Mackensené: Jaroslau.
5. József Ferdinándé: a Szan alsó folyása egész a Visztulába való torkollásáig.

A SZAN- ÉS A DNYESZTER-VONAL ÁTTÖRÉSE.

Az oroszok számára, a Szanok és Rzeszov melletti vereségek után, a legközelebbi természetes védelmi vonaluk — ahová Mackensen, József Ferdinánd és Boroevics seregeinek üldözése elől vonulhattak — az alsó Szan kínálkozott, a folyónak a Visztulába torkollásától egészen Przemyslig; Linsingen hadseregével szemben pedig a felső Dnyeszter látszott alkalmasnak erre. Igaz, hogy az a partmelléki terület, mely a Szannak Przemysl melletti

hajlása és — Szambortól északkeletre — a Dnyeszter között húzódik tova, nyitva volt, de ez a hézag nem volt aránylag nagy és mesterséges tereperősítésekkel könnyen lehetett kitölteni.

Az orosz hadvezér valóban azt határozta el, hogy az éppen említett vonalon a legerősebb ellentállást fejtí ki és hogy itt a szövetségesek offenzíváját döntően megtöri. Ennek a szándéknak megfelelően, a Szan mellett és Przemysltől délkeletre a legmesszebbmenő intézkedéseket tették meg egy hosszas védelmi harcra, miközben arra is gondoltak, hogy ez az új állás olyan legyen, melyből a kellő pilla-

A Dnyeszter völgye Zaleszciki előtt. Révész és Biró felvétele.

Miskolci huszárok átúsztatnak Przemysl előtt a Szan-folyón.

Hoffmann A. rajza.

natban az offenzívát is újra meg lehessen indítani.

Przemysl vára abban az időben már újra alkalmas volt a védekezésre, mert erősítéseit megfelelően és pazarul kiegészítették, nagy ágyúparkkal és gazdag lőszerkészlettel látták el.

Szandomiercnél, Rozvadovnál, Rudniknál, Kozeszovnál, Jaroszlounál, Szieniavánál és Radimnónál a már meglevő hídfejeket tágitották és megerősítették, illetőleg ahol kellett, újakat is építettek.

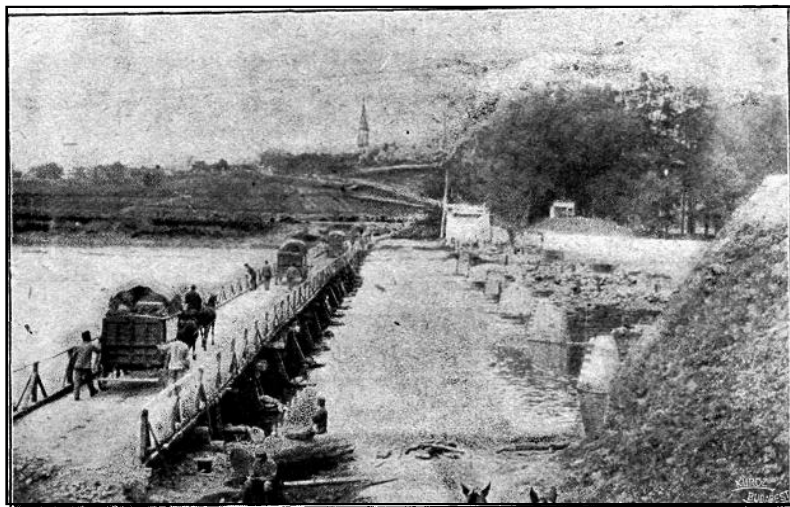
Igy a Szan a Visztulába való torkollásától egészen Przemyslig egyetlen, összefüggő erős vársánccá alakult.

Przemysl és a Dnyeszter-könyök között, Szambortól északra, a Huszakov—Krukiviec—Cajkovice-vonalon erős sáncműveket építettek és a Dnyeszternek a galíciai határig húzódó további szakaszán minden átkelést kettős hídfelekkel biztosítottak.

314 Az orosz főparancsnok meg volt győződve, hogy ezen az any-

nyira előkészített védelmi fronton a legnagyobb nyugalommal és biztossággal nézhet az osztrák-magyar és német seregek várható támadása elé.

Azzal a szándékkal, hogy ezen az új védelmi vonalon helyezkednek el, az oroszok a következő napokon folytatták a Szan — és északkeleti irányban — a Dnyeszter felé való

Hádhíd a Szan-folyón.

visszavonulásukat. De a legszélsőbb keleti szárnyon, Pflanzer-Baltin hadserege ellen mozgósított orosz tömegek, mintegy a dinamika törvényének engedelmeskedve, még ezentúl is folytatták támadásaikat.

* * *

Galiciát támadó hadjáratunkkal egyidőben természetesen működésbe léptek az orosz harc-tér északibb szakaszain álló összes osztrák-magyar és német seregek is. Közülök a galiciái hadihelyzetre közvetlen hatással csak Woysch vezérezredesnek a Visztulától északra operáló és osztrák-magyar és német hadtestekből álló serege lehetett. Ez május 12-ikén elfoglalta Kielcse kormányzósági fővárost. Ezzel egyidőben seregeink elhelyezkedése Galiciában a következő volt:

A 4-ik hadsereg Galiciában a Kolbuszova—Lancut—Dubiecko-vonalat érte el.

13-ikán Inovlodztól délre a Pilica-front-ról is megkezdették az oroszok a visszavonulást.

József Ferdinánd főherceg oszlopainak élei a Szan-folyónak Lezajszk és Przemysl közötti szakaszához közeledtek. A Szantól délre Mackensen toltá seregét előre. A harmadik (Boroevics) és a második (Böhm-Ermolli) sereg a Dobromiltól nyugatra, illetőleg Sztari-Szambortól délre elterülő vidéket foglalta el, míg Linsingen serege a Turka—Szkole-vonalat lépte át.

Ellenben Pflanzer-Baltin tábornokot az oroszoknak roppant túlerővel véghezvitt heves támadásai arra kényszerítették, hogy seregét a Pruthoz közelebb, az Obertin—Szniatin—Mahala (Czernovicztól északra) vonalra vonja vissza.

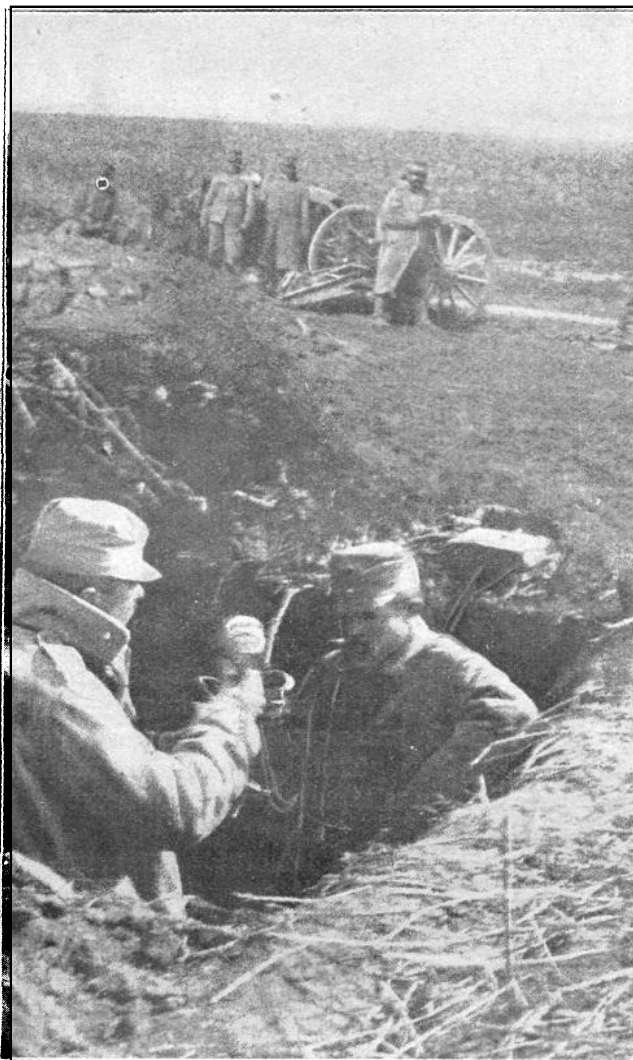
Az oroszok ezen a két napon olyan gyorsan hátráltak Linsingen serege elől, hogy ez alig tudta őket követni. Ellenben Böhm-Ermolli serege a Dobromilba vezető úton heves ellentállásra bukkant, minthogy itt az ellenségnek rengeteg tréncje torlódtak össze, melyeknek elvonulását mindenáron biztosítani akarták.

* * *

14-ikéig szövetséges csapataink Rudnikig, Lezajszkig és Jaroslauig, továbbá a Przemysltől nyugatra eső területig, végül Dobromilig, Sztari-Szamborig, Boriszlavig és a Dolinától délre fekvő vidékig nyomultak előre.

Lengyelországban az alsó Pilicánál Nove-Miasztót érték el.

Miklós nagyherceg túlbecsülte Dimitriev seregének harcképességét és értékét. Igaz, hogy megtették minden lehető védelmi intézkedést,

Tüzérségi telefonállomásunk.

igaz, hogy ezek a legszebb reményekre jogosíthattak, de mégis csak akkor válhattak be, ha azoknak a csapatoknak, melyeknek szívós kitartással kellett az új állásokat védelmezniök, nem tört volna meg az ellentállóerejük és nem lankadt volna a harci kedvük. De ez a feltevés nem bizonyult helyesnek. A visszaözlő orosz oszlopoknak önbizalma erősen megcsappant. Nem annyira a visszavonulás ténye, mint a visszavonulás módja gyöngítette meg erkölcsi erejüket. Kereteik rettenetesen szétmállottak és hihetetlenül egymásba gabalyodtak. A csapatok fegyelmességének lényegében az az alapja, hogy mint olyanok, érintetlenek maradnak és megszokott parancsnokuk vezetni őket megváltozott körülmények között is. De a magasabb orosz parancsnokokat arra kényszerítették a viszonyok, hogy a megtizedelt ezredekől, sietve és egymásba dobálva őket, úgy ahogy

Csapataink átkelnek a Szan-folyón.

A Killophot, Wien, felvétele.

éppen adódott, új kötelekeket rögtönözzenek. Ennek az volt a következménye, hogy a legénység nem ismerte parancsnokait, ezek pedig nem ismerték legénységüket. Az ilyesmi roppant megnehezíti a részletparancsokat és fegyelmetlenségre ingerel.

Ilyen körülmények között Dimitriev maga is elveszítette dezorganizált seregéhez való bizalmát és a Szan-vonalnak hatásos megvédésének reményéről még támadásunk megindítása előtt lemondott. Így repülőink már 13-ikán jelentették, hogy nagy orosz oszlopok indulnak el keleti irányban a Szan mellől. Dimitriev tábornok anélkül, hogy a Szan melletti állásokat kiürítette volna, félig-meddig mégis megtette már az intézkedéseket egy kelet felé való további visszavonuláshoz. Az orosz hadseregparancsnok intézkedéseinek ez a határozatlansága jellemző akkori lehangolt, sőt deprimált kedélyállapotára.

Május 14-ike és 16-ika közt támadtuk meg Jaroszlaut és kezdtük meg Przemysl előtti hadműveleteink bevezető harcait.

A porosz gárda közreműködésével a kassai hadtestnek jutott az a szerencse, hogy Jaroszlauk pompásan végrehajtott elfoglalásával elsőnek törjön be az oroszoknak Szan melletti bástyaiba.

Az ellenség a várostól keletre emelkedő magaslatokat várszerűvé építette ki. Itt régen előkészített lövészárkok húzódtak a folyótól nagy, nyugat felé irányuló hajlással a nyugati külvárosokon át Szieniencki gróf majorsága és kastélya felé, azután a parton át a Jupajovka-magaslatig, mely a kastéllyal és majorsággal

együtt kulcsa volt az egész hadállásnak.

Jaroszlauk megrohanását a szükséges tüzérségi előkészítés előzte meg. A kastély parkjának évszázados fáit — a német főhadiszállás jelentése szerint — gyufaszálaként tördelték le gránátjaink és a kastélynak terjedelmes épületeit rommá és hamuvá változtatták.

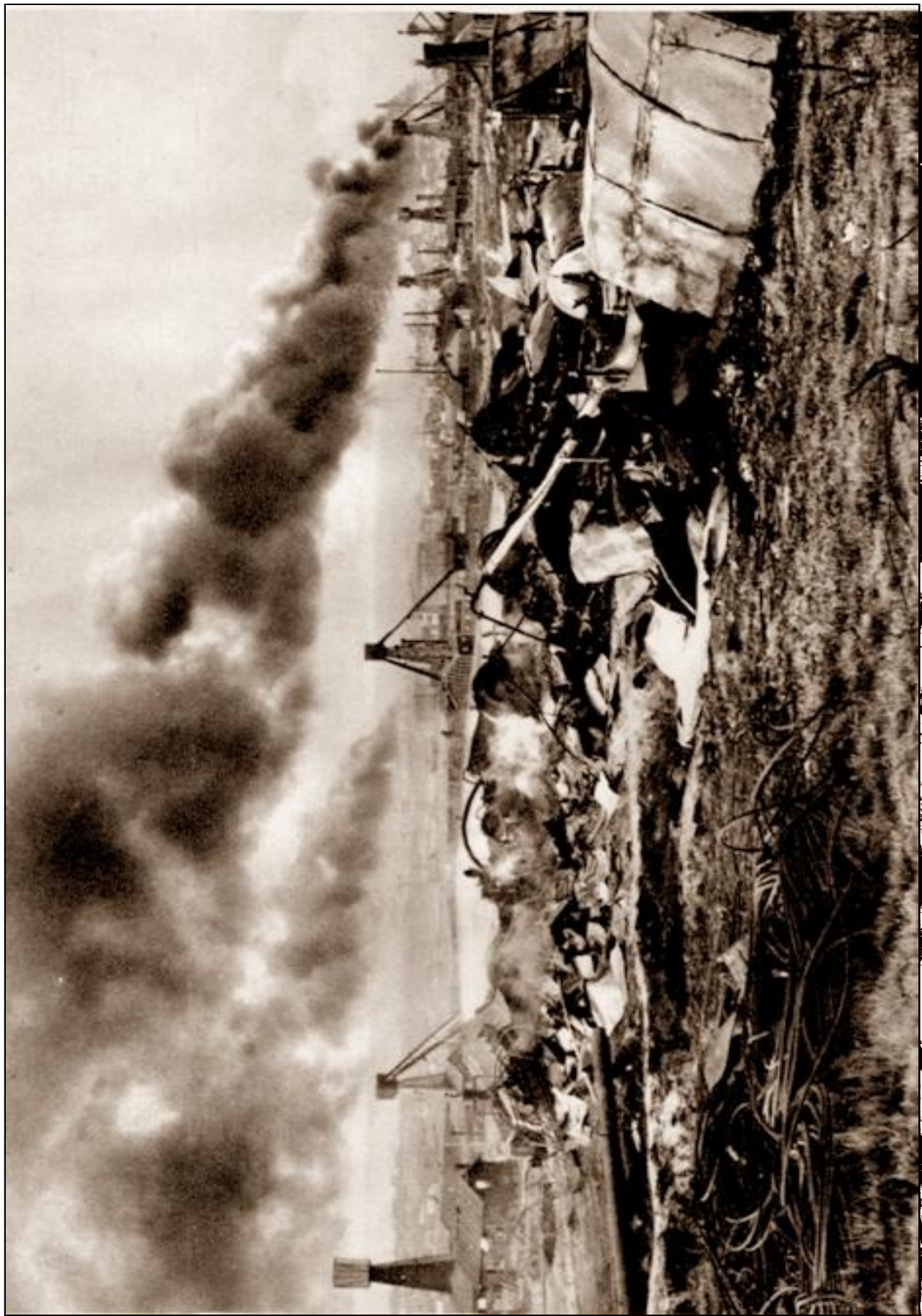
Az 56. sz. osztrák-magyar ezred és honvédsapatok elragadták az ellenségtől a Jupajovka-magaslat csúcsát. Ezeknek a küzdelmek-

nek folyamában mintegy 4000 sebesületlen orosz került fogságba. Egyes orosz ezredek, mint például a 247-ik, úgyszólván teljesen megsemmisültek. 15-ikén este Jaroszlau és az egész hídfő a szövetségesek kezén volt. A nagy kiterjedésű város, szép régi lengyel renaissance-épületeivel és a pompás új, bizánci stílusban épített templomaival együtt épen maradt. Az oroszok, miután a pályaudvart lángba borították, a hidakat is felgyújtották maguk mögött.

A szövetséges csapatok 16-ikán reggel már a Szannak az ellenség felé eső túlsó partján is szilárdan állást foglaltak. Így tehát a folyónak egyik pontján, még pedig döntő fontosságú pontján, már kieroszakolták az átkelést.

* * *

Jaroszlau diadalmas megostromlásával egy időben Boroevics seregének balszárnya, a 10-ik cs. és kir. hadtest, Przemysl nyugati várovezete elé érkezett. Ennek a seregtestnek hirtelen előnyomulása Dimitrievet annyira megijesztette, hogy a várra vonatkozó intézkedéseiben is ingadozni kezdett. Egy ideig azt mérlegelte, hogy nem volna-e a védekezésnél beállható minden eshetőségnél előnyösebb, ha feladná az erősséget. De később mégis mást gondolt és a várnak leszállított számú védőrségét megerősítette. Így történt, hogy csapataink, melyek előtt az orosz előállításokat már kiürítették, a Pravkolce-erődnél hirtelen megint nagyon erős ellentállásra akadtak. Ez Boroevics gyalogsági tábornokot arra készítette, hogy várja be nehéz tüzérségünket, melynek elő-

Athénæum mélygyomdosa.

Égó naftaforrások Boriszlavban, Galiciában.

A Kitlophot, Wien, felvételé.

haladását az utak rossz állapota és a szétrombolt vasutak egyaránt késleltették. A tábornok a megérkező ütegekkel akarta az ellenség nehéz várágyúit elhallgattatni. Így hát támadásra rendelt gyalogságunk, közvetlenül az orosz drótakadályok előtt, egyelőre beásta magát és ezzel megakadályozta az ellenségnek a várból való előtörését.

Az ellenség, melynek állásait Jaroszláunál már áttörtük, Przemyslnél egyelőre le volt kötve.

* * *

Közben többi seregünk sem vesztegelt télenül.

15-ikén a Visztulától északra a harctér lengyelországi szakaszán elértük Klimontov vidékét. Ezen a napon vonultak be csapataink zeneszóval és a lakosság ujjongó lelkesedése közben a Dnyeszter felső folyásán fekvő Szamborba is, mely a Lemberg felé vivő útnak egyik fontos állomása, Szambor és környéke a nagy háború eddigi menetében is nagy szerepet játszott és sok véres harcnak volt színhelye. Elfoglalásával megbomlott az oroszok felső-dnyesztermenti védelmi vonala s e sikerünk hatása hamarosan megmutatkozott a Szamborral szomszédos harci szakaszokon is. Valamennyi között legfontosabb az, hogy már másnap, 16-ikán elfoglaltuk Drohobic városát. Ezzel a monarchia legfontosabb petróleumvidéke újra a kezünkbe került s vele megoldódott a háborús anyagbeszerzésnek egyik igen fontos és sok bajjal fenyegető kérdése: a petróleum és benzineszerzés kérdése. A háború első kilenc hónapjában elvesztett galíciai területnek egyetlen része sem volt ránk nézve olyan fontos, mint Drohobic és Boriszláv városok közötti bőséges petróleumterület, melynek hiányában rá voltunk utalva az óvatos semlegességbe burkolózó Romániára, ahonnan csak nagy nehézségek árán, sőt néha egyáltalán nem is kaphattunk benzint és petróleumot. A májusi áttörő offenzíva ime elintézett ilyen kérdése-

ket is és általában döntő hatással volt a nemzetközi helyzetre, a semlegesekhez való viszonyunkra is.

Am döntően megváltozott a hadihelyzet is. Míg a gorlice—tarnovi áttörő támadás idején, május elején, a támadó főcsoporthoz csatlakozó kárpáti seregek előtt rendkívüli terepnehézségek állottak, addig május közepén egy jelentékenyen megrövidült harcvonalra szorították vissza az oroszokat. A távolságok ilyenén kisebbedése folytán sokkal közvetlenebbé vált a Kárpátokból a Dnyeszter felé előnyomuló seregeinknek oldalozó hatása a Szan-vonalra s az oroszoknak mögöttes húzódnó visszavonulási területére. Május 16-ikán Jaroszláunál éket vágunk a Szan-vonaiba s ugyanekkor a Böhm-Ermolli vezette Dnyeszter-seregünk elfoglalta a Sztrviaz és felső Dnyeszter folyók vonalát. Ez a két siker a maga összefüggésében döntő hatással volt a további eseményekre. Dnyesztermenti csapataink ekkor ugyanis közelebb állottak Lemberghez, mint a Szan-vonalon álló orosz csapatok. A különbség legalább másfél menetnap volt a mi javunkra, amennyiben a Szan-vonalon álló oroszok 110—150, a Böhm-Ermolli csapatai pedig csak 70—90 kilométernyire voltak Lembergől.

A Böhm-Ermolli-sereg minden további sikere tehát az orosz Dimitriev- és Ivanov-seregek visszavonulási vonalát vághatta el s teljessé tehetette a két orosz sereg pusztulását. Hiszen eddigelé is példátlan volt az eredmény: hadizsákmányunk az offenzíva kezdetétől

Szambor főtere.

A Kilophot, Wien, felvétele.

Rutén templom Galiciában,
"egyverüket tisztító német katonákkal."

Révész és Biró felvétele.

a hónap közepéig 175.000 fogolyra, mintegy 130 ágyúra és 370 gépfegyverre emelkedett.

* * *

Seregeink immár két teljes hét óta voltak szakadatlan mozgásban. Tarnovtól egészen a Szanig, szakadatlan, nehéz harcok közepette, százötven kilométernyi utat tettek meg. Egyes seregek menetteljesítményei, így például a 3-iké (a felsőmagyarországi Sztropkótól délre fekvő terepről egész Közép-Galicián át Przemyslig), még nagyobbak voltak. A menekülő oroszok minden vasutat, hidat leromboltak, a helységeket felgyújtották maguk mögött és trénjeik az utakat rettenetesen tönkretették.

Mindezek a körülmények nem tudták ugyan seregeinknek gyors előnyomulását megakadályozni, de pótló oszlopainkat feltartóztatták és lehetetlenné tették, hogy a csapatokat ugyanabban a tempóban kövessék. Hogy ez lehetővé váljék, az utakat ismét rendbe kellett hozni, a szétrombolt hidakat újra fel kellett építeni. Minthogy az oroszok azonban az ország minden segélyforrását kimerítették, csapataink teljesen az utánpótlásra voltak utalva.

Ha csapataink az eddigi, a szélsőkéig erőltetett tempóban folytatták volna az üldözést, elől harcoló seregeinket az a veszedelem fenyegethette volna, hogy nem tudják megtartani lendületüket. Az élelmiszereknek és a lőszernek hiánya, valamint az a körülmény, hogy a sebesülteket lehetetlen lett volna elég gyorsan elszállítani, csakhamar nagyon hátrányosan éreztette volna hatását. Ajánlatosnak mutat-

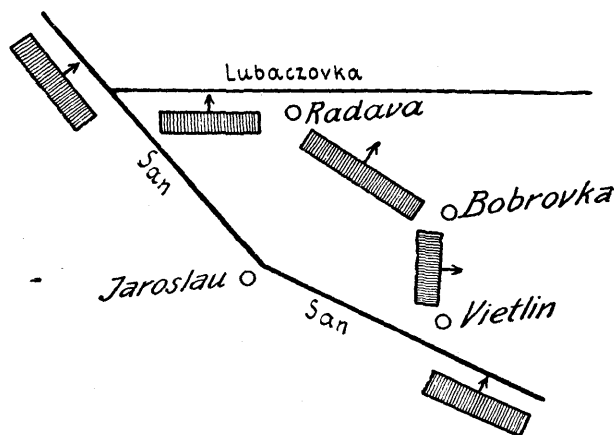
kozott tehát a műveleteknek rövid megszakítása, hogy a front mögötti seregrészünk újra teljes érintkezésbe jusson harcoló csapatainkkal, vagy helyesebben — minthogy ez az összeköttetés még nem szakadt meg —, hogy ez az érintkezés továbbra is biztosíttassék.

Az üldözésnek rövid időre való abbahagyása abból az okból is szükséges volt, mert — mint már említettük — az oroszoknak erős állásait a Szan mellett, de különösen Przemysl várát nem lehetett addig elfoglalni, míg nehéz tüzérségünk meg nem érkezik, de ez a szétrombolt utakon csak óriási meg-erőltetéssel és így egyúttal nagyon lassan is közeledhetett. Arra pedig, hogy újra nagystílusú offenzívába kezdjünk, nehéz mozsaraink és

tarackjaink híján nem is lehetett gondolni.

De egy több napos szünet nagyon kimerült harcosainknak is igen kapóra jött. Hiszen eddig is rendkívülit műveltek és ezen-
túl még az eddigiéknél is nagyobb feladatok vártak reájuk.

Természetes, hogy területnyerésre irányuló előnyomulásunknak ez a múltó megszakítása ellenségünknek is javára vált, minthogy a beálló szünetben ő is összeszedhette erejét. De ez a hátrány eltörlődik azok mellett az előnyök mellett, melyekkel az üldözésnek rövid megszakítása kecsegtetett. Hiszen minden tekintetben annyira föléje kerekedtünk az oroszoknak, hogy bőséges eredményeink mellett a kínálkozó előnyök csekély részéről könnyen lemondhattunk, anélkül hogy ezt a hiányt különösebben megéreztük volna.

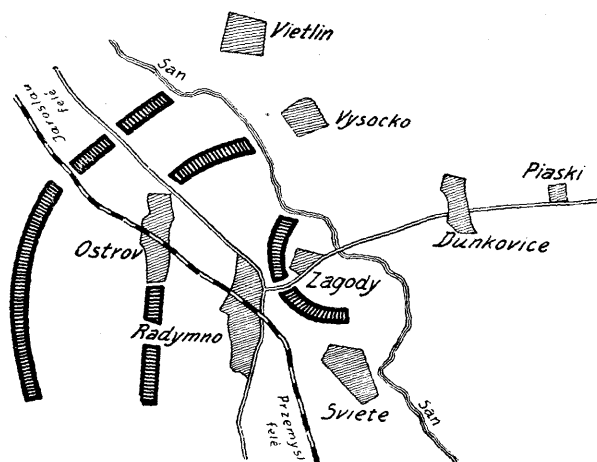
Előnyomuló csapataink helyzete Jaroslau elfoglalása után.

A hadműveleteknek teljes szüneteléséről nem lehetett természetesen ezekben a napokban sem szó, az ellenséget továbbra sem engedték teljesen lélekzethez jutni, csak-hogy egy időre valamivel kisebb eredményekkel megelégedtünk.

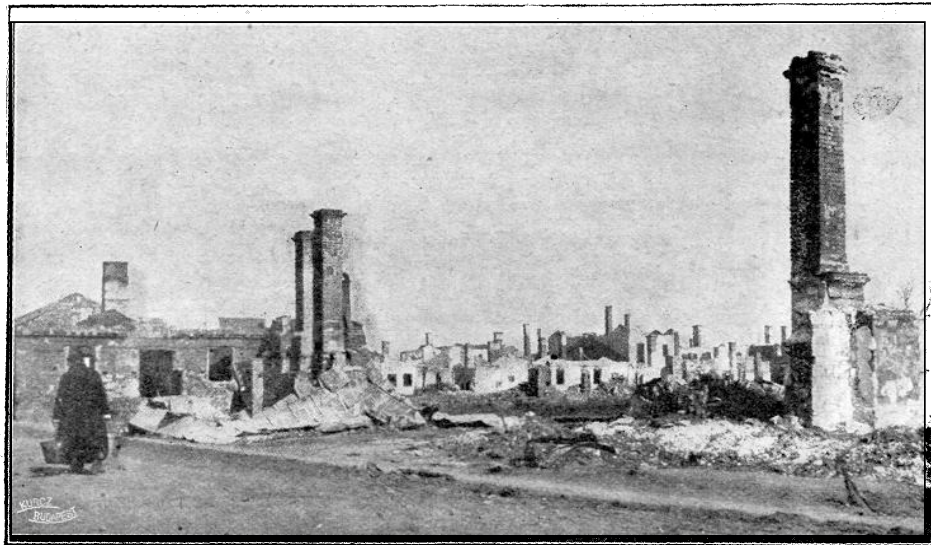
Ez az ellenségnek tett engedmény — ha nem is nagy mértékben — de mégis csak érezhetővé vált.

Míg eddig ugyanis meglehetősen egyfolytában ment végbe az oroszok visszavonulása, tudniillik olyan módon, hogy itt-ott tanúsított ellentállásukat mindenütt és mindig rövid idő alatt megtörtük és a visszavonulás folytatására kényszeríthettük, addig most néhány helyen mégis csak össze tudták magukat valahogy szedni, úgy hogy üldözésünket egyes helyeken legalább néhány nap tartamára sikerült feltartóztatniok. Így például a Szantól keletre voltak nagy erőket össze, a Visztulától északra pedig, az Ilza—Lagov-vonalon, ellentámadásaikkal ott harcoló csapatainkat, melyek tovább délkeletre már Klimontov vidékéig jutottak, arra tudták kényszeríteni, hogy frontjukat kissé nyugat felé hajlítsák be. De az oroszoknak ezek a sikerei, amint a további események mutatják, csak nagyon rövid ideig tartottak.

Május 17-ikén egészen a Sztrij vidékéig nyomultak előre csapataink.

Radimno elfoglalásának vázlata. Csapataink elérik a Szant.

Szeniava romjai.

Május 18-ika pedig különösen stratégiai szempontból nevezetes. Mert ezen a napon József Ferdinánd hadseregének csapatai az ellenséget a Jaroslautól keletre fekvő területről a Lubacovka túlsó partjára vetették vissza, hatalmukba kerítették a szieniavai hídfőt is és 7000 oroszot sikerült elfogniok. Szeniava északra fekszik attól a ponttól, ahol a Lubacovka a Szanba torkollik. Ennél a hadműveletnél különösen a Jaroslaunál megvert oroszok visszavonulási irányának volt nagy jelentősége. Nem kelet, hanem északkelet, illetve észak felé hátrált az ellenség. Tudniillik azzal, hogy a Lubacovka mögé való visszavonulásra kényszerítettük, észak felé szorítottuk. Frontját, mely idáig nagyjában délről északi irányba húzódtott, ez a rákényszerített, a Lubacovka-patak mögött való elhelyezkedés nyugatkeleti irányúvá változtatta. Az ellenségnek ezek a csapatai nem voltak tehát többé abban a helyzetben, hogy további visszavonulásukat kelet felé (Lemberg irányában) folytassák, hanem Lublinra kellett támaszkodniok. Ez döntő fordulatot jelentett a harctéri helyzetben. Kezdetét jelentette az egész orosz hadsereg szétszakításának, mely később valóban egyre teljesebbé vált és végül befejeződött.

Azzal, hogy május 18-ikán elfoglaltuk Szeniavát, a Lubacovka-szakaszt is tarthatatlanná tettük különben az oroszok részére. Magától értetődik, hogy ezt — amint a jövő mutatta — a hadműveletek további alakulására rendkívül fontos sikert nem lehetett azonnal egész jelentőségében kihasználni. Ellenkezőleg, a főhercegnek, az előbb kifejtett okok-

ból, arra kellett egyelőre szorítkoznia, hogy a kiküzdött sikert esetleges visszahatások ellen biztosítsa.

Csapataink *Jaroszlautól* keletre hídfő-szerűen megerősített állást építettek ki, mely félköralakban nagyjában a következőképpen vette körül a várost:

Szieniavánál — a Szan folyását követve lefelé — még a Szan nyugati partján tartották magukat az oroszok. Szieniava elvesztése, amely rájuk nézve nagyon kellemetlen volt, a következő két napon arra készítette őket, hogy nagy erővel végrehajtott támadásokkal próbálják ezt a jelentékeny pontot visszafoglalni. Szieniavától északra heves harcok fejlődtek, melyeknek az volt az eredménye, hogy az oroszoknak nemcsak Szieniava visszafoglalásának reményéről kellett lemondaniok, hanem még *Lezajszk* és *Rudnik* mellett is a keleti partra voltak kénytelenek visszavonulni. Ezt annál inkább meg kellett tenniök, mert az a körülmény, hogy csapataink Szieniavát szilárdan tartották, azoknak az ellenséges erőknek déli irányát, melyek még a nyugati parton maradtak, rendkívüli módon veszélyeztette.

Az oroszok május 21-ikén a Szannak nyugati partját egészen a *Visztuláig* teljesen kiűrték. A Szan—torkolatától kezdve Przemyslig — a miénk lett és csapataink több átkelési pontnál már a keleti partra jutottak. Csak Przemysl tartja még magát, de támadóövünk gyűrűje mind szűkebbre zárul a vár körül. Míg Mackensen Jaroszlautól Radimnóhoz és így — tágabb értelemben — a Przemysl—Moszciszka

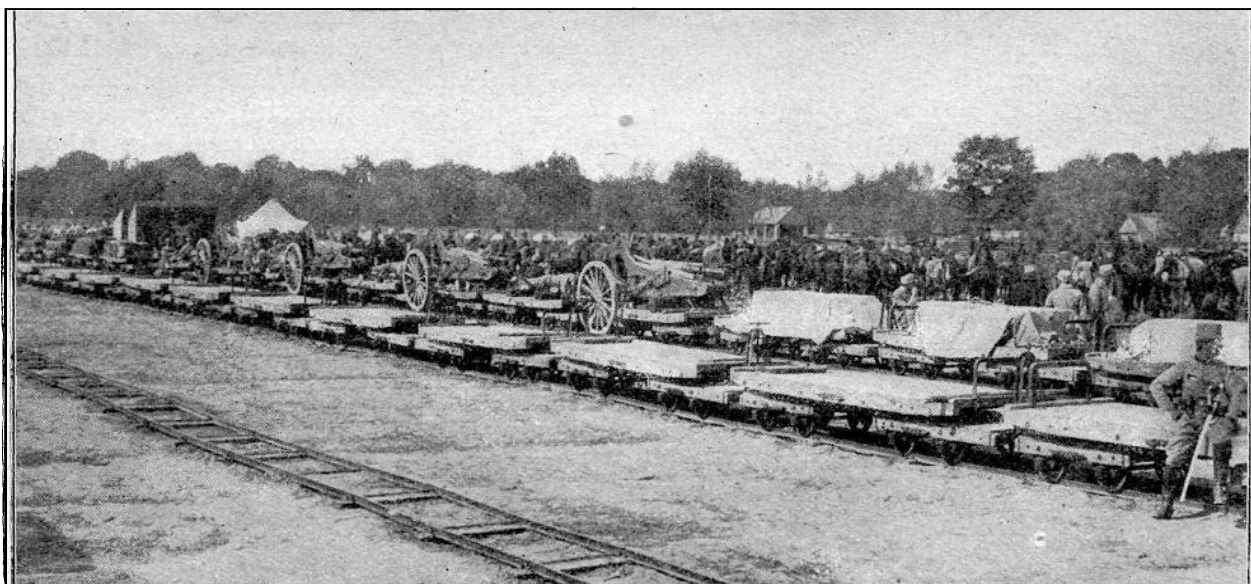
vasúti vonalhoz igyekszik közelebb tolni csapatait, a Böhme-Ermolli hadserege dél felől törekszik sikerrel ugyanebbe az irányba. Ennek a seregek egyes részei már 19-ikén csak néhány kilométernyire vannak a Moszciszkától délre elterülő vidéktől és csakhamar tűz alá veszik az oroszoknak egyetlen visszavonulási útját és vasútját. Ez az ellenséget döntésre kényszeríti. Vagy belenyugszik, hogy Przemyslben teljesen körülzárjuk, vagy arra szánja rá magát, hogy — ha nehéz veszteségek árán is — megragadja az utolsó lehetőséget a visszavonulásra.

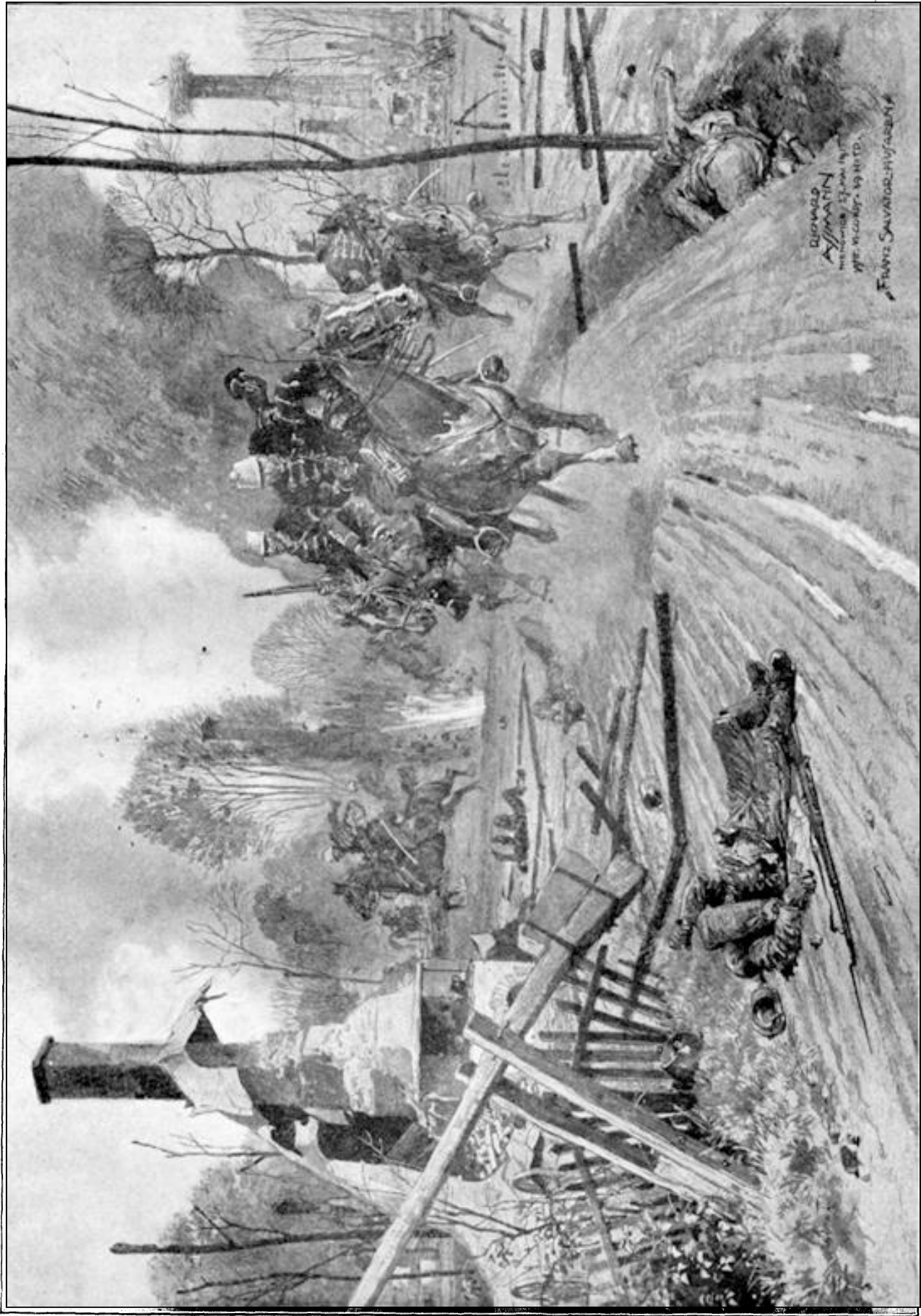
A három hét óta — május 2-ikától 21-ikéig — elfogott oroszok száma ekkor már 200.000-nél többre emelkedett.

* * *

Oroszországnak minden reménye az volt, hogy Olaszország is beleavatkozik a háborúba. Arra számított, hogy egy hirtelen támadt új és erős ellenség arra fogja monarchiánkat kényszeríteni, hogy Galiciából jelentékeny csapattömegeket vonjon el és szállítson az olasz frontra. Ez — hite szerint — lehetetlenné fogja számunkra tenni az offenzíva folytatását. Sőt még az is nagy megerőltetésünkbe fog kerülni, hogy egy időben védekezzünk két olyan hatalmas ellenfél ellen, mint Orosz- és Olaszország. Ily módon Oroszország lélekzethez jut és rövid idő múlva újra támadólag léphet fel.

De Olaszország még késlekedett és még nem emelte fel kezét a csapásra, amely —

A »Leipz. Illustr. Zeitung« eng.

Szalvátor-huszárok üldözik a Szan mellett vívott győzelmes ütközet után a galíciai Nienovice községen át menekülő oroszokat 1915 május 27-én.

Asmann R. rajza.

Csapatunk pihenője Przemysl mellett.

amint remélte — végzetes erővel fog lesujtani monarchiánkra, hogy azt a velünk szövetséges Németországgal együtt katasztrófa elé állítsa. Az olasz népben erős ellenzéke is akadt a szertelen háborús izgatásnak és háborús lármának. Ez az ellenzék energikusan tiltakozott a veszedelmes kaland ellen, melybe a kormány igyekezett az országot mindenáron belevinni. A hatalmon levőknek nagyon nehéz volt az álláspontjuk az ellenzékkel szemben, mint hogy ez az antánt-seregeknek és különösen Oroszországnak balsikereire mutatott rá és tiltakozásával a hasonló sorstól akarta éppen hazáját megmenteni. Ez a körülmény arra készítette Nikolajevics nagyherceget, hogy — ha török, ha szakad — valami pillanatnyi sikert szerezzen fegyvereinek, amely az antánt háborús kilátásainak nagyon lehanyatlott kurzusát megint felemelje kissé, és mely közvetlen ösztönzést adhason az olasz kormánynak a háború megindítására.

Ilyen pillanatnyi sikert — ha egyáltalában ki volt vívható — csak Pruth-frontunkon lehetett elérni, ahol Pflanzner-Baltin hadseregével még mindig sokszoros túlerő állott szemben. Itt azt a

látszatot, hogy az oroszok, ha nem is sikeres, de legalább sikerrel biztató ellentámadást folytatnak, heves, bár meddő harcoknak folytonos megismétlésével, igyekeztek mindenáron fenntartani.

* * *

Első hadseregünknek, mint említettük már, 15-ikén sikerült Klimontov vidékét elérni és ezzel Tarnobrzeg mellett helyreállította a 4-ik hadsereggel való összeköttetést. Ezzel szemben a Woyrsch-féle hadseregcsoport, mely északról csatlakozott az 1-ső hadsereghez, csak lassabban jutott előre.

A Welt-Press-Photo, Wien, felv.

A kielcsei hegyes vidéken nemcsak hogy az ellenség ellentállását kellett nagy nehézségek közepette megtörnie, hanem egy ideig még orosz — és eleinte nem is sikertelen — ellentámadásokkal is meg kellett birkóznia. Kövess osztrák-magyar csoportjának, mely Woyrsch csoportjától északra tört Radom felé és ezt a várost már egy napi járásnyira meg is közelítette, előrenyomulását egyelőre be kellett szüntetnie, hogy Woyrsch vezérezredesnek német csapatait várja be.

Úgy látszott, mintha az oroszok a Woyrsch-csoportnak késését arra akarnák felhasználni, hogy a Kövess és Dankl-féle seregek közt ékként

15 cm-es tarackjaink Moszciszskánál.

Kankovszky Ervin felvétele.

24 cm-es mozsarunk Przemysl előtt. Kankovszky Ervin felv.

tolják magukat közéje. De Woysch seregének 23-ikáig sikerült azonban a krizist legyőznie, úgy hogy a galíciai Visztulától északra eső területen is bizonyos egyensúly állott be ebben az időben. Déllengyelországi csapatainknak frontja a Szandomierctől délnyugatra fekvő területtől Klimontovon át körülbelül Ilzáig (Radomtól délre) és tovább Moiszeken át (Radomtól nyugatra) Nove-Miasztóig húzódtott.

* * *

Olaszország, engedve az ántánt szakadatlan sürgetésének, 23-ikán megüzente a monarchiának a háborút. Amire Oroszország annyira vágyódott, megvalósult. De azok a nagy várakozások, melyeket elsősorban az orosz hadvezetés fűzött ehhez az eseményhez, nem valósultak meg. Legfelsőbb hadvezetésünk megrett ugyan minden intézkedést a birodalom délnyugati határának minél hathatósabb megvédésére és Olaszország ellen megfelelő seregeket vonultatott fel, de azt, hogy galíciai és lengyelországi támadó haderőink meggyengültek volna, nem lehetett észrevenni. Sőt ellenkezőleg, fő ellenségünk, az oroszok ellen indított offenzívánk most fejtette csak ki egész erejét.

* * *

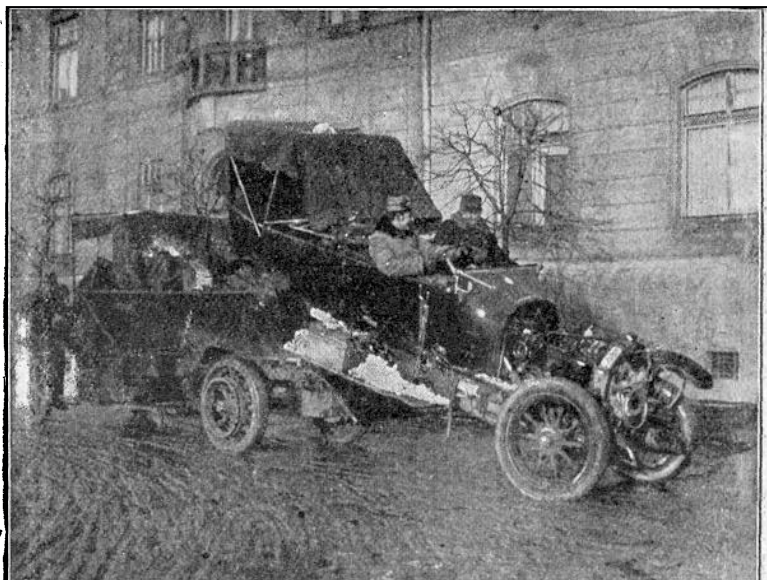
Május 24-én seregeink csoportosítása körülbelül a következő volt: a Szan mellett Szieniaváig bezárólag a József Ferdinánd főherceg vezetése alatt álló 4-ik hadsereg harcolt, Jaroslau és Radimno mellett Mackensen serege, Przemyslt a 3-ik hadsereg zárta körül, hozzácsatlakozva délkeletre tőle Böhme-Ermolli serege küzdött, a következő szakaszokat Dolina és Dela-

tin között, illetőleg a Pruth mellett Linsingen és Pflanzler-Baltin seregei alkották.

Ezen a napon seregeink Szieniavától a felső Dnyeszterig, a Szambortól északra elterülő vidéken — tehát Mackensen, Puhallo és Böhme-Ermolli hadseregei —, az egész Szanfronton megkezdették a támadást, melynek Przemysl sorsáról is döntenie kellett. Ennek a támadásnak végrehajtására legfelsőbb hadvezetésünk a következőképpen intézkedett: A 4-ik hadsereg az ellenségnek nagy erőit köti le a Szan mellett, Szieniavától lefelé a folyó torkolatáig; Mackensen északról délkeleti irányban közreműködik Przemysl megtámadásánál, melyet a 3-ik seregnek nyugat felől és a 2-ik hadseregnek délfelől: Moszciszka irányában kell végrehajtania. A Linsingen serege a Drohobic, Sztrij és Dolina melletti állások ellen folytatta támadásait.

24-én Mackensen csapatai és köztük elsősorban a cs. és kir. VI. hadtest a Radimno melletti sáncállásaikból vetették ki az oroszokat.

A radimnoi hídfőt, melynek tábori erődítményei három vonalban húzódtak tova, a következő állások alkották: elsősorban a dróttal dúsan felszerelt főállás, mely az Osztrov falutól nyugatra emelkedő magaslatok felé és a Szanmélyedésen át magához a folyóhoz húzódtott, azután a jól kiépített közbülső állás, melyet a hosszan elnyúló Osztrov falun vezettek keresztül, végre az úgynevezett zagrodii hídfő, melynek az volt a rendeltetése, hogy Radimnótól keletre a Szan-hidakat védje meg. A repülőknél mindezeket az állásokat lefényképezték, a fény-

Megsérült automobill a vasúthoz szállítanak.

A. Leipzig. Illustr. Zeitung engedélyével.

Győzelmes átkelésünk a Szan-folyón Radimno mellett, 1915 május 25-én.

Assmann R. rajza.

kép útján nyert eredményeket rávezették a térképre.

Elsősorban a főállást kellett a rohamra megérlelni. Ebből a célból a tüzérség május 23-ikán délután megkezdte és a következő reggel folytatta a tüzelést.

A jaroszlai magaslatokról látni lehetett a Szannak ködborította völgyét, melyből Radimno kupolás tornyai nyúltak az ég felé és látni lehetett Osztrovot, Vietlint, Viszokot és más egyéb helységeket. A tüzet a leghevesebbre fokoztuk. A nehéz lövedékek süvöltve fúródtak keresztül a levegőn, lecsapódva óriási tüzeket gyújtottak és hatalmas földtölcséreket emeltek a magasba. Az orosz tüzérség válaszolt.

Reggel hat órakor hosszú gyalogsági vonalaink felemelkedtek a rohamállásokból és támadásra indultak. A repülőket jelentették, hogy az ellenséges állások mögött legelő állatokat és nagyon sok podgyászt figyeltek meg. Úgy látszik, az ellenség nem is gondolt komoly támadásra. Hiszen a szentpétervári jelentések is azt állapították meg, hogy a galíciai harcok vesztettek heveségükből és hogy a szövetségesek majdnem mindenütt defenzívába mentek át.

Reggel 6½ órakor az ellenséges főállás egész terjedelmében az osztrák-magyar és német csapatok kezében volt. Az ellenség, melyet a nehéz tüzérség megrendített, csak rövid ideig állott ellent, azután sietve kelet felé vonult vissza. De a tüzérség közben éppen oda és Radimnába helyezte át tüzeit, vagyis oda, ahonnan az ellenséges megerősítések voltak várhatók. Ezeket a tüzérségünk felgyújtotta helységeket hatalmas füstfelhők burkolták be. Így az oroszok sem tudták magukat Osztrovba befészkelniök. Ennek a helységnek védőserege megadta magát és a fegyverek százai mellett rengeteg municiót engedett át zsákmányul. Ekkor gyalogságunk már az egész vonalon Radimno és az ettől déltől eső helységek felé nyomult előre. És minden előretett lépéssel a foglyok száma is szaporodott.

Sztrij vásártere.

A Leipz. Presse-Büro felv.

Egyik hadosztály csakhamar azt jelentette, hogy nincs elég legénysége a foglyok nagy tömegének elszállítására, hacsak nem a hadművelet rovására von el egész csapatokat. A hadtestparancsnokság lovasságot bocsátott erre a célra rendelkezésre.

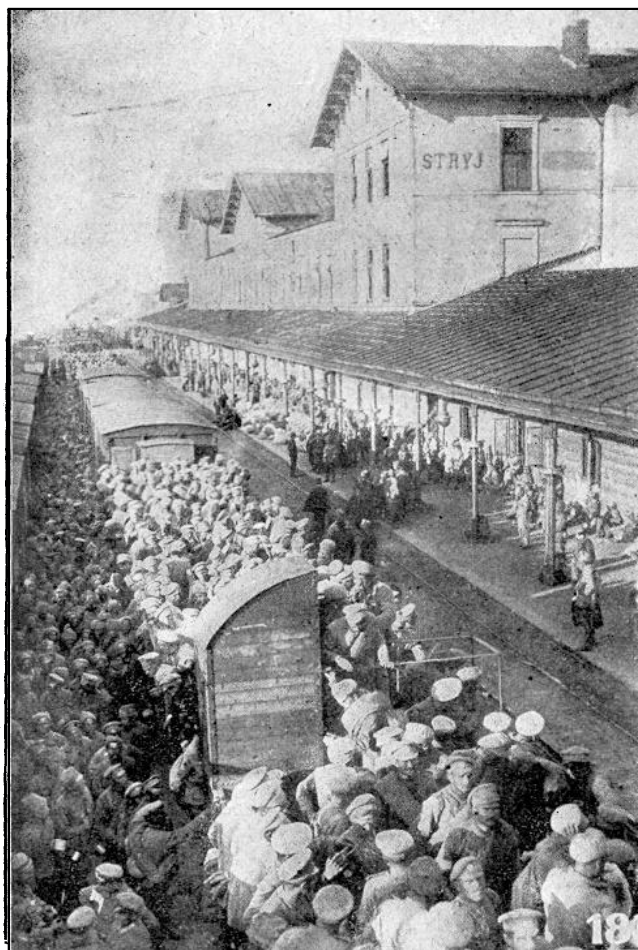
Radimno mellett veszedelmesen összetorlódott az ellenség. A Szanon átvezető fahidakat el-sietve idő előtt égette fel. A küzdelem színhelyéről ollóstávcsovel jól meg lehetett figyelni a lobogó lángokat és a füstfelhőket, melyeket a kiöntött nafta sötétekké festett. És látni lehetett kelet felé menekülő oszlopokat, melyek rendezetlen csapatokban árasztották el a Dunkovice felé vezető országutat. Minthogy a Radimnában összegyűlt orosz újoncok csak rövid ideig állottak ellent, ez a város is a németek kezére került, még pedig azzal az egész tüzérséggel együtt, mely ezen a helységen keresztül akart a Szanhoz menekülni.

Az orosz hadvezetőség gyorsan odavont friss tartalékokkal csak a zagrodii hídfőnél tudta a németek támadását megállítani.

25-ikén a bátor VI-ik (kassai) hadtest Zagrodit is elfoglalta és így ott kierősszakolta a Szanon való átkelést és másnap, a túlsó parton, Dunkovicét kerítette hatalmába.

* * *

József Ferdinánd hadseregének előnyomulása Szieniaván át nagyon kellemetlenné vált az

Sztrij állomása orosz foglyokkal.

A Presse-Photo-Syndikat, Berlin, felvétele.

ellenségre, minthogy így a Lubacovka melletti állásainak hátába kerültünk. Az oroszok legközelebbi nagy megerőltetésekkel elsősorban azt akarták elérni, hogy ebből a fatális helyzetből kiszabaduljanak és hogy a frontjába nyomult éket ismét visszadorozítsák. A nagyherceg rendkívüli módon megerősítette a Szieniava - szakaszt. Amennyi csapatot csak nélkülözni tudott a többi harcvezetéseken, azt mind 4-ik hadseregünk ellen indította. Még az Amuron-túli helyőrséget is belevonták a küzdelembe, pedig ennek speciálisan az volt a hivatása, hogy Észak-Mandzsuriában mint népfőklőcsapat a vasúti vonalakat védelmezze, és arra, hogy háborúban, még pedig európai harcútereken használják fel, bizonyára még Oroszországban sem gondoltak soha.

Május 28-ikán és 29-én a főherceg jobbszárnya ellen intéztek az oroszok szüntelenül hatalmas rohamokat. Ezekkel végre annyit mégis elértek, hogy hadseregszereplésünk elhatározta Szieniavának ideiglenes átengedését, nehogy ennek az egyetlen egy pontnak hírszáért hősiesen küzdő katonáink közül túlságosan sokat kelljen feláldoznia.

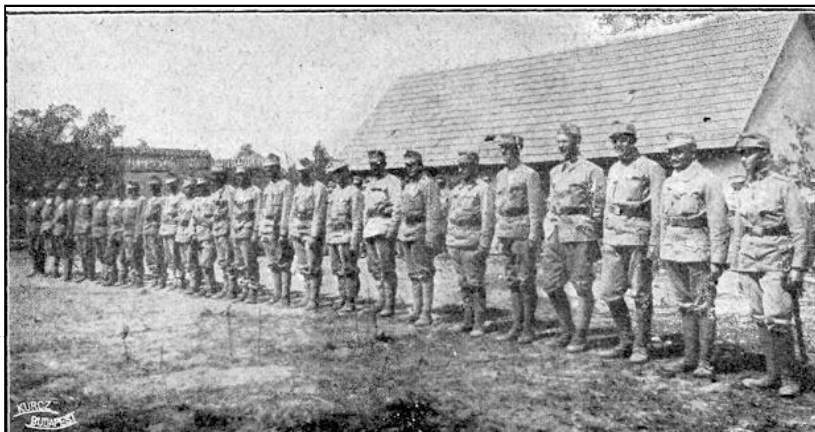
Ezek a Szieniava körül folyt új és hatalmas harcok azonban nekünk is nagy előnyöket szereztek. Mert az oroszok az említett szerény siker elérésére — a többi között — a Linsingen seregével szembenálló frontjukról is elvontak csapatokat és ezzel akaratlanul is megkönnyítették ennek a seregnek további előnyomulását.

Linsingen tábornok valóban azonnal kihasználta a kínálkozó előnyt, úgy hogy aránylag könnyen sikerült az oroszoknak Drohobic és Sztrij melletti megerősített állásain keresztül törnie.

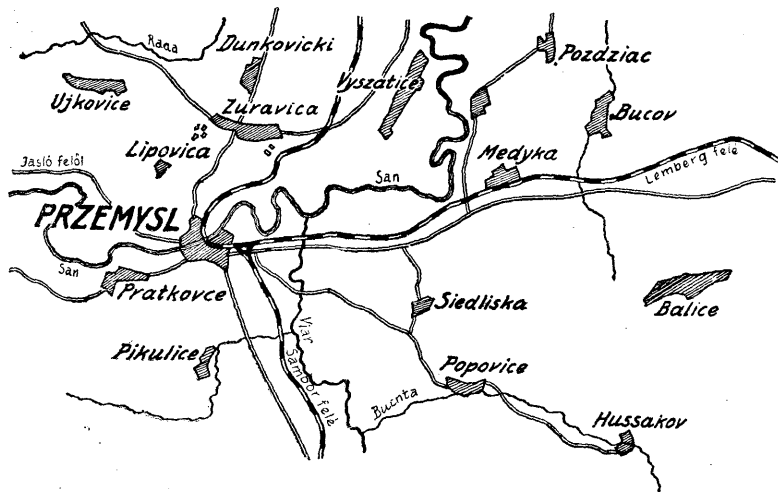
Az oroszoknak a Szieniava melletti elszigetelt offenzíváját a főherceg csapatai nagyon szűk határok közé szorították. A tiroli hadtest elrettentő bátorsággal szállt szembe az ellenséggel és csapatainak óriási veszteségeket okozott. A támadás színhelyét sűrűn borították be az oroszok holttesteivel.

Május 31-én a 38-ik honvédhadosztály Sztrijnek utolsó sáncait is elfoglalta és mint győző vonult be a városba. Másnap, június 1-én, Szurmay tábornok csoportja heves éjjeli harc után az ellenségnek azokat a Drohobic-től északra eső pozícióit foglalta el, melyeket a Sztrij melletti áttörés különben is bőven megrendített. Ez a két nagy siker a Linsingen-féle seregnek összhadműveleteit is gyorsabbá tette.

Június 3-án ennek a seregnek támadása a maga szakaszának egész frontján nagy len-

Kitüntetések kiosztása Przemyśl visszafoglalása után.

Przemysl körletének vázlatos térképe.

dülettel haladt célja felé, úgy hogy az oroszok már 4-én reggel valamennyi csapatukkal a Dnyeszter felé, Szambor irányába voltak visszavonulóban.

PRZEMYSL VISSZAFOGLALÁSA.

Június 3-án reggel a legfelsőbb hadvezetőségünk boldogan jelentette a monarchiának a nagy győzelmi hírt: »Przemysl megint a miénk!«

Az osztrák-magyar X-ik hadtestnek, amelynek parancsnoksága békeidőben Przemyslben székelt — tehát annak a hadtestnek, melynek legénysége Przemysl körzetéből egészítődik ki — jutott osztályrészül az a dicsőséges, lelkesítő feladat, hogy szülőföldjének ezt a fontos városát kiragadja az ellenségnek kezéből, mely hónapokon át garázdálkodott benne.

Ennek a hadtestnek csapatai közvetlenül azután, hogy a Przemysltől nyugatra eső területre érkeztek, vagyis május közepén a nyugati várövig és speciálisan az erős Pralkovce-erődig küzdötték magukat előre és a vár őrségét állandóan foglalkoztatták.

A tulajdonképpeni támadást azonban csak nehéz tüzérségünk megérkezése után lehetett megkezdeni.

Május 30-án reggel állítottuk fel ostromütegeinket, melyek a várnak erre a részére azonnal megindították a tüzelést és a 9-ik és 45-ik gyalogezrednek egyes szakaszai már ennek a napnak estéjén be is vonultak a Pralkovce-erődbe.

A Böhm-Ermolli-hadsereg kötelekébe tartozó csapatoknak ugyanekkor az ellenségnek Huszakov melletti állásait (Medikától délkeletre) sikerült áttörniök és magát a helységet is elfoglalniök.

Május 31-én az orosz vezérkarnak orgánuma, a »Ruszkij Invalid« a következőket írta:

»Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a németek legutóbbi hadművelete minden valószínűség szerint elérte tetőpontját. És kijelenthetjük, hogy ez a művelet csak mellékes célt fog elérni, tudniillik egy kis időre késlelteti Berlin felé való előtörésünket, persze nem abban a mértékben, mintha a németeknek

sikerült volna egy vagy két galíciai hadseregünket megsemmisíteniök.«

Bármilyen nevetségeseknek látszanak is ma ezek a kijelentések, akkoriban nagyon jellemzők voltak az orosz főhadiszállás gondolkodására. A Szieniava mellett kivívott csekélyke siker, mely annyi áldozatába került az ellenségnek, megnövesztette az orosz hadvezetőség taraját. Valóban azt hitte, hogy offenzívánk túlelmedett tetőpontján és hogy mindazt, amire az osztrák-magyar és német seregek ezután fognak vállalkozni, nem kell valami nagyon tragikusan venniök. A vár elestében sem hitt a nagyherceg komolyan, hiszen az őrseregnek, minden eshetőségre számítva, szigorúan megparancsolta, hogy semmi esetre se tágítson. Így hát — vélte a főparancsnok — egészen bizonyos, hogy a szövetségesek minden további esetleges erőlködése kudarcot fog vallani.

A przemysli X. számú erőd romjai.

A Kilophot, Wien, felvétele.

A Pralkovce-erődnek és Huszakov falunak elvesztése mégis gondolkodóba ejtette az orosz főhadiszállást, csakhogy gondolatai egészen hamis irányba terelődtek. Meg volt ugyanis győződve, hogy főtámadásunkat délnyugatról és délről tervezzük a vár ellen. A várnak nem valami nagyszámú, tartalékban levő nehéz tüzérségét a déli fronton alkalmazták és oda-rendelték a felesleges gyalogsági tartalékot is. Ezért a X. hadtest hirtelen nagy túlerővel találta magát szemben. Ezzel azonban az őrseregnek főerejét vonta magára és így azt az északi fronton, ahol a szövetségesek valójában betörték, lényegesen meggyöngyöztette.

Közben Mackensen az északi csoporttal hatalmas tüzelést indított a vár ellen. A tűz elsősorban a Dunkovicki és Zuravica-szakaszban levő erődök ellen irányult. A 42-es mozsártól egészen kis hegyi ágyúinkig minden kaliberünk működött.

Május 31-ikén délután négy órakor elhallgattak a nehéz lövegek. Ugyanekkor v. Kneussl altábornagy bajor hadosztálya, melyet egy gyalogosan küzdő honvédhuszárezred és egy lövészzászlóalj támogatott, rohamra indult.

Nehéz tüzérségünknek pusztító munkája, mely a várnak erőd műveit és támaszpontjait teljesen megsemmisítette, olyan bomlasztó és lesújtó hatást tett a védőseregre, hogy nem tudott a támadó gyalogságnak hosszasan ellentállni. Az (10/a, 11/a és 11) erődöknek védőrsége, amennyiben a szétlövedözött kazamatáknak romjai nem temették maguk alá, ész nélkül menekült, miközben az egész hadifelszerelést — közte nagyon sok legújabb könnyű és nehéz orosz ágyút — zsákmányul hagyta maga után.

Június 1-sején egyes zászlóaljakat ellentámadásra küldött az ellenség előre. Ezt az ellentámadást könnyűszerrel utasították vissza az ostromlók. Erre aztán a 10. és 12. sz. erődöket küzdötte le a nehéz tüzérség. A 45. számú porosz gyaloghadosztály bajor csapatokkal együtt két, a 11. erődtől kelet felé fekvő sáncot, melyet az ellenség szívesen védelmezett, rohammal foglalt el. Május 27-én a 10. sz. erődöt rohanta

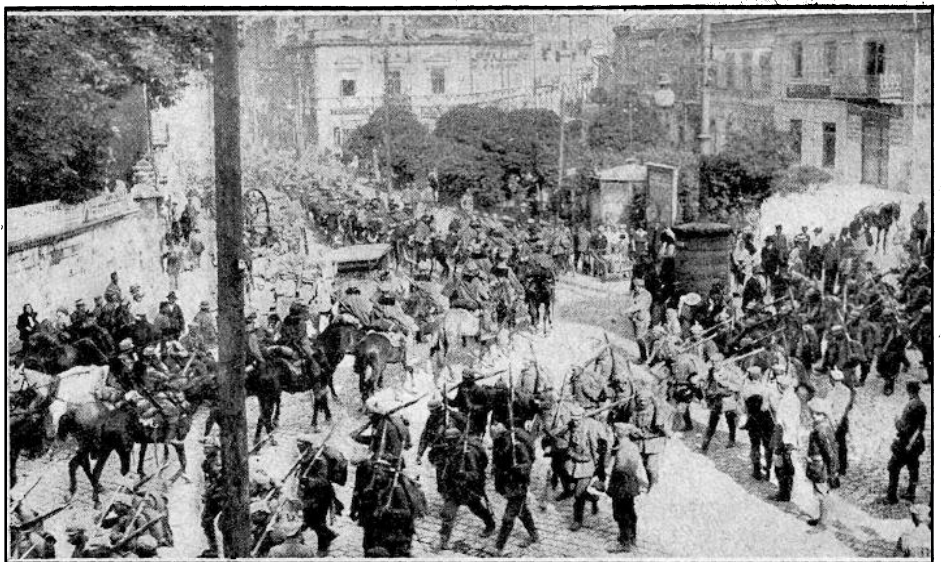
meg a 22. bajor gyalogezred. Ebben a nehéz tüzérség egyetlen egynek kivételével minden védett állást és kazamatát rommá lőtt. Egy gyalogzászlóalj este a 12. sz. erődöt foglalta el. A 9/a, 9/b és a 10/d erődítések megadták magukat.

Este v. Kneussl altábornagy csapatai a város irányába kezdték támadni. Zuravica falut és a tőle északra eső erődítési állást elfoglalták. Erre aztán a német csapatok és v. Berndt vezérőrnagy osztrák-magyar lovashadosztálya megszállhatták a belső erődítési vonalat és négy órakor reggel, miután még sok foglyot ejtettek, bevonulhattak Przemysl északi külvárosába.

A tizedik hadtest ugyanekkor délről nyomult be a várba és az oszlop élei reggel 6 órakor elérték a város főterét.

Amint az északi front megostromolt erődjeinek későbbi megvizsgálása mutatta, legnehezebb ütegeinknek hatása megrendítő volt. Három méteres betonsánczok szétrepedtek és szilánkokká hulltak. A 42 centiméteres lövegek 8 méter mély és néhol 15 méter széles tölcseréket vájtak. Ezeknek a lövegeknek erkölcsi hatását mi sem jellemzi jobban, mint hogy az oroszok több helyen maguk vágták szét a dróthálókat, csakhogy kiszabaduljanak az elviselhetetlen helyzetből és hogy megadhassák magukat az ostromló ellenségnek.

Annak a napnak folyamán, melyen csapataink behatoltak a várba, az ellenség elhagyta Przemyslt és kelet felé vonult vissza, hogy azután a Medikától északra emelkedő magaslatokon utóvédjeivel kísérelje meg az ellentállást.

Magyar, osztrák és német csapatok Przemyslben.

A Kiltóphot, Wien, felvétele.

Csapatunk bevonulása Przemyslbe.

Nikolajevics nagyherceg Lembergől az orosz határhoz közel fekvő Brodiba helyezte át a galíciai orosz főkormányzás székhelyét.

* * *

Mikor május 2-ikán reggeli hat órakeretlenes ágyúdörgés jelezte Gorlice mellett offenzívánk megindulását, senki sem mert volna arra gondolni, hogy egy hónappal később majdnem ugyanabban az órában és percben Przemysl újra a mienk lesz.

Przemysl visszafoglalásának híre óriási hatást tett széles e föld kerekének minden részében. Ellenségeinket lesujtotta. Oroszország négy és fél hónapon át hiába ostromolta az erősséget és végre csakis Kuzmanek hősi védőseregének kiéheztetésével tudta hatalmába keríteni. Szomorú győzelme volt ez akkor az oroszoknak. És a cár Przemysl »elfoglalása« alkalmából mégis hálaadó istentiszteleteket rendeztetett és kijelentette, hogy Galícia örök időkre orosz birtok marad immáron.

És most ugyanazt az erősséget, melyet az orosz fegyverek nem bírtak elfoglalni, alig négy napi ellentállás után újra az ellenségnek engedték át a cár seregei.

A Przemysl előtti dicsőséges győzelem nemcsak katonai, hanem erkölcsi szempontból is rendkívüli jelentőségű volt az osztrák-magyar monarchia számára. Ez a csodálatos siker

felemelően hatott a monarchia minden részére és leírhatatlan ujjongás tört ki mindenütt, ahová a hír eljutott. Przemysl újra a mienk! hangzott a völgyekben és hangzott a hegyek közt és öröm és boldogság dobogtatta meg a szíveket és gyújtott tüzet a szemekben. Az osztrák-magyar monarchiában, valamint a velünk szövetséges török és német birodalomban, sőt a semleges és velünk harcban álló államokban is úgy érezte mindenki, hogy Przemysl visszafoglalása első megkoronázását jelentette azoknak a nagy győzelmeknek, melyek egy hónappal előbb indultak meg. A hónapokon át

hozott súlyos áldozatokért ez volt első igazi kárpótlásunk, a monarchia népeinek első elégtétele azokért a nehéz megpróbáltatásokért, melyek között olyan hősiessé állották meg helyüket és elégtételt jelentett ez a győzelem Kuzmanek tábornok és seregei részére is, akik egy féléven át a legvégső lehetőségig tartották a várát és akik akkor már orosz fogságban sínylődtek.

Bizalom szállotta meg a lelkeket. Mindenki úgy érezte a monarchiában, hogy: ha ez sikerült, akkor sikerülnie kell mindannak is, ami ezután fog csak következni. Igazságunknak győznie kell minden ellenségünk és rosszakarónk felett, a végső és döntő győzelemnek a miénknek kell lennie!

A Przemysl körüli harcokban elfogott oroszok száma június 1-től 5-ig 40.000-re emelkedett.

A következő napokon Przemysltől keletre, ahol az ellenséget Moszciszkaig kergették vissza csapatunk, rövid, szükségszerű szünet állott be. Az oroszok a várban borzasztó állapotokat hagytak maguk után. Az egészségi és élelmezési viszonyokat gyorsan meg kellett javítani. És minél előbb gondoskodni kellett a Szanon átvezető vasúti és az országutakat összekötő hidaknak ideiglenes pótlásáról, mint-hogy az oroszok szétrombolták azokat. Erre azért volt szükség, hogy a Szanon át előre-

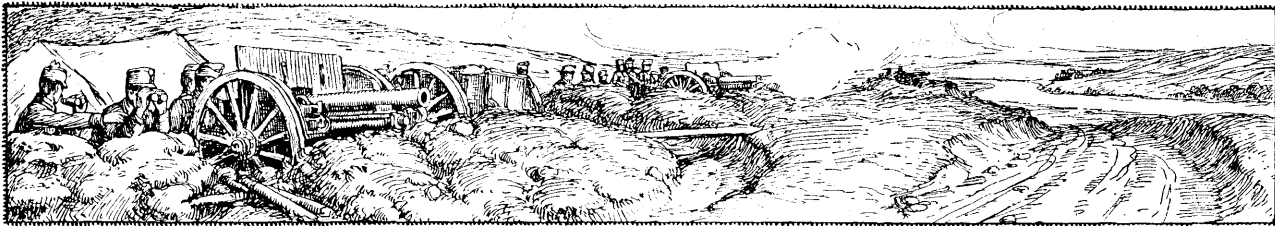
nyomult hadtestek és a vár mögötti terület közt minél előbb meg lehessen teremteni az összeköttetést. A vasúti szolgálatot is sietve helyre kellett állítani, hogy a nagy utánpótlásokat a frontra lehessen szállítani. Mindezek a munkálatok több napot vettek igénybe. Csak elvégzésük után lehetett az üldözés folytatására gondolni.

Csapatainknak Przemysl várába való bevonulása betetőzése volt azoknak a sikereknek, melyeket az oroszokkal szemben elértünk.

Az ellenség már Sztrijtől is Lemberg irányába vonult vissza és csapataink Lengyelországban már mélyen az ő területére nyomultak be. Hadserege bomladozni kezdett. Az utolsó hónap alatt háromszázezer foglyot, a lövegek százait és rengeteg hadianyagot hagyott kezeink között. Valóban nagy munkát vegeztünk — és a mi a fő, jól végeztük. Igaz, hogy még sok és nehéz tennivaló maradt a jövő számára, de a siker, mely csapatainkhoz szegődött, később sem maradt tőlük el.

Kneussl német altábornagy, a Przemyslt megostromló bajor csapatok parancsnoka.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

OFFENZIVÁNK FOLYTATÁSA KELET FELÉ. BEVONULÁSUNK LEMBERGBE.

Hadoszlopaink, melyek győzelmesen vonultak be Przemyslbe, nem maradhattak sokáig a városban. Egy rövidke pihenőt is csak alig lehetett részükre juttatni. A taktikai helyzet azt követelte, hogy tovább üldözzük a visszavonuló ellenséget, hogy a sarkában maradjunk. A harcoló katona csak pillanatokig örülhet győzelmének. Ő maga csak kivívja a győzelmet, a siker felett való örvendezést ott-hon hagyott kedveseinek kell átengednie.

Csapataink az oroszokat rövidesen kiverték a vár keleti részéből és Medika felé szorították őket. Még ugyanazon a napon és a következőn is kemény utóvédharcokat kellett megvívniuk.

Nikolajevics nagyherceg az orosz odesszai hadsereget, amelynek az volt a rendeltetése, hogy a Boszporusz ellen küzdő szövetségesekkel operáljon együtt, gyorsan erősen fenyegetett Dnyeszter—Lemberg irányú frontjának megerősítésére vonta el. Így azoknak az ántátseregeknek, melyek a Dardanellákat ostromolták, végeláthatatlan időre le kellett mondaniuk az oroszok támogatásáról.

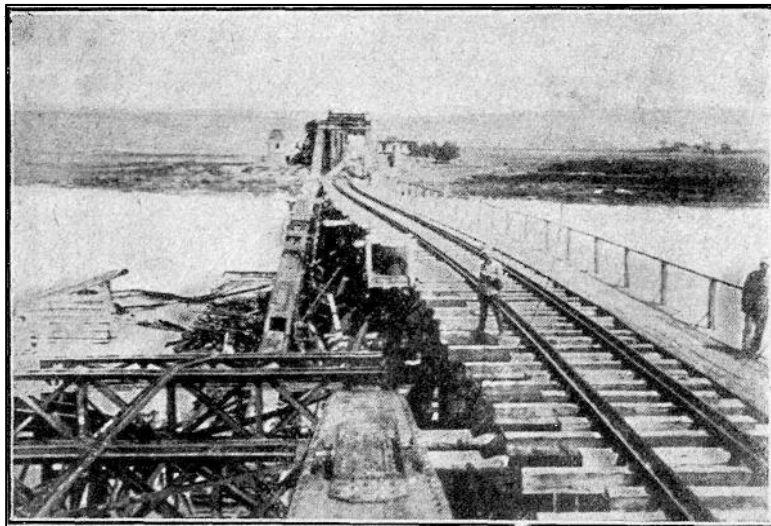
Az orosz harcvonalak újabb megerősítésének azonban az volt az eredménye, hogy különösen a Linsingen-hadsereg előnyomulásával szemben megint nagyobb ellentállást lehetett kifejteni. Így hát ennek a hadseregnek június 3-ika és 5-ike között Sztrijtől és Drohobictől északra heves harcokat kellett megvívnia, melyek azonban nemcsak hogy szerencsésen végződtek reánk nézve, hanem még az az ered-

ményük is megvolt, hogy az ellenségnek Zidacov és a Vadovicetől északra eső terület között a Dnyeszterig kellett visszavonulnia. Ugyanakkor Linsingen jobbszárnya erősen kelet felé kanyarodott, elfoglalta a Zuravno és Kalusz melletti magaslatokat, úgy hogy ennek a hadseregnek arcvonala most már egy derékszögű saroknak alakját mutatta.

József Ferdinánd és Pflanzler-Baltin hadseregeinek arra kellett közben szorítózkodniuk, hogy meglevő állásaikban az ellenségnek minél nagyobb erőt vonják magukra, hogy így frontunk ékje Przemysl-től és Sztrijtől kiindulva minél könnyebben nyerhessen tért Lemberg felé.

Június ötödikén este déllengyelországi és galíciai összfrontunknak a következő lapon közölt vázlatban feltüntetett alakja volt.

A viszonylagos nyugalomnak néhány napja alatt a Linsingen-hadsereg erős akciót indított meg. Zuravnónál átkelt a Dnyeszteren és lejjebb egészen Halicsig szorította vissza az oroszokat. Június 8-ikán elfoglalta Sztaniszlaut és a sereg jobbszárnya a Pflanzler-Baltin-hadsereg balszárnyával együtt az Ottinia—Korszov—Kulackovcétől északra eső vonalig nyomult előre. Közben az oroszok megszakítás nélkül folytatták a Pruth melletti hadsereg ellen irányuló tömegtámadásaikat. Láthatóan rendszer volt abban a rettenetes makacságban, amellyel Oroszország (még a következő hónapokon át is) Romániára támaszkodó szárnyának helytállását biztosítani akarta. A szívós erőparálsnak nyilvánvalóan az volt a célja, hogy Románia, ha már nem lehetett semlegességéből Oroszország javára kimozdítani, érezze, hogy az orosz seregek állandóan sakkban tartják.

A helyreállított Dnyeszter-híd Halicsnál.

Az ellenség Pruth melletti állásaira építette fel minden reményességét, segítségükkel vélte a hadi és egyúttal a politikai helyzetet is megváltoztatni. Meg volt győződve, hogy Romániát végre is az orosz ügy mellé fogják kényszeríteni. Éppen ezért hadd lássa az akaratos ország szakadatlanul az orosz csapatokat, melyek Novoszelicától északra szorosan a román Pruth-határon állottak. Hadd hallják a románok éjjel-nappal az ágyúknak dörgését.

Június 9-én Pflanzler-Baltin hadseregének csapatjai Szniatintól keletre átkeltek a Pruthon és megszállták Kotzman helységet.

Június 10-én a Dnyeszter mellett elfoglalták Zaleszcekit és biztosították maguknak az átkelést. Ekkor aztán a legészlebb Pruth-szögletben sem tudták magukat az oroszok tovább tartani és részben Czernovicczal szemben észak felé, részben a besszarábiai határon át is megkezdették a visszavonulást.

Másnap már az egész Dnyeszter és Pruth közötti területet kiürítették. Csapataink azonkívül még besszarábiai területen is megszállottak néhány helységet.

UJABB ÁTTÖRÉS.

Közben legyőztük azokat az akadályokat is, melyek üldözésünket a Szan mellett megállították és ott is újra folytathattuk a harcokat. Csapataink elsősorban Jaroszlautól északi irányban törtek előre a Szanon

át és a szieniavai hidfőt újra hatalmukba kerítették.

A kassai hadtest június 13-ikán Jaroszlautól keletre és délkeletre törte át az orosz frontot, miközben 13.000 orosz jut a győzők kezére. Az ellenség Moszesiszka mellett is hátrálni kezd. Przemyslen túl harcoló seregeink ezen az egy napon 16.000 oroszot fognak el.

Az, hogy az új áttörést Mackensen hadserege hajtja Jaroszlautnál véghez, nemcsak a hadvezér taktikai ügyességének az eredménye, mert ez egyúttal Frigyes tábornagy, illetőleg vezérkara főnökének, Conrad bárónak pontosan megszabott terve szerint történt. Conradnak ez a terve, ha nem is észrevehetően, már az oroszok-

nak a Lubacovka felé való előbbi visszaszorításában is megnyilatkozott. Május végén nem lehetett még ezt a Lubacovka mellett kivívott sikert kellően kiaknázni és így jelentőségét nyilvánvalóbbá tenni. Egy-egy sikernek stratégiai jelentősége mindig kisebbnek látszik a pillanatnyi taktikai eredményénél. Az úgynevezett »nagy győzelmeknek«, melyek a foglyok nagy számában, sok ágyú zsákmányolásában és más egyéb hasonló eredményekben nyilatkoznak meg, gyakran koránt sincsen a harctéri helyzet további kialakulására olyan hatalmas befolyása, mint amilyent a külső siker hatása alatt a közvélemény szokott nekik tulajdonítani.

Német katonák automobilon Grodeken áthaladnak.

Révész és Biró felvétele.

Itt fordítva állott a dolog. József Ferdinánd főhercegnek a Lubacovka felé való előtörése látszólag nem volt jelentékeny esemény. Csak a katonai szakértő ismerte fel, hogy e mögött a látszólag egészen elszigetelt és véletlen művelet mögött mélyebb célok rejtőznek és hogy felület alatt legfelsőbb hadvezetőségünknek valami olyan szándéka rejtőzik, mely csak későbbben fog láthatóbban a felszínre kerülni.

És mikor az oroszok nemsokára olyan óriási tömegekkel támadták meg a Szannak

törnök, ahol szemben vele Mackensen és Böhmermoller seregeinek szárnyai összeértek, tehát Radimno vidékén — a június 13-iki sikerrel tényné vált.

Június 15-ikére az oroszokat már teljesen túlvetettük a Lubacovkán, Mackensen serege elérte a Niemirov—Lubacov—Oleszivevonalat és ezzel teljesen észak felé kanyarodott. Ekkor már József Ferdinánd seregeinek jobb szárnya Piszkorovicénél északi irányban való kanyarodását szintén végrehajtotta.

Ugyanebben az időben Böhmermoller tábornok keleti irányban folytatta az üldözést és az ellenséget a grodeki tavakig vetette vissza. 16-ikán éjjélkor ennek a nagyszerű seregnek császári és királyi ezredei Grodeknek nyugati részébe máris bevonultak.

Az ellenséget tehát egész galiciai frontján újra visszavonulásra kényszerítettük. Legfelsőbb hadvezetőségünk hivatalos jelentéseiben a következőképpen emlékezik meg eddigi eredményeinkről:

Éppen 1½ hónap telt el a nagy offenzíva megindítása óta.

Öt nagy csatában és az ütközeteknek egész sokaságában szegezték a szövetségesek a győzelmet zászlóikhoz, összesen 971 tisztet, 391.000 főnyi légénységet fogtak el és 304 ágyút, 763 gépfegyvert és számos lőszer- és tréncocsit zsákmányoltak, egy várat pedig elfoglaltak.

„Amikor majdan kellőképpen fogják a májusi és júniusi napokat méltatni, írja egy akkori haditudósító, »az osztrák-magyar hadsereg történetének legszebb lapjai fognak megjelenni.« Milyen kevésbé tudtuk akkor még csak sejteni is azt a heroikus nagyságot, mely bátor katonáink lelki erejében rejtőzött! A legszebb lapot? A májusi és júniusi napok?... Hát voltak-e másfélék is, mint legszebb lapok? Hát a júniusi napokra nem július, augusztus, szeptember stb. napjai következtek azokkal a dicsőséges diadalokkal, melyeket Lemberg, Ivangorod, Breszt-Litovszk mellett, majd mélyen benn a poléziai mocsarakban, továbbá az Isonzo mellett, Tirolban, Szerbiában és így tovább a harcterek végtelen sokaságán végig vívtak ki hősi csapataink...

Ki tudta akkor csak elképzelni is, hogy a feladatok milyen sokasága vár még hadseregünk összességére és hogy milyen bravúrral, milyen csodálatos erővel és kitartással fogja valamennyit megoldani...

Grodek csapataink bevonulása után.

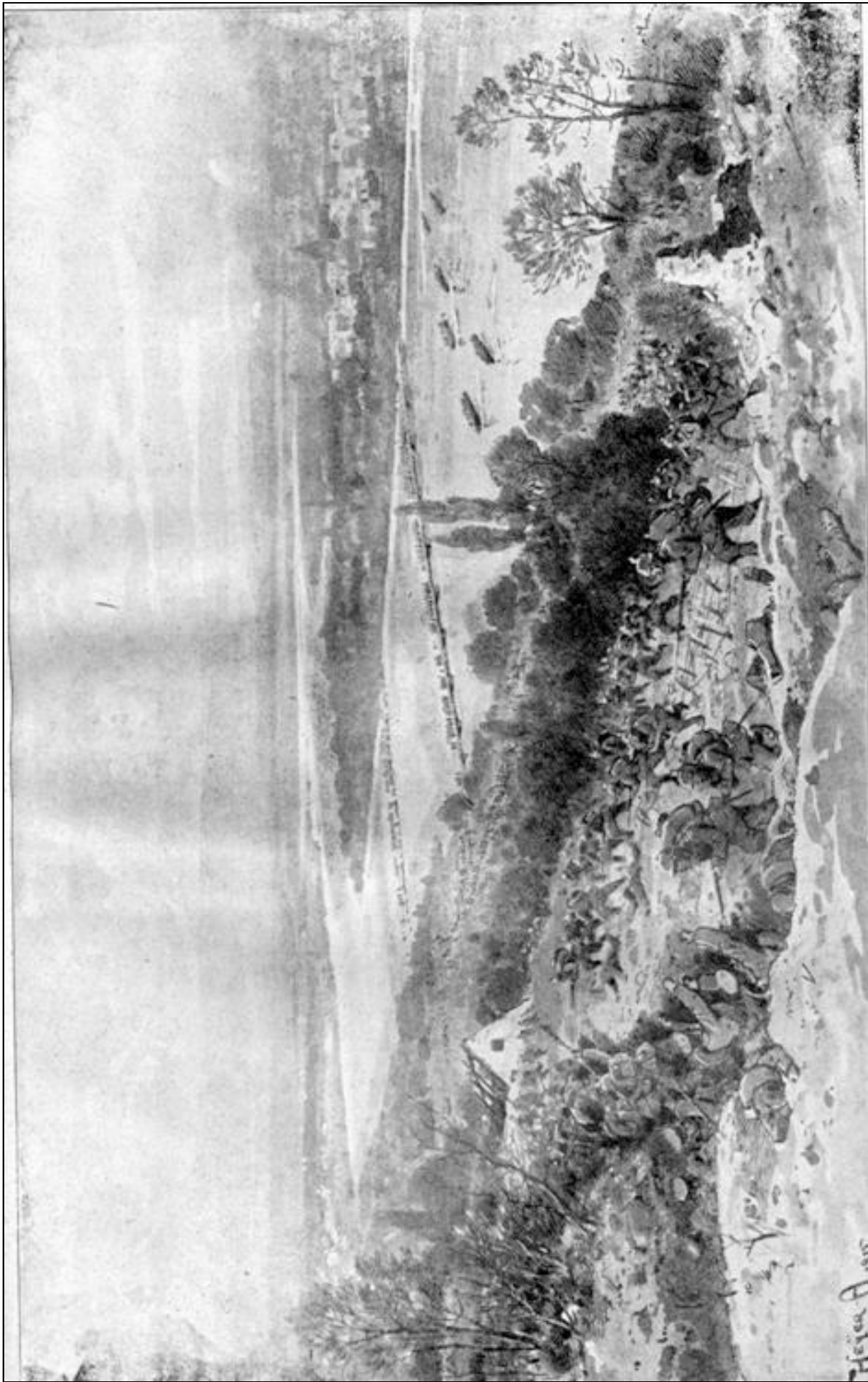
A Képfotó, Wien, felvétele.

ezt a szakaszt, hogy Szieniavát újra kiürítettük, a szakértő előtt akkor is világos volt, hogy ez korántsem jelentheti Conradnak ehhez a helyhez kapcsolódó haditervének feladását. Ez a terv éppen ott akarta az orosz frontot széttepedni, hogy seregeink az egymástól elszakított részeket excentrikus irányokban kergessék ezután maguk előtt, egyrészt kelet felé, Lemberg irányában, másrészt északnak, Lublin felé.

Az észak felé való kanyarodást József Ferdinánd és Mackensen seregeinek kellett e terv szerint végrehajtani, míg a Przemyslől keletre és délkeletre álló seregeknek, melyek ekkor Böhmermoller lovassági tábornok parancsnoksága alá kerültek,* az lett volna a feladatuk, hogy a kelet felé visszaszorítandó orosz erők üldözését folytassák.

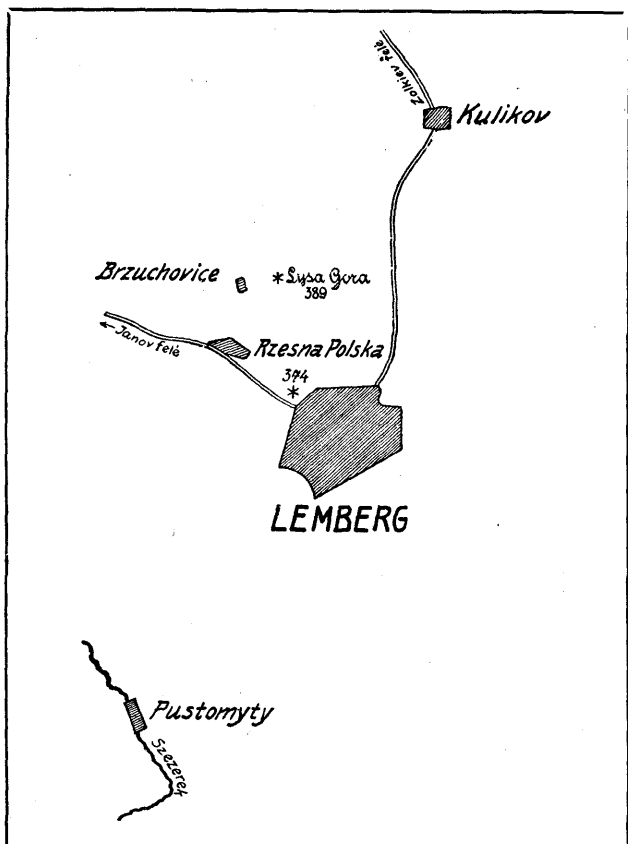
Miután a Szan-frontunk mögött közlekedési viszonyainkat rendbehoztuk, azimént vázolt hadműveleti tervnek végrehajtását újra meg lehetett indítani. Első feltétele — hogy tudniillik az orosz frontot azon a helyen sikerüljön át-

*) Boroevics Szvetozár gyalogsági tábornokot, a dicső 3-ik osztrák-magyar hadsereg parancsnokát, aki csapatait Duklától úgyszólván megszakítás nélküli iramban egészen Przemyslíg vezette, Ő Felsége bizalma az Isonzo-pontra szőlította, hogy ott az olaszok ellen hadműveleteinket irányítsa.

A Linsingen-hadsereg átkelése a Dnyeszteren Zuravónánál, 1915 június 6-án.

Heger A. rajza.

Lemberg körzetének vázlata.

LEMBERG VISSZAFOGLALÁSA.

József Ferdinánd csapatai június 16. és 17-én északi irányban lépték át a határt, orosz területre nyomultak, megszállották Tarnogradot és az oroszokat a Tanev mögé kergették vissza.

Ötven órás heroikus harc után, melynek folytán minden házért véresen kellett küzdeni, június 18-ikán teljesen hatalmunkba kerítjük Grodekot. Ezután többnapos, végül éjjel és nappal szakadatlanul folyó csata fejlődik ki, mely a Dnyesztertől a Vereszica mentén végig Ravaruszkáig terjed ki és Narolig még a nyugatra eső területre is átcsap és melynek az az eredménye, hogy a valamennyi állásukból kidobott oroszok részben Lemberg felé, részben északkeleti irányban, a Bug-vonal felé kénytelenek visszavonulni. Csapataink nagy lendülettel nyomulnak utánuk. Ravaruszkát, Magierovot és Janovot még ugyanazon a napon megszállják.

Ezzel az ellenségnek az az utolsó 334 kísérlete, hogy a szövetségeseket

megakadályozza a Lemberg körüli területre való előnyomulásban, szintén meghiúsult.

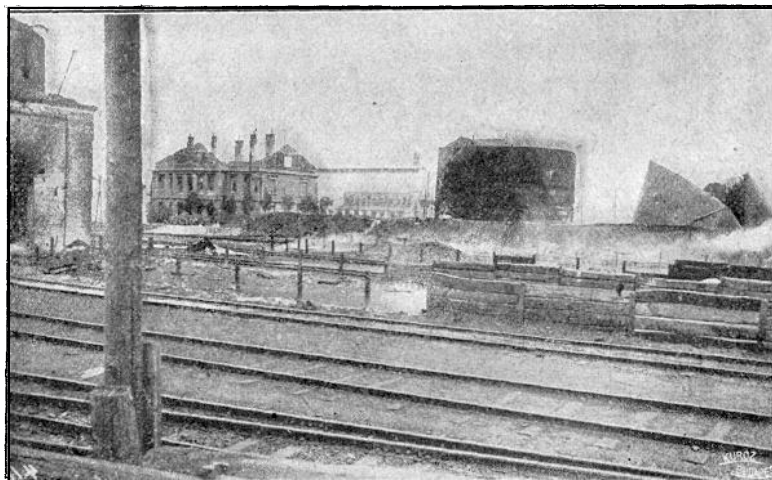
És valóban, Böhm-Ermolli tábornok már másnap reggel döntő támadásra indul Lemberg ellen, hogy a várost, ha lehetséges, rohammal foglalja el. Az a meggyőződés vezette, hogy energikus fellépéssel gyors sikert érhet el. A pillanat kedvezett az orosz ellentállás váratlan, meglepetésszerű megtörésének. Mert az ellenségnek Dnyeszter melletti vonalai éppen akkor kényszerültek visszavonulni és Ravaruszkánál is kettészakítottuk csapatait. Az általános zűrzavarnak ezekben az óráiban alig tudhatott kellő gyorsasággal és körültekintéssel olyan erőket tolni Lemberghez, melyek sikeresen szállhattak volna szembe ottani seregeinkkel. Böhm-Ermolli gyorsan megértve a helyzet kedvező voltát, minden habozás nélkül koncentrikus támadást rendelt el Lemberg ellen.

A sereg déli szárnya június 21-én elfoglalja Pusztomiti helységet és benyomul az ellenség állásaiba.

A legszélsőbb északi szárny éjjel az ellenségnek Kulikov melletti főállásait foglalja el.

Tüzérségünk közben a nyugati frontot árasztja el pusztító tűzével. Június 22-ikén hajnali öt óraker bécsi honvédek az ellenségnek Rzesna Polska melletti erődjét kerítik hatalmukba. Az oroszok itt visszavonulnak, de a város szélén, a 374. számú magaslaton, előre elkészített hadállásokban még egyszer kétségbeesett ellentállást fejtenek ki.

Ezekben a hajnali órákban Brzuchovice és a Liza-Góra-magaslat körül is nehéz harcokat kellett csapatainknak megvívniok. Délelőtt 10 órára ezekből az állásaiból is szuronnyal

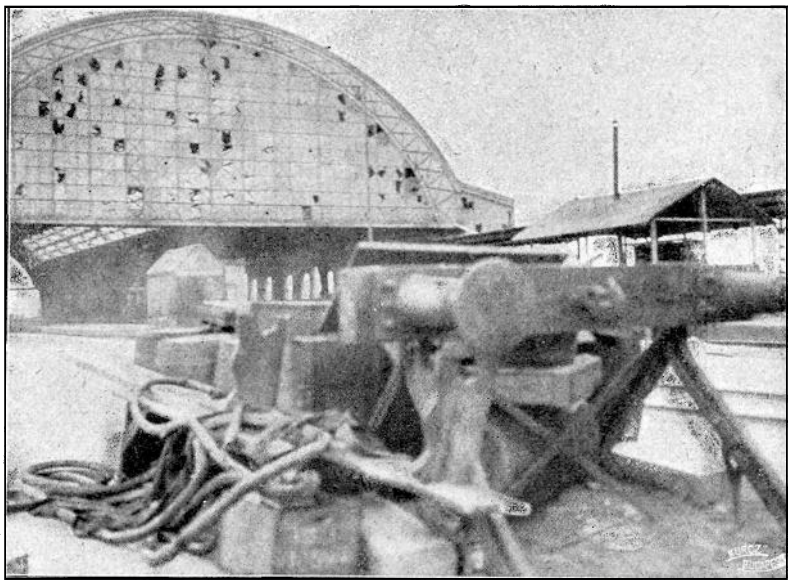
Feldúlt pályatest és állomási berendezés Lembergben.

Bruennlein G., Berlin, felvétele.

Előrelörésünk a grodeki tavaknál.

Heyer A. rajza.

A felgyújtott leMBERGI pályaudvar.

Révész és Biró felv.

kergették ki az ellenséget, miközben különösen a 34. sz. kassai gyalogezred tüntette ki magát.

A támadók e gyors egymásutánban kivívott sikereinek hatása alatt az orosz hadseregparancsnok lemond a további ellentállásról. Az orosz megszálló csapatok között pánik tör ki és az utolsó, nagy nehézségekkel tartott állásokat menekülésszerűen hagyja el. Orosz tisztiek saját legénységük közé lőnek, hogy így kényszerítsék kitarásra. De a katasztrófát nem lehet tovább feltartóztatni. Katonáink a menekülők után törnek és elérik a város első házait... *Lemberg a miénk!*

Délután négy óraker, vezérkarának élén, Böhm-Ermolli lovassági tábornok is belovagol a felszabadított városba. Üldöző oszlopaink élei már ekkor Lembergen túl, keleti irányban nyomulnak előre és a menekülő oroszokat valamennyi kelet felé vezető úton megállás nélkül kergetik maguk előtt...

Ugyanezen a napon Zolkievnél és Mikolajovnál is megkezdették az oroszok a visszavonulást.

* * *

Lemberg lakossága Böhm-Ermollinak a városba bevonult seregét leírhatatlan ujjongással fogadta.

A város úgyszólván pillanatok alatt lobogódszt öltött, az utcákon, az áblakoknál, az erkélyeken ezren és ezren várakoztak, akik a hadseregparancsnok és a csapatok megjelenésénél megható örömkialtásokba törtek ki. A lelkesedésnek, boldogságnak, az elragadtatásnak ezer hangja zúgott végig a városban. Az át-

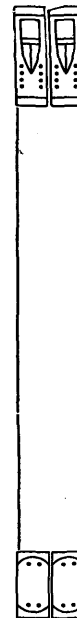
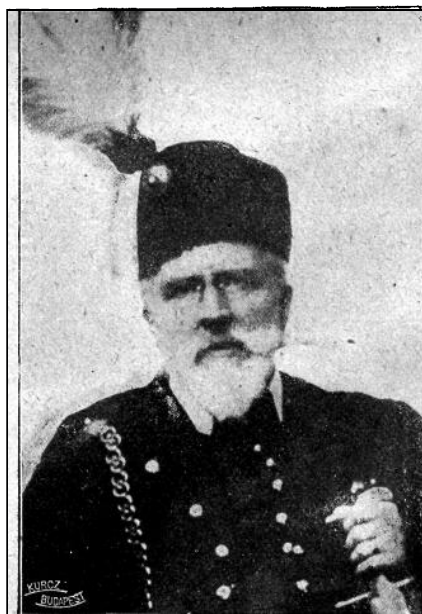
vonuló katonákra virágosó hullott. Sugárzó arcú tömegek ujjongva kiáltották szakadatlanul: »Éljen szeretett uralkodónk! Éljen Ausztria-Magyarország és győzedelmes hadserege! Éljenek megszabadítóink!« A hadseregparancsnokot a tartománygyűlés palotája előtt ünnepélyesen fogadták. Az ünnepelt meleg szavakkal köszönte meg a fogadtatást és megindultan fejezte ki afelett való örömet, hogy a vezetése alatt álló seregnek jutott osztályrészéül az a rendkívüli szerencse, hogy Galicia fővárosát visszafoglalhatta Ő felsége, forrón szeretett uralkodónk részére.

A győzedelmes második hadsereg egyik tábornoka a következő szavakkal számolt be azokról a benyomásokról, melyek a megszábadított Lembergbe való bevonulásakor ragadták meg lelkét:

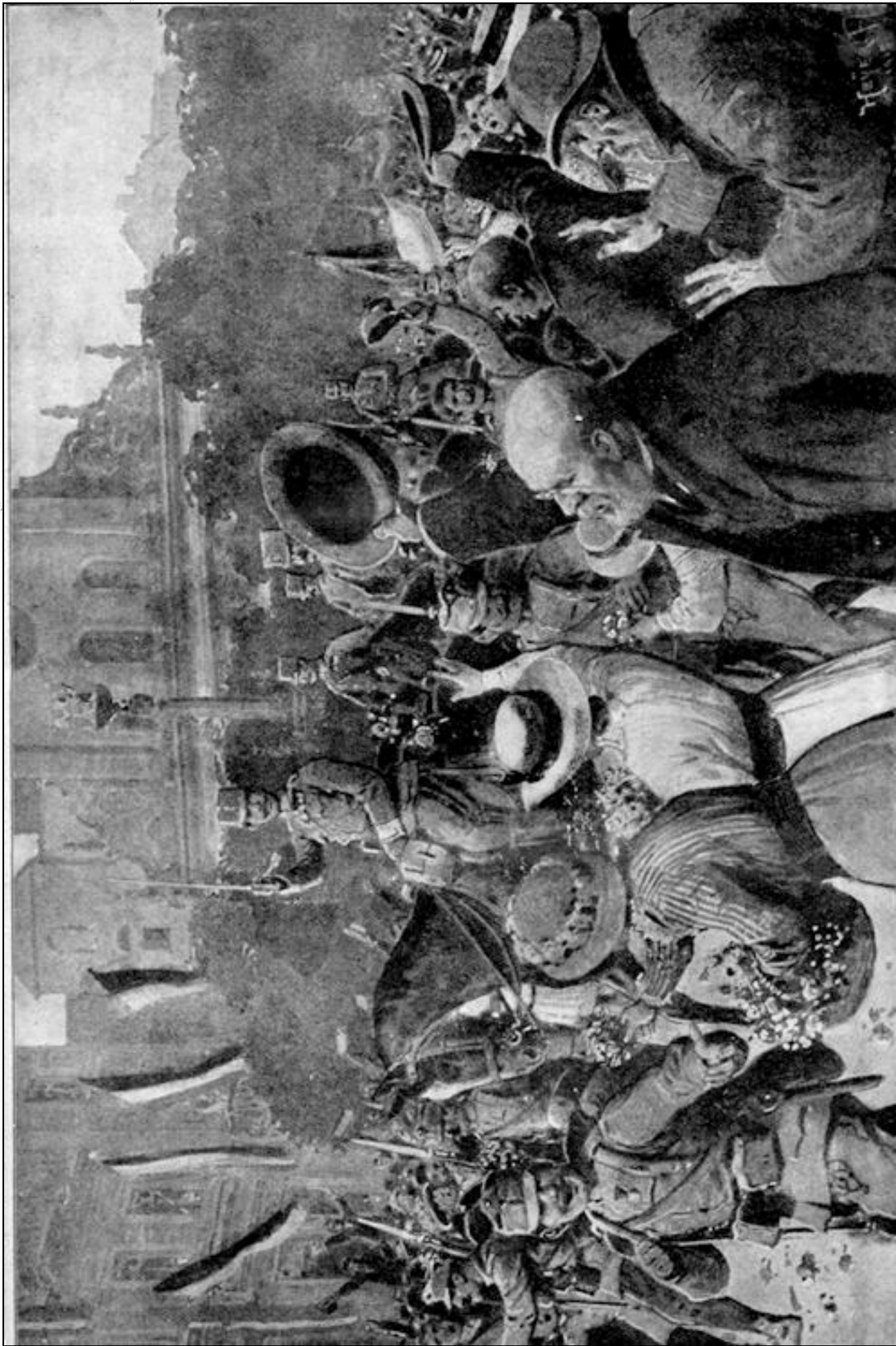
»A Lembergbe való bevonulás igazán történeti nagyságú volt. A lakosság ujjongása mindent elnyomott. Olyan élmény volt, mely szinte leírhatatlan.«

Ő felsége vezérkarunk zseniális főnökét, Conrad bárót, *vezérezredessé* nevezte ki.

A német császár Frigyes főhercegnek, hadseregeink főparancsnokának a főtabornagyi méltóságot adományozta.

Rutovsky, Lemberg polgármestere.

Röhm-Ermolli tábournok II. hadseregünk élén bevonul a visszafoglalt Lembergbe 1915. június 22-én.

Heger A. rajza.

Június 23-ikán este Frigyes főherceg, Hötzendorfi Conrad báró és a főparancsnokság sok más tisztjének kíséretében elutazott a főhadiszállásról, hogy meglátogassa Galiciának visszahódított fővárosát és hogy szemlét tartson az ott harcoló csapatok felett.

A főherceg június 24-ikén délelőtt vonult be Lembergbe. Az ország fővárosának lakossága tomboló lelkesedéssel fogadta az osztrák-magyar seregek főparancsnokát. Minden házat zászlódísz borított és az utcák, melyeken a menet keresztülhaladt, valósággal diadalútnak benyomását tették. Minden erkély és ablak tömve volt. Mindenfelől zászlókat és kendőket lengettek. A lassan mozgó gépkocsikra valóságos virágoszó zuhogott le. A viharos, folyton megújuló örömkialtások hatalmas akkorddá dagadtak.

Böhm-Ermolli ott tette meg jelentését és ott vette át Frigyes főherceg tábornagy kezéből Ő Felsége kitüntetését, a hadiékítménnyel díszített elsőosztályú katonai érdemkeresztet.

* * *

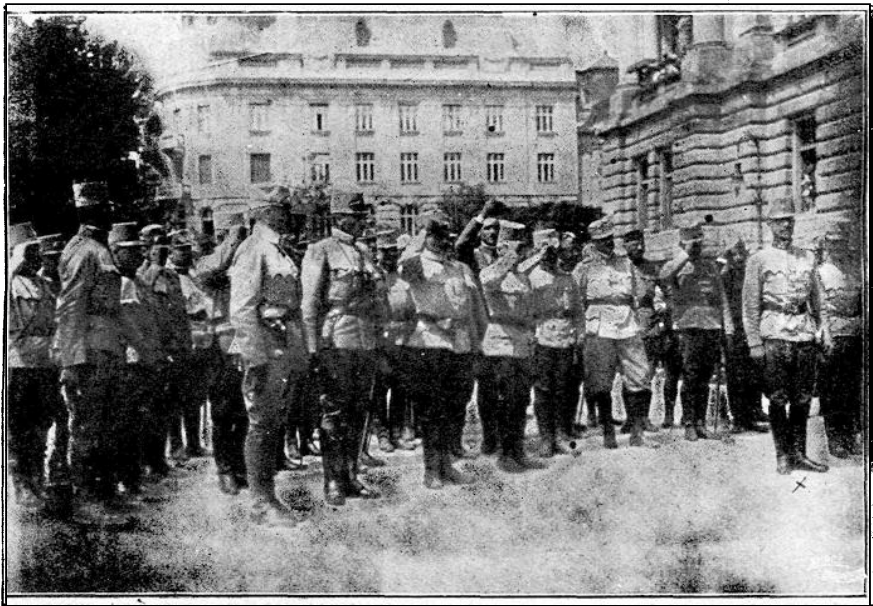
Lemberg visszafoglalásával, mely majdnem 10 hónapon át nyögte az oroszok uralmát,

a világháborúnak egy nagy történelmi fejezete zárult le.

Szövetséges hadseregeink, melyek a május elejétől a június közepén túl terjedő idő alatt úgyszólván egyetlen győzelmi iramban egész Közép-Galiciát és Kelet-Galiciának nagy részét is visszahódították az ellenségtől, Lemberg elfoglalásával olyan óriási sikert értek el, mely az egész világon rendkívüli hatást tett. Annál nagyobb hatást, mert ellenségeink ugyanebben az időben a legcsekélyebb sikerrel sem dicsekedhettek.

Óriási volt a munka, melyet dicső seregeink elvégeztek. De az, ami előttük állott, talán még jobban próbára tette kitartásukat és vitézségüket. Idáig a monarchia területén vívták ki a nagy győzelmeket, a monarchia területi épségéért harcoltak, most azonban az a feladat várt rájuk, hogy mélyen behatoljanak a cár birodalmába és kiszakítsák belőle a szabadításra váró Lengyelországot.

Ezzel megkezdődött Oroszország elleni offenzívánknak legközelebbi fázisa. Az új támadó harcokra Lengyelország fővárosának: Varsónak elfoglalása rakja rá a koszorút.

Böhm-Ermolli tábornok vezérkarával Lembergben.

Révész és Biró felvétele.

Német csapatok győzelmes rohama egy orosz erőd ellen.

Heine G. rajza.

TÁMADÁSUNK A NAGY OROSZ ERŐDÍTÉSI TERÜLET ELLEN: IVANGORODIG ÉS VARSÓIG.

Hogy jobban megérthessük azokat a nagyszabású hadműveleteket, melyek most megindultak, kronológikus sorrendben való elbeszélésük előtt, vessünk egy pillantást magára a keletgalíciai hadszíntérre és az orosz várterületre és vizsgáljuk meg kissé a jövőendő hadieseményeknek ezt a színterét a katonai földrajz szempontjából is.

AZ OROSZ VISSZAVONULÁS ÚTJAI.

Az oroszokat kiszorítottuk immáron Lembergől. De keleten és északon még egy minden irányban legalább száz kilométernyi terület választotta őket el a monarchia határától: keleti seregeik még mindig osztrák területen állottak.

Az a tény, hogy az ellenség már hetek óta megállás nélkül visszavonult, valamint más jelek — köztük ebben a tekintetben teljesen megegyező orosz sajtónyilatkozatok — azt látszottak jelezni, hogy a cár seregei folytatni fogják visszavonulásukat és kiűrik Galiciát. De valószínűnek látszott az is, hogy — éppen úgy mint nyugat- és középgalíciai hátrálásuk — most ez a Kelet-Galiciából való visszavonulásuk is állandó harcok között fog végezhemenni. Az orosz hadvezetés rendkívül nehézkesnek mutatkozott. Minden államénál jobban alá volt vetve a tehetetlenség törvényének. Ez elsősorban a legfelsőbb orosz hadvezetéség

elhatározásaiban nyilatkozott meg. Nagy stratégiai elhatározásokat egyáltalában nehezen lehetett felfedezni ellenségünk intézkedéseiben, csak nagyon homályos körvonalakban mutatkoztak és a keresztülvitelben még jobban elmosódtak. Szinte olyan benyomást tettek, mintha az orosz hadvezetésnek semmi kifogása nem volna az ellen, hogy seregeik kivonulnak Galiciából és mintha a visszavonulás mikéntjét teljesen a véletlenre bízna. Arra, hogy fegyvereink milyen erőt fognak kifejteni, arra, hogy az egyes orosz seregrészek milyen mértékben tudnak majd itt-ott ellentállani üldözésünknek és hogy milyen más egyéb kedvező vagy kedvezőtlen körülmények fognak felmerülni. Laissez faire, laissez passer.

Ha valószínűnek látszott tehát, hogy az ellenségnek hátráló mozdulatai nem fognak Galiciában megállani, számítani kellett másrészt azzal is, hogy a hátrálás nem megszakítás nélkül fog végbemenni, hanem itt-ott meg fog akadni. De tartósakká nem válhattak ezek a megakadások. Először azért nem, mert üldöző csapataink folyton az ellenség sarkában voltak és nem engedték hosszabb ideig megállani, másrészt azért nem, mert ellentállóereje meglehetősen kimerült és végre, mert az a terület, melyen éppen tartózkodott, földrajz-stratégiai alakulásánál fogva nem kedvezett annak a szándékának, hogy hosszabb ellentállást fejtsen ki Galiciában.

Galicia északi határán már csak egy védelmi állást foglalhattak el az oroszok. Ezt a Tanev nyújtotta, amely mögé a József 339

Orosz foglyok átvonulnak Lemberg városán.

Révész és Biró felv.

Ferdinánd visszaszorította orosz haderők már meg is érkeztek, — tovább kelet felé a Szolokija-folyó, melyet az előbbtől csak a Narol körüli nyílt terület választ el. Ez a meglehetősen összefüggő szakasz kelet felé a Szan melletti Mlanovnál kezdődik (mely már birtokunkban volt) és nyugaton a Bug melletti Krisztinopólnál végződik. Százötven kilométer széles, de a Tanevnek és Szolokijának mint akadálnak mégis csekély értéke van.

Északkelet felé Krisztinopol, illetőleg a birodalom határa és Zlocov között a Bug felső folyása kínálkozik védelmi vonalul. Valószínűnek látszott, hogy a Zolkiev és Lemberg mellett megvert orosz oszlopok a Bug-szakaszon igyekeznek majd magukat összeszedni. De mint frontális akadály, a galíciai Bug sem jelentékeny.

Tehát Galiciának északi, illetőleg északkeleti részében a Szolo-

kija s a Bug felső folyása adhatták az egyetlen lehetőségét valamely — habár múltó — ellentállásnak.

Valamivel kedvezőbbek voltak a viszonyok az ellenségre nézve a Dnyeszter és a galíciai keleti határ közötti területen. Ezt északról déli irányban számos folyóvonal szeli át, melyek mind a Dnyeszterbe torkollanak, így különösen: a Gnila Lipa, a Zlota Lipa, a Sztripa, a Szeret és végül, mint határfolyó, a Zbruc. Mindezek mély folyásúak, vizük meglehetősen bő, ennél fogva mint akadályok, figyelemreméltók.

Mint hogy az ellenségnek nemsokára Dnyeszter-frontját is el kellett hagynia és minthogy innen csak kelet felé vonulhatott el, valamennyi említett folyónál egy csomó egymásután következő és stratégiai és földrajzi szempontból is kedvező védelmi állást foglalhatott el.

Bevonulásunk Lembergbe.

Am az orosz Dnyeszter-hadseregnek kelet (az egyetlen még előtte nyitva álló irány) felé való elvonulásával az a hátrány volt összekötve, hogy ez a haderő egészen elszigetelődött az észak és északkeleti irányban hátráló csapatoktól. De ezzel a hátránnyal az orosz hadvezetőségnek — akarva nem akarva — meg kellett ezúttal barátkoznia, nem lehetett már rajta segíteni. A kétségbeesés elszántságával védekezett ez a magára hagyott orosz haderő, de csapataink rettenthetetlen rohamai elől lépésről lépésre mégis hátrálni kényszerült.

A varsói vartér a királyi palotával.

AZ OROSZOK NAGY ERŐDVONALA.

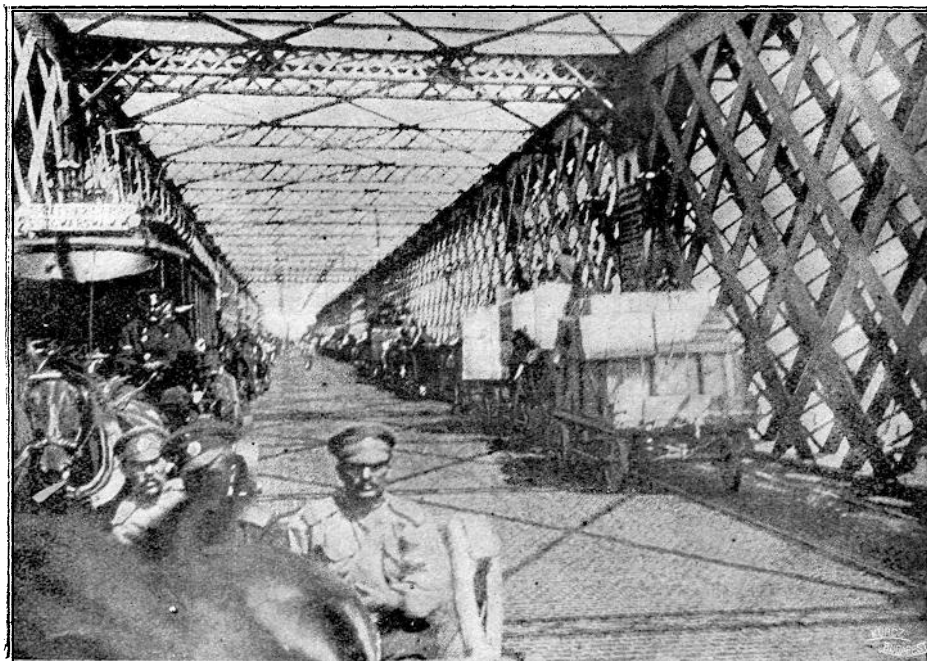
Oroszország természetesen mindig számolt azzal a lehetőséggel, hogy az osztrák-magyar és német hadműveletek esetleg határainkon túl, orosz földön játszódhatnak le és ez ellen az eshetőség és következményei ellen már év-

tizedekkel ezelőtt »nagy megerősítési területnek« kiépítésével védekezett.

Április végén, tehát még a Dunajec-csata megkezdése előtt, vagyis olyan időpontban, mikor még senki a világon nem látta előre, hogy mint fog az oroszok ügye két hónappal később állani, már a »Ruszkij Invalid«-ban

és más orosz lapokban azt lehetett olvasni, hogy Oroszországnak talán vissza kell nemsokára frontjait vennie.

Az orosz seregek — írták — ebben az esetben váraikra fognak támaszkodni, aminek az lenne a következménye, hogy stratégiai helyzetük — ahhoz képest, melyet április végén foglaltak el — »jelentékenyen megjavulna.« Ezzel a megjavítással azonban kissé vártak még az oroszok. Békében az idő pénz, de háborúban a seregeknek nagy pluszát vagy minuszát is jelenti az idő. Oroszország május eleje óta azon az úton, amely Nyugat-

Hadiforgalom a varsói nagy hídon.

A varsói nagy orosz haditanács.

Galiciából az orosz erődítési területre vezet, több seregét elvesztette.

Mindamellett úgy látszik, hogy az orosz hadvezetőség már április végén is számolt azzal a lehetőséggel, hogy egész haderejét a nagy orosz erődítési területre vonja vissza.

Nyugat-Oroszországnak megerősített területét északon a Nyemen melletti Kovno, az orosz váraknak egyik legjelentékenyebbje, zárja le. Hozzája, ugyancsak a Nyemen mentén, Olita, Mierec és Grodno mellett táborszerűen megerősített átkelési helyek sorakoznak. Grodnótól délnyugatra Oszoviec állott. Ez kisebb, de azért állandó jellegű erődítés, mely egyrészt a Bobron való átkelést biztosította, másrészt a Kelet-Poroszországból Breszt-Litovszkba vezető vasutat zárta el. Lomza mint állandó bár kisebb hídfő szerepelt, Osztrolenka, Rozan és Pultuszk pedig mint kisebb, de megerősített narevmenti átkelési helyek, szolgálták az orosz hadvezetés céljait.

Ezekhez az úgynevezett varsói erődítési rayon csatlakozott. Ez két nagy várból: Varsóból és Novo-Georgievszkból és egy hídfőből, Zegrzéből állott. Ez a három organikusan összefüggő hely egyrészt nagy haderőknek összegyűjtését és eltartását tette lehetővé, másrészt rendszeresen odavont védőseregével, esetleg a tábori hadsereg közreműködése nélkül is komolyabb offenzív-erőt fejthetett ki. Minthogy továbbá a varsói rayonban Orosz-Lengyelország legfontosabb vasutai, utai és folyói ömlenek egybe, a védelem szempontjából ennek az egész területnek legfontosabb támaszpontja.

A legközelebbi (kisebb) erőd: Ivangorod, mely — Varsó és határunk között — a Visztulának egyetlen állandó átkelési helyét biztosította.

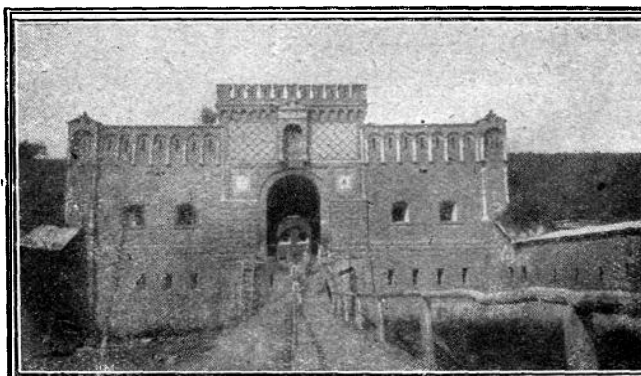
Délkeleten az egész várterületet az úgynevezett volhiniai erődcsoport zárja le. Ez két kisebb hídfőből: Lucskból és Rovnóból (a Sztir, illetőleg a Horin mentén), továbbá egy, a vasutat és országutat elzáró erőd: Dubnóból állott és rendeltetése az volt, hogy azon a keskeny sávon, mely határunk és a Polesje nevű erdő- és mocsárterület között húzódik

tova, biztosítsa az Orosz-Lengyelország és Dél-Oroszország közötti összeköttetést.

Arra az esetre, ha haderőink Ivangorod és Lucsk között északi irányban törnének be, Breszt-Litovszknak, ennek a jelentékeny várnak, mely nagy vasúti csomópont s melynél több országút is találkozik, az lett volna a rendeltetése, hogy a Bug-szakasznak megvédését támogassa.

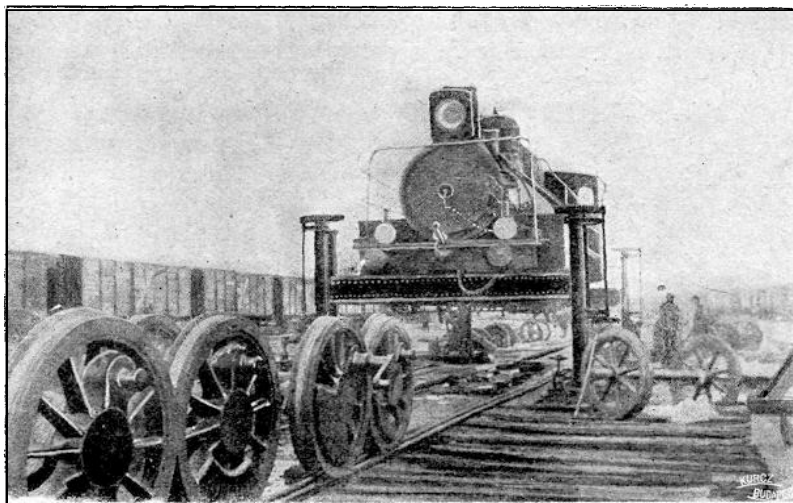
A most vázoltak azt az állapotot tükröztetik vissza, melyben a nyugatoroszországi erődítési vonal még kevéssel a háború kitörése előtt volt. De azután a kisebb jellegű védelmi területeket sokszorosan kiszélesítették és megerősítették, különösen azzal, hogy több elő- és közbeeső állást építettek.

A szövetséges seregek Lemberg elfoglalása után nem hagytak az oroszoknak időt arra, hogy újra összeszedjék magukat.

Ivangorod főkapuja.

Kankouszky E. felvétele.

Orosz mozdony kerekeit átszerelik a mi vasúti pályáink számára.

Révész és Biró felv.

AZ OROSZ FŐVEZÉR BUKÁSA.

Június 22-én este Lembergől északkeletre elértük a Turinka—Zoltance vonalat, úgy, hogy csapatainkat már csak 20 kilométer választotta el a Bug-szakasztól.

Ennek a gyors előnyomulásnak az volt a következménye, hogy a Ravaruszkánál megvert ellenséges haderők már csak az északi határon át vonulhattak vissza.

Az oroszoknak helyzete egészében is nagyon kedvezőtlennek volt mondható. Ez nemcsak a vereségekben és folytonos visszavonulásokban nyilatkozott meg, hanem abban a hatásban is, melyet a harcéri események az orosz udvar és az orosz nép hangulatára gyakoroltak. Az a nagy bizalom, mellyel Miklós nagyherceg hadvezéri tehetsége iránt viseltettek, megingott. Befolyásos udvari körök megkezdették ellene irányuló cselszövényeiket. De ezeknél az intrikáknál — melyekkel a fővezér most még hatalmas egyéniségének teljes súlyával szállhatott szembe — sokkal veszedelmesebb jelenség volt az oroszok szempontjából az a körülmény, hogy Lembergnek eleste magában Nikoláj Nikolajevicsben is megingatta a győzelemben és a maga erejébe vetett hitet. Nagy lehangoltság vett rajta erőt, melyet igyekezett ugyan

leküzdeni, de anélkül hogy ez teljesen sikerült volna neki. Ő, aki magával való elteltségében minden nyilvános véleményt megvetett és a néppel való minden érintkezést ridegen visszautasított, most annyira leereszkedett, hogy egy semleges lapnak tudósítóját fogadta. Ennél az alkalomnál az alábbi nyilatkozatban törtek ki azok a diszharmonikus érzések, melyek gyötörték:

»A legutolsó harcéri események nehéz megpróbáltatást jelentenek Oroszország számára. De még mindig nincs ok arra, hogy minden reményünkről lemondjunk.

Ami a magam személyét illeti, csak annyit mondhatok, hogy fáradt, nagyon fáradt vagyok. Ez a háború teljesen tönkretette idegrendszeremet. Nem is fogok többé mint fővezér visszatérni, mert sürgősen nyugalomra van szükségem.«

Az orosz hadsereg legfelsőbb parancsnokának távozását nagyjelentőségű eseménynek kellett tekinteni. Ám ilyen események megérülésére hosszú idő szükséges. És így bár a nagyherceg sorsa már akkor, június végén, eldőlt, mégis sokáig húzódott, míg a cár a kaukázusi száműzetésbe küldte. Az eddigiekhez még a betegségek egész sorának kellett fűződnie, míg a nagyhercegnek a főparancsnokság alól való felmentése elkerülhetlen szükségé vált.

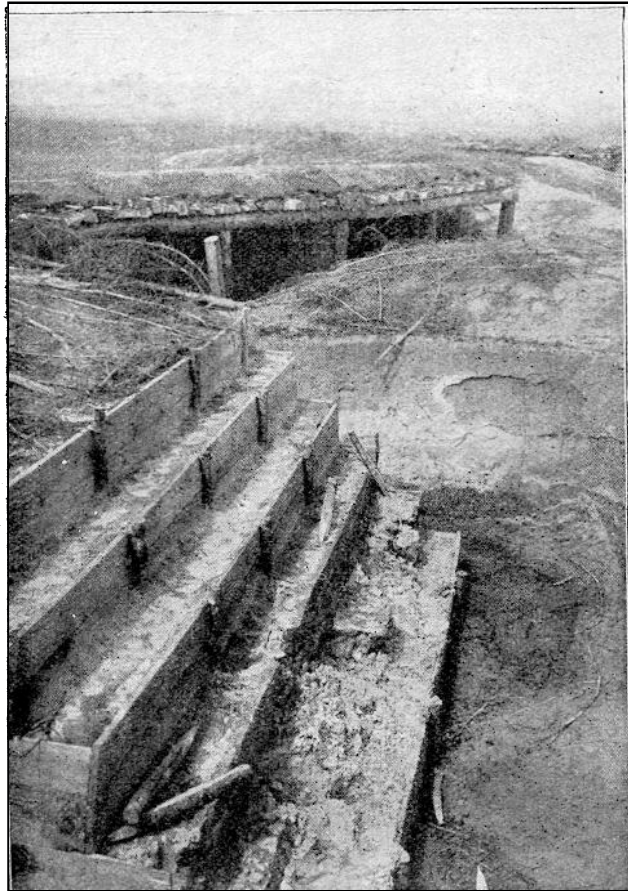
Elfoglalt orosz állások Osztróvnál.

Boronkay R. felv.

TOVÁBBI ÁLTALÁNOS ELŐNYOMULÁSUNK.

A június 23 és 28. közötti időben hadműveleteink rendszeresen haladtak előre Galiciában.

Ha Lemberg elfoglalása utáni harc vonalunkat (l. az előbbi szakasz vázlatát) június 28-iki frontunkkal hasonlítjuk össze, az eltolódásban világosan felismerhetjük operációink fejlődését.

Elhagyott orosz állások Izbica Beninghoven E., Berlin felv. mellett a Vieprz-folyó mentén.

Ezen a napon József Ferdinánd seregének északra való kanyarodása már majdnem teljesen befejeződött. Csak a Szan és Tanev torkolata között fordul még a sereg frontjának egy része (balszárnya) északkelet felé, de már innen egészen Tomaszovig pontosan északnak.

A Tanev és a Szolokija mellett csak rövid ideig tudtak az oroszok megállni. Ellentárolerejük sokkal jobban meggyöngyült, mintsem hogy azt a csekély védelmet, melyet a két folyócska nyújtott nekik, kellően ki tudták volna zsákmányolni. Így a 4-ik osztrák-magyar hadseregnek rövid harc után sikerült őket a Taneven átszorítani.

Taktikai hatásában nem látszott ez a siker különösen jelentékenynek. De stratégiai tekintetben rendkívüli súlya volt. Mert az oroszoknak egész védelmi tervét tönkretette. Tönkre azt az utolsó lehetőséget, mely reményt nyújthatott nekik a harctéri helyzetnek kedvezőre való fordulására. Hiszen ha a Tanev és a Szolokija-vonal nem volt többé az övék, akkor a Visztula tartásáról is le kellett mondaniok. Ámde a Visztula-sorompó tartásától függött a Narev, Bobr stb. védelmi vonalának tartása is. A Tanev elvesztése egymásután, úgyszólván automatikusan ragadta magával ellenségünk többi védelmi vonalát is. Hiszen haderőink előtt megnyílt a Visztula és Bug közötti terület, melybe mi szinte akadálytalanul nyomultunk be. Ezzel a benyomulással az ellenséges Visztula-front hátába kerültek, tartáhatatlanná tették és vele együtt később szükségszerűen a hozzá csatlakozó Narev-, Bobr- és Nyemen-frontot is felgöngyölték.

A legközelebbi idők nagy sikerei, az orosz védelem egész összeomlása, az ellenségnek a Polesjéig való visszaözönlése, mind-mind abból a győzelemből indultak ki, melyet a 4-ik osztrák-magyar hadsereg június 26-ikán és 27-ikén a Tanev mellett aratott az ellenségen.

Frontunk 28-ikán Tomaszovtól Kamionka-Sztrumilováig északkeleti irányban haladt.

Kamionkánál újra megtört, hogy Przemiszanin át a Gnila Lipa mentén a Dnyeszterig húzódva, most már galíciai keleti frontunkat alkossa.

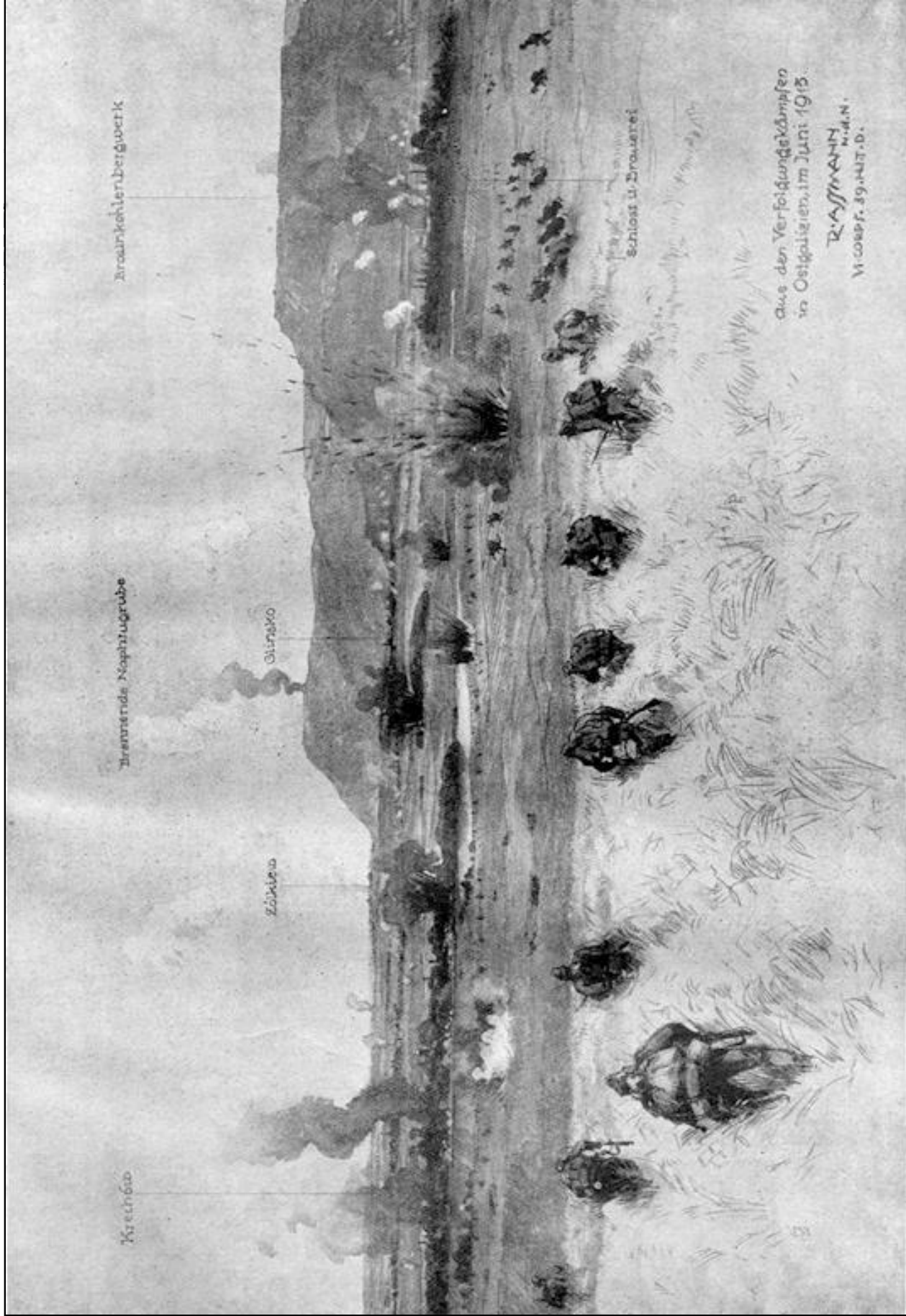
Halicstól a besszarábiai határig csapataink (Pflanzer-Baltin-sereg) a Dnyeszter mellett állottak.

Látjuk, hogy Böhm-Ermolli hadserege Lemberg elfoglalása után ékként hatolt előre Kamionka-Sztrumilova — a felső Bug — irányában. Ennek is rendkívül nagy jelentősége volt a harctéri helyzet későbbi kialakulásának szempontjából. Böhm-Ermolli azzal, hogy a Bug, és így Galiciának északkeleti szöglete felé tört előre, hatásosan készítette elő az egész orosz hadseregnek két nagy csoportra: északkeleti és délkeleti csoportra való kettészakítását.

De annak, hogy ez a császári és királyi hadsereg nagy lendülettel kergette a Lemberg-nél megvert oroszokat a Bugig, még más hatása is volt. Magával ragadta tudniillik Linsingen seregét, levegőhöz juttatta, hogy a felső Dnyesztertől szintén kelet felé kanyarodhasson. Június 28-ikán a Gnila Lipánál áll a hadsereg. Az orosz frontnak itt kelet felé hátrahajló szakasza, a

Egő naftaforrás

Barnaszénbánya

Kasóly és sörgyár

A •Leipziger Illustrirte Zeitung engedélyével.

Csapataink győzelmes támadása Krechnódtól.

Assmann R. rajza.

Zbruccal, a podoliai határral párhuzamosan halad. Ez az orosz csoport immár csak Podolia felé vonulhat vissza és így a Galicia északi részében, a Visztula és Bug közötti területen, visszavonuló orosz seregekkel már most sincsen semmi összeköttetése.

A Dnyesztternél, Besszarábiára támaszkodva Pflanzler hadserege zárja le frontunkat.

Elfoglalt orosz magaslati állás közvetlenül a harc után.

Mindebből világos, hogy a háború következő szakasza felé rendkívül kecsesgató kilátások között indultunk és hogy Frigyes főherceg és Conrad báró milyen bölcs előrelátással tervezte meg ezt a szituációt, az csak hamar kitűnt azokból a sikerekből, melyek minden tekintetben megfeleltek a várakozásoknak.

AZ OROSZ VISZTULA- ÉS BUG-SEREGEK SZÉTSZAKÍTÁSA. AZ ÚJ KRASZNIKI CSATA.

József Ferdinánd főherceg serege 29-ikén hatalmas, erőltetett menetben, az ellenségnek minden ellentállását letörve, áthaladt a Tanevtől északra húzódó széles mocsaras területen és még aznap este elérte a Zaklikov—Janov—Frampolvonaltól északra emelkedő magaslat szélét. József Ferdinánd csapatai ezen a napon a legnehezebb viszonyok között több mint *harminc* kilométernyi utat tettek meg.

Az orosz hadvezetőség felismerte, hogy a Visztula melletti helyzete minden veszedelmeket rejt magában. Negyedik hadseregünk előretörésénél minden oka megvolt, hogy a Visztulától keletre álló haderejét, vagy legalább azt a részét, melyet a Szan torkolatától északra közvetlenül fenyegetett a veszedelem, minél gyorsabban a folyam védőkörlátja mögé vonja vissza.

Az oroszok a Kamienna mindkét oldalán kiürítették állásaikat és a Visztula irányában megkezdették a visszavonulást. Woyrsch serege az ellenség üldözése közben, 29-ikén túlhaladt az Ilza—Szienne—Ozarov—Zavichoszt vonalon.

József Ferdinánd és Mackensen észak felé előretörő seregeivel szemben KraszNIK mindkét oldalán még egy védelmi vonal kínálkozott az oroszok számára: még pedig a Visznica, a Por és a Lobuvka-patak mentén, bár nem tagadható, hogy ennek a vonalnak feltartóztató értéke vajmi csekély volt. Mindamel-

lett valószínűnek látszott, hogy az ellenség mégis megkísérli ott a megállást De negyedik hadseregünk annyira a menekülő orosz oszlopok sarkához tapadt, hogy kellő idő hiányában az említett szakaszban nem tudtak kellőképpen a védekezésre berendezkedni.

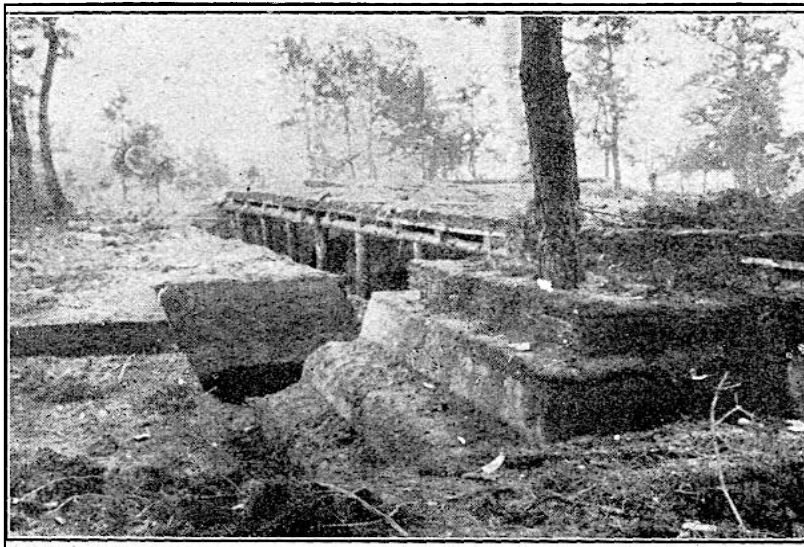
Csapataink már július 1-ének estéjén a Visznicán túra szorították vissza az oroszokat és mindjárt az első megrohanással KraszNIKot és Jozefovot is elfoglalták. Ezt a sikert olyan gyorsan vívták ki, hogy szinte várható volt az ellenségnek valamelyes ellenakciója. A főhercegnek még egy második csatával kellett KraszNIK birtokát biztosítania.

Ugyanekkor Woyrsch seregének csapatai Jozefovtól északra és délre a Visztula nyugati partjához értek. Ezzel József Ferdinánd serege, mely balszárnyával már Jozefovnál állott, túlhaladta a Woyrsch-féle erőknél déli szárnyát. Ily módon ennek a seregfrontnak ez a — Jozefov és a Szan torkolata között álló — része itt feleslegessé vált, úgy hogy e sereg

centrumának megerősítésére lehetett eltolni.

Mackensen serege, mely kelet felől csatlakozott a főherceg csapataihoz, ugyanezen a napon a Porpatakot és a Labunkát lépte át.

Mialatt Orosz-Lengyelország irányában ilyen döntő műveletek folytak, a mellékharctérre vált keletgalíciai szakaszon sem pihentek a fegyverek. Linsingennek a Gnila Lipa melletti serege szintén szép eredményt ért el július 1-én. Több napos küzdelem után Firlejov és Halics között ezen a szakaszon megtörte az oroszok ellentállását és a Zlota Lipa irányában visszavonulásra kényszerítette.

Várszerűen megerősített orosz állások Kolm mellett. Boronkay Kálmán felv.

* * *

Mackensen és Böhm-Ermolli seregei különböző irányban operáltak. Mindkét sereg hadműveleteiben különösen a Bugnak jutott nagy szerepe. És míg Mackensen arra törekedett, hogy a vele szemben a Bug mentén nyugat felé álló haderőket északra, Kolm irányába vesse vissza, addig Böhm-Ermolli seregeinek az volt a feladata, hogy az ellenséget a Bugon át kelet felé szorítsa.

E kettős és különböző irányú offenzívának végre is az ellenséges front-összefüggés szétszakítására kellett vezetnie és ennek a szétszakadásnak — ezt már előre ki lehetett nagyjából számítani — körülbelül Vladimir-Vo-

linszkij környékén kellett bekövetkeznie. Feltetele az volt, hogy mind Mackensennek, mind Böhm-Ermollinak valóban sikerül az ellenséget észak, illetőleg kelet felé visszaszorítania.

És ezt a stratégiai gondolatot — amint később kitűnt — a két hadvezér tényleg teljesen tervszerűen hajtotta végre.

Július 2-ikán Böhm-Ermolli az ellenséget Kamionka-Sztrumilovától a Bug folyásának irányában Krilovig veti a folyón át vissza. Seregeinek frontját, a déli szárny lendületes előretörésével, teljesen kelet felé fordította.

Ez az elfoglalt helyzet pillanatnyilag bizonyos mértékig veszedelmes volt Böhm-Ermolli seregére. Ha az oroszok nagyobb erő kifejtéssel törnek — mintegy Grubieszovtól — Böhm-Ermolli északi szárnya ellen ez arra kényszeríthette volna a tábornokot, hogy ezt a szárnyát hátrább vonja, sőt esetleg még végzetesebb következményekkel is járhatott volna. De háborúban kockáztatni is kell néha valamit a hadvezérnek. A siker csak a bátorhoz szegődik.

Az orosz hadvezetés nem ismerte fel a pillanatnyi előnyt és így nem is kísérelte meg kihasználását. A gyorsan

Jozefovromjai. Háttérben a hadi-híddal.

A Kílophot, Wien felv.

Elpusztított község Krasznic előtt.

Kankovszky E. felvétele.

fejlődő események annyira meglepték, hogy nyilvánvalóan nem tudta többé áttekinteni a helyzetet és nem volt meg a mértéke célszerű ellenrendszabályok megítélésére. A nagyherceget pillanatnyilag a Krasznic melletti harcok hipnotizálták és minden más egyebet figyelmen kívül hagyott. József Ferdinánd ellen újra erős tartalékokat küldött, aminek az volt a következménye, hogy a 4-ik hadsereg megint túlerővel állott szemben, melynek támadásait csak nagy fáradsággal tudta kivédeni. Ellenben Mackensennek és Böhm-Ermollinak közben éppen ezért aránylag sokkal könnyebb dolga volt.

A Krasznicért vívott harcok váltakozó szerencsével folytak. Csapataink, valahányszor a túlerő visszaszorította, mindannyiszor újra rohamra indultak a helység ellen, mely körül olyan forró harcok dúltak. Július 4-ikének estéjén Krasznic végre szilárdan a miénk, a vitéz 4-ik hadsereg centruma a városkától északra emelkedő magaslatokat, valamint a mindkét oldalán fekvő helységeknek egész sorát is hatalmába kerítette, úgy hogy az ellenséges frontot, húsz kilométernyi szélességben itt is áttörtük. Három napig tartott a Krasznicért folyó kemény küzdelem, míg végre megtörtük az ellenség ellentállását és a miénk volt a város, mely a Lublinba vezető utat megnyitotta, de el is zárta egyúttal. Ezt a sikert annál többre becsülhettük, mert meggyőzően bizonyította, hogy csapatainknak makacs, nekirontó offenzívájával szemben az ellenség még akkor sem tud helyt állani, ha a legnagyobb erőfeszítést fejtí ki.

Krasznic, melynek nevéhez, a világháború kezdetének idejéből, olyan dicsőséges emlékeink fűződnek, a miénk volt végre és tud-

tuk, hogy többé semmiféle hatalom el nem ragadhatja vitéz csapatainktól.

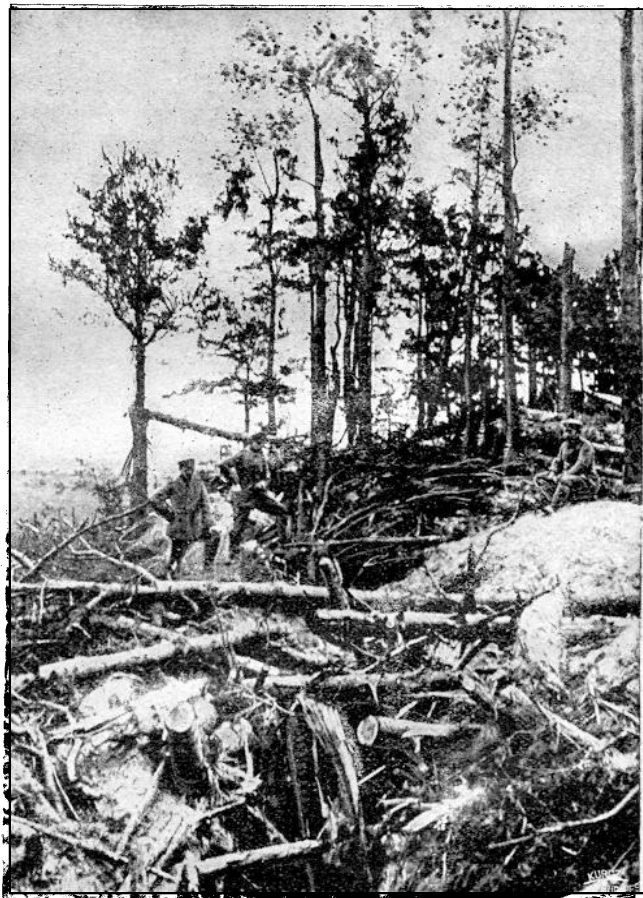
Az ellenség még az ötödikére virradó éjjelen megkezdte — Lublin irányában — a visszavonulást, annyival inkább, mert július 5-ikén Böhm-Ermolli seregének déli szárnya Krasznen át is a Bug mögé szorította az ellenséget.

Ugyanekkor Linsingen serege eléri a Zlota-Lipa nyugati pontját, amely mögé most már teljes egészében visszavonult az ellenség.

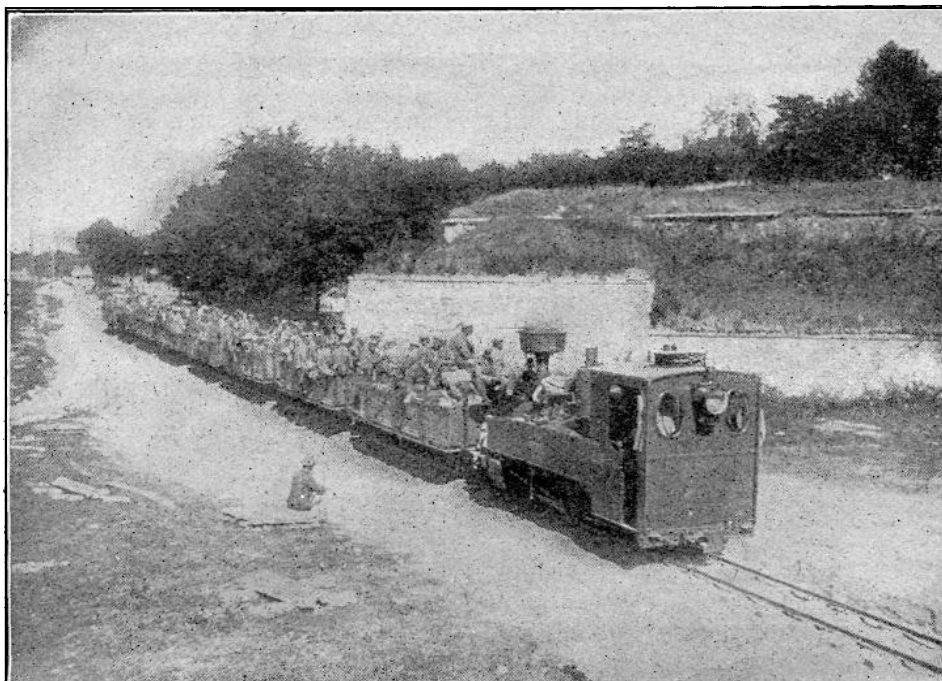
„STRATÉGIAI NYUGVÓPONT.”

Ez a világháború olyan jelenségeket értelt meg, amelyek az eddigi háborúkban ismeretlenek voltak.

Ilyen jelenség mutatkozott azok után a sikerek után is, melyeket szövetséges seregeink

Elpusztult orosz lövészárók.

Csapat szállítás tábori vasúton Zamoscs felé.

Kraszniknál, a Bug és a Zlota Lipa mellett vívtak ki.

Az északkeleti harctéren úgyszólván hirtelen szünet meg minden harci tevékenység. Az egész lengyel-galíciai front mentén fegyverszünet állott be, mely tíz napon át úgyszólván megszakítás nélkül tartott. Az ellenségeskedések szüneteltek.

Azok a félhivatalos kommentárok, melyek a harctéri helyzetről szóltak, ezt a fázist, mely mintegy július 7-ikén kezdődött és 17-ikéig tartott, »stratégiai nyugvópont«-nak nevezik. De a hirtelen teremtett elnevezés nem fontos. Érdekes és lényeges maga a jelenség volt.

Eddig a stratégiának alapelve volt, hogy annak, aki a háborúban támad, még pedig sikerrel támad és így az övé az irányítás, az iniciatíva — nem szabad erről lemondania. Így hát nem szabad megengedni, hogy az ellenség pihenőhöz jusson, minden energiájának kifejtésével szakadatlanul szorongatnia kell, nehogy lélekzethez juthasson. Mert abban a pillanatban, mikor már nincs meg ez az energiája és az ellenséget úgyszólván kiereszti kezéből, pihenőt enged neki — ő, ki eddig a győzelmes fél volt, ki engedi kezéből siklani az iniciatívát és a másiknak, ki eddig hátrányban volt, ki eddig meglapult, ki alkalmazkodni volt kénytelen, most alkalma nyílik, hogy újra összeszedje magát és hogy az iniciatívát is magához ragadja esetleg.

És legfelsőbb hadvezetőségünk megkockáztatta ezt a lehetőséget. Mert tudta, hogy megkockáztathatja.

A csapatoknak némi nyugalomra volt szükségük. Az utánpótlást szabályozni kellett. De szabad volt-e kockáztatni, hogy az ellenség is nyugalomhoz jusson? Megtehettük. A mi — hogy úgy mondjuk — felhalmozott készletünk és az az iniciatíva-felesleg, melyet eddigi sikereinkkel és az ellenségre gyakorolt hatásunkkal értünk el, olyan nagy volt, hogy tíz-tizennégy napi időköz után is elegendő maradt még belőle.

Az oroszok kimerülése olyan nagy volt, hogy Frigyes főherceg tábornagy számíthattott rá, hogy az ellenség még hosszú idő letelte után sem tud annyi erőt összeszedni, mely valamilyen kezdeményező és irányító akcióra képesítené. És valóban, ez a feltevés helyesnek bizonyult. Az oroszok abban az időközben, melyben szüneteltettük az üldözést, semmiféle vállalkozásba nem bocsátkoztak.

Legfelső hadvezetőségünk azzal, hogy erre a hosszú szünetre szánta rá magát és azzal, hogy ebből nemcsak hogy kára nem támadt harctéri helyzetünk egészének, sőt csapataink pihentetése és az utánpótlás mindennemű zavarának megszüntetése még nagy mértékben hasznára is volt, meggyőző bizonyosságát adta, hogy hadvezetés és kellő erő kifejtés tekintetében mennyire felette állunk ellenségünknek.

Július 18-ikán már túl voltunk a »stratégiai nyugvóponton« és offenzívánk friss erővel és új lendülettel indult megint meg.

Az oroszok a Jozefov—Krasznosztav és tovább dél felé Grubieszovig eleinte a leghevesebb ellentállást fejtették ki. Nikolajevics nagyherceg arra használta fel a szünetet, hogy jelentékeny megerősítéseket vonjon oda. Magában a Krasznosztav körüli harcokban egy egész szibériai hadtesttel erősödtek meg a harcoló csapatok.

De seregeink tüzes lelkesedésével, harci kedvével most sem tudott az ellenség verse-

nyezni. Az ellenséges frontok már 18-ikán este mind a Bisztrica és Vieprz kétoldalán, mind a Pilica mellett át voltak törve, az oroszok újra megkezdették a visszavonulást és egész éjjelen át folytatták. A két utolsó napon mintegy 30.000 fogoly maradt a kezünkön.

Ugyanekkor a Visztulától keletre, a Woyrsch-féle hadsereg-csoport nyomása arra kényszerítette az oroszokat, hogy az alsó Ilzanka melletti állásaikat is kiürítsék.

Ugyanezen a napon Böhm-Ermolli tábornok Szokalnál kieroszakolta a Bugon való átkelést és a keleti parton szilárdan vetette meg lábát. Ezzel az oroszoknak erős galíciai Bug-frontját egy nagyon fontos átkelési helyen sikerült áttörnie. A meghódított területet azonnal hídfőszerűen biztosítottuk.

ELŐNYOMULÁSUNK A NAREV- ÉS A NYEMENVONALON. AZ OROSZ SEREGEK ÖSSZESZORÍTÁSA.

Azok alatt a hónapok alatt, míg hatalmas offenzívánk eleinte csak Galiciában, azután Dél-Lengyelországban is óriási lépésekkel haladt előre, Észak-Lengyelországban, továbbá a Narevtől, Bobrtól és Nyementől nyugatra, valamint Kurlandban csak nagyon csekély mértékben változott a harcéri helyzet. De azért teljesen ott sem szüneteltek soha a harcok.

Különösen Kurlandban nem, ahol Below tábornok szívós küzdelmekben lassan, de állandóan kelet és északkelet felé tört magának utat előre. 18-ikán Windau városát sikerült a németeknek elfoglalniuk. Mitau irányában is visszaszorították az ellenséget és Savliból is kikergették.

Még nagyobb jelentőségük volt azoknak a sikereknek, melyeket ugyanebben az időben Gallwitz tábornok serege vívott ki. Osztrolenka és Novgorod között arra kényszerítette az oroszokat, hogy frontjuknak ezen a részén kezdjék meg a Narev mögé való visszavonulást.

Gallwitz tábornoknak ezek a hadműveletei sikeres bevezetései voltak a Narev-fronton nemsokára bekövetkező eseményeknek, amelyek a Visztula és Bug közötti döntő fontosságú területen annyira befolyásolták azután a harcéri helyzetet.

Vegyük egy pillanatra szemügyre ezt a helyzetet, mely július 18-ika körül tárul elébünk a harcerekben.

Az orosz haderőknek zöme azon a területen állott, melyet kelet felől Polesje, dél felől

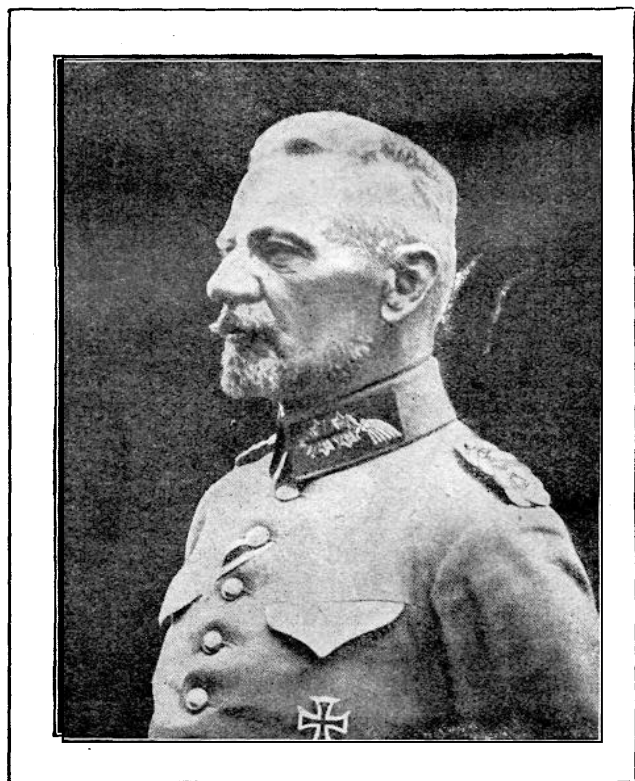
a Kovel—Kolm—Lublin-vonal, nyugaton az Ivangorod—Varsó—Novogeorgievszk irányu megerősített szakaszon a Visztula és északon, illetőleg északnyugaton — Novogeorgievszk és Grodno között — a megerősített Narev- és Bobr-vonal határolnak. Ez volt az úgynevezett orosz központi terület.

Az orosz haderő testének erről a főtömegéről a Nyemennél, Grodno és Kovno között (és még ettől északra is Rigáig) egyrészt és a galíciai Bug és Dnyeszter mellett másrészt az orosz szárnyfrontok két hosszú, lóbálódzó tagként csüngtek alá.

A hadihelyzetnek súlypontja az előbb említett központi területen volt.

Legfelsőbb hadvezetőségünk láthatóan arra törekedett, hogy az orosz haderő zömét mindenekelőtt központi területére szorítsa vissza.

Ha a május elején mutatkozó helyzetet vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy északnyugaton és nyugaton megerősített központi állásaik előtt állottak. Azzal, hogy a körülbelül Augusztov—Kolno—Prasznisz—Plock irányába húzódó vonalat tartották, ennek a folyónak az ellenség felé eső oldalán biztosított zónát teremtettek maguknak, amely állásaikat még elválasztotta a Narev-vonaltól. Ugyanez volt a helyzet Lengyelországban. A nagyjában a

Gallwitz német tüzérségi tábornok.

Bzura és a Nida torkolata között tovahúzó orosz front és a Visztula között egy sávnyi terület volt, melyet még a Visztulának — tehát központi területnek — az ellenség felé eső oldalán tartottak megszállva.

De ez a Narev és Visztulán innen elhúzódó területsáv stratégiai szempontból aránylag mégis keskeny volt, ami annyit jelent, hogy mind nyugaton (Lengyelországban), mind északnyugaton (a Narev irányában) már jó idővel a májusi offenzíva megkezdése előtt sikerült az oroszokat — ha nem is egészen központi területükig — de közel odáig visszaszorítanunk és őket ebben a helyzetben megtartanunk.

Másképp álltak a dolgok délen. Itt az oroszok messzire előretörték központi területükről és a Dunajecig egész Galiciát és a Kárpátok északi lejtőjén át még Felsőmagyarországnak egyes részeit is elárasztották.

Ha legfelsőbb hadvezetőségünknek az volt további terve, hogy az ellenséget központi területére szorítsa, ennek a gondolatnak megvalósítását ott kellett megkezdeni, ahol az ellenség legmesszebbre tört ki ebből a területből, tehát délen.

És valóban azt látjuk, hogy az oroszokat elsősorban Közép-Galiciából kergettük ki. Csak abban a mértékben, ahogy ez sikerült, harapódzott át a délről való kergetés Észak-Lengyelországra is.

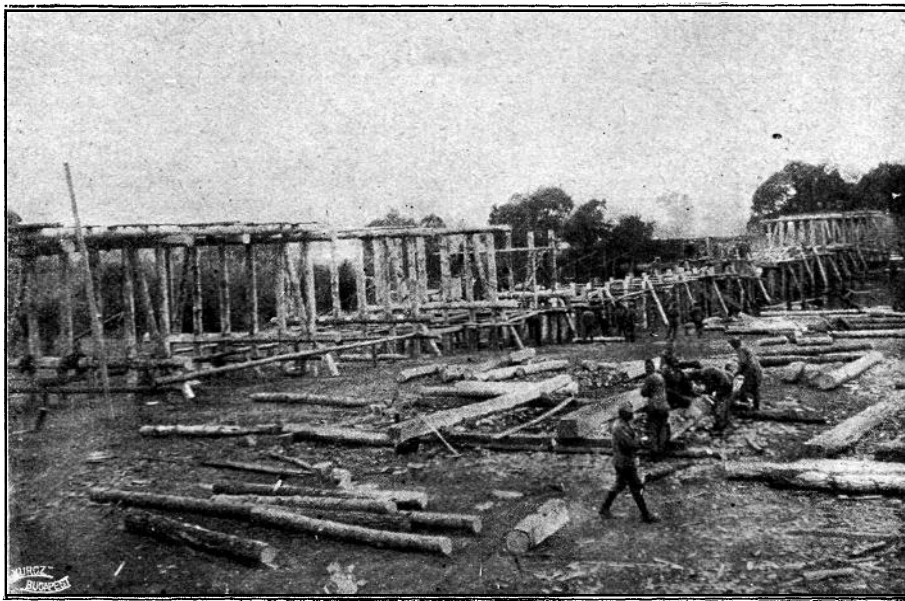
Július közepén az oroszokat délfelől már átszorították galíciai határunkon és a Kolm—Lublin-voñal felé hátrálnak. És hátrálnak Ivangorod mellett is, még pedig a Visztula mögé.

Ezzel elérkezett a pillanat, hogy a Narev-irányában is erősebb nyomást gyakoroljunk és így itt is központi területükre vessük vissza őket.

Július 18-ikán már közelvőnek látszott az az időpont, amikor az egész orosz haderőt a központi területre sikerült szorítanunk.

Már most az volt a kérdés, hogy milyenek az oroszok esélyei arra az esetre, ha a tervezett bekerítést már teljesen végre is hajtottuk?

Már katasztrófát jelentett ez rájuk nézve? Erre a kérdésre valamennyi körülmény objek-

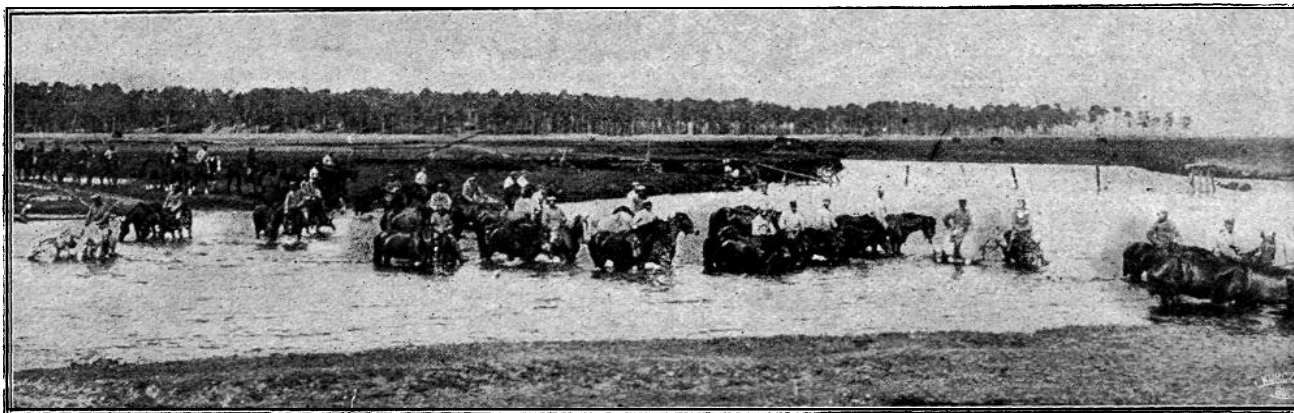

Utászaink helyreállítják a felrobbantott Wjeprz-hidat.

tív megvizsgálása után csak nemmel lehetett felelni.

Az orosz központi terület két fronton nagyon is meg volt erősítve és a harmadikon kellően makacs védelemmel szilárdan volt tartható. A negyedik oldalon a Polesje akadályá védelmezte. A mögöttes területtel való összeköttetés sehol sem volt megszakítva. Bjelosztonon, Breszt-Litovszkon és Kovelén át az oroszok több nagy teljesítményű, kedvező irányú vasútvonallal rendelkeztek. Azt se lehetett mondani, hogy az ellenséget állandó defenzívára szorítottuk. Sőt ellenkezőleg, megmaradt számára a lehetőség, hogy erőinek kellő összeszedése és elrendezése után valamelyik — de esetleg két vagy mind a három — frontból egyidejűleg menjen át megint támadásba. Erre a — legalább is elméleti — lehetőségre támaszkodva, állították akkoriban az oroszok olyan határozottan, hogy vereségeik és általános visszavonulásuk mellett is övék lesz végül a győzelem.

De a lehetőség gyakorlati megvalósításának az volt a feltétele, hogy az oroszok ropant nagy erőt és energiát fognak kifejteni, mi pedig tétlenek maradunk. De az eddigi tapasztalatok szerint valószínű volt, hogy sem az egyik, sem a másik feltevés nem fog megvalósulni. Inkább az volt várható, hogy az oroszok nem tudják többé magukat valami nagyobb szerű kezdeményezéshez összeszedni és hogy seregeink nem fognak tétlenül vesztegelni. De minden újabb eredmény, melyet a központi

Német lovasság a Narev-folyóban úsztatja lovait.

területükbe zárt oroszokkal szemben elértünk, azokat mindinkább sűrű gomolyaggá tömörítette.

A helyzetnek súlypontja most már a Visztula és a Narev közötti területre tolódott. Minden attól függött, hogy miként fog ez a helyzet alakulni. Az oroszok számára rendkívül súlyossá lett. Nehéz, kétségbeesett küzdelmek előtt állottak.

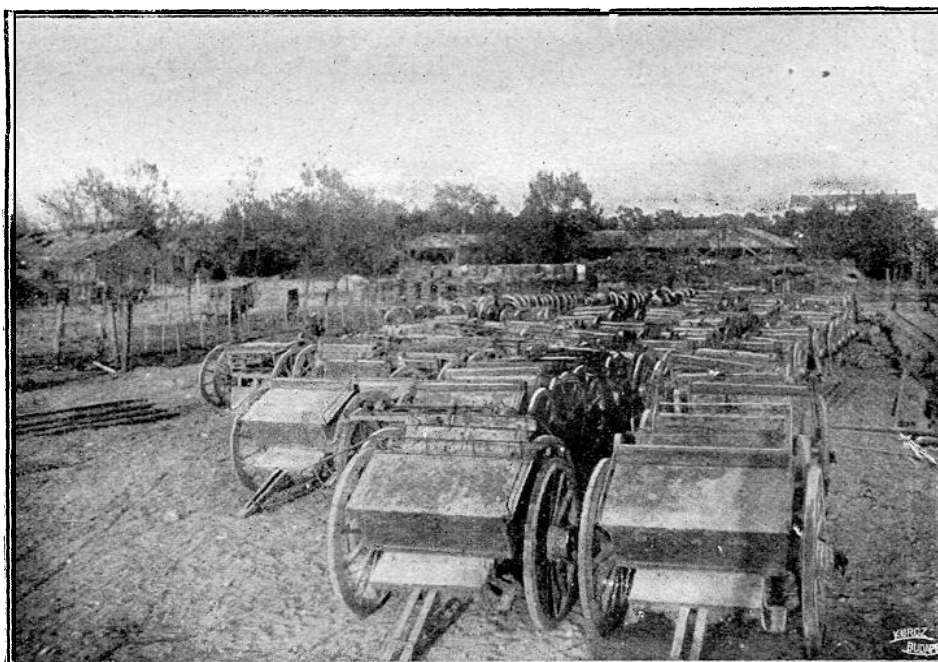
ELŐNYOMULÁSUNK VARSÓ ÉS IVANGOROD FÉLÉ.

Az oroszok július 19-ikén a Bzura és Ravka mellől, valamint a Pilica mindkét oldalán is megkezdték a visszavonulást, még pedig kelet felé, Varsó és Ivangorod irányában. Lipót bajor herceg azonnal megkezdte az üldözést, még ugyanezen a napon elérte a Blonie—Grodiec-vonalat és elfoglalta Radom városát

Az oroszok a Visztula és a Bug között az Ivangorod—Lublin—Kolm vasútvonal előtt újra állást igyekeztek foglalni. De József Ferdinánd és Mackensen seregei nagy lendülettel követték őket, új állásaikban azonnal megtámadták és már 20-án szép eredményeket értek el. Annyira visszavetették az oroszokat, hogy csak egy napi út választotta őket el Lublintól.

Erre aztán gyors egymásutánban követték egymást az események. Ivangorodnál és Varsónál befejezéséhez közeledett az oroszok katasztrófája.

Az ellenség mindenekelőtt Ivangorodnál fejtett ki kétségbeesett ellentámadást és hogy elvesztésének gondolata rettegéssel töltötte el, szinte nem is szorul bővebb magyarázatra. Hiszen eddig még nem volt orosz vár a szövetségesek birtokában, és azt a mítoszt, hogy az orosz erősségek, melyekre a cár birodalma milliárdokat költött az évtizedek folyamán, bevehetetlenek, még nem rombolta szét az ellenség. Mind Oroszország, mind szövetségei még mindig arra építették legerősebb reménységüket, hogy ezek a várak legyőzhetetlenül

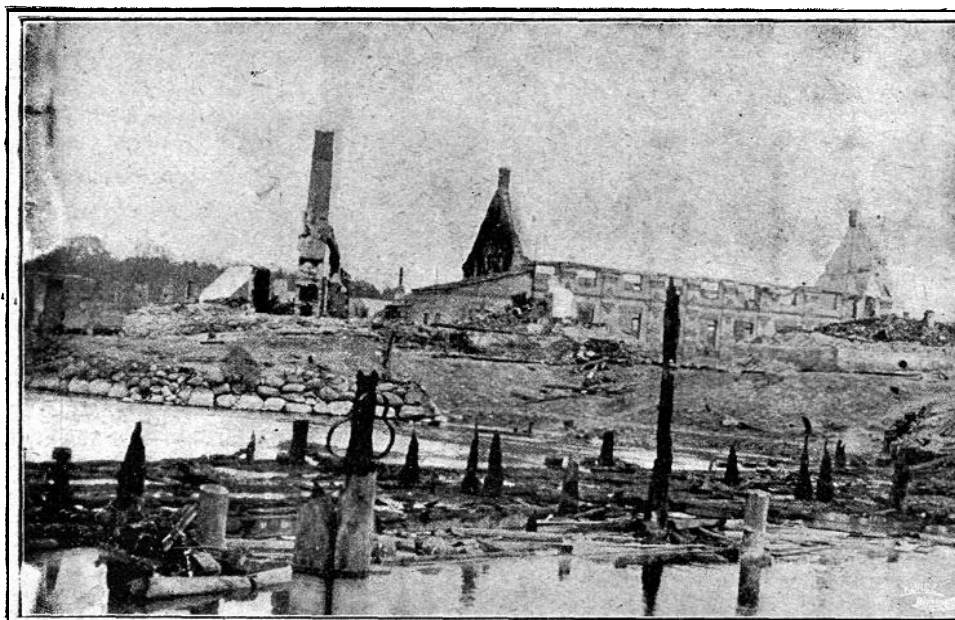

Zsákmányolt orosz ágyuk.

Csapataink átkelnek a Bűg-folyó gázlóján.

Hejler A. rajza.

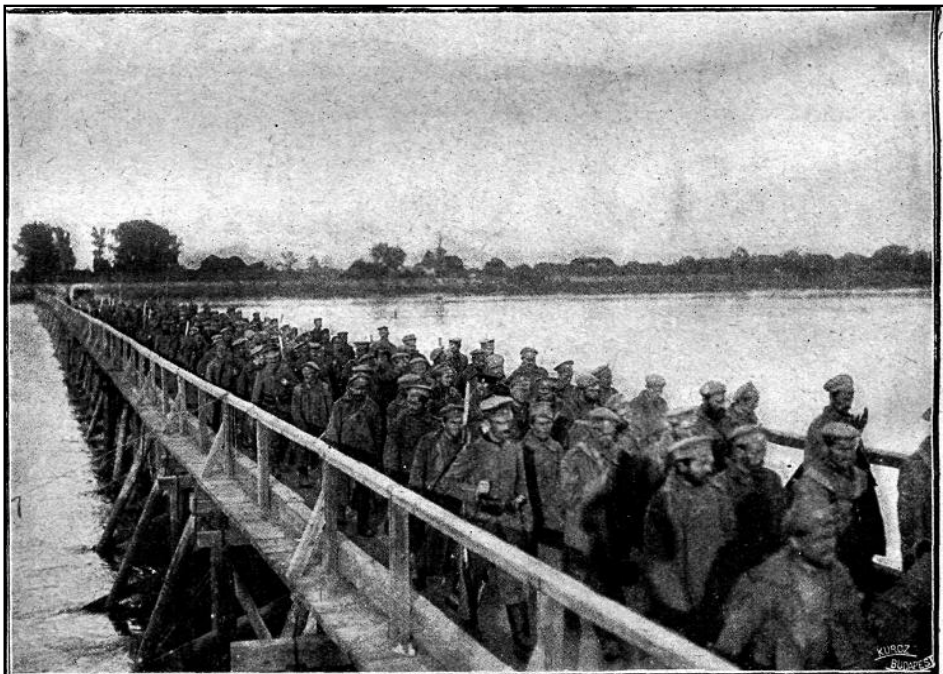

Kalvarja romjai.

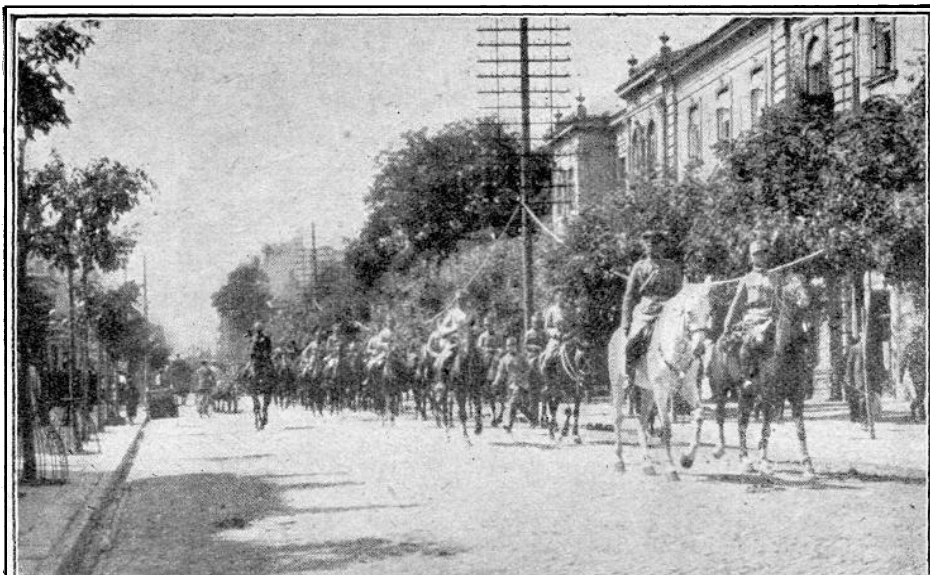
erősek és ezt a hitet szinte dogmává emelték. De ki kell jelentenünk, hogy ez a közvéleményben meggyökeredzett hit katonai szempontból csak nagyon kis mértékben volt indokolható. Az orosz erődök építési terve súlyos hibát mutatott. A várövek sugara túlságosan kicsiny volt. A przemysli várövek hat-hét kilométernyire estek az erőd magvától. A modern nehéz várágyúk hatásának szempontjából még ez a távolság is meglehetősen szűkös volt. Ám az orosz erődöknél csak három-négy kilométert tett ki ez a távolság. Ha az előretolt erődöknek az a hivatásuk, hogy már a megerősített várostól való távolságukkal megvédjék azt az ellenséges támadás hatásától, világos, hogy ez a cél abban az esetben, ha az ellenséges lövegek az erődökön túl jutnak és magát a vár magvát, sőt esetleg a túlsó erődöket is eléri, egyáltalában el nem érhető. És az orosz váraknál éppen ez volt a helyzet. Bizonyos, hogy az összes orosz erődök gyors elestében ennek

len tudtak volna állani.

A bajt az oroszok szempontjából még az a körülmény is növelte, hogy ezeket a taktikailag helyesen és ha nem is állandó jellegű, de azért táborszerűen nagyon megerősített előállításokat olyan csapatok szállották meg, melyeknek maguk tartása és bizalma már rendkívül megingott. Ám a védelem ereje és jósága nemcsak a beton vastagságától és az akadályárok szélességétől

Orosz foglyok tömegei áthaladnak egy hadihídon.

Mackensen tábornagy magyar, osztrák és német csapatok élén bevonul Cholmba.

A „Kilophot“, Wien, felv.

függ, hanem a csapatok szellemétől is. És bizony az orosz seregek katonai erkölce — ebben az időben — már nem volt kifogástalannak minősíthető.

Az orosz hadvezetőség annál is inkább elkövetett mindent, hogy közvetlenül fenyegetett várakat: Varsót és Ivangorodot minél tovább megőrizze az eleséstől. Őrseregeiket megerősítették.

Ivangorod vára előtt még egy elővonal állott az oroszok rendelkezésére, amelyet most gyorsan megszállottak. Ez a vonal nyugat felé mérsékelt hajlású félkörben a Visztula mellett: Kozienicetől az ugyancsak a Visztula mellett fekvő Janovicieg húzódtott.

Az osztrák-magyar és német csapatok már július 21-én a közepén törték át ezt a vonalat. A védők Ivangorodnak közvetlenül a Visztulánál épült erdői mögé özönlenek vissza. Csapatunk azonnal nagy lendülettel nyomulnak utánuk. A Visztulától nyugatra fekvő csekély számú erdőket József Ferdinánd seregének csa-

patai veszik körül — és megkezdődik a tulajdonképpeni várért folytatott utolsó harc.

Varsótól délre is újra területet vesztek az oroszok. Itt egészen a Blonie—Nadarzin—Gora Kalvarja-vonal mögé vonultak vissza.

Gora Kalvarja és Ivangorod erődterülete között a Visztulát is elértük.

Ennek az egy napnak — július 21-ének — eredményei mind stratégiai, mind taktikai szempontból rendkívül nagy jelentőségűek voltak.

Bizonyosra lehetett venni, hogy abban az esetben, ha csapatunk elfoglalják Ivangorodot, az oroszok helyzete Lublin körzetében is tarthatatlanná válik. Mert Ivangorodból a hátukat fenyegethették.

A NAREV-VONAL ÁTTÖRÉSE.

Csapatunk szorosan Varsó és Ivangorod váröve elé nyomultak és ezzel megkezdődött a két nagy vár legyőzésére irányuló tulajdon-

Lovasságunk bevonul Lublinba.

Szétlőtt orosz állás Ivangorodnál.

képpeni küzdelem. Közöttük az egész Visztulavonalon a folyó keleti partjára kergettük át az oroszokat. A Visztulától nyugatra fekvő területet — a két vár körzetének kivételével — teljesen kiürítették. Így hát Lengyelországnak több mint a felét végleg elszakítottuk a cár birodalmától.

De úgynevezett központi területüket még mindig kezükben tartották az oroszok. József Ferdinánd és Mackensen seregei dél felől közeledtek ugyan az Ivangorod—Lublin—Cholmvonalhoz, mely ezt a területet délfelől stratégiaiilag lezárja, de az ezért a vonalért folytatott harc még nem végződött az oroszok kudarcával és így az orosz hadvezetés még nem mondott le a reményről, hogy ezt a vonalat állandóan meg tudja tartani. Az oroszoké volt még a Visztulának Ivangorod és Novogeorgievszk közötti egész keleti partja, még pedig a Visztula-erődökkel együtt. Ezenkívül a Narev—Bobr-vonalat sem törték Gallwitz és Scholz seregei egyetlen egy ponton valóban át, azaz: csapataik még sehoh sem tudták idáig lábukat a Narev- és Bobr-folyóknak az ellenség felé eső partjain megvetni.

Igy hát az oroszok-

nak ebben a szakában — röviddel július 20-ika után — még egyáltalában nem volt reménytelennek mondható. Minden attól függött, hogy tudnak-e majd annyi erőt összeszedni, amellyel megakadályozhatják a szövetségeseknek ebbe a nem rosszul előkészített területbe való benyomulását.

Ez a kérdés sokkal gyorsabban dült el, mintsem várták.

Gallwitz hadseregéé az érdem, hogy először tört be az oroszoknak ebbe a mentőterületébe.

Ez a hadsereg — míg az ellenséges hadvezetés legnagyobb figyelmét a Visztula-menti és a Lublin és Cholm melletti eseményekre fordította — úgyszólván »minden feltűnés elkerülésével« az orosz Narev-állásig küzdötte magát előre és július hó 23-ikán hirtelen, ellenállhatatlan rohammal elfoglalta a megerősített Rozant és Pultuszkot és ezeken a helységeken át sikerült a Narevtől keletre eső területre is behatolnia.

Ezzel az a szituáció, melyre az oroszok utolsó nagy reményeiket építették, meg-ingott, sőt össze is omlott. Ami azután a legközelebbi időkben történt, nem volt egyéb, mint folytatása és tökéletesítése annak a hatalmas romboló és pusztító hadműveletnek, melyet

Csapataink átkelése a Visztulán, Ivangorod mellett.

A „Kilophot“ Wien, felv.

Albrecht K. rajza.

Utászaink hősiessége a Woyrsch-hadseregnek
a Visztulán való átkelése alkalmával.

A. Leipziger Illustrirte
Zeitung, engedélyével.

Rozan romjai.

Gallwitz serege Rozanba és Pultuszkba való betörésével indított meg.

Hogy milyen rettenetes felbomlás hatalmasodott el az orosz hadseregeken, minden magyaráztnál jobban szemlélteti az a tény, hogy csapataink július 15-ikétől 21-ikéig, tehát egyetlen hét alatt mintegy 120.000 oroszot fogtak el.

Azon a napon, melyen Gallwitz serege aratta nagy sikerét, a Mackensen-sereg is jelentékeny eredményt ért el, amennyiben jobbszárnyát észak felé Grubieszovon túlra sikerült előretolnia.

Az ellenség ezt az előretörést egy oldal-támadással igyekezett ugyan veszélyeztetni és megakasztani, de ez az ellentámadás a Bug mellett, Krilov és Szokal között, Böhm-Ermolli hadseregére bukkan, mely azt tökéletesen elhárította. Sőt mi több, Böhm-Ermolli csapatai közben több ponton Krilovnál, Szokalnál, Krisztinopolnál és Dobrotvornál a Bug keleti partjára is előnyomultak, ott hídfőszereiben biztosított területeket szereztek maguknak, melyeket az oroszok leghevesebb ellentámadásaival szemben is makacsul és eredménnyel megtartottak.

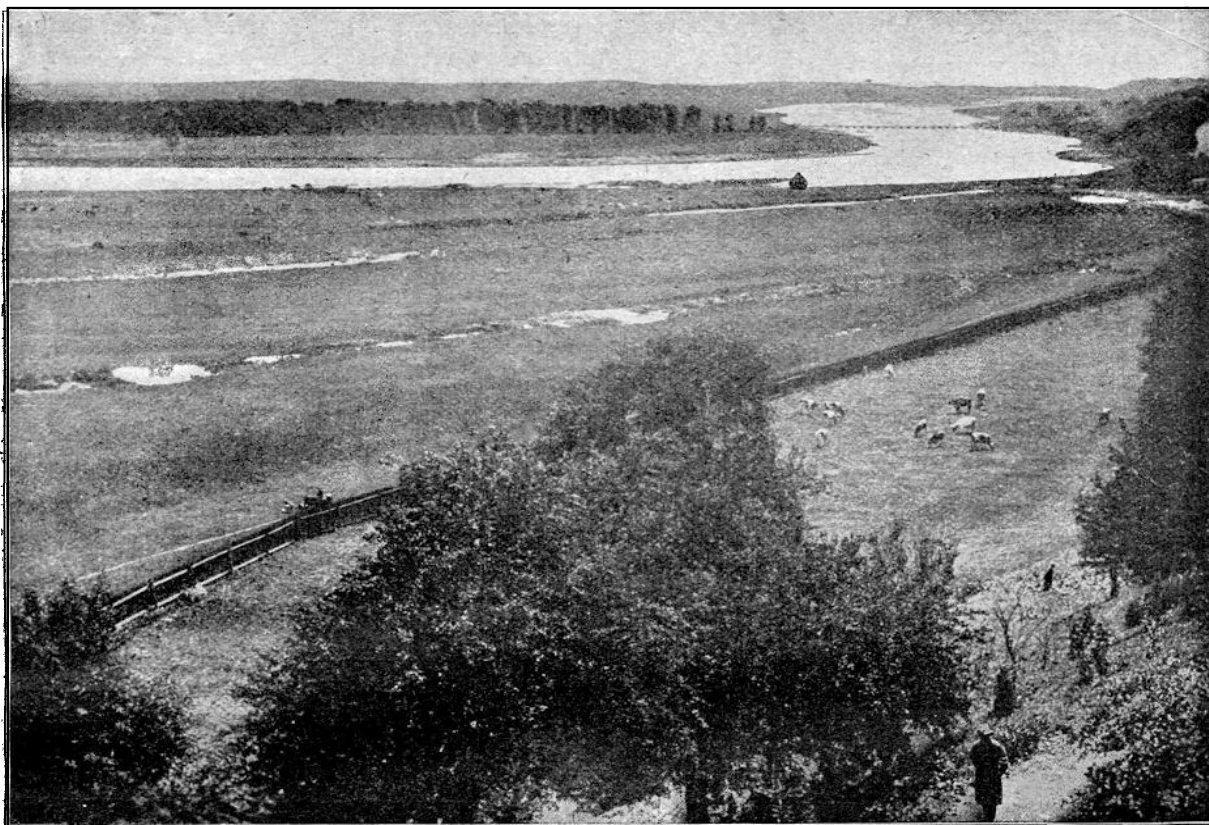
»Az oroszok visszavonulásának egész látóhatára« — írta akkoriban egy svájci lapnak haditudósítója — »nem egyéb, mint egy óriási, romokkal teli, gomolygó és füstölgő tűztenger.«

Kurlandban Below hadserege szintén jelentékenyen előnyomult, még pedig oly módon, hogy jobbszárnya észak felé már túl jutott Kovno várán.

LUBLIN ELFOGLALÁSA.

Az oroszok — a Narev-folyó mentén húzódo — központi frontjának első áttörését a nyugati (Visztula-menti) és déli szakaszon több más áttörés is követte.

Derék magyar és osztrák utászcsapatainknak a széles Visztula áthidalására irányuló munkálatai július 27-ikére már annyira előrehaladtak, hogy 28-ikán reggel megkezdődhetett az átvonulás. Csapataink két hadihídon keltek át a folyamon. Ezek a hidak annak a toroklatnak két oldalán emelkedtek, amelyben a Radovica a Visztulával egyesül. A folyam keleti partján álló ellenséges erők hiába védekeztek. Az egész csatlakozó terepet el kellett hagyniok, hogy győzedelmesen előretörő csapa-

A Narev völgye a Bág-torkolat előtt.

taink foglalják el. Ezzel új óriási sikert vívtunk ki, olyan eredményt, melyben mintaszerű útkészítő csapataink technikai teljesítményeinek is jelentékeny része volt.

28. és 29-ikén *József Ferdinánd* hadserege Lublin irányában megkettőzteti erőfeszítéseit. A 4-ik hadsereg hatalmas nyomásának újra húsz kilométernyi szélességben sikerül az oroszokat benyomni és északi irányba való visszavonulásra kényszerítenie. Az ellenség minden helységet felégetett maga mögött, sőt még a földeken lévő gabonát is elpusztította. Katonáink lángokon és sűrű füstön keresztül üldözték a pánikszerűen menekülő orosz tömegeket.

Egész éjjelen át tartott rettenetes előnyomulásunk. 30-ikán délfelé menekülő oroszokat kergető osztrák-magyar lovasság vonult be *Lublinba*.

Ugyanakkor Mackensen serege Biszkupice mellett is elérte a lublin—cholmi vasútvonalat.

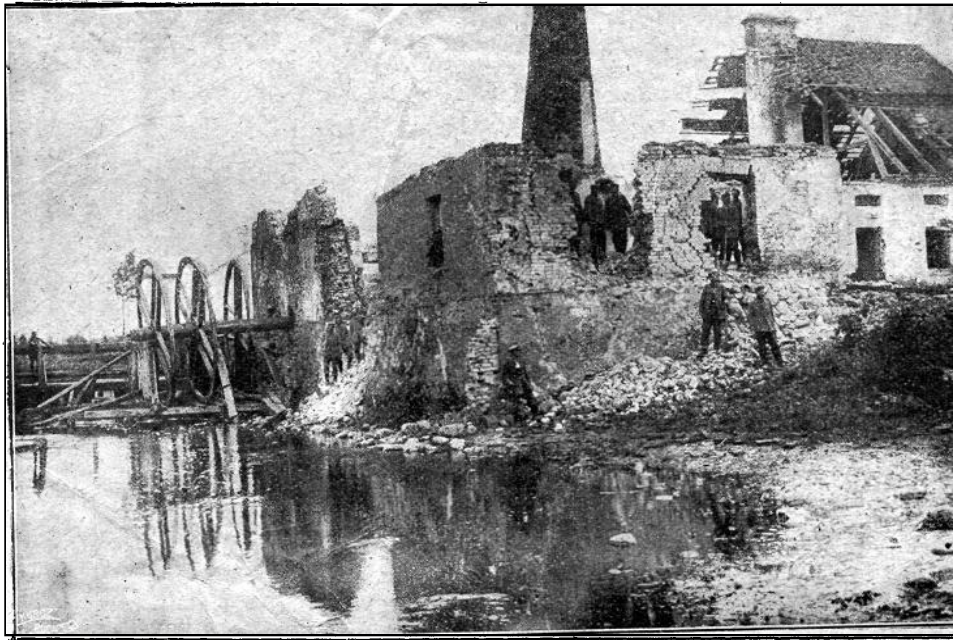
Lublin elvesztése roppantul felizgatta Oroszországot. És az ántánt népeinek minden figyelmét arra a veszedelemre irányította, mely ennek az eseménynek révén Varsót és Ivanorodot is fenyegette.

Ez a két hatalmas vár közel volt az el-

eséshez. Vagy legalább is számolnia kellett az orosz hadseregnek ezzel a lehetőséggel. Előre felismerte, hogy ennek a két nagy katonai gyülekezőhelynek feladása a semleges és ántántállamoknak közvéleményébe a legmélyebb hatást fogja gyakorolni és hogy a cár birodalmának presztizsét rendkívül meg fogja rázkódtatni.

Az orosz hadvezetőség felismerte ugyan Oroszország katonai helyzetét, de éppen ezért tisztában volt azzal is, hogy politikailag lehetetlen a színigazságot feltárni. Feltétlenül szükségesnek látta, hogy az igazságot — amennyire csak lehet — leplezze és hogy minél kevésbé ijesztőnek tüntesse fel. És ennek idejében kellett megtörténnie, még mielőtt késő lett volna. Az orosz hivatalos orgánumnak elébe kellett a közvéleménynek vágnia, de emellett oly módon kellett a világot a bekövetkezendőkre előkészítenie, hogy az a tényállást egészen más és Oroszországra nézve kedvező világításban láthassa.

Arról volt szó, hogy a készülő katasztrófa az álokok egész tömegével igazoltassék és olyanak tűnjön fel, mely az oroszokra nézve a háború szempontjából nemcsak hogy nem hátrányos, hanem ellenkezőleg: még előnyös is.

Hídőrlás Novogrodnál csapataink bevonulása után.

szándékozott csak igazi ellentállást kifejteni. Ez az állítás — amint az minden katonai szakember előtt azonnal nyilvánvaló — teljesen oktalan és együgyű volt és hogy mennyire nem állotta meg helyét, azt a bekövetkezett események csakhamar meggyőzően bebizonyították. Az oroszok ugyanis a Bag-fronton sem állottak egy pillanattal sem tovább ellent, mint előbb a Visztulánál és a Narevnél. De hiszen a cikk csak rövid időre akarta félrevezetni és illuziókba ringatni a vígasztalásra szoruló ántánt-közönséget és ezt a célt nagyjában és pillanatnyira el is érte.

Annak a nagy sikernek hatása alatt, melyet József Ferdinánd főherceg serege Lublin-

nak, ennek az ősrégi történeti nevezetességű lenygel városnak elfoglalásával ért el, az oroszok a

Mackensen seregével szemben lévő állásaikat is kiürítették, úgy hogy annak csapatai július 31-én benyomulhattak Cholmba. Ezzel a fontos helyvel együtt kezünkre került a cholmlublini vasútvonala is, amely a Visztula és Bug közötti egész terület átszeli és katonai szempontból rendkívüli jelentőségű.

Lublin és Cholm elvesztése megfosztotta az oroszokat a varsói és volhiniai várkörzet közötti összeköttetésüktől is.

IVANGOROD ÉS VARSÓ ELFOGLALÁSA.

Monarchiánk és a vele szövetséges Német-birodalom immáron egy év óta állt harcban a hatalmas Oroszországgal. A cárnak semmi oka sem volt, hogy büszkeséggel tekintsen vissza ennek az első háborús esztendőnek eredményeire, de annál nagyobb meglepettség tölthette el a mi legfelsőbb és szeretett hadurunknak és dicsőséges katonáinak lelkét, valamint a monarchiának az áldozatkészségben győzelmek között szolidaritással vált népeit.

Varsó madártávlatból.

Az 50. számú erdélyi gyalogezred rohammal elfoglalja Ivangorod várának lépcsőzetes előművét.

Hoffmann A. tanár rajza.

Lipót herceg bajor tábornagy csapatai élén bevonul Varsóba.

A seregek Urának kegye az osztrák-magyar csapatok zászlói és azok mellé szegődött, kik velünk vállvetve harcoltak együtt a jövőért és a haza boldogságáért, üdvéért.

Augusztus 1-én Krilov mellett, *Vladimir-Volinszki* irányában, osztrák-magyar csapatok törtek előre a Bugon át. Ezzel szétrombolták azt a fantasztikus tévhitet, hogy az oroszok a Bug-vonalon erős ellentállást tudnak kifejteni. Még Ivangorod és Varsó el sem esett, mikor az orosz vezérkarnak fentebb vázolt fejtegetéseire máris rácsáfoltak íme az események.

Below hadserege ugyan- csak augusztus 1-én *Mitaut* foglalja el.

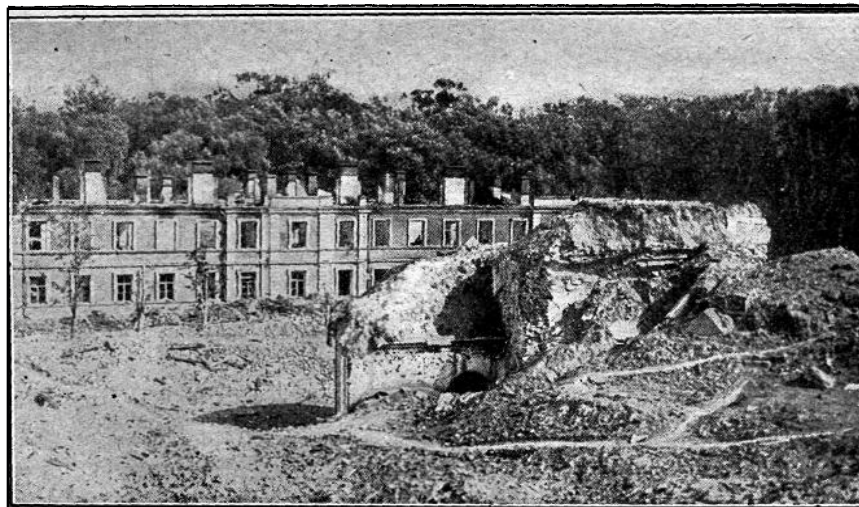
Nem múlik el nap, hogy az oroszokat újabb és súlyos veszteségek ne érnék.

Augusztus 2-ikán József Ferdinánd és Mackensen seregei az oroszok üldözése köz-

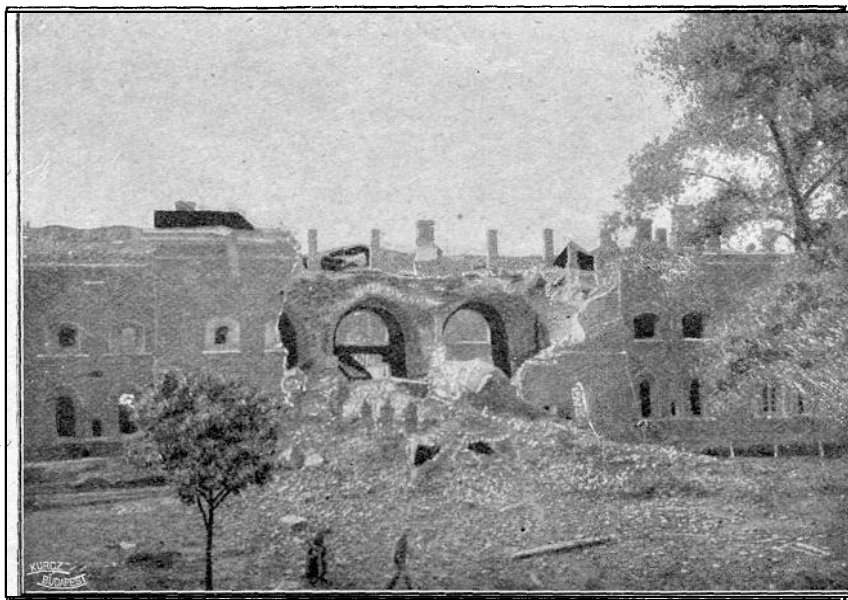
ben a Novo Alekszandrija—Kurov—Lencna—Szavin—Dubienka-vonalat érik el.

3-ikán kezdődik Ivangorod és Varsó tragédiájának utolsó felvonása.

Kövess hadseregének vitéz csapatai ezen a napon *Ivangorod* várának valamennyi a

Ivangorod várának Gortisavov nevű erődje.

Telitalálat Ivangorod főerődjében.

Visztula nyugati partján lévő erődeit megostromolják és az ellenséget a keleti parton épült városba szorítják.

Ugyanekkor a bajor herceg serege Varsó védőit az övonal mögé veti vissza.

Nikolajevics nagyherceg meg sem kísérli Lengyelország fővárosának és Oroszország legelső várának védelmét, odadobja a többi halott közé, mint valami ócskavasat, melyet semmire sem lehet már használni. Már napokkal azelőtt elrendelte Varsó védőinek elvonulását. Csak utóvédek tartják még az övonalakat, hogy a sereg zömének kelet felé való vonulását fedezzék.

A bajor herceg serege aug. 4-ikén a váröv ellen nyomul s mindössze egy napig és egy éjjelen át tartó harc után legyőzi az utóvédeket.

5-ikén reggel a menekülés-szerűen elhagyott

Varsóba bajor csapatok vonulnak be. És néhány óra múlva

már az egész világot megrengeti a gyorsan száguldó hír: Varsó elesett!

Ivangorod és Varsó...

Lublin, Ivangorod, Varsó...

A cári hatalomnak három főtámasza, melyet csak alig néhány nap alatt osztrák-magyar és német katonák a porba döntöttek le! A hatalmas várak összeomlottak, az orosz seregek pedig megverve menekültek a birodalom belsejébe, mely eddig legyőzhetetlennek tartotta magát.

Pont három hónap alatt szétfoszlott az orosz hatalom megdönthetetleniségének legendája.

Varsó elfoglalása óriási ujjongást keltett a központi hatalmak népei között. De legjobban talán a lengyelek örültek.

Kankovszky E. felv.

Krakó városának elnöke a hírt mindjárt megérkezte után óriási falragaszokon a következő szavakkal adta a lakosság tudtára:

»Krakó polgárai! A legnagyobb örömhírt közöljük veletek: Varsó egy évszázadig tartó orosz rabszolgaság után felszabadult. A határok, melyek Lengyelországnak két ősrégi, tiszteletreméltó fővárosát: Krakót és Varsót elválasztották egymástól, nincsenek többé. A mindenható isten áldja meg uralkodónkat és vitéz seregeinket, amiért ilyen ünnepnapot érhattünk meg!«

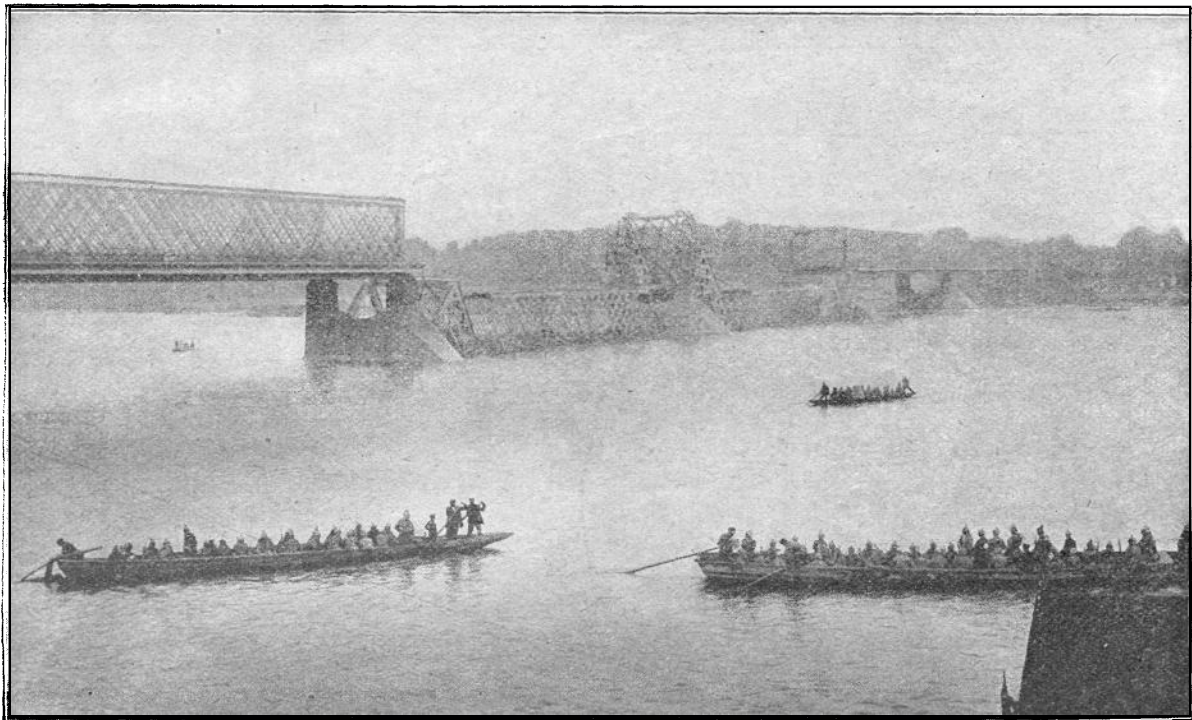
Az elpusztított Ivangorod.

Frankl E., Berlin, felv.

Az orosz utóvédek a Visztula keleti partján, Ivangorod mellett, valamint Varsó keleti külvárosában: *Pragában* még makacsul ellentálltak, hogy ily módon az egymásra torló visszavonuló oszlopok kissé előbbre juthassanak.

Augusztus 5-ikén *Vladimir-Volinszkit* szállják meg csapataink.

lentéktelen», a való tények hatása alatt össze kellett omlania. A papiros türelmes, de a népnek ösztönszerűen helyes érzése nem az. Lehetőségekkel még félre lehet vezetni, de ott, ahol a tények beszélnek, nem lehet többé furfangos szavakkal megtéveszteni. A tények maguk beszélnek magukért. És Varsó eleste nyomatékosan, meggyőzően beszélt, olyan nyel-

Német csapatok átkelése a Visztulán Varsóból Praga külvárosba a felrobbantott vasúti híd mellett.

Gallwitz hadserege ezalatt Novogeorgievszk-től keletre, a Narev közeléig nyomul előre.

* * *

A két orosz vár elestéről — hosszú tétovázás után — az ellenséges államok sajtója is megemlékezett végre. Nagyon csüggedt hangon és csak kényszeredetten. Jellemző és rendkívül érdekes, hogy mint értesültek az ántánt-hatalmak népei a történelmi eseményről.

A legnagyobb szofizmussal azt igyekeztek velük elhíttetni, hogy Varsó elestének vajmi kevés jelentősége van a harctéri helyzet egészének szempontjából. És az elhíttetők önmagukat is azzal bolondították, hogy ez valóban így van. De az elmélet és gyakorlat között különbség van. De mikor aztán Lengyelország milliós lakosságú fővárosa valóban ellenséges kézre került és a Sándor-citadellán német zászló lengett: annak a fikciónak, hogy mindez teljesen »je-

ven, melyet kommentár nélkül is megértettek mindenütt.

A párisi boulevard-sajtó a délfranciaországi jégverésről, a lisszaboni kamara botrányáról szóló hírek között a legapróbb betűkkel a következőket közölte kirakataiban:

»Az orosz hadvezetőségnek az a régi elhatározása, hogy a védelem egészének előnyére lemond Varsóról, ténnyé vált. Annak a körülménynek, hogy a német szoldateszka ideiglenesen megszállta Varsót, stratégiai szempontból nincs jelentősége.«

Varsó »ideiglenes« megszállása ...!

* * *

Gallwitz hadserege két további Narev-hídfőt foglal el ezen a napon: Serockot és Zegrzét és hatalmába keríti Dembét, Novogeorgievszk várának keleti erődét, amivel a *Narev déli partjára való átkelést* sikerül kikényszerítenie.

TÁMADÁSUNK A NAGY OROSZ ERŐDÍTÉSI TERÜLET ELLEN: IVANGORODIG ÉS VARSÓIG

József Ferdinánd serege Lubartovig nyomul előre.

Augusztus 8-ikán osztrák-magyar csapatok Ivangorodnál, Praga mellett pedig bajor csapatok *kényszerítik ki a Visztulán való átkelést és az oroszokat mind a két vár területéről teljesen elűzik*. A keleti partot megtisztítják az ellenségtől és további visszavonulásra kényszerítik.

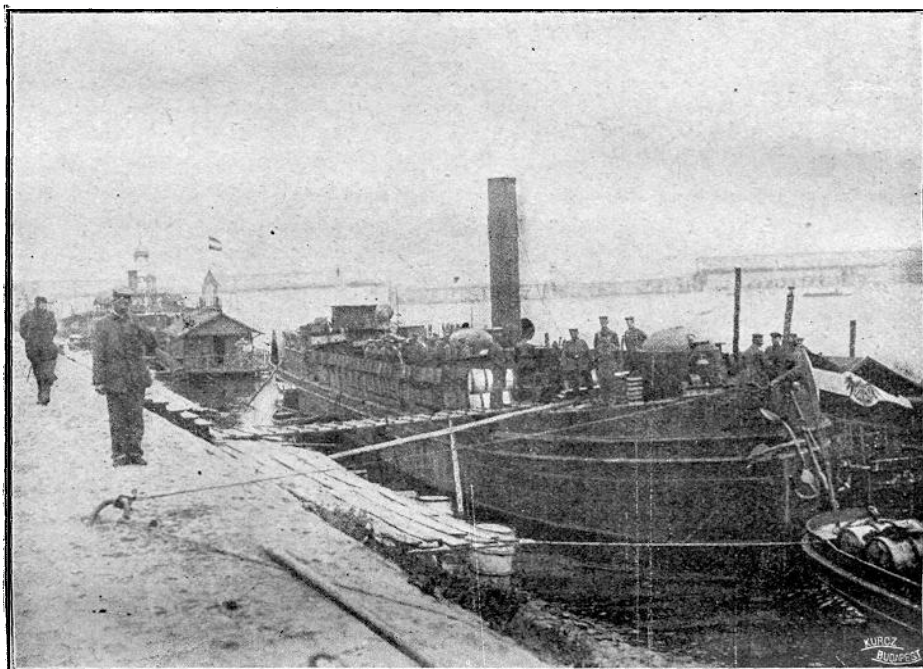
Minden idők e leggigantikusabb háborújának egyik nagy szakaszát újra dicsőségesen zárták íme le seregeink. A monarchia és Németország vitéz csapatai hatalmas tettekre tekint-

hettek vissza, de a nyugalom ideje még nem érkezett el számukra.

A háború fúriája, melyet ellenségeink szabadítottak a világra, tovább őrjöng és a rettenetes birkózás, mely még koránt sincsen befejezve, nem juttatja a küzdőket a legkisebb szünethez sem.

Az új győzedelmi jelszó: *Breszt-Litovszk!*

Az ellenségnek ezt az utolsó nagy védővárát is el kell tőle ragadni! Katonáink tudják ezt és akarják is — és akaratuk annyi, mint maga a véghez vitt tett.

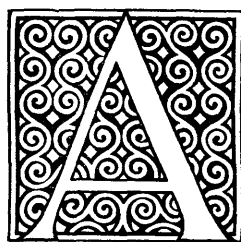

Német ágyúszázad a Visztulán Varsó mellett.

Német lovasság Lengyelországban.

OFFENZIVÁNK A KÖZÉPSŐ-BÜG ELLEN. BRESZT-LITOVSK ELESTE ÉS AZ OROSZ FRONT SZÉTSZAKÍTÁSA.

Az oroszoknak Varsó eleste utáni helyzetét röviden a következőkben vázolhatjuk: Frontjukat mind a Visztula, mind a Narev mellett benyomtuk. Dél felől József Ferdinánd főherceg és Mackensen seregei szorongatták centrumukkal. A Nyemen mellett és Kelet-Galiciában még tartották magukat.

Az ellenségnek akaratlanul azt a kérdést kellett önmaga előtt felvetnie, hogy kínálkozik-e még számára olyan vonal, amelynek megtartását a siker reményével kísérheti meg? A Polesjen innen — ezt konstatálnia kellett — már nem található ilyen természetes védővonalra. A Nyemen-szakasz Kovná mellett — északi irányban — már túl volt szárnyalva és az orosz hadvezetőségnek számolnia kellett a lehetőséggel, hogy ez rövid idő alatt — Grodnó körül — dél felől is meg fog történni. Az oroszoknak tehát lassan-lassan meg kellett barátkozniuk azzal a gondolattal, hogy előbb-utóbb a Nyemenről is lé kell mondaniok.

Grodnó és Breszt-Litovszk között nem volt olyan frontális akadály, mely a védelemnek kedvezett. A Bugra — Breszt-Litovszktól délre — lehetett volna, mint ilyenre, gondolni, de ezt az orosz szakaszt Böhm-Ermolli és Macken-

sen seregei már erősen áttörték és Ugruszkától északra, ahol az oroszok még helytállottak, nap nap után még jó darabbal felgöngyölték.

Igy tehát az ellenség nem tehetett egyebet, mint hogy a további visszavonulásra szánja rá magát.

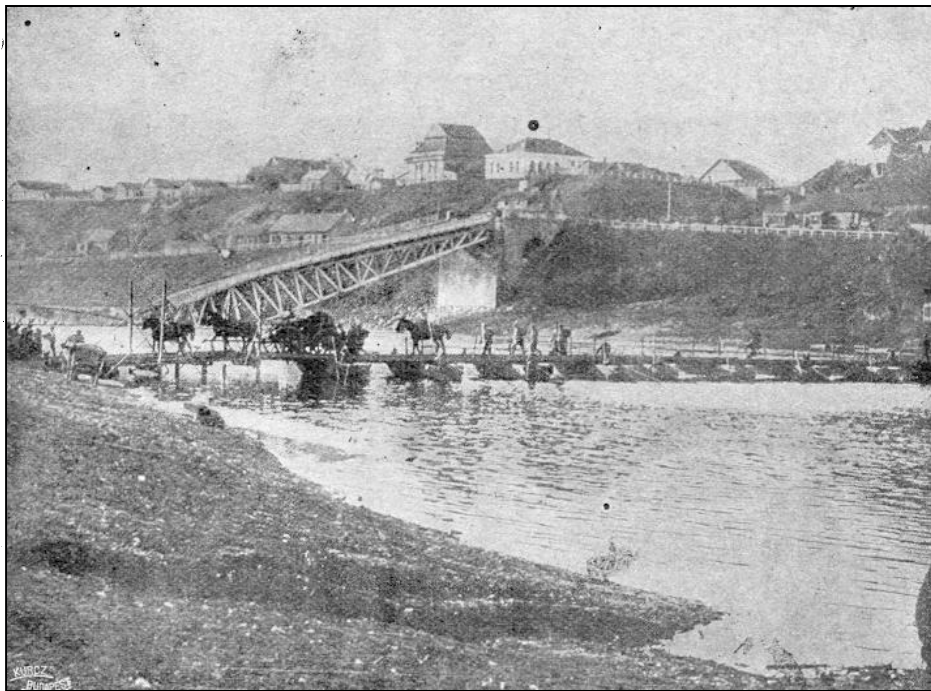
Mikor ennek a szükségességét belátta, újabb kérdések merültek fel előtte. Még pedig elsősorban nem az, hogy hová vonuljon vissza, hanem általában, hogy milyen módon és melyik irányban.

Ha a szövetségesek megszakítás nélkül folytatják offenzívájukat, az oroszok csak a Dűna és Dnyepr mellett, tehát a Polesjétől keletre gondolhattak megállásra, nyugalomra.

Igen ám, de az adott körülmények között hogyan juthatnak el a Dűnái és a Dnyeprig.

A Polesje területét — nyugatról kelet felé — csak egyetlen vasútvonal szelte át, az, mely Pinszken át Homelbe vezetett. De ha ez a vasút kétvágányú volt is, arra még csak gondolni sem lehetett, hogy a Bug mellett álló orosz seregnek akárcsak a zömét is rajta szállítsák keletre.

Egy másik kétvágányú vonal, mely Breszt-Litovszkból Kovelén át a Polesje déli szegélyén vezetett Kievbe, szintén rendelkezésére állt ugyan még az oroszoknak, de haderőink már erősen fenyegették. Vladimir-Volinszki-

Elpusztított vashíd a Nyemen-folyón. Mellette az új hadihíd.

ben ugyanis már a mi csapataink voltak és így az oroszoknak minden pillanatban számolniok kellett azzal a lehetőséggel, hogy ezek a csapatok Kovelig is előnyomulnak és így az említett vasútvonalat használhatatlanná teszik számukra. S így az orosz hadvezetőségnek a vasúton lebonyolítandó visszavonulás szempontjából le kellett róla mondania.

S így a kelet felé törekvő ellenségnek csak a Pinszk—homeli Polesje-vasút állott rendelkezésére, menetelésre pedig csak a mocsarakon át vezető országutakat használhatta.

Ám ez utóbbiak nem voltak alkalmasok hosszabb ideig tartó nagyobb train-forgalom vagy más egyéb nagyméretű szállítások lebonyolítására.

Az az egyenes, közvetlen visszavonulási vonal, mely kelet felé a

Rokitnói-mocsarakon vezetett keresztül, stratégiai szempontból a leghelyesebb volt ugyan, de az oroszokra nézve ezer veszedelmet rejtett magában. Nagyobb seregtömegek, melyek a Polesjén lettek volna kénytelenek átvonulni, a leg-

végzetesebb helyzetbe kerülhettek.

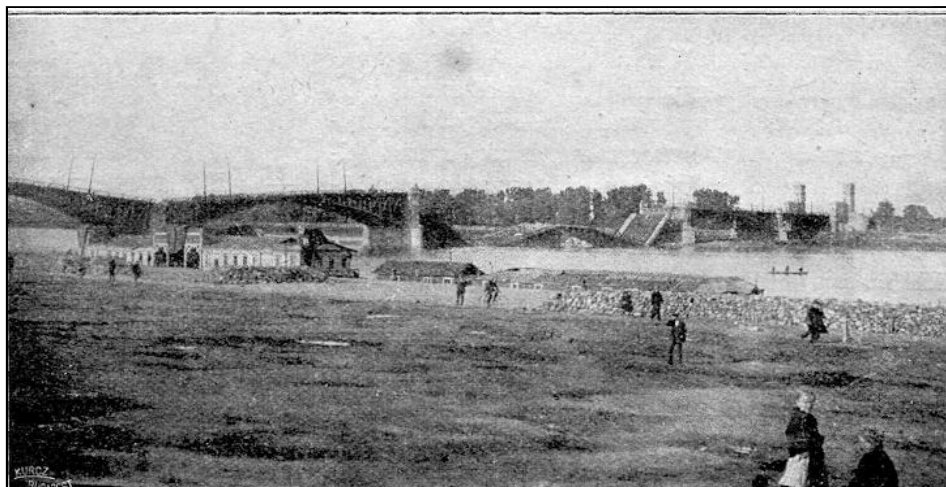
Földrajzi szempontból sokkal jobban kedveztek a viszonyok olyan terv keresztülvitelének, mely a visszavonulást északkeleti irányban Minszk és Vilna felé rendelte volna el.

Breszt-Litovszk területéről három, végigkettős-vágányú vasút és számos országútszerű párhuzamos közlekedési vonal vezetett a Dünaburg—Szmolenszkszakasz felé. Így hát északkeleti irányban részben vasúton, részben gyalog — nagy seregtömegek is meglehetősen kedvező viszonyok között vonulhattak volna vissza.

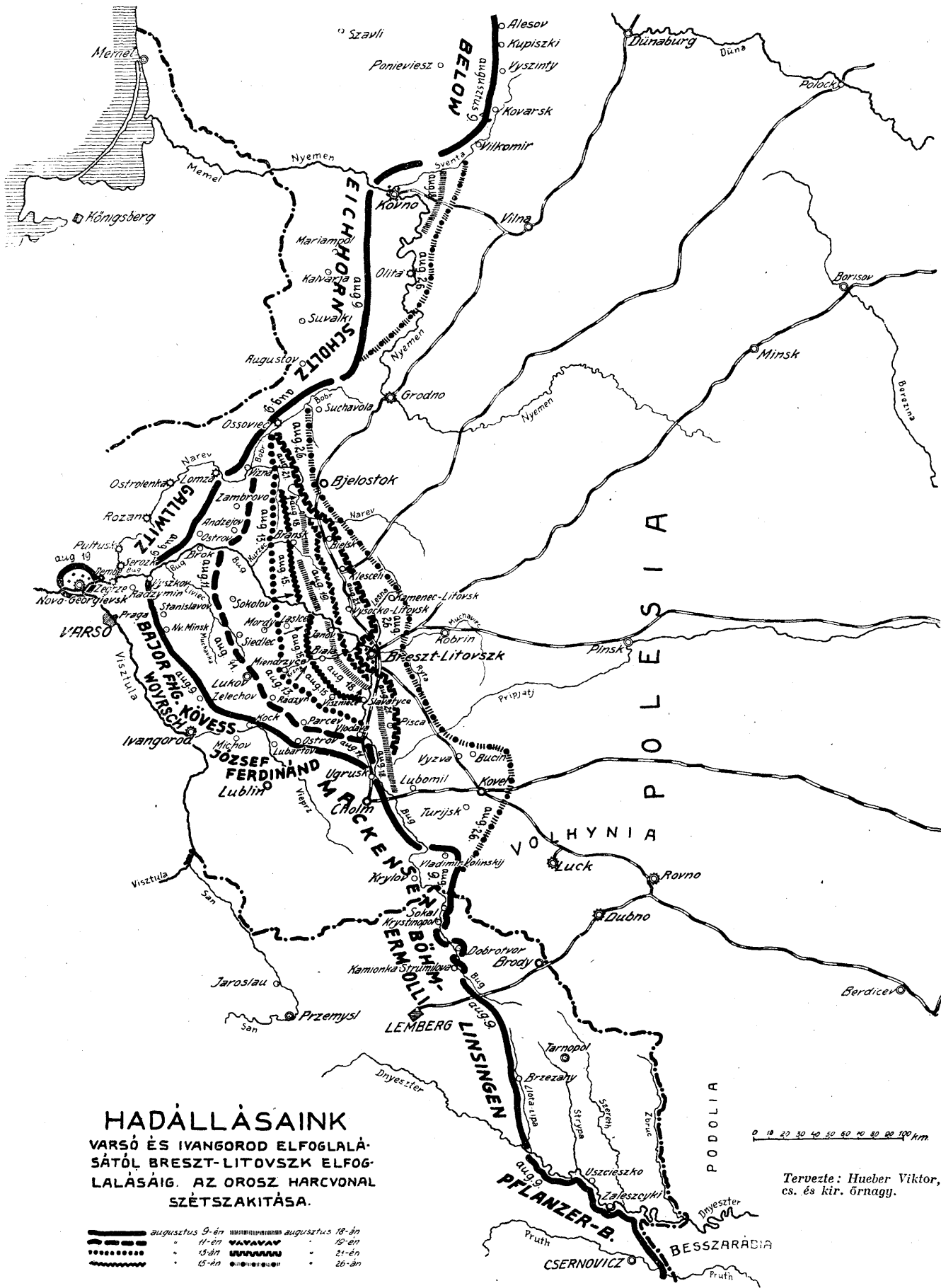
De ez elé a terv elé is nagy nehézségek gördültek [már akkoriban. Nemcsak hogy teljesen excentrikus irányban kellett volna a visszavonulást végrehajtani, de északi oldalát még külön veszedelem is fenyegette. A németek ugyanis Kovno előtt állottak és észak felé már túl is szárnyalták ezt az erődöt.

A németeknek minden további, Vilna elleni előretörése azzal a veszedelemmel fenyegette az oroszokat, hogy Below hadserege Vilna előtt elállja útjukat és a Duna irányában teljesen elzárja előlük a visszavonulás lehetőségét.

Míndezekből nyilvánvaló, hogy a haretéri helyzet nem volt ellenségeink számára kedvező.

A felrobbantott Visztula-híd Varsó és Praga között.

HADÁLLÁSAINK
 VARSÓ ÉS IVANGOROD ELFOGLALÁSÁTÓL BRESZT-LITOVSK ELFOGLALÁSÁIG. AZ OROSZ HARCIVONAL SZÉTSZAKÍTÁSA.

—	augusztus 9-én	○	augusztus 18-án
- - -	11-én	●	19-én
· · · · ·	13-án	■	21-én
- · - · -	15-án	▲	26-án

Tervezte: Hueber Viktor, cs. és kir. őrnagy.

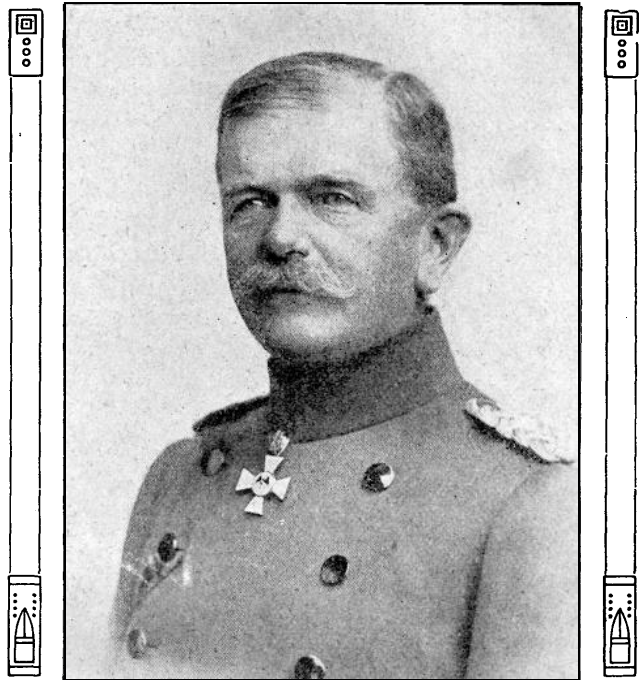
Az orosz hadsereg zömének sorsa attól függött, hogy az orosz hadvezetőség elég hosszú ideig távol tudja-e a németeket a Vilna körüli területtől tartani.

Ám a német hadvezetőség nyilvánvalón egyáltalában nem helyezte arra súlyt, hogy az oroszok előtt — egy második Szedánra gondolva — még a legnagyobb áldozatok árán is elvágja a visszavonulás útját. Hiszen azt, amit tulajdonképpen akartak, a háború igazi célját immáron elérték: az ellenséget eddig nagy kitartással védett területek átadására kényszerítették, miközben folyton gyöngítették, sőt ki is merítették...

* * *

Augusztus 9-ig a bajor herceg és Gallwitz seregének belső szárnyai egészen a Bug melletti Viszkovig nyomultak előre. Így hát Novo-Georgievszket most már teljesen bekerítették a németek. Védőserege nem vonult el idejében és így nem tehetett egyebet, mint hogy a zászló becsületéért, amíg csak lehetséges, helyén maradjon. Magától értetődik, hogy a vár nem kerülhette el végül a megadást. A németek különben már meg is kezdték bombázását.

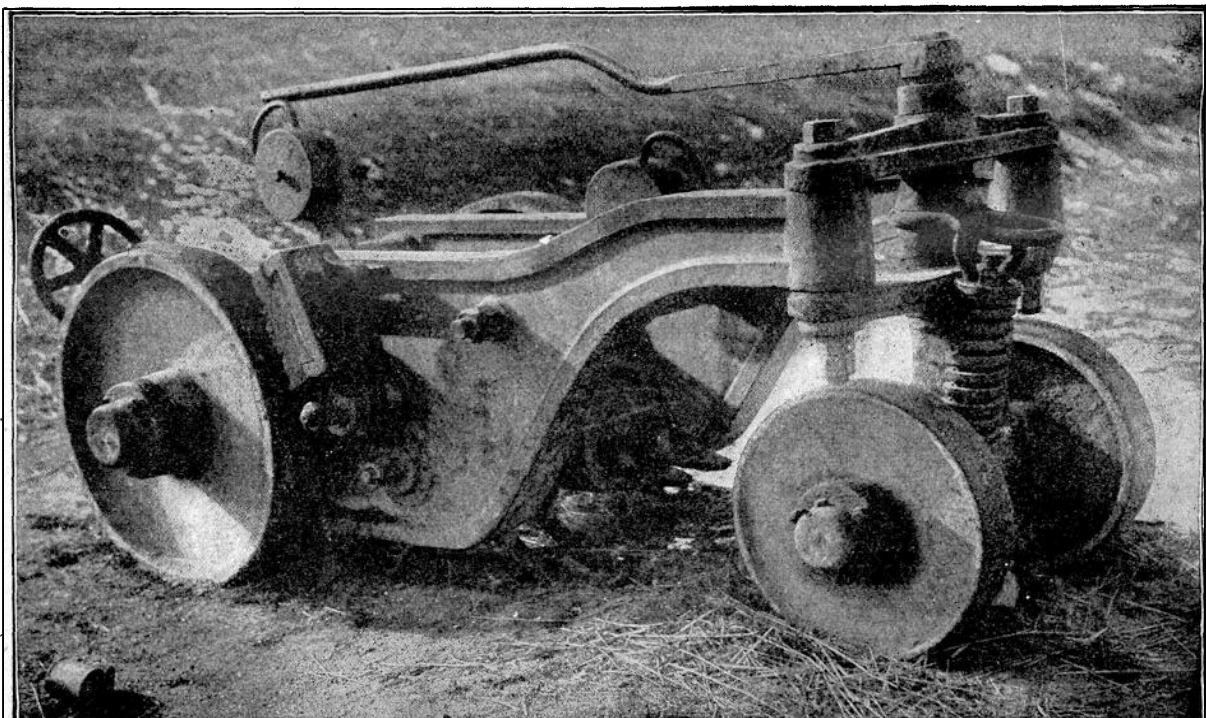
Lomzát 9-ikén Scholtz serege foglalta el. Ezzel a megerősített Narev-szakasznak utolsó részét is szabaddá tették a németek.

Scholtz német
tüzérségi tábornok.

Ciolina J. B.,
Frankfurt, febr.

József Ferdinánd serege teljesen átvette az ellenséget a Vieprzen és északkelet felé szorította. A következő két napon különösen a bajor herceg serege, valamint Gallwitz és József

Orosz útpusztító gép, amellyel az oroszok nagy visszavonulásuk alkalmával az utakat használhatatlanná akarták tenni.

Ferdinánd seregeinek hozzá csatlakozó szárnyai hatolnak tovább kelet felé. A front láthatóan megrövidül.

Ettől kezdve érdekes katonai újításnak lehetünk szemtanúi.

Régebben a küzdő erőknél legnagyobb összefoglalása a hadsereg volt. A hadsereg több hadtestre, ez hadosztályokra, a hadosztály dandárokra, ez ezredekre, zászlóaljakra stb.-ire tagozódott.

Azokat a csoportokat, melyekkel egy-egy parancsnok közvetlenül rendelkezik, az ő rendelkezési egységeinek nevezik. A tapasztalat azt ajánlja, hogy egy-egy parancsnok négy-, legfeljebb öt egységgel rendelkezék, minthogy több megnehezíti a parancsnoklást.

A seregek számbeli növekedése folytán a hadvezér megszűnt csakis hadseregparancsnoknak lenni. Napoleon kénytelen volt hadseregét több seregre tagolni, mert különben nem tudott volna az egészen uralkodni. Ez a beosztás meg is maradt azután a legújabb időkig is.

Ám ennek a háborúnak folyamában az egy-egy hadszíntéren egyesített haderők tömege

Kovno a németek építette fahíddal.

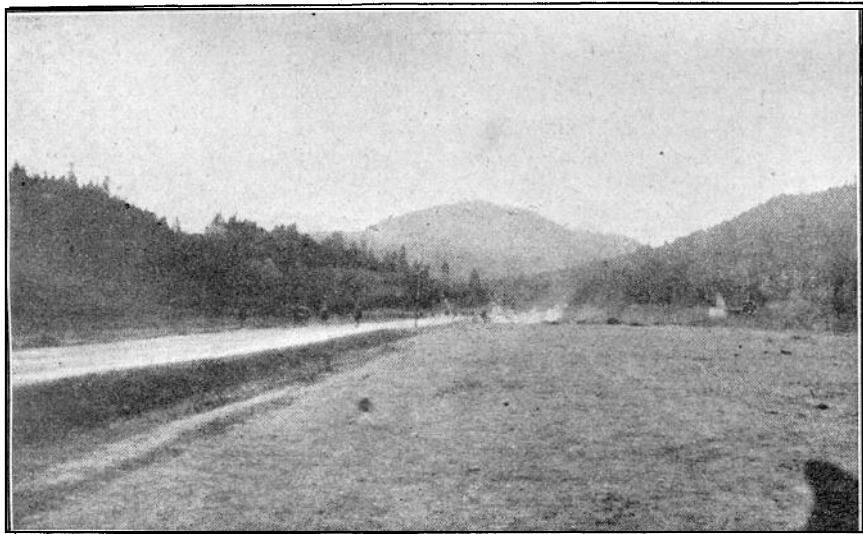
annyira megnövekedett, hogy az egyes frontokon harcoló seregek száma tizenkettőn is túlment. Hiszen magán orosz frontunkon: Below, Eichhorn, Scholtz, Gallwitz, a bajor herceg, Woyrsch, Kövess, József Ferdinánd főherceg, Mackensen, Puhallo, Böhm-Ermolli, Linsingen és Pflanzer-Baltin seregei küzdöttek. Lehetetlennek látszott egyetlen helyről ennyi hadsereget egyenként irányítani. A főparancsnok rendelkezési egységeinek számát csökkenteni kellett.

Igy hát egy új, közbeeső egységet teremtett, olyan csoportot, mely több volt, mint egy sereg, de még sem foglalta az egész haderőt magába. Ez a bevezetett újítás: a hadseregcsoport volt.

Ezentúl minden hadseregcsoport több seregből állott, úgy hogy a főparancsnoknak közvetlenül csak a hadseregcsoportok parancsnokaival kellett rendelkeznie.

Az új rend szerint a következő beosztás lépett életbe:

Hindenburg tábornagy hadseregcsoportja. Ennek Below, Eichhorn, Scholtz és Gallwitz seregeit rendelték alá.

Műút Kovno felé.

ТЕЛЕГРАММА изъ Дѣйствующей арміи.-Люблинъ Губернатору Получена 21/VI 1915. Передаю ниже дословно телеграмму ВЕРХОВНАГО Главнокомандующаго "приказываю при уничтоженіи имущества жителей нашихъ предѣлахъ, какъ то: селеній, отдѣльныхъ дворовъ, посѣвовъ-руководствоваться слѣдующимъ: 1/ уничтожать только то, что необходимо по военнымъ требованіямъ-закрываетъ обстрѣлы при уничтоженіи составлять акты, дабы населеніе могло получить соответственное вознагражденіе; 2/ при уничтоженіи посѣвовъ на норму составлять также акты, 3/ населеніе не должно быть срываемо со своихъ мѣстъ поголовно, только мужчины военно-обязанные отъ 18-до 45 лѣтъ привлекаются работать у насъ съ организаціей довольствія; 4/ оставшееся на мѣстѣ населеніе должно быть обеспечено запасами продовольствія; 5/ широко привлечь всѣхъ безъ исключенія гражданскія власти къ исполненію этихъ мѣръ; 6/ обратиться къ населенію съ успокоительными объявленіями черезъ гражданскія власти; послѣднія должны принять всѣ мѣры-работать не покладая рукъ, чтобы внести порядокъ въ передвиженія того населенія, которое добровольно покидаетъ свои мѣста и направлять бѣженцевъ въ строго опредѣленные районы, не загрождая тыла арміи; 7/ немедленно самыми суровыми рѣшительными мѣрами прекратить самовольное уничтоженіе войсками имущества жителей; если это не будетъ поставлено во всемъ начальниками въ виду для себя обязанность, то паденіе воинской дисциплины неизбежно.-Текстъ телеграммы слѣдующій: прибывшіе только что гофмайстеръ Нейдгардъ и графъ Велепольскій доложили объ уничтоженіи цѣлыхъ селеній, на нѣкоторыхъ корпусныхъ участкахъ; о безостепенности эвакуаціонныхъ распоряженій, о неправильно создавшемся видѣмъ у населенія и войскъ понятіемъ, что это мѣры репрессіи уничтоженіе частнаго имущества безъ оцѣнки и безъ права охраненія его владельцами порождаетъ уныніе, озлобленіе, смуту; прикажете все это немедленно устранить 1741, Генераль-Адъютантъ НИКОЛАИ". Командующій арміей приказалъ командирамъ корпусовъ принять приведенное повелѣніе Верховнаго Главнокомандующаго къ точному исполненію, не допуская произвола при производствѣ реквизицій и строго карая нарушителей этого требованія.-Къ участію въ составленіи актовъ привлечь представителей мѣстной гражданскои администраціи. Все что въ повелѣніи Верховнаго Главнокомандующаго касается гражданскихъ властей-должно быть ими принято также къ безусловному исполненію.-Ново-Александрія В 9318. Ивановъ.

Вѣрно:

372

Членовникъ Особыхъ порученій /подписано/ Колосовъ.

Novo-Georgievsk várának behódolása 1915 augusztus 19-én.

Brandes W. rajza.

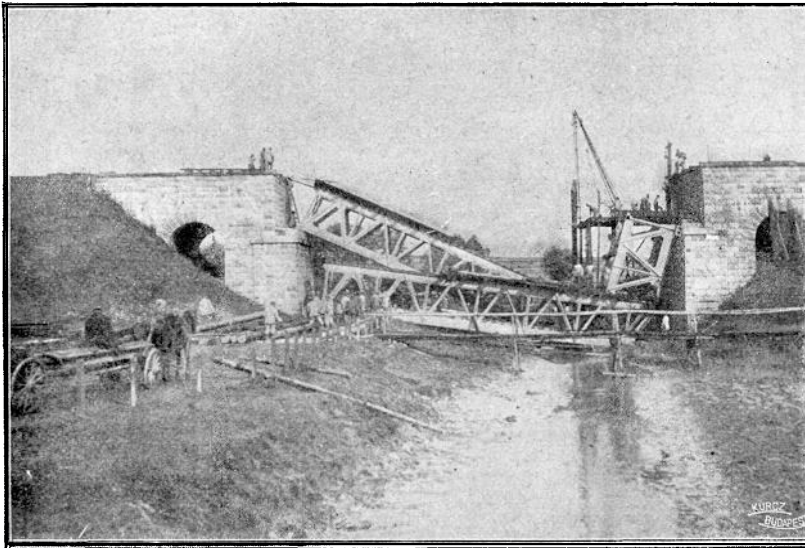
1915. VIII. 4.

Az orosz legfőbb hadvezetőségnek az ellen-ség által hadicélokra felhasználható községek, telepek, majorságok, vetések stb. elpusztítására vonatkozó távirati parancsa az egyes orosz csapatok részére. A parancsnak jelen írógéppel sokszorosított másodpéldányát Junakov adta ki Novo-Alexandriában Ljublin kormányzónak 1915. VI/21-iki rendeletére.

Másolat. — Az operáló hadseregből Ljublin kormányzó címére 1915. VI/21-én érkezett sürgöny. Alább szószerint közlöm a legfőbb parancsnok táviratát. »Hazai lakosságunk vagyonának, nevezetesen községeknek, majorságoknak, vetéseknek *elpusztítása* alkalmával mihez-tartás végett a következőket rendelem el: 1. csak azt kell elpusztítani, ami katonai tekintetben feltétlenül akadályozza a kilövést; az elpusztításról jegyzőkönyv veendő fel, hogy a lakosság megfelelő kárpótlásban részesülhessen; 2. a lábon álló vetések elpusztításakor szintén irandó jegyzőkönyv; 3. a lakosságot általában nem kell a helyéről eltávolítani, csak a 18—45 éves hadköteles korban lévő férfilakosság dolgoztandó megfelelő szervezés foganatosítása után; 4. a helyén maradó lakosságot el kell látni a szükségességekkel; 5. ezeknek a rendelkezéseknek végrehajtására kivétel nélkül bevonandók az összes polgári hatóságok; 6. megnyugtató hirdetésekkel kell fordulni a lakossághoz polgári hatóságok révén; ez utóbbiak használnak fel minden eszközt — dolgozzanak, ne tétlenkedjenek. Szervezzék annak a lakosságnak menekülését, amely önként hagyja el lakóhelyét és a menekülőket szigorúan megállapított irányba

tereljék, hogy ne keveredjenek a hadsereg utóvédei közé; 7. határozottan meg kell akadályozni, hogy katonai csapatok önkényesen pusztítsák a lakosság javait, ha ennek végrehajtását az összes fellebbvalók nem tekintik szent kötelességüknek, mert különben a katonai fegyelem megszűnése elkerülhetetlen. — A sürgönynek következő része egy toldalék, amelyben Nejgard udvarmester és Velepolskij gróf hírt adtak egész községek megsemmisítéséről, amiben egyes csapatrészek voltak a bűnösök; hírt adtak továbbá kiürítési meghagyások rendszertelenségéről, a rendszabályoknak a lakossággal és a csapatokkal szemben való szabálytalan foganatosításáról, hogy t. i. ezeket a rendszabályokat büntetésképpen alkalmazták és minden cél nélkül pusztították el a lakosság vagyonát a birtokosok tulajdonjogának teljes semmibevevésével, ami fájdalmat, dühöt, nyugtalanságot keltett. »Rendeljétek el mindennek megakadályozását. 1741. Nikolaj főhadsegéd.« A hadsereg parancsnoka megparancsolta a csapattestek parancsnokainak, hogy a legfőbb parancsnoknak itt közölt parancsát pontosan hajtsák végre, semmiféle önkényes eljárást a rekvirálás foganatosítása alkalmával meg ne tőrjenek és eme rendelkezés megszegőit szigorúan büntessék meg. A jegyzőkönyvek felvételének aktusába be kell vonni a helybeli polgári hatóságok képviselőit. Mind-ezen rendelkezések a legfőbb parancsnok utasítása szerint a polgári hatóságokra is vonatkoznak, amelyek kötelesek azokat haladéktalanul foganatosítani. — Novo-Alexandria 9318. Junakov. A parancs hitelül: A különös megbízások tisztviselője (aláírva) Kolosov.

Oroszból fordította: Munkácsy Mihály.

Német utászok helyreállítanak egy felrobbantott vasúti hidat Lublin és Ljubartov között.

Lipót bajor herceg hadseregcsoportja, eddigi seregén kívül, Woysch és Kövess seregeit foglalta magában.

Mackensen tábornagy a maga seregén kívül már régibb idő óta József Ferdinánd főherceg csapatai felett is rendelkezett.

Linsingen vezérezredest a maga seregének, továbbá Böhm-Ermolli és Pflanzer-Baltin seregeinek csoportvezetésével bízták meg.

Természetes, hogy ez az új szervezés egyáltalában nem volt valami ridegen merev alakulat. Sőt ellenkezőleg: a csoportok mindig a harcéri helyzet szükségleteihez és igényeihez alkalmazkodtak, úgy hogy — ha a célszerűség kívánta — egy-egy sereg kivált a maga csoportjából és addig, amíg szükségesnek látszott, valamely másik hadseregcsoportba olvadt bele.

A magyar, osztrák és német csapatoknak ez a rugékony csoportbeosztása a gyakorlatban kitűnően bevált s így teljes mértékben igazolta a szövetséges hadvezetőségeknek hozzája

374 fűzött várakozásait.

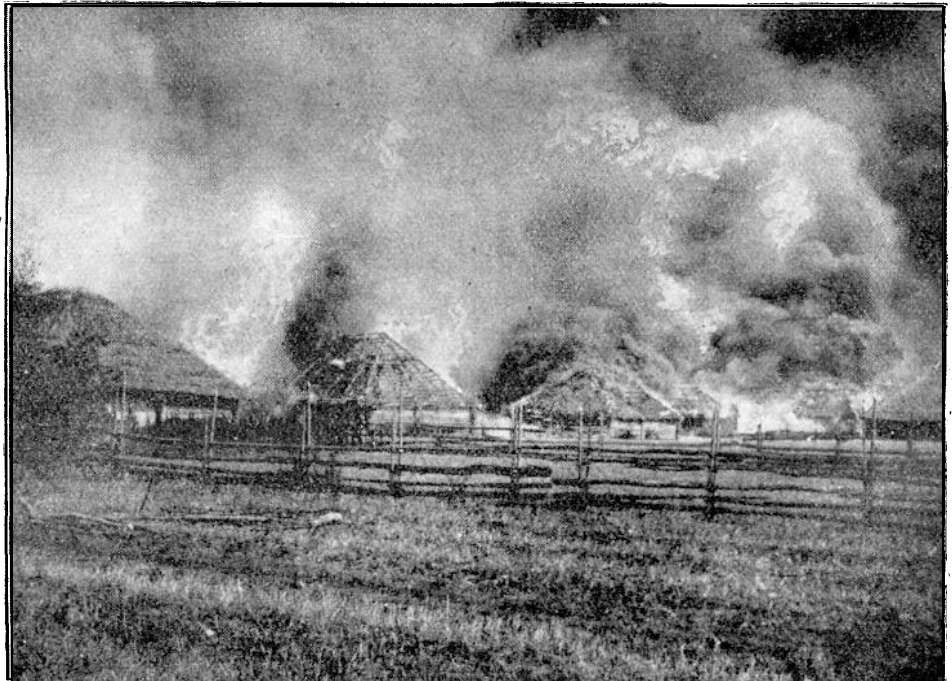
KOVNO ÉS NOVO-GEORGIEVSK VÁRÁNAK ELFOGLALÁSA.

Az oroszok Breszt-Litovszk ellen törő seregeinkkel a legkeményebben szembeszállottak. Minden talpalatnyi földet elkeseredett, éjjel-nappal tartó harcokkal kellett vitézni előretörő csapatainknak elfoglalniuk. Ám az oroszok minden elszántsága hiábavalónak bizonyult. Vitézeink lendülete újra és újra megtörte ellentállásukat, miközben ezrével kerültek fogóságunkba.

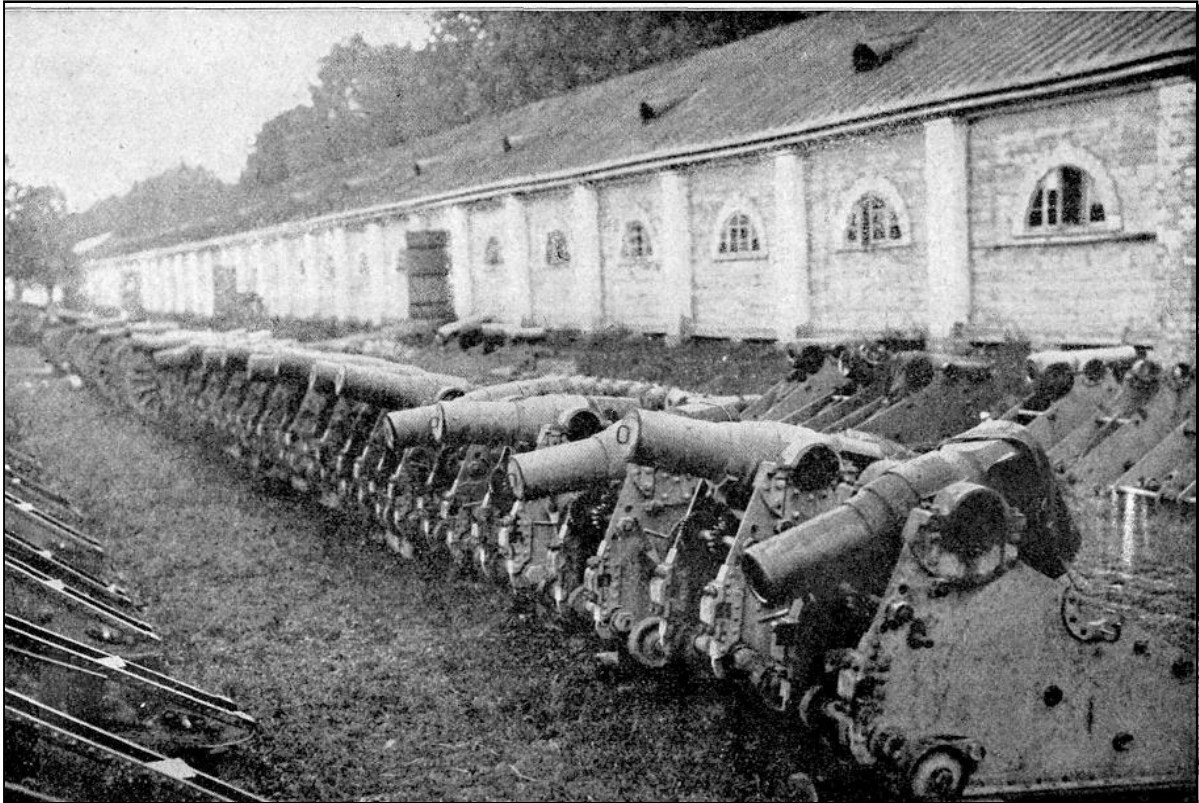
13-ikán Gallwitz serege már a Szlina-szakaszhoz ér és mindössze harminc kilométer, tehát jó egy napi járóút választja el Bjelosztoktól. A Breszt-Litovszk ellen

törő oszlopok ezen a napon Miendrvice környékéig jutnak el, tehát ötven kilométernyire a várövétől.

Frontunk folytonos megrövidülésének, mely ennek az állandó előretörésnek természetes következménye, egyik eredménye az volt aztán, hogy az egyes üldöző seregek mozgási területe is mindjobban megsűkül. A csapatok lassanként annyira összetömörülnek, hogy ez mintegy automatikusan a seregfrontok eltolódására

Az orosz visszavonuláskor felgyújtott orosz lakóházak.

Novo-Georgievszokban zsákmányolt orosz mozsarak.

Sennecke R., Berlin, felv.

vezet. A kevésbé tömött oldal felé kell kitérniök, hogy így egy kis levegőhöz juttassák egymást. Mackensen serege a Bugra támaszkodik és egyelőre nem lehet másképpen elhelyezni. Már is egy mindössze negyven kilométernyi frontterületre van összeszorítva. A Mackensenhez csatlakozó főhercegi seregnek északkelet felé kell önmagát eltolnia és a szomszédos seregek (a bajor herceg serege stb.) — éppen ezzel a céllal — lassanként szintén észak felé nyitnak tért.

És így frontunk centrumában általános »félbalra« való húzódás következik be.

József Ferdinánd seregtestei ily módon Biala környékét érik el augusztus 15-ikén és egyes részeik a Krznatól északra eső területre is behatolnak.

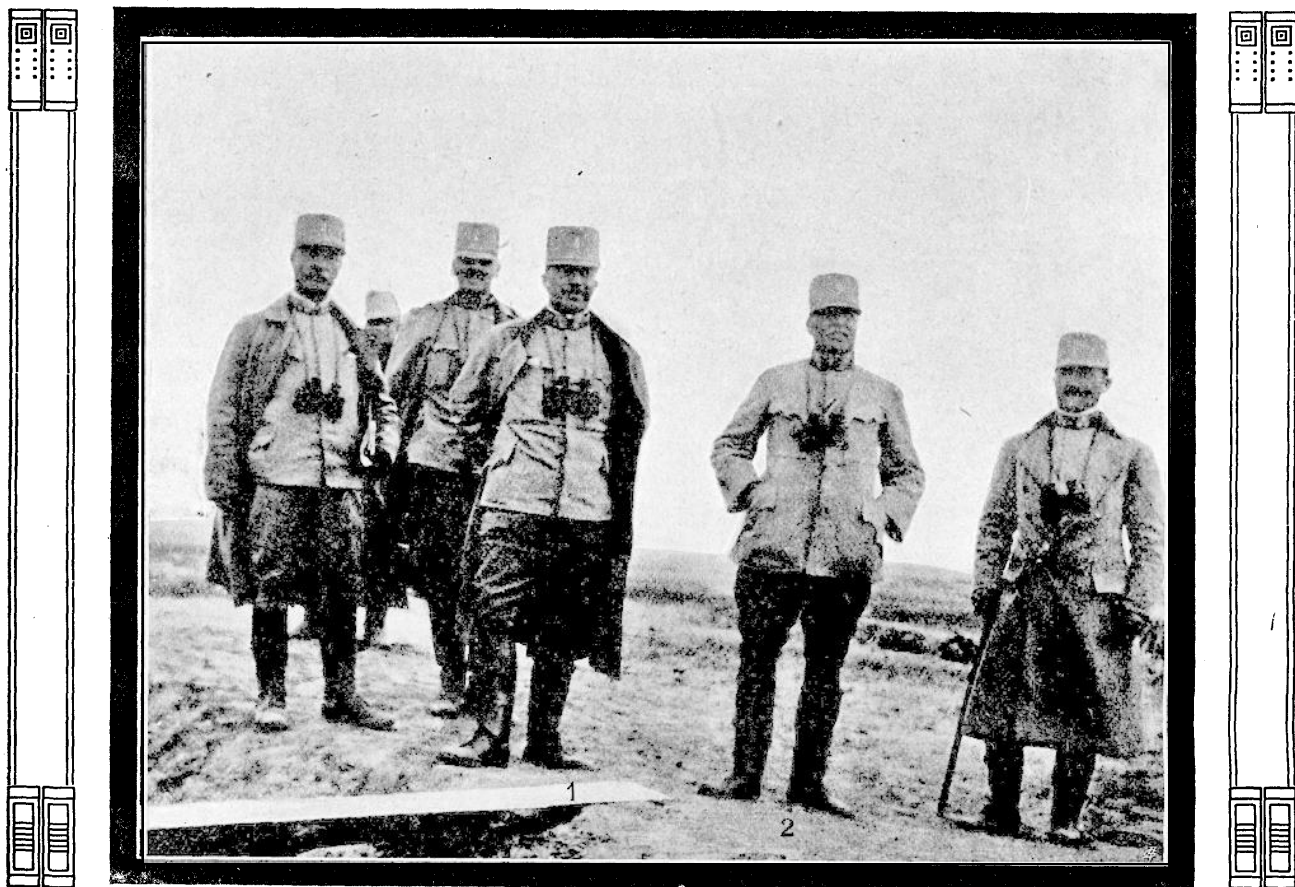
Kövess hadserege Lasicetől keletre a Bughoz húzódik. Woyrsch és a bajor herceg seregei átkelnek a Bugon és így a Breszt-Litovszk és Bjelosztok közé eső hadműveleti területre jutnak el.

Míg így az ellenség centrumát makacsul kelet felé szorítottuk, a többi szakaszon sem szüneteltek a szövetséges seregeknek offenzív hadműveletei. Különösen *Kovno* és *Novo-Georgievszk* várainak ostromát folytatták közben teljes energiával.

Az augusztus 18-ikára virradó éjjelen Eichhorn seregének ostromló hadteste, miután az előző napon a német támadó csapatok behatoltak a vár délnyugati erődeibe, megtöri Kovno ellentállását. A vár elesik, de a védősereg legnagyobb részének még sikerült elvonulnia. A menekülő csapatok Vilna felé haladtak, de négyszáz ágyút már nem tudtak magukkal vinni. A győzőknek hagyták vissza zsákmányul.

Kovno eleste akuttá tette a veszedelmet, mely *Vilna* mellett fenyegette az oroszokat. Nikolajevics nagyherceg már nagy tartalékokat gyűjtött össze Vilna közelében és ezekre várt a feladat, hogy ezt a stratégiai szempontból rendkívül fontos helyet a végletekig védelmezzék. Ez az intézkedés, amint nemsokára kiderült, még idejében történt. A németek ugyanis Kovno elfoglalása után azonnal folytatták előnyomulásukat. Még pedig Vilna felé.

Miután Eichhorn serege elfoglalta Kovno várát, az egész megerősített Nyemen-front, melyet az oroszok még védelmeztek, az ellenségre nézve elvesztette minden értékét. Annak a kérdésnek, hogy *mikor* lesz kénytelen a Nyementől utolsó csapatait is visszavonni, gyakorlati szempontból egyáltalában nem volt jelentősége. Mert immáron kétségtelen tény volt, **375**

Arz gyalogsági tábornok (1) és Hadfy (2) allábornagy az északi harctéren.

hogy az ellenségnek a Nyemen-szakasról végleg le kell mondania. Hosszú ideig nem tarthatta.

Míg Kovnónál a vázolt események játszódtak le, József Ferdinánd serege és az Arz-féle hadtest az oroszokat majdnem teljesen Breszt-Litovszk várába szorította be. Ennek a seregnek balszárnya most már a Bugra támaszkodott, míg a szomszédos seregek továbbra észak felé nyitottak tért.

Mackensen seregének jobbszárnya Glavaticenél a folyó keleti partjára ment át és a cholm—bresztlitovszki vasutat ezen a vonalon is megszállotta.

19-ikén a Gallwitz-féle sereg egyes részeinek Bjelosztoktól északra a vasutat is sikerül elérniök és így a Breszt-Litovszk és Bjelosztok közötti összeköttetést megszakítják.

Ezen a napon *Novo-Georgievszk* vára is megadta jmagát *Beseler* tábornoknak, Antwerpen meghódítójának. Három héten át vitézül ellentállott, de a németek nehéz tüzérsége és a nagyszerűen működő osztrák-magyar mozsárütegek a kapitulációt megelőző napokon egyik erődöt a másik után foglalták el. Végre az egész védő-

seregnek meg kellett magát adnia, úgy hogy 85.000 orosz fogoly került a győzők kezére.

Ez a siker az általános helyzetre csak annyiban volt befolyással, hogy a Novo-Georgievszk ostrománál lekötött osztrák-magyar és német haderők felszabadultak és máshol lehetett őket felhasználni.

Azok az orosz csapatok, melyek Kovno és Grodno között még a Nyementől nyugatra állottak, most már gyorsan a folyó felé vonultak vissza.

BRESZT-LITOVSZK KÖRÜLKERÍTÉSE ÉS ELFOGLALÁSA.

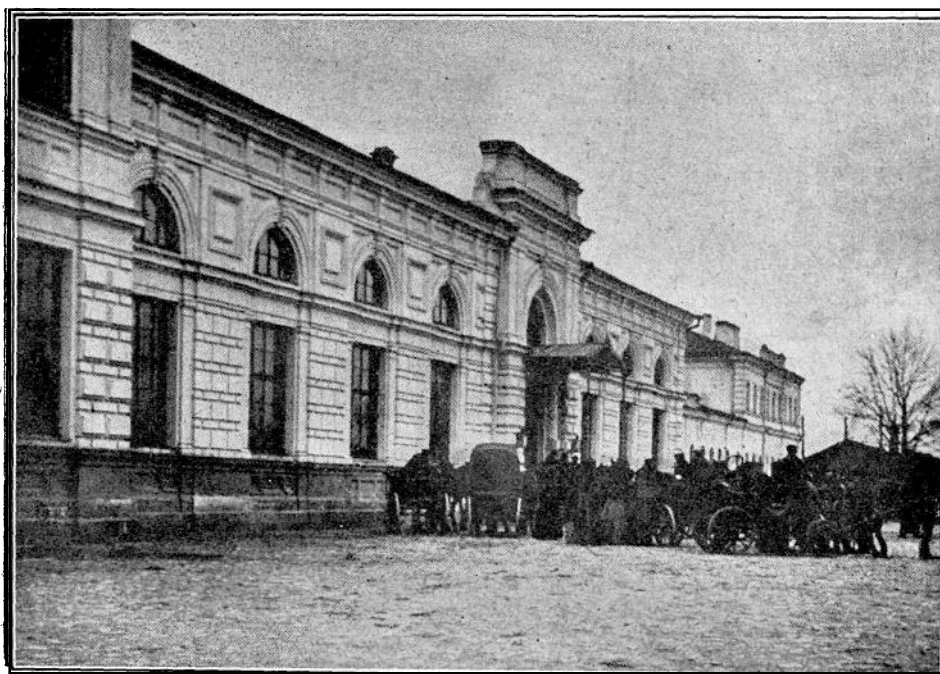
Augusztus 20. és 21-én mind világosabbá vált, hogy előrenyomuló seregeink teljes sikerrel törték át az oroszoknak Bjelosztok és Breszt-Litovszk közötti védelmi szakaszát. Breszt-Litovszkot északon és délen már körülkerítették a szövetségesek.

Arz tábornoknak Mackensen seregéhez tartozó osztrák és magyar hadteste a várat nyugat felől a Bug szögletében támadta meg.

Osszoviec egyik felrobbantott erődje.

Grohs A., Berlin, foto.

A bjelosztoki pályaudvar.

Ennek a seregnek többi hadteste már Breszt-Litovszkától délre és délkeletre a Bug keleti partján állott.

József Ferdinánd és Kövess seregei, valamint a többi szomszédos sereg az Osszoviec és a Lezna közötti teret foglalták el.

Magában Osszoviecben helyt állott még az ellenség, de e hídfő védőinek meg kellett gondolniok, hogy amennyiben késlekednek, a visszavonulás útját elvágják előlük a szövetségesek. De ennyire most már nem hagyták jutni az oroszok a dolgokat. Azon a bajon, mely novogeorgievszki késedelmezésükből származott, mégis csak okultak.

Az ellenség 22-ikén elhagyta Osszoviecet és a hídfőbe német csapatok vonultak be.

Ugyanezen a napon osztrák-magyar csapatok élei Vladimir-Volinszki környékéről egészen Lubomlig és Turijszkig nyomultak előre. Látható volt, hogy hadműveleteik célja Kovel, ez a jelentékeny vasúti csomópont volt. *Abban a pillanatban*, mikor csapatainknak sikerült Kovelét is elfoglalniok, *az egész orosz hadszíntér mintegy két részre volt szétvágva*. Az ellenség ugyanis elveszítette ezzel az utolsó vasútvonalat, mely a Polesjetől nyugatra álló centrumát a Polesjetől délre lévő oldalterületével kötötte össze. Ha

ez megtörténik: egész Volhinia elszigetelődik és legalább egyidőre mellékhadszíntérré válik.

Ez a pillanat gyorsan és pontosan bekövetkezett. *Kovel* augusztus 23-ikán Puhallo tábornagyszernagy seregének lovascsapatai szállják meg. Erre aztán — amint azt akkoriban legfelsőbb hadvezetőségünk jelentette — győzelmes lovasságunk... északi irányban tört előre.

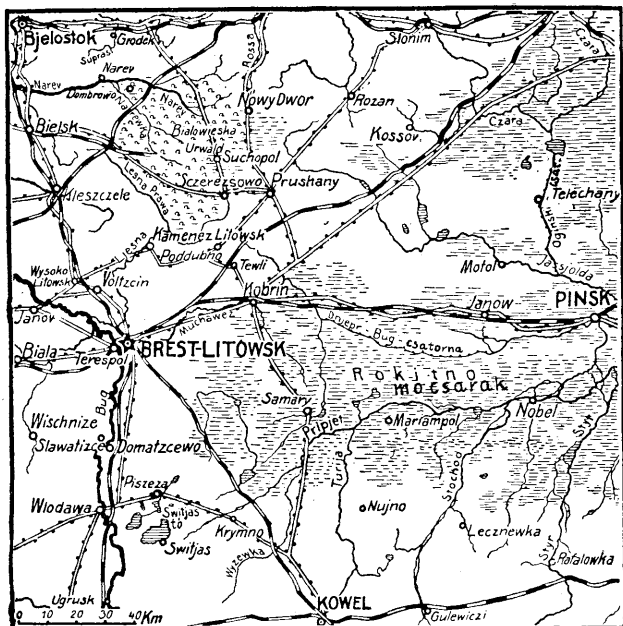
[] Kovel elfoglalása, mint már jeleztük, rendkívüli stratégiai sikert jelentett. De nemcsak ez volt a jelentősége. A jövőidők hadtörté-

nelme különös súllyal fog arról a napról megemlékezni, melyen lovasaink benyomultak Kovelbe. Hiszen ezzel kezdődött meg a félrevezetésnek az a művelete, melynek zsenialitás tekintetében alig van párja a háborúk történetében. *Puhallo* tábornagyszernagy Kovel elfoglalása után mindenáron azt a látszatot akarta kelteni, mintha északi irányba folytatná előnyomulását. Ez a törekvése, amint később kitűnt, fényesen sikerült. Valódi szándékát, melyet az oroszok csak később ismertek fel és mely a legnagyobb meglepetés volt rájuk nézve, tel-

Felrobbantott vasúti híd a Bugon Breszt-Litovszknál. A folyó tulsó partján a 16. honvéddalagezred járőre látható, amely elsőnek nyomult be a várba.

A „Kilophot“,
Wien, felv.

A Bjalosztok—Breszt-Litovszk—Pinszk—Kowel között lefolyt harcok színhelye.

jesen el tudta az ellenség elől rejtteni. Mikor rájöttek, hogy mit akar, már nem tudták szándéka kivitelében megakadályozni. Késő volt. Tehát úgy tett, mintha észak felé akarna előretörni és ily módon azt hitette el az oroszokkal, hogy serege Kobrin felé igyekszik. Pedig egészen más terve volt — és rendkívüli ügyességét, amint nemsokára kitűnt, fényes siker koronázta.

Közben Arz tábornok osztrák-magyar hadteste Breszt-Litovszk várövének rendkívül erős nyugati frontját páratlan kitartással és bravúrral támadta.

Augusztus 24-iken Dobrinka falunál, a vártól délnyugatra, az utolsó előállításokat is áttörjük és honvédcsopatok Kobiljani helység közelében már másnap egyik főerődöt foglalják el, míg egy császári és királyi csapatokból álló rohamoszlop ugyanabban az időben Koroszcinn mellett egy másik erődöt kerít hatalmába. Az oroszok ekkor belátták a további ellentállás hiábavalóságát. A védő-

sereg csapatai megkezdették a vérből való kivonulást.

A győzők utánuk törtek és megszállták a citadellát. 26-ikán Höfer altábornagy azt az öröndetes hírt jelentette a monarchia népeinek, hogy *Breszt-Litovszk*, Oroszországnak ez a Varsó után leghatalmasabb védővára: *a miénk!*

28-ikán *Olitát*, ezt a jól megépített hídfőt is elhagyják az oroszok. Még csak Grodno vára, ez a nevezetes Nyemen-erősség állott ellent a szövetségeseknek.

Az a körülmény, hogy az ellenség olyan sietőséggel ürítette ki az összes megerősített helyeket, azt mutatta, hogy már nem helyezhetett súlyt megtartásukra, hogy védésük nem jelentett már rájuk nézve semmiféle értéket, más szóval, hogy az oroszok végképpen lemondottak arról, hogy valahol megálljanak és hogy megkezdették az általános, sőt részben menekülés-szerű visszavonulást.

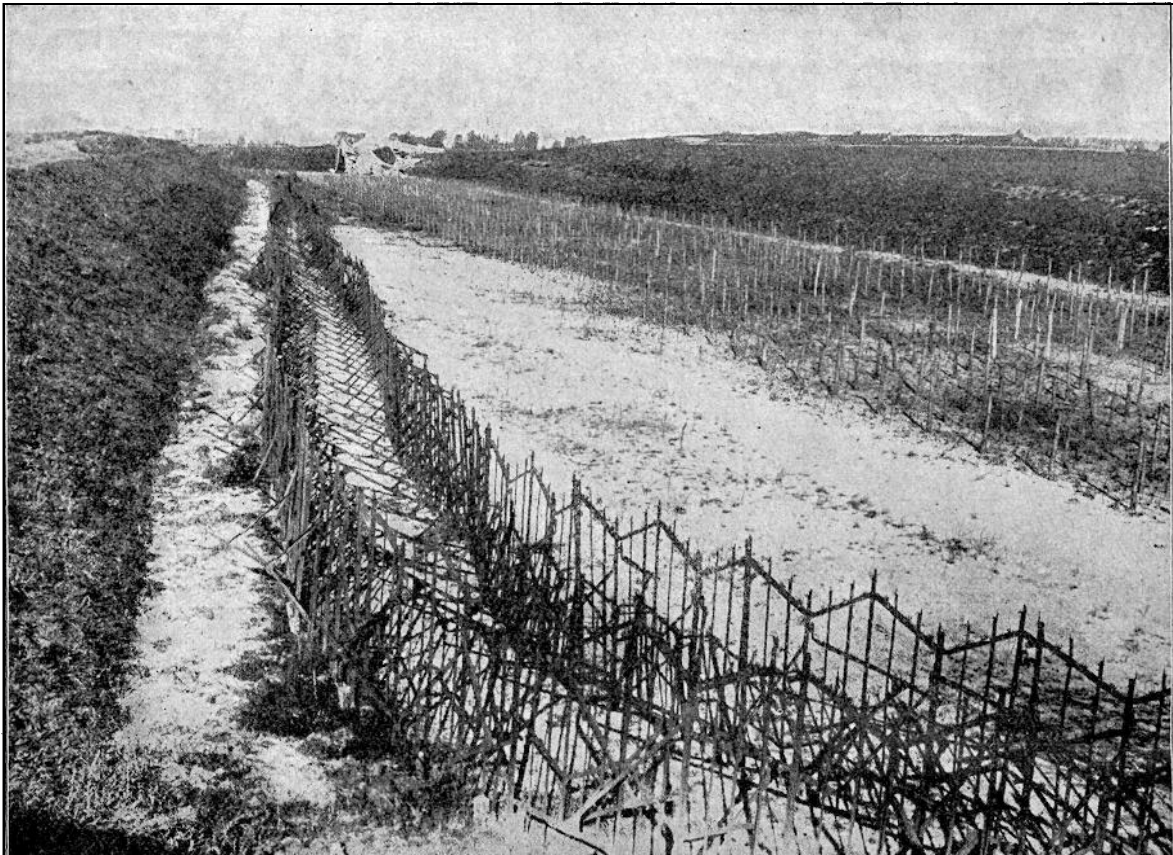
A Breszt-Litovszknál megvert orosz seregek Minszk irányában hátráltak.

ÖSSZEFOGLALÁS.

Oroszország elleni nagy offenzívánkat még nem fejeztük be. A császári és királyi seregeknek azok a nagyszerű hadműveletei, melyek augusztus 25-ikén Breszt-Litovszk elfoglalásához és — Kovelnél — az orosz front egészé-

Elakadt német teherszállító automobilmek Lengyelország homoksvatagjain.

Drótsövénny-akadályok Breszt-Litovszk Kobiljani erődje előtt.

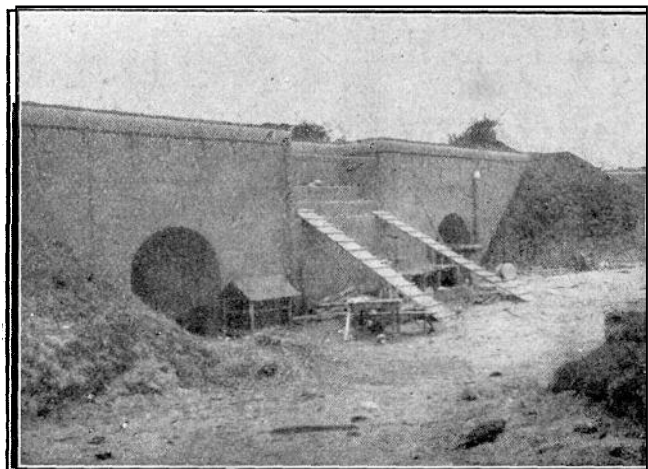
Braemer W., Berlin, felv.

nek szétszakításához vezettek, már a legközelebbi napokban más nagy, győzedelmes akciókba csaptak át. Puhallo, aki az ellenséget Koveltől északra, Bucsinon túlra szorította vissza, lovaságával, seregének zömével kelet felé, a volhíniai várháromszög ellen fordult közben és megkezdte az előnyomulást Lucsk irányában. Még augusztus vége előtt Kelet-Galiciában is roppant csapást mértek a szövetségesek az ellenségre és ott is visszavonulásra kényszerítették. Ezek az új események azonban, melyek a Polesjetől délre elterülő hadszíntéren kezdettek lejátszódni, már a hadjárat következő fejezetébe tartoznak.

Ám mielőtt erre rátérnénk, foglaljuk még egyszer röviden össze mindazt, ami május 2-ikától augusztus 26-ikáig, tehát nem egészen négy hónap alatt történt az orosz hadszíntéren, hogy így tiszta képét lássuk azoknak az eredményeknek, melyeket csapataink értek.

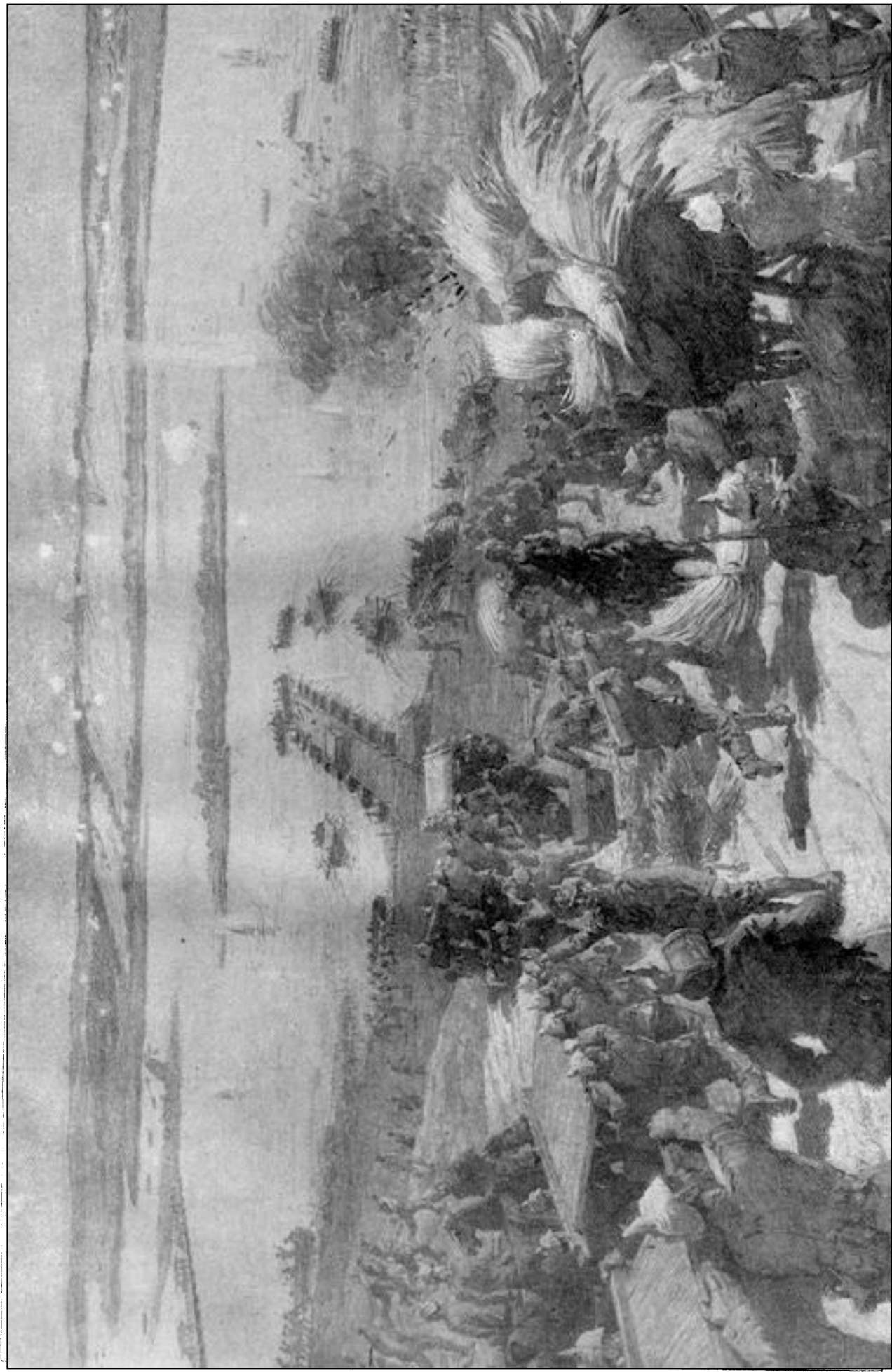
Azok a hadműveletek, melyek ebben az időközben lejátszódtak Nyugat-Galiciában, a Dunajec mellett kezdődtek és mélyen bent Oroszországban, a Polesje nagy mocsárterületének bejáratánál fejeződtek be. Ez alatt az idő alatt a szövetségesek nemcsak Magyarország és

Bukovina északi részéből verték ki az oroszokat, hanem majdnem egész Galiciából, azonkívül elfoglalták Kurlandnak legnagyobb részét, egész Lengyelországot és Volhíniának tekintélyes darabját. Ezenkívül több mint egy millió foglyot veszített az ellenség, míg egy másik félmillió orosz meghalt vagy megsebesült. Várai közül csak Grodno, Lucsk, Rovno és Dubno állott még,

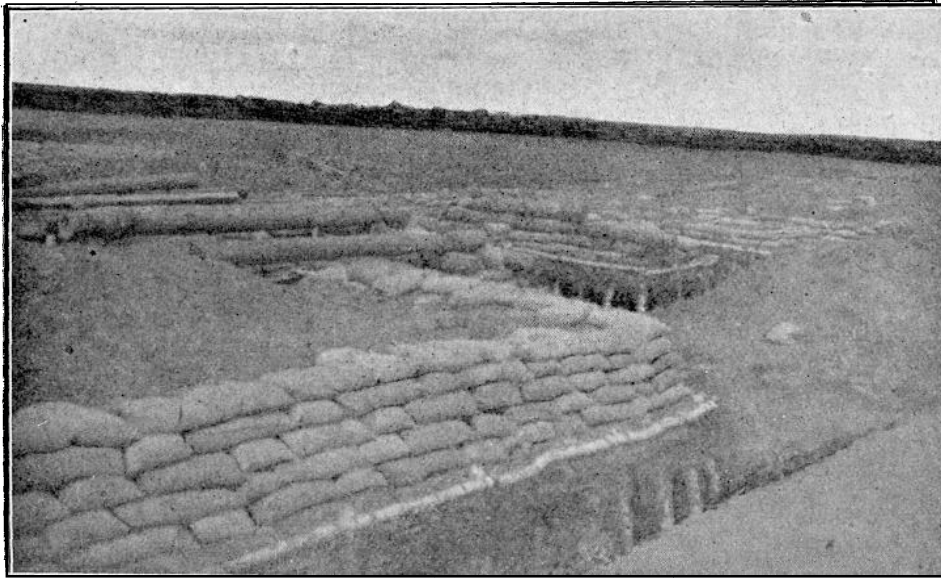
A bresztlitovszki V. számú erőd.

Boronkay Kálmán felv.

Német csapatok átkelése a Visztulán, a Radomka-folyó torkolatánál, 1915. július 27-28-án.

Gehrke F. rajza.

Várszerűen kiépített orosz hadállás Vilmánál.

Koch O. F., Berlin, felvétele.

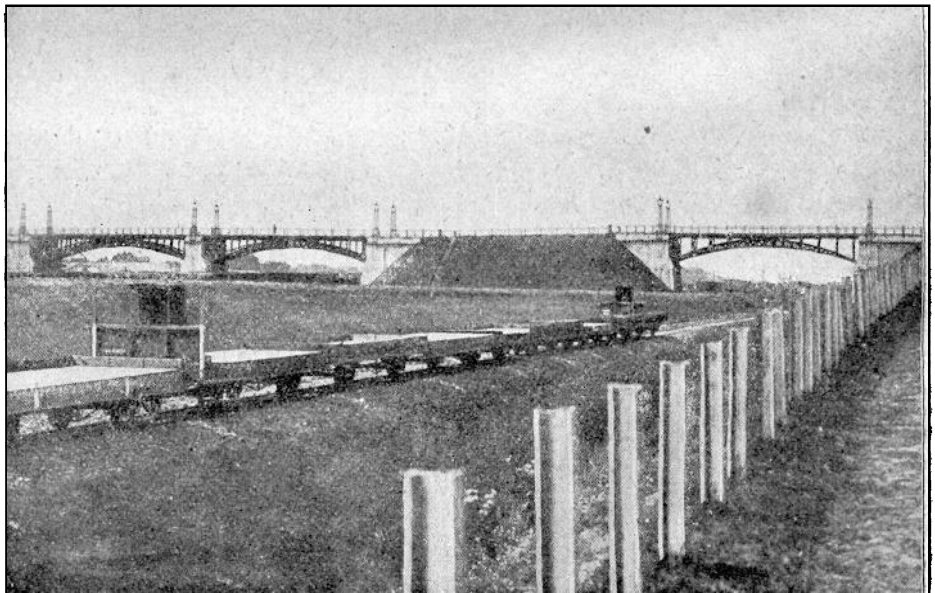
a többi mind elesett. Több mint ezer ágyúja és hadianyagának szinte áttekinthetetlen hányada szintén a kezünkre került. Frontjának összefüggését széttéptük; a megvert ellenséges sereg két, egymástól elszigetelt csoportban özönlött vissza kelet felé, követve és szorongatva a központi hatalmak diadalmas seregeitől, amelyek a sok győzelmes áttörés után most kétoldali átkarolással fenyegették a bomladozó orosz haderőt.

Csapataink tehát rendkívülit vittek véghez ebben a nem egészen négy hónapi időben. Oroszország még nem volt ugyan teljesen legyőzve, de valami olyasmi ment végbe a bámuló világ előtt, amit előzőleg senkisé nem tartott lehetségesnek: bebizonyosodott, hogy Oroszország legyőzhetetlensége csak legenda, hogy diadalmasan lehet vele szembeszállani. Napoleon hadi művészete az orosz hadszíntér különös sajátosságain tört meg, a terep volt az, mellyel lángesze nem tudott megbirkózni. De mi tanultunk példáján, mi a háborúk nagymesterének hibáin is okultunk. A mi sikerünk titka abban rejlett, hogy kényszeríteni tudtuk az oroszokat a

mérkőzésre és mikor ezt elértük, nem engedjük őket többé szabadjukra és szünetet sem tartva, gyors egymásutánban mértük rá a csapásokat.

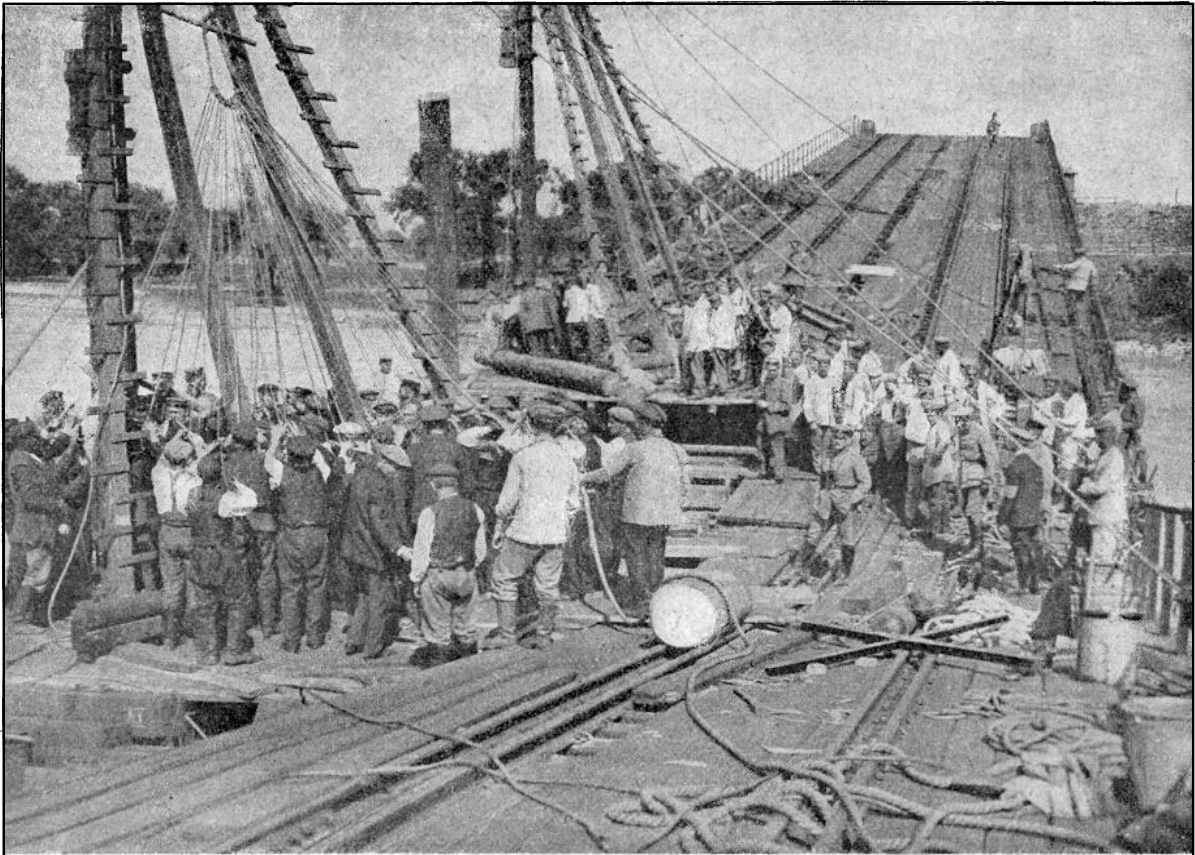
Oroszország nagy ereje egyrészt hadszínterének óriási, szinte megmérhetetlen kiterjedésében rejlett, másrészt a rendelkezésére álló roppant embertömegekben. Ám az első előny kihasználására részint nem engedjük seregeinknek időt, megakadályozván, hogy velünk szemben híres »visszavonulási stratégiáját« alkalmazhassa; részint az egykor bevált

hadviselési módszer alkalmazása a központi hatalmak bámulatot keltő felkészültsége mellett teljes anachronizmusnak bizonyult. Hiába pusztították el az oroszok visszavonulásuk közben a vetéseket, a készleteket, hiába égették fel a falvakat és vonszolták magukkal a lakosságot: az osztrák-magyar és német hadvezetőség seregeinek ellátását nem bízta az ellenség kényére, a vidék szegénységével vagy gazdagságával változó vak véletlenre, hanem olyan arányú és olyan gyorsan működő hadtápszervezetet létesített, amilyenhez fogható még nem látott a világ. Ezzel szemben a hagyományos orosz

A kováli Turija-híd.

Stern és Schiele, Berlin, felv.

Német utászok kijavítják az oroszok által felrobbantott varsói Visztula-hidat.

»visszavonuló stratégiának« csődöt kellett mondania. Ami pedig az oroszok kimeríthetetlen katonatömegeit illeti, hála fáradhatlan kitartásunknak, az orosz tartályból a legértékesebb anyagot kimerítettük, úgy hogy ami megmaradt, nemcsak kevesebb lett egyre, hanem értéktelenebb is.

Oroszországnak annyi ereje még maradt, hogy védekezhessék. De támadó hadjáratot nem tudott többé folytatni. Offenzíváját letörtük.

Csak a központi hatalmak tetszésétől függött, hogy a nagyobb ellentámadásra képtelen orosz birodalommal szemben meddig folytassák az offenzívát. Onnan, ahová eljutottak és ahonnan tovább is behatolhattak Oroszország belsejébe, nem tudta őket többé az ellenség visszaszorítani. Ebben a biztos tudatban katonai fölényünk fejeződött ki. És ez a tudat, ez a biztonság volt talán legnagyobb eredménye a négyhónapos, dicsőséges küzdelmeknek és nagy-szerű győzelmeknek.

Növelte ennek az eredménynek jelentőségét a központi hatalmak győzelmeinek s az orosz haderő összeropantásának nemzetközi

hatása is. A semleges államok, sőt saját szövetségei is álmélkodva látták a világ legnagyobb katonai hatalmasságának megrokkadását, tehetetlen vergődését. Valóban, a történelemben alig volt még olyan helyzet, mint az, amikor a legögösebb, legelbizakodottabb deszpotikus hatalom, melynek keze eladdig elért a világ minden tájékára, segítségért könyörgött, nemcsak szövetségeseinek, a nagyhatalmaknak, hanem a kicsiny semleges országoknak is.

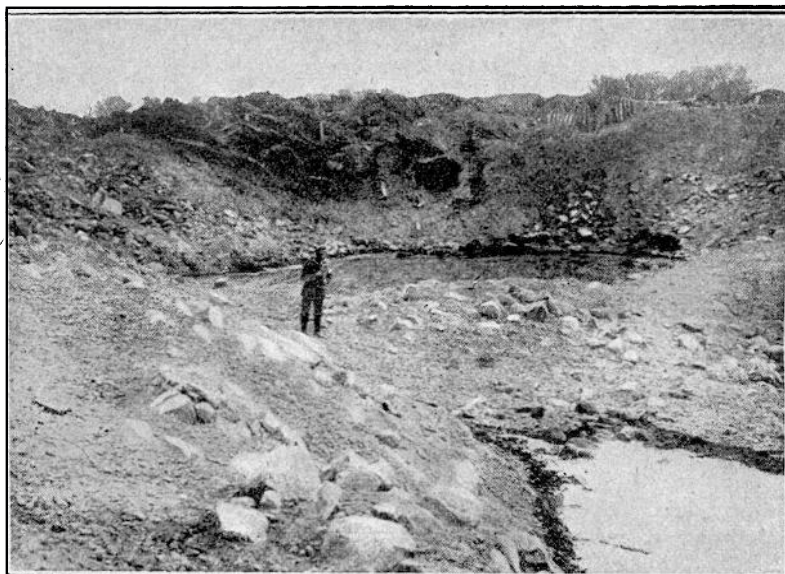
A legyőzhetetlen hírében álló óriás jai-kiáltásának nevezetes dokumentuma Szaszonov orosz külügyminiszter beszéde az orosz дума augusztusi ülészakájának megnyitása alkalmával. Segélykérés Bulgáriától, Görögországtól, Romániától, a szerbek újabb önfeláldozó vitézi tetteinek elvárása, az angol, francia és olasz szövetségesek erőteljes harci tevékenységének követelése hatják át minden diplomáciai sima kifejezésmód mellett is ezt a beszédet, amely nyílt bevallása volt az orosz katonai hatalom összeomlásának.

Ám mindez a segélykérés eredménytelen maradt. Az angol és francia seregek nem kezd-

tek támadást a németek nyugoti harcfrontai ellen, a szerbek nem adták fel nyolc hónap óta tartó tétlenségüket: Oroszország roppant vereségei közepett katonailag teljesen magára maradt.

De magára maradt diplomáciai tekintetben is. A balkáni államokat, amelyeknek egykoron úgyszólván korlátlan irányítója volt, nem tudta megmozdítani. Angol és francia

szövetségeseivel együtt képtelen volt elérni, hogy Szerbia visszaadja Bulgáriának az 1913. évi balkáni háborúban tőle jogtalanul elrabolt macedón területeket, ami által Bulgáriát a saját és az ántánt céljai számára megnyerni vélte. Nem sikerült a Dardanellák áttörése sem s Oroszország szövetségeseivel együtt messzebb állott háborújának egyik főcéljától, Konstantinápolytól, mint bármikor azelőtt.

Robbantási tölcsér Breszt-Litovszkban.